

Γ. Θ. ΦΕΣΣΟΠΟΥΛΟΥ

Συνταγματάρχου τοῦ Πεζικοῦ

Βιβλίδιον
Γερμανοῦ Δ. Κ. Καραγιάννη-Κάνιου
Διδασκάλου - Συγγραφέου
τῆς Εφημερίδος τοῦ Πόλεως.

Η ΕΛΛΑΣ

αριθμὸς 117-1249

Παλαιὸν

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ -- ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ

ΠΑΡΧΗΝ ΠΕΡΙ ΤΟΝΟΤΑΡΙΟΣ

ΤΟΥ 1912-13

ΤΟΜΟΣ Α.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

«Ὅπου σέβονται τὰ θεῖα,
ἀσχοῦνται εἰς τὰ πολεμικά καὶ
πειθαρχοῦν, τὰ πάντα εἶναι πλή-
ρη καλῶν ἐλπίδων.»

ΞΕΝΟΦΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Κ. ΚΑΜΙΝΑΡΗ

— 1925 —

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΠΕΥΚΩΝ
"ΟΙ ΕΙΣΕΣ",
ΠΕΥΚΑ (ΠΕΕ)ΠΟΛΗΣ
Τ.Κ. 68100 Τηλ. 61-405

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ ΕΥΛΑΒΩΣ

Εἰς τὰς ἱερὰς σκιὰς τοῦ Συνταγματάρχου
Ἀντωνίου Καμπάνη καὶ τῶν λοιπῶν ἡρώων τῶν
κατὰ τοὺς πολέμους 1912—13 πεσόντων ὑπὸ τὴν
Σημαίᾳ τοῦ 8^{ου} Πεζικοῦ Συντάγματος.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

"Αμα τῷ τέρματι τῶν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνων τοῦ 1821-29, ὁ ἐπὶ ἐλαχίστου τμήματος τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος ἀνατείλας ἥλιος τῆς Ἐλευθερίας, δὲν ἐφώτισε παρὰ μνημεῖα ἀρχαίας Ἑλληνικῆς δόξης, λευκάζοντα ὅστ' ἡρώων πεσόντων ὑπὲρ Πατρίδος, σποδὸν καὶ καπνίζοντα ἐρείπια. Ὁ Σατωβριὰν διατρέξας τότε τὴν Ἑλλάδα, ἔγραφε μὲ ἀληθινὸν πόνον: «Ἡ Ὠραία ἀπέθανεν. Ἡ Ὠραία δὲν ὑπάρχει πλέον.....»

Τὰ πράγματα ἐν τούτοις διέψευσαν τὴν ἀπαισιόδοξον γνώμην τοῦ μεγάλου ἐκείνου φιλέλλη-
νος. Ἐκ τῆς τέφρας ἐβλάστησε νέα ζωὴ, ἐπὶ τῶν ἐρείπιων ἐκτίσθησαν πόλεις ἀνθοῦσαι, τὰ ἄγρια ἐδάφη ἐχαράχθησαν ἀπὸ ὁδοῦς καὶ σιδηροδρόμους, λιμένες μεγάλοι καὶ ναυτιλία ἀξιό-
λογος ἐδημιουργήθησαν, ἡ γεωργία ἤρξατο ἀποδίδουσα καρπούς, ἡ βιομηχανία νὰ δοκιμάζη τὰ πρῶτα ἀσταθῆ αὐτῆς βήματα, νὰ σφύζη τέλος ἡ ζωὴ ἐκεῖ ποῦ δὲν ἀνέμενε κανεὶς ν' ἀκούσῃ παρὰ τοῦ μελλοθανάτου τὸ ψυχορράγημα.....

"Ὅλα ὁμως αὐτὰ—ἀδρᾶ δείγματα τῆς ζωτικότητος τοῦ λαοῦ—δὲν ἀποτελοῦσι μόν' αὐτὰς ἐνδείξεις, διὰ τῶν ὁποίων κρίνεται τὸ Ἐθνικὸν μέλλον· Κράτους ἄρτι ἀναγεννηθέντος. Ἀπαιτοῦνται οἱ παράγοντες ἐκεῖνοι οἵτινες συντάσσοντες τὰς ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους, τὰς κατευθύνουσι πρὸς τοὺς Ἐθνικοὺς ἐκείνους

ὀρίζοντας ἀπὸ τῶν ὁποίων πηγάζουσι τὸ γόητρον τοῦ Κράτους καὶ ἡ Ἑθνικὴ τοῦ τόπου Ἱστορία.

Δυστυχῶς ἡ ἔλλειψις πολιτικῆς ὠριμότητος καὶ πείρας καὶ ἡ διασπάθις τῶν κοινῶν χάριν τοῦ κόμματος, συνέτειναν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὥστε ἡ πολιτικὴ δύναμις διαρρέουσα, νὰ μὴ δύναται ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ τόπου ὁσημέραι αὐξανομένης, τὸ δὲ Κρατικὸν γόητρον νὰ μὴ ἐπαρκῇ νὰ καλύψῃ τὰς Ἑθνικὰς ἀπαιτήσεις ὡς αὗται ἐπαρουσιάζοντο ἐν σχέσει οὐ μόνον πρὸς τὸ Κράτος, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἔθνος ὁλόκληρον.

Τούτων ἔνεκα ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μεθ' ὅλην τὴν κατ' ἰδίαν πρόοδον ἣν ἐπαρουσίαζε, δέν καθίστατο ἱκανὸς νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς στοιχειωδεστέρας Ἑθνικὰς του ἀνάγκας, καταλήξας οὕτω νὰ γαλουχῇται μὲ τὰ κατορθώματα τῶν προγόνων του καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ καυχηθῇ εἰμὴ ἐπὶ Πατραγαθίᾳ καὶ μόνη. Ἡ παράτασις τῆς καταστάσεως ταύτης, ἐξελήφθη ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ὡς ψυχικὴ ἀλλοίωσις μὴ ἐπιτρέπουσα κατορθώματα ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ 1821.

Συνέπεια τούτου ὑπῆρξεν ἡ πλήρης κατάπτωσις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐκτίμησιν ὅλου τοῦ κόσμου. Ἐδοκίμαζε ταπεινώσεις χωρὶς νὰ εὕρῃσκη ὑποστηρικτάς, ἐδέχετο κολάφους χωρὶς νὰ δύναται νὰ ζητήσῃ ἱκανοποίησιν, ἀπεκόμιζε θλίψεις.... "Ὅπου καὶ ἂν ἔστρεφε τὸ βλέμμα, ἔβλεπεν ὄχι μόνον τὴν διπλωματίαν ἀλλὰ καὶ τὴν κοινὴν γνῶμην ν' ἀποστρέφωσιν ἀπ' αὐτῆς τὸ πρόσωπον

καὶ νὰ δεικνύωσιν εἰς τοὺς ἀντιπάλους τῆς τὴν
 εὐνοίαν μὲ τὴν ὁποίαν τὴν εἶχον συνειθίστη.....
 Ὁ Ἕλλην εἰς τὸ ἐξωτερικὸν δὲν εἶχε καμμίαν
 θέσιν καὶ μετὰ δισταγμοῦ ὠμίλη περὶ τῆς Ἑθνι-
 κότητός του.....

Ἡ Εὐρώπη παραγνωρίζουσα τὴν ἀναπόφευ-
 κτον ἐπίδρασιν, ἣν ἔσχεν βαρβαρικὴ τυραννία
 τεσσάρων αἰώνων καὶ παραβλέπουσα τὸ συντε-
 λεσθὲν θαυμάσιον ἔργον ἀναγεννήσεως, κατη-
 γόρη τοὺς Ἕλληνας μόνις κατελθόντας τῶν
 ὁρέων, ὅτι δὲν ἀνέδειξαν ἓνα Περικλέα ἢ ἓνα
 Φειδίαν! Ἦτο τοῦτο συνέπεια τῆς βαρυτάτης
 κληρονομίας τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους...
 Ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν οὐδεὶς ἀνέμενέ τι· ἡ ἐλα-
 χίστη δὲ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν τῆς πρόοδος
 αὐτῆς, ἐξογκουμένη ὑπὸ τῆς ἀπαύστως δρώσης
 προπαγάνδας τῆς, ἐθαυμάζετο ὅφ' ὀλοκλήρου
 τῆς Εὐρώπης!

Ἡ ἡττα τοῦ 1897 κατέστησε τὴν ἀνάγκην τῆς
 συστηματικῆς ὁργανώσεως τῶν Ἑθνικῶν δυνά-
 μεων τόσον ἐκδηλον, ὥστε οἱ Πολιτικοὶ ἄνδρες
 μετ' ἀρκούσης ζέσεως ἐπεδόθησαν εἰς αὐτήν. Αἱ
 ταπεινώσεις, οἱ κόλαφοι, ἡ ἡττα καὶ αἱ ἐκ τούτων
 θλίψεις, ἐξέθρεψαν καὶ ἐγιγάντωσαν τὴν ψυχὴν,
 εἰς σημεῖον ὥστε, ὅταν ἡ Βουλγαρικὴ βόμβα
 καὶ τὸ ἐγχειρίδιον ἤρξαντο ἐργαζόμενα ἐν
 Μακεδονίᾳ, αἱ Ἑλληνικαὶ καρδίαι ἐδονθήθησαν.
 Ἐπηκολούθησεν ὁ Μακεδονικὸς ἀγὼν τοῦ 1904-
 08—ὁ πρόδρομος αὐτὸς τοῦ 1912-13—ὁ ὁποῖος
 ἐπότισε μὲ πολὺ αἷμα τὰ Ἑλληνικὰ ἐκεῖνα ἐδάφη

καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ Ἑθνικὸν φρόνημα. Μετὰ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν τὸ Πατριωτικὸν ἐλατήριον τῆς ἀνατελλούσης γεννεᾶς ἐπετάθη εἰς τὸ ἔπακρον, ἐνῷ ἡ Ἑθνικὴ αὐτοπεποίθησις ἡδρεοῦτο πλέον. Οὕτω ὅταν ἐπέστη ἡ στιγμή τῆς δράσεως καὶ ἡ Πατρίς ἐκάλεσεν ὑπὸ τὰ ὅπλα τὰ τέκνα της, λεγεῶνες ἀνδρείων ἐξεπήδησαν πανταχόθεν τῆς ὑψηλίου. Εἰς χρονικὸν διάστημα ἐλαχιστον ἐπετέλεσαν ἄθλους ἀφαντάστου ἡρωισμού καὶ αὐτοθυσίας· ἐπέδειξαν ὀρμητικότητα ἱστορικὴν, ὅπως ἱστορικὴ ἀπέμεινε καὶ ἡ Ἑλληνικὴ λόγχη ἡ ὁποία ὀλίγου δεῖν ἀντεκαθίστα ὀριστικῶς τὰ ἐκηβόλα ὅπλα· ἔπηξαν τέλος τὴν Γαλανόλευκον εἰς τοῦ Αἰγαίου τὰς νήσους, τοῦ Νέστου τὰς ὄχθας, τῆς Ροδόπης τὰς κορυφάς, τῆς Ἡπείρου τὰς ὑπερηφάνους ἀκρωρείας.

Ἡ Εὐρώπη ἔμενε κατάπληκτος. Οἱ χθὲς ἀκόμη ἀποστρέφοντες τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἡμιλλῶντο εἰς συγγραφὴν θουρίων καὶ τονισμὸν παιάνων δι' αὐτήν. Ὁ Ἕλληνας εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐθαυμάζετο καὶ μετὰ ὑπερηφανείας ὠμίλη περὶ τῆς Ἑθνικότητός του.....

Ἰδοὺ διατὶ τὸ 1912-13, ὁ φωτεινὸς καὶ ἐνδοξος αὐτὸς Σταθμός, εἶναι καὶ ὁ ἀξιολογώτερος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους μετὰ τὸ 1821.

Εἰς τὴν Ἑθνικὴν ἱστορίαν τὸ 1912-13 θ' ἀναγραφῇ μὲ χρυσᾶ γράμματα παραπλεύρως τῶν ἐτῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς δόξης καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑθνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγώνων. Τὸ 1912-13

ἐπλούτισε τὸ Ἑλληνικὸν Πάνθεον μὲ νέα ἔνδοξα ὀνόματα ἡρώων καὶ μαχῶν. Οὕτω παραπλεύρωσ τοῦ Κυνεγείρου, τοῦ Μπότσαρη, τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ Κανάρη, τῶν Πλαταιῶν, τῆς Ἀλαμάνας, τῆς Γραβιάς, τῶν Δερβενακίων..... θὰ γραφοῦν τὰ ὀνόματα τοῦ Πατσουράκου, τοῦ Καμπάνη, τοῦ Βελισσαρίου, τοῦ Βότση, τῶν Γιανιτσῶν, τοῦ Μπιζανίου, τοῦ Κιλκίς, τοῦ Γαβρόβου....

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ὑπῆρξε τὸ ἐπιστέγασμα 80 ἐτῶν κόπων, στερήσεων, θλίψεων καὶ προσπαθειῶν τοῦ γένους. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ὁποία εἶδε τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τὸν Στρατὸν ἀνήκοντας εἰς τὴν Πατρίδα καὶ μόνην· τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ὁποία ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ τὰς καρδίας ὀλων τῶν Ἑλλήνων συντονιζομένας εἰς ἓνα παλμόν· τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ καθεστωτικοὶ ἀγῶνες μὲ τὰς ὑποβλέψεις, τὰς ἀλληλοδυσφημίσεις καὶ τὰ δολοφονικὰ σχέδια ἦσαν ἄγνωστοι· τὴν ἐποχὴν τέλος αὐτὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ἐμεγαλουργῇ, κινδυνεύομεν νὰ πνίξωμεν μέσα εἰς τὸ σκότος τῆς κρατούσης ἐμπαθείας, τῆς καθιστώσης λίαν ἀμφιβόλους τὰς πρὸς τὴν Πατρίδα ὑπηρεσίας μας.

Ἔχομεν τὴν προσοχὴν μας ἀμέριστον ἐστραμμένην εἰς τὸ παρόν. Τὸ μέλλον μᾶς ἐνδιαφέρει ἀλλ' εἵμεθα ἀνεπαρκεῖς διὰ νὰ τὸ ἐξυπηρετήσωμεν. Πρὸς τὸ παρελθόν, τὸ πρόσφατον παρελθόν, κανεῖς δὲν στρέφει τὸ βλέμμα..... Ἐν τούτοις πόσα διδάγματα πολὺτιμα δὲν θὰ εἵχωμεν ν' ἀντλήσωμεν ἐξ αὐτοῦ, τόσον διὰ τὸ παρόν

ὅσον καὶ διὰ τὸ μέλλον τῆς φυλῆς ὀλοκλήρου;

Δυστυχῶς ἐὰν παρατηρηθῇ στιγμιαία πρὸς τὸ πρόσφατον αὐτὸ παρελθὸν ἀναδρομή, γίνεται πρὸς ἱκανοποίησιν πολιτικῶν ἀναγκῶν ἐσωτερικῆς καταναλώσεως· γίνεται κατὰ τρόπον παρατείνοντα καὶ ἐνδυναμοῦντα τὴν ἐσωτερικὴν διχόνοιαν, διὰ τῆς ἀτέρμονος εὐθυνολογίας καὶ τῶν ἀλογίστων ἀντεγκλίσεων προσώπων θελόντων νὰ μονοπωλήσωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν, τὴν δρᾶσιν καὶ τὰς θυσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Ἡ τοιαύτη ὁμως ἐξέτασις δὲν εἶναι ἡ πρέπουσα, οὔτε δύναται νὰ προσδοκᾷ τις ἐξ αὐτῆς ἐπωφελεὴ διὰ τὸ Ἔθνος ἀποτελέσματα.

Οὕτω ἡ ἐνδοξωτέρα καὶ εὐτυχεστέρα ἐποχὴ τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεώς του εἶδε καὶ ἔζησεν ὁ Ἑλληνισμὸς σύμπας, μαζύ δὲ μὲ αὐτὸν καὶ ἡμεῖς οἱ ἐξακολουθοῦντες νὰ εὐθυνολογῶμεν, τείνει νὰ παρέλθῃ ἐν σιγῇ καὶ λήθῃ..

Ἀλλὰ τὸ μέλλον τῶν Λαῶν ἐκπορεύεται πάντοτε ἐκ τοῦ παρελθόντος. Ἔθνος χωρὶς παράδοσιν καὶ χωρὶς ὄνειρα εἶναι καταδεδικασμένον εἰς θάνατον. Ἡ παράδοσις ὁμως καὶ τὰ ὄνειρα σβύννουν ἄνευ τῆς διὰ τῆς ἀναμνήσεως καλλιέργειας.

Ἴδου διατὶ ἀπεφάσισα νὰ προβῶ εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς παρούσης Ἱστορίας. Θέλω ν' ἀνακόψω τὴν λήθην. Θέλω νὰ στιγματίσω τὴν εἰς τὰ ἐφῆμερα, τὴν ἀπληστίαν, τὸ προσωπικὸν συμφέρον καὶ τὸν ἐγωισμόν ἀφοσίωσίν μας. Θέλω νὰ ὑποδείξω τὴν ἄβυσσον τῆς παρακμῆς εἰς τὸ χεῖλος

τῆς ὁποίας ἐφθάσαμεν. Θέλω νὰ διαμαρτυρηθῶ διὰ τὴν παρατηρουμένην τάσιν ἀποκηρύξεως τοῦ Πατριωτισμοῦ. Θέλω νὰ μεταδώσω εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς Ἑθνικῆς συμφορᾶς ἀνδρουμένην σήμερον γενεὰν τῶν Ἑλληνοπαίδων, γενικὴν ἰδέαν τῶν ἀγώνων ἐκείνων. Θέλω νὰ δώσω εἰς τὴν γενεὰν αὐτὴν ἀφορμὴν καὶ μέσα νὰ συγκρίνη τὴν ἐποχὴν τῆς Ἑθνικῆς συμπορίας πρὸς τὴν τῆς Ἑθνικῆς διχονοίας· νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς αὐτάς καὶ *νὰ διδαχθῇ*. Θέλω τέλος νὰ ἐμφυσήσω εἰς τὴν ἀνδρουμένην Ἑλληνικὴν γενεάν, τὴν πίστιν ἐπὶ τὴν ζωτικότητα καὶ τὸ μέλλον τοῦ Ἕθνους καὶ τὴν ἀντίληψιν τῆς ἀπολύτου ἀνάγκης ἐσωτερικῆς ἐνότητος, δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ὕπαρξιν τοῦ Κράτους καὶ τὴν πραγματοποίησιν τῶν Ἑθνικῶν ἰδεωδῶν.

Διὰ νὰ παράσχῃ λεπτομερῆ εἰκόνα τῆς πολέμικης ζωῆς, τῆς καρτερικότητος τὴν ὁποίαν οἱ ἥρωες τοῦ 1912-13 ἐπεδείξαντο ἀπέναντι τῶν στερήσεων, τῆς ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς μεθ' ὧν ἀντίκρυσαν τὰς κακουχίας, τοῦ ἡρωϊσμοῦ τέλος μετὰ τοῦ ὁποίου ἐπολέμησαν ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ παρακολουθήσω ἓν στρατιωτικὸν τμῆμα ἐκ τοῦ σύνεγγις, ὧς τοιοῦτον ἐξέλεξα τὸ Ὅγδοον Σύνταγμα Πεζικοῦ, τόσον διότι ὑπῆρξε τοῦτο ἓν τῶν ἐνδοξωτέρων Συν)των τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅσον καὶ διότι ὑπηρετήσας εἰς αὐτὸ κατὰ τοὺς πολέμους ἐκείνους γνωρίζω καλῶς τὴν ἱστορίαν του.

Δὲν θὰ προβῶ εἰς κρίσεις προσώπων. Αὐται

εἶναι δυσχερέσταται λόγῳ τοῦ προσφάτου τῆς ἐκτυλίξεως τῶν γεγονότων καὶ τῆς ἐσωτερικῆς διχονοίας. Δὲν θὰ πολιτικολογήσω. Τὴν πολιτικολογίαν ἀφίνω εἰς τοὺς ἐξακολουθοῦντας νὰ εὐθυνολογῶσι καὶ κατατρίβωνται εἰς τὴν διαμάχην τῆς μικροπολιτικῆς, ἡ ὁποία ἀνέκαθεν σοβαρῶς ἐζημίωσε τὴν Ἑλλάδα.

Στερρῶς ἐχόμενος τῆς ἀποφάσεως νὰ διακηρύξω τὸν ἐπιδειχθέντα τότε ὑπέροχον Πατριωτισμὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὁλοκλήρου καὶ νὰ καταστήσω γνωστὸν τὸν ἐπιδειχθέντα καταπληκτικὸν ἡρωϊσμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, θὰ βαδίσω τὴν ὁδὸν τοῦ Πατριωτικοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον διὰ τοῦ παρόντος ἔργου ἐπιδιώκω. Θὰ περιγράψω ἀπολύτως ἀπὸ περιωπῆς τὸ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔργον τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, καὶ θὰ φέρω εἰς φῶς τὴν πρώτην ταύτην ἔγκυρον ἱστορίαν τῶν πολέμων ἐκείνων.

Ἀθῆναι Φεβρουάριος 1925.

Γ. Θ. ΦΕΣΣΟΠΟΥΛΟΣ

Συν/χης Πεζικοῦ

*Μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν
ἀπὸ τοῦ ἀποστολέου
ἐκδόθηκε καὶ ἐν ἑξῆς*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἡ Μακεδονία καθ' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας, ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς, ὑπῆρξε τὸ κέντρον μεγάλων ἱστορικῶν γεγονότων. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν δὲν ὑστέρησε ποσῶς. Οὕτω ἡ Μακεδονία ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς Βαλκανικῆς συμμαχίας καὶ ἐξώσεως τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης τῷ 1912. Λόγῳ ἔριδος περὶ τὴν διανομὴν τῆς Μακεδονίας ἐπῆλθεν ὁ μεταξὺ τῶν συμμάχων Βαλκανίων πόλεμος τοῦ 1913. Ἐκ τῆς εἰς Μακεδονίαν ἐξαπλώσεως τῆς Σερβίας, προῆλθον οἱ Αὐстро-Σερβικοὶ διαπληκτισμοὶ καὶ ὁ Παγκόσμιος πόλεμος τοῦ 1914. Ἐκ τῆς Μακεδονίας τέλος προῆλθε τὸ τέρμα τοῦ πολέμου ἐκείνου τῷ 1918.

Ἀλλὰ τίς ἡ Μακεδονία αὕτη;

Ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει ὅτι ἀπὸ τῶν — πρὸ Χριστοῦ — ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἡ Μακεδονία ὑπῆρξεν ἡ ῥίζα τῆς εἰς ἑνιαῖον Κράτος ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Ἡ αὕτη σχέσις ὑφίσταται σήμερον, θὰ ὑφίσταται δὲ καὶ διὰ τὸ μέλλον. Ἐάν ὥς ἀπλὴν στιγμιαίαν μαύρην σκέψιν, ἡθέλῃ τις ἐξετάσῃ τὴν περίπτωσιν κατακτήσεως τῆς Μακεδονίας ὑπὸ βορειοτέρων λαῶν — *κίνδυνος ὑφιστάμενος ἀτυχῶς* — θὰ συνήγαγεν ἀμέσως τὸ ἀπελπιστικὸν συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς θὰ ἀπέθνησκε. Χάνων τὸν ἐκατέρωθεν τοῦ ἀρχιπελάγους φυσικὸν αὐτοῦ σύνδεσμον καὶ διαμελιζόμενος εἰς δύο χωριστὰ ἀπ' ἀλλήλων τμήματα ἄνευ ἐλπίδος ἐπανακτήσεως τῆς φυσικῆς αὐτῶν ἐνώσεως, θ' ἀπέβαινε σῶμα ἄνισχυρον, ἄνευ υἱείας, ἄνευ ζωῆς καὶ καταδεδικασμένον εἰς ἀσφυξίαν καὶ μαρασμόν.

Ἐχοντες τὸ ἐλάττωμα νὰ μὴ ἀναγινώσκωμεν τὴν ἱστορίαν A μας, ἡγνοήσαμεν καὶ ἀγνοοῦμεν τὴν Μακεδονίαν. Ἐθεώρησα ὥς ἐκ τούτου καθήκον ἐπιβεβλημένον ν' ἀσχοληθῶ περὶ αὐτῆς δι' ὀλιγίστων ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ταύτῃ. Τὰ ὀλίγιστα ὅμως αὐτὰ ἀπέ-

χουσι πάρα πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ παρέχωσιν εἰκόνα σαφεῇ, καὶ θὰ συνίστων — τοῖς ἀξιωματικοῖς ὅλως ἰδιαιτέρως — τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τόσων ἐγκρίτων καὶ περισπουδάστων συγγραμμάτων περὶ Ἑλληνισμοῦ καὶ Μακεδονίας.

Τῷ 850 π. χ. ὁ Κάρανος, ὀρμώμενος ἐξ Ἄργους, ἵδρυσεν τὴν δυναστείαν τῶν Ἡρακλειδῶν ἐν Μακεδονίᾳ (ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῆς Ἑδέσσης). Διαδοχικαὶ μετέπειτα Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι κατέστησαν τῷ 515 π. χ. τὴν Μακεδονίαν (ἀπὸ Χαλκιδικῆς μέχρι Μοναστηρίου) Βασιλείον ὑπὸ Ἀμύνταν τὸν Α΄. Μετὰ τὰς ἐμφυλίους ἔριδας ἡ Μακεδονία τῷ 336 π. χ. εὐρίσκεται ὑπὸ Ἀλέξανδρον τὸν Μέγαν, ἀνακηρυσσόμενον ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων.

Τῷ 172 π. χ. κατὰ τὴν τρίτην ταύτην εἰσβολὴν τῶν Ρωμαίων, ἡ Μακεδονία κατακτᾶται καὶ ἀνακηρύσσεται Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία. Τῷ 328 μ. χ. ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης Κωνταντῖνος, ἀσπασθεὶς τὸν Χριστιανισμὸν κτίζει εἰς τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον (πόλις κτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Μεγαρέων τῷ 657 π. χ.) τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣν ἀνακηρύσσει πρωτεύουσαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἀπὸ τοῦ 252 μ. χ. ἡ Μακεδονία ὑφίσταται συχνοτάτας ἐπιδρομὰς βαρβαρικῶν φυλῶν (Γότθοι, Ἀβαρες, Σλάβοι). Τῷ 499 ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανὸς ἀποκρούσας τοιαύτας ἐπιδρομὰς, ἤγειρε κατὰ μῆκος τῆς χερσονήσου ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς (ἀπὸ Βάρνας μέχρι Δυρραχίου) 382 φρούρια πρὸς προστασίαν τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τῶν ληστρικῶν αὐτῶν ἐπιδρομῶν. Τούτων ὅμως ἐξακολουθήσασάν, παρὰ καὶ τὴν μετέπειτα συμπλήρωσιν τῶν φρουρίων, ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος συνομολογεῖ τῷ 620 εἰρήνην μετὰ τῶν Ἀβάρων καὶ τοῖς ἐπὶ τρέπει νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐκατέρωθεν τοῦ Ἰστρου. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐνεῖχεν ὑψίστην διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν σημασίαν, διότι αἱ ἐκεῖ ἐγκατασταθεῖσαι πολυάριθμοι Σλαβικαὶ φυλαὶ ἐπενήργησαν καὶ ἐπενεργοῦν σήμερον ἀκόμη ἐπὶ τῆς τύχης του. Οἱ Βούλγαροι Ταρταρικῆς μᾶλλον φυλῆς φαίνεται ὅτι κατήλθον εἰς Εὐρώπην ἐκ Σιβηρίας — ποταμοῦ Βόλγα ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομά των —. Ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν, ἀφωμοιώθησαν μετὰ τῶν Σλαύων τῶν ὁποίων τὴν γλῶσσαν καὶ ἔλαβον.

Τοῦ Ἡρακλείου ἀπασχολημένου εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν τῷ 626, οἱ Ἀβαρες μετὰ τῶν ὑποτελῶν των Γεπιδῶν,

Ρώσων, Βουλγάρων καὶ Σλαύων, πολιορκήσαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν ἤξιωσαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ὅπως τοῖς παραδώσωσι τὴν πόλιν, αὐτοὶ δὲ λαμβάνοντες ἀνὰ ἓν ἱμάτιον καὶ ἓν ὑποκάμισον διαπεραιωθῶσιν εἰς Μ. Ἀσίαν! Πληροφορηθέντες ὁμως ὅτι ὁ Ἡράκλειος ἐπιστρέφει νικητής, ἔσπευσαν νὰ λύσωσι τὴν—πρώτην ταύτην — πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπέλθωσιν. Ἀπὸ τοῦ 678 αἱ εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην Βουλγαρικαὶ εἰσβολαὶ καὶ δηώσεις, ἀπέβησαν συχνώταται. Κατατροπούμενοι καὶ ἀπωθούμενοι διαρκῶς ἔδιδον ὄρκους εἰρήνης καὶ σεβασμοῦ τῶν συνόρων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὄρκους ὁμως τοὺς ὁποίους εὐθὺς ὡς ἔβλεπον αὐτὴν ἀπασχολημένην εἰς πολέμους ἢ ἐμφυλίους ἐριδίας, παρεβίαζον καὶ τῆς ἐπετίθεντο ἀνάνδρως ἐκ τῶν νώτων.

Ὑπὸ τὸν αἰμοδιψῇ Κροῦμον 809-814 οἱ Βούλγαροι ἔσχον ἄρκετὰς ἐπιτυχίας, ἀφικθέντες δις μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Κατατροπωθεὶς ὁμως ἐν τέλει καὶ οὗτος ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Ε', ἀπεσύρθη εἰς Σερβίαν ἔνθα ἀπέθανε κακῇν κακῶς. Ἡ ἐνδοξωτέρα περίοδος τῶν Βουλγάρων ὑπῆρξεν ἡ Βασιλεία τοῦ Συμεῶνος 893-927, ὑπὸ τὸν ὅποιον κατέκτησαν τὴν Βλαχίαν, Τρανσυλβανίαν, Σερβίαν καὶ ἐπωφελοῦμενοι ἥττης τῶν Βυζαντινῶν εἰς Ἀσίαν, τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον. Ἀλλ' ὁ Αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκᾶς τοὺς ἀποδιώκει τῷ 927 καὶ ἀποκαθιστᾷ τὰ σύνορα τῆς Αὐτοκρατορίας.

Τῷ 885 οἱ Ἕλληνες Ἀπόστολοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος χειροτονηθέντες ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, προσηλυτίζουσι τοὺς Βουλγάρους εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Τῷ 961 ὁ Ἕλλην μοναχὸς Ἀθανάσιος ἰδρύει τὴν πρώτην Μονὴν εἰς τὸ ὄρος Ἀθω.

Μετὰ νέαν εἰς Μακεδονίαν εἰσβολὴν τῶν Βουλγάρων καὶ Ρώσων, ὁ Στρατηγὸς Ἰωάννης Τσιμισκῆς τοὺς ἀπωθεῖ, κατακτᾷ τὴν Βουλγαρίαν καὶ κηρύσσει αὐτὴν—975—ἐπαρχίαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ὑπὸ τὸν Σαμουὴλ τῷ 995 οἱ Βούλγαροι κυριεύουσι τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, ἀλλὰ καταπολεμηθέντες ὑπὸ Βασίλειον τοῦ Βουλγαροκτόνου ὑποτάσσονται καὶ πάλιν εἰς τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν, *τῆς ὁποίας ἀπετέλεσαν ἐπαρχίαν ἐπὶ ἑκατὸν ἐξήκοντα ἐπτά συνεχῇ ἔτη* (1019—1186).

Μετὰ πολλαπλὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἀποκρούσεις Σέρβων, Βουλγάρων καὶ Τούρκων, οἱ τελευταῖοι κατώρθωσαν εἰς τὴν τρίτην αὐτῶν ἐπιδρομὴν τῷ 1370 νὰ κυριεύσωσι τὴν Μακεδονίαν ἐκτὸς τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν ἐκήρυξαν Τουρκικὸν Σουλτανάτον. Τῷ 1430 οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως—1453—κατέκτησαν διαδοχικῶς ὁλόκληρον τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἴμου.

Ἐὰν ὅμως ἡ Μακεδονία ἐξήγειρεν ἀνέκαθεν τὸν πόθον τῶν Σλαβικῶν καὶ Βαρβαρικῶν φυλῶν, ὁλόκληρος ἡ Χερσόνησος τοῦ Αἴμου ὑπῆρξε κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας ἀντικείμενον ἔριδος καὶ πεδίου ἀγρίας συγκρούσεως Εὐρωπαϊκῶν συμφερόντων.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ἰδιαίτερος ὑπῆρξε τὸ θῦμα τῆς Ἀγγλο-Ρωσικῆς ἀντιζηλίας. Ἡ ἀντιζηλία αὕτη καὶ ἡ ἐν γένει σύγκρουσις συμφερόντων τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, παρέτειναν τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας ὑφ' ὃν διετέλεσεν ἡ Ἑλλάς, παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας πρὸς ἀποτίναξιν αὐτοῦ προσπάθειάς της. Τῷ 1770 ὅτε τῇ ὑποκινήσει τῆς Ρωσσίας ἐξεγείρετο ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας του ὁ Ἑλληνισμὸς, ἡ Ἀγγλία ἀντέδρασε καὶ παρεκώλυσε τὴν ἀποστολὴν ἰσχυροῦ Ρωσικοῦ Στρατοῦ εἰς Ἑλλάδα. Ἡ Αὐστρία συνέλαβε τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑθνικῆς ἀνεξαρτησίας ἐργαζόμενον Ρήγαν Φεραῖον καὶ μετὰ ἐνὸς ἔτους φυλάκισιν, τὸν παρέδωκε συνεργασίᾳ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀνοχῇ ὅλης τῆς Εὐρώπης—πλὴν τῆς Ρωσσίας—μετὰ ἑπτὰ συντρόφων του εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀρχὰς τοῦ Βελιγραδίου, αἵτινες τοὺς ἐστραγκάλισαν ἄνευ δίκης τὴν νύκτι τῆς 10ης Ἰουνίου 1798. Οἱ Γάλλοι ἐλευθερώσαντες τὰς Ἰονίους νήσους ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς, κατέστησαν αὐτοὶ οὗτοι τύραννοι. Οἱ ἀπὸ τοὺς Γάλλους ἐλευθερώσαντες τὰς νήσους ταύτας Ρῶσσοι, ἐφάνησαν χειρότεροι καὶ ἐπανεφέρον τὴν Τουρκικὴν ἐπικυριαρχίαν ἔστω καὶ ἐντελῶς ὀνομαστικῇ. Κατὰ τὴν μετὰ τὸν Ρωσσο-Τουρκικὸν πόλεμον εἰρήνην τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1812 θὰ ἡδύνατο, εἰ δὲν ἀντέδρα ἡ Εὐρώπη, ν' ἀποκατασταθῇ τὸ νάνον Ἑλληνικὸν Κράτος τοῦ 1830 χωρὶς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος νὰ ὑποστῇ οὔτε τὸ δέκατον τῶν εἰς χοῦμα καὶ αἷμα θυσιῶν, εἰς ἃς ὑπεβλήθη βραδύτερον. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τῷ 1821 ἡ Αὐστρία, διὰ τοῦ περιβοήτου ὑπομνήματος τοῦ Μέτ-

τερνιχ, παρέσυρε τὴν Εὐρώπην εἰς ἀντίδρασιν. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἀγγλία ἠμποδίσαν τῷ 1823 τὴν Ρωσσίαν ν' ἀξιόσῃ ἀπὸ τὴν Τουρκίαν τὴν δημιουργίαν μικροῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ὁ Οὐέλρικτων ἔχαρκτηρίσεν ὥς «ἀπαίσιον γεγονός» τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, ἣτις ὠφείλετο εἰς προσβολὴν γενομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων κατ' Ἀγγλου Ἀξιωματικοῦ, ἡ δὲ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἐσκέφθη νὰ παραπέμψῃ εἰς δίκην τὸν ναύαρχον Κοδριγκῶνα. Ἡ Ἀγγλία ἠρνήτο νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος τῷ 1830, ἐὰν τὰ σύνορα Ἄρτα—Βόλος τὰ ὁποῖα ἐπιμονῇ τῆς Ρωσσίας *εἶχε δεχθῇ* ἡ Τουρκία, δὲν ἐχαράσσοντο πολὺ νοτιώτερον (Ἀσπροπόταμος—Σπερχειός). Ὁ μεγαλύτερος Ἀγγλος πολιτικὸς τοῦ 19ου αἰῶνος Πάλμερστον ἦτο ὁ φανατικώτερος μισέλλην τῆς ἐποχῆς του. (*) Ἡ Ἀγγλία τέλος ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσὰ διὰ τὴν ὥθησιν τοῦ Πανσλαβισμοῦ καὶ τὸν κλονισμόν τοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Ἑλληνισμὸς διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ εὗρεν ἀντίδρασιν παρ' ἀπάσαις διαδοχικῶς ταῖς Δυνάμεσι καὶ πολλάκις ἐθυσιάσθη εἰς τὸν βωμὸν τῶν συμφερόντων των. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσε μόνῃ ἡ Ρωσσία, ἡ ὁποία ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ γοήτρου τῆς προστάτιδος τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὐτινος μοναδικὸν ἐκπρόσωπον ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθεώρη τὸν Ἑλληνισμόν, ὑπεστήριξε τοῦτον ἀπὸ τοῦ 1768 μέχρι τοῦ 1855, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τῷ παράσχη πραγματικὴν τινα βοήθειαν. Κατὰ τὴν μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν ὅμως πόλεμον συνδιάσκεψιν, τῶν δυτικῶν Δυνάμεων προταξαμένων τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος τὸ Βουλγαρικόν, Κουτσοβλαχικόν καὶ Ἀλβανικόν, καὶ ὥθησασῶν τὴν Ρωσσίαν εἰς τὴν Πανσλαβιστικὴν κίνησιν, κατέστησεν αὕτη τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα Σλαβικόν καὶ ἀπεξενώθη τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁφείλομεν ὅμως νὰ τονίσωμεν ὅτι ἂν τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ στάσις τῆς διπλωματίας, ἡ Εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη πάντοτε

(*) Ἀξίζει τὸν κόπον ν' ἀναφέρωμεν πῶς ἐδικαιολόγησε τὴν ἀνθελληνικὴν στάσιν τοῦ ὁ Πάλμερστον εἰς παραπονθενέας αὐτῷ Ἀγγλους Βουλευτάς. Δεικνύων εἰς αὐτοὺς Ἑλληνικὸν τρεχαντήριον, τὸ ὁποῖον μετέφερεν ἐξ Ἀνατολῆς εἰς Λονδίνον πολῦτιμον φορτίον, εἶπεν: «Τὸ πλοῖον αὐτὸ μετὰ τοῦ ὁποίου οἱ ναῦταί μας μόλις θὰ διέπλεον τὴν Μάγνην, ἦλθεν ἐξ Ἀνατολῆς διασχίσαν τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Ἀτλαντικόν. Πῶς λοιπὸν νὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς ἕθνος τοιοῦτους ἔχον γενναίους ναῦτας νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Μεσογείου;»

συνεκινήθη ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τῆς ὑποδούλου καὶ κατόπιν ἐλευθερωθείσης μικρᾶς Ἑλλάδος, καὶ ἐνίσχυσε ταύτην διὰ χρήματος καὶ αἵματος.

Ἀλλὰ καὶ τὴν διπλωματίαν δὲν δυνάμεθα νὰ κατηγορήσωμεν, διότι θεραπεύει μετ' ἀμειλίκτου ἐνεργείας τὰ πολιτικά καὶ οἰκονομικά συμφέροντά της. Ὁ Πολιτικὸς—καὶ πᾶς Πατριώτης—μοναδικὸν καθήκον ἔχει νὰ περιφρουρῇ τὰ συμφέροντα τῆς Πατρίδος του. Ὁ μέγας Ἕλληνας Σπένσερ εἶπεν: «Ἡ Ἀγγλία δὲν θὰ ὑπῆρχεν, ἐὰν καὶ πρὸς στιγμὴν ἔπαυεν ἀδικοῦσα». Ἴδου διατὶ τὰ ἔθνη δὲν πρέπει νὰ δημιουργῶσι σύστημα αἰσθηματικῆς—συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας—πολιτικῆς, ἀλλὰ νὰ κανονίζωσι τὴν πορείαν των ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἐπὶ τῇ βάσει *τῶν ἰδίων ἐθνικῶν συμφερόντων*.

Ἐντὸς δωδεκαετίας—1797-1809—ἡ ἐπτάνησος ἐγεύθη τῆς ἐξουσίας τῶν Ἑνετῶν, τῶν Γάλλων, τῶν Ρώσων, μίᾳς Ἑθνικῆς Κυβερνήσεως, πάλιν τῶν Γάλλων καὶ τέλος τῶν Ἀγγλων. Ἡριζε περὶ τοῦ τίνα τῶν προστατῶν αὐτῶν πρέπει ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς τὸν ἄριστον! Κατ' αὐτὰ τὰ πρωτόλεια τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐγεννήθη ἡ τάσις τοῦ νὰ τίθενται αἱ πρὸς τὰ ξένα Ἑθνη συμπάθειαι ὑπὲρ τὰ ἴδια Ἑθνικὰ συμφέροντα. Τὸ ζήτημα τοῦ τίς εἶναι ὁ ἀληθὴς εὐεργέτης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους προῦκάλεσεν, ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ἀκόμη, τοὺς δεινοτάτους σπαραγμοὺς τῶν Ἑλλήνων! Ἴδου ἡ σοβαρὰ Ἑθνικὴ ἀσθένεια ὑφ' ἧς πάσχομεν.

Ἄς μᾶς χρησιμεύσῃ τοῦλάχιστον ὡς παράδειγμα ἡ Βουλγαρία. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὴν ἀνεξαρτησίαν της ὀφείλει ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ἐν τούτοις ὅταν τῷ 1904 ἡ θέσις τῆς τελευταίας ταύτης ἐκλονίσθη ἐν τῇ Ἀπῶ Ἀνατολῇ, ἡ Βουλγαρία διὰ τῶν ἐπισκέψεων τοῦ Βασιλέως της ἐπεζήτησε νὰ προλειάνῃ τὴν ὁδὸν τῆς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν πολιτικῆς. Μετὰ δὲ τὴν πτώσιν τοῦ Πόρτ—Ἀρθοῦρ (ἄρχαι τοῦ 1905) ὁ Βούλγαρος Βασιλεὺς διὰ νέων εἰς Βερολῖνον, Παρισίους καὶ Λονδῖνον ἐπισκέψεων, προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν προστασίαν τῶν δυτικῶν Δυνάμεων. Κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν τέλος πόλεμον δὲν ἐδίστασε νὰ ὑψώσῃ τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐλευθερωτῶν ἀδελφῶν Ρώσων.

Τὴν ἐποχὴν τῆς εἰς Εὐρώπην εἰσβολῆς τῶν Τούρκων—1453—

οἱ Βούλγαροι κατεῖχον τὴν μεταξὺ Αἷμου καὶ Δουνάβεως χώραν, ἐνῷ ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία ἐξετείνετο ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐκδιώξεως τῶν Τούρκων—1913—οἱ Βούλγαροι, προσπαθοῦντες ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τὴν χώραν τὴν ὁποίαν αὐτοὶ προηγουμένως ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων κατεῖχον, διεκήρυσσον ὥς ἀνήκουσαν αὐτοῖς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπεζήτουν ἔξοδον εἰς τὰς τρεῖς θαλάσσας: Μαύρην, Αἰγαῖον καὶ Ἀδριατικὴν.

Ἄλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τίνων δικαιωμάτων ἢ προσπαθειῶν ἐγένετο τοῦτο; Προσέφερον ἄρα γε εἰς τοὺς ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν στενάζοντας Χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς ὑπηρεσίας τοιαύτας, ὥστε νὰ μετατραπῶσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν γόητρον καὶ τὰ αἰώνια δικαιώματά του, ἔστω καὶ ἐπὶ θυσίᾳ τοῦ ἔθνικοῦ χαρακτῆρος τῆς διεκδικουμένης χώρας; Μήπως οἱ Βούλγαροι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι διὰ τῶν ἐπαναστάσεων, τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγώνων καὶ τῶν θυσιῶν των ὑπέσκαψαν καὶ ἀνέτρεψαν τὸ Τουρκικὸν οἰκοδόμημα, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ λοιποὶ Χριστιανοὶ παρέμειναν ἀπαθεῖς θεαταί; Μήπως λόγῳ αἰφνιδίας ἐξαιρετικῆς ἠθικῆς ἀνυψώσεως, οἱ βάρβαροι τῆς χθὲς, ἀξιοῦσι τὴν ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς ἡγεμονίαν; Ἡ μήπως λόγῳ ἀποτόμου ἐπιδείξεως προόδου καὶ πολιτισμοῦ ἀνωτέρων τῆς Ἑλλάδος; Ἴσως—καὶ πρὸ παντὸς—διότι παρέσχον δείγματα πατρικῆς καὶ φιλελευθέρας διοικήσεως τῶν εἰς χεῖρας των πεσόντων Ἑλλήνων, εἰς σημεῖον ὥστε νὰ κατορθώσωσι νὰ ἐξαλείψωσι τὴν εἰς αὐτόχθονα πληθυσμὸν παρεχομένην ἐντύπωσιν ἐκ τῆς ὑπὸ ξένην διοίκησιν ὑπαγωγῆς του.

Ἰδοὺ ἐρωτήματα μὲ τὰ ὅποια ἐθεώρησα καθήκον ν' ἀσχοληθῶ. Ἀφοῦ δι' ὀλίγων ἐξέθεσα τὰ μέχρι τῆς ἐπιβολῆς τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ δικαιώματα τῶν Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς Μακεδονίας, θὰ προσπαθῇσω ἤδη δι' ὀλίγων ἐπίσης νὰ ἐκθέσω τὰς μετὰ τὴν ἐπιβολὴν ἐκείνην ἐπακολουθησάσας ἐνεργείας των, διὰ νὰ κρίνῃ ἕκαστος ἐν τίνι μέτρῳ δικαιολογεῖται ἡ περὶ Βαλκανικῆς ἡγεμονίας ἀξίωσις τῶν Βουλγάρων.

Μόλις παρήλθον τὰ πρῶτα ἔτη τῆς φρικωδεστάτης, αἱματη-

ροτάτης καὶ στηγεροτάτης ὑποδουλώσεως, ἤρξατο ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους περισυλλογὴ καὶ ἡ βραδεία ἀλλὰ σταθερὰ ἀνάπτυξις τῶν Ἐθνικῶν δυνάμεων. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις συνεκράτησαν τὸ Ἔθνος περισσότερον συμπαγὲς καὶ ἐνιαῖον, ὅφ' ὃ,τι ὑπῆρξε κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἀπὸ τοῦ 1455 ὁ κατακτητὴς ἠναγκάσθη ὅπως δι' αὐτοκρατορικοῦ φερμανίου κηρύξῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐπίσημον καὶ ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τὴν Τουρκικὴν διὰ τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, εἰς τὰς ὁποίας ἅπασαι αἱ διατάξεις τῶν Ὀθωμανικῶν ἀρχῶν ἐδημοσιεύοντο εἰς ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας.

Εἰς τὴν διπλωματίαν—Τουρκικὴν καὶ Ρωσικὴν—οἱ Ἕλληνες διεκρίνοντο. Εἰς τὸ ἐμπόριον, τὸ ναυτικὸν καὶ τὰ γράμματα ἐπίσης. Οἱ μεγαλύτεροι ἐμπορικὸι οἵκοι περιέρχονται εἰς χεῖρας Ἑλλήνων. Ὁ Ἑλληνικὸς ἐμπορικὸς στόλος κυριαρχεῖ τῆς Μεσογείου, τῷ δὲ 1800 εἶναι ἀνώτερος οὐ μόνον αὐτοῦ τοῦ Ἀγγλικοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλων ὁμοῦ τῶν πέριξ χωρῶν. Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ Γυμνάσια ἰδρύονται παντοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Μετὰ τὴν εἰς τὸ αἷμά της πνιγεῖσαν ἀπόπειραν Ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ 1770, ἀπὸ τοῦ 1805 ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν Ἰονίῳ, Ἡπείρῳ, Μακεδονίᾳ, Θεσσαλίᾳ, Στερεᾷ, Πελοποννήσῳ καὶ Αἰγαίῳ ἤρξατο ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του. Τῷ 1821 ὁπότε ἐξεργράγη ὁ ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγών, ἡ Μακεδονία προσέφερεν ὑψίστην θυσίαν αἵματος. Οὕτω ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς εἰς Χαλκιδικὴν, ὁ Κάψας εἰς τὸν Ἀλιάκμονα, ὁ Ζαφειράκης εἰς Νιάουσσαν, ὁ Γάτσος εἰς Βοδενὰ καὶ ὁ Καρατάσος εἰς Βέρριοιαν, ὑψώνουσι τὴν Σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐκδιώκουσι τὰς Τουρκικὰς φρουράς. Ἐπελθόντος ὅμως Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀσυγκρίτως ὑπερτέρου καὶ τῶν ἐπαναστατῶν μὴ ἐχόντων ἐνιαίαν διεύθυνσιν, κατεβλήθησαν οὗτοι ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον. Ἐκατὸν εἴκοσι πόλεις καὶ χωρία τῆς νοτίου Μακεδονίας ἐνυρπολήθησαν, εἴκοσι πέντε χιλιάδες Ἑλλήνων ἐσφάγησαν (ἐξ ὧν 6.000 εἰς Χερσόνησον Κασσάνδρας, 2.000 εἰς Θεσσαλονίκην καὶ 5.000 εἰς Νιάουσσαν), πολὺν περισσότερα γυναικόπαιδα ἤχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ αἱ Μοναὶ τοῦ Ἄθω ἀπηλαφρώθησαν ὅλου τοῦ ἐν αὐταῖς χρυσοῦ. Ὁ Γάτσος καὶ ὁ Καρατάσος διαφυγόντες μετ' ἀριθμοῦ

τινος ὁπαδῶν, ἐσυνέχισαν εἰς τὸν Ὀλυμπον τὸν ἀγῶνα μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 1822, μεθ' ὃ κατῆλθον εἰς κεντρικὴν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον. Εἶναι γνωστοὶ οἱ ἐπακολουθήσαντες ὀκταετείς ἀγῶνες, διὰ τὰ κατορθωθῆ ἡ ἀπελευθέρωσις ἐλαχίστης γωνίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Οἱ Βούλγαροι τοῦναντίον κατὰ τὸ διάστημα τῆς δουλείας ἐβυθίσθησαν εἰς τὸ σκότος, ἀπεκτηνώθησαν, ἐξεφυλλίσθησαν καὶ οὐδέποτε οὐδεμίαν κατέβαλον προσπάθειαν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας των. Ἐμενον μὲ τὴν κεφαλὴν ἐσκημένην καὶ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας ὅταν οἱ λοιποὶ Χριστιανικοὶ λαοὶ διεξήγον τοὺς πλέον σκληροὺς ἀγῶνας καὶ προσέφερον εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας τὰς πλέον βαρείας θυσίας. Ἐκώφευσαν εἰς ὅλας τὰς προσκλήσεις, εἰς ὅλας τὰς κραυγὰς αἰτνες ἐζήτουν τὴν ἐνίσχυσίν των. Εἰς τοιοῦτον δὲ βαθμὸν ἦσαν ἄγνωστοι, ὥστε ὅταν τῷ 1829 ἐνώπιον τοῦ Τσάρου Νικολάου τοῦ Α΄ διαβάντος τὸν Δούναβιν κατὰ τὸν τότε Ρωσσο-Τουρκικὸν πόλεμον, ἐπαρουσιάσθη ἐπιτροπὴ Βουλγάρων ἵνα τὸν παρακαλέσῃ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των, ἐκεῖνος ἀπήντησεν: «δὲν γνωρίζω Βουλγάρους». Εἶνε ἐπίσης βέβαιον ὅτι μέχρι τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου 1854—55 οὐδέποτε ἡ ἐπίσημος πολιτικὴ τῆς Ρωσσίας ἐξήνεγκε τὰς λέξεις: «Βουλγαρικὸν Ἔθνος» «Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία» πολὺ δὲ περισσότερον «Βουλγαρικὸν ζήτημα».

Ἀλλὰ τότε πῶς ἐδημιουργήθη «Βουλγαρικὸν ζήτημα» ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ;

Τοῦ πολέμου τοῦ 1828—29 διεξαχθέντος ἐπὶ Βουλγαρικοῦ ἐδάφους, ἐδόθη εἰς τὴν Ρωσσίαν ἀφορμὴ νὰ γνωρίσῃ τοὺς τέως ἀγνώστους σχεδὸν ὁμοφύλους. Ἀπὸ τότε κυρίως ἡ Βουλγαρικὴ ἰδέα μεταδίδεται ἐν Ρωσσίᾳ καὶ ἄρχεται ἡ Σλαβο—Βουλγαρικὴ προπαγάνδα ἐν Μακεδονίᾳ.

Τῷ 1830 ἤρξαντο αἱ σκευωρίαι τῆς προπαγάνδας αὐτῆς ἀπαιτησάσης τὴν εἰς τοὺς Βουλγάρους ἐκχώρησιν ἐκκλησιαστικῶν τινων προνομίων, ἐνῶ κατὰ τὸν Ρῶσσον ἱστορικὸν Γολουμπίνσκι: «ἐφ' ὅλης τῆς ἐκτάσεως τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, οὐδεὶς τῶν κατοίκων τῶν πόλεων ἐθεώρη ἑαυτὸν Βούλγαρον οὐδ' ἤθελε νὰ ὀμιλήσῃ τὴν Βουλγαρικὴν τοῦναντίον πάντες ἐμίσουν πᾶν

ὅ,τι Βουλγαρικόν». Μετὰ τὸ πρῶτον τοῦτο βῆμα, ἡ Κων)πολις ἀπέβαινεν ἀμέσως τὸ κέντρον τῆς Σλανο—Βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἡ ὁποία ὑπὸ ἀόρατον ὥθησιν εἶχεν ὡς ἀποκλειστικὸν στόχον τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἐπεδίωκε τὴν διάσπασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, διὰ τῆς δημιουργίας ἀνεξαρτήτου Βουλγαρικῆς ἐκκλησίας.

Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀόρατον διεύθυνσιν—τῆς ὁποίας αἱ ὁδηγίαι καὶ τὸ χρῆμα ἤρχοντο ἐκ Ρώμης, Παρισίων καὶ Λονδίνου—ἐκδηλοῦται ὁ Πανσλαυισμός. Οὗτος καίτοι ἐγράφη ὅτι ὠφείλετο εἰς τὴν—ἀνύπαρκτον ἴσως—«Πολιτικὴν Διαθήκην» Πέτρου τοῦ Μεγάλου, φαίνεται ὅτι ἦτο δηλητήριο ἐγκεντρισθὲν ἔξωθεν διὰ τὸν ὄλεθρον τῆς Ρωσσίας. Αἱ δυτικαὶ Δυνάμεις, πρωτίτως ἡ Ἀγγλία, εἶχον συμφέρον νὰ ματαιώσωσι τὴν διάδοσιν τοῦ Ρωσικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδόξιας εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἡ ἔνωσις λοιπὸν πάντων τῶν Σλάνων καὶ Ὁρθοδόξων ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Τσάρου θὰ ἦτο μία «Μεγάλῃ Ἰδέᾳ», ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἤξιζε νὰ ἐνθουσιᾷ ὁ Ρωσικὸς λαὸς καὶ ἡ Ρωσσία ν' ἀφαιμάσσηται ἀνωφελῶς! Διὰ τοῦ Πανσλαυισμοῦ ἐπεδιώκοντο τὰ ἑξῆς: Ἡ Πολωνία τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ὁ Καθολικισμὸς τὴν διάσπασιν τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ τὴν κατάρρεσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Οἱ Τσέχοι, Σλοβένοι, Κροάται καὶ Σέρβοι τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν των. Οἱ Βούλγαροι τὴν μεγάλην Βουλγαρίαν. Ἡ Γαλλία τεράστιον φυλετικὸν πόλεμον μετὰ Σλαυισμοῦ καὶ Γερμανισμοῦ, συνεπῶς κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς δυτικῆς Γερμανίας. Ἡ Ἀγγλία νὰ ἐμπλέξῃ τὴν Ρωσσίαν εἰς ἀνίατον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ ἀένναον ἐμπόλεμον σχέσιν πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἀνατολήν. Οἱ Ρῶσοι τὴν κατάπαυσιν τῆς Τσαρικῆς δυνάμεως! Ἰδοὺ ὑπὸ ποίων σχεδίων καὶ σκέψεων ὥρμουντο οἱ ἀπαρτίσαντες τῷ 1846 τὸ πρῶτον Πανσλαυιστικὸν συνέδριον ἐν Πράγᾳ. Ὁ Τσάρος καὶ ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνησις κατ' ἀρχὰς διετέλουν εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν ἰδέαν αὐτὴν, Ρωσσο-Σλαυικὴ δὲ πολιτικὴ συνεργασία παρατηρήθη μόνον ἀπὸ τοῦ 1855 καὶ ἰδίως τοῦ 1868, ὁπότε ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως αὐτῆς ἐν Ρωσσίᾳ ἐτέθη ὁ πολὺς Ἰγνατιέφ, ὁ τυφλῶς ἐξυπηρετήσας τὰ Ἀγγλικὰ σχέδια εἴτε ἐξαπατηθεὶς, εἴτε πωληθεὶς.

Ἐνεργεῖα καὶ δαπάναις τῆς κινήσεως ταύτης, τῷ 1835 ἰδρύθη ἐν Μακεδονίᾳ (Γάβροβον) τὸ πρῶτον Βουλγαρικὸν σχολεῖον καὶ

ἐν διαστήματι δεκαετίας 53 τοιαῦτα ἐλειτούργουν. Τῷ 1849 ἐκτίσθη ἡ πρώτη Βουλγαρική ἐκκλησία «Ἅγιος Στέφανος» ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἡ ἐν Βιέννῃ Συνδιάσκεψις τῶν Δυνάμεων—1855 μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον—κρίνουσα ὅτι συνέφερεν αὐταῖς νὰ χρησιμοποιοθῶσιν οἱ Βούλγαροι πρὸς διάσπασιν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ νὰ παρεμβληθῶσιν ὡς σφὴν μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Ἑλληνισμοῦ, ἐνέκρινεν ὅλους τοὺς πόθους αὐτῶν. Οἱ Βούλγαροι ὡς ἐκ τῆς προελεύσεως καὶ τῆς ταπεινῆς βαθμίδος τῆς μορφώσεώς των οὐδεμίαν οὐδέποτε ἔχοντες ἐλπίδα νὰ διαδραματίσωσι σπουδαῖον πρόσωπον, εἶδον αἴφνης νὰ καθίστανται περιζήτητοι παρ' ἀνθρώπων ἰσχυρῶν, διαθετόντων πολλὰ χρήματα καὶ διακηρυσσόντων ὅτι τὸ Βουλγαρικὸν Ἔθνος ἔχει μέγα μέλλον. Τυφλῶς ὄθεν ἀκολουθήσαντες τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἀπεξεδύθησαν εἰς σφοδρὸν κατὰ τοῦ Πατριαρχείου πόλεμον

Ἀπειλοῦντες τὴν Ρωσσίαν καὶ τὸ Πατριαρχεῖον ἀπὸ τοῦ 1856 ὅτι θὰ μετεπήδων εἰς τὸν Καθολικισμόν, ὑποστηριζόμενοι δὲ ἐκθύμως ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβευτοῦ τῆς Ρωσσίας κόμητος Ἰγνατιέφ καὶ τῆς Καθολικῆς Εὐρώπης, ἀξιοῦσι τὴν δημιουργίαν αὐτοκεφάλου Βουλγαρικῆς ἐκκλησίας.

Ἡ Τουρκία διαβλέπουσα ὅτι αἱ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας δημιουργούμεναι διχόνοιαι αὐται, ἦσαν τὸ καλύτερον μέσον σταθεροποιήσεως τῆς ὀθωμανικῆς ἡγεμονίας ἐν τῇ Βαλκανικῇ, ὑπεστήριξε πολὺν τὰς βουλγαρικὰς ἀξιώσεις. Ἀπεφασίσθη ὅθεν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς «Πολιτικῆς διαθήκης» τοῦ Φουάτ-πασᾶ: «Ὅσον τὸ δυνατόν ἀπομὼνωσης τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς ἄλλους Χριστιανούς καὶ ἀπόσπασις τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν». Οὕτω φερμάνιον τῆς 11 Μαρτίου 1870 παραβιάζον προαιώνια προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀπέσπα ἀπ' αὐτοῦ ὀριστικῶς τὴν Βουλγαρικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐδημιούργη τὸ βουλγαρικὸν Ἐξαρχεῖον. Ὁ Πατριάρχης μάτην διεμαρτυρήθη καὶ ἤτήσατο ἐν τέλει ὅπως οἱ Βούλγαροι ἱερεῖς θέσωσι διακριτικόν τι σημεῖον ἐπὶ τοῦ ἐνδύματός των. Οἱ βούλγαροι διαβλέποντες ἐν αὐτῷ τὴν πλήρη ἀποτυχίαν τῆς ἡμιεθνικῆς καὶ ἡμιεκκλησιαστικῆς προπαγάνδας των, ἀντέστησαν πεισμώνως. Ἡ πλήρης διακοπὴ σχέσεων τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἦτο ἀναπόφευκτος. Μεγάλῃ

σύνοδος ὄλων τῶν Πατριαρχῶν, Μητροπολιτῶν καὶ ἄλλων ὁρθοδόξων Θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἀφώρισε τὸ Βουλγαρικὸν Ἐξαρχεῖον, τὸ ἀπέκλεισε τῆς ὁρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ ἐκήρυξεν οὕτω τὸ Σχίσμα τὴν 16 Σεπτεμβρίου 1872.

Τὸ Σχίσμα ἀπετέλεσε τὸ μᾶλλον ἱποτελεσματικὸν καὶ σωτήριον ἀμυντικὸν ὄπλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοῦ βραδύτερον ἐνσκήψαντος Βουλγαρικοῦ κινδύνου.

Πολυπλὰι σφαγαὶ τῶν Ἑλλήνων, Βοσνίων, Ἑρζεγοβινίων, Σέρβων καὶ Μαυρ βουνίων, εἶχον ἀφήσῃ τὴν Εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν σχεδὸν ἀσυγκίνητον. Διὰ τὰ κατορθώσῃ ἡ Ἑλλὰς τὰ ἐλκύσῃ ἐπὶ τέλους τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος τῆς, ἀπητήθησαν τόσοι ἀγῶνες καὶ τόσαι θυσίαι. Τοῦναντίον δὲν ἀπητήθη παρὰ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰγνατιέφ διοργανωθείσα τὸν Μάρτιον τοῦ 1876 «Βουλγαρικὴ ἐπανάστασις», ἡ παρουσιάσασα τὸ ἐλεεινότατον θέαμα ἐξ ὧν ἔχουσι τὰ ἐπιδεῖξαι τὰ χρονικὰ τῶν ὑπὲρ Ἑθνικῆς ἐλευθερίας ἀγῶνων τῶν Λαῶν, ἡ ἀμέσως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατασταλεῖσα, ἀλλ' ἐν Εὐρώπῃ διατυμπανισθεῖσα ὑπὸ τὸ ὄνομα «Σφαγαὶ τοῦ Βατάν», διὰ τὰ προκαλέσῃ τὴν ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας ἀγανάκτησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας καὶ τὴν ἐπέμβασίν τῆς. Διὰ τὰ κατανοηθῇ εἰς ποίους εἰδους ῥαδιουργίας καὶ πράξεις καταφεύγει ἡ «Διπλωματία» καὶ μέχρι τίνος σημείου εἶχε φθάσει ὁ Ἀγγλο-Ρωσικὸς ἀνταγωνισμὸς, θὰ ἀναφέρωμεν δι' ὀλίγων τὰ ἐπακολουθήσαντα τῆς Βουλγαρικῆς ἐκείνης ἐπαναστάσεως.

Προτάσει τῆς Ἀγγλίας ἐγένετο Συνδιάσκεψις Πρεσβευτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ μὲν Ἀγγλία ἀντεπροσωπεύετο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Λόρδου Σαλισβουρή, ἡ δὲ Ρωσσία ὑπὸ τοῦ Ἰγνατιέφ. Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ὑποβάλλουσιν εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐπεξεργασθὲν σχέδιον **μεγάλῃς αὐτονόμου Βουλγαρίας** περιλαμβανούσης τὰ δύο τρίτα τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἅπασάν τὴν ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν, τμήμα τοῦ βιλαετίου Ἀδριανουπόλεως καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Ἑλληνικὴν παραλίαν ἀπὸ Δοβρουτσης μέχρι Πύργου καὶ πέραν. Ὡς οἱ συντάσσεται τοῦ σχεδίου αὐτοῦ προέβλεπον, ἡ ἀπάντησις τῆς Τουρκίας ὑπῆρξεν ἀρνητικὴ. Ἀμέσως τότε ἡ

Ἀγγλία ἐδήλωσεν ὅτι πρέπει νὰ ἀνατεθῇ εἰς τὴν Ρωσσίαν ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἐντολὴ ὅπως διὰ τῶν ὄπλων ἐξαναγκάσῃ τὸν Σουλτάνον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν Μεγάλην ταύτην Βουλγαρίαν.

Παρὰ τὴν ἀποτροπὴν τῆς Γερμανίας, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Πανσλαβιστῶν καὶ τὴν ὥθησιν τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἡ Ρωσσία ἀναλαμβάνει τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον. Κατ' αὐτὸν κατεδείχθη ἡ οἰκτρὰ στρατιωτικὴ διοργάνωσις τῆς Ρωσσίας ἀναγκασθεῖσας νὰ ἐκλιπαρήσῃ ἱκετευτικῶς τὴν συνδρομὴν τοῦ Ρουμανικοῦ στρατοῦ πρὸς ἀποσόβησιν τρομερᾶς καταστροφῆς. Ἐνῶ δὲ ὁ πόλεμος διεξήγετο ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Βουλγάρων ὄχι μόνον οὐδεὶς τούτων ἔλαβε τὸ ὄπλον, ἀλλὰ τοὐναντίον παράπονα ἐξεφράσθησαν ἐναντίον των ὡς κατασκόπων τῶν Τούρκων.

Ἡ Ἑλλὰς ἰδοῦσα ὅτι ὁ πόλεμος διεξήγετο διὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ Ἀγγλο-Ρωσσικοῦ σχεδίου Μεγάλης Βουλγαρίας σχεδίου ὅπερ ἀπετέλῃ θανάσιμον πλῆγμα διὰ τὰ Ἐθνικὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον, δὲν ἐκινήθη. Ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, μόλις μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Πλεύνας εἰσέβαλεν εἰς Θεσσαλίαν, ἀλλ' ὑπεχρεώθη ν' ἀνακαλέσῃ ἀμέσως τὰ τμήματά της. Ἡ Ἑλλὰς ὑπέκλυψεν εἰς τὸν φόβον τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν λιμένων της, φόβος ὅστις ὑπῆρξε πάντοτε ὁ χεῖριστος κλοιὸς διὰ τοῦ ὁποίου περιέβαλε τὸν αὐχένα της.

Τὰ Ρωσικὰ στρατεύματα προήλαννον πρὸς τὴν Ἀδριανουπόλιν καὶ ἐπεμβάσει τῆς Γερμανίας ἐπέκειτο ἡ μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων εἰρήνευσις, ὅτε συνέβη καὶ τι ἀπίστευτον: **Ὁ Ἀγγλικὸς στόλος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλησποντον καὶ ἐξώθησε τὸν Σουλτάνον εἰς ἀντίστασιν.** Τὸ γεγονός τοῦτο, ὅπερ ἀπετέλῃ ἐκ διαμέτρου ἀντίθεσιν πρὸς τὰς πρὸ τοῦ πολέμου ἀπαιτήσεις τῆς Ἀγγλίας, ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα ἀπείρων σκευωριῶν ἐξυφανθεισῶν τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν εἰς τὰ παρασκήνια, ὑπὸ τῶν πανσλαβιστῶν. Ἡ Ἀγγλία ἐπετύγχανεν οὕτω ἅφ' ἑνὸς μὲν νὰ δεσμεύσῃ τὴν Ρωσσίαν εἰς περιπετείας ἐν τῇ πρόσφ Ἀνατολῇ, ἅφ' ἑτέρου νὰ περικαλύψῃ εἰς τὰ ὄμματα τῆς Εὐρώπης τὴν μετ' αὐτῆς προηγηθεῖσαν συνενόησιν περὶ ἰδρύσεως Μεγάλης Βουλγαρίας καὶ ἐκ τρίτου νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της διὰ τὰς ἐπικειμένας διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις. Ρυμουλκηθεῖσας οὕτω τῆς Ρωσσίας μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπό-

λεως, παρεβιάσθη ἐπ' αὐτοφόρῳ ἢ δικαιοσύνῃ καὶ ὁ Ἑθνισμὸς καὶ ἐδημιουργήθη διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου —3 Μαρτίου 1878—Βουλγαρικὸν Κράτος ἐκτεινόμενον μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ. Παρεχωροῦντο οὕτω εἰς τοὺς Βουλγάρους οὐχὶ μόνον ἅπαντα ἀνεξαίρετως τὰ ἐδάφη τὰ ὅποια ἀνῆκον εἰς τοὺς προγόνους των ἀλλὰ καὶ ἐκτεταμένα Ἑλληνικὰ ἐδάφη, εἰς τὰ ὅποια ἡ ἀνάμνησις τῶν προγόνων τῶν Βουλγάρων, δὲν διαιωνίσθη παρὰ δι' ἀνεξαλείπτων ἰχνῶν ἐξολοθρευτικοῦ ἔργου διὰ πυρός, σιδήρου καὶ αἵματος. Ἡ ἀπαίσιος μνήμη συνθήκη ἐκείνη εἶναι ἄξια τῆς μελέτης παντός Ἑλλήνος διότι· διέγραφε τὴν Μεγάλην Βουλγαρικὴν ἰδέαν, παρέσχεν ἀφορμὴν νὰ προβάλωσι δικαιώματα ἐπὶ τῶν χωρῶν μας ἐκείνων οἱ Βούλγαροι, ἐσφαγίαζε τὸν Ἑλληνισμὸν διὰ τῆς ὀριστικῆς διακοπῆς τῆς ἐνότητός του καὶ τέλος οὐδαμοῦ αὐτῆς ἀνεφέροντο τὰ ὀνόματα Ἑλλάς—Ἑλλην!

Τὸ τερατῶδες αὐτὸ διπλωματικὸν ἐξάμβλωμα, ὃχι μόνον ἐξήγειρε τοὺς πληθυσμοὺς οἱ ὅποιοι ὑπείγοντο οὕτω ὑπὸ ζυγὸν ἀπαισιώτερον τοῦ Τουρκικοῦ, ἀλλ' ἔθιξε καὶ τὰ συμφέροντα τῶν ἀντιζήλων τοῦ Σλαυισμοῦ Δυνάμεων. Ἐντονωτάτῃ ὄθεν κατὰ τῆς Συνθήκης ἐκείνης ἐξεδηλώθη ἀντίρρησης ἐν Γερμανίᾳ, Αὐστρίᾳ καὶ Γαλλίᾳ συνεχεῖα τῆς ὁποίας προυκλήθη τὸ ἀναθεωρητικὸν Συνέδριον τοῦ Βερολίνου—Ἰούλιος 1878—. Ἡ Ρωσσία ὀλιγίστας ἐλπίδας ἔχουσα ὅτι θὰ ἐπετύγχανε τὴν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἀναγνώρισιν τῆς Συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ἐπεχείρησε νὰ συνενοηθῇ μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ὑποδείξει καὶ ἐπιμονῇ τῆς ὁποίας εἶχεν ἀναλάβῃ τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ τότε ἦχθησαν ἐπὶ τῆς Κίνας, ἡ Κεντρώα Ἀσία, τὸ Ἀφγανιστάν, ἡ Περσία, τὸ Θιβέτ, τὸ Τουρκεστάν, ἡ Κασγάρη!... Τῆς Ρωσσίας μὴ παραιτουμένης τῆς ἐν Ἀσίᾳ κατακτητικῆς πολιτικῆς, ἡ Ἀγγλία κατέστη καὶ πάλιν ἐν τῷ Συνεδρίῳ τοῦ Βερολίνου ὁ πλέον ἀμειλικτὸς ἐχθρὸς τῆς. Ἐπεδίωκεν οὕτω ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ τὴν ταπεινώσῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἀνατολῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ τῆς παρὰσχῃ ἐσωτερικὰς προστριβὰς ἀφοῦ οὐδὲν ἀπολύτως θὰ προσεκόμενεν ὠφελος ἐκ τοῦ πολέμου ἐκείνου, διὰ τὸν ὅποιον ἐδαπάνησεν ἄφθονον χρῆμα καὶ ἐθυσίασε 300.000 ἄνδρας.

Οὕτω τὸ Συνέδριον ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον δὲν ἐνεπνέετο παρὰ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκπληρώσεως τῶν συμφερόντων τῶν Δυνά-

μεων : Παρεχώρησε (κατ' οὐσίαν) εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν Βοσνίαν· καὶ Ἑρζεγοβίνην· ἀπεκατέστησε τὴν Βουλγαρίαν πλήρως εἰς τὰ ἱστορικά της σύνορα· κατέστησε τὴν ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν εὐ-
κολον Βουλγαρικὴν λείαν· ἐπεραίωσε τέλος τὸ φιλάνθρωπον ἔρ-
γον του χωρὶς τὴν ἐλαχίστην μέριμνα νὰ ἐπιδείξῃ διὰ τοὺς λοι-
ποὺς Χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τοὺς παραμείναντας ὑπὸ τὸν
Τουρκικὸν ζυγόν. Διαρκοῦντος τοῦ Συνεδρίου, ἡ Τουρκία ἐξη-
γόρασε τὴν Ἀγγλικὴν εὐμένειαν διὰ τῆς παραχωρήσεως—δι' ἰδιαι-
τέρας συμφωνίας—τῆς Ἑλληνικωτάτης Κύπρου!

Ἐνῷ λοιπὸν οἱ διπλωμάται τῆς ἡνωμένης Εὐρώπης συνήλ-
θον εἰς Βερολῖνον διὰ νὰ λύσωσι τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα, ἡγνόη-
σαν παντελῶς τὸ ἀρχαιότατον καὶ σπουδαιότατον Ἔθνος τῆς
Ἀνατολῆς, τὸν Ἑλληνισμόν! Οὕτω μετὰ μακρὰν σύσκεψιν καὶ
πλείστας ἀντιρρήσεις ἐπετράπη εἰς τοὺς Ἕλληνας πληρεξουσίου
Θ. Δηλιγιάννην καὶ Ἀλεξ. Ραγκαβῆν, νὰ ὑποβάλωσι δίκην ἱκετῶν
τὰς αἰτήσεις των. Ἀλλὰ καίτοι ὁ ἀπὸ πολιτικῆς καὶ διπλωματι-
κῆς ἀπόψεως ἀριστοτεχνικὸς λόγος τοῦ Δηλιγιάννη κατέπληξε τὸν
Ἄρειον ἐκείνον Πάγον τῆς Εὐρώπης, ἡ Ἑλληνικὴ πρότασις οὐ-
δεμιᾶς ἡξιώθη συζητήσεως. Μάτην κατὰ τὸ τέλος τοῦ Συνεδρίου
ὁ Γάλλος ἀντιπρόσωπος Βαδிகτῶν ἐπεκαλέσθη τὴν εὐμένειαν
αὐτοῦ διὰ τὴν «φρόνιμον» Ἑλλάδα, τὴν τηρήσασαν τόσον ἡσυ-
χον στάσιν διὰ νὰ μὴ χολωθῶσιν αἱ Δυνάμεις! Ἡ Ἀγγλία ἀν-
τιδρᾷ ἐπιμόνως. Ἐξευτελίζων τὴν Ρωσσίαν καὶ εἰρωνευόμενος
τὴν Ἑλλάδα ὁ Σαλισβουρῆ, καταπολεμᾷ μετὰ λύσεως τὰ Ἑλλη-
νικὰ δίκαια. Μετὰ πολλὰς τέλος συζητήσεις τὸ περιβόητον ἐκεῖνο
Συνέδριον, ἀπεφάσισε ν' ἀμείψῃ τὴν καλὴν διαγωγὴν τῆς Ἑλ-
λάδος καὶ τῇ παρεχώρησεν **ἐπὶ τοῦ Χάρτου** τὴν Θεσσαλίαν καὶ
Ἡπειρον. Λέγομεν ἐπὶ τοῦ Χάρτου, διότι ἐνῷ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ
ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου ἦσαν ὑποχρεωτικαὶ διὰ τὴν Τουρκίαν,
ἡ Ἑλλὰς ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐκβιάσῃ τὸ «δῶρον» ἐκεῖνο καὶ μάλιστα
ὄχι μόνον κατὰ τῆς Τουρκίας ἀγωνιζομένη, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς
διπλωματίας αὐτῶν τούτων τῶν παραχωρησασῶν Δυνάμεων!
Τῷ ὄντι μετὰ σφοδροτάτην ἀντίδρασιν τῆς Ἰταλίας διὰ τὴν πα-
ραχώρησιν τῆς Ἡπείρου καὶ τριετὴ ἀγωνιώδη ἔξαιψιν καὶ ἀνησυ-
χίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, κατωρθώθη ἐπὶ τέλους τὴν 24
Μαΐου τοῦ 1881 ἡ πραξικοπηματικὴ κατάληψις τῆς Θεσσαλίας.

καὶ Ἄρτης, ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Συνεδρίου παραχωρηθείσης κληρονομίας. Ἡ Εὐρώπη ὁμως καὶ πάλιν κατεπλάγη, ὁ δὲ Ἀγγλικὸς τύπος μετὰ ὀργῆς καὶ μίσους ἐπετέθη κατὰ τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ Ἀλεξ. Κουμουνδούρου.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἐξηκολούθη νὰ εὖνοῃ σκανδαλωδῶς τὴν Βουλγαρίαν, καταλήξασαν ν' ἀποβῇ «τὸ χαϊδεμένο παιδί» τῆς Εὐρώπης. Ἀποκομίσασα ὅσον ἦτο δυνατόν ἠθικὸν καὶ ὑλικὸν κέρδος ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ 1877-78 ἡ Ἀγγλία, εὗρισκε πλέον ὅτι συνέπιπτεν ἀπολύτως μὲ τὰ συμφέροντά της Μεγάλῃ Βουλγαρίᾳ. Οὕτω παροτρύνει αὐτὴν μετὰ τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν προσάρτησιν—Σεπτέμβριος 1885—τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ Βουλγαρικὸν στοιχεῖον ἀπετέλη καταπληκτικὴν μειονότητα ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων.

Ἡ Ἑλλὰς εὗρέθη καὶ πάλιν ἐν ἀπολύτῳ ἀγνοίᾳ τῶν τεκταινομένων καὶ ἀπαράσκευος—ὁ ἐν Σόφίᾳ Πρεσβευτὴς αὐτῆς Κλέων Ραγκαβῆς ἠσχολεῖτο εἰς τὴν ποίησιν—. Ἀντὶ νὰ καταλάβῃ ἀμέσως τὴν Ἠπειρον ἐφαρμόζουσα τὴν Συνθήκην τοῦ Βερολίνου τὴν ὁποίαν ἡ Βουλγαρία παρεβίαζε, μετὰ μακρὰς ἀναβολὰς καὶ σπασμωδικὰς κινήσεις ἠναγκάσθη τὸν Μαΐον τοῦ 1886 νὰ ὑποκύψῃ εἰς τελεσίγραφον τῆς Πύλης καὶ ἀποκλεισμὸν τῶν στόλων τῶν Δυνάμεων.

Ἡ «Εὐρώπη» ἐνεθουσιάζετο διὰ τὸ Βουλγαρικὸν πραγματικόν καὶ διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ—πρωτοβουλία τῆς Ἀγγλίας—ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ν' ἀναγνωρίσωσιν εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὸ δικαίωμα τῆς παραβιάσεως τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς ὑποδουλώσεως Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Ἡ αὐτὴ Εὐρώπη, ἔτη τινὰ βραδύτερον διέτασσε τοὺς τῷ 1886 ἀποκλείσαντας τὴν Ἑλλάδα στόλους της νὰ βομβαρδίσωσι τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας των ἐξεγερθέντας ἐπαναστάτας τῆς Κρήτης, ἡ ὁποία ἐν τούτοις εἶχε πληθυσμὸν ἐν τῷ συνόλῳ του σχεδὸν Ἑλληνικόν! Ἀλλ' ἐνῶ ἡ εἰς τὴν Βουλγαρίαν παραχώρησις τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας συνέπιπτε μὲ τὰ συμφέροντα τῶν Δυνάμεων, ἐπὶ τῆς ἡρωικῆς Μεγαλονήσου εἶχον βλέψεις ἡ Ἀγγλία, ἡ Ρωσσία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία.....

Ἀλλὰ ποῖα τὰ αἷτια τῆς πρὸς τὴν Βουλγαρίαν σκανδαλώδους αὐτῆς Εὐρωπαϊκῆς εὐνοίας; Ἡ Ρωσσία τὴν ἐθεώρη πάντοτε ὡς μέλλουσαν ν' ἀποτελέσῃ τὸ περὶ τὴν Ρωσικὴν Κωνσταντινού-

πολιν ἔδαφος· ἡ Αὐστρία τὴν ἐθεώρη ἀντιθέτως ὥς τὸ Ἔθνος τὸ μέλλον ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ παρακωλύσῃ τὴν διείσδυσιν τοῦ Σλαυισμοῦ πρὸς Νότον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῆς Σερβίας τὴν ὁποίαν αἱ κατακτητικαὶ Αὐστριακαὶ βλείψεις ἐπέβαλον μικρὰν (ἡ Βουλγαρία μετὰ μεγίστης ἱκανότητος ἐκολάκευσε διαδοχικῶς τὰ δύο τόσον ἀντίθετα ταῦτα ὄνειρα)· ἡ Ἀγγλία φιλοδοξοῦσα νὰ τὴν χρησιμοποιοῦσῃ κατὰ τῆς πρὸς Νότον ἐξαπλώσεως τοῦτε Σλαυισμοῦ καὶ Γερμανισμοῦ, ἐφρόνῃ ὅτι θὰ τὴν ἐπηρεάζε κάλλιον ἢν ἐφήπτετο τοῦ Αἰγαίου! Οὕτω δι' ἴδιον ἐκάστη σκοπὸν καὶ συμφέρον αἱ τρεῖς ἀμεσώτερον ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου δρῶσαι Δυνάμεις, χάριν τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Βουλγαρίας ἐπλειοδότην ἐν τῇ πρὸς αὐτὴν προστασίᾳ καὶ διηυκόλυνον κατὰ πολὺ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ ἐνεργείας τῆς. Τὰ αἰσθήματα τῶν ἄλλων τριῶν Δυνάμεων ἐδιχάζοντο περὶ τὰς ἀξιώσεις τῶν ἀνωτέρω τριῶν. Ἡ Γαλλία δὲν εὗρισκεν ὅτι ὁ φιλελληνισμὸς τῆς ἐπέβαλε προστασίαν τῶν Ἑλληνικῶν δικαίων εἰς βαθμὸν ἀντιβουλγαρικῆς στάσεως, δυναμένης νὰ δυσαρεστήσῃ Δυνάμεις ἰσχυρὰς καὶ φίλας.

Ἡ ὠθησις τῆς Εὐρώπης εἰς τὸ πραξικόπημα τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἡ κατὰ τῶν Σέρβων εὐκολος νίκη εἰς Σλίβνιτσαν, ὠθησαν τὴν βουλγαρικὴν θρασύτητα εἰς τὸ τελευταῖον ὄριον καὶ ὑπέκαυσαν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας.

Ἀντικροῦσά—πρὸς ἴδιον ὥς εἶδομεν συμφέρον—τὴν συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἡ Ἀγγλία, εἶχεν εἴπη εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραχωρηθῶσιν εἰς τοὺς Βουλγάρους ἐδάφη πασιδῆλως καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἀπὸ Ἑλληνας κατοικοῦμένα.

Ἐπὶ τῇ προβλέψει μελλούσης διανομῆς τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ Βουλγαρία ἀπεφάσισε νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν βάσιν ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθη ἡ Ἀγγλία καὶ παρασκευάζουσα ἀντίθετον βάσιν, νὰ δύναται νὰ εἴπη καὶ ν' ἀποδείξῃ μίαν ἡμέραν ὅτι αἱ χῶραι ἐκεῖναι εἶναι Βουλγαρικαὶ καὶ ὄχι Ἑλληνικαί. Διὰ καταλλήλου ὅθεν ἐργασίας καὶ ἀφθόνου χρήματος κατώρθωσεν ὥστε νὰ ἀναφανῶσιν εἰς Εὐρώπην διάφοροι Βουλγαρόφιλοι συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι διὰ βιβλίων, διαλέξεων καὶ ἄρθρων ἐπεδόθησαν εἰς τὸ νὰ πείσωσι τὴν Εὐρωπαϊκὴν κοινὴν γνώμην, ὅτι ἡ Μακεδονία εἶναι ἱστορικῶς καὶ ἐθνολογικῶς Βουλγαρικὴ χώρα.

Δὲν ἠρκέσθη εἰς μόνας τὰς ἐνεργείας ταύτας, ἀλλ' ἐντείνασα εἰς τὸ ὑπέρτατον σημεῖον καὶ τὴν ἀπὸ ἐτῶν ἀρξαμένην δρᾶσιν τῆς προπαγάνδας ἐν Μακεδονίᾳ ἐπεξέτεινεν αὐτὴν καὶ εἰς τὴν Θράκην. Μὴ φειδομένη ὑλικῶν δαπανῶν ἰδρύνει πανταχοῦ πολυάριθμα σχολεῖα· πράκτορές της διατρέχοντες τὴν χώραν πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν διανέμουν χρήματα, δίδουν ὑποσχέσεις, σκευροῦν, ἀπειλοῦν, ἐκβιάζουν, δολοφονοῦν. Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἐντατικὴν αὐτὴν ἐργασίαν, ἡ Βουλγαρία ἔβλεπεν ὅτι τὰ ἐπιτυγχανόμενα ἀποτελέσματα ἀπεῖχον πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ ἀνταποκρίνωνται εἰς τὰς καταβληθείσας προσπαθείας καὶ τὰς στηριχθείσας ἐλπίδας. Ἐβλεπεν ὅτι ἀπέναντι τῆς εἰρηνικῆς της προπαγάνδας ὁ Ἑλληνισμὸς ἐθριάμβευε, τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ὑπερτεροῦντος καταπληκτικῶς ὄχι μόνον κατ' ἀριθμὸν καὶ ἐθνικὴν συνειδήσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν, τὰ γράμματα.

Ὁ περιβόητος ἱατρός Ριζὼφ ἐμπορικὸς πράκτωρ καὶ ἀρχηγὸς τῆς προπαγάνδας εἰς Σκόπια, ἔγραφε τὴν 26 Ἀπριλίου 1899 εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδον: «Ἡ Βουλγαρικὴ δραστηριότης δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχη τι πλεόν διὰ τῆς ἐκπαίδευσως· οὐδὲν δυνάμεθα νὰ κερδίσωμεν περισσότερον διὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ σχολείου. Ἐλάβομεν πᾶν ὅ,τι ἡδυνάμεθα ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ χάνομεν ἔδαφος ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ πρῶτιστος ἀντικειμενικὸς μας σκοπὸς πρέπει νὰ εἶναι τοῦ λοιποῦ ἡ ἀπελευθέρωσις (*) τῆς Μακεδονίας». Ἐξ ἄλλου ὁ ἑτερος περιώνυμος ἀρχηγὸς προπαγάνδας Σαράφωφ ἔγραφεν: «Ἡ Μακεδονία δὲν ἔχει πλεόν ἀνάγκην ἱερέων καὶ διδασκάλων· θέλει ὅπλα καὶ ἄνδρας».

Οὕτω ἡ Βουλγαρία—νομίζουσα ὅτι ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὴν ἦταν τοῦ 1897 εἶχε περιέλθει εἰς πλήρη ἀδυναμίαν καὶ λιποψυχίαν—ἀπεφάσισε νὰ ἐποικίσῃ τὴν Μακεδονίαν. Ἡ «ἐργασία» ἄλλως ἦτο ἀπλουσιτάτη: συνίστατο εἰς τὸ νὰ σφάζωνται οἱ ἐνοχλητικοὶ καὶ ἀντικαθίστανται εἰτα ὑπὸ Βουλγάρων ἀγνοῦ αἵματος. Οἱ ἱερεῖς καὶ διδασκαλοὶ ἤρχισαν ὅθεν συνεργασίαν μὲ τοὺς Μάρκο καὶ Πετρῶφ (ἀρχηγοὶ Βουλγαρικῶν συμμοριῶν δρωσῶν ἀπὸ τοῦ 1897 ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐχουσῶν ἕως τότε σφάξῃ πλεόν τῶν 40

(*) Γράφε κατ'ἀκρίβειαν.

Ἑλλήνων μόνον εἰς τὴν περιοχὴν Θεσσαλονίκης). Ἀπὸ δὲ τοῦ 1900 πολυάριθμοι καὶ καλῶς ὠπλισμένοι συμμορίαὶ ἤρξαντο συστηματικῶς ὀργανοῦνται ὑπὸ τοῦ ἐν Σόφια, ἐγκρίσει τοῦ ἐπισημοῦ Κράτους ἰδρυθέντος Μακεδονικοῦ κομιτάτου. Τὰ ἐγκλήματα αὐτῶν ἐπαρουσιάσθησαν ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου πολὺ σοβαρά. Τὸ ὄνομα «κομιτατζής» ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς μέλος τοῦ κομιτάτου· δὲν ἐβράδυνεν ὅμως ν' ἀποκτήσῃ τὴν σημασίαν τοῦ πλέον ἀπανθρώπου ληστοῦ καὶ τοῦ πλέον ἀγρίου ἐγκλήματος.

Αἱ συμμορίαι ὀργανοῦντο ἐν Βουλγαρίᾳ ὑπὸ τοῦ Σαράφωφ, ἀφικνούμεναι ὅμως ἐν Μακεδονίᾳ ἐλάμβανον διαταγὰς παρὰ διαφόρων ὅλως προσώπων. Αἱ διαταγαὶ διεβιβάζοντο αὐταῖς συνθηματικῶς—τηλεγραφικῶς ἢ ἐγγράφως—μέσῳ ἐμπίστων προσώπων, ὥριζον δὲ τὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ φονευθῶσι καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν πληγῶν αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ ἐπενεχθῶσι.

Διὰ τὴν ἐκ τοῦ Πατριαρχείου ἀποσκιρτίσιν τῶν Κοινοτήτων ἐνῆργουν ὡς ἑξῆς: Ἀπὴγοντο ἔξω τοῦ χωρίου ὁ προεστώς, οἱ ἑφοροὶ καὶ ὁ ἱερεύς. Δικαζόμενοι καὶ καταδικαζόμενοι ἐν καιρῷ νυκτός, ἐδένοντο καλῶς καὶ ἐτοποθετοῦντο ἀπέναντι ἀλλήλων. Ἡρωτῶντο κατόπιν ἐὰν δέχωνται νὰ προσέλθωσιν εἰς τὴν ἐξαρχίαν καὶ νὰ υπογράψωσιν ἀναφορὰν πρὸς τὴν Πύλην περὶ ἀποσκιρτήσεως ὁλοκλήρου τῆς Κοινότητος. Ἐὰν ἤρουντο ἐφονεύετο πρῶτον ὁ προεστώς, διὰ πληγῶν οὐδέποτε ὀλιγωτέρων τῶν 25 καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν λοιπῶν. Ἐὰν ἡ ἄρνησις τῶν ἄλλων ἐξηκολούθη, ἐφονεύοντο διαδοχικῶς κατὰ σειρὰν καὶ μετὰ τῶν αὐτῶν διατυπώσεων. Τὰ πτώματά των ἐξετίθεντο καὶ προσεκκολλᾶτο ἐπ' αὐτῶν ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις.

Ἡ θέλησις τῆς αὐρατοῦ καὶ ἰσχυροτάτης «Διευθύνσεως» τῆς ὀργανώσεως ταύτης, ἐξεδηλοῦτο ἐν τῷ ἑξῆς δεκαλόγῳ: Πατριαρχικῶν ἱατρῶν, ἱερέων, διδασκάλων κατακρεούργησις—ναῶν, σχολείων ἐμπρησμός—ληστεῖαι—βιασμοὶ—βασανιστήρια—δολοφονίαι—ἐξολόθρευσις—πλημμύρα αἵματος—ἀναρχικὴ δυναμίτις—τρομοκρατία. Ἀντάξαι τῆς διευθύνσεώς των αἱ αἰμοδιψεῖς ἐτελέσθησαν ὅτι, εἶχον ἐξεύρη ἀφάνταστα μαρτύρια διὰ τὰ ἀτυχή θύματά των, τὰ πολλάκις ἀνερχόμενα εἰς ὁλοκλήρους ὁμάδας καὶ οἰκογενείας. Ἡρχίζον διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν ὀνύχων, εἵπετο ἡ ἐξόρυξις τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἐφ' ὅσον τὸ θῦμα ἐξηκολούθη

νά ζῇ, ἐπηκολούθη ἡ διαδοχικὴ ἀποκοπὴ τῆς ῥίνος, τῶν ὠτων, τῆς γλώσσης, τῶν χειρῶν, τῶν ποδῶν! Ἕλλους ἔθαπτον ἢ ἔκαιον ζῶντας. Ἀποῦ ἐβίαζον τὰς παρθένους καὶ τὰς γυναῖκας ἀπέκοπτον εἶτα τοὺς μαστοὺς των. Ἐθραυον τὰς κεφαλὰς τῶν μικρῶν παιδιῶν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν γονέων των, τοὺς ὁποίους ἐξηνάγκαζον κατόπιν νὰ τοῖς φέρωσιν οἶνον! Ἐφορμῶσαι κατὰ τὴν ὥραν τῆς λειτουργείας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐφόνευον ἐν αὐτῇ τὸν ἱερέα καὶ τοὺς προὔχοντας. Ἐδηλητηρίαζον τὴν θείαν μετάληψιν καὶ τὰ κόλυβα (*). Ἀνὲν εἶναι ἐπομένως καθόλου ἐκκλησιαστικὸν πῶς ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῆς φρίκης καὶ τὴν ὠμίῃσιν τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυνητηρήσεως, οἱ χωρικοὶ ἐστράφησαν κατὰ μάζας πρὸς τὴν Ἐξαρχίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὁμως αὐτοπροαιρέτως ἐπανῆλθον εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ἅμα αἰσθανθέντες ἔστω καὶ προσκαίρως ἀπομακρυνθέντα τὸν κομιτατζήν.

Ἄλλ' εἰς ποίας χεῖρας εὐρίσκειτο ἡ διοργάνωσις τῶν Βουλγαρικῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐγκλημάτων; Ὁ τότε γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς Χιλμῆ – Πασᾶς εἶχεν εἶπῃ: «Ἐὰν οἱ Βούλγαροι ἦσαν μόνοι, ἐὰν εἷς Σαράφωφ μόνος ἢ μέλος τι τοῦ Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου ἦτο ὁ ἀληθῶς διευθύνων τὴν διοργάνωσιν τοῦ ἐγκλήματος, εὐκολος θὰ ἦτο μία γενικὴ συνοπτικὴ διαδικασία. Ἄλλ' οἱ ἀληθεῖς ἰθύνοντες εἶναι ἀσύλληπτοι ἢ μᾶλλον ἀπαρβίαστοι. Οἱ βούλγαροι δὲν εἶναι εἰ μὴ τὰ ὄργανα ἀπλῶς». Εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἀποκαλουμένην «Ἐσωτερικὴν διοργάνωσιν» ἐκείνην, συγκατελέγοντο καὶ ἐπίσημα πρόσωπα, ξένων Δυνάμεων (ἐν ἀγνοίᾳ προφανῶς τῶν Κυβερνήσεων των). Παρ' ὅλην τὴν ἐπιβαλλομένην σιγὴν ὡς πρὸς ἄλλα πρόσωπα, δὲν δυνάμεθα ν' ἀποσιωπήσωμεν ὅτι: **περὶ τῶν Ρώσων** οὐδεὶς ἀμφέβαλλεν διὰ τὸν **διευθυντήν** τῆς ἐν Μοναστηρίῳ **Ἱεραποστολῆς τῶν Δαξαριστῶν** Λουκιανὸν Προυά (Βούλγαρον Σχισματικὸν καὶ εἶτα Καθολικὸν) τελοῦντα ὑπὸ Γαλλικὴν προστασίαν, ὑπῆρχεν ἀπόλυτος πεποίθησις διὰ τὴν **Προτεσταντικὴν** (Ἀγγλοαμερικανικὴν) **Ἱεραποστολήν** ἦτο ἀπολύτως βέβαιον, ἐξηκριβωμένον δὲ ὅτι ἔθιτεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ «Κεντρικοῦ κομιτάτου» (Σα-

(*) Ἀτυχῶς ὁ μικρὸς χώρος τῆς εἰσαγωγῆς δὲν ἐπιτρέπει ὅπως ἀπαριθμήσωμεν ὀλόκληρον κατάλογον τοιούτων πράξεων μὲ τὰ ὀνόματα τῶν θυμάτων.

ράφωφ) μηνιαίως 200-300 χιλιάδας φράγκων· ἀλλὰ μήπως ἐλησμονήθη ἡ συμπεριφορὰ τῆς ὑπὸ τὸν Ἄγγλον Βράϊλσφορδ ἀποστολῆς πρὸς ἀνακούφισιν τῶν κατὰ τὴν ψευδεπανάστασιν τοῦ 1903 παθόντων Χριστιανῶν ; καὶ δὲν ἐπέμεινεν ἡ ἀποστολὴ ἐκείνη ὅτι Χριστιανοὶ εἶναι μόνον οἱ Βούλγαροι ; καὶ δὲν ἠγνόησε τὴν καταστροφὴν τοῦ Κρουσσόβου ; καὶ δὲν ἠρνεῖτο βοήθειαν εἰς τοὺς Ἕλληνας τοὺς μὴ θέλοντας νὰ μετασπῶσιν εἰς τὴν Ἑξαρχίαν ; καὶ δὲν ἀπεκάλη τοὺς Ἕλληνας Μητροπολίτας τυρράνους καὶ ἐχθροὺς τοῦ πολιτισμοῦ ; καὶ δὲν παρεκίνη τοὺς κατοίκους νὰ ὑπογράψωσιν ἀναφορὰς πρὸς τὸν Πάπα ; καὶ δὲν ἔσχε πολλὰς συνεντεύξεις μετὰ Βουλγάρων ἀρχηγῶν συμμοριῶν ; Ἰδοὺ πόθεν ἐστρατολογεῖτο ἡ διεύθυνσις τῆς « Ἑσωτερικῆς διοργανώσεως » τῆς Βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ὑποβοηθουμένης ὑπὸ ὑποκαταστημάτων τινῶν Τραπεζῶν καὶ ὑπὸ ξένων ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῶν Ἀνατολικῶν Σιδηροδρόμων. Ἰδοὺ πῶς εἰσήγοντο αἱ ἐκρηκτικαὶ ὕλαι καὶ τὰ ὅπλα, πῶς ἐξευρίσκοντο τὰ κολοσσιαῖα ποσὰ ἄτινα ἐδαπανήθησαν καὶ τέλος πῶς ἐγένοντο αἱ συνενοήσεις καὶ μετεπιβάζοντο αἱ διαταγαί, χωρὶς τὸ ἐπίσημον ταχυδρομεῖον νὰ μανθάνῃ τι. Ἰδοὺ πῶς διὰ χιλίων ἀοράτων νιμάτων ὥσπερ ὑπερμεγέθους πολύπους, ἐπεξετάθη ἐφ' ὅλην τὴν ἀτυχή Μακεδονίαν ἡ διοργάνωσις ἐκείνη, τῆς ὁποίας αἱ Βουλγαρικαὶ συμμορίαι δὲν ἦσαν παρὰ τὰ ἐκτελεστικά ὄργανα καὶ οἱ ἀπεχθεῖς δῆμιοι, διὰ τῶν ὁποίων ἡ μυστικὴ ἀνωτάτη διεύθυνσις διετήρησε τὴν ἀνησυχίαν καὶ τὸ ἔγκλημα. Ἰδοὺ διατὶ οἱ Βούλγαροι, προκλητικοὶ καὶ ἀλαζόνες, ἐκράνυγον εἰς τὴν Εὐρώπην : « Δὲν θὰ μᾶς πιάσετε ». Ἰδοὺ τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα τοῦ ὁποίου θεμελιῶδες πρόγραμμα ὑπῆρξεν ἡ σφαγιάσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ Εὐρώπη ἐτηρήθη ἐν πλήρει καὶ ἀκριβεστάτῃ γνώσει τῆς καταστάσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων της, πλὴν χαρακτηρίζουσα τὰ γινόμενα ὥς ἐκδήλωσιν σταθεροῦ Ἑθνικοῦ σκοποῦ, εἰς μὲν τὴν Σόφιαν ἔκαμεν ἡπίας καὶ φιλικὰς συμβουλὰς, ἐνῶ δριμείας ἐπὶ κακοδιοικήσει ἀπηύθυνε παραστάσεις εἰς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν ! Ἐνθαρουνομένη οὕτω ἡ Βουλγαρία ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1901 νὰ διαμαρτύρηται διὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ—χάρις εἰς τὰς προσπαθείας της—δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν, καὶ νὰ ζητῇ τὴν εἰσαγωγὴν μεταρρυθμίσεων εὐνοϊκῶν εἰς

τὰ σχέδιά της. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας καὶ ὁ ἐν Σόφίᾳ τοιοῦτος τῆς Γαλλίας ἔγραφον πρὸς τὰς Κυβερνήσεις των. Μάρτιος 1902 ὁ πρῶτος: «Ἡ ὑπὸ τῆς βουλγαρίας ζητουμένη αὐτονομία τῆς Μακεδονίας θὰ ἐδημιούργη δευτέραν ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν μὲ τὸ σὺν τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα». Αὐγουστος 1902 ὁ δεύτερος: «Τὸ Βουλγαρικὸν πρόγραμμα λέγει **ἡ Μακεδονία εἰς τοὺς Μακεδόνας**. Εἶναι ἀπολύτως βέβαιον ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ εἶναι **ἡ Μακεδονία εἰς τοὺς Βουλγάρους**». Ἐπὶ πλέον αὐτὸς οὗτος ὁ Δάναφ ὑπὸ τὴν ιδιότητά του ὡς Πρωθυπουργοῦ, διεκήρυττεν ἐν πλήρει συνεδριάσει τῆς Σοβράνιε ὅτι ἡ αὐτονομία τῆς Μακεδονίας δὲν ἦτο σκοπὸς ἀλλὰ μέσον.

Παραλλήλως ὅμως πρὸς τὰς διπλωματικὰς αὐτὰς ἐνεργείας ἡ «ἐργασία» τῶν συμμοριῶν ἐξηκολούθη δραστηρίᾳ. Αὗται προχωροῦσαι πρὸς Νότον, ἀπώθουν πρὸ αὐτῶν τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον. Πέριξ τῶν Ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν—ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν ἐλάμβανον οὔτε τὸν κόπον νὰ ἐξαλείψωσι τὰς Ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς—εἰς τὰ καπνίζοντα ἐρεῖπια, πλησίον τῶν τάφρων ἐντὸς τῶν ὁποίων εὗρισκοντο ἀγρίως ἡκρωτηριασμένα τὰ πτώματα τοῦ γηγενοῦς πληθυσμοῦ, ἤλθον νὰ ἐγκατασταθῶσι χωρικοὶ ἀποστελλόμενοι ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Σόφιας.

Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις πτοηθεῖσα ἀπὸ τὴν ἔκτασιν τῶν συμβάντων, ἀπέστειλε τὸ ἔαρ τοῦ 1902 στρατὸν πρὸς καταδίωξιν τῶν Βουλγαρικῶν συμμοριῶν. Πισθεῖσα ὅμως ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴν Εὐρώπην παραχωρεῖ ἀμνηστειὰν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τῶν τελευταίων δισταγμῶν ἐξαλειφθέντων πλέον, ἀναλαμβάνουσι τὴν διοίκησιν τῶν κομιτατζήδων ὁ στρατηγὸς Ζόντσεφ εἰς τὴν περιοχὴν Θεσσαλονίκης καὶ ὁ Συνταγματάρχης Γιάγκωφ εἰς τὴν τοῦ Μοναστηρίου. Ὡς συνέπεια ἐπαρουσιάσθησαν ἀμέσως ἀπανταχοῦ τῆς Μακεδονίας ἀπειράριθμοι συμμορίαὶ καὶ ἐξεδηλώθησαν τὰ πλέον φρικτὰ καὶ ἀνήκουστα ἐγκλήματα.

Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ρωσσία—οἱ πρόσκοποι αὐτοὶ τῆς Εὐρώπης—ὡς ἐντολοδόχοι καὶ τῶν λοιπῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐπεξεργάζονται ἐν Βιέννῃ σχέδιον μεταρρυθμίσεων, τὸ ὁποῖον ἡ Τουρκία ἄνευ τῆς ἐλαχίστης μετατροπῆς ἀποδέχεται τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1903. Νέα ἀμνηστεια περιλαμβανομένη εἰς τὰς μεταρ-

·ρυθμίσεις αὐτάς, προὐκάλεσε τὴν ἐκ τῶν φυλακῶν ἀπόλυσιν ὀλοκλήρων ἑκατοντάδων ἐγκληματιῶν, οἵτινες ἐνωθέντες μετὰ τῆς λυμαινομένης τὸν Μακεδονικὸν λαὸν Βουλγαρικῆς ἀγέλης αἰμοχαρῶν λύκων, κατέστησαν πλέον καθ' αὐτὸ ξετσιπῶτοι καὶ ἐπεδόθησαν εἰς εὐρυτάτην ὀργάνωσιν ἐγκλημάτων.

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1903 σειρὰ ἀναρχικῶν κινήματων ἐκδηλοῦται εἰς Θεσσαλονίκην, αἱ ὁδοὶ τῆς ὁποίας ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας μετεβλήθησαν εἰς πεδὶον μάχης τῶν συμμοριῶν καὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Τῶν ταραχῶν αὐτῶν κατασταλαίσων, ἡ τάξις διεσालύθη σοβαρῶς εἰς τὴν ὕπαιθρον· σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ καὶ γέφυραι ἀνεκτανάχθησαν· ἐπιθέσεις κατὰ τμημάτων τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξεδηλώθησαν· Ἕλληνες μὴ πειθόμενοι νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὸ κίνημα αὐτὸ ἐθαναιώθησαν μετὰ βαρβαρικά μαρτύρια. Οἱ κομιτατζήδες ἐπιδιώκοντες νὰ ἐφελκύσωσι τὴν ὀργὴν τῶν Τοῦρκων κατὰ τῶν Ἑλλήνων καταλαμβάνουσι τὰ Ἑλληνικὰ χωρία Κλεισοῦρα, Νεβέσκα, Πισοδέρι, Κρούσσοβον κλπ. παρουσιάζοντες οὕτω αὐτὰ ὡς ἐπαναστατήσαντα. Κατόπιν τοῦ καταχθονίου αὐτοῦ σχεδίου καὶ Βουλγαρο-Τουρκικῆς συνεργασίας, ἄγριαι σφαγαὶ τῶν ἀθῶων Ἑλλήνων ἐπηκολούθησαν καὶ τὸ Κρούσσοβον—τὸ πλουσιώτατον ἐκεῖνο προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ—ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός. Τέλος τὸ ἀναρχικὸν αὐτὸ κίνημα τοῦ Σαράφωφ, τὸ ἀποκληθὲν «Μακεδονικὴ Ἐπανάστασις» κατεστάλη.

Ἐν τούτοις πολλοὶ Εὐρωπαῖοι δημοσιογράφοι, ἐκ πλάνης ἢ ἰδιοτελείας, ἐδηλητηρίασαν καὶ παρεπλάνησαν τὴν Εὐρωπαϊκὴν κοινὴν γνώμην χαρακτηρίζοντες τοὺς μιαιρούς κακούργους ὡς ἐξεγειρομένους ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας κατὰ τῆς Τουρκικῆς τυραννίας, ὕβρίζοντες δὲ τὰ θύματά των ὡς μὴ συντρέχοντα αὐτοὺς, ὡς ἀνελευθέρους καὶ προδότας. Αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπικήδειος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου πρὸς τὰς χιλιάδας τῶν ἀφανῶν μαρτύρων τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος!

Ἡ Βουλγαρία, προσπαθοῦσα νὰ ἐπωφεληθῇ, διεκήρυσσεν ὅτι τὸ κίνημα διέλυσε καὶ τὰς τελευταίας ἀμφιβολίας περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ χαρακτῆρος τῆς Μακεδονίας. Ἐν συνεδριάσει δὲ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Πρωτάνεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Πανεπιστημίου, ἀπεφασίσθη ὅπως τοῦ λοιποῦ ἡ ἐπέτειος τῆς «Μακεδονικῆς

Ἑπαναστάσεως» καθορισθῇ ὥς Ἑθνικὴ ἐορτὴ τῶν Βουλγάρων. Εὐτυχῶς αἱ Ἀγγλικαὶ κυαναὶ βίβλοι ἤλθον τὸν Ἰανουάριον 1904, ν' ἀποκαταστήσωσι τὴν ἀλήθειαν ἐν ὅλῃ τῇ σκληρᾷ γυμνότητι της. Ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἐπρόκειτο παρὰ περὶ τεχνιτοῦ ὅλως κινήματος, τὸ ὁποῖον ὀργανωθὲν ἀπὸ τὰ κομιτάτα τῆς Σόφιας, υἱοθετηθὲν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπὸ Βουλγάρων ἀξιωματικῶν διοικούμενον, δὲν ἀπέτυχε παρὰ ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἐχθρότητος καὶ τῆς ἀποστροφῆς τοῦ ἐγγωρίου πληθυσμοῦ, οὐδ' αὐτῶν τῶν Ἑξαρχικῶν Σλάβων ἐξαιρουμένων.

Ἐπὶ τέλους ἀνατέλλουσιν ἐλπίδες βελτιώσεως τῆς τύχης τοῦ πολυπαθεστάτου ἐκείνου πληθυσμοῦ. Αἱ διέπουσαι τὰς τύχας τῆς Εὐρώπης ἕξ Μεγάλαι καὶ πεπολιτισμέναι Δυνάμεις, ἐκφράσασαι ὁμοφώνως τὴν ἀποστροφὴν των διὰ τὸ κίνημα καὶ τὰς κατ' αὐτὸ διαπραχθείσας ὁμότητες, διακηρύσσουσιν ὅτι θὰ ἐπέμβωσιν ὑπὲρ τοῦ καταδυναστευομένου πληθυσμοῦ. Ἑпанειλημμένα παρατηροῦνται συναντήσεις τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας, ἐπακολουθοῦσι πολλαπλαῖα τοιαῦται Πρωθυπουργῶν Γάλλων, Ἀγγλων, Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν, ὥστε οὐδεμία πλεον ἀπομένει ἀμφιβολία ὅτι μεταξὺ τῶν Κυβερνήσεων τῶν ἕξ Μεγάλων διαιτητῶν, ἐπὶ τῆς ἐπὶ τέλους συμφωνίας πρὸς λήψιν ὀριστικῶν μέτρων. . . . Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ὑπὸ τῶν κομιτατζήδων καὶ τῶν Τουρκικῶν ἀποσπασμάτων ἀπελπιστικῶς πιεζόμενος ἀτυχὴς ἐκεῖνος πληθυσμός, λαμβάνει τὰ πρῶτα δείγματα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ταύτης συμφωνίας! Ζητῶν τὴν γνώμην τῶν Προξένων περὶ τῆς στάσεως τὴν ὁποίαν ὤφειλε νὰ τηρήσῃ, ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸν Ρῶσσον ἀπάντησιν ἀντικρυς ἀντίθετον τῆς τοῦ Αὐστριακοῦ, ἀποτεινόμενος τέλος εἰς τὸν Ἀγγλον ἐλάμβανεν ἀπάντησιν ὅλως διάφορον καὶ πρὸς τὰς δύο πρώτας. . . Ἡ σύγκρουσις τῶν συμφερόντων τῶν **ἐνδιαφερομένων** Δυνάμεων—ἐξιχθεῖσα μέχρις ἀπειλῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης—κατέληξεν ὥστε ἅπασαι αἱ Δυνάμεις ν' ἀναλάβωσι τὴν ὑποχρέωσιν τῆς **διατηρήσεως τῆς ἀκεραιότητος** τῆς Τουρκίας. Οὕτω κατόπιν περιέργων μεταβολῶν τῆς πολιτικῆς καὶ μετὰ συγκατάθεσιν τῶν ἕξ Δυνάμεων, νέον Αὐστρο—Ρωσσικὸν σχέδιον μεταρρυθμίσεων—πλεον εὐχάριστον πρὸς τὰς Βουλγαρικὰς ἀπόψεις—συντάσσεται τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1903 ἐν Μύρσετεγ. Κατ' αὐτὸ—γενόμενον μετὰ ἓνα μῆνα δεκτὸν

ὑπὸ τῆς Τουρκίας—πλὴν ἄλλων λεπτομερειῶν, ἐνῶ ἡ Εὐρώπη θὰ ἐξήσκη διοικητικὸν ἔλεγχον διὰ τοῦ διορισμοῦ δύο πολιτικῶν παρέδρων (ἐνὸς Ρώσσου καὶ ἐνὸς Αὐστριακοῦ) παρὰ τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Τούρκῳ γενικῶ Ἐπιθεωρητῇ, θ' ἀνεδιωργανοῦτο ἐξ ἄλλου ἡ Τουρκικὴ Χωροφυλακὴ ὑπὸ ξένου στρατηγοῦ βοηθουμένου ὑπὸ Εὐρωπαίων—πλὴν Γερμανῶν—ἀξιωματικῶν.

Διὰ τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς τῶν Δυνάμεων αἱ μεταρρυθμίσεις δὲν θὰ ἐφηρμοζοντο ἐφ' ὅλων τῶν ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν Χριστιανικῶν χωρῶν, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῆς χώρας τῆς ὁποίας τὰ ὄρια περιλαμβάνοντο εἰς τὴν Βουλγαρίαν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ Μακεδονικοῦ Συνεδρίου τοῦ 1902, χώρας ἡ ὁποία κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θ' ἀνεκηρύσσετο βραδύτερον αὐτόνομος. Ἐπὶ πλέον ἡ χώρα αὕτη ἀφ' ἐνὸς μὲν ἦν οὗτο πρὸς τὰς Βορείως τῆς Μακεδονίας Σλανικὰς ἐπαρχίας, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐχωρίζετο ἐπαρχιῶν καθαρῶς Ἑλληνικῶν καὶ τοῦτο ἵνα προπαρασκευασθῇ ἐν αὐτῇ τεχνιτῇ Βουλγαρικῇ ὑπεροχῇ πληθυσμοῦ, δι' εὐνοήτους σκοπούς. Ἡ τοιαύτη σύμπτωσις ἰδεῶν τῆς ἀναδιοργανοῦσης τὴν Μακεδονίαν Εὐρώπης πρὸς τὰς μελέτας καὶ τὰς ὁρέξεις τῆς ἐπισήμου καὶ ἀνεπισήμου Βουλγαρίας, προὐκάλεσε ζωηρωτάτην ἐξέγερσιν τοῦ τε ὑποδούλου καὶ ἐλευθέρου Ἑλληνισμοῦ, συνεπεία τῆς ὁποίας διωρθώθη ἐν μέρει τὸ προμελετηθὲν ἀδίκημα.

Τεθέντος ὁπωσδήποτε εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος ἐκείνου, διωρίσθησαν οἱ δύο πολιτικοὶ Πάρεδροι τῆς Εὐρώπης καὶ οἱ ὑπὸ Ἰταλὸν στρατηγὸν ξένοι ἀξιωματικοὶ κατενεμήθησαν ὡς ἐξῆς, διὰ τε τὴν ὁργάνωσιν τῆς Χωροφυλακῆς καὶ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων: Οἱ Αὐστριακοὶ εἰς Σκόπια (διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς πρὸς Θεσσαλονικὴν καθόδου), οἱ Ἰταλοὶ εἰς Μοναστήριον—Καστοριάν (διὰ τὴν ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας ἐπίδρασιν), οἱ Ρῶσσοι εἰς Θεσνίκην (διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Σλανισμοῦ), οἱ Γάλλοι τυφλῶς ἀκολουθοῦντες τὴν Ρωσικὴν πολιτικὴν εἰς Σέρρας καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἀκολουθοῦντες ἰδίαν πολιτικὴν εἰς Δράμαν — Καβάλλαν. Ἐκαστος τῶν διοργανωτῶν αὐτῶν προσεπάθη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ συμφέροντα καὶ τὰς βλέψεις τῆς Δυνάμεως εἰς ἣν ἀνήκεν, ἅπαντες δὲ ὁμοῦ ἐμερολήπτουν ἐμφανῶς καὶ σκανδαλωδέστατα ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων

συμφώνως διαταγαῖς τὰς ὁποίας εἶχον. Ὁ ἐν Δράμα μάλιστα Ἕλληνας Συναγωγῆς ἑλπίστ ἤρχετο εἰς συχνὴν ἄμεσον ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Βούλγαρον λήσταρχον Δόντσεφ· συλληφθεὶς δὲ ὑπὸ Τουρκικοῦ ἀποσπασματος συνεδριάζων μετὰ τῆς συμμορίας αὐτῆς βορείως τῆς Δράμας, ἐδέθη δῆθεν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ ἐτραυματίσθη εἰς τὸν πόδα! Ἡ Κυβέρνησις τοῦ ἡγεμονίστου νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ, τῆς ἐνοχῆς τοῦ ἀποκαλιφθείσης πλήρως καὶ κατὰ τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ γενομένην δίκην καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βουλγαρικοῦ τύπου.

Εἰς τοιοῦτον τοκετὸν ἀπέληξαν πολυετὴς κυοφορία Μακεδονικῶν μεταρρυθμίσεων καὶ εἴκοσιν ἔξ μηνῶν ὠδύναι. Μάτην περὶ τὸ εἰς φῶς ἐλθὼν ἀτελὲς καὶ κακοσχηματισμένον βρέφος παρίσταντο ἔξ ἀκάματοι μεγαλοπρεπεῖς μαῖται. Αἱ προσπάθειαι τῶν δὲν συνέτειναν ποσῶς ὥπως τὸ ἀσθενικὸν τονωθῇ, τὸ τυφλὸν ἀναβλέψῃ. Ἰδοὺ ὅτι καὶ πάλιν αἱ ἐνδιαφερόμεναι Δυνάμεις προὐκάλεσαν τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀσυμφωνίαν ἐπὶ τοῦ ὀριστικοῦ κανονισμοῦ τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων καὶ οὕτω ἡ ζύμωσις τοῦ Μακεδονικοῦ Δράματος ἐμελλε νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν ῥαδιουργίαις, ἀτιμίαις, ἀδικίαις καὶ αἵμασιν.

Ἐξ ὅλων αὐτῶν γεννᾶται ἀναμφισβήτητον συμπέρασμα ὅτι σκοπὸς τῶν Δυνάμεων δὲν ὑπῆρξεν ἡ οὐσιαστικὴ ἀναμόρφωσις τῆς πολυπαθεστάτης ἐκείνης χώρας καὶ ἡ θεμελίωσις εὐημερίας καὶ τάξεως. Αἱ ἐν Μακεδονίᾳ ἀνωμαλῖαι καὶ ταραχαί, παρέσχον πρόσχημα διὰ νὰ ἐπιδιώξωσιν αὗται τὴν προπαρασκευὴν τοῦ Μακεδονικοῦ ἐδάφους ὡς οἷόν τε συμφωνοτέρου πρὸς τὰ ἐκ παντοίων συνδυασμῶν συμφέροντά των, ἐπὶ τῇ προβλέψει μελλούσης πολιτικῆς μεταβολῆς ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ.

Ὑπὸ τοιούτους ὁρους δὲν ἦτο δυνατόν, παρὰ τὸ προπαρασκευασθὲν ἔργον νὰ εἶναι θνησιγεννές. Ἀφ' ἐνὸς μὲν αὐταὶ αἱ Δυνάμεις τὸ παραβιάζουσιν ἐπανειλημμένως ἅμα τῇ ἐφαρμογῇ του. Ἐξ ἄλλου ἐντὸς τοῦ πρώτου ἑξαμήνου τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων ἐκείνων, ἀπέτυχεν ὀριστικῶς ἡ ἐνᾶσκησις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ διοικητικοῦ ἐλέγχου. Ἐνῶ ἐκ τρίτου δὲν ὑπῆρξε ποσῶς καλυτέρα ἡ τύχη τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς Χωροφυλακῆς, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι δὲν συνετελεῖτο εὐσυνειδήτως καὶ ἄνευ ἰδιοτελειῶν καὶ ἔξ ἄλλου συνεπεῖα δυσχερειῶν προβληθεισῶν ὑπὸ τῆς Πύλης.

Οὕτω ἐναυάγη ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τὸ πρῶτον καὶ κύριον κεφάλαιον τῶν ἐν Μύρστεγ ληφθεισῶν ἀποφάσεων τῶν Δυνάμεων, ἐνῷ τὸ δεύτερον ἐγένετο ἀναμφισβητήτως πρόξενον κακοῦ διὰ τῆς προσθήκης πέντε νέων παραγόντων συγχύσεως συγκρουομένων προθέσεων καὶ συμφερόντων.

Ἡ Βουλγαρία, ὑποστηριζομένη καὶ ὠθουμένη ἔξωθεν, συνεχίζει τὸ πρόγραμμα τῆς διὰ βιαιοπραγιῶν ἀπαντήσεως εἰς πᾶσαν ἀπόπειραν πρὸς εἰλικρινῆ ἐφαρμογὴν μεταρρυθμίσεων. Οὕτω καίτοι ἡ Τουρκία ἐδέχθη ἀδιστάκτως τὰς ὑπὸ τῶν Δυνάμεων αἰτηθείσας μεταρρυθμίσεις, ἡ κατάστασις ἐν Μακεδονίᾳ ἐπεδεινώθη. Αἱ συμμορίαὶ ἐξακολουθοῦσι τὸ ἔργον των, καίουσι τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1903 τὸ Ἑλληνικὸν χωρίον Ρίβνα, ἐνῷ καθ' ὅλην τὴν λοιπὴν Μακεδονίαν οἱ κομιτατζῆδες ὑπὸ τὸν περιβόητον Τσακαλάρωφ καὶ ἄλλους, διαπράττουσι τὰ πλέον φρικτὰ καὶ ἀνήκουστα ἐγκλήματα κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ συλληφθεὶς ἀρχηγὸς μᾶς συμμορίας ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ὁ Ὑπολοχαγὸς Στοϊκῶφ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατεσχέθησαν ἔγγραφα ἀποδεικνύοντα τὴν ἐνοχὴν τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως. Ἐπὶ πλέον εἰς ἔνδειξιν ὑπερτάτης εἰρωνείας τῆς ἐν Μύρστεγ συμφωνίας τῶν Δυνάμεων, ἡ Βουλγαρία συνομολογεῖ τὴν ἀποκληθεῖσαν χωριστὴν Τουρκο-Βουλγαρικὴν συμφωνίαν—Μάρτιος 1904—διὰ τῆς ὁποίας παρέχεται νέα ἀμνηστεία εἰς τοὺς κομιτατζῆδες, τρίτη ἤδη αὕτη ἐν διαστήματι ἐνὸς καὶ ἡμίσεως ἔτους. Ἐρρίπτοντο οὕτω ἐκ νέου ἐπὶ τοῦ δυστυχοῦς Μακεδονικοῦ πληθυσμοῦ πλέον τῶν 2.000 ἐγκληματιῶν, οἱ ὁποιοὶ ἐκρατοῦντο μέχρι τότε εἰς τὰς φυλακάς. Ἐκαστος μαντεύει τὶ ἐπηκολούθησεν. Αἱ σφαγαὶ καὶ τὰ βασανιστήρια τῶν κατοίκων· αἱ πυρπολήσεις τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν σχολείων καὶ ὁλοκλήρων χωρίων· αἱ ἀπόπειραι κατὰ σιδηροδρομικῶν συρμῶν· αἱ συμπλοκαὶ μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ· τὰ ἀντίποινα κατ' ἀθῶων χωρικῶν· ἡ φρίκη τέλος. Ἀπαντα ταῦτα ἐπελθόντα μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος προὔκალεσαν τὴν ἀγανάκτησιν ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου. Κατὰ ἐπίσημον στατιστικὴν μέχρι Νοεμβρίου τοῦ 1904 ἐδόλοφονήθησαν 518 Ἕλληνες ἱερεῖς, διδάσκαλοι, προὔχοντες κατὰ τὸ πλεῖστον Σλαυόφωνοι καὶ γενικῶς ἐκείνοι, οἵτινες διὰ τῆς ἀνωτέρας μορφώσεώς των ἐχρησίμευον ὡς παράδειγμα Ἑθνικῆς ἀφοσιώσεως καὶ ἀπετέλουν ἐμπόδιον τῆς Βουλγαρικῆς προπαγάνδας.

Ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ Σίμου Χρήστου, Ἕλληνας σλανοφώνου προὔχοντος τοῦ χωρίου Ὑσσιανης εὐρέθη τὸ κάτωθι σημείωμα.

«Κατ' ἀπόφασιν τοῦ Βουλγαρικοῦ κομιτάτου τῆς 28 Σεπτεμβρίου 1904 κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὁ Σίμος Χρήστου, ἵνα ὁ θάνατός του χρησιμεύσῃ ὡς παράδειγμα εἰς τοὺς Ἕλληνόφρονας τῆς Ὑσσιανης καὶ τῶν πέριξ. Νὰ συμμορφῶνται τοῦ λοιποῦ τυφλῶς πρὸς τὰς ἀποφάσεις τοῦ κομιτάτου καὶ νὰ μάθωσιν οἱ Ἕλληνες τῆς Ὑσσιανης καὶ τῶν πέριξ, ὅτι ἐὰν δὲν θελήσωσι νὰ γίνωσι Βούλγαροι θὰ θανατωθῶσιν.»

Πάντα ταῦτα οἱ Εὐρωπαῖοι ἀναδιοργανωταὶ τῆς Χωροφυλακῆς, οἱ διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως ἀντιπρόσωποι αὐτοὶ τῶν ἔξ Μεγάλων Δυνάμεων, παρηκολούθουν μετὰ καταφανεστάτης χαιρεκακίας (Αὐστριακοὶ καὶ Ρῶσοι), ἢ καταπλησσοῦσης ἀδιαφορίας (οἱ λοιποὶ).

Χάρις εἰς τὴν προστατευτικὴν τῆς Χριστιανικῆς Εὐρώπης αἰγίδα, τὴν παραπαίουσαν Τουρκικὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ἑλλάδος, ἡ Βουλγαρικὴ ἐργασία ἐξακολουθεῖ ἀμείωτος. Ἐνῶ ἡ βόμβα καὶ τὸ ἐγχειρίδιον ἐργάζονται ἀδιαλείπτως καὶ δραστηρίως μὲ θύματα μετρούμενα κατὰ χιλιάδας, πράκτορες διασπειρόμενοι καθ' ὅλην τὴν χώραν προσπαθοῦσι νὰ παρασύρῳσι τοὺς Πατριαρχικοὺς δι' ὑποσχέσεων ἰσότητος, ἀνεξιθρησκείας καὶ συναδελφώσεως πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς δῆθεν Μακεδονικῆς Ἐλευθερίας. Κατὰ τὰς ἐνεργείας αὐτὰς ἡ Ἑλλὰς ὑβρίζεται ὡς ἀδρανής, ὡς ἐχθρὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ σύμμαχος τῆς Τουρκικῆς δεσποτείας! Ἐπωφελοῦμενοι ἐπὶ πλεόν τῆς ἀραιώσεως τῶν κατοίκων, ἣν ἐπέφερεν ἡ ἐποικρατοῦσα φρικτὴ κατάστασις, συνεχίζουν τὸ ἔργον τοῦ Βουλγαρικοῦ ἐπικισμοῦ τῆς Μακεδονίας. Οὕτω χωρικοὶ θερμοὶ ἐργάται τῆς Βουλγαρικῆς ἰδέας κατέρχονται διαρκῶς ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον...

Πλὴν τῶν Βουλγαρικῶν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας ἀξιώσεων, ἐξεδηλώθησαν καὶ Ρουμανικαὶ τοιαῦται ὑποδαυλισθεῖσαι ἀπὸ ξένας ἐπιρροάς.

Μετὰ τὴν κατὰ τῆς Ρωσσίας νίκην τοῦ 1855 Ναπολέων ὁ Γ' ὀνειρεύεται τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλικῆς ἐπιρροῆς ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐπιδιώκει αὐτὴν διὰ τοῦ Καθολικισμοῦ. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ρωσσία ἐξ ἄλλου εἶχον συμφέρον ὅπως ἀποσπάσωσι τὴν προσοχὴν τοῦ νεαροῦ Ρουμανικοῦ Κράτους ἀπὸ τῶν ἐν Τρανσυλβανίᾳ καὶ

Βεσσαραβία πολυαρίθμων ὄντως Ρουμανικῶν πληθυσμῶν. Ἡ Γαλλο-Ἀγγλο-Παπικὴ προπαγάνδα τέλος, ζητεῖ ὅπως διὰ τῶν Ἀλβανῶν, Κουτσοβλάχων καὶ Ρουμάνων, κλονίσῃ σὺν τῇ Ρωσικῇ ἐπιρροῇ καὶ τὴν θέσιν τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου.

Εἰς Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον κατοικοῦσιν ἀπὸ αἰῶνων νομάδες ποιμένες Κουτσόβλαχοι ὀνόματι. Οὗτοι, σὺν τῇ Ἑλληνικῇ, ὁμιλοῦσι καὶ γλῶσσάν τινα ἔχουσιν ὁμοιότητα πρὸς τὴν Λατινικὴν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι οὐχὶ ἡ γλῶσσα, ἀλλ' ἡ Ἑθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ συνταύτισις ἰδεωδῶν καὶ παραδόσεων ἀποτελοῦσι τὰ μόνα στοιχεῖα πρὸς κατάταξιν τῶν φυλῶν εἰς Ἑθνη (πλεῖστοι Τοῦρκοι τῆς Κρήτης ἰδίως δὲν γνωρίζουσι παρὰ μόνον τὴν Ἑλληνικὴν, πλεῖστοι Ἕλληνες τῆς Ἀσίας ἰδίως δὲν γνωρίζουσι παρὰ μόνον τὴν Τουρκικὴν, ὁ Μητρούσης τέλος εἰς τὴν Βουλγαρικὴν τὴν μόνην γλῶσσαν τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν ἐκραύγασε πίπτων «Ζήτω ἡ Ἑλλάς». Τὴν ἰσχυρὰν αὐτὴν ἀλήθειαν λησμονοῦσα, κολακευομένη νὰ παίξῃ ἐνεργὸν πρόσωπον ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ ὠθυομένη ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω ξένων ἐπιρροῶν ἡ Ρουμανία, ἀναλαμβάνει νὰ κατακτήσῃ τὴν Μακεδονίαν ἀντὶ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν της εἰς τὴν ἐσωτερικὴν της ὁργάνωσιν ὅπου τὰ πάντα εἶχε νὰ οἰκοδομήσῃ. Οὕτω ἀνακαλύπτει συγγένειαν πρὸς τοὺς Κουτσοβλάχους, συγγένειαν δικαιολογουμένην ἐκ τῆς ὁμοιότητος καὶ τῆς Ρουμανικῆς γλώσσης πρὸς τὴν Λατινικὴν. Διὰ τὸν αὐτὸν ὁμῶς ἀκριβῶς λόγον, θὰ ἠδύναντο νὰ ἀμφισβητήσωσι τὴν συγγένειαν τῶν Κουτσοβλάχων καὶ οἱ Ἰταλοί, Ἰσπανοὶ καὶ Γάλλοι. Εὐτυχῶς ὁμῶς δὲν ἐσκέφθησαν ἀκόμη τοιοῦτον τι.

Τῶν Κουτσοβλάχων ὑφισταμένων καὶ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, εἶναι βέβαιον ὅτι πρόκειται περὶ Ἑλλήνων ἰθαγενῶν ἀναμιξάντων κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν πρὸς τὴν Λατινικὴν. Ἀναμφισβήτητος ἄλλως ἀπόδειξις εἶναι τὸ ὅτι οἱ πληθυσμοὶ οὗτοι ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ἀνέκαθεν Ἕλληνας, παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐθεωροῦντο ὡς τοιοῦτοι, μεταξὺ δὲ ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων διεκρίθησαν διὰ τὴν ζωερὰν φιλοπατρίαν, τὰς πρὸς τὸ ἔθνος εὐεργεσίας (Σίνας, Τοσίτσας, Ἀβέρωφ κλπ.), τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς Πατρίδος θυσίας των ἐν γένει.

Ἡ Τουρκία, ἐπιδιώκουσα τὴν διάσπασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐφάνη εὖνους ἀπέναντι τῆς νέας αὐτῆς προπαγάνδας καὶ δι' ἱραδέ τοῦ 1903 ἀνεγνώρισε, διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς της, Ρουμανικὴν ἐν Μακεδονίᾳ Ἐθνικότητα. Ἡ Ἑλλὰς ἐπεδείξατο τὴν αὐτὴν—ὥς καὶ διὰ τὴν Βουλγαρικὴν προπαγάνδαν—ἐλλειψιν πολιτικοῦ νοδὸς καὶ ἀμάθειαν, ψυχραίνουσα μάλιστα διὰ τινων διακρίσεων τοὺς Ἑλληνοβλάχους καὶ καθιστῶσα αὐτοὺς εὐπροσίτους εἰς τὰ Ρουμανικὰ δελεάσματα.

Ἀρνισιπάτριδές τινες Κουτσόβλαχοι — τοιοῦτοι ἔξ οὐδεμιᾶς ποτε φυλῆς ἔλειψαν — ὁσφραίνόμενοι τὰ ἐκ παρομοίας πρωτοτύπου ἐπιχειρήσεως ὑπέρογκα ὕλικά ὠφέλη, ἐγένοντο ὄργανα τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας καὶ διεβουκόλησαν ἐπὶ ἔτη τὸν Ρουμανικὸν λαὸν διὰ ψευδῶν στατιστικῶν καὶ ἐκθέσεων.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος Γ'. ἡ προπαγάνδα ἐσυνεχίσθη προστασίᾳ τῆς Ρωσσίας, Αὐστρίας καὶ ἐνεργῶ συνδρομῇ τοῦ Καθολικισμοῦ. Ἐνέσπειρε τὴν διχόνοιαν μεταξὺ τῶν Ἑλληνοβλαχικῶν κοινοτήτων, προὔκαλλη τὴν Τουρκικὴν καταδιώξιν τῶν ἀγνῶν Ἑλληνοβλάχων καὶ κατόπιν σπατάλης ἀφθόνου χρημάτων ἵδρυσε σχολεῖά τινα, διὰ τὰ ὁποῖα ἐστρατολόγησε πανταχόθεν μαθητὰς δι' ἀδρᾶς πληρωμῆς τῶν πτωχῶν γονέων των (οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἐισχωρήσῃ μεταξὺ ἀκμαίων εἰς φρόνημα, μόρφωσιν καὶ πλοῦτον Ἑλληνοβλάχων).

Τὴν ἄσκοπον ταύτην σπατάλην ἀνεγνώρισαν πλείστοι ἐν Ρουμανίᾳ, αὐτὸς δὲ ὁ τύπος πολλάκις τὴν κατεδίκασε καὶ ἐζήτησε τὴν παῦσιν τῆς τοιαύτης ἐν Μακεδονίᾳ πολιτικῆς. Κατόπιν προσεγγίσεως τῶν δύο Κρατῶν καὶ ἀρκούσης σπατάλης Ἑλληνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, διεκόπη τῷ 1899 ἡ δρᾶσις τῆς προπαγάνδας καὶ παρήχθησαν ἐλπίδες φιλίας καὶ συνεργασίας τῶν δύο λαῶν.

Αἱ ιδέαι ὅμως αὗται δὲν ἴσχυσαν ἐπὶ πολὺ, διότι ἡ Ρουμανικὴ φιλοδοξία ὠθουμένη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας καὶ γινομένη ἀσυναισθήτως ὄργανον τοῦ Καθολικισμοῦ, ὁ ὁποῖος μετὰ λύσεως ἐπεδίωκε τὴν διάσπασιν τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἐπαναρχίζει τῷ 1903 τὴν προπαγάνδαν. Κυριαρχούσης τότε ἐν Μακεδονίᾳ τῆς Βουλγαρικῆς τρομοκρατίας, οἱ Ρουμᾶνοι ἤλπισαν ὅτι συνεργασίᾳ αὐτῆς θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιβληθῶσιν εἰς τοὺς ἐμμένοντας εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν Ἑλληνοβλάχους. Οὕτω ὠργανώθη ἡ ἐφε-

ξῆς κρατήσασα Ρουμανοβουλγαρική σύμπραξις, ἡ ἐμπνευσθεῖσα ἀπὸ μόνην τὴν κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ λύσσαν. Ἐκ τῆς συνεργασίας αὐτῆς τὴν μερίδα τοῦ λέοντος ἀπεκόμισαν οἱ πρακτικώτεροι Βούλγαροι, οἱ ὅποιοι ἐπέτυχον τὰ ἐξῆς: ἐνεκαθιδρύθησαν εἰς βλαχόφωνα διαμερίσματα, ἀπήλαυσαν ἀρκούσης προστασίας τῶν ἀρχῶν λόγῳ τῆς δεδηλωμένης καὶ σκανδαλώδους εὐνοίας τούτων πρὸς τὴν Ρουμανικὴν προπαγάνδαν, ἐνισχύθησαν ὕλικῶς, ἐξησθένησαν τέλος τὸν Ἑλληνισμόν. Ἀπέναντι τοῦ κέρδους τούτου τῶν Βουλγάρων, οἱ Ρουμᾶνοι ἐπέτυχον τὴν κατ' ἐπιφάνειαν καὶ προσκαίρον δῆλωσιν τῶν τρομοκρατηθέντων Ἑλληνοβλάχων ὅτι προσέρχονται εἰς τὸν Ρουμανισμόν !

Ἡ δοκιμασία ἦτο πολὺ μεγάλη διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Μόνον εἰς τὰς μεγάλας πόλεις ἔνθα ὑπῆρχον ἀρχαὶ καὶ στρατός, ἀπέμειναν Ἑλληνικαὶ κοινότητες. Εἰς τὴν ὕπαιθρον, ὀλόκληραι Ἑλληνικαὶ περιοχαὶ ἐστερηθήσαν τῶν ἀρχηγῶν των, τῶν ἱατρῶν, τῶν ἱερέων, τῶν διδασκάλων, τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν σχολῶν των, ἄνευ ἐλπίδος ἐλαχίστης βοηθείας. Αὐτῶν τῶν ἐνθουσιωδестέρων Ἑλλήνων ἤρξατο νὰ ταράσσεται ἡ συνειδήσις καὶ νὰ κλονίζεται τὸ θάρρος. Ἡ Ἑλληνικωτάτη Μακεδονία ἐβόα: «Διαμοιράζονται τὰ ἱμάτιά μου. Βοήθεια. Σπεύσατε νὰ σώσωμεν τὴν προγονικὴν παρακαταθήκην».

Ἄλλ' ἡ Ἑλλάς ἀδικουμένη συνεχῶς ὑπὸ τῆς Εὐρώπης, ἐξαντληθεῖσα οἰκονομικῶς ἀπὸ τὰς ἐπιστρατεύσεις τοῦ 1881 καὶ 1886 μὴ δυνηθεῖσα νὰ ὀργανωθῇ στρατιωτικῶς, φέρουσα τὸ βάρος τῆς ἡττῆς τοῦ 1897, ἄνευ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς κατευθύνσεως καὶ **κατατριβωμένη εἰς ἐσωτερικὰς κομματικὰς διαμάχας**, παρακολουθεῖ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ βουλγαρικὴν δρᾶσιν κατ' ἀπελπιστικὸν τῷ ὄντι τρόπον: Ἀσθενεστάτη ἐνέργεια πρὸς διαφώτισιν τῆς Εὐρώπης περὶ τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οὐδεμία ἀπολύτως ἐνέργεια ὅπως κινηθῇ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ προσοχὴ τοῦ ἐλευθέρου Κράτους διὰ τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα. Ὁ τύπος σιωπᾷ, ἐν τῇ Βουλῇ οὐδεμία φωνὴ διαμαρτυρίας ἀκούεται. Οὐδεμία ἐπίσημος καὶ συστηματικὴ μελέτη τῆς καταστάσεως τῆς Μακεδονίας. Ἐλλειψὶς πάσης σχεδὸν ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ ἐκεῖ πληθυσμοῦ, ὁ ὁποῖος μὴ διαφωτιζόμενος περὶ τῆς θέσεώς του

καὶ ἐν πλήρει σκότει εὗρισκόμενος, ὑπεβοήθη ἀνεπιγνώστως τὰ σχέδια τῶν χειρίστων αὐτοῦ ἔχθρων. Εἰς τὰς μεμονωμένας ἐκεῖθεν φωνὰς πρὸς παροχὴν ἐνισχύσεως, συνιστάτο ἐντεῦθεν νὰ δείξωσι μεγάλην ὑπομονήν, πολλήν προσοχήν καὶ ἀπεριόριστον φρόνησιν, διὰ νὰ μὴ δημιουργήσωσι κανὲν ζήτημα καὶ **ἐκθέσωσι τὴν Ἑλλάδα !** Τὰ καθ' ἑκάστην ἀφικνούμενα ὀνόματα θυμάτων τῶν κομιτατζήδων, ἡ Ἑλλὰς ἔγραφεν εἰς τὸ μαρτυρολόγιον! . . Ἐνῷ ἡ Βουλγαρία ἐμπνεομένη ἀπὸ σοφὸν πολιτικὸν πνεῦμα, ἤνοιγεν ὀρθάνοικτα τὰς πύλας τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν τῆς καὶ ἰδίᾳ τοῦ στρατοῦ εἰς τοὺς **Μακεδόνας** ἐν γένει, ἡ Ἑλλὰς ἀπέκλειε πάσης δημοσίας ὑπηρεσίας τοὺς **Ἕλληνας** Ὀθωμανοὺς ὑπηκόους ! Ἡ Ἑλλὰς οὕτω—ἀπορροφωμένη ἀπὸ τὴν Κρήτην πέραν τῆς ὁποίας δὲν ἦδύνατο τὰ ἐκτείνειν τὸ βλέμμα—ἐνίσχυε σοβαρῶς τὴν ἐν Μακεδονίᾳ Βουλγαρικὴν προπαγάνδαν διὰ τῆς ἀνεκτικῆς καὶ ἀδιαφόρου στάσεώς της.

Ἀπέναντι τῆς δραστηριοτάτης Βουλγαρικῆς κινήσεως, ἡ Ἑλλὰς ἀντέτασσε τὸ παλαιὸν μεγαλεῖόν της καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Μακεδονίας ἱστορικὰ δικαιώματά της ! Ἀρκουμένη εἰς τὰ πιστοποιητικά καλῆς διαγωγῆς τὰ ὁποῖα τῇ ἔδιδεν ἡ Εὐρώπη, συνεμορφουτο πιστῶς πρὸς τὰς συστάσεις της περὶ τηρήσεως «ἀφύγου στάσεως» — παρὰίτησις δηλονότι δικαιωμάτων καὶ ὀλιγωρία καθηκόντων — καὶ ἐσταύρωνε τὰς χεῖρας. Βασιζομένη εἰς τὰς ὑποσχέσεις της περὶ εἰσαγωγῆς εὐημερίας καὶ τάξεως ἐν τῇ δυστυχῇ ἐκείνῃ χώρᾳ, ἀπέθετεν εἰς αὐτὴν πᾶσαν ἐλπίδα καὶ δὲν ἔζητη παρ' αὐτῆς μετὰ σταθερότητος, εὐθυδικίαν καὶ ἀποχὴν τῶν ἐπὶ ἀδίκῳ κέρδει τῆς Βουλγαρίας ἐπεμβάσεών της. Μόνον κατ' ἄραια διαλείμματα — Δεκέμβριος 1900, Ἰούλιος 1901 καὶ Φεβρουάριος 1902 — καὶ κατόπιν ὑπερβολικῶς πιεστικῶν περιστάσεων συνεκινήθη καὶ διεμαρτυρήθη, ἀλλὰ καὶ πάλιν σπασμωδικῶς καὶ διὰ νὰ ἐπαναπέσῃ ἐκ νέου εἰς τὸν ὑπὸ τῶν γλυκυτάτων ὀνείρων τῆς παρελθούσης δόξης λικνιζόμενον λήθαργον. Ἐν τούτοις εὐρέθησαν Εὐρωπαῖοι δημοσιογράφοι, οἱ ὁποῖοι καὶ τὰς διαμαρτυρίας ἐκείνας ἐχαρκτηήρισαν ὡς σύμπραξιν μετὰ τῶν Τούρκων ! Οὕτω διὰ τὴν Ἑλλάδα τὸ ἔδαφος ἔχανετο, ἐνῷ ἐκινδύνευον πλέον νὰ ἐξαφανισθῶσι παντελῶς ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν οἱ Ἕλληνες.

Ἐξαίρεσιν, κατὰ τὴν Ἐθνικὴν μαρασμώδη ἐκείνην κατάστασιν

ἀπετέλεσε μία φυσιγνωμία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κοινοβουλίου: Ὁ ἐκ Δραγομί τῆς Φλωρίνης καταγόμενος πολιτευτὴς Ἀττικῆς Στέφανος Δραγούμης. Οὗτος, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξεδηλώθη ἡ δρᾶσις τῶν κομιτατζήδων, διὰ ζωηρᾶς ἀρθρογραφίας καὶ ἐντόνου ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Κοινοβουλίου φωνῆς, προεπεάθησεν ἡ ἐξαγάγη τοῦ ληθάργου τὴν Ἑλλάδα. Ἐχαρακτηρίζετο ὡς οὐτοπιστής . . . Ἐν τούτοις δύο βλαστοὶ τῆς οἰκογενείας του—ὁ υἱὸς του Ἰων καὶ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς του Παῦλος Μελάς—ὑπῆρξαν μεταξὺ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἔσπευσαν εἰς Μακεδονίαν.

Ἄλλ' ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μακεδονίας ποίαν στάσιν ἐτήρησεν;

Ἀπέναντι τῆς ἀφθονα ὕλικα καὶ ἠθικὰ μέσα διαθετοῦσης Βουλγαρικῆς ὁργανώσεως, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μακεδονίας εὐρέθη εἰς τὴν ἐξῆς κατάστασιν: Πτωχεία, πείσεις ἰδιοκτητῶν, ληστεία, βαρεῖα φορολογία, ἀδιαφορία τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἀνικανότης τινῶν ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐπισκόπων καὶ τῆς πλειονότητος τοῦ κατωτέρου κλήρου, οὐδεμία ἐλπίς βοήθειας ἀπὸ τὸ ἐλεύθερον Κράτος. Ἐν τούτοις ἀπέναντι τῶν θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων μέσων τῆς Βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἀπέναντι τῶν ὑποσχέσεών της, τῶν συκοφαντιῶν πρὸς τὰς ἀρχάς, τῶν δωροδοκιῶν, τῶν ἀπειλῶν τέλος, ἀντέταξεν ἀκμαῖον Ἑθνικὸν φρόνημα καταπλήξαν τὴν Βουλγαρίαν (σελ. 30). Ἐλλείπει ὁργανώσεως, ὕλικῆς ἢ ἠθικῆς ἐνισχύσεως καὶ ὅπλων, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μακεδονίας κατέστη εὐκόλος λεία τῆς ἰσχυροτάτης Βουλγαρικῆς προπαγάνδας ὅτε αὕτη ἤρξατο τὴν τρομοκρατίαν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπεδείξατο καταπληκτικὰ παραδείγματα σπανίου ἡρωϊσμοῦ, ἀφθάστου πατριωτισμοῦ καὶ ὑπερόχου Ἑθνικοῦ φρονήματος. Αἱ τόσαι χιλιάδες τῶν θυμάτων τῆς Βουλγαρικῆς λύσεως, εὖρον τὸν θάνατον ἀκριβῶς διότι ἐπέμενον εἰς τὸν Ἑθνισμόν των. Πλεῖστοι ὅσοι ἐκπνέοντες ἐν μέσῳ βασάνων ἐκραύγασαν κατὰ πρόσωπον τῶν ἀνάνδρων δολοφόνων: «Εἶμαι Ἕλλην καὶ θ' ἀποθάνω Ἕλλην». Ὁ Λάμπρος Τζαΐκος τὸν Αὐγουστον τοῦ 1903 εἰς Πρέσνιταν τῆς Καστορίας, ἐκδικεῖται τὸ αἷμά του φονεύων δύο κομιτατζήδες ἐκ τῶν πολιορκησάντων τὴν οἰκίαν του. Ἡ νεαρά διδασκάλισσα Αἰκατερίνη Χατζηγεωργίου τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1904 εἰς Γκριτσίσταν, πυρπολουμένης τῆς οἰκίας της ἐξέρχεται ἡμίκανστος καὶ πυροβολεῖ τοὺς

·άνάνδρους κακούργους. Ὁ Μητρούσης ἀπὸ τὰς Σέρρας ἐκδικηθεῖς διὰ πολλοῦ Βουλγαρικοῦ αἵματος τὴν δολοφονίαν τῆς συζύγου του, καὶ αὐτοκτονῶν μὲ τὸ τελευταῖόν του φυσίγγιον κατὰ συμπλοκὴν πρὸς Τουρκικὸν στρατὸν ἐκράυασεν εἰς Βουλγαρικὴν —διότι παρὰ τὴν Ἑλληνικότητά του ἡγνόει τὴν Ἑλληνικὴν — «Ζήτω ἡ Ἑλλάς».

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μεμιονομένων αὐτῶν ἡρωϊκῶν παραδειγμάτων, δὲν ἔλειψαν καὶ τὰ ἔνοπλα σώματα. Τὸ πρῶτον τοιοῦτον πρὸς προστασίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀνεφάνη τῷ 1902 εἰς τὴν περιοχὴν Καστορίας ὑπὸ τὸν ἐκ Ρούλιας Βουλγαρόφωνον Πατριαρχικὸν καπετὰν Κώταν (Κώστας Χρήστου). Τὸ σῶμα τοῦτο προήλθεν ἐκ Βουλγαρικῆς συμμορίας ὑπὸ τὰς ἐξῆς περιστάσεις: Ὁ Κώτας πνέων μένεα κατὰ τοῦ Τούρκων δι' ἀτιμίαν προσγενομένην εἰς τὴν οἰκογένειάν του καὶ παραπεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Τσακαλάρωφ ὅτι θὰ ἐνῆργουν κατὰ τοῦ τυράννου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Χριστιανικοῦ ἐν γένει στοιχείου, ἐγένετο συναρχηγὸς μετ' ἐκείνου μεγάλης Βουλγαρικῆς συμμορίας. Ὁ Τσακαλάρωφ ὅμως παρὰ τὰς ὑποσχέσεις του ἐπίεξεν, ἐβασάνιζεν, ἐφόνευε καὶ ἐλήστευε τοὺς Ἑλληνας, προκαλέσας ἐπανειλημμένας διαμαρτυρίας τοῦ Κώτα. Ὅτε ὅμως ἐκεῖνος τῷ ἐπρότεινε νὰ δολοφονήσῃσιν τὸν καϊμακάμην, τὸν ἀρχιαστυνόμον, τὸν Ἑλληνα ἐπίσκοπον καὶ τοὺς Ἑλληνας διδασκάλους τῆς Καστορίας, ὁ Κώτας διεφώνησεν εἰς σημεῖον ὥστε ἡ συμμορία νὰ διχασθῇ καὶ νὰ συμπλακῇ ἐπὶ τετράωρον, μὲ 5 ὁπαδοὺς τοῦ Τσακαλάρωφ καὶ 3 τοῦ Κώτα φονευμένους. Ἐκτοτε — 1 Αὐγούστου 1902 — ὁ Κώτας ἀνεκηρύχθη προστάτης τῶν Πατριαρχικῶν καὶ ἐπὶ διετίαν ἐβασίλευε κυριολεκτικῶς εἰς τὴν περιοχὴν Ρούλιας. Συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπηγγονίσθη τὸν Ἰούνιον τοῦ 1904. Δεύτερον προστατευτικὸν τῶν Πατριαρχικῶν ἔνοπλον σῶμα, ἐσχηματίσθη εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1903 ὑπὸ τὸν ἐκ Στρεμπένου ἀνδρεῖον Μακεδόνα καπετὰν Βαγγέλην (Εὐαγγέλην Νικολάου). Εἰς τὸ σῶμα τοῦτο κατετάγησαν καὶ δέκα Κρητες ἀντάρται, πρῶτοι οὗτοι σπεύσαντες τότε πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Μακεδόνων. Ἀλλὰ καὶ ὁ γεναῖος αὐτὸς ὑπερασπιστὴς τῆς Πατρίδος, ἐφονεύθη τὸν Μάϊον τοῦ 1904 ἐμπεσὼν εἰς Βουλγαρικὴν ἐνέδραν. Οὕτω κατὰ τὸ 1904 ἐντὸς μηνὸς ἐξέλιπον ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς Μακε-

δονίας τὰ δύο ἐνεργὰ προσκόμματα, εἰς τὰ ὅποια ἀπὸ τοῦ 1902 προσέκρουεν ἡ πολυχρόνιος Βουλγαρική τρομοκρατία.

Δὲν ἔμελλεν ὅμως ἡ Μακεδονία νὰ μείνῃ ἄνευ ἐκδικητῶν, διότι τοῦ ποτηρίου ἐκχειλίσαντος πλέον ἤρξατο κινουμένη ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία. Τὰ ὑπολείματα τῆς «Ἐθνικῆς Ἐταιρείας» καὶ ἰδίᾳ νέοι τινὲς Ἀξιωματικοί, ὠθοῦσι τὴν Κυβέρνησιν ν' ἀποστείλῃ εἰς Μακεδονίαν καλοὺς Προξενικοὺς ὑπαλλήλους καὶ οὕτω μεταβαίνουσιν ὁ μὲν Καλλέργης εἰς Μοναστήριον, ὁ δὲ Λ. Κορομηλᾶς κατ' ἀρχὰς εἰς Φιλιππούπολιν καὶ εἶτα εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα μετὰ μεγίστου ζήλου καὶ ἐνδιαφέροντος διηύθυνε τὸν ἀγῶνα. Ὁ Ἰωὺν Δραγούμης κατόπιν τῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν τοποθετεῖται εἰς τὸ προξενεῖον Μοναστηρίου καὶ παρακολουθῶν μετ' ἐνδιαφέροντος τὴν κατάστασιν, γράφει εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις ὅτι ὑπάρχει ἀκόμη καιρὸς πρὸς δρᾶσιν (τέλους 1903).

Τότε ἀναφαίνεται ὁ Πρωτομάρτυς τῆς Μακεδονικῆς Ἰδέας : ὁ Ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ **Παῦλος Μελάς**. Πλήρης πίστεος καὶ φρονήματος, παραβλέπων τῶν συνετῶν τὰς συμβουλὰς, τῶν σκεπτικιστῶν τὰ ἀπαισιόδοξα καὶ οἰκτιρμονα μεριδιάματα, τῆς Ἀθηναϊκῆς ῥαστώνης τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τῆς οἰκογενειακῆς εὐτυχίας τὴν γαλήνην, ἐξέρχεται κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1904 μετ' ἑτέρων τριῶν Ἀξιωματικῶν—ἐν οἷς ὁ τότε Ὑπολοχαγὸς Πεζικοῦ καὶ ὡς Ταγματάρχης φονευθεὶς εἰς τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον τοῦ 1913 Γ. Κολοκοτρώνης—πρὸς μελέτην τῆς καταστάσεως καὶ τοῦ δυνατοῦ Ἑλληνικῆς ἐνεργείας. Πεισθεὶς ὁ Μελάς ὄχι μόνον περὶ τοῦ δυνατοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ λίαν ἐπείγοντος τῆς τοιαύτης ἐργασίας, ἐπιστρέφει εἰς Ἀθήνας καὶ ὀργανώσας ἀμέσως ἔνοπλον σῶμα 35 ἀνδρῶν, ἐξ ἡμισείας Μακεδόνων καὶ ἐκ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, διαβαίνει τὰ σύνορα κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου 1904. Μετὰ μακρὰς ἐπικινδύνους νυκτερινὰς πορείας, φθάνει κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου εἰς τὰς μᾶλλον τρομοκρατουμένας περιοχὰς Καστορίας καὶ Φλωρίνης, ἔνθα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον καπετὰν **Μίκης Ζέζας** ἔμελλε νὰ δράσῃ. Ἡ ἐκεῖ μετὰβασίς του μετέδωκεν ἀμέσως τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐγκαρτέρησιν. Ἡ ἀνεξιθρησκεία του, τὸ μειλίχιον τοῦ χαρακτῆρός του, ἡ εὐγενὴς συμπεριφορὰ του πρὸς τοὺς ἀόπλους καὶ ἡσύχους ἐξαρχικούς, ἡ τιμωρία τῶν κακούργων καὶ ἡ ἀμείλικτος καταδίωξις τῶν κομιτατζήδων, περιέ-

βαλον μὲ αἷγλην τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἐπέφερον ἀμέσως τὸ ἀποτέλεσμά των: Πολλὰ ἄτομα καὶ χωρία τῆς περιοχῆς, ἀσπασθέντα λόγῳ τῆς τρομοκρατίας τὸ σχῆμα, ἐπανήλθον εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας.

Ὁ Μελάς πρὸς τοὺς συμβουλευόντας περὶ τοῦ παρακεκινδυνευμένου τοῦ ἔργου του ἔλεγεν: «Τί σημαίνει εἰς ἄνθρωπος; ἑνὸς ἀνδρὸς τὸ αἶμα ἂν ποτίσῃ τὸ χῶμα τῆς Μακεδονίας, θὰ ἐξυπνήσωσιν οἱ κοιμώμενοι, θὰ ἐγκαρδιωθῶσιν οἱ τρομοκρατηθέντες, θὰ φυτρώσωσιν ἐπὶ τῆς εὐγενοῦς γῆς ἐκδικηταὶ καὶ σωτήρες». Ὅποσον ταχεῖα ἐπῆλθεν ἡ πλήρωσις τῆς μεγάλης ἐπαγγελίας τοῦ ἥρωος ἐκείνου! Τὴν νύκτα τῆς 13 Ὀκτωβρίου 1904 προδοθεὶς ὑπὸ Βουλγάρων, ἐπιπτεν ἀπὸ Τουρκικὴν σφαῖραν ἐν Στατίστη τῆς περιφερείας Κορεστίων. Οὕτως ἐξέλιπεν ὁ Ἐνθους Πρωταγωνιστὴς τῆς Μακεδονικῆς ἀμύνης. Ἄλλ' ἡ αὐτοθυσίᾳ του δὲν ἀπέβη εἰς μάτην. Ὡς ἤλπισεν, ὥς προφητικῶς προεῖδεν, ἑνὸς ἀνδρὸς τὸ αἶμα ἔβρεξε τὴν Μακεδονικὴν γῆν καὶ ἐγέννησε θαῦμα· ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον αἱ Ἑλληνικαὶ καρδίαι ἐδονεΐθησαν· ὀλοκλήρου Γέννους τὸ καταπεπτωκὸς φρόνημα ἐξηγέρθη ἀκαριαίως· τὸ ὄνομά του κατέστη παρὰ τοῖς Ἑλλήσι τῆς Μακεδονίας τὸ λατρευτὸν σύμβολον τοῦ ἀγῶνος· τὸ αἶμά του καθηγίασε τὴν μεταξὺ ἐλευθέρων καὶ ὑποδούλων ἀλληλεγγύην· ἐπὶ τῆς αἵματοβρέχτου γῆς ἐφύτρωσαν νέοι ἐκδικηταί, νέοι μάρτυρες, ἀλλὰ καὶ νέοι ἥρωες!

Ἦδη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μελά εὐάριθμοι φίλοι καὶ συνεργάται αὐτοῦ, ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐμπνεόμενοι πίστεως, παρεσκεύαζον τὰ τῆς ὁργανώσεως καὶ συνεχίσεως τῆς ἀμύνης ἐν Μακεδονίᾳ. Ἀπηυθύνθησαν εἰς τὸν τότε Πρωθυπουργόν καὶ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος διατελέσαντα τοιοῦτον, αἰμνηστον Γεώργιον Θεοτόκην, ὁ ὁποῖος ἐνίσχυσε τὸν ἀγῶνα ἐκείνον παντοειδῶς καὶ ἰδίως ὕλικῶς, παρὰ τὰς δυσχερείας τοῦ μικροῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους. Ὁ ἀγὼν διηυθύνετο εἰτα ὑπὸ ἐπιτροπῆς εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχον ὁ Δημ. Καλαποθάκης, ὁ Στρατηγὸς Π. Δαγκλῆς καὶ ἄλλοι.

Τὸ πρῶτον τὸ καὶ δυσχερέστερον βῆμα εἶχεν ἐκτελεσθῇ. Τὸ παραπέτασμα τὸ καλύπτον ἀπὸ τὰς ὄψεις τῶν ἐλευθέρων, τὴν πέραν τῶν συνόρων ἄγνωστον τέως χώραν ἐσχίσθη! Καὶ ὅταν τὸ

ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Μελᾶ ἐξήγειρε τὴν θλιψὴν ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν ἐλευθέρων τε καὶ ὑποδούλων, ὁ ἐνθουσιασμός αὐτοῦς δὲν ἐξεδηλώθη διὰ λόγων μόνον. Ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰσπεή-
 δησαν εἰς τὴν Μακεδονικὴν παλαιστραν ἄνδρες ἐγκαταλείποντες
 θέσιν οἰκογένειαν καὶ ἀναπαύσεις, παραβλέποντες τὰς δυσχερείας
 καὶ τοὺς κινδύνους καὶ ὑπὸ μόνου τοῦ ἐνθέου ζήλου ἐμπνεόμενοι
 νὰ γίνωσιν οἱ προστάται καὶ ἐκδικηταὶ τῶν δεινοπαθούντων ἀδελ-
 φῶν. Εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν προσέρχονται ἐνισχυόμενοι, ἀναθαρ-
 ροῦντες καὶ εἰς τὸν ἔνοπλον ἀγῶνα ἐξοικειούμενοι οἱ Ἕλληνες
 Μακεδόνες, οἱ ὅποιοι καθιστάμενοι φοβεροὶ διώκται τῶν μέχρι
 τῆς χθὲς σφαγέων των, τοὺς τρέπουσιν εἰς φυγὴν πρὸς τὰς φω-
 λεάς των. Ἐκ τῶν κατὰ ἐκαντοτάδας πυκνωσάντων τὰς τάξεις τῶν
 Σωμάτων ἰθαγενῶν Μακεδόνων θ' ἀναφέρωμεν τὰ ὀνόματα τι-
 νῶν, οἱ ὅποιοι ὥς ἀρχηγοὶ διεδέχθησαν τὸν Βαγγέλην καὶ
 τὸν Κώταν — τοὺς προδρόμους αὐτοὺς τῆς ἐνόπλου ἀμύνης τῶν
 Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας — καὶ ἔπесαν ἡρωϊκῶς, ἀντικρύζοντες
 τοὺς Βουλγάρους καὶ Τούρκους, τοὺς κληρονομικοὺς αὐτοὺς ἐχ-
 θροὺς τῆς Φυλῆς των : ὁ Μητρούσης, ὁ Γιοβάνης καὶ ὁ Ἰω. Πα-
 πάζογλου ἀπὸ τὰς Σέρρας, ὁ Παντελῆς Γκρέκος ἀπὸ τὴν Στρώ-
 μνισαν, ὁ Παῦλος Κύρου ἀπὸ τὸ Ζέλοβον, ὁ Χρήστος Ἀργυρεῖ-
 κος ἀπὸ τὸ Μπλάτσι, ὁ Πέτρος Χρήστου ἀπὸ τὸ Μοναστήρι, ὁ
 Φίλιππος Καπετανόπουλος ἀπὸ τὴν Καράνιτσαν, ὁ Δημ. Νταλίπης
 ἀπὸ τὸ Γαμπρέσι, ὁ Γκόνος ἀπὸ τὰ Γιανιτσά, ὁ Παῦλος Περδί-
 κας, ὁ Γκογκαλάκης, ὁ Ἀθανασίου, ὁ Σκαλίδης, ὁ Νικολούδης,
 ὁ Παπαπασχάλης κ.λ.π. κ.λ.π. Ἐν διαστήματι ὀλίγων μηνῶν ἤτοι
 κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1905 Ἑλληνομακεδονικὰ Σώματα εὗρισκον-
 ται εἰς τὰς περιφερείας : Καστορίας, Μοριχόβου, Βοδενῶν, Νια-
 ούσσης, Λίμνης Γιανιτσῶν, Λαγγαδᾶ. Ἡ ἐπίδρασις των ἐκτείνε-
 ται πολὺ πέραν ἀπὸ τὴν περιοχὴν δράσεώς των, καὶ ὁ Ἑλληνι-
 σμός ἀναθαρρεῖ.

Μεταξὺ τῶν πανταχόθεν τοῦ Ἑλληνισμοῦ προσδραμόντων
 ἐθελοντῶν, ἐν τῇ εὐγενῇ ταύτῃ ἀμίλλῃ διεκρίθη τὸ Σῶμα τῶν
 Ἑλλήνων Ἀξιωματικῶν. Εἰς πολλὰς δεκάδας ἀνῆλθεν ὁ ἀριθμὸς
 τῶν τετιμημένων ἀξιωματικῶν, οἱ ὅποιοι εἴτε ὥς ἀρχηγοὶ Σωμά-
 των, εἴτε ὑπὸ διαφόρους ἄλλας ἰδιότητας — ὑπάλληλοι Προξενικοί,
 γραμματεῖς Μητροπόλεων, διδάσκαλοι, ἔμποροι, καλόγηροι, κού-

ρεῖς, ἀμαξηλάται, ἀγωγεῖς, ὑπηρέται — ἔσπευσαν εἰς Μακεδονίαν ἐγκαταλείποντες τὰ πάντα. Εἰς ἑκατοντάδας ἀνῆλθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ αὐτῶν τῶν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι ἐπροθυμοποιήθησαν τότε νὰ προσφέρωσι τὴν ζωὴν των χάριν τῶν ὑποδοῦλων ἀδελφῶν καὶ τοῦ γοήτρου τῆς Πατρίδος. Εἰς ἔνδειξιν φόρου τιμῆς καὶ Ἑθνικῆς εὐγνωμοσύνης, θ' ἀναφέρωμεν τὰ ὀνόματα τῶν ἀξιωματικῶν, οἱ ὅποιοι ἐν τῇ ἐκκληρώσει τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου καθήκοντος ἔπασαν ἐν Μακεδονίᾳ:

1. Ἀνθ)γὸς Πυρ)κοῦ Παῦλος Μελαῖς (Μίκης Ζέζας) εἰς Στάτισταν τὴν 13 Ὀκτωβρίου 1904.

2. Λοχαγὸς Πεζικοῦ Μιχαὴλ Μωραΐτης (Κόδρος) εἰς Λειβάδια τὴν 27 Μαΐου 1905.

3. Ὑπολ)γὸς Πεζικοῦ Σπυρίδων Φραγγόπουλος εἰς Λειβάδια τὴν 27 Μαΐου 1905.

4. Ἀνθ)γὸς Πεζικοῦ Μαρίνος Λυμπερόπουλος (Κρόμπας) εἰς Πειταλῖνο τὴν 7 Νοεμβρίου 1905.

5. Ἀνθυπίλαρχος Χρῆστος Πραντύνας (Καράλης) εἰς Λίμνην Γιανιτσῶν τὴν 21 Ἀπριλίου 1906.

6. Ἀνθ)γὸς Πεζικοῦ Ἀντώνιος Βλαχάκης (Νάκης Λίτσας) εἰς Ὅσνίτσαν τὴν 7 Μαΐου 1906.

7. Ἀνθ)γὸς Πεζικοῦ Ζαχαρίας Παπαδάς (Φούφας) εἰς Παλαιοχώριον τὴν 30 Μαΐου 1907.

8. Ἀνθ)γὸς Πεζικοῦ Νικόλαος Τσοτάκος (Γέρμαν) εἰς Καλογερίκον τὴν 16 Ἰουνίου 1907.

9. Ἀνθ)γὸς Πεζικοῦ Τέλλος Ἀγαπηνὸς (Ἄγρας) ἀπαγχονισθεὶς μετὰ βασανιστηρίων εἰς Βλάντοβον τὴν 7 Ἰουλίου 1907.

Ἐπίσης ἐξῆλθον ὡς ἀρχηγοὶ Σωμάτων ἐν Μακεδονίᾳ οἱ κάτωθι Ἀξιωματικοί:

Πυροβολικοῦ Κ. Μαζαράκης Αἰνιάν τῷ 1904 ὡς Προξενικὸς ὑπάλληλος καὶ τῷ 1905 ὡς ἀρχηγὸς Σώματος (Καπετὰν Ἀκρίτας) καὶ Γ. Τσόντος (Βάρδας). Ἱππικοῦ Π. Μᾶνος (Βέργας), Π. Κλειῦτος (Ντίμπρας), Β. Παπᾶς (Βρόντας), Φ. Πηχεῶν (Φιλώτας) καὶ Β. Πανουσόπουλος τραυματισθεὶς ἐν συμπλοκῇ μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ καὶ συλληφθεὶς διετέλεσεν ἐν φυλακῇ πλέον τοῦ ἔτους. Φαρμακευτικοῦ Γ. Τόμπρας (Ρουπακιᾶς). Χωροφυλακῆς Σ. Σπυρομήλιος (Μπούας) τραυματισθεὶς σοβαρῶς εἰς τὸν πόδα ἐν συμπλοκῇ

μετὰ Βουλγάρων. Πεζικοῦ Γ. Κατεχάκης (Ρούβας), Χ. Τσολακόπουλος (Ρέιμπελος), Γ. Φαληρέας (Ζάκας), Σ. Δούκας (Μάλλιος), Γ. Ζήρας, Ν. Καλομενόπουλος (Νίδας) συλληφθεὶς αἰχμάλωτος καὶ διατελέσας ἐν φυλακῇ ὑπὲρ τὸ ἔτος, Γ. Στιμωναράς (Τσάρας), Ν. Δουμπιώτης (Ἀμύντας), Ε. Θειάφης (Φλάμπουρας), Δ. Παπαβιέρους (Γκούφας), Δ. Κοσμόπουλος (Κουρμπέσης), Κ. Μπουκουβάλας (Πετρίλος), Λ. Παπαλουκάς, Κ. Ποῦλος (Πλάτανος) καὶ Ν. Τσίπουρας ἔξελθὼν δις ὥς ὑπαξιωματικὸς καὶ Ἀνθιστῆς. Τὸ Ναυτικόν μας δὲν ὑστέρησε ποσῶς, ἀντιπροσωπευθὲν εἰς τὸν Πατριωτικὸν ἐκείνιν ἀγῶνα διὰ δύο Ἀξιωματικῶν: Κ. Ἀργυρόπουλος καὶ Γ. Δεμέστιχας (Νικηφόρος). Ὡς ὑπαξιωματικοὶ ὑπαρχηγοὶ σωμάτων ἐξῆλθον οἱ κάτωθι (σήμερον ἀνώτεροι Ἀξιωματικοὶ ἐν ἐνεργείᾳ ἢ ἀποτάξει): Δ. Μπενούκας τραυματισθεὶς καὶ συλληφθεὶς διετέλεσεν πλέον τοῦ ἔτους ἐν φυλακῇ ὁπόθεν ἀπέδρασεν, Β. Παπακώστας, Ἡλ. Χιονᾶκος, Α. Κωστόπουλος, Θ. Μαντούβαλος, Ἀναγνωσταῆκος φονευθεὶς ὥς Ὑπολοχαγὸς εἰς Λαχανά, Π. Ζερβέας τραυματισθεὶς ἐν συμπλοκῇ πρὸς Βουλγάρους καὶ ἀπολέσας τοὺς δακτύλους τῆς μιᾶς χειρὸς, Παπατζαντεῆς, Δ. Νικολοδημος, Γ. Κονδύλης, Χ. Καραπᾶνος, Α. Σκλαβοῦνος, Μ. Φουριδάκος, Κ. Κουβέλης, Δ. Ζερβογιάννης, Κ. Ζυγουράκης, Γ. Καλογεργιάννης φονευθεὶς ὥς Ταγ)χης ἐν Μ. Ἀσίᾳ, Κ. Τσοῦλος, Γ. Καραμῆτρος, Α. Δωρῆς καὶ ἄλλοι, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐφρονεῦθησαν. Παρ' ὅλην τὴν διακαῇ ἐπιθυμίαν μας δὲν κατωρθώσαμεν νὰ συλλέξωμεν κατάλογον τῶν ὑπὸ ἄλλας ἰδιότητας ἔξελθόντων στρατιωτικῶν καὶ ἰδιωτῶν, καθόλου δὲ ἀπίθανον καὶ ἀπὸ τοὺς ἄνω ἀναφερομένους νὰ λείπωσι τινές.

Ὁ κλῆρος, ὁ πάντοτε πρωτοστατήσας εἰς τοὺς ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος ἀγῶνας, δὲν ὑστέρησε ποσῶς εἰς ἀγωνιστὰς καὶ θύματα κατὰ τὴν δεινὴν ἐκείνην Ἐθνικὴν περίστασιν. Οἱ Μητροπολίται Κορυτσᾶς Φώτιος, Καστορίας Γερμανὸς Καραβαγγέλης, Βοδενῶν, Σεργῶν Γρηγόριος ὁ πέρυσιν ἀποθανὼν ὥς Πατριάρχης, Δράμας Χρυσόστομος ὁ ὥς Μητροπολίτης Σμύρνης τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1922 ἀγρώως κατακρουεργηθεὶς, ὁ ἐκ τῆς περιοχῆς Φλωρίνης Παπασταῦρος καὶ ἄλλοι, ὑπῆρξαν ἐκ τῶν κυριωτέρων πρωτεργατῶν τῆς Μακεδονικῆς ἀμύνης. Ὁ Μητροπολίτης Φώτιος, ὁ Παπασταῦρος καὶ πλείστοι ἄλλοι ἱερεῖς ἔπεσαν ὑπὸ τὸ δολοφο-

νικὸν ἐγχειρίδιον τῆς Βουλγαρορουμανικῆς προπαγάνδας. Βραδύ-
τερον ἠκολούθησεν ὁ Μητροπολίτης Γρεβενῶν Αἰμιλιανός, ἀγρίως
κατακρεουργηθεὶς διὰ τὰ Πατριωτικά του αἰσθήματα.

Τὰ Ἑλληνικὰ Σώματα διοικούμενα ἀπὸ Ἀξιώματικούς καὶ
ἔχοντα ὡς βαθμοφόρους νέους τῆς καλυτέρας κοινωνικῆς τάξεως,
ἐπεδείκνυν ὑπέροχον γενναιότητα ἀπέναντι τῶν ἐνόπλων Τούρκων
καὶ Βουλγάρων, ἐπιείκειαν καὶ μεγαλοφροσύνην ἀπέναντι τῶν
ἀόπλων ἐχθρῶν, ἀδελφικὴν συμπεριφορὰν πρὸς τοὺς ὁμοφύλους,
ἀποχὴν τέλος ἀπὸ πάσης πίεσεως καὶ φορολογίας. Ἐν ἀντιθέσει
αἱ Βουλγαρικαὶ συμμορίαι ἀπειλοῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ λη-
στίας, ἐπεδείκνυν φυγομαχίαν ἀπέναντι ἐνόπλων Τούρκων ἢ
Ἑλλήνων, ἀγριότητα κατ' ἀόπλων, πίεσιν καὶ ἀγρίαν φορολογίαν
καὶ αὐτῶν τῶν Βουλγαριζόντων πληθυσμῶν. Ὅθεν ἡ ἔλπις καὶ
ἡ πεποίθησις ἐπὶ τὰ Ἑλληνικὰ Σώματα ἐκραταιώθη, τὸ Ἐθνικὸν
φρόνημα ἀνυψώθη εἰς σημεῖον ὑπέρτερον καὶ τοῦ πρὸ τῆς Βουλ-
γαρικῆς τρομοκρατίας, ἡ κατάστασις τοῦ κλήρου καὶ τῶν σχολείων
ἐβελτιώθη, τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ βιομηχανία ἀνεξωγογή-
θησαν, τέλος ὁ Μακεδὼν χωρικός μετὰ μεζονος ἐνθουσιασμοῦ
προσέφερε τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τοῦ Ἐθνους, ἀφοῦ χάριν αὐτοῦ
ἐθυσίαζον τὴν ἰδικήν των ἐπίλεκτοι ἐλεύθεροι ἀδελφοί.

Ἡ ἐξουδετέρωσις δεκάδων ἐτῶν Βουλγαρικῆς ἐργασίας καὶ
τρομοκρατίας, ἡ ἀνάκτησις τόσου ἀπολεσθέντος ἐδάφους καὶ ἡ
πλήρης ἀναθάρρυνσις τῶν ὀρθοδόξων πληθυσμῶν, δὲν ἦσαν ἔργον
ἀπλοῦν, εὐχερὲς καὶ σύντομον. Ἀπητήθη μακρὰ εἰρηνικὴ καὶ ἔνο-
πλος ἐργασία. Ἡ Ἑλληνικὴ ἄμυνα κατέβαλε τὴν ἐργασίαν αὐτὴν
μεθ' ὑπερτάτης ὑπομονῆς καὶ ἀφοσιώσεως. Ἐπάλαισε κατὰ τῶν
τριῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ (Βουλγάρων, Ρουμάνων καὶ Τούρ-
κων) ἠνωμένων καὶ ἀντέστη κατὰ τῆς Εὐρώπης ἀγανακτησάσης
διὰ τὴν ματαίωσιν τῶν σχεδίων της. Κατὰ γενικὸν κανόνα ἔδρα-
σεν εἰρηνικῶς καὶ δὲν κατέφυγεν εἰς τὴν ἔνοπλον δρᾶσιν, παρὰ
μόνον ὁσάκις ἐπεβάλλετο νὰ ἐξουδετερωθῇ ἔνοπλος Βουλγαρικὴ
ἐκδήλωσις. Τὰ Ἑλληνικὰ Σώματα ἐμπνέοντα οὕτω τὸ θάρρος καὶ
ἀνυψοῦντα τὸ Ἐθνικὸν φρόνημα, φθάνουσι μέχρι Περιστερίου
καὶ Περγλεπέ, ἐγκαθίστανται εἰς Καρατζόβαν, ἐπικρατοῦσιν εἰς Σέρ-
ρας. Ἡ ἐπίμονος Τουρκικὴ καταδίωξις, ἡ σοβαρῶς ἐνισχυομένη
ἀπὸ προδοσίας Βουλγάρων καὶ Ρουμάνων, δὲν κατώρθωσε ν' ἀνα-

κόψη τὸ ἔργον των. Ἔργον στερεωθὲν διὰ τοῦ αἵματος ὑπερδισχιλίων μαχητῶν, φονευθέντων εἰς συμπλοκάς μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ ἢ ἐνέδρας τῶν Βουλγάρων, διότι οὐδέποτε ἐτόλμησαν οὗτοι ν' ἀντικρύσωσιν ἀνδρικῶς Ἑλληνικὸν Σῶμα.

Ἡ Εὐρώπη βλέπουσα ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐματαιῶνε τὰ σχέδιά της, ἐκδηλοῖ μεγάλην δυσμένειαν. Καταδικάζει τὴν ἀμυντικὴν ἐνέργειαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκφράζει τὴν φρίκην καὶ τὸν ἀποτροπιασμόν της (;!), ὁσάκις οὗτοι ἐν τῷ διεξαγομένῳ λυσσώδη ἀγῶνι ἀναγκάζονται νὰ καταφύγωσιν εἰς δραστικά μέσα τιμωρίας. Ἡ Βιέννη, οἱ Παρίσιοι, τὸ Λονδίνον συνερίζονται εἰς ἐξεύρεσιν ὕβρεων διὰ τὴν Μακεδονικὴν ἄμυναν, τὴν ὁποίαν ἀποκαλοῦσιν ὡς τὴν ἀτιμωτικωτάτην πρᾶξιν τοῦ αἰῶνος. Τὰ φρικώδη βασανιστήρια καὶ ἀνήκουστα ἐγκλήματα τὰ ὁποῖα ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐγένοντο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατ' ἀόπλων καὶ ἀθῶων πληθυσμῶν, δὲν ἔθιξαν τὴν Εὐρωπαϊκὴν εὐαισθησίαν καὶ ὅχι μόνον φρίκην ἢ ἀποτροπιασμόν δὲν προὐκάλεσαν, ἀλλ' οὐδ' ἀπλὴν μομφήν! Τοῦναντίον εἶχον εὖρη ἀρκετοὺς ὑμνητάς.

Ἄμα τῇ ἐμφάνισι τῆς Ἑλληνικῆς ἀμύνης, ἐκλονίσθησαν ἰσχυρῶς αἱ ἐπὶ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς βίας στηριχθεῖσαι βάσεις τοῦ μετὰ τόσου κόπου ἐπιτευχθέντος ἐν Μακεδονίᾳ ἔργου τῆς Βουλγαρορουμανικῆς προπαγάνδας. Ἐν δὲ τῇ συνεχείᾳ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ Ἑλληνικοῦ ἔργου κτυπηθὲν θανασίμως τὸ Βουλγαρορουμανικὸν τοιοῦτον, ἤρξατο κρημνιζόμενον. Ἐκδηλουμένης πλέον καταφανέστατα τῆς ὑπάρξεως καὶ ἰσχύος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὰ προσχήματα καταπίπτουσι καὶ ἡ Μακεδονία δὲν δύναται νὰ παρασταθῇ ὡς Βουλγαρικὴ ἢ Ρουμανικὴ. Οἱ Βούλγαροι ἐκτοπιζόμενοι βραδέως ἀλλ' ἀσφαλῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, βλέπουσι διαψευδόμενα τὰ ὄνειρά των ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφαντάζοντο ὅτι εὐρίσκοντο εἰς τὸ τέρμα ἰῶν προσπαθειῶν των καὶ ὅτι ἡ Μεγάλῃ Βουλγαρίᾳ τοῦ Ἀγίου Στεφάνου θὰ ἐπραγματοποιήτο. Οἱ Ρουμᾶνοι βλέπουσιν ἐπίσης τὴν χίμαιραν αὐτῶν διαλυομένην, καθόσον οἱ ὑπὸ τὴν τρομοκρατίαν δηλώσαντες ὅτι προσέρχονται εἰς τὸν Ρουμανισμόν πληθυσμοί, ἐπανῆλθον εἰς τὸν Ἑλληνισμόν εὐθὺς ὡς ἀνεφάνη ἡ Ἑλληνικὴ ἄμυνα καὶ ἡσθάνθησαν τὸν Βουλγαρορουμανικὸν κίνδυνον ἀπομακρυθέντα. Μόνον εἰς τὸ Βέρμιον 3000 Βλάχων ἐώρτασαν διὰ δοξολογίας τὴν 15 Αὐγούστου 1905 τὴν

ἀπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ Ρουμάνων ἀπολύτρωσίν των.

Μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκδικηθῶσιν ἄλλως, ἐκσπῶσιν ἀμφοτέροι ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν ἐκ Μακεδονίας συρρευσάντων συντριμμάτων τῶν συμμοριῶν, κατὰ τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ Ρουμανίᾳ Ἑλλήνων.

Ἡ Βουλγαρία ἀπὸ καιροῦ ἐπεδίωκε νὰ καταπνίξῃ καὶ ἐκβουλγαρίσῃ τοὺς εἰς χεῖρας τῆς πεσόντας Ἑλληνικοὺς πληθυσμούς. Παραβιάζουσα ῥητὰς διατάξεις τῆς Βερολινείου συνθήκης τοῦ 1878, εἰσήγε τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐκλείνεν ἢ κατελάμβανεν αὐθαιρέτως Ἑλληνικὰ ἱδρύματα. Λυσσῶσα ὅμως διὰ τὴν χάρις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἄμυναν ἀποτυχίαν τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ἔργου τῆς, ἐκδικεῖται τὴν Ἑλλάδα ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς καὶ ἐπιδίδεται τὸν Ἰούλιον τοῦ 1906 εἰς ἄγριον διωγμὸν τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ Ἑλλήνων. Ἡ Βάρνα, τὸ Ρουχτσούκιον, ἡ Φιλιπούπολις, ἡ Στενήμαχος, τὸ Μπουργκάς, ἡ Ἀγχιάλος καὶ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις ὑπέστησαν τὴν κτηνώδη Βουλγαρικὴν ἐπίθεσιν. Μέγας ὑπῆρξεν ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων Ἑλλήνων καὶ ἄγνωστος ὁ τῶν ὑπὸ τὰ ἐρείπια ταφέντων. Περὶ τὰς 40.000 κατέφυγον εἰς Ἑλλάδα, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐν γένει καταδιωχθέντων ὑπερέβη τὰς 80.000 ψυχάς. Μόνον εἰς τὴν περιοχὴν Φιλιππουπόλεως ἐληλατήθησαν 16 ἐκκλησίαι, 3 μοναστήρια, 16 σχολεῖα, 50 φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα ἀνήκοντα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κοινότητα Φιλιππουπόλεως καὶ πληθὸς γεωργικῶν ἰδιοκτησιῶν ἐτέρων κοινοτήτων. Αἱ ζημίαι τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀγχιάλου, ἥτις ἐπυρπολήθη καὶ κατεστράφη, ὑπελογίσθησαν εἰς 19.250.000 φράγκα. Οἱ διωγμοὶ οὗτοι ἐξετελέσθησαν συνεργασίᾳ τῶν Βουλγαρικῶν ἀρχῶν, εἰς βάρος πληθυσμοῦ Ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἀλλὰ Βουλγαρικῆς κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπηκοότητος καὶ εἰς παραβίαν ἐγγυήσεων δοθεισῶν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων κατὰ τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου. Διεξήχθησαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀρχηγῶν συμμοριῶν, οἵτινες φεύγοντες πρὸ τῶν Ἑλληνικῶν Σωμάτων μετέφερον εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἐκεῖνο πεδίου τὴν δρᾶσίν των. Ἡ κατάσταση τῶν ἐπιζησάντων τῆς καταστροφῆς ταύτης Ἑλλήνων τῆς Βουλγαρίας οὐδέποτε ἐβελτιώθη ἐπαισιθητῶς ἔκτοτε.

Ἡ ἡθικῶς ὑπεύθυνος Εὐρώπη οὐδόλως συνεκινήθη· τοῦναντίον ὁ Ἀγγλος ὑπουργὸς ἐπεχείρησε νὰ δικαιολογήσῃ τὰς θηριωδίας αὐτάς.

Ἡ Ρουμανία ἰδοῦσα ὅτι οὐδὲν ὠφελήθη ἀπὸ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ προπαγάνδᾳ τῆς καὶ τὴν μετὰ τῶν Βουλγάρων συνεργασίαν, παρεσύρθη τῷ 1905 εἰς ἀνθελληνικοὺς ἐν Ρουμανίᾳ διωγμούς. Δὲν τῇ ἤρκεσεν ἡ πολλαπλὴ βλάβη τὴν ὁποίαν προὔξενῃσεν εἰς τὸν Ἑλληνισμόν ἐν Μακεδονίᾳ.

Αἱ ἀγριότητες ὅμως αὐταὶ παρέσχον εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς πληθυσμοὺς ἀπόδειξιν τῆς τύχης ἣ ὁποία τοὺς ἀνέμενεν ἂν περιέπιπτον εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων ἢ Ρουμάνων καὶ ἐξῆψαν τὸν φανατισμόν των. Ὑποδέχονται ὅθεν πανταχοῦ τὰ Ἑλληνικὰ Σώματα μετ' ἐμπιστοσύνης, ἀνακουφίσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Ταῦτα προχωροῦσι πρὸς Βορρᾶν, πλεῖστα χωρία ἐπανέρχονται εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν, πολλοὶ Μακεδόνες ἀρχηγοὶ παρασυρθέντες ἀπὸ τὰς Βουλγαρικὰς ἐνεργείας προσχωροῦσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἄμυναν, ἡ Βουλγαρορουμανικὴ « ἐ ρ γ α σ ί α » καταπαύει πλέον.

Τὴν 11 Ἰουλίου 1908 ἐκρήγνυται τὸ Νεοτουρκικὸν κίνημα καὶ διὰ τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ νέα καθιεροῦνται ἐν ἀπάσῃ τῇ Τουρκίᾳ κατάστασις πραγμάτων. Διακηρύσσει **Ἰσότητα**, **Ἀδελφότητα** καὶ **Ἐλευθερίαν** ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκείματος. Ἀξιοῖ ἄμεσον κατάπαυσιν τοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων ἀγῶνος.

Ἡ Εὐρώπη οὐ μόνον εὐμενῶς ἀπεδέχθη τὸ κίνημα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ σφοδρὸς συναγωνισμὸς μεταξὺ τῶν Δυνάμεων ἀνεπτύχθη ἐν Κων]πόλει, ἐκάστης ἐπιδιωκούσης ν' ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοϊαν τοῦ νέου καθεστῶτος διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐπιρροῆς της ἐν Ἀνατολῇ.

Οἱ Βούλγαροι καίτοι ἔβλεπον διὰ τῆς συντελεσθείσης μεταβολῆς τὰς ἐλπίδας αὐτῶν ἐξαμιζομένας, προσεποιήθησαν ὅτι ἀποδέχονται τὸ κίνημα. Αἱ δὴθεν ὅμως καταθέσασαι τὰ ὅπλα συμμορίαί, ἐνισχυθεῖσαι καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκ τῶν φυλακῶν ἀπολυθέντας, περιήρχοντο τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, συνεκράτουν τοὺς δεικνύοντας τάσεις ἀποσκιρτήσεως πληθυσμοὺς καὶ ἐπίεζον τοὺς Ὁρθοδόξους. Οἱ Νεότουρκοι τοὺς ἠνείχοντο μέχρις ὀριστικῆς ἐπικρατήσεώς των, κατὰ τὸ ἐναντίον των ἀντιδραστικὸν κίνημα τῶν παλαιοτούρκων. Ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεώς των ὅμως αὐτῆς καὶ

θρυλληθείσης συμπράξεώς των μετὰ τῶν Ρουμάνων, κατεδίωξαν τὰς Βουλγαρικὰς συμμορίας.

Οἱ Ρουμᾶνοι κατανοήσαντες τὸ ἄσκοπον* καὶ μωρὸν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ προπαγάνδας, ἐξεδήλωσαν μεγάλην κατὰ τῆς Αὐστρίας δυσαρέσκειαν μετὰ τὴν Τουρκικὴν ταύτην μεταπολίτευσιν. Ἐν τούτοις ἡ προπαγάνδα των κινεῖται καὶ σήμερον ζωηρῶς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἡπείρῳ !

Ἡ Ἑλλὰς ἀπεδέχθη τὸ κίνημα ἀνεπιφυλάκτως. Αἱ φιλελεύθεροι ὑποσχέσεις τῶν Νεοτούρκων, εὖρον ζωηρὰν ἀπήχησιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καρδίᾳ καὶ ὁ ἐπὶ τῇ μεταβολῇ ταύτῃ ἐνθουσιασμός ἐν Ἑλλάδι ἐξεδηλώθη ὑπὲρ πᾶν μέτρον ἐπιφυλάξεως καὶ σοβαρότητος. Ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ταύτης εὐπιστίας καὶ ἀγνοίας, μόνον ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ' ἐπεδείξατο πολιτικὴν ὀξυδέρκειαν μεγαλόφρονα καὶ θαρραλέαν στάσιν· μόνος ἐκεῖνος διέγινωκε τὸν χαρακτῆρα τοῦ κινήματος, τὰ κατόπιν δὲ γεγονότα ἐδικαίωσαν αὐτὸν πλήρως.

Ὅπως δὴποτε ὁ ἐν Μακεδονίᾳ ἔνοπλος ἀγὼν διεκόπη καὶ τὸ ἔργον τῆς Ἑλληνικῆς ἀμύνης ἔληξεν. Εἴδομεν ὁποῖον ὑπῆρξε τοῦτο : Κατενίκησε τὴν ἐν Ἑλλάδι ἀντίδρασιν καὶ ἀπογοήτευσιν, ἀνύψωσε τὸ ἀπὸ τοῦ 1897 καταπεπτωκὸς φρόνημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, κατέδειξε τὰς μεγάλας δυνάμεις αὐτοῦ αἰτίνες μόνον διευθύνσεως καὶ ὁργανώσεως εἶχον ἀνάγκην, ἀπεκάλυψε τὴν ἡθικὴν διανοητικὴν καὶ πολεμικὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἑλλήνος ἐπὶ τῶν ἀντιπάλων του, ὑπῆρξε τέλος τὸ ἔναυσμα διὰ τοῦ ὁποίου μετεδόθη τὸ πῦρ τῆς Ἐθνικῆς προόδου καὶ αὐτοπεποιθήσεως. Ἡ Ἐθνικὴ ἀφύπνισις ὑπῆρξε τότε τοιαύτη, ὥστε ὅταν κατὰ τὸ 1906 - 08 παρετηρήθη Πολιτικὴ νάρκωσις—τρίμηνος ἀπασχόλησις τοῦ Κοινοβουλίου διὰ τοὺς δικηγορικοὺς συλλόγους κλπ.—ἡ λαϊκὴ ψυχὴ ἐπανεστάτησε καὶ ὁ λαὸς ἀρνηθεὶς τοὺς ἀντιπροσώπους του, ἐξήτη ἐπιμόνως τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Βασιλέως πρὸς διόρθωσιν τῆς καταστάσεως.

Διερμηνεὺς τῆς λαϊκῆς ταύτης ἀγανακτήσεως καὶ ἐπιθυμίας πρὸς βελτίωσιν τῆς Ἐθνικῆς σταδιοδρομίας, ἐγένετο τότε τὸ Σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν ἐπαναστατήσαν τὸν Αὐγουστον τοῦ 1909. Τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην, ὁ Λαὸς ἐνέκρινε καὶ ἐπεδοκίμασεν.

Εὐλογημένον ὅθεν τὸ ὄνομα τῶν ὀλίγων ἀνδρῶν εἰς τὴν

πρωτοβουλίαν τῶν ὁποίων ὠφείλετο ἡ ὀργάνωσις τῆς Μακεδονικῆς ἀμύνης καὶ τῶν ἑκατοντάδων ἐνδόξων ἡρώων, τῶν διὰ τοῦ τιμίου αἵματός των καθαγιασάντων τὸν ἱερὸν ἐκείνον ἀγῶνα!

Ἡ σύντομος αὕτη ἐξιστόρησις πείθει ὅτι ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐκέντησε πάντοτε τὴν ὄρεξιν τῶν βορείως αὐτῆς κατοικούντων λαῶν, ἐνῶ ἀπὸ τινων ἑκατονταετηρίδων κατέληξε ν' ἀποβῇ ἐπὶ πλεόν ὁ κρῖκος μεγάλων διεθνῶν ζητημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀντιστρατεύονται σπουδαῖα συμφέροντα τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων.

Οἱ Βούλγαροι κατὰ τὸν μεσαῖωνα, διὰ τῶν κατὰ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ληστρικῶν ἐπιδρομῶν των οὐδὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἐπιτύχωσι, διότι ἴσταντο μόνοι ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, οὐδὲν ἐπίσης θὰ ἐπετύγχανον δι' ἰδίων μέσων καὶ εἰς οὐδὲν θὰ ἴσχυον αἱ ληστεῖαι, αἱ δολοφοναί καὶ τὰ ἐγκλήματα, ἂν μὴ τῶν μὲν Ἑλλήνων αἱ χεῖρες ἦσαν δεσμευμέναι, ἐκεῖνοι δὲ ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ Μεγάλων Δυνάμεων ἐν τῷ κρυπτῷ καὶ τῷ φανερῷ.

Τῆς τελευταίας ταύτης εὐκαιρίας προσπαθοῦντες νὰ ἐπωφεληθῶσιν οἱ Βούλγαροι διὰ νὰ ἐπεκτείνωσι τὸ Κράτος των, ἡργάσθησαν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἑτῶν συστηματικῶς καὶ ἐχρησιμοποίησαν ὅλα τὰ μέσα: δυνάτὰ καὶ ἀδύνατα, νόμιμα καὶ μὴ, ἡθικὰ καὶ ἀνῆθικα, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας. Δὲν ἐσταμάτησαν πουθενά· ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν διπλωματίαν, τὴν ξένην κοινὴν γνώμην, τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς, τὰς ἀδυναμίας τῶν φιλανθρωπῶν. Ὑπεσχέθησαν, ἐπνεύσθησαν, ἐραδιούργησαν, ἐσυκοφάντησαν, ἠπέλησαν, ἐτρομοκράτησαν. Ἐνα εἶχον σκοπὸν: νὰ δημιουργήσωσι τὴν Μεγάλην Βουλγαρίαν! Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐτράπησαν μὲ βῆμα σταθερόν, μὲ ἐπιμονήν μὲ πείσμα, ἀκλόνητοι. Τὰ μέσα δὲν ἐνεδιέφερον πυσῶς, ἡ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ ἦτο τὸ πᾶν. Ἐγίναν ἥρωες διὰ νὰ καταπλήξωσι μὲ τὴν αὐτοθυσίαν των, ἔγιναν δολοφόνοι καὶ ἐμπρησταὶ διὰ νὰ ἐπιδείξωσι τὸν φανατισμὸν των.

Ἐξαπέλυσαν κατὰ τῆς ἀτυχοῦς Μακεδονίας τοὺς κομιτατζήδες μὲ πρόγραμμα τὰς ληστείας, τοὺς ἐκβιασμούς, τὰ ἀπάνθρωπα βασανιστήρια, τὰς δολοφονίας, τὰς δηώσεις, τὰς πυρπολήσεις, τὴν

τρομοκρατίαν. Ἄλλα τι μὲ τοῦτο ; Μήπως ὁ Πολιτισμός, ἡ Θρησκεία, ἡ Ἀγαθοεργία, ἡ Κοινωνικὴ ἠθική, τὸ Ἐθνικὸν ἐρύθημα τέλος, δὲν εἶναι πράγματα ἀσυμβίβαστα μὲ τὴν σημερινὴν Πολιτικὴν ;

Ἦρχισαν ν' ἀλλάζωσι τὴν Θρησκείαν των διὰ νὰ ἐκβιάσωσι τὴν Ρωσσίαν καὶ ἐκμεταλλευθῶσι τὸν Καθολικισμόν, ἔγιναν σοσιαλισταὶ διὰ νὰ προσελκύσωσι τὰς συμπαθείας τῶν σοσιαλιστῶν, ἔγιναν τέκτονες διὰ νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ὑποστήριξιν τῶν τεκτόνων, ἔγιναν τέλος κομμουνισταὶ διὰ νὰ τύχωσι τῆς ἐνισχύσεως τῶν Σοβιέτ καὶ ἐξαπατήσωσι μερικοὺς ἐπιπολαίους Ἑλλήνας. Ὑψωσαν καὶ πάλιν τὴν Σημαίαν τῆς «Ἀνεξαρτησίας τῆς Μακεδονίας» καὶ προσπαθοῦσι νὰ παρασύρωσι τοὺς ἀφελεῖς ὅπως καὶ τῷ 1903 ὅτε ἐκραύγαζον «Ἡ Μακεδονία εἰς τοὺς Μακεδόνους». Συνιστῶ ὅθεν εἰς τοὺς Ἑλλήνας, τοὺς ἀποκαλοῦντας ἑαυτοὺς κομμουνιστάς, νὰ προσέξωσι πολὺ εἰς τὴν κραυγὴν : «Ἡ Μακεδονία πρέπει ν' ἀποτελέσῃ ἀνεξάρτητον Κράτος» καὶ νὰ ἐρευνήσωσι τὰς ἐνδομύχους σκέψεις καὶ τὰς προθέσεις τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι τόσον τεχνιέντως καὶ διαβολικῶς θέτουσιν εἰς κυκλοφορίαν τοιαύτας ἀντιλήψεις.

Ἐὰν διὰ τοὺς Βουλγάρους ἡ κατάκτησις τῆς Μακεδονίας ἀποτελεῖ πόθον ἐπεκτάσεως ἢ ἔστω καὶ ἀνάγκην ἐξόδου πρὸς τὸ Αἰγαῖον, δι' ἡμᾶς ἀποτελεῖ **ζήτημα ὑπάρξεως**. Τοῦτο ὀφείλομεν νὰ κατανοήσωμεν πάντες οἱ Ἕλληνες, ὅπως ὀφείλομεν νὰ κατανοήσωμεν ὅτι ἡ Μακεδονία διατρέχει σπουδαιότατον κίνδυνον.

Ὅστις ἐμελέτησε, κατενόησε τὴν Ἱστορίαν τοῦ ἔθνους καὶ δὲν ἐθελουφλεῖ, θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι διὰ τὸν Ἑλληνισμόν τὸ νὰ ἐλπίζῃ ἐπὶ τὴν εὐμένειαν οἰασθήποτε Δυνάμεως εἶναι ματαιοπονία, ἐνῶ τὸ νὰ βασιζέται ἐπὶ τοῦ φιλοδικαίου αἰσθήματος τῆς «Εὐρώπης» ἀποτελεῖ καθαρὰν αὐτοκτονίαν. Εἶναι πλέον καιρὸς νὰ κατανοήσῃ ὁ Ἑλληνισμὸς ὅτι διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ δράσεως καὶ μόνης, θὰ σφρηγητῇ τὸ μέλλον του.

Ἐξυπνήσωμεν καὶ κινηθῶμεν !

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἐπὶ Ἀβδοῦλ Χαμίτ, τὸ ἐν Τουρκία Κυβερνητικὸν σύστημα ἦτο ἡ ἀπόλυτος μοναρχία στηριζομένη ἐπὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἡ Εὐρώπη ὥκτειρε τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὥς πάντοτε ἀπὸ φόβον πρὸς τὸ ἄγνωστον ὑπεστήριξε τὸν ἐρυθρὸν Σουλτάνον, διότι δὲν ἤξευρε πῶς νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ.

Ἐπέρχεται ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1908. Οἱ Νεότουρκοι, οἱ ὅποιοι ἔχουσιν ὥραιās θεωρίας, δὲν ὁμιλοῦσι παρὰ περὶ Ἐλευθερίας, Ἐνώσεως, Προόδου κ. λ. π. Κατῶρθωσαν τεχνιέντως νὰ γίνῃ πιστευτὸν εἰς ὅλας τὰς χώρας, ὅτι ἦσαν ἄνθρωποι πολιτισμένοι καὶ ὅτι τίποτε τὸ Τουρκικὸν δὲν εἶχον μέσα τους. Ἡ Εὐρώπη λοιπὸν τοὺς ὑπεστήριξε μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Ἀπεδείχθησαν ὅμως ὅτι ἦσαν σωβινισταὶ καὶ ὅτι ζήσαντες ἐπὶ πολὺν καιρὸν εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν μακρὰν τῆς χώρας των, τὴν ἐγνώριζον πολὺν κακῶς. Ἡθέλησαν νὰ κάμωσιν εἰς τρία ἔτη, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον οἱ Σουλτάνοι δὲν κατῶρθωσαν νὰ κάμωσιν εἰς πεντακάσια ἔτη : Νὰ «ἐκτουρκίσωσι» τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, νὰ κάμωσιν ἓνα λαὸν ἀπὸ τὰ πολλὰ Χριστιανικὰ καὶ Μουσουλμανικὰ Ἔθνη. Ἄλλ' οὐδ' αὐτοὶ οἱ Μουσουλμάνοι τῆς αὐτοκρατορίας ἔχουσιν ἔνωσιν τινα. Οἱ Ἀραβες εἶνε Ἀραβες καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ ἐδέχοντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς Τοῦρκοι. Παραπλεύρως αὐτῶν ὑπάρχουσιν ἀκόμη οἱ Κοῦρδοι, οἱ Ἀλβανοὶ κ. λ. π. Καίτοι ἡ ἰδέα αὐτῇ τῆς ἐνοποιήσεως ἀπεδείχθη τρελλὴ καὶ ἀνεφάρμοστος, οἱ Νεότουρκοι ἐπέμεινον. Ἐπεδόθησαν εἰς ἀτελείωτον σειρὰν διώξεων καὶ φόνων (ὁ Μητροπολίτης Γρεβενῶν Αἰμιλιανὸς ἐδόλοφονήθη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανικῶν ἀρχῶν τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1911). Ἐπὶ πλέον ἐπηκολούθησαν παράνομοι φορολογίαι ὀλοκλήρου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας πρὸς ὄφελος τῶν Κυβερνητικῶν θυλακίων. Ὅθεν ἐπαναστάσεις τῆς Ἀραβίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἀλβανίας, τοῦτέστι λαῶν ὅλων Μουσουλμανικῶν, ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα τοῦ νέου καθεστώτος.

Τὸ καθεστὼς αὐτὸ ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ τὸ παγκοσμίως σχε-

δὸν παραδεδεγμένον τότε Κυβερνητικὸν σύστημα, τῆς διὰ τοῦ Κοινοβουλίου συμμετοχῆς τοῦ Λαοῦ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν Κοινῶν. Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς συζητήσεως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς μάζας τοῦ Τουρκικοῦ Λαοῦ, συνειθισμένου ἀπὸ αἰώνων νὰ διέρχεται τὴν ζωὴν του χωρὶς νὰ τοῦ ἔλθῃ ποτὲ ἡ ἰδέα νὰ τὴν σκεφθῇ ἢ τὴν συζητήσῃ. Τούναντίον τὸ πνεῦμα αὐτὸ εἰσῆλθε πάραυτα εἰς τὸν στρατόν, τοῦ ὁποίου τὸ μεγαλειότερον μέρος τῶν Ἀξιωματικῶν εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὴν Εὐρώπην καὶ εἶχε ζήσῃ ἐκεῖ. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἡ ἰδέα τῆς κατακτήσεως καὶ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, ἦσαν δι' ὁλόκληρον τὸν στρατόν ὁ μόνος καὶ ἀναμφισβήτητος λόγος ὑπάρξεώς του. Τοῦτο ἀπετέλῃ τὴν δύναμίν του. Μετὰ τὸ 1908 αἱ ἰδέαι αὗται ἐχάθησαν καὶ ἀντεκατεστάθησαν ὑπὸ ἄλλων τρόπων τινὰ λελογισμένων, τρόπων τινὰ πολιτικῶν. . . . Ἀλλὰ διὰ τῆς *συζητήσεως*, διὰ τῆς *πολιτικῆς*, ἡ ἀπειθαρχία εἰσεχώρησεν εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἀξιωματικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἔναρξις τῆς *καταπτώσεως*.

Συνεπεία πολιτικῶν ἀντιζηλιῶν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ, ὁ Κιαμήλ πασσᾶς ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν χριστιανῶν βουλευτῶν—οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ἀνόητοι—μετέρχεται σοβαρὰν ἀντιπολίτευσιν καὶ προσπαθεῖ παντὶ σθένει ν' ἀνατρέψῃ τοὺς Νεοτούρκους τὸν Ἰούνιον τοῦ 1912.

Ὁ στρατὸς *ἀναμιγνύεται* εἰς τὴν πολιτικὴν διαμάχην καὶ *διαίρεται*, τῆς πλειονότητος τασσομένης κατὰ τοῦ δικτάτορος καὶ ἀρχιστρατήγου Μαχμούτ Σεφκέτ. *Τὰ πρωτόκολλα, αἱ συνεδριάσεις καὶ αἱ ἀξιώσεις* τῶν ἀξιωματικῶν πρὸς τε τὸν Σουλτάνον καὶ τὴν Κυβέρνησιν, περὶ παραιτήσεως ταύτης καὶ διαλύσεως τῆς Βουλῆς, διαδέχονται ἄλληλα μετὰ ταχύτητος. . . .

Ἡ ἀντιπολίτευσις ζητεῖ τὴν συνδρομὴν τῆς ἐν ἐπαναστάσει διατελούσης Ἀλβανίας, ἡ ὁποία οὐδείς λόγος ὑπῆρχε νὰ τὴν ἀρνηθῇ. . . . Οὕτω ἡ μεγαλειτέρα μερὶς τῶν Ἀξιωματικῶν, ἐν ἀδελφικῇ συμπονοῖᾳ μετὰ τῆς ἐπανεστατημένης Ἀλβανίας, διεξάγει σφοδρὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Κράτους. . . . Μάχαι πολυήμεροι ἐνίστε διεξάγονται ἐν Ἀλβανίᾳ, ἐνῷ ὁλόκληρα Σώματα στρατοῦ τίθενται ἐκτὸς Νόμου. . . .

Τέλος οἱ Νεότουρκοι πίπτουσι κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου καὶ οἱ Μουχτάρ καὶ Κιαμὴλ πασσάδες ἀναλαμβάνουσι τὴν ἀρχήν. Ἡ κατάσταση ὅμως δὲν μεταβάλλεται διότι: Τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν ἀρχίζουσιν ἤδη οἱ Νεότουρκοι· οἱ Ἀλβανοὶ ἀπειλοῦσι νὰ βαδίσωσι κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἃν δὲν ἐκπληρωθῶσι νὰ αἰτήματά των καὶ ἰδίως ἃν δὲν τοῖς παρασχεθῇ αὐτονομία· ὁ Σύνδεσμος τῶν Ἀξιωματικῶν ἐπιμένει ζητῶν τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς· οἱ Ἰταλοὶ ἀπειλοῦσιν ὅτι θὰ ἐντείνωσι τὴν δρᾶσίν των· τὰ Βαλκάνια τέλος παρακολουθοῦσιν ἀγρύπνως καὶ κινοῦνται δραστηρίως...

Εἰς τοιαύτην οἰκτροτάτην κατάστασιν εὐρισκομένη ἐσωτερικῶς, ἐνῶ ἐξωτερικῶς ἀπὸ ἔτους περίλου ἀπασχολῆτο μὲ ἓνα πόλεμον καὶ ἠπειλῆτο ἀπὸ ὅλους τοὺς γείτονάς της ἡ Τουρκία, ἀπεφάσισε νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς ἀξιωματικούς της διαλύουσα τὴν Βουλὴν (τέλη Ἰουλίου) καὶ ἐπεδίωξε τὴν σύναψιν εἰρήνης μὲ τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ δυνηθῇ ν' ἀντικρύσῃ τοὺς λοιποὺς ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς της.

Τὰ πράγματα ὅμως βαδίζουσι τὸν μοιραῖον δρόμον των. Ἐνῶ ἡ Ἰταλία προσπαθοῦσα νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν τοιαύτην κατάστασιν τῆς Τουρκίας προβάλλει ἀπαραδέκτους ὅρους, ἐνῶ οἱ Νεότουρκοι καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἐπιμένουσι, νέαι ἐξωτερικαὶ περιπέτειαι δημιουργοῦνται. Οὕτω:

Κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου εἰς Κότσανα τοῦ Κοσσόβου ἐξεράγησαν βόμβαι, αἱ ὁποῖαι ἔσχον πολλὰ θύματα κατὰ τὸ πλεῖστον Βουλγάρους. Οἱ Τοῦρκοι θεωρήσαντες ὡς ὑπαιτίους τοὺς Χριστιανούς, προσέβησαν εἰς μεγάλας σφαγὰς αὐτῶν. Τὸ τοιοῦτον προὔκάλεσε μέγαν ἐρεθισμὸν εἰς Βουλγαρίαν ἡ ὁποία ἐζήτησεν ἱκανοποίησιν, ἐνῶ ταυτοχρόνως μικραὶ συμπλοκαὶ ἐλάμβανον χώραν εἰς τὰ Τουρκοβουλγαρικὰ καὶ Τουρκομαυροβουνιωτικὰ σύνορα.

Συζητουμένης τῆς συνάψεως τῆς Ἰταλοτουρκικῆς εἰρήνης, ἐπεκράτῃ ἡ σκέψις ὅπως αἱ παρὰ τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου καταληφθεῖσαι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἀποδοθῶσι καὶ πάλιν εἰς τὴν Τουρκίαν. Τὸ τοιοῦτον προϋξένησε μεγάλην συγκίνησιν εἰς τε τὴν ἐπίσημον καὶ ἀνεπίσημον Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὴ θέλουσα νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας ἐπά-

νοδον τῶν ἅπαξ ἔλευθερωθέντων ὁμοφύλων της, ἐδημιούργησε θόρυβον.

Σοβαρὸν Τουρκο-Μαυροβουνιωτικὸν ἐπεισὸδιον ἀνεφύη κατὰ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου συνεπεία σφαγῶν γενομένων ἐν Βεράνα (ἐπὶ τοῦ Τουρκικοῦ ἐδάφους πλησίον τῶν Μαυροβουνιωτικῶν συνόρων). Ταύτας ἡ Πύλη ἀποδίδουσα εἰς τοὺς Μαυροβουνίους ἀπειλεῖ νὰ κηρύξῃ πόλεμον, ἐνῶ ἔξ ἄλλου οἱ Μωαμεθανοὶ κάτοικοι τῆς Σκόδρας ἀπειλοῦσι διὰ σφαγῆς τοὺς χριστιανοὺς συγκατοίκους των. Συνεπεία τοῦ ἐπεισοδίου τούτου τὸ Μαυροβούνιον ἐπεστρατεύθη κατὰ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου 1912, παρὰ τὰς συμβουλὰς τῆς Ρωσσίας καὶ χωρὶς νὰ ποτηθῇ ἀπὸ τὴν συγκέντρωσιν τῶν Αὐτριακῶν στρατευμάτων εἰς Κουράγιεβον.

Ὁ Καγγελάριος τῆς Αὐστρουγγαρίας κόμης Μπέρχτολδ, ἀνέλαβε τότε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ προβῇ εἰς διάβημα πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις ὅπως συστηθῇ ἐπιτακτικῶς εἰς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν ἡ ἀνάγκη καθιερώσεως ἀποκεντρωτικῆς πολιτικῆς, χάριν ἱκανοποιήσεως τῶν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Σουλτάνου διατελουσῶν Ἐθνικοτήτων καθισταμένων αὐτονόμων, καὶ πρὸς καθυσύχασιν τοῦ ἐν τοῖς Βαλκανίοις παρατηρουμένου ἐσχάτως ἐρεθισμοῦ. Ἡ πρότασις αὕτη συζητηθεῖσα κατ' ἀρχὴν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἐγένετο μετὰ δυσπιστίας δεκτὴ, διότι δὲν ἐφάνη δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς λόγφ τῶν βλέψεων τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν καὶ τῶν συγκρουομένων συμφερόντων τῶν Δυνάμεων. Τὰ Βαλκάνια ἀντιληφθέντα ὅτι ἡ πρότασις ἐνέκλειεν ὑποούλους σκοπούς, τῆς Αὐστρίας ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπιδιωκούσης τὴν μερίδα τοῦ λέοντος ἀφ' ἑτέρου δὲ σκοπούσης νὰ τὰ ἔξαπατήσῃ, ἀντήλλαξαν σκέψεις περὶ τοῦ τρόπου καταπολεμήσεώς της.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν συζητεῖται μετὰ τῶν Δυνάμεων τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Γαλλία, ἡ Ρωσσία καὶ ἡ Γερμανία εἶναι σύμφωνοι ὅπως ἡ Κρήτις τελοῦσα ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, διοικῆται ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας· πλὴν δὲν δίδει τὴν συγκατάθεσιν της ἡ Ἀγγλία...

Οἱ Σάμιοι τῶν ὁποίων τὰ προνόμια κατεπατοῦντο, ἀποφασίσαντες νὰ κτυπήσωσι τὸν ἐν τῇ νήσῳ των Τουρκικὸν στρατὸν καὶ νὰ κυρήξωσι τὴν ἑνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκδιώ-

κοντες τὸν Ἡγεμόνα, ζητοῦσι τὴν συνδρομὴν τῶν γενναίων Κρη-
τῶν. Οἱ Κρήτες εἶναι ἔτοιμοι ν' ἀναχωρήσωσι καθ' ὁμάδας, ὁπότε
ἐπεμβᾶσα ἡ πολιτικὴ σταματᾷ τὸ ἔξοχον αὐτὸ κίνημα τοῦ αἰσθη-
ματος διὰ τῶν ἐν Χανίοις Προξένων τῶν Δυνάμεων. Οὗτοι με-
ταβάντες παρὰ τῇ Κρητικῇ Κυβερνήσει ἐζήτησαν τὴν ματαίωσιν
τῆς ἀναχώρησεως ταύτης. Ἡ Κρητικὴ Κυβέρνησις ἀπαντᾷ ὅτι
«Ἀδυνατοῦσα νὰ κωφεύσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν ὑποδούλων ἀδελ-
φῶν, θὰ ἐνισχύσῃ τούτους ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς». Τότε διετάχθησαν
Ἀγγλικά καὶ Γαλλικά πολεμικά (τῆς Ρωσσίας ἀρνηθείσης νὰ με-
τάσῃ) ὅπως περιπολοῦντα εἴς τε τὴν Κρήτην καὶ Σάμον, ἀπα-
γορεύωσι τὴν ἀναχώρησιν ἢ ἀποβίβασιν τοιούτων ὁμάδων. Οὕτω
ἐματαιώθη τὸ κίνημα τῆς Σάμου περιορισθὲν εἰς θορυβώδες καὶ
αἰματηρὸν συλλαλητήριον διαμαρτυρίας.

Ἡ πολιτικὴ καὶ τὸ αἶσθημα εἶναι ἀναμφιβόλως ἐχθροὶ ἀδιάλ-
λακτοι. Ἡ πολιτικὴ εἶναι ὁ ἰσχυρὸς, ὁ βάνανσος ἐχθρὸς· τὸ αἶ-
σθημα εἶναι ὁ ἀδύνατος, ὁ ἱππότης. Ὅσάκις τὸ αἶσθημα συγκρου-
σθῇ πρὸς τὸν ἀμείλικτον ἐχθρὸν τοῦ πνίγεται, ἀλλ' ὁ κόσμος
θαυμάζει πάντοτε τὸ εὐγενὲς αὐτὸ θῦμα. Ἡ μεγάλη αὐτὴ τιμὴ
ἀνήκει διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Κρήτην. Ἡ Κρήτη ἡ ὁποία
οὔτε τὴν ἰδικήν της θέσιν εἶχεν ἀκόμη στερεοποίησιν διεθνῶς, δέ-
χεται νὰ ὀπλίσῃ τὰ ἀτρόμητα τέκνα της μὴ ὑπολογίζουσα πολι-
τικῶς, ἀλλὰ μόνον τὸν παλμὸν τῆς καρδίας της αἰσθανομένη...

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου ἡ πολεμικὴ ζήμωσις τῶν Βαλ-
κανίων φθάνει εἰς κρίσιμον σημεῖον. Τὸ Μαυροβούνιον δὲν ἀπο-
στρατεύεται, παρὰ τὰς ἀξιώσεις τῆς Πύλης. Ἡ Σερβία ἀγανα-
κτῆσασα διὰ τὰς ἐν Νοβιπαζάρ γενομένας σφαγὰς Σέρβων ὑπὸ
Τούρκων, προκαλεῖ τὴν Τουρκίαν διὰ τῆς διοργανώσεως συλλα-
λητηρίων καὶ τῆς κινητοποιήσεως τῶν Μεραρχιῶν Μοράβα καὶ
Δρίνα. Οἱ Βούλγαροι διὰ πολυπληθεστάτων συλλαλητηρίων τῆς
Σόφιας ζητοῦσιν ἀπὸ τὴν Κυβερνήσιν των νὰ κηρύξῃ γενικὴν
ἐπιστράτευσιν, ἀξιούσα παρὰ τῆς Πύλης τὴν αὐτονομίαν τῆς Μα-
κεδονίας καὶ τὸν διορισμὸν Χριστιανοῦ Διοικητοῦ. Ἐν Ἑλλάδι
τέλος ἐνεργοῦνται ἐπιβλητικὰ συλλαλητήρια, κατὰ τὰ ὁποῖα ἀκούον-
ται ἔντονοι διαμαρτυρίαι διὰ τὸν ἔσχατον κίνδυνον τὸν ὁποῖον
διατρέχουσιν οἱ ἐν Τουρκίᾳ ὁμοεθνεῖς πληθυσμοί, καὶ ἀπαι-

τεῖται παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἔντονος ἐπέμβασις. Ἐπὶ πλέον κρατεῖ ἀγανάκτησις διὰ τὴν παρὰ τὸν συνοριακὸν σταθμὸν Προφήτου Ἡλιοῦ δολοφονικὴν ἐπίθεσιν δέκα Τούρκων στρατιωτῶν κατὰ ἐνὸς λοχίου καὶ δύο εὐζώνων, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθη ὁ λοχίας καὶ ὁ εἷς εὐζωνος. Τὴν δολοφονικὴν ταύτην ἐπίθεσιν ἐπηκολούθησε σοβαρὰ συμπλοκὴ τῶν παρὰ τὸν σταθμὸν τοῦτον ἀντιπάλων φυλακείων, ἐνῶ ἕτεραι συμπλοκαὶ ἐλάμβανον ἐπίσης χώραν μετὰ τινας ἡμέρας εἰς τοὺς σταθμοὺς Παλαιοχωρίου καὶ Ἀργυροπουλίου.

Ἡ Τουρκία τελείως ἀπορροφημένη ἀπὸ τοὺς σοβαροὺς ἐσωτερικοὺς περισπασμούς, ἀπὸ τὴν Ἀλβανικὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀπὸ τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν σύναψιν τῆς μετὰ τῆς Ἰταλίας εἰρήνης, δὲν δύναται ν' ἀντιληφθῇ τὴν σφοδρὰν συγκίνησιν ἣ ὁποία ἀρχίζει νὰ διατρέχῃ τοὺς λαοὺς τῶν Βαλκανίων. Δὲν δύναται νὰ ἐκτιμῇ τὴν πυρκαϊὰν τὴν ὁποίαν ἀπειλοῦσι ν' ἀνάψωσι ταῦτα καὶ ἀπορρίπτει—εὐτυχῶς—τὴν περὶ μεταρρυθμίσεων ἐν Μακεδονίᾳ πρότασιν τοῦ Μπέρχτολδ, δηλοῦσα ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἶναι διατεθειμένη νὰ ἐπιτρέψῃ ἀνάμειξιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς ζητήματα. Τοιαύτην τηροῦσα στάσιν ἡ Τουρκία καὶ μὴ παρέχουσα ἱκανοποίησιν διὰ τὰς διαφόρους προστριβὰς τῶν συνόρων, προκαλεῖ φιλοπόλεμον ρεῦμα ἐν Ἑλλάδι, Σερβίᾳ, Βουλγαρίᾳ καὶ Μαυροβουνίῳ.

Οὕτω καθ' ὅλον τὸ δεύτερον δεκαπενθήμερον τοῦ Αὐγούστου φιλοπόλεμος ἔξαψις ἐπικρατεῖ εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ ἰδίως εἰς τὴν Σερβίαν καὶ Βουλγαρίαν. Ἡ κατάστασις περικλείει σοβαροτάτους κινδύνους, παρὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν σχετικῶν Κυβερνήσεων ὅτι εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ ἀκολουθήσωσι φιλειρηνικὴν πολιτικὴν. Ἡ τοιαύτη ἔξαψις τῶν πνευμάτων Σερβίας καὶ Βουλγαρίας καὶ ἐπιβλητικὸν συλλαλητήριον γενόμενον ἐν Ἀθήναις, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐξεδηλώθη ἡ σταθερὰ ἀπόφασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ὅπως μὴ ἀνεχθῇ τὴν ἐπὶ πλέον καταπάτησιν τῶν δικαιῶν τῶν ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν διατελούντων ἀδελφῶν του, ἤρχισαν νὰ γεννῶσιν εἰς Εὐρώπην τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ἑλλάς εὐρίσκονται εἰς συνεννόησιν διὰ κοινὴν δρᾶσιν ἐναντίον τῆς Τουρκίας.

Ἡ Τουρκία ἐπιθυμοῦσα νὰ κολακεύσῃ τοὺς Ἀλβανούς, ὑπε-

σχέθη τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν αἰτημάτων των καὶ διώρισεν Ἀλβανὸν Νομάρχην εἰς Μοναστήριον.

Ἡ Ρωσσία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γερμανία (τῆς Ἰταλίας ἐπιδοκιμαζούσης, ἀλλὰ μὴ ἐχούσης ἐπίσημον γνώμην καθ' ὃ εὕρισκομένης εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν πρὸς τὴν Τουρκίαν), ἦτοι ὅλαι αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Μεγάλαι Δυνάμεις, δηλοῦσιν ἀπροκαλύπτως κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου εἰς τὴν Πύλῃν ὅτι ἀπορρίπτουσι τὸ σχέδιον τῆς Αὐστρίας. Ταῦτοχρόνως ὅμως συνέστησαν ἀπλῶς εἰς αὐτὴν, ὅτι πρέπει νὰ εἰσαγάγῃ πραγματικὰς μεταρρυθμίσεις ἐν Μακεδονίᾳ καὶ νὰ ἐργασθῇ δραστηρίως διὰ τὴν παγίωσιν τῆς τάξεως ἐν αὐτῇ! . . . Ἡ Ρωσσία ἰδιαίτερώς ἐπιστήσουςα τὴν προσοχὴν τῆς Τουρκίας, δυσηρέστησεν αὐτὴν διότι τῆς προϋξένησε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι θέλει νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς ἀποτυχίας τῆς προτάσεως τῆς Αὐστρίας, διὰ νὰ ἐμφανισθῇ αὐτὴ ὡς διαδραματίζουσα τὸν πρῶτον ρόλον ἐπὶ τῆς Πολιτικῆς κινήσεως τῶν Βαλκανίων. . . Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ πρότασις τῆς Αὐστρίας ἦτο πονηρὰ καὶ ἀπέβλεπεν εἰς ἰδικόν της ὄφελος, ἀλλ' ἦτο καὶ κατ' ἐπιφάνειαν φιλάνθρωπος. Ἀφοῦ τόσοι συζητήσεις ἐδαπανήθησαν δι' αὐτὴν καὶ τόσος παρῆλθε χρόνος, αἱ Δυνάμεις δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐξεύρωσιν ἑτέραν λύσιν ἀπαλλάσσουσαν τοὺς πτωχοὺς ἐκείνους χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς ἀπὸ τὰ Τουρκικὰ βασανιστήρια, ἀλλὰ τοὺς ἀφῆκαν καὶ πάλιν εἰς τὴν γενναιοψυχίαν τῆς Τουρκίας.

Τὰ Βαλκανικὰ Κράτη διετέλουν εἰς ἀγανάκτησιν διὰ τοὺς ραβδισμούς, τὰ μαρτύρια καὶ τὰ ἀκατονόμαστα ὄργια τὰ ὅποια πάντοτε μὲν, ἰδίως ὅμως κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν τελευταίων ἐκλογῶν ὑπέστησαν οἱ Χριστιανοὶ τῆς Μακεδονίας, ἀπὸ αὐτὰ ταῦτα τὰ Κρατικὰ ὄργανα. Ἀπηλπίσθησαν παντελῶς ἀπὸ τὰς μεγάλας Δυνάμεις, τῶν ὁποίων τὰ συγκρουόμενα συμφέροντα καθίστων ἡπολύτως ἀδύνατον οἰανδήποτε πραγματικὴν ἐπέμβασιν, ὑπὲρ τοῦ καταδυναστευομένου ἀτυχοῦς χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Κατενόησαν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφήσωσιν ἀχρησιμοποίητον τὴν παρουσιαζομένην μοναδικὴν εὐκαιρίαν, τῶν μοιραίων στιγμῶν τὰς ὁποίας διήρχετο ἡ Τουρκία. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ μὴ παρακολουθήσωσι μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας τὸ τέλος τῆς κρίσεως, ἀλλ' ὅλως τοῦναντίον βασιζόμενα εἰς τὰς δυ-

νάμεις των καὶ μόνον, νὰ ἀντλήσωσι σημαντικὰς ἐξ αὐτῆς ὠφελείας.

Τὰ Βαλκάνια ἄλλως, δὲν ζητοῦσιν ἀλλαγὴν τῶν Τουρκικῶν νόμων—διότι ὡς νόμοι δὲν εἶναι κακοὶ—ἀλλὰ τὴν ἐφαρμογὴν των μὲ «Εὐρωπαϊκὴν διανοητικότητα» ὑπὸ Εὐρωπαϊῶν Νομαρχῶν, Ἑλβετῶν ἢ Βέλγων. Ζητοῦσι τὴν ἐνάσκησιν ἀνωτέρου ἐλέγχου εἰς Κων)πολιν, ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῶν τессάρων Βαλκανικῶν Κρατῶν. Ἦτοι ζητοῦσιν ἐλάχιστόν τι ἀπέναντι τῶν εἰς τὴν Ἀλβανίαν χορηγηθέντων προνομίων. Αἱ προτάσεις αὗται ἦσαν ἀπείρως λογικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι. Τὸ ζήτημα τῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Τουρκίᾳ κατέστη τῷ ὄντι ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου διὰ τὰ τέσσαρα γειτονικὰ Κράτη, τὰ ὁποῖα διὰ τῶν ἀδελφῶν των ἔχουσι τόσα συμφέροντα ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀφεθῶσιν ἐπὶ μακρότερον χρόνον οἱ Χριστιανοὶ νὰ ὑφίστανται τὴν ἐπικρατοῦσαν πλήρη ἀναρχίαν καὶ βαρβαρότητα, αἱ ὁποῖαι ἀπέρρεον ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν ἢ τὴν κακὴν θέλησιν τῶν ἐκάστοτε Τουρκικῶν Κυβερνήσεων. Αἱ ληστεῖαι, οἱ φόνοι, αἱ ἀπαγαγαὶ γυναικῶν, αἱ βίαιαι ἐξισλαμίσεις καὶ ἄλλαι παντοειδῆς πιέσεις διεδέχοντο ἀλλήλας κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκείνην ἐποχὴν.

Ὅθεν ἡ διὰ τῶν ὅπλων δρᾶσις φαίνεται ἀναπόφευκτος, ὡς πρώτη δὲ τοιαύτη ἐκδηλοῦται ἡ εἰς τὴν περιφέρειαν Βεράνας-Καλούδα ἐπανάστασις τῶν Σέρβων καὶ Μαυροβουνίων, ἐπιτεθέντων κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου. Ἐξ ἄλλου 300 Κρῆτες ὑπὸ τὸν Σάμιον πολιτικὸν Σοφούλην ἀποβιβασθέντες εἰς Σάμον τὴν 8ην Σεπτεμβρίου 1912 καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν Σαμίων ἐπαναστατῶν, καταλαμβάνουσι τὸ Καρλόβασι καὶ διευθύνονται κατόπιν πρὸς συνάντησιν τοῦ εἰς τὸ Βαθὺ συγκεντρωθέντος Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἐν τῷ μεταξύ ὁμως Γαλλικὸν πολεμικὸν ἀποβιβάζει εἰς Βαθὺ ἄγημα, τὸ ὁποῖον σπεύδει νὰ ταχθῇ μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἐπαναστατῶν οἱ ὁποῖοι οὕτω ἀναγκάζονται νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς Καρλόβασι καὶ παραμείνωσιν ἐν ἐπιφυλακῇ. Ἐν τούτοις ὅλα τὰ χωρὶα τῆς νήσου, διακηρύττουσιν ὅτι ἀποδέχονται ἐνθουσιωδῶς τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀποστέλλουσιν ἐπιτροπὰς εἰς Καρλόβασι.

Ἡ ἐξέγερσις τῶν Σαμίων ἀποβᾶσα πλήρης καὶ ἐπιτακτική,

ἔχαιρειτοῖσθι ὕφ' ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος ὥς λίαν χαρμόσουνον Ἔθνικόν γεγονός. Ἦτο μία σθεναρὰ ἐξωτερικεύσεις τῆς ἀκμαιοτήτος τῆς Φυλῆς, προωρισμένη νὰ ἐμπνεύσῃ ἀπανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐνθάρρουνσιν καὶ ἱκανοποιήσιν. Ἀπετέλῃ ἐπὶ πλεόν ἐν τραχὺ μάθημα πρὸς τὰς Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ ὀλόκληρον σειρὰν ἐτῶν παρὰ τὰς ὑποχρεώσεις καὶ εὐθύνας τὰς ὁποίας ὑπεῖχον, ἡνείχοντο νὰ καταπατῶνται τὰ προνόμια τῆς Σάμου.

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς μὴ δυνάμενος νὰ ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐπανειλημμένως συγκρουσθεὶς ἐτράπη εἰς φυγὴν, ἐπυροβόλησε κατὰ Ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου καταπλεύσαντος εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βαθέος. Κατόπιν τῆς κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Σημαίας γενομένης ταύτης προσβολῆς, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διεμαρτυρήθη λίαν ἐντόνως εἰς τὴν Πύλην, ἐπιδειξαμένη ἀνδρικήν στάσιν.

Ἡ Εὐρώπη παρακολουθεῖ μὲ βλέμμα λίαν ἀνήσυχον τὴν κατάστασιν καὶ ἡ Πετρούπολις σχολιάζουσα αὐτήν, προλέγει πρῶτη τὴν ἔκρηξιν σφοδροτάτης θυέλλης. Τὸ Λονδῖνον ἐξ ἄλλου συνιστᾷ εἰς τὴν Πύλιν νὰ σταθμίσῃ ἐπακριβῶς τὴν κατάστασιν καὶ προβῇ εἰς γενναιοτάτας μεταρρυθμίσεις ἐν Μακεδονίᾳ. Ἀπασαὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, πότε μεμονωμένως καὶ πότε ὁμαδικῶς, προβαίνουν εἰς ἐπανειλημμένας παραστάσεις εἰς τὰς Κυβερνήσεις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἄλλοτε μὲν ἀπειλοῦσαι, ἄλλοτε δὲ ὑποσχόμεναι προσεχεστάτας καὶ εὐρυτάτας μεταρρυθμίσεις ἐν Μακεδονίᾳ, προσπαθοῦσι νὰ προλάβωσι τὴν ἀναπόφευκτον πλεόν ἀποβάσαν σύρραξιν. Δὲν ἐνδιαφέρονται παρὰ διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ καθεστῶτος...

Παρὰ τὰς ἐπεμβάσεις τῶν Δυνάμεων, παρὰ τὰς εἰρηνικὰς δηλώσεις τῶν τε Βαλκανίων καὶ τῆς Τουρκίας, ὁ ἐν τῇ Βαλκανικῇ ὀρίζων κατὰ τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Σ[βρίου] ἀποβαίνει ὑπὲρ ποτε θολός. Οὕτω πλὴν τῶν ἀνωτέρω προστριβῶν, ἡ Τουρκία ἐτοιμάζει συγκέντρωσιν 50 χιλιάδων στρατοῦ εἰς Ἀδριανούπολιν, δικαιολογοῦσα ταύτην διὰ τῆς τελέσεως στρατιωτικῶν γυμνασιῶν ἐνῶ ταῦτοχρόνως ἀποστέλλει Ἀξιωματικούς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, πρὸς μελέτην τῶν Βουλγαρο-Τουρκικῶν συνόρων. Ἐξ ἄλλου ἡ Βουλγαρία, συνεννοηθεῖσα προηγου-

μένως μετὰ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, προετοιμάζει σοβαρὸν διὰ-
βημα· ταυτοχρόνως αἱ εἰς τὰ Τουρκο-Βουλγαρικά σύνορα συμπλο-
καὶ ἀποβαίνουσιν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ σοβαρώτεραι.

Ἡ Ρουμανία ὑποκινουμένη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, δηλοῖ ὅτι θὰ
προσπαθῇ νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν τῆς Βουλ-
γαρίας, ἐν ἣ περιπτώσει ἤθελε κηρύξῃ αὕτη τὸν πόλεμον κατὰ
τῆς Τουρκίας, ἐνῷ αὕτη ἡ Αὐστρία ἀπειλεῖ ἄμεσον ἔνοπλον ἐπέμ-
βασιν εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποῖαν οἰονδήποτε τῶν Βαλκανι-
κῶν Κρατῶν ἤθελε κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας.

Κατόπιν ὑστάτης ἐπεμβάσεως τῶν Δυνάμεων ἡ μὲν Βουλ-
γαρία ὑπέγραψε διάταγμα ἀπολύσεως ἐφεδρικῶν τινων ἡλικιῶν,
τὰς ὁποίας εἶχε καλέσῃ ὑπὸ τὰ ὅπλα κατὰ τὰ πρὸ ἡμερῶν τελε-
σθέντα γυμνάσια, ἡ δὲ Τουρκία ἀνεκάλεσε τὴν περὶ τελέσεως
στρατιωτικῶν γυμνασίων παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ἀπόφασίν
της. Τὰ δύο ταῦτα γεγονότα τείνουσι τὴν 12—15 Σ[βρίου νὰ
παραστήσωσι τὸν ἄμεσον κίνδυνον ὥς ἀποσοβηθέντα· πλὴν δὲν
δύνатаί τις νὰ εἴπῃ ὅτι παρῆλθεν ὁ κίνδυνος οὗτος, καθόσον ἡ
ἐπὶ ξηροῦ ἀκμῆς ἐξακολουθοῦσα νὰ εὗρίσκηται κατάστασις δύνα-
ται εὐκόλως νὰ μετατρέψῃ πάλιν εἰς τελείαν ἀπαισιοδοξίαν τὴν
πρὸς στιγμὴν κρατοῦσαν αἰσιοδοξίαν.

Τῷ ὄντι ἐνῷ δὲν δεικνύει πρόθεσιν νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἐν Μα-
κεδονίᾳ μεταρρυθμίσεις ἡ Τουρκία, προκαλεῖ τὰ Βαλκάνια διὰ
τῆς προσκλήσεως ἐφεδρῶν ἡλικιῶν τὴν 16 Σ[βρίου.

ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ Εἰς ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ

Τὰς εἰς Παρισίους κρατούσας τότε ἀντιλήψεις θὰ ἀφήσωμεν
νὰ ἀφηγηθῇ αὐτόπτης μάρτυς, ὁ φιλέλλην· Γάλλος δημοσιογράφος
κ. Jean Leune ὁ ὁποῖος ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν
κήρυξιν τοῦ πολέμου. Οὗτος εἰς τὸ γνωστὸν λαμπρὸν ἱστορικὸν
σύγγραμμά του περὶ τοῦ πολέμου 1912 «*Μία ἐκδίκησις*» λέγει
τὰ ἑξῆς:

Ἀπὸ τίνος χρόνου πυκνὰ μαῦρα σύννεφα συσσωρεύονται.
Φαίνεται ὅτι τὸ τόσον περιβόητον καὶ τόσον παλαιὸν «*Ἀνατο-
λικὸν ζήτημα*» ἀνακινεῖται.... Ἡ κοινὴ γνώμη εἶναι πολὺ ἀντί-
θετος εἰς τὴν ἀνακίνησιν ταύτην, καθ' ὅσον θὰ τῆς ἐτάρασσε τὴν

ἡσυχίαν εἰς τὴν ὁποίαν θὰ τὴν ἄφινεν ἐκουσία ἄγνοια τῶν κινδύνων, οὔτινες ἦτο δυνατόν νὰ παρουσιασθῶσιν. Αἱ πιστώτριαι τῆς Τουρκίας ἐφημερίδες εἶναι πλήρεις ἄρθρων ἀπειλητικῶν κατὰ τῶν πτωχῶν αὐτῶν μικρῶν Βαλκανίων, τὰ ὁποῖα φαίνεται νὰ θέλωσιν «*ἀσυνέτως*» νὰ ὤθηθῶσιν εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ μεγάλου χρεωφειλέτου τῆς Εὐρώπης. Γνωστοὶ συγγραφεῖς γράφουσιν ὑπὲρ τῆς ὡραίας αὐτῆς χώρας τῶν μυστηρίων. Οἱ διπλωμάται διακηρύσσουσι μὲ ὑψηλὴν φωνήν, ὅτι πρέπει πάσῃ θυσίᾳ νὰ τηρηθῇ τὸ καθεστῶς.

Ὁλος ὁ κόσμος εἶναι πεπεισμένος ὅτι τὰ Βαλκάνια, πράγματι, θέλουσι νὰ «μπλοφάρουν». Ὑψηλαὶ προσωπικότητες διαβεβαιοῦσιν ὅτι: «Τὰ Βαλκάνια μᾶς εἰρωνεύονται! Σᾶς λέγω ὅτι ὁ πόλεμος δὲν θὰ ἐκτραγῇ, διότι ἐν τῇ πραγματικότητι δὲν τὸν ἐπιθυμοῦσιν!» Ἄλλως ἡμεῖς, αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, θὰ τοὺς ἀναγκάσωμεν ἐν ἀνάγκῃ νὰ καθήσωσιν ἡσυχὰ ὡς ἄτακτα παιδιὰ. Διατὶ διάβολε θέλουν νὰ μεταβάλωσι τὸ καθεστῶς, τὸ τόσον πρόσφορον δι' ὅλον τὸν κόσμον;»....

Καθεστῶς! λέξις ἐξευρεθεῖσα ὑπὸ διπλωματῶν ἐχθρῶν πάσης μεταβολῆς ἢ ὁποῖα θὰ ἡδύνατο νὰ βλάψῃ τὰ προσωπικὰ συμφέροντά των, τὴν κατάστασίν των, τὸ ἐπάγγελμά των.... Λέξις πρὸ τῆς ὁποίας ὑποχωροῦσι πάντοτε, πάντοτε διὰ νὰ καταλήξωσι μόνον νὰ ἐφορμήσωσι καλύτερον.

Ἐὰν ἡδύναντο νὰ φαντασθῶσιν ὁποίας φρικαλεότητος ἢ λέξις αὕτη ἔκρυπτε κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην! Ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1908 οἱ Νεότουρκοι ἐδημιούργησαν διὰ τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας κατὰστασιν διαρκοὺς μαρτυρίου. Καθ' ἐκάστην νέαν ὁμότητα διεπράττοντο ἐν Ἡπείρῳ, Μακεδονίᾳ ἢ Θράκῃ. Παντοῦ διεπράττοντο λεηλασίαι, βιαιοπραγίαι, δολοφονίαι, ἀτιμώσεις παρθένων. Ἴδου τὸ καθεστῶς διὰ τοὺς Ἕλληνας, τοὺς Βουλγάρους, ἢ τοὺς Σέρβους τῆς Τουρκίας....

Ἄλλ' οἱ συμφεροντολόγοι τῆς Εὐρώπης ἐσκέπτοντο ὡς ἐξῆς: Αὐτὰ δὲν εἶναι τίποτε, ἅς διατηρήσωμεν τὸ καθεστῶς. Ἡ οἰκονομικὴ μας ἡσυχία, ἢ ὁποῖα ἐκλονίσθη πολὺ ἕως τώρα ἀπὸ τὴν κατὰπτωσιν τῶν ἀνατολικῶν χρεωγράφων, ἀξίζει πᾶν ὅ,τι εἶναι

δυνατὸν νὰ ὑποφέρωσιν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, οἱ ὅποιοι ἄλλως τε εἶναι πολὺ μεμακρυσμένοι ἀπὸ ἡμᾶς ὥστε νὰ μὴ μᾶς ἐνδιαφέρωσιν....

Τέλος ἀρχίζουν ν' ἀντιλαμβάνονται ὅτι μεταξὺ τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν Κρατῶν ὑφίστατο σοβαρὰ συνεννόησις. Ἐν τούτοις κανεὶς δὲν ἤθελε ἀκόμη νὰ τὸ πιστεύῃ, «Εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον, ἐπιμένουσι πανταχοῦ, Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι νὰ συμμαχήσωσι!... Τοιαύτη συμμαχία θὰ ἦτο ἀληθῶς κατὰ τῶν Νόμων τῆς φύσεως... Ὅχι ἡ συμμαχία αὕτη δὲν ὑπάρχει. Θέλουν νὰ μᾶς κάμωσι νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὴν ὑπαρξίν της, ἀλλὰ τὸ κάμουν διὰ νὰ μᾶς προξενήσωσιν ἐντύπωσιν, διὰ νὰ μᾶς ἐκβιάσωσιν, ἀλλὰ δὲν θὰ τὸ ἐπιτύχωσιν. Ἄλλως δὲν δίδομεν οὔτε λεπτὸν εἰς τὰ Βαλκάνια! Λοιπὸν δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ κάμωσι τὸν πόλεμον, διότι μόνα τῶν δὲν ἔχουσι καμμίαν πηγὴν».

Ἄλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ τόνος εἰς τὸν ὅποιον οἱ ἄνθρωποι ἐπιμένουσιν ν' ἀξιῶσιν ὅτι ὁ πόλεμος δὲν θὰ γίνη, ἀποδεικνύει ὅτι ἀρχίζουν νὰ φοβῶνται σοβαρῶς τὸ ἀντίθετον.

Αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις προσποιοῦνται ὅτι ζητοῦσι μέσα εἰρηνοποιήσεως, ἀλλὰ δὲν κατορθώνουσι νὰ συμφωνήσωσιν. Ἐκαστῇ προσπαθεῖ νὰ κατευθύνῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν ὁδόν, τὴν ὅποιαν τὸ συμφέρον τῆς χώρας της ἐπιβάλλει...

Τώρα ὁπότε ὁ πόλεμος φαίνεται ἀναπόφευκτος τὴν ἀδιαφορίαν διαδέχεται ἡ ἐχθρότης. Τὰ ἔχουσι κυρίως μὲ τὴν Ἑλλάδα, διότι δὲν ἠθέλησε τὰ τελευταῖα αὐτὰ ἔτη νὰ χύσῃ πολὺ χρυσίον εἰς τὰ ταμεῖα τῶν ἐφημερίδων. Οἱ Βούλγαροι ἐπλήρωσαν ἀκριβώτερον... Τοὺς ἀποκαλοῦσιν ἤδη πανταχοῦ, χωρὶς νὰ παρὰσχωσιν ἀκόμη ἀποδείξεις, «Ἰάπωνας τῆς Εὐρώπης». Οἱ Σέρβοι προκαλοῦσιν ἐπίσης πολλὰς συμπαθείας. Ἀλλὰ αἱ θλιβεραὶ ἀναμνήσεις τοῦ 1897 βαρύνουσιν ἀκόμη τοὺς Ἕλληνας.

Οἱ Ἕλληνες τῶν Παρισίων διερωτῶνται ἐὰν ἡ Γαλλία θὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐὰν θὰ σχηματισθῶσι «Φιλελληνικά σώματα»....

«Πτωχοὶ Ἕλληνες! ἔστε βέβαιοι ὅτι ἡ Γαλλία θὰ σᾶς ὑποστηρίξῃ... ἀλλὰ ἐὰν εἰσθε νικηταὶ καὶ ἐὰν ἀντιληφθῇ ὅτι ἡ χώρα σας δύναται νὰ προξενήσῃ ὠφέλειάν τινα εἰς αὐτήν... Μὴ

ὑπολογίζετε ὅμως καὶ εἰς φιλελληνικὰ σώματα, διότι δὲν εἴμεθα πλέον εἰς τὸ 1821, εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους κατὰ τοὺς ὁποίους ἐπολέμων ἀκόμη δι' ὥραίας καὶ εὐγενεῖς ἰδέας... Ὁμιλεῖτε διὰ τὴν Ἑλληνικὴν φάλαγγα τοῦ 1870—71 ἡ ὁποία ἤλθε νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας της εἰς τὸν Γαμβέταν καὶ ἐπολέμησε μέχρι τέλους τοῦ πολέμου ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Σανζύ; Ἑλησμονήθη!..

Χθὲς ἀνεχώρησαν ἐκ Παρισίων δι' Ἀθήνας 400 Ἑλληνες ἐθελονταί· σήμερον μοὶ ἔλεγε κάποιος:

«Τὶ ὥραιο ταξίδι θὰ κάμωσιν. Ὁ πόλεμος δὲν θὰ διαρκέσῃ περισσότερον τῶν τριῶν ἐβδομάδων· θὰ τελειώσῃ πρὶν αὐτοὶ ἀκόμη ἐνδυθῶσι στρατιῶται. Θὰ ἐπιστρέψωσιν ἐδῶ καὶ θὰ ἀποκαλῶνται ἥρωες! Οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Βούλγαροι ἰδοὺ Πατριῶται!»..

Ἄλλοι λέγουσιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς τὴν τελευταίαν στιγμὴν θὰ ἤρνητο ν' ἀναλάβῃ πόλεμον πολὺ ἐπικίνδυνον... Ὅλοι ἦσαν σύμφωνοι ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ στόλος θὰ ἦσαν ἀνίκανοι ν' ἀναλάβωσιν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Τούρκων, ἐὰν δὲν ἐξέφραζον φόβους δι' αὐτὴν τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἑλλάδος.

Οὐδεμία μεγάλη Παρισινὴ ἐφημερὶς θ' ἀπέστελλε πολεμικὸν ἀνταποκριτὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθ' ὅσον τὰ γεγονότα πρὸς τὸ μέρος αὐτὸ τῆς Χερσονήσου θὰ ἦσαν ἀπολύτως «ἄνευ ἐνδιαφέροντος».

Εἰς ἐπίμετρον Γαλλικὴ ἐφημερὶς ἀσχολουμένη μὲ τοὺς στρατοὺς τῶν Βαλκανίων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔγραφεν: «Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ στοιχεῖα ὅλως διάφορα, Ἀλβανούς, Σλαῦους, Ὄθωμανοὺς κλπ. εἶναι ἐν τούτοις ἀρκετὰ ὁμοιογενής».

Ἄλλὰ διατὶ κρίνουσι τόσον κακῶς τοὺς Ἑλληνας; Διατὶ τοῖς ἀρνοῦνται ἀκόμη καὶ τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι Πατριῶται;

Διότι πάντοτε ἐπιρρεαζόμεθα πολὺ ἀπὸ τὸν θόρυβον καὶ τὴν ἐπίδειξιν. Τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας Σέρβοι καὶ Βούλγαροι ἀνεχώρησαν ἐκ Παρισίων εἰς μέγαν ἀριθμὸν. Εἰς τὰ Προξενεῖά των ἐγένοντο συγκεντρώσεις, εἰς τὰς ὁποίας δημοσιογράφοι ἦσαν προσκεκλημένοι. Ἀπηγγέλθησαν ὥραιοι λόγοι προωρισμένοι νὰ δημοσιευθῶσι τὴν ἄλλην ἡμέραν εἰς τὰς κυριωτέρας ἐφημερίδας. Εἰς τὰς ὁδοὺς ἐπηκολούθησαν κατόπιν θορυβῶδεις παρελάσεις....

Οἱ Ἕλληνες τίποτε ἂν ὅλα αὐτὰ δὲν ἔκαμον. Ἐπέμενον τοῦναντίον ὅπως ὁμιλῶσι δι' αὐτοὺς ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον. Εἶναι εὐκολον νὰ ἐννοήσῃ τις διατί. Ὁ ἀτυχήs πόλεμος τοῦ 1897 τοὺς παρακολουθεῖ. Γνωρίζουσι τὴν δυσφήμησιν τὴν ὁποίαν τοῖς προϋξένησεν εἰς τὸ Ἐξωτερικόν. Ἐπιθυμοῦσιν ὅπως ὁ αὐριανὸς πόλεμος ἀποβῇ ἢ Ἀνταπόδοσίς των. Ἀλλὰ τὴν θέλουσι κτυπητὴν. Θέλουσι νίκας αἱ ὁποῖαι αὐταὶ αὐται, αὐταὶ μόναι, νὰ τοὺς ἀποκαταστήσωσι. Δὲν εἶναι καθόλου ἀνάγκη φωνῶν ἐκ τῶν προτέρων, καθόλου ἀνάγκη ἐπιδείξεως. Αἱ πράξεις των αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπακολουθήσωσι μετ' ὀλίγον, θὰ ὁμιλήσωσι δι' αὐτοὺς. Τὴν ἐλπίδα των διὰ τὸ μέλλον συγκρατοῦσιν ὑπὸ τὴν βαρεῖαν λύπην διὰ τὸ παρελθόν, τὸ ὁποῖον μὴ ἐξαλειφθὲν ἀκόμη δὲν τοῖς ἐπιτρέπει ν' ἀνψώσωσι τὴν κεφαλὴν. Ἰδοὺ διατί ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν τοὺς γνωρίζουσι, σφάλλονται εἰς τὰ αἰσθήματά των.

Εἰς τὸ ἀτμόπλοιον κατὰ τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ταξειδίων εἰς Γερμανὸς ἔλεγεν : « ὦ ! ξεύρετε ἐγὼ γνωρίζω καλῶς ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ νικηθοῦν ! Χά ! χά ! χά ! Δὲν ἔχουν στρατὸν οἱ πτωχοί ! Δὲν ἔχουν παρὰ πολιτοφύλακας ! Χά ! χά ! χά ! » ... Γάλλος δημοσιογράφος ἐρχόμενος ἐκ Τριπολίτιδος ὅπου παρηκολούθησε τὸν Τουρκικὸν στρατὸν, ἐπεδοκίμασε τοὺς λόγους τούτους τοῦ Γερμανοῦ καὶ ἐξεφράσθη ἐπίσης κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Εἰς Ἰταλὸς καθημένος παραπλεύρως αὐτῶν καὶ λαβὼν θάρρος ἀπὸ τὴν συζήτησιν ἀρχίζει νὰ ἐπαινῇ τὴν ἀνδρείαν τῶν Τούρκων... διὰ νὰ ἐξυψώσῃ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν συμπατριωτῶν του, τοὺς ὁποίους ἀποκαλεῖ μόνους ἱκανοὺς ν' ἀντιμετωπίσωσι τοιοῦτους ἀντιπάλους. « Ὅταν σκέπτομαι, ἔλεγε, τὰς φοβερὰς μάχας τὰς ὁποίας διεξηγάγομεν εἰς Τριπολίτιδα, τρέμω διὰ τοὺς κατ' ἐμὲ τοὺς Ἕλληνας. Ποτὲ δὲν θὰ μπορέσουν ν' ἀντισταθοῦν ». Ἐπεμβὰς ὁμως ὁ Γάλλος ἀνταποκριτὴς τοῦ εἶπεν : « ὦ ! ἐὰν οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχουν παρὰ νὰ διεξαγάγωσι μάχας τοῦ εἴδους τῶν ἰδικῶν σας, εἶμαι ἀπολύτως ἥσυχος δι' αὐτοὺς ! » Ὁ Ἰταλὸς ἀναπηδᾷ καὶ κοκκινίζει ἀπὸ θυμόν.

— Πῶς κύριε ; Καὶ τί λέτε διὰ τὰς ἐνδόξους ἐκείνας μάχας τοῦ . . . τοῦ . . . τοῦ . . . (ἀνέφερεν ὀνόματά τινά κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον βαρβαρικά καὶ ἀκατάληπτα), κατὰ τὰς ὁποίας εἶχον μεν τόσας χιλιάδας φονευμένων καὶ πληγωμένων ;

— Ἐπήγατε εἰς τὴν Τριπολίτιδα ;

— Ὅχι κύριε, ἀλλὰ μάθετε ὅτι εἰς τὴν Ἰταλίαν ἤμεθα πολὺ καλῶς πληροφορημένοι.

— Καὶ ἐγὼ τὸ ἴδιον, διότι ἤμην εἰς τὴν Τριπολίτιδα . . .

Διὰ τὰ ἐκδικηθῆ τότε ὁ Ἰταλὸς ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, τὸν ὁποῖον ὁ Τουρκικὸς θὰ κάμῃ ἀσφαλῶς «μιά μπουκιά» . . .

Καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ δὲν ἔλειψαν αἱ ἀπαισιόδοξοι διὰ τὴν Ἑλλάδα προβλέψεις. Ὁ ναυτικὸς ἀρθρογράφος τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» διεκήρυσεν ὅτι μετὰ τὸ κλείσιμον τῆς εἰρήνης μετὰ τὸν Τουρκικὸν καὶ Ἰταλίαν, διέτρεχε σοβαρώτατον κίνδυνον ὅχι μόνον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἀλλὰ αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι ! Ὁ εὐγενὴς Ἀγγλὸς ἐξέφραξε τὸν ἀποτροπιασμόν του διὰ τὸν κίνδυνον εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἐξετίθεντο τὰ ἐνδοξα κειμήλια τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τὸν βομβαρδισμόν τοῦ φοβεροῦ Τουρκικοῦ στόλου !! Παρασυρθεῖσα ἀπὸ τὰς τοιαύτας κρίσεις τοῦ συνεργάτου της ἡ ἀγγλικὴ ἐφημερίς, ἔγραφεν εἰς τὸ κύριον ἄρθρον της ὅτι ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκειται εἰς ἀπελπιστικὴν θέσιν. «Τὰ παράλια της θὰ εἶναι ἐκτεθειμένα εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον, ἐνῶ ὁ στρατός της δὲν θὰ ἔχῃ καμμίαν ἐλπίδα νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Μαυροβουνιωτικὸν καὶ τὸν Σερβικὸν ἐκ Βορρᾶ !!»

Ὁφείλομεν ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι πολλὰ ἄλλα σοβαρὰ ἀγγλικά φύλλα ἀπέφευγον νὰ ἐκφέρωσι κρίσεις, ἐνῶ ἕτερα ἐξέφραζον τὴν γνώμην ἀναμφισβητήτου ὑπεροχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Εὐτυχῶς ὅμως ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τόσον αἱ Δυνάμεις ὅσον καὶ οἱ κριτικοὶ των, οὐδεμίαν ἀπολύτως ἐπιρροὴν ἔμεσον ἢ ἄμεσον ἤσκουν ἐπὶ τῶν Βαλκανίων.

Η ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΙΣ

Ἡ Ἑλληνοβουλγαρικὴ συνεννόησις ὑπῆρξε γεγονός πάρα πολὺ σοβαρόν. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἔθνων προαιώνιος ἐχθρότης, τὸ μεταξὺ τῶν δύο λαῶν φοβερὸν μῖσος καὶ ἡ σοβαρωτάτη ἀντίθεσις βλέψεων εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Μακεδονίαν, ἡ ὁποία θὰ ἦτο τὸ ἐπαθλὸν τοῦ ἀγῶνος, καθίστων μίαν τοιαύτην συνεννόησιν

ἀπολύτως ἀπίθανον. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία εἶχε χαρακτηρίσῃ τὸ ἐνδεχόμενον μιᾷ τοιαύτης συνεννόησεως ὡς ὑπερφυσικόν. Δὲν τὸ ἐφαντάσθη ποτέ, δὲν τὸ ἐπίστεψεν ὅταν τῆς προανηγγέλθῃ καὶ ὅταν τὸ εἶδε πραγματοποιούμενον κατεπλάγῃ....

Ἕλλην δημοσιογράφος διαμένων εἰς Βιέννην καὶ περιοδεύσας τὸν Μάρτιον τοῦ 1912 τὰ Βαλκάνια, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του κατέστησε γνωστὴν τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν ἀπεκόμισε περὶ Βαλκανικῆς Συμμαχίας, εἰς τὸν περιβόητον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν πολὺν Μπέρχτολδ. Οὗτος κατ' ἀρχὰς ἔμεινεν ἐννεός, εἶτα ὅμως εἰρωνεύθη τὴν πληροφορίαν αὐτὴν καὶ γελάσας θυροβοδῶς εἶπεν : « Ἡμεῖς ἔχομεν δλόκληρον μηχανισμόν διπλωματικῶν καὶ προξενικῶν ὑπαλλήλων εἰς τὸν Αἴμον. Οὐδεὶς, μὰ οὐδεὶς μᾶς ἔγραψεν οὔτε λέξιν ἐπὶ τοιούτου τινὸς πράγματος ». Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανίας Φὼν Γιάγκωβ ὠμολόγησεν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1912 ὅτι κατελήφθη ἔξ ἀπροόπτου ὑπὸ τῶν γεγονότων.

Τὸ ὑπερφυσικὸν τοῦτο γεγονός, τὸ ὁποῖον κατέπληξε τὸν κόσμον, ἀξίζει νὰ ἀναφέρωμεν δι' ὀλίγων.

Ὁ Τρικούπης ἀπὸ τῆς ἐπομένης τοῦ περιβόητου Συμβουλίου τοῦ Βερολίνου τοῦ 1878, ἀντελήφθη ὁποῖον κίνδυνον ἀπειλοῦν διὰ τὸν Ἑλληνισμόν αἱ βουλγαρικαὶ ἀξιώσεις. Ἐσκέφθη ὅτι ἔξοχον μέσον πρὸς προστασίαν τῶν ἀπειλουμένων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἦτο ἡ μετὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας συνεννόησις, πρὸς καθορισμὸν ἐκ τῶν προτέρων τῶν ἑδαφῶν, τὰ ὁποῖα θὰ περιήρχοντο εἰς ἕκαστον κατὰ τὴν περίπτωσιν διανομῆς τῆς Τουρκίας.

Ἐπελθούσης προκαταρκτικῆς συμφωνίας, ὁ Τρικούπης πρὸς ἐπίτευξιν Βαλκανικοῦ συνασπισμοῦ ἠθέλησε νὰ διαπραγματευθῇ προσωπικῶς μετὰ τοῦ Σταμπούλωφ καὶ ἐπεσκέφθη τῷ 1891 τὴν Σόφίαν καὶ τὸ Βελιγράδιον.

Ἀπίστως φερόμενος ὅμως ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Βουλγαρίας Σταμπούλωφ, ἔσπευσεν ἀντὶ μικρῶν ἀνταλλαγμάτων νὰ προδώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν τὰ σχέδια τοῦ Τρικούπη, τὰ ὁποῖα οὕτω ἀπέτυχον.

Βραδύτερον τῷ 1896 πρὸ τοῦ Ἑλληνο-Τουρκικοῦ πολέμου,

τὸ Ὑπουργεῖον Δεληγιάννη ἔκαμε νέα διαβήματα εἰς τὴν Σόφίαν πάντοτε ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Βουλγαρία χάρις εἰς τὰς ἐνεργείας της, κατεῖχε πολὺ ἔδαφος Ἑλληνικὸν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐζήτη ἤδη πολὺ περισσότερα ἅφ' ὅτι τῷ 1878.

Ὁ πόλεμος ἐκρήγνυται τῷ 1897. Οἱ Βούλγαροι ὄχι μόνον δὲν ἐβοήθησαν ποσῶς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ πάντοτε ἄπιστοι ἀπεκάλυψαν εἰς τοὺς Τούρκους τὰς προτάσεις τὰς ὁποίας τοῖς εἶχε κάμει ἡ Ἑλλάς. Ἰσχυρίζομενοι ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ βοηθήσωσι τὴν Ἑλλάδα, κατώρθωσαν νὰ πληρωθῇ ἡ οὐδετερότης των μὲ παντὸς εἶδους πλεονεκτήματα οἰκονομικά, σχολικά καὶ θρησκευτικά, παραχωρηθέντα ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἰς τοὺς Βουλγάρους τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐπηκολούθησεν ἡ μεταξὺ τῶν δύο Ἐθνῶν πάλῃ ἐν Μακεδονίᾳ. Ἡ Γαλλικὴ διπλωματία ἐπεχείρησε νὰ ἐπέμβῃ καὶ προσεγγίσῃ τὰς δύο χώρας, ἀλλ' οὐδεμία συνεννόησις ἦτο δυνατὴ καθόσον αἱ ἀξιώσεις τῆς Βουλγαρίας ἦσαν πλέον ἢ ὑπερβολικαί.

Ἐν τῇ πραγματικότητι εἰς ἄνθρωπος πάντοτε καὶ διὰ παντὸς τρόπου ἡμπόδισε τὴν συνεννόησιν: Ὁ Ἀβδουλ Χαμίτ. Ὅλοι αὐταὶ αἱ μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων του ἔριδες ὠφέλουν τὸν δεσποτισμὸν του.... Καθίστα τὸν ἀγῶνά των πλέον ὀξύν, παρέχων πότε εἰς τὸν ἓνα καὶ πότε εἰς τὸν ἄλλον προνόμια, ἡ παραχώρησις τῶν ὁποίων ἐξήγειρεν ἀμέσως τὴν ἐπιθυμίαν ἢ τὴν ὀργὴν τῶν ἄλλων. «Διαίρη καὶ βασίλευε»!.... Ἐγνώριζε πολὺ καλὰ ὁποῖον κίνδυνον ἀπετέλῃ διὰ τὴν Τουρκίαν μία Ἑλληνοβουλγαρικὴ συμμαχία, εἰς τὴν ὁποίαν κατ' ἀνάγκην θὰ προσεχώρη καὶ ἡ Σερβία....

Ἐπῆλθε τῷ 1908 ἡ ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων. Οἱ νέοι Κυβερνῆται δὲν εἶχον τὴν λεπτὴν πολιτικότητα τοῦ γηραιοῦ ἐρουργοῦ Σουλτάνου. Δὲν ἤκουσαν παρὰ τὸν ὠβινισμὸν των θέλοντες δὲ νὰ «ἐκτουρκίσωσιν» ὁλόκληρον τὴν Αὐτοκρατορίαν, ἐκτύπησαν ἀδιακρίτως τὰ χριστιανικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα πάντα ἔθιξαν αἱ παράνομοι φορολογίαι των.

Οἱ πληθυσμοὶ οὗτοι ὄφειλον ν' ἀμυνθῶσιν, οὕτω δὲ Ἑλλήνες καὶ Βούλγαροι τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας λησμονοῦντες πρὸς στιγμὴν τὸ μῖσός των ἠνώθησαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ.

Τοῦτο ἐγένετο τῷ 1909. Τότε ἡ Ἑλλάς ἐπεχείρησε καὶ πάλιν νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Βουλγαρίας, πλὴν αὕτη καίτοι ἀντελαμβάνετο ὅτι ἡ τοπικὴ ἐκείνη συνεννόησις ἡδύνατο ν' ἀγάγῃ εἰς συνεννόησιν τῶν δύο Κρατῶν, ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τῆς Ἑλλάδος. Κατανοοῦσα ὅτι τοιαύτη συνεννόησις θὰ ἐπέβαλεν ἀμοιβαίας ὑποχωρήσεις, διεκλήρυσεν ὅτι ἡ μόνη Δύναμις μετὰ τῆς ὁποίας εἶχε συμφέρον νὰ συμμαχήσῃ ἦτο ἡ Τουρκία καὶ ἐπεχείρησε νὰ κανονίσῃ τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα μόνῃ μετ' ἐκείνης, χωρὶς νὰ ἀναμίξῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἀπεφασίσθη ὁδὸν ταξείδιον τοῦ Βασιλέως τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδου εἰς Κων]πολιν. Τὸ ταξείδιον τοῦτο θὰ ἦτο ταῦτοχρόνως «ἀναγνώρισις» τοῦ ἐδάφους ἐν Θράκῃ καὶ Κων]πόλει, ὅπου ἀναμφιβόλως οἱ εἰς μεγίστην ἀναλογίαν βουλγαρικοὶ πληθυσμοί, θὰ ἔκαμνον εἰς τὸν μέλλοντα ἡγεμόνα των θριαμβευτικὴν ὑποδοχὴν, προωρισμένην κυρίως νὰ ἐκπλήξῃ τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ τὴν πείσῃ ὅτι ὅλαι αἱ χῶραι ἐκεῖναι ἦσαν ἐξ ὁλοκλήρου Βουλγαρικαί....

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1910 ὁ Φερδινάνδος μετέβη τῷ ὄντι εἰς Κων]πολιν. Πανταχοῦ τῷ ἐγένετο ψυχρὰ ὑποδοχή, διότι οἱ πληθυσμοὶ εἶναι ἀποκλειστικῶς Ἑλληνικοί. Ἐπὶ πλεόν οἱ Νεότουρκοι τῷ κατέστησαν εὐγενῶς γνωστόν, ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἦτο ποσῶς ἐπιτετραμμένον νὰ συζητήσῃ τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα μετὰ τῶν Ὑπουργῶν, εἴτε τοῦ Σουλτάνου.... Ὁ Φερδινάνδος ἀνεχώρησε ταχέως συναποκομίζων τὴν πολῦτιμον πληροφορίαν, ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν αἱ χῶραι ἐκεῖναι ἦσαν ἀπολύτως Ἑλληνικαὶ καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ σωβινισμὸς τῶν Νεοτούρκων ἐπέβαλλε τὴν ἀνάγκην Ἑλληνο-Βουλγαρικῆς συνεννόησεως. Τὴν ἀνάγκην ταύτην κατενόησεν ἀκόμη περισσότερον ἓνα μῆνα βραδύτερον, ὁπότε ὁ Βασιλεὺς τῆς Σερβίας Πέτρος μεταβάς καὶ αὐτὸς νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμόν... Τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀδελφικῶς οὕτω ἐνούμενων, οἱ Βούλγαροι δὲν ἡδύνατο πλεόν νὰ μείνωσιν ἐκτὸς τῆς γενικῆς ταύτης συνεννόησεως τῶν Χριστιανῶν, κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν Νεοτούρκων.

Τὰς τοπικὰς συνεννοήσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἐν Μακεδονίᾳ, διεδέχθη τὸν Νοέμβριον τοῦ 1910 τοιαύτη τῶν εἰς τὸ Ὄθωμανικὸν Κοινοβούλιον Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων

βουλευτῶν· κατόπιν δὲ ἀρθρογραφία τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τύπου ἐπὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ ὠφελίμου τῆς συνεννόησεως Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας. Ὡστε αἱ πρῶται πρόοδοι ἤρχοντο ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τῶν Ἀθηνῶν . . .

Ἀπὸ τοῦ σημείου ὅμως τούτου μέχρι τῆς ἀφίξεως εἰς ρητὴν συνεννόησιν, καὶ στρατιωτικὴν συμμαχίαν, αἱ δύο Κυβερνήσεις εἶχον πολλὰ ζητήματα νὰ σαφηνίσωσι, πολλὰς δυσκολίας νὰ ἐξομαλύνωσι. Τοῦτο ἀκριβῶς γνωρίζουσα ἡ Εὐρώπη, ἤρνεϊτο μέχρι τῆς στιγμῆς τοῦ πολέμου νὰ φαντασθῇ δυνατὴν τὴν συνεννόησιν ταύτην.

Τῷ 1911 ἡ Ἑλλὰς ἐργάζεται πυρετωδῶς πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας της, ἐνῶ ἡ Βουλγαρία δυσπιστοῦσα ἀκόμη, ἐξετάζει ποῖον εἶναι δι' αὐτὴν προτιμώτερον· νὰ συμμαχήσῃ μὲ τὴν Ἑλλάδα προβαίνουσα εἰς δυσaráστους ὑποχωρήσεις, ἢ νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἐργασθῇ μόνη ;

Τὸν Φεβρουάριον ἐπέρχεται πρώτη τις προσέγγισις καθαρῶς ἐμπορικῇ. Ἐν Μακεδονίᾳ αἱ Ἑλληνικαὶ Τράπεζαι ἀνοίγονται διὰ πρώτην φορὰν εἰς τοὺς Βουλγάρους. Γάμοι ἀκόμη γίνονται μεταξύ ἀνθρώπων τῶν δύο Ἐθνικοτήτων Σύνολον μικρῶν μὲν πραγμάτων, ἀλλὰ πολὺ οὐσιωδῶν ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψει τὰς σχέσεις αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον μεταξύ τῶν δύο Ἐθνῶν πρὸ τινων μηνῶν.

Τὸν Ἀπρίλιον οἱ Βούλγαροι φοιτηταὶ ἐπισκέπτονται τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐφιλοξενήθησαν καὶ πολλὰι ἑορταὶ διεξήχθησαν πρὸς χάριν των

Ἐν Βουλγαρίᾳ ἐν τούτοις διστάζουσι πολὺ ἀκόμη. Ὁμιλοῦσι περὶ συνεννόησεως τῶν δύο Ἐθνικοτήτων ἐν Τουρκίᾳ, ἀλλὰ δὲν τολμῶσι νὰ προφέρωσι τὴν λέξιν «συμμαχία» μεταξύ τῶν δύο χωρῶν.

«Ἡμεῖς νὰ συμμαχήσωμεν μὲ τὴν Ἑλλάδα ;» διεκήρυσσον. «Ἄλλ' ἡ Ἑλλὰς δὲν δύναται νὰ παρατάξῃ δέκα Συντάγματα πλήρη ! Ἐπομένως μία τοιαύτη συμμαχία θὰ προὔξενῃ μόνον εἰς αὐτὴν ὠφέλειαν».

Ἐν τούτοις εἰς τὴν Κων]πολιν αἱ ἐνέργειαι τῶν Νεοτούρκων ἐξαναγκάζουσι τὸ Ἐξαρχεῖον καὶ τὸ Πατριαρχεῖον νὰ λάβωσι

κοινὰ μέτρα ἀμύνης. Τὸν Ἰούνιον ὁ Ἐξαρχος διακηρύσσει : « Ἡ συνεννόησις τῶν δύο ἀδελφῶν Ἑθνικοτήτων κερδίζει καθ' ἑκάστην ἔδαφος. » Καὶ τοῦτο εἶναι ἀληθές. Τόσον ἀληθές ὥστε κατὰ τὸν Ὀκτώβριον ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις παραδεχομένη τότε τὴν συμμαχίαν, φαίνεται διατεθειμένη νὰ συζητήσῃ τὰς βάσεις της. Πολλοὶ λόγοι τὴν ὥθησαν εἰς τοῦτο. Πρῶτον γνωρίζει ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ὑποχρεωθῇ νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῆς Τουρκίας· ὅτι ὁ πόλεμος θὰ διεξαχθῇ κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν Θράκην ἢ ὁποία κατοικεῖται ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ Τούρκους, ποσῶς δὲ ἀπὸ Βουλγάρους· καὶ τέλος ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διὰ τῆς γνωριμίας τῆς χώρας καὶ τῶν πηγῶν τῶν, θὰ ἦσαν πολύτιμοι βοηθοὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ καὶ ταῦτοχρόνως σοβαρὰ ἐνοχλητικοὶ εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατόν. Δεύτερον ὁ Ἑλληνικὸς στρατός καὶ στόλος ὑπὸ τὰς ξένας ὀργανωτικὰς ἀποστολάς, ἐν διαστήματι μηνῶν τινῶν ἐργασίας ἔκαμεν ἐκτάκτους προόδους, ὥστε νὰ εἶναι εὐνόητον ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1912 θ' ἀποτελέσῃ ἰσχυροτάτην στρατιωτικὴν δύναμιν ἐν τοῖς Βαλκανίοις. Τρίτον δὲν ἀγνοεῖ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐπανειλημμένως ἔκαμε διαβήματα εἰς τὴν Τουρκίαν διὰ μίαν Ἑλληνοτουρκικὴν συνεννόησιν. Ἐὰν ἦδη ὁπότε ἡ Ἑλλὰς καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἰσχυρά, ἡ τοιαύτη συνεννόησις ἐλάμβανε χώραν ἀπὸ μιᾶς στιγμῆς εἰς ἄλλην, θὰ ἐπηκολούθη ἡ καταστροφὴ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῶν ὀνείρων της. Λοιπὸν πάση θυσίᾳ πρέπει νὰ ἐμποδισθῇ ἡ τοιαύτη πραγματοποιήσις καὶ δὲν ὑπάρχει παρὰ ἓν μόνον μέσον : Ἡ μετὰ τῆς Ἑλλάδος συμμαχία. Τότε αἱ « συνεννοήσεις » ἤρχισαν, καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν πολὺ σοβαρῶς. Ἐν τούτοις ἡ Βουλγαρία λυπεῖται νὰ δέσῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰς χεῖρας της καὶ νὰ κάμῃ ὑποχωρήσεις εἰς τὸν παλαιὸν ἐχθρόν. Ἐξακολουθοῦσα νὰ σκέπτεται δυσπίστως ἐλπίζει ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν Ἑλλάδα· διότι ἐὰν ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν εὐρίσκεται εἰς καλὴν ὁδόν, εἶναι βέβαιον ὅτι δὲν εἶναι ἀκόμη ἐξ ὀλοκλήρου ἐτοίμη. Λοιπὸν ἐν περιπτώσει ἀμέσου Βαλκανικῆς συγκρούσεως, θὰ ἦδύνατο προφανῶς νὰ ἐπέμβῃ ἀλλὰ χωρὶς νὰ κάμῃ σημαντικὰς προόδους. Ὁ στόλος ἐπαρκῶς ἀναδιοργανωθείς, θὰ ἦδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν Τουρκίαν νὰ μεταφέρῃ εἰς Εὐρώπην τὰς ἐν Ἀσίᾳ δυνάμεις της. Ὁ στρατός της θὰ ἐφείλκε μέρος τῶν Εὐρωπαϊκῶν Τουρ-

κικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας θὰ συνεκράτη εὐκόλως ἀλλὰ χωρὶς νὰ δυνηθῇ σχεδὸν νὰ τὰς ὠθήσῃ ὑψηλότερον τῆς Κοζάνης ἐν Μακεδονίᾳ, τῆς Φιλιππιάδος ἐν Ἡπείρῳ. Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἀπηλλαγμένος ἐν τοσούτῳ ἐχθρικῶν δυνάμεων, βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας θὰ κατέκτα, θὰ ἠδύνατο τότε εὐκόλως νὰ καταβάλλῃ τοὺς Τούρκους, νὰ τοῖς ἀφαιρέσῃ τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν πέραν τοῦ Ἀξιοῦ, καὶ ἴσως νὰ εἰσέλθῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν...

Εἰς τὴν ἐπιθεώρησίν του κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ὁ «Ἐσπερινὸς Ταχυδρόμος» τῆς Σόφιας ἔγραφε τότε:

«Αἱ σχέσεις μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Βουλγαρίας ἐξηlichθησαν τὸ ἔτος αὐτό, εἰς σημεῖον ὥστε νὰ καταστῶσι στενὴ φιλικὰ εἶναι σήμερον τόσον φιλικὰ ὅσον ἀπὸ αἰώνων δὲν ὑπῆρξαν. Ἡ βάσις τῶν σχέσεων αὐτῶν ἐτέθη ἐν Κων/πόλει ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Ἐξάρχου, μὲ ἀντικείμενα τὰς ὑποθέσεις τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῶν Χριστιανῶν ἐν Τουρκίᾳ».

Ἄλλ' ἐὰν ὁ πόλεμος ἀπεφεύχθῃ τῷ 1911, εἶναι βέβαιοι ὅτι τοῦτο δὲν θὰ διήρκη ἐπὶ μακρὸν ἀκόμῃ. Ἐπρεπε νὰ τὸν προετοιμάσωσι μετὰ τῶν μεγαλυτέρων φροντίδων καὶ τῆς μεγαλυτέρας ταχύτητος. Ὑπὸ τὰς δύο αὐτὰς ἐπόψεις ἡ Ἑλλὰς ἠργάζετο δραστηρίως. Οἱ ἐν Ἀθήναις ἀνταποκριταὶ τῶν φύλλων τῆς Σόφιας παρηκολούθουν λεπτομερῶς τὰς προόδους αὐτὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1912 εἰδοποιοῦν τὴν χώραν των διὰ μακρῶν καὶ σοβαρῶν ἄρθρων περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἀνασυγκροτήσεώς του... Κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸν αἱ διαπραγματεύσεις ἐξηκολούθουν...

Τὸν Φεβρουάριον ἐγένοντο εἰς Σόφιαν μεγάλαι ἐορταὶ διὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ Βουλγάρου Διαδόχου πρίγκηπος Βόριδος. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλε τὸν υἱὸν τοῦ διαδόχου τοῦ Θρόνου, νὰ τὸν ἀντιπροσωπεύσῃ κατὰ τὰς ἐπισημοὺς αὐτὰς ἐορτάς. Ὁ Βουλγαρικὸς τύπος ἐχαρακτήρισεν ὡς ἑξῆς τὸ γεγονός:

«Εἴμεθα συγκεκινημένοι διὰ τὴν φιλοφρόνησιν τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος ἀπέστειλε τὸν Διάδοχον διὰ νὰ παραστῇ εἰς τὰς ἐορτάς μας. Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη παράγει νέαν ἀτμό-

σφαιραν εις τὰς μεταξὺ Βουλγαρίας καὶ Ἑλλάδος σχέσεις, καὶ ἔξαλείφει πικρὰς ἀναμνήσεις διὰ τοὺς δύο λαούς... Δεχόμεθα μὲ αἰσθημα ἀδελφότητος τὴν χεῖρα τὴν ὁποίαν μᾶς τείνει ὁ Ἑλληνικὸς λαός... (Βετσέρνα Πόστα 1 Φεβρουαρίου 1912).

Ὅλα τὰ ἄρθρα τῶν ἑφημερίδων ἐτελείωνον διὰ τῆς ἑξῆς περιήπου φράσεως :

«Τὰ δύο Ἔθνη πρέπει νὰ τεινώσιν ἀδελφικῶς τὴν χεῖρα διὰ νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὸ ἀπαίσιον παρελθόν, περὶ τοῦ ὁποίου δὲν πρέπει νὰ ὁμιλῶσι πλέον»...

Ἐπειδὴ πάντοτε τὸ φάσμα Ἑλληνο-Τουρκικῆς συμμαχίας ἐφόβιζε τοὺς βουλγάρους πολιτικούς, ὁ τύπος τῆς Σόφιας προσεπάθησε νὰ ἐκδηλώσῃ διὰ τὴν Ἑλλάδα αἰσθήματα αὐτόχρημα ἀδελφικά, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἐφαίνετο μεταμελούμενος διὰ τὸ παρελθόν. Συνέτεινεν ὥσαυτως ὑπερβολικῶς εἰς τὸ νὰ εἰσδύσῃ μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, ἡ ἰδέα τοῦ ἀπαραιτήτου τῆς συμμαχίας «διὰ νὰ ραπίσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὸν ἔχθρον, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ κατανοήσῃ ὅτι ὁ καιρὸς τῶν βασιανιστηρίων παρῆλθε καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον θέσις δι' αὐτόν, εἰς τὴν χώραν εἰς τὴν ὁποίαν ἦνθη ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐκυμάτιζεν ἡ Βουλγαρικὴ Σημαία!»....

Αἱ συζητήσεις ἐξηκολούθησαν συχναί, ἀκανθῶδεις πολλάκις, ἀπείρως δὲ περίπλοκοι εἰς ὅ,τι ἀφεώρα ἰδίως τὴν διανομὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας εἰς ζώνας ἐπιρροῆς. Ἐπιβαλλομένης ἐπιταχύνσεως τῶν συνεννοήσεων, τὸ ζήτημα ἐτέθη ἐπὶ μόνου τοῦ πολιτικοῦ ἐπιπέδου. Τὸ θρησκευτικὸν μέρος τὸ ἀφοροῦν τὸ σχίσμα κλπ. ἀφέθη κατὰ μέρος, τῆς συζητήσεώς του δυναμένης νὰ ἐξερεθίσῃ τοῦναντίον τὰς σχέσεις, ἐὰν ἤρχετο πρὸ τῆς πλήρους συνεννοήσεως ἐπὶ τῶν καθαρῶς πολιτικῶν σημείων.

Δυστυχῶς ὑπῆρχον σημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων αἱ Κυβερνήσεις ἐγνώριζον ἐκ τῶν προτέρων ὅτι θὰ ἐπέμενον ἀμοιβαίως. Ἐπὶ τῆς Θεσσαλονίκης αἴφνης εἶχον ἀξιώσεις ἀμφοτέρω, καίτοι ἡ πόλις παραπλεύρως τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ πληθυσμοῦ ἠερίθμη Ἑλληνικὸν τοιοῦτον ἀσυγκρίτως μεγαλύτερον τοῦ Βουλγαρικοῦ. Τὸ νὰ θίξωσι τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀπετέλη ἐν τῇ πραγματικότητι διακοπὴν τῶν συνεννοήσεων καὶ προὔτίμησαν ν' ἀφήσωσι κατὰ μέρος πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀποτυχίαν των.

Ὁ πόλεμος θ' ἀναλάβη ν' ἀποδώσῃ τὰ ἐδάφη εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος θὰ . . . τὰ καταλάβῃ. Ἴδου τὶ ἕκαστος ἐσκέφθη καὶ ὥς ἐκ τοῦ ὁποῖου ἀπέφυγον νὰ καθορίσωσι τὴν ἔκτασιν τῶν δύο ζωνῶν ἐπιρροῆς ἐν Μακεδονίᾳ . . .

Ἐν Τουρκίᾳ ἡ συνεννόησις μεταξὺ τῶν δύο Ἐθνικοτήτων καθίστατο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον στενὴ ὥς ἐκ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς καταστάσεως. Αἱ Βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ θὰ ἐλάμβανον χώραν τὸν Ἀπρίλιον-Μάιον. Οἱ Νεότουρκοι ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου, ἤρχισαν πιέζοντες ἀπαισίως τοὺς ἐκλογεῖς διὰ νὰ ἐπιτύχωσιν ἐν τῇ μελλούσῃ βουλῇ ὑπεροχὴν. Εἰς ἀπάντησιν αἱ Σύνοδοι Ἑλληνικὴ καὶ Βουλγαρικὴ ὑπέγραψαν ἐν Κων/πόλει, ρητὴν συμφωνίαν ὑποχρεοῦσαν τὰς δύο Ἐθνικότητας εἰς συνεργασίαν κατὰ τὰς μελλούσας ἐκλογάς. Ἀνὰ μία ἐπιτροπὴ Ἑλληνικὴ καὶ Βουλγαρικὴ ἐνεκατεστάθησαν εἰς Θεσσαλονίκην, πρὸς διακανόνισιν τῶν λεπτομερειῶν τῆς συμφωνίας αὐτῆς. Τὸ «ἀνακοινωθὲν» τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὸν τύπον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρακτικοῦ, ἔλεγεν :

«Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἐθνῶν Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας ἀποφασίζουσι τὰ ἑξῆς :

Τὰ Ἕθνη Ἑλλάς καὶ Βουλγαρία ἐνοῦσιν ὅλας τὰς ἐκλογικὰς τῶν δυνάμεις ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, διὰ ν' ἀναλάβωσι καὶ φέρωσιν εἰς αἴσιον πέρας τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα ὥς ἐὰν διητυνέτο ἀπὸ ἑνα μόνον ἀρχηγόν. Διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς συμφωνίας ταύτης, θὰ συγκροτηθῶσι παντοῦ μικταὶ ἐπιτροπαὶ ἐπιφορτισμέναι νὰ ἐπιβλέπωσι τὴν κανονικὴν καὶ νόμιμον ἐξέλιξιν τῶν ἐκλογῶν. Εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Κυβέρνησις ἤθελε λάβῃ παράνομα μέτρα, τείνοντα εἰς τὴν παραβίασιν τῶν ἐκλογικῶν δικαιωμάτων τῶν συμβαλλομένων Ἐθνικοτήτων, θὰ συνενώσωσι τὰς δυνάμεις τῶν πρὸς ὑπεράσπισιν διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ τῶν καταπατουμένων δικαιωμάτων τῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐδρῶν, αἵτινες εἰς ἑκάστην περιφέρειαν ἀναλογοῦσιν εἰς ἕκαστον τῶν συμβαλλομένων μερῶν, ὑπάρχει πλήρης συνεννόησις μεταξὺ τῶν δύο Ἐθνικοτήτων, τοῦ ἀναλογοῦντος εἰς ἑκάστην ἀριθμοῦ ἐδρῶν καθορισθέντος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἀντιστοίχου πληθυσμοῦ».

Αὐτὸ τοῦτο τὸ πρακτικὸν δημοσιευθὲν ὀλίγον βραδύτερον, καθώριζεν ὡς ἑξῆς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑφ' ἑκάστης Ἐθνικότητος πα-

ρουσιασθησομένων υπόψηφίων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ (διὰ 637.704 Ἑλλήνας καὶ 355.408 Βουλγάρους) :

Περιφέρειαι	υπόψηφιοι Ἕλληνες	υπόψηφιοι Βούλγαροι
Σκόπια		2
Μοναστήριον	1	2
Κορυτσά	1	
Σέρβια	2	
Θεσσαλονίκη	2	1
Σέρραι	2	2
Δράμα	1	
Γκιουμουλζίνα	1	
Δεδέ-Ἀγάτς	1	
Ἀδριανούπολις	2	
Κίρκ-Κιλισσέ	1	1
Τὸ ὅλον	14	8

Ἡ διανομὴ αὕτη βασιζομένη ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ γενομένη ἐπὶ τόπου ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐνδιαφερομένων, ἦτο πρωτίστης σπουδαιότητος. Ἀπετέλη τὰ ὄρια τῶν ζωνῶν ἐπιρροῆς τὰ ὅποια αἱ Κυβερνήσεις Ἀθηνῶν καὶ Σόφιας δὲν ἐτόλμων νὰ συζητήσωσι· βραδύτερον δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ ὅλως ἰδιαιτέρως εἰς τὴν συμπλήρωσιν ἐκείνου, τὸ ὅποιον τὸ κείμενον τῆς Ἑλληνο-Βουλγαρικῆς συνεννοήσεως δυνατόν νὰ περιεῖχε κενὸν καὶ ἀνακριβές. Ἀπεδείκνυνεν ἐν πάσει περιπτώσει, ἔλλείψει ἐτέρου μέσου καὶ κατὰ τρόπον ἀναμφισβητήτως καθαρὸν, τὴν ὑπερβολικὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐπὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ τοιούτου ἐφ' ὅλης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας...

Τὸν Μάρτιον ἡ Βουλγαρικὴ Βουλὴ ἐψηφίζε σχέδιον Νόμου ἀναγνωρίζοντος ὡς νομικὰ πρόσωπα τὰς ἐν Βουλγαρίᾳ Ἑλληνικάς κοινότητας. Τοῦτο ἐπέφερε τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐκκλησιῶν, σχολῶν κλπ. τῶν ἀφαιρεθεισῶν ἀπὸ τὰς κοινότητας τῷ 1906. Ἐφ' ὅσον αἱ προαναφερθεῖσαι δυσκολαὶ ἐξωμαλύνοντο, ἡ ὑπογραφὴ τῆς συμμαχίας καθίστατο φυσικὰ βεβαιότερα καὶ προσεχστερά. Τὸν αὐτὸν μῆνα κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐορτὴν τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς Κων]πολιν, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης διὰ πρώτην φορὰν ἐμνημόνευσε τὸ ὄνομα τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Βουλγαρίας.

Εἰς τὰς ἀρχὰς Μαΐου ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐξετέλη λίαν ἐπιτυχεῖς μεγάλας ἀσκήσεις. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῶν οἱ στρατιωτικοὶ ἀκόλουθοι Σερβίας καὶ Βουλγαρίας παρηκολούθουν μετ' ἀνυπομόνου περιεργείας. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι ἀληθῶς ἕτοιμος; Πόσους ἄνδρας δύναται πράγματι νὰ παρατάξῃ; Ἐχει ἀρκετὰ ἐφόδια διὰ σοβαρὰν ἐκστρατείαν; Δύναται τις νὰ ὑπολογίῃ σοβαρῶς ἐπ' αὐτοῦ; Ἴδου τὰ ζητήματα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέσθησε τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκόλουθος τῆς Βουλγαρίας ἰδίως.

Μετὰ τὴν ὑποβολὴν τῆς ἐκθέσεως τοῦ στρατιωτικοῦ τούτου ἀκολουθοῦ ὑπεγράφετο ἐπίσημος συμμαχία μεταξὺ Βουλγαρίας καὶ Ἑλλάδος (Μάϊος 1912). Ἐν τούτοις μόνον τὸν Σεπτέμβριον μετὰ τὰ γνωστὰ γεγονότα, Ἑλλάς καὶ Βουλγαρία ἔκλειον στρατιωτικὴν συνθήκην ὁμιλοῦσαν περὶ τοῦ πολέμου τὸν ὁποῖον ὀλίγας ἡμέρας βραδύτερον ἐπρόκειτο ν' ἀναλάβωσιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις εἶχε κλείσῃ ὀριστικὴν συμμαχίαν καὶ συνθήκην διανομῆς μετὰ τῆς Σερβίας, ἡ ὁποία πάλιν ἦτο συνδεδεμένη διὰ παρομοίας συμφωνίας μὲ τὸ Μαυροβούνιον.

Ἡ Ἑλλάς μὲ τὴν ἰδιάζουσαν εἰς τὸν χαρακτήρα της ταχεῖαν λήθην τῶν παθημάτων, ἔτεινε μετ' ἐμπιστοσύνης τὴν χεῖρα εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς χθές. Οἱ Βούλγαροι ὅμως ἐξηκολοῦθουν τὴν κακοπιστίαν των. Οὕτω κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου, ἦτοι εἰς τὰς παρामονὰς τῆς κοινῆς ἐπιστρατεύσεως, διεπράττοντο πολλὰ ὄργια ἐκ μέρους Βουλγαρικῶν συμμοριῶν εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας. Ὁ Βούλγαρος βοεβόδας Γιοβὰν Νικολάεφ ἀπήγγεισεν ἐπὶ ἀπειλῇ πυρπολήσεως, ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν χωρίον Μόκρυνον τῆς Στρωμνίτης ν' ἀντικαταστήσῃ διὰ σχισματικῶν τοὺς Ἕλληνας ἱερέα καὶ διδάσκαλον. Ὁ Βούλγαρος ὀπλαρχηγὸς Γιοῦπτσε προσεκάλεσε τὸν Ἕλληνα ὀπλαρχηγὸν Λάζον νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς κοινὴν δρᾶσιν. Ἐνῶ ὁ Λάζος μετὰ τοῦ ὀπαδοῦ του Ἀθανασίου μετέβαινον διὰ τὴν συνεννόησιν ταύτην, ἐμπεσόντες εἰς ἐνέδραν τοῦ Γιοῦπτσε ἐφονεύθησαν.

ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑ ΠΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Εἶδομεν ὑπὸ ποίας πράγματι περιστάσεις ἡ Ἑλλάς ἠναγκάσθη νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῆς Βουλγαρίας. Ἡ πατρότης τῆς παραδόξου

ταύτης συμμαχίας ἀνήκει εἰς τοὺς Νεοτούρκους, τοὺς ὁποίους διὰ τοῦτο βαρύνει ἡ εὐθύνη τῶν καταστροφῶν αἵτινες ἐπῆλθον εἰς τὴν χώραν των.

Ἐν τούτοις τῇ ἀληθείᾳ ὅλους τοὺς Τούρκους, Παλαιοὺς καὶ Νέους, βαρύνει μέρος τῆς εὐθύνης ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ὅτι οὔτε οἱ μὲν οὔτε οἱ δὲ ἠθέλησάν ποτε νὰ ἴδωσι τὸ πραγματικὸν συμφέρον τῆς χώρας των. Διότι ἡ Τουρκία λόγῳ τῆς θέσεώς της εἰς τὴν Ἀνατολήν, λόγῳ τοῦ ὅτι οἱ Σλαῦοι ἀπὸ αἰώνων ὤμωσαν τὴν καταστροφὴν της καὶ κατώρθωσαν νὰ τὴν σμικρύνωσιν ἥδη ἀρκετὰ σοβαρῶς ἀφαιροῦντες ἐπαρχίας καὶ δημιουργοῦντες τὴν Σερβίαν, τὴν Βουλγαρίαν κ.λ.π, ἡ Τουρκία λοιπὸν διὰ νὰ συγκρατηθῇ ἐκεῖ ποῦ εὗρίσκετο ἀκόμη, δὲν εἶχε παρὰ ἓν καὶ μόνον πρᾶγμα νὰ κάμῃ: νὰ συμμαχήσῃ μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Ἕλληνες καὶ Τούρκοι συμμαχοῦντες θὰ ἦσαν οἱ ἀναμφισβήτητοι κύριοι τῆς Ἀνατολῆς. Ὅχι μόνον ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ ἐμπορικῆς καὶ βιομήχανικῆς. Ἑλλὰς καὶ Τουρκία θὰ καθίσταντο δύναμις στρατιωτικὴ καὶ ναυτικὴ μεγάλη, χάρις εἰς τὸν Στρατὸν καὶ τὸν Στόλον ἀμφοτέρων. Δύναμις οἰκονομικὴ πρωτίστης ἀξίεως, χάρις εἰς τὸν Ἐμπορικὸν στόλον τῆς Ἑλλάδος, χάρις εἰς τὰ κεφάλαια καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Ἕλληνες πολιτικοί, πάντοτε ἐσκέφθησαν τοιαύτην συμμαχίαν καὶ συχνὰ ἐπεχείρησαν νὰ συνεννοηθῶσι σχετικῶς μετὰ τῆς Τουρκίας. Τὴν ἐπομένην ἀκόμη τοῦ πολέμου τοῦ 1897 ὁ Ράλλης μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινὴν μὲ τὴν πρόθεσιν αὐτήν. Ἡ Τουρκία ἀπέφυγεν...

Ἐν πρᾶγμα ἐπέφερε πάντοτε τὴν ἀποτυχίαν τῶν Ἑλληνικῶν διαβημάτων: τὸ ἐμπορικὸν ζήτημα. Διὰ τοὺς πραγματικοὺς Τούρκους τὸ ζήτημα τοῦτο ἦτο παντελῶς ἀδιάφορον, διότι δὲν ἀσχολοῦνται σχεδὸν παρὰ μὲ τὴν καλλιέργειαν ἢ τὴν κτηνοτροφίαν, ἀλλὰ ποσῶς μὲ τὸ ἐμπόριον. Μὲ τὸ ἐμπόριον ἔν Τουρκίᾳ ἀσχολοῦνται ἀποκλειστικῶς σχεδὸν οἱ Ἑβραῖοι. Αὐτοὶ ὑπῆρξαν διττῶς ἐχθροὶ τῶν Ἑλλήνων: ὥς Ἑβραῖοι ἀφ' ἑνός, ὥς ἐμπορικοὶ πράκτορες τῆς Γερμανίας ἐξ ἄλλου. Αὐτοὶ ἀντενέηργον πάντοτε εἰς τὴν Ἑλληνο-Τουρκικὴν συμμαχίαν, διότι ἐγνώριζον πόσον φοβεροὶ ἀντίπαλοι ἦσαν εἰς τὸ ἐμπόριον οἱ Ἕλληνες. Τοῦτο ἦτο δι-

αὐτοὺς πολὺ εὐκόλον διότι εἶχον στενὸν σύνδεσμον μὲ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν τῶν Νεοτούρκων. Οἱ Νεότουρκοι δὲν εἶναι Τουρκικὴ φυλὴ, εἶναι Ἑβραῖοι ἐξισλαμισθέντες πρὸ βραχέως ἢ μακροῦ χρόνου. Εἶναι οἱ καλούμενοι «Ντολλιάδες».

Οἱ Νεότουρκοι λοιπὸν ἔκαμον μποῦκοτὰς κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλὰς ἔχασεν ἑκατομμύρια ἐπὶ ἑκατομμυρίων. Ἡ Σημαία της, ἡ ὁποία ἤρχετο εὐθὺς μετὰ τὴν Ἀγγλικήν, ἐξηφανίσθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τοὺς ἀνατολικοὺς λιμένας. Τὸ Ἑβραϊκόν, τοῦτέστι τὸ Γερμανικόν, ἐμπόριον ἠϋξάνεν. Ἡ Ἑλλὰς διεμαρτυρήθη σφοδρῶς, ἠπείλησε κλπ. Ἐν τούτοις προσεπάθησε παρ' ὅλα αὐτὰ νὰ ἐφελκύσῃ τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων ποῦ ἔκειτο τὸ κοινὸν τῶν δύο χωρῶν συμφέρον, ἀλλ' εἰς μάτην. Ἀποκαμοῦσα τότε ἡ Ἑλλὰς ἐστράφη πρὸς τὴν Βουλγαρίαν... ἐκεῖθεν ἐξῆλθεν ἡ Βαλκανικὴ συμμαχία, ἡ ὁποία οὐδέποτε θὰ ἐγένετο ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἤκουον μετὰ σωφροσύνης τοὺς Ἕλληνας...

Τὸν Σεπτέμβριον μόνον, ὅταν τὰ τέσσαρα Κράτη ἤρξαντο ἐπιστρατευόμενα, οἱ Τοῦρκοι ἀντελήφθησαν τὴν ὑπ' αὐτῶν δημιουργηθεῖσαν νέαν κατάστασιν. Τὸ προφανὲς ἦτο ὅτι ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Βουλγαρία συνεμάχησαν. Κατεπλάγησαν τότε τόσον ἀπὸ τὴν συμμαχίαν αὐτήν, τὴν τόσον παραδόξον, τόσον ἀπρόβλεπτον... ὥστε ἠρνήθησαν νὰ τὸ πιστεύσωσι κατ' ἀρχάς.

Ἀνησυχήσαντες κατόπιν, προσεπάθησαν νὰ συμφιλιωθῶσι μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ τὴν ἀποσπάσωσιν ἀπὸ ἔνωσιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἐνόμιζον ὀλίγον συνδεδεμένην. Ὑπεσχέθησαν τὴν Κρήτην, παντὸς εἶδους ἐγγυήσεις. Μετεχειρίσθησαν πολλὰ ποταπὰ καὶ αὐτόχρονα ἐξευτελιστικὰ μέσα, ἐκολάκευσαν, ἠπείλησαν διαδοχικῶς. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες εἶχον δώσῃ τὸν λόγον των εἰς τὰ ἄλλα τρία Κράτη... Οὐδὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ παραβῶσι τὸν λόγον των. Ἡ ἔνωσις ἦτο ἀδιάσπαστος, διότι εἶχεν ἐπισφραγισθῇ δι' αἵματος, πυρὸς καὶ δακρύων...

Φθάνομεν οὕτω εἰς τὴν 30 Σ[ε]βρίου (13 Ὀκτωβρίου), κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπεδόθη εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ περίφημος «συλλογικὴ νότα» τῶν Βαλκανίων, ἡ ζητοῦσα μεταρρυθμίσεις. Ὁ Κορομηλάς, Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀποστέλλει τὴν «νόταν» συνοδευμένην μὲ ἐπιστολὴν εἰς τὸν Μουχτάρ βέην Πρέσβυν τῆς Τουρκίας ἐν Ἀθήναις, καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ διαβιβάσῃ αὐτήν εἰς τὴν

Κυβέρνησίν του τὸ ταχύτερον. Ὁ Μουχτάρ ἀνέγνωσε τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὴν νόταν. . . ἄλλ' ἔχει λάβῃ ὁδηγίας ἀπὸ τὴν Κων]πολιν. . . Ἐπιστρέφει καὶ τὰ δύο εἰς τὸν Κορομηλαῖν μετὰ τέσσαρας ὥρας, γράφων ὅτι «Πρὸς μεγάλην του λύπην δὲν δύναται νὰ μεταβίβασῃ ταιαύτην νόταν εἰς τὴν Κυβέρνησίν του».

Ὁ Κορομηλαῖς τότε ἀποστέλλει ἐκ νέου τὴν νόταν καὶ εἰδοποιεῖ τηλεγραφικῶς τὸν Γρυπάρην Πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος ἐν Κων]πόλει καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας περὶ τῶν συμβάντων . . .

Ἐξ ἄλλου ἡ Πύλη ἔλαβε—διότι τὸ ἤθελε—τὰς νότας τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας. Ἀπαντᾷ διὰ τῆς χορηγήσεως τῶν διαβατηρίων εἰς τοὺς Πρεσβευτὰς των. Ἀλλ' ἐπειδὴ—ὥς φαίνεται—ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχει στείλῃ τίποτε, ὁ Γρυπάρης δὲν λαμβάνει διαβατήριον.

Ἡ Τουρκία οὕτω δὲν κηρύσσει τὸν πόλεμον παρὰ εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ Σερβίαν. Ἐλπίζει ὅτι παραλείπουσα τὴν Ἑλλάδα, αὕτη δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ κηρύξῃ μόνῃ τὸν πόλεμον. . . Ταῦτα εἶναι μέσα πολὺ ὀλίγον σοβαρά, ἀνθρώπων ἀμηχανούντων . . .

Ὁ Γρυπάρης ὁλόκληρον ἡμέραν μετὰ τὴν εἰς τοὺς Πρεσβευτὰς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας χορήγησιν τῶν διαβατηρίων, ἀναμένει τὸ ἰδικόν του . . . Δὲν ἔρχεται . . . Τότε μεταβαίνει εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τὸν ἐρωτᾷ διατὶ δὲν ἔλαβεν ἀκόμῃ τὸ διαβατήριόν του. Οὗτος ἀποκρίνεται ὅτι οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχε νὰ τῷ τὸ ἀποστείλῃ, διότι δὲν εἶχε λάβῃ ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν διακοίνωσιν τινα, παρομοίαν ἐκείνης ποῦ εἶχε λάβῃ ἀπὸ τὸ Βελιγράδιον καὶ τὴν Σόφιαν.

«. . . Δὲν ἔλαβατε τίποτε διότι ὁ Μουχτάρ βέης δὲν σᾶς μετεβίβασε τίποτε. Τὸ γνωρίζετε πολὺ καλῶς διότι ὁ κ. Κορομηλαῖς σᾶς τὸ ἐτηλεγράφησεν.

«Μάλιστα, ἀλλά . . .

«Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει σᾶς κάμω προφορικῶς τὴν διακοίνωσιν ταύτην . . .

«Καλῶς. Θὰ ὑποβάλω τὸ ζήτημα εἰς τὸ βραδυνόν Ὑπουργικὸν Συμβούλιον καὶ θ' ἀποφασίσωμεν ποῖα μέτρα θὰ λάβωμεν διὰ σᾶς . . . ».

Τὴν νύκτα τῆς 3 Ὀκτωβρίου ὁ Γρυπάρης ἐλάμβανε τηλεγρά-

φημα τοῦ Κορομηλαῖ διατάσσοντος αὐτὸν νὰ κηρύξη τὸν πόλεμον εἰς τὴν Τουρκίαν . . . Διότι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ τὴν Τουρκίαν νὰ κερδίσῃ χρόνον.

Τὴν πρωίαν τῆς ἐπομένης ὁ Γρυπάρης ἐπισκεφθεὶς καὶ πάλιν τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, χωρὶς νὰ τῷ ἀφήσῃ τὸν καιρὸν νὰ εἴπῃ τὰς ἀποφάσεις τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τοῦ εἶπεν :

«Σᾶς κηρύσσω τὸν πόλεμον ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεώς μου . . .» Αὐθιμερὸν ἐπεβιβάσθη ἀτμοπλοίου διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Τουρκία δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑποχωρήσῃ. . .

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΙΣ

Τὸ ἀπὸ ἡμερῶν ἐν ἀστασίᾳ εὐρισκόμενον πολιτικὸν βαρόμετρον, ἔκλινε τέλος ὀριστικῶς πρὸς τὴν θύελλαν. Τὰς μεταπτώσεις ταύτας τοῦ πολιτικοῦ βαρομέτρου παρηκολούθουν μὲ ἀνώμαλον ψυχολογικὴν διάθεσιν ἅπαντες οἱ Βαλκανικοὶ λαοί, πλὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὃ ὁποῖος παρέσχεν ὅλως ἀντίθετον ἐντύπωσιν. Παρηκολούθησε μετ' ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ λίαν ψυχραίμως τὴν ἐξέλιξιν τῆς κρίσεως καὶ ἐνῶ ἦτο ἀποφασισμένος νὰ ἐκτεθῇ εἰς τοὺς μεγαλυτέρους τῶν κινδύνων, ἐνησχολεῖτο εἰς τὰ ἔργα του. Ἐχων ἀπόλυτον πεποίθησιν ἐπὶ τὴν ἱκανότητα τῶν ἀνωτάτων ἀρχηγῶν του, ἀφῆκεν ἀνεπιρρέαστον τὴν ἐπίσημον Ἑλλάδα νὰ κανονίσῃ ὅπως αὐτὴ νομίσῃ συμφέρουσαν διὰ τὴν χώραν, τὴν στάσιν καὶ πορείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Γνωρίζων ὅτι ἡ πολεμικὴ προπαρασκευὴ τοῦ ἔχει εὐσυνειδήτως καὶ συστηματικῶς περατωθῇ, ὅτι αἱ ἐφεδρεῖαί του εἶναι ἡσκημέναι, ὅτι ὁ στρατός του ἔχει φιλότιμον καὶ ἐνθουσιώδη διάθεσιν, ὅτι αἱ ἀποθηκαὶ του εἶναι πλήρεις καὶ βασιζόμενος εἰς τὰς ἰδίας του πατριωτικὰς ἀρετάς, εἶναι ἡσυχος καὶ ἀναμένει τὸ ἐνδεχόμενον τῆς ἐπιστρατεύσεως μετὰ τῆς μεγαλυτέρας ἀταραξίας καὶ σταθερότητος εἰς τὴν ψυχὴν, τῆς θετικωτέρας δὲ διαυγείας εἰς τὴν σκέψιν. Τοῦτο ἀπεδείκνυνεν Ἑθνικὴν πειθαρχίαν ἀξιεπαινον καὶ αὐτοπεποίθησιν ὑπέροχον, πολὺ περισσότερον ἐνθαρρυντικὰς τῶν ἀκαίρων ἐνθουσιασμῶν καὶ ἐπικινδύνων παραφορῶν.

Τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἀπηλπίσθησαν πλέον τελείως ἀπὸ τὰς περιβοήτους παρὰ τῇ Τουρκίᾳ ἐπεμβάσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, περὶ βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν ἐν Ἡπείρῳ, Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ διαβιούντων Χριστιανῶν. Κατενόησαν ὅτι οἱ προστάται αὐτοὶ δὲν τὰ θεωροῦσι παρὰ κωμικὰ ἀνδρεῖκελα, ὅτι ὑποθάλλουσι τὰς φιλοδοξίας των διὰ νὰ τὰ τηρῶσιν εἰς διαρκῆ

ἀνταγωνισμὸν καὶ τὰ ἐξαντλῶσιν οἱ ἴδιοι οἰκονομικῶς, ὅτι τὰ τηροῦσιν εἰς διαρκῆ ἀγωνίαν διὰ τὰ καταβάλλωσιν ἡθικῶς καὶ τοῖς ἐπιβάλλωσιν εὐκολώτερον τὰς θελήσεις των. Ἐπείσθησαν τέλος ὅτι τὸ περίφημον διεθνὲς Δίκαιον, εἶναι δίκαιον μόνον τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἀναμφισβήτητοι καὶ πρόσφατοι ἀποδείξεις τοῦτου ὑπῆρξαν : Τὸ ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τοῦ διεθνοῦς Δικαίου ψαλλίδισμα τῶν ὀνείρων τῆς Σερβίας μὲ τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας· τὸ μαστίγωμα τοῦ αἰσθήματος τῶν Βαλκανίων μὲ τὴν παντελεῖ ἔλλειψιν πραγματικοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τοὺς καταδυναστευομένους Χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς καὶ τὰς ἐπανειλημένους δηλώσεις των περὶ ἀδιαταράκτου τοῦ Βαλκανικοῦ καθεστῶτος· ἡ ἀρπαγὴ τῆς Τριπολίτιδος καὶ των νήσων τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τῆς Ἰταλίας· τέλος ἡ παροχὴ προνομίων εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἣτις τὰ ἔλαβε διὰ τῶν χειρῶν της.

Ἀπεφάσισαν λοιπὸν πρὸ τῶν κοινῶν δεινοπαθημάτων καὶ τῶν κοινῶν κινδύνων, νὰ δοκιμάσωσι κατὰ πόσον εἶναι δυνατόν δίδοντα τὴν χεῖρα τὸ ἐν πρὸς τὸ ἄλλο ν' ἀποτελέσωσι παράγοντα ἰσχυρὸν καὶ ἀκμαῖον. Παράγοντα τοιοῦτον ὥστε χωρὶς νὰ ἐξαιτῶνται τὴν εὐσπλαχνίαν τῶν ἰσχυρῶν, νὰ δύνανται νὰ προστατεύσωσι μόνον τῶν τὰ συμφέροντά των καὶ νὰ ἐπιβάλωσι μὲ τὰς ἰδικὰς των δυνάμεις τὰς δικαίας ἀξιώσεις των.

Ἐνωθέντα ἀδελφικῶς ἐνώπιον τῶν κοινῶν δεινοπαθημάτων καὶ τῶν κοινῶν κινδύνων, συναισθάνονται ὅτι εἰς τὴν ἰστορίαν των ἀνοίγεται νέα σελίς. Ἀνοίγεται νέα περίοδος τῆς ὁποίας αἱ περιπετειώδεις ἐξελίξεις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων γνωσταί. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους θὰ λυθῇ τὸ μέγα καὶ τραγικὸν πρόβλημα : Ὑπάρχει καὶ διὰ τὰ μικρὰ Βαλκανικὰ Κράτη ζωὴ νὰ ᾖ ὅχι; Δύνανται νὰ ἔχωσι θέσιν, δικαιώματα, συμφέροντα ἢ, τὸ μόνον τὸ ὅποῖον ἐπιτρέπεται νὰ ἔχωσιν εἶναι ἀπλῶς τὸ νὰ ζῶσι διὰ νὰ εἶναι ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως; Τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἐν τῇ σμικρότητί των ἐγκλείουσι τόσην ζωὴν, τόσην θέλησιν καὶ τόσας δυνάμεις, ὥστε φαίνεται ἀδύνατον νὰ μὴν ἀποτελέσωσι παράγοντα σοβαρὸν καὶ δυσκατάβλητον.

Ἡ Τουρκία ἀφοῦ διὰ τῆς διοικητικῆς ἀδυναμίας ἐδημιούργησεν ἀφόρητον κατάστασιν εἰς τὴν Βαλκανικὴν, ἀφοῦ ἔδειξεν ἀπέναντι τῆς Ἀλβανίας ἀδυναμίαν περιαγαγοῦσαν τὰς Χριστια-

νικὰς Ἐθνότητας τῆς Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας εἰς φοβεροὺς κινδύνους, στρέφεται ἤδη ἀπειλητικὴ ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐτόλμησαν νὰ συμπονέσωσι τοὺς πάσχοντας καὶ κινδυνεύοντας ὁμοεθνεῖς των. Συγκεντρώνει δυνάμεις εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ ἀπειλεῖ τὴν Βουλγαρίαν. Ἀλλ' ὁ καιρὸς τοῦ 1897 παρῆλθε καὶ ἡ Βουλγαρία δὲν θὰ ἀφεθῇ μόνη. Δὲν θ' ἀπομονωθῇ αὐτὴν τὴν φορὰν ἐκεῖνος ποῦ πρῶτος «θὰ τολμήσῃ νὰ τολμήσῃ» καὶ δὲν θὰ ἐγκαταλειφθῇ προδοτικῶς τὴν τελευταίαν στιγμὴν διὰ νὰ σηκώσῃ μόνος τὸ βάρος ἑνὸς γενναίου τολμήματος. Οἱ μικροὶ Λαοὶ τῆς Χερσονήσου τὸ κατενόησαν πλέον καὶ ἐναντίον τῆς Τουρκικῆς ταύτης θρασυτήτος, λαμβάνουσι μέτρα ἀμύνης ὅλα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, πλὴν τῆς Ρουμανίας. Οὕτω ἡ Ἑλλάς, ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία — τοῦ Μαροβουνίου ὄντος ἐπιστρατευμένου ἀπὸ καιροῦ — κηρύσσουσιν ἐπιστράτευσιν τὴν νύκτα τῆς 17 — 18 Σεπτεμβρίου 1912.

Εἶδομεν ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἐθεώρη τὴν σύμπραξιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ὡς οὐτοπίαν. Ἡ ἀντίθεσις τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ Ἐθνικῶν συμφερόντων ἐνομιζέτο τόσον βαθεῖα, τόσον λυσσώδης καὶ τόσον ἀδιάλλακτος ὥστε γενικῶς ἐνομιζέτο ὡς καὶ τὸ φυσικῶς ἀδύνατον ἢ συνεννόησις καὶ ἡ συνεργασία των. Σήμερον ἡ οὐτοπία ἔγινε πραγματικότης. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον οἱ μεγάλοι διπλωμάται τῶν Δυνάμεων ἐχαρακτήριζον ὡς χίμαιραν, οἱ μικροὶ διπλωμάται τῶν ἀδυνάτων ἐπαρουσίασαν αἰφνηδινῶς ὡς μίαν στενὴν σύμπραξιν μὲ πολλὰ λόγχα, μὲ πολλὰ τηλεβόλα, μὲ πολλὴν ψυχὴν καὶ μὲ ἥρωϊκὴν ἀποφασιστικότητα. Οἱ μεγάλοι διπλωμάται τῶν Δυνάμεων, παρέμειναν κηχνηότες ἐνώπιον τοῦ θαυμασίου κατορθώματος τῶν μικρῶν τοῦ ἐπιτελεσθέντος μὲ τόσην ἀθόρυβον τέχνην.

Ἡ Εὐρώπη ἀπέμεινε κυριολεκτικῶς κατάπληκτος ἐκ τοῦ γενναίου καὶ ἀπροσδοκῆτου κινήματος τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν καὶ ἡ διπλωματία ἔμεινε πρὸς στιγμὴν ἄναυδος. . . . Ἡ Βαλκανικὴ συνεννόησις ἐξεργάγη ὡς διπλωματικὴ τορπίλλη, ριφθεῖσα ἀπὸ τεχνίτην τορπιλλήτην· τὴν εἶδον ἐκραγεῖσαν, ἀλλὰ δὲν τὴν ὑποπευθίσαν ποσῶς ἐκσφενδονισθεῖσαν. Συνελθοῦσα ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἀπὸ τὴν κατάπληξιν, προσπαθεῖ νὰ ἐξεύρῃ τρόπον

διὰ τοῦ ὁποίου θὰ κατωρθοῦτο ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης. Πρώτη ἡ Αὐστρία, ἐπιχειροῦσα νὰ πτοήσῃ τὰ Βαλκάνια, ὑποὶ τὴν ἡγετὴν καὶ ἐπιτακτικὴν φωνὴν τῆς διὰ τὴν διακηρύξῃ: ἄφ' ἑνὸς μὲν ὅτι μεταξὺ τῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ τοῦ πολέμου ὑπάρχει ἡ ἀπόστασις τῆς εὐθύνης, ἄφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἐν περιπτώσει πολέμου ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ ἐπέτρεπε μεγέθυνσιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Τὴν δευτέραν ταύτην δήλωσιν τῆς Αὐστρίας, ἐπανέλαβον καὶ αἱ λοιπαὶ Δυνάμεις. Τὰ Βαλκάνια προσποιοῦνται ὅτι ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὴν ἐπιτακτικὴν αὐτὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων καὶ σπεύδουσι νὰ δηλώσωσιν ὅτιδὲν ἐπιδιώκουσιν ἐδαφικὰς ἐπεκτάσεις, ἀλλὰ σοβαρὰς μεταρρυθμίσεις.

Ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας δεικνυομένης ὑπεράγαν νευρικῆς, ὑποὶ τὸ ἀνάστημα ἡ Ρωσσία· φόβοι πανευρωπαϊκῆς συρράξεως ἐκδηλοῦνται δεδομένου ὅτι ἡ Ρουμανία, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ρωσσία προβαίνουν ἐπίσης εἰς στρατιωτικὰς τινὰς κινητοποιήσεις.

Τὸ Διάταγμα τῆς ἐπιστρατεύσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀκολουθεῖ Διάταγμα τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως καλούσης τὰ τέκνα τῆς ἡρωϊκῆς μεγαλονήσου ὅπως συμπολεμήσωσι μετὰ τῶν τέκνων τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Τὰ Διατάγματα ταῦτα ἐπιστρατεύσεως, ὑπῆρξαν τὸ Ἐθνικὸν σάλπισμα ὑπὸ τοὺς ἤχους τοῦ, ὁποίου ἡ νέα Ἑλληνικὴ γενεὰ ἀφυπνίσθη. Πᾶν ἄλλο αἴσθημα, πᾶσα ἄλλη ὑποχρέωσις, κατεπνίγησαν πρὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς πρὸς τὴν Πατρίδα ἀφοσιώσεως, ἡ ὁποία ἐξεδηλώθη μετὰ τοῦ μεγαλυτέρου ἐνθουσιασμοῦ.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐπιστρατεύσεως ἡ εἰρηνικὴ καὶ ἥσυχος Ἑλλὰς μεταβάλλεται ἀποτόμως, ἀπ' ἄκρου δὲ εἰς ἄκρον συνταράσσεται ἀπὸ ἑνα ἀπέραντον πολεμικὸν ὄργανισμόν. Παντοῦ, εἰς τὴν πρωτεύουσιν, τὰς ἐπαρχίας καὶ τὰ χωρία ἐπικρατεῖ ἀσυνήθης καὶ πρωτοφανὴς κίνησις. Οἱ ἔφεδροι σπεύδουσι διὰ τοῦ ταχύτερου μέσου νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ Σώματα εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ παρουσιασθῶσι. Τὰ τραῦτα μεταφέρουσιν ἐφέδρους καὶ ἐπὶ τῶν στεγῶν τῶν βαγονίων, τὰ αἰμόπλοια καταπλέουσιν εἰς Πειραιᾶ πλήρη καὶ μέχρι τῶν ἰστῶν ἀπὸ ἐφέδρους ζητωκραυγάζοντας. Ὁ μὴ στρατευόμενος πληθυσμός, οἱ γέροντες, αἱ γυναῖκες, τὰ παιδία συνοδεύουσι μέχρι τῶν σταθμῶν καὶ τῶν λιμένων

τοὺς ἀπερχομένους συγγενεῖς των καὶ ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ τοὺς προπέμπουσι μὲ διαπύρους εὐχὰς καὶ φρενητιώδεις ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ πολέμου. Αἱ πόλεις εἰς τὰς ὁποίας ἐδρεύουσι τὰ Συντάγματα, μεταβάλλονται διὰ μιᾶς εἰς εὐρύτατα στρατόπεδα.

Ἡ περὶ ἐπιστρατεύσεως εἰδησις μεταδοθεῖσα εἰς τὸ ἔξωτερόν, προὐκάλεσεν ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν μεταξὺ τῶν ἀπανταχοῦ ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐγκαταλείψαντες τὰς ἐργασίας των σπεύδουσι νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Πατρίδος. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες τῆς Εὐρώπης ἐπανέρχονται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας. Ὅλα τὰ πλοῖα τὰ ἐκ Μασσαλίας, Τεργέστης καὶ Βρινδησίου ἀναχωροῦντα διὰ τὴν Ἀνατολήν, ἔχουσι διαθέσει τὰς θέσεις των δύο καὶ τρεῖς ἑβδομάδας πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των. Πάντες ἐπιδεικνύουσι πρωτοφανῆ ἡρεμίαν, ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν καὶ ἕκαστος ἐκφράζει εἰς τὸν γείτονά του τὸ καλύτερον σχέδιον ἐκστρατείας, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ κατὰ τῆς Τουρκίας . . .

Οἱ ἔφεδροι τῆς Ἀμερικῆς καὶ οἱ ἐκεῖ ἱερολογῆται—καλῶς γεγυμνασμένοι καὶ ὥπλισμένοι—ἀναχωροῦσιν ἀμέσως κατὰ χιλιάδας.

Βλέπων τις τὴν ζωτικότητα τῆς Φυλῆς ἐκδηλουμένην διὰ τὸσον ἐνθουσιώδους τρόπον, δὲν δύναται παρὰ νὰ εἶναι βέβαιος διὰ τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τοῦ δικαίου ἀγῶνος. Τοῦ πολέμου ἐκείνου τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Ἑθνικῆς τιμῆς, τὸν ὅποιον ἀνέλαβεν ἡ μικρὰ τὸν πληθυσμόν, ἀλλὰ μεγίστη τὰς ἡθικὰς ἀρετὰς Ἑλλάς.

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ

ΤΟ ΟΓΔΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία καὶ αἱ Κυβερνήσεις τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς Τουρκίας προσπαθοῦσι ν' ἀποσοβήσωσι τὴν σύρραξιν. Ὁ Ἑλληνικὸς ὁμως στρατὸς ἐτοιμασθεὶς καθ' ὅλα, λαμβάνει τὴν πρὸς τὰ σύνορα ἄγουσιν ὁδὸν μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπιβάλῃ αὐτός, διὰ τῆς γλώσσης τοῦ πυροβόλου καὶ τοῦ τυφεκίου τὰς δι-

καίας θελήσεις τοῦ Ἑθνους ἐν ἡ περιπτώσει ἡ γλῶσσα τῆς διπλωματίας δὲν ἰσχύση

Τὸ Ναύπλιον ἔνθα εὐρίσκεται ἡ ἔδρα τοῦ 8ου Συντάγματος διέρχεται ἡμέρας πρωτοφανῶν πανηγύρεων. Ἡ πόλις πλέει κυριολεκτικῶς εἰς τὸ χακί, ἐνῶ ἡ διὰ τῶν ὁδῶν αὐτῆς διέλευσις τῶν ἐφένδρων προκαλεῖ ἐνθουσιωδεστάτας ἐκδηλώσεις τοῦ πλήθους. Παντοῦ ἐπικρατεῖ χαρά, εὐθυμία καὶ ἐνθουσιασμός. Πάντες κατέχονται ἀπὸ τὴν αἰσιοδοξίαν ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐμπνέει τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον ἀναλαμβάνει τὸ Ἑθνος καὶ ἡ πεποίθησις τὴν ὁποίαν τρέφουσιν ἐπὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ ἀποφασιστικότητα τῆς Φυλῆς.

Δὲν εἶναι ὅμως καιρὸς διὰ διασκεδάσεις. Αἱ ἀνάγκαι τῆς ταχείας προπαρασκευῆς καὶ ἀναχωρήσεως τοῦ Συντάγματος διὰ τὰ σύνορα, ἐπιβάλλουσι σύντονον ἐργασίαν καὶ τὸ εἰρηνικὸν Ναύπλιον μεταβάλλεται εἰς φωλεὰν αἰκινήτων μυρμηκῶν.

Οἱ ἔφεδροι σπεύδουσι νὰ περιβληθῶσι τὴν ἔντιμον στολήν των καὶ νὰ παραλάβωσι καὶ καθαρίσωσι τὰ ὅπλα των, τὰ ὁποῖα ἐντὸς ὀλίγου πρόκειται ν' ἀποδώσωσιν ἀφ' ἐνὸς τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς, νὰ διαλαλήλωσιν ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸν κόσμον ὁλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν ἀνδρείαν καὶ τὰς σπανίας ἀρετὰς τοῦ Ἑλλήνος. Ὅσοι δὲν πρόκειται νὰ περιβληθῶσι τὴν στολήν, σπεύδουσι νὰ προσφέρωσι τὰς ὑπηρεσίας των ἕκαστος δι' οἷουδήποτε τρόπου δύναται νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὸν Ἑθνικὸν αὐτὸν συναγερμόν.

Τὸ 8ον Σύνταγμα παρατάσσεται τὴν πρωίαν τῆς 26 Σεπτεμβρίου εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ κατὰ μῆκος τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ, διὰ νὰ ἐπιβιβασθῇ τῶν ἀτμοπλοίων. Ὑπὸ τοὺς ἥχους τῶν σαλπγγων ἀναπετάννυται ὑπερήφανος ἡ Σημαία του ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν τρισχιλίων ὑπερασπιστῶν της. Τρισχίλια λόγχοι ἀπαστραπτουσι διὰ νὰ τὴν χαιρετίσωσι, τρισχίλια εὐλαβεῖς ἀνδρικοὶ ψυχαὶ τὴν ἀσπάζονται καὶ τῆς ψιθυρίζουσι μυστικὰ τὸν ὄρκον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀφοσιώσεως.

Προπεμφθὲν ἐνθουσιωδέστατα ὑπὸ τοῦ λαοῦ τοῦ Ναυπλίου, ἀνεχώρησε τὴν 2 μ. μ. ὦραν καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς ἐπομένης ἀπεβίβασθη εἰς Ἀγίαν Μαρίναν.

Τόσον ἡ ἐπιβίβασις ὅσον καὶ ἡ ἀποβίβασις ἐγένοντο μετὰ μεγίστων δυσχερειῶν καὶ πολὺ βραδέως, διότι οὐδεμία σοβαρὰ σχετική προεργασία εἶχε γίνη εἰς τοὺς λιμένας, τὰ δὲ μέσα ἔλειπον.

Ἡ τοχεῖα ἀφίξις τοῦ Συντάγματος εἰς τὰ σύνορα εἶναι ζήτημα σπουδαῖον καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀναχώρησις ἄρχεται ἀμέσως τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης, ἥτοι τῆς 28 Σεπτεμβρίου. Αἱ πορεῖαι ἐκτελοῦνται ἐπὶ πέντε ἡμέρας συνεχῶς καὶ διαρκοῦσι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν σχεδὸν ἄνευ ἀναπαύσεως.

Ἡ παντελὴς ἔλλειψις κέντρων ἐφοδιασμοῦ κατὰ μῆκος τῆς μακρᾶς ταύτης πορείας, προκαλεῖ τὴν ἔλλειπιν τροφίμων καὶ ἰδίως ἄρτου. Οὕτω τὴν 1 Ὀκτωβρίου ἀντὶ ἐνὸς ἄρτου τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ λάβῃ ἕκαστος στρατιώτης, διανέμεται εἰς ἄρτος εἰς δέκα στρατιώτας· τὴν δὲ 2 Ὀκτωβρίου ἕκαστος στρατιώτης λαμβάνει τὴν ἡμίσειαν τῆς κεκανονισμένης μερίδος ἄρτου.

Ὁ ἄστατος καιρὸς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἀρχίζει νὰ δεικνύῃ τὴν ὀχληράν ὄψιν τῆς ὑπαίθρου ζωῆς. Οὕτω κατὰ τὴν ἡμέραν ἄλλοτε μὲν ἐπικρατεῖ κανστικώτατος ἥλιος, καθιστάμενος πολὺ περισσότερον αἰσθητὸς λόγῳ τῆς μεγάλης ἐλλείψεως ὕδατος, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὰ μέρη διὰ τῶν ὁποίων διέρχεται τὸ Σύνταγμα, ἄλλοτε δὲ βροχὴ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον ραγδαία βρέχει τοὺς ὤμους καὶ μαστιγώνει τὸ πρόσωπον. Τὴν νύκτα ἐπικρατεῖ σφοδρότατον ψῦχος τὸ ὁποῖον δὲν ἀφίνει τοὺς στρατιώτας νὰ κοιμηθῶσι καὶ τοὺς ἀναγκάζει ν' ἀνάπτωσι φωτιές, πέραξ τῶν ὁποίων συγκεντρούμενοι θερμαίνονται.

Οἱ στρατιῶται ὅμως ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τοσάκις τοῖς ἐδίδαξαν οἱ βαθμοφόροι των κατὰ τὰς θεωρίας, ὅτι δηλαδὴ εἰς τὸν πόλεμον ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς δὲν εἶναι ὁ ἀντίπαλος ἀλλὰ αἱ κακουχίαι καὶ στερήσεις, ἀρχίζουν ν' ἀντικρύζωσι μετὰ θάρρους τὸν εὐθύς ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων τῆς πολεμικῆς ζωῆς ἀναφανέντα αὐτὸν ἐχθρόν. Οὕτω κατὰ μὲν τὰς πορείας ὑπὸ τὸν ἥλιον ἢ τὴν βροχὴν καὶ ἄνευ σχεδὸν ἄρτου καὶ ὕδατος τραγωδοῦν, τὴν δὲ νύκτα διερχόμε·οι ἄϋπνοι παρὰ τὴν πυρὰν ἀστείζονται . . .

Τὸ Σύνταγμα διανῶον καθ' ἑκάστην περὶ τὰ 25 χιλιόμετρα διενυκτέρευσε ὡς ἑξῆς : τὴν 28 Σεβρίου ἔξωθι τῆς Λαμίας, τὴν 29 εἰς Χάνι Παλαμᾶ, τὴν 30 εἰς Μύλους Δομοκοῦ, τὴν

1 Ὁκτωβρίου εἰς Τσάχματ. Ἀφίκετο τέλος τὴν 8 1)2 μετὰ μεσημβρίαν τῆς 2 Ὁκτωβρίου εἰς Κεραμίδι, ἔνθα κατὰ τὴν διαταγὴν ὤφειλε νὰ ἀναμένη. Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἡμέραν διήνυσε 35 χιλιόμετρα.

Τὴν πρωΐαν τῆς 3 Ὁκτωβρίου τὸ Σύνταγμα παραμένει εἰς τὸν τόπον τοῦ καταυλισμοῦ, ὅτε ὀλίγον π. μ. τὸ I Τάγμα εἰδοποιεῖται ὅπως ἐτοιμασθῇ καὶ ἀναχωρήσῃ μετὰ μεσημβρίαν.

Ἀπαντες νομίζουσιν ὅτι πρόκειται νὰ μεταβῶσιν εἰς τοὺς σταθμοὺς τῶν συνόρων πρὸς ἔναρξιν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἀρχίζουν ἐτοιμαζόμενοι πυρετωδῶς. Οἱ ἄνδρες οἱ ὁποῖοι πρὸ ὀλίγου ἐθερμαίνοντο εἰς τὸν ἥλιον συζητοῦντες, πηγαίνουσιν ἤδη διὰ νὰ ἐτοιμασθῶσι. Διὰ μιᾶς χάνεται ἡ ἡσυχία ἡ ὁποία ἐπεκράτη, καὶ ὁ καταυλισμὸς μεταβάλλεται αἰφνης εἰς θορυβώδη φωλεὰν μελισσῶν. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ ὁπλῖται ἐπιθυμοῦντες νὰ μιμηθῶσι τοὺς Σπαρτιάτας λούονται καὶ ξυρίζονται.

Τὴν 1 μ. μ. ὥραν, τὸ Τάγμα ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ταγματάρχου Γ. Χριστοπούλου εἶναι ἕτοιμον πρὸς ἐκκίνησιν. Προσφωνεῖ λίαν ἐνθουσιωδῶς καὶ συγκινητικῶς ὁ ἱερεὺς τοῦ Συντάγματος Παντελεήμων Φωστήνης, προκαλέσας τὰ δάκρυα ὅλων. Ὁ σταυρὸς τὸν ὁποῖον κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας καὶ διὰ τοῦ ὁποίου εὐλογεῖ τὸ Τάγμα, ἐνθουσιᾷ καὶ ἐμπνέει τοὺς γενναίους στρατιώτας οἱ ὁποῖοι δὲν βλέπουσι τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ τὸν φέρωσιν ἀντιμέτωπον τῆς ἡμισελήνου, διὰ νὰ τὴν θρυμματίσῃ καὶ τὴν ἐκμηδενίσῃ πρὸς ἐκδίκησιν τῆς ἀγχόνης τοῦ Πατριάρχου, τὴν ὁποίαν λίαν ἐπικαίρως ὑπέμνησεν ὁ ἐνθουσιωδὴς ἱερεὺς.

Μετὰ τὸν ἱερέα ἰδοὺ ὁ Διοικητὴς τοῦ Συντάγματος Συνταγματάρχης Ἀντώνιος Καμπάνης, ὁ ὁποῖος λαμβάνει τὸν λόγον διὰ νὰ ὑποδείξῃ τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τὴν τιμὴν τοῦ Ἑθνους καθήκον καὶ διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἄνδρας εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν ὁποῖον μέλλουσι νὰ ἀναλάβωσιν. Ἀπαντες ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, συναισθανόμενοι ὅτι ὁ ἀγὼν εἶναι ἅγιος καὶ δίκαιος, ὅτι εἶναι ἀγὼν τοῦ Πολιτισμοῦ κατὰ τῆς Βαρβαρότητος, ὅτι τέλος εἶναι ἀγὼν ἀπελευθερώσεως καταδυναστευόμενων ὑποδούλων ἀδελφῶν, ἔχουσι τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ

ὁρμήσωσιν ἀκάθεκτοι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ παντοῦ ὅπου καὶ ἂν τὸν συναντήσωσιν...

Ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις αὐτὰς ἐκκινεῖ τὸ Τάγμα, τοῦ ὁποίου ὁ 1 Λόχος κατηγυθύνθη εἰς Γκριτζάνο, οἱ 2 καὶ 3 εἰς Τσότι καὶ ὁ 4 εἰς Ζάρκον.

Τὸ Ταχυδρομεῖον τοῦ μικροῦ χωρίου Τσότι κατελήφθη ἀμέσως, Ἀξιωματικοὶ δὲ καὶ ὁπλίται διαγκωνίζονται τὶς πρῶτος ν' ἀγοράσῃ γραμματόσημον διὰ νὰ ἀποστείλῃ τὴν ἐπιστολὴν τὴν ὁποίαν κρατεῖ εἰς χεῖρας του!... Πάντες εἶναι εὐχαριστημένοι καὶ γελαστοί, εἰς δὲ τὴν χαρωπὴν ὄψιν των καὶ εἰς τὰ μάτια των τὰ ὁποῖα λάμπουσιν ἐκφραστικώτατα, ἀναγινώσκει κανεὶς ἀσφαλῶς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς! Εἶναι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἥρωος ὁ ὁποῖος τὴν ἐπομένην μὲ τὸ βῆμα ἀσφαλές, τὴν καρδίαν πλήρη θάρρους καὶ τὸ ὄπλον σταθερὸν εἰς τὰς χεῖρας, θὰ μεταβῇ νὰ συναντήσῃ τὸν Τοῦρκον καὶ ν' ἀναμετρηθῇ πρὸς αὐτόν. Τὸν Τοῦρκον τὸν ὁποῖον ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας τοῦ παρέστησαν ὡς ἄγριον καὶ τὸν ὁποῖον ἔμαθε νὰ μισῇ, διότι ἐπὶ αἰῶνας ἐτήρησεν ὑπὸ τὸν ἄτιμον ζυγὸν τῆς δουλείας τὴν Πατρίδα του καὶ ἔξακολουθεῖ νὰ τηρῇ ἀκόμη πληθῶραν ἀδελφῶν του. Εἶναι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἥρωος ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπόσχεται ὅτι ἡ θὰ κατασυντριβῇ τὸν Τοῦρκον αὐτὸν καὶ θὰ ἀποδώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς του, ἡ δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ πλέον! Εἶναι τέλος ἡ ὑπόσχεσις τοῦ ἀρχαίου «ἡ τὰν ἡ ἐπὶ τᾶς», τὸ ὁποῖον τόσον καλὰ γνωρίζουσιν οἱ Λάκωνες ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατὰ μεγίστην ἀναλογίαν ἀποτελεῖται τὸ 8ον Σύνταγμα.

Ἐν τούτοις δλόκληρος ἡ ἡμέρα τῆς 4 Ὀκτωβρίου παρέρχεται χωρὶς νὰ δίδηται ἡ ἐναγωνίως ἀναμενομένη διαταγὴ τῆς ἐπιθέσεως. Συμπληροῦνται αἱ ἐλλείψεις καὶ ἕκαστος μεταβαίνει νὰ κοιμηθῇ, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι τὴν ἐπομένην ἴσως νὰ ἐδίδετο ἡ περιπόθητος διαταγὴ.

ΚΗΡΥΞΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Εἰς τὴν ἐπιστράτευσιν τῶν Βαλκανίων ἡ Τουρκία ἀπήντησε

διὰ παρομοίας κινήσεως, διατάξασα γενικὴν ἀπανταχοῦ τῆς ἀπε-
ράντου Αὐτοκρατορίας ἐπιστράτευσιν καὶ διακηρύττουσα ὅτι θὰ
παρατάξῃ κατὰ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν 88 Μεραρχίας....

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Στρατοὶ τῶν ἀντιπάλων συνεκεντροῦντο
εἰς τὰ σύνορα, αἱ Δυνάμεις διὰ τῶν ἀντιπροσωπευουσῶν τοὺς
ἀντιστοίχους Εὐρωπαϊκοὺς ὁμίλους—καὶ κυρίων ἀντιζήλων ἐν τῇ
Βαλκανικῇ—Ρωσσίας καὶ Αὐστρίας, προσέβησαν εἰς πολλαπλὰ
διαβήματα. Προσεπάθησαν νὰ ἐξαναγκάσωσι τὴν Τουρκίαν εἰς
τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμίσεων, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἀπεπει-
ράθησαν—μεταχειριζόμεναι πότε τὴν πειθὴ καὶ πότε τὴν ἀπει-
λὴν—νὰ πείσωσι τὰ Βαλκάνια διὰ τὸ ἄσκοπον τῆς διαταράξεως
τῆς εἰρήνης, δηλοῦσαι κατηγορηματικῶς ὅτι ἦσαν ἀποφασισμέ-
ναι καὶ ἀπολύτως σύμφωνοι (!;), ὅπως καὶ ἐν περιπτώσει νί-
κης τῶν Βαλκανίων μὴ τοῖς ἐπιτρέψωσιν ἑδαφικὰ κέρδη. Ἄλλ'
αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις εἶχον καταντήσῃ πλέον Μεγάλοι Ἀδυνα-
μῖαι καὶ εἶχον τὴν στιγμὴν ἐκείνην τελείως ἐκτοπισθῆ ἀπὸ τὴν
Ἀνατολήν.

Τὰς τελευταίας ἐκείνας ἡμέρας κατέβαλον πράγματι πᾶσαν
προσπάθειαν ὅπως ματαιώσωσι τὸν πόλεμον αὐτόν, τὸν ὅποιον
ἡ ἔξ ἀρχῆς ἐν παραλυσίᾳ εὐρεθεῖσα διπλωματία των δὲν κα-
τώρθωσε νὰ προῖδῃ. Δυστυχῶς διὰ τὰ Βαλκάνια ἡ Εὐρώπη
εἶχεν ἐν Τουρκίᾳ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην μεγάλα ἐμπορικὰ καὶ
οἰκονομικὰ συμφέροντα. Λοιπὸν διὰ τὴν Τουρκίαν ἐνδιαφέρον-
ται αὐταὶ καὶ τὴν Τουρκίαν προσπαθοῦσι νὰ διευκολύνωσιν
Ἐξηντλήθησαν εἰς ἄμιλλαν ποία νὰ φανῇ περισσότερον εὐχάρι-
στος εἰς τὴν Τουρκίαν Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐθριάμ-
βυσαν διπλωματικῶς, ἀφοῦ οὐδεμία θὰ ἡδύνατο νὰ κανχηθῇ
ὅτι ὑπηρετήσῃ τὴν Πύλην περισσότερον τῶν ἄλλων, πᾶσαι δὲ
εἶχον ἴσα δικαιώματα ἐπὶ τῆς εὐγνωμοσύνης της καὶ τῆς ἐκ-
μεταλεύσεώς της. Ἡ Ἀγγλία ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου ν'
ἀρνῆται συμμετοχὴν εἰς τὸ πρὸς τὴν Πύλιν διάβημα, ἂν δὲν
ἐξησφαλίζετο προηγουμένως ἡ φιλικότης τοῦ τόπου τῆς διακοι-
νώσεως, ἡ ὁποία θ' ἀπηυθύνετο πρὸς ἐκείνην Ἐν τού-
τοις αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι των ἀντὶ νὰ υποβοηθῇσιν τὴν εἰ-
ρηνικὴν ἐξομάλυνσιν, αὐξάνουσι τὰς ὑπὲρ τοῦ πολέμου πιθανό-
τητας. Μεγάλῃ μερὶς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τύπου ἀναγνωρίζει ἐν τού-

τοῖς τὸ δίκαιον τῶν Βαλκανίων, οὐδὲ τῶν Ἀγγλικῶν «Τάϊμς» ἐξαιρουμένων.

Εὐτυχῶς ὁμως πάλιν διὰ τὰ Βαλκάνια, αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις δὲν ἡδυνήθησαν νὰ συμφωνήσωσιν. Ὁ σοβαρῶς ἐκδηλωθεὶς φόβος συρράξεως μεταξύ των, ἡμπόδισε τὴν ἐνεργὸν ἐπέμβασιν τῆς Αὐστρίας καὶ ἀφῆκεν αὐτὰ ἐλεύθερα πρὸς δρᾶσιν. Τοῦτο ὠφείλετο εἰς τὸ ὅτι ἐλατήριον τῆς πολιτικῆς των οὐδέποτε ὑπῆρξε τὸ αἶσθημα. Ἡ σύγκρουσις τῶν συμφερόντων των, ἀποτέλεσμα ὑπερβολικῶν καὶ ἀδίκων ἀξιώσεων, προὔκალεσεν ἐκ μέρους των σειρὰν ὀλόκληρον στρεψοδικιῶν. Ἐν κόμμα εἰς μίαν φράσιν ἐντελῶς ἄνευ ἀξίας, παρέχει ἔξοχον πρόφασιν ὥστε ν' ἀρνήται πᾶσαν συνεννόησιν μία Δύναμις... Ὁ Πρωθυπουργὸς ἐτέρας ἢ ὁποία ἐλπίζει νὰ ὠφεληθῇ πολὺ ἀπὸ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον, κανονίζει ὥστε ν' ἀπέλθῃ τοῦ γραφείου του ὀλίγα λεπτά πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Πρέσβεως τοῦ ἐπιφορτισμένου νὰ τοῦ δώσῃ τὴν νόταν τῶν Δυνάμεων... Πηγαίνει εἰς τὴν ἐξοχὴν. Ἡ κατάστασις ἐν τῷ μεταξύ ἐπιδεινοῦται, εἰς σημεῖον ὥστε προσερχόμενος εἰς τὸ γραφεῖόν του δὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ προληφθῇ ὁ πόλεμος...

Ἴδου ἡ Εὐρώπη παρουσιαζομένη εἰς τὰ κατάπληκτα μάτια τῶν Βαλκανίων. Ἡ κραταιὰ καὶ κατάφρακτος ἀπὸ στρατοὺς καὶ στόλους Εὐρώπη, ἡ ὁποία ἐπαρουσιάζετο ὡς προστάτις καὶ ἀντιλήπτωρ τυραννουμένων ὁμοθρήσκων Χριστιανῶν, ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἦτο παρὰ γράϊα ἄπληστος καὶ φιλάργυρος... **Αὐταὶ ἦσαν αἱ Δυνάμεις, αὐταὶ εἶναι καὶ αὐταὶ θὰ εἶναι.** Ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἐθεώρουν τὰ Βαλκάνια παρὰ ὡς νευρόσπαστον ἐστερημένον ἰδίας ζωῆς, τοῦ ὁποίου τὰ νήματα πρέπει νὰ κινῶσι τὰ συμφέροντά των καὶ τὸ ὅποιον δὲν πρέπει νὰ ἀποκιτᾷ ζωὴν, παρὰ μόνον ὅταν πρόκηται νὰ αἰμάσῃ... Πρὸ τῆς τοιαύτης ἀντιπαθοῦς καὶ ἀντιχριστιανικῆς ἐμφανίσεώς των, τὰ Βαλκάνια ἔπρεπε νὰ συνασπισθῶσι καὶ συνδεθῶσιν ἀρρήκτως, διὰ νὰ ἀμυνθῶσι κατὰ τῶν ἀγριοτήτων τῆς Τουρκίας καὶ προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τὰς φιλικὰς ἐκδηλώσεις καὶ τὴν κηδεμονίαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ὁμοφωνίας..

Ἐν τούτοις ἡ φιλοπόλεμος ἔξαψις ἐπιτείνεται ἐν Τουρκίᾳ, ἐπανειλημμένοι δὲ ἐσημειώθησαν σοβαραὶ ἐπιθέσεις τοῦ ὄχλου

κατὰ τῶν ἐν Ἰκων)πόλει Πρεσβειῶν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Αὕτῃ ἡ ἐπίσημος Τουρκία δίδει σοβαρὰς ἀφορμὰς, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς κατασχέσεως Ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων διερχομένων ἐκ Ἰκων)πόλεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς προκλήσεως συμπλοκῶν εἰς τὰ Ἑλληνο-Τουρκικὰ σύνορα.

Διὰ τὸ ζήτημα τῶν ἀτμοπλοίων ἡ Ἑλλὰς ἀπηυθύνθη πά-
ραυτα καὶ κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡ ὁποία ἡρ-
νήθη νὰ ἐπέμβῃ. Εἶναι τόση ἡ ἀντιζηλία τῶν Δυνάμεων, ὥστε
ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἡρνήθη νὰ πράξῃ ἡ Γαλλία, πράττει ἡ Ἀγ-
γλία ἐπεμβαίνουσα παρὰ τῇ Πύλῃ διὰ τὸ ζήτημα τῶν ἀτμο-
πλοίων...

Παρὰ τὴν ζωηροτέραν πῶς ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων φαίνε-
ται ὅτι ὁ πόλεμος δὲν θ' ἀποσοβιθῇ, διότι εἰς τὰ Βαλκάνια ἡ
πικρία καὶ ὁ ἐρεθισμὸς τῆς δημοσίας γνώμης ἔφθασαν εἰς τόσην
ἐντασιν, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ κίνδυνος μήπως ἀπρόοπτός τις κίνησις
τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου τῶν Συμμάχων, θέσῃ μοιραίως ἀπότομον
τέρμα εἰς τοὺς ψυχραίμους ὑπολογισμοὺς τῶν συμμάχων Κυβερ-
νήσεων.

Τὸ ἀπρόοπτον τοῦτο δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκδηλωθῇ. Τὸ Μαυρο-
βούνιον παρακολουθοῦν μετ' ἀνυπομονησίας, τὰς βραδείας δι-
πλωματικὰς διαπραγματεύσεις καὶ ἐπειγόμενον νὰ ριφθῇ μίαν
ῥῆσιν ἀρχίτερον κατὰ τοῦ πατροπαράδοτου ἐχθροῦ, κηρύσσει τὴν
25 Σεπτεμβρίου τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἀνακαλεῖ
τὸν ἐν Ἰκων)πόλει Πρέσβυν του.

Τὸ ἡρωϊκὸν Μαυροβούνιον εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν
τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπηκολούθησαν ἀμέ-
σως τὴν κήρυξιν ταύτην τοῦ πολέμου, ἐπεκράτησε συλλαβὸν πολ-
λοὺς αἰχμαλώτους καὶ κυριεῦσαν λάφυρα.

Μὲ νέαν ἑκπληξιν ἡ Εὐρώπη ὑπεδέχθη τὴν ἡρωϊκὴν προᾶξιν
τοῦ Μαυροβουνίου. Ἦρχισε νὰ κατανοῇ ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο με-
μονωμένον καὶ ἀπροσδόκητον κίνημα, ἀλλ' ἀπειλητικὴ προειδο-
ποίησις τῶν Βαλκανίων πρὸς τὰς Δυνάμεις, διὰ νὰ παρακινή-
θῃσι νὰ μεσολαβήσωσι μετὰ μεγαλυτέρας διὰ τοὺς Βαλκανικοὺς
Λαοὺς δικαιοσύνης καὶ ἐνδοτικότητος...

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 30 Σεβρίου αἱ Κυβερνήσεις τῶν συμμάχων

Κρατῶν Ἑλλάδος, Βουλγαρίας καὶ Σερβίας—τοῦ Μαυροβουνίου διατελοῦντος εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν—ἐπέδωκαν πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις, Σόφια καὶ Βελιγραδίῳ Πρεσβευτὰς τῆς Τουρκίας, ταῦτόσημον διακοίνωσιν. Αὕτη συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, ἦτο λίαν ἔντεχνος· ἐνῶ ἀνεφύετο ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς ἐπιδιωκωμένας ἐν Τουρκίᾳ μεταρρυθμίσεις—πρὸς ἀποφυγὴν δημιουργίας ὑπονοιῶν παρὰ τῇ Αὐστρίᾳ περὶ ἐδαφικῶν ἐπεκτάσεων—ἦτο συντεταγμένη κατὰ τρόπον ὁποῖος δὲν ἡδύνατο παρὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀπόρριψίν της... Τὸ αὐτὸ ἀπόγευμα αἱ σύμμαχοι Βαλκανικαὶ Κυβερνήσεις ἀπαντῶσαι εἰς τὴν πρὸ ἡμερῶν ἐπιδιοθεῖσαν αὐταῖς διακοίνωσιν τῶν Δυνάμεων, ἡὐχαρίστησαν αὐτὰς διὰ τὴν φιλικὴν των παρέμβασιν καὶ ταῖς κατέστησαν γνωστὸν ὅτι πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως καὶ τῆς ἡσυχίας παρὰ τοῖς Χριστιανικοῖς πληθυσμοῖς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, χρειάζονται μεταρρυθμίσεις πολὺ ριζικώτεραι τῶν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ὑποδεικνυομένων καὶ ὅτι διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὰ Βαλκάνια ἀπετάνθησαν πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν Τουρκίαν.

Ἡ Τουρκία ἀπήντησε δι' ἀνακλήσεως τῶν Πρεσβευτῶν της καὶ χορηγήσεως τῶν διαβατηρίων τῶν ἐν Κων]πόλει Πρεσβευτῶν τῶν Βαλκανίων, ὅφ' οὕς ὄρους εἶδομεν προηγουμένως.

Ἡ 1 Ὀκτωβρίου ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλλάδα Ἐθνικῶς ἱστορικωτάτη ἡμέρα. Ἐπληρώθη ὁ ἱερώτερος, ὁ προσφιλέστερος, ὁ δραματικώτερος πόθος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Ἐπιστοποιήθη ἐπισήμως ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἑλληνικῆς βουλῆς, ἡ ἔνωσις τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ δέκα ἡμέρας—11 Ὀκτωβρίου—ἡ Ἑλλάς διώρισεν ὡς πρῶτον τῆς πολυπαθεστάτης ἐκείνης νήσου Γενικὸν Διοικητὴν τὸν πρῶην Πρωθυπουργὸν Στέφανον Δραγοῦμην.

Προβᾶσα εἰς μεγάλας ὑποχωρήσεις ἡ Τουρκία, ὑπέγραψε τὴν 2 Ὀκτωβρίου τὴν προκαταρκτικὴν συνθήκην εἰρήνης μετὰ τῆς Ἰταλίας. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν εἰς τὰ Βαλκάνια, διότι ὅταν ταῦτα ἀπεφάσισαν τὸν πόλεμον ἐβασίζοντο εἰς τὰς δυνάμεις των καὶ μόνως. Τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν ἐνέπνευσεν

ἀγανάκτησιν ἐναντίον τῆς Ἰταλίας, ἀλλ' ἐχρησίμευσεν ὥς πρόσθετον καὶ πολύτιμον δίδαγμα, ὅτι οἱ λαοὶ ἐξυπηρετοῦσιν ὅπως πρέπει νὰ ἐξυπηρετῶσι τὰ συμφέροντά των, ὅπου καὶ ὅπως δύνανται. Εἰς τὸν Σιδηροδρομικὸν Σταθμὸν τῆς Λωζάνης συνηγέθησαν Ἕλληνες φοιτηταὶ κατερχόμενοι εἰς τὴν Πατρίδα των κατόπιν τῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ οἱ Ἰταλοὶ καὶ Τοῦρκοι πληρεξούσιοι οἱ ὑπογράψαντες τὴν προκαταρκτικὴν εἰρήνην. Τὸ συγκεντρωθὲν πλῆθος δὲν ἐπρόσεξε ποσῶς τοὺς πληρεξουσίους, αἱ ἐπευφημίαι καὶ αἱ εὐχαὶ ὅλων ἀπηυθύνοντο πρὸς τὸν ὅμιλον τῶν νεαρῶν καὶ ἀλκίμων Ἑλλήνων. Ὅταν ἡ ἀμαξοστοιχία ἔφθασεν εἰς τὸ Μιλᾶνον, ἐπηκολούθησαν χειροκροτήματα καὶ ἐκδηλώσεις.

Ζήτω! Ζήτω! ἡ εἰρήνη. Φωνάζει τὸ Ἰταλικὸν πλῆθος.

Ζήτω! Ζήτω! ὁ πόλεμος. Ἀπαντοῦν οἱ Ἕλληνες φοιτηταὶ καὶ κατόπιν προσθέτουν μὲ εὐγένειαν :

Ζήτω ἡ Ἰταλία!

Ἐν τούτοις μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τῶν Βαλκανίων, παρὰ τῷ Ἰταλικῷ κοινῷ ἐπεκράτησε κάποια στενοχωρία καὶ κρυφὴ δυσαρέσκεια, διότι ἡ εἰρήνην ἐκλείσθη ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν Χριστιανικοὶ λαοὶ ἤρχιζον τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ τυράννου των.

Αἱ ἐλάχισται ἐλπίδες αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον διὰ τὴν ἀποτροπὴν τῆς Βαλκανικῆς συγκρούσεως διεψεύσθησαν. Αἱ σχετικαὶ προσπάθειαι ἐματαιώθησαν, ἡ δὲ σύρραξις ἐπῆρχετο ραγδαία καὶ τρομερὰ ὥς θύελλα.

Ἡ κατάστασις, ἡ ὁποία ἦτο λίαν σοβαρὰ ἔνεκα τῆς παρὰ τὸ διεθνὲς Δίκαιον κατασχέσεως ὑπὸ τῆς Τουρκίας Σερβικῶν πολεμοφοδιῶν καὶ Ἑλληνικῶν πλοίων, ἀπέβη ἔτι μᾶλλον ἀπειλητικὴ ἐξ ἐπιθέσεων τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Σερβικῶν καὶ Βουλγαρικῶν συνόρων. Οὕτω ἡ Τουρκία τῶν **πολιτικολογούντων στρατιωτικῶν**, τῶν Ἐμβέρ καὶ τῶν Σεφκέτ, φανταζομένη ἐαυτὴν εὐρισκομένην εἰς τοὺς χρόνους τῶν Πορθητῶν καὶ κατακτητῶν Σουλτάνων τῆς καὶ βαυκαλιζομένη ἴσως μὲ ἀπατηλὰς ἐλπίδας ὑπὸ τινων Δυνάμεων, ἐνῶ οὐδεμίαν ἀπάντησιν ἔδωκεν εἰς

τὴν ταῦτόσημον διακοίνωσιν τῶν Βαλκανίων, διέκοπτε τὰς μετ' αὐτῶν διπλωματικὰς σχέσεις παρὰ τὰ διεθνῇ νόμιμα.

Ἡ τοιαύτη κατάστασις ἠνάγκασε τὰ Βαλκάνια νὰ προστρέξωσιν εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων, ἐπιρρίπτοντα τὴν εὐθύνην εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν. Οὕτω Ἑλλάς, Σερβία καὶ Βουλγαρία, ἐκήρυξαν ἀπὸ κοινοῦ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸ ἀπόγευμα τῆς 4 Ὀκτωβρίου 1912.

Ἡ Τουρκικὴ ἀφροσύνη ὥθησε τοιοῦτοτρόπως τὰ πράγματα εἰς πόλεμον. Ἀλλ' ὁ πόλεμος οὗτος θὰ ἦτο ἀποφασιστικὸς καὶ θ' ἀπῆλθε ἀνυπολογίστους θυσίας εἰς αἷμα καὶ χρῆμα. Ἡ περὶ μεταρρυθμίσεων ἀρχικὴ λοιπὸν διακοίνωσις τῶν Βαλκανίων, ἡ ξεσχισθεῖσα ἄλλως ὑπὸ τῆς Τουρκίας, οὐδεμίαν θὰ εἶχε πλέον σημασίαν. Τὰ Βαλκάνια ἱταμώτατα καὶ προσβλητικώτατα προκληθέντα εἰς πόλεμον, δὲν θ' ἀπέβλεπον εἰς μεταρρυθμίσεις· θὰ προσέφερον εἰς τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς των κατὰ θετικώτερον καὶ διαρκέστερον : τὴν Ἑλευθερίαν. Παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας σχετικὰς δηλώσεις τῶν Δυνάμεων, τὰ Βαλκάνια ἔχουσιν ἀπόφασιν νὰ ἐκδιώξωσιν ὀριστικῶς τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Εὐρώπην.

Σπανίως εὐγενέστερος καὶ ὑψηλότερος σκοπὸς συνήνωσε τὰς Κυβερνήσεις Κρατῶν πρὸς κοινὴν ἐνέργειαν καὶ δικαίως ἐξήρθη ὡς μέγα ἐν τῇ συγχρόνῳ Ἱστορίᾳ τὸ γεγονός ἐκεῖνο. Ἡ σταυροφορία τῶν Ὀρθοδόξων Κρατῶν τοῦ Αἵμου ὑπῆρξε σταυροφορία τῆς προόδου, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς Ἀσιατικῆς καταπίεσεως. Κατὰ τῆς καταπίεσεως ἐκείνης ἡ ὁποία ἀφοῦ ἠπειλῆσε τὴν Εὐρώπην μέχρι Βιέννης ἄλλοτε, ἐπεκάθητο ἀκόμη ἐπὶ λαῶν πολὺν περισσότερον τοῦ κατακτητοῦ προηγμένων, καταστρέφουσα καὶ καταπνίγουσα τὴν ἐλευθέραν αὐτῶν ζωὴν. Διὰ τοῦτο τὰ Βαλκάνια ὑπεσχέθησαν ἀμοιβαίως, ὅπως ἰσχυρὰ καὶ ἀδελφωμένα διέλθωσι καὶ τὴν τελευταίαν σπιθαμὴν γῆς, τὴν ὁποίαν ἐπὶ αἰῶνας ἐπότισε τὸ αἷμα τῶν θυμάτων τῆς τυραννίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ.

Τὰ Βαλκάνια ἠλπίζον ὅτι πάντες οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ θὰ ἐκηρύσσοντο ὑπὲρ αὐτῶν, δεικνύνοντων ἤδη ὅτι ἠνδρώθησαν πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ὑπερασπίζωνται τὰ δίκαια τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ἰδίαν τῶν ἀσφάλειαν.

Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ Βασιλέα *Γεώργιον τὸν Α΄*. καὶ Πρωθυπουργὸν τὸν *Ἐλευθέριον Βενιζέλον*, προέβαινε τὴν 4 Ὀκτωβρίου 1912 εἰς γενναίαν καὶ ἀποφασιστικὴν χειρονομίαν. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο διὰ τὴν Ἑλλάδα Ἐθνικῶς ἱστορικωτάτη. Ἦνοιγεν εἰς τὴν ἱστορίαν της νέον, τραγικώτατον ἴσως, ἀλλ' ἐνδοξότατον κεφάλαιον.

Ἡ Ἑλλάς ἡ ὁποία μέχρι τῆς προηγουμένης ἀκόμη, ἀνέμενε νὰ ζήσῃ ἐκ τοῦ οἴκτου καὶ τῆς εὐσπλαχνίας τῶν ἰσχυρῶν. Ἡ Ἑλλάς ἡ ὁποία τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἐπαιτικῆς ζωῆς, εἶχε καθιερώσει ὡς πολιτικὸν καὶ διπλωματικὸν σύστημά της. Ἡ Ἑλλάς αὐτὴ, ἀνευανάχθη αἴφνης! Πλήρης ἀπὸ ὑπερήφανον αὐτοπεποίθησιν, ἀντίκρουσεν ἀσυγκίνητος τοὺς ξένους πρὸ τῶν ὁποίων ἔτρεμε μέχρι χθὲς καὶ ἀπεφάσισε νὰ διεκδικήσῃ μὲ τὰς ἰδίας της δυνάμεις τὰ ἠθικὰ καὶ ὕλικα δικαιὰ της.

Ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ ἐχαιρέτισε μὲ θερμὴν χαρὰν τὴν 4 Ὀκτωβρίου 1912, τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἡμέραν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τόσα ἔτη ὠνειροπώλησε διὰ νὰ ἐκδικήσῃ ἀναριθμήτους ὀμότητες καὶ βαρβαρότητας τῆς Τουρκικῆς θηριωδίας. Διὰ νὰ ἐκπλύνῃ τόσας ὕβρεις καὶ τόσους ἐξευτελισμοὺς τοὺς ὁποίους ὑπέστησαν οὐχὶ μόνον οἱ ὑπόδουλοι εἰς τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν Ἕλληνες, ἀλλ' αὐτὴ αὕτη ἡ ἐλευθερωθεῖσα καὶ ἐπίσημος Ἑλλάς καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς χαμάληδες τῆς Κων)πόλεως, τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ Ἑλλάς γνωρίζει καλῶς ὅτι δὲν ἀποδύεται εἰς ἀπλὴν ρῆξιν, ἀλλ' εἰς ἔσχατον ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν ὅλων, ὑπὲρ Ὀρθοξείας, Πατρίδος, Ἐλευθερίας, Βωμῶν καὶ Ἑστιῶν. Εἰς ἀγῶνα ἐπικρατήσεως τοῦ Σταυροῦ ἢ τῆς Ἡμισελήνου. Δὲν ὑποτιμᾷ τὰς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ της, ἔχοντος πολυάριθμον καὶ φανατικὸν στρατόν, ὃ ὁποῖος θὰ πολεμήσῃ μὲ λύσσαν ὡς ληστής ὑπερασπίζων τὴν λείαν του. Θ' ἀντιτάξῃ ὅμως εἰς αὐτὸν τοὺς γενναίους σταυροφόρους της ἡρωϊκῶς μαχομένους καὶ θνήσκοντας διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς λείας αὐτῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ τιμὴ καὶ ἡ ζωὴ δούλων ἀδελφῶν. Ὁ πόλεμος θὰ εἶναι ἀνοικτῶν, ἀνηλεῆς, τραγικώτατα δὲ καὶ τρομακτικώτατα ὥραϊος.

Οἱ συγκρουόμενοι παίζουσιν εἰς τὴν τύχην τοῦ πολέμου αὐτοῦ τὴν ὑπαρξίν καὶ τὸ μέλλον των. Ἀλλοίμονον λοιπὸν εἰς

τοὺς ἡττημένους. Τὸ γνωρίζει καλῶς τοῦτο ὁ Ἑλληνικὸς στρα-
τὸς καὶ ἐξ αὐτοῦ ἑκατονταπλασιάζεται τὸ θάρρος, μὲ τὸ ὅποιον
θὰ βαδίσῃ ἔμπρὸς ἔχων ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ δίκαιον καὶ τὸν Ὑψι-
στον ἐπιβλέποντα καὶ εὐλογοῦντα τὰ ὄπλα του . . .

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΕΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΔΙΑΣΠΑΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ—ΕΚΠΛΟΥΣ ΤΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς συγκεντρωμένος παρὰ τὰ σύνορα ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Διαδόχου **Κωνσταντίνου**, ἀναμένει τὴν διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως διὰ νὰ προελάσῃ.

Ἡ ἱερὰ στιγμή ἔφθασεν ! Ὁ κῦβος ἐρρίφθη ! Τὸ Ἕθνος ἀκράτητον ὄρμῃ εἰς τὸν ἀγῶνα ! Ἡ θὰ νικήσῃ καὶ θὰ ζήσῃ, ἢ θὰ ἐξέλθῃ συντετριμμένη. . . .

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔλαβε τὴν νύκτα τῆς 4—5 Ὀκτωβρίου (17—18) τὴν διαταγὴν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος.

Ἀφίχθεις εἰς τοὺς Σταθμοὺς τῶν συνόρων, βλέπει μὲ ἀγανάκτησιν τὴν κληρονομίαν τοῦ 1897 : Τὴν διαρρῦμιν τῶν συνόρων. Οἱ Ἑλληνικοὶ Σταθμοὶ εὐρίσκονται κατὰ 400 περίπου μέτρα χαμηλότερα τῶν Τουρκικῶν ! Ἀλλὰ τί μὲ τοῦτο ; Ὁ Στρατὸς εἶναι ἀποφασισμένος νὰ μὴ ἐπαναληφθῇ ἡ θλιβερά ἐκείνη ἱστορία, οὐδὲν δὲ ἐμπόδιον θὰ δυνηθῇ νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀπόφασίν του αὐτήν. Οἱ Τουρκικοὶ Σταθμοὶ θὰ κυριευθῶσιν.

Τὴν 8 πρωῒνὴν ὥραν τὰ πρῶτα τμήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὁρμῶσι. Παρὰ τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σοβαρὰν ἀντίστασιν τῶν Τουρκικῶν φρουρῶν,* οἱ Σταθμοὶ κυριεύονται ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον. Αἱ ἐπ' αὐτῶν κυματίζουσιν ἐρυσσιναι Σημαῖαι, αἱ συμβολίζουσιν τὸ αἷμα καὶ τὸν Δεσποτισμὸν, κρημνίζονται ἀντικαθιστάμεναι ὑπὸ τῆς Γαλανολεύκου. Οὕτω ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διασπᾷ τὰ σύνορα εἰς ἑξ σημεῖα καὶ εἰσέρχεται

* Ἡ ἐκ δέκα ἀνδρῶν φρουρὰ τοῦ τουρκικοῦ Σταθμοῦ Προφήτου Ἡλίας Γκριτζόβαλι ἐγκλεισθεῖσα εἰς τὸν οἰκίσκον καὶ πολιορκηθεῖσα ἀντέχει μέχρι τῆς 2 μ. μ. ὥρας τῆς ἐπομένης, ὁπότε ἐνήργησεν ἔξοδον. Κατ' αὐτὴν οἱ ἐπτὰ ἐφονεύθησαν καὶ οἱ τρεῖς συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι.

νικητῆς καὶ θριαμβευτῆς εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος . . . Εἰς τὸ ἔδαφος τὸ ὁποῖον μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐλέγετο ἐχθρικὸν καὶ Τουρκικόν, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο πράγματι παρὰ ἀδελφικόν, Ἑλληνικόν . . . Εἰς τὸ ἔδαφος τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀνέκτα τὴν Ἐθνικότητά του, τὴν ὁποίαν ἀπὸ αἰώνων εἶχε χάσῃ. Αἱ εἰσβαλοῦσαι Ἑλληνικαὶ δυνάμεις, ἐστάθμευσαν ὡς ἐξῆς τὴν ἐσπέραν τῆς 5 Ὀκτωβρίου : Ἡ I Μεραρχία ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Ε. Μανουσογιαννάκην εἰσβαλοῦσα διὰ Μελοῦνας, ἐστάθμευσε Νοτίως τῆς Τσαριτσαίνης. Ἡ II ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Α. Καλλάρην διὰ προφήτου Ἡλίας εἰς Σκόμπα. Ἡ III ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Κ. Δαμιανὸν διὰ Ρεβενίου εἰς Δομένικον. Ἡ IV ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Κ. Μοσχόπουλον διὰ Γριζάνου καὶ Ζάρκου, εἰς Βλαχογιάννη. Ἡ V ὑπὸ τὸν συν|χην Δ. Ματθαίου-πουλον διὰ στενωποῦ Κουτσοχείρου εἰς Δαμάσιον. Ἡ Ταξιαρχία Ἰππικοῦ ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Α. Σοῦτσον διὰ Γριζάνου εἰς Πετρόρι. Τὸ ἀπόσπασμα συν|χου Σ. Γεννάδη εἰς Τουρκικὸν Σταθμὸν Τσούκας. Τὸ ἀπόσπασμα ἀν|χου Κ. Κωνσταντινοπούλου διὰ Βαλέτσικο εἰς Ψιλόρραχην.

Εἰς συμπλήρωσιν τῶν κατὰ ξηρὰν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν, τὴν νύκτα τῆς 4—5 Ὀκτωβρίου δύο κανονιοφόροι ἐξεβίαζον τὸ στενὸν τῆς Πρεβέζης, ἐνῶ ἐχθρικὸν πλοῖον πλήρες στρατοῦ ἠχμαλωτίζετο ἔξωθι τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης. Ὁ Στόλος ἐξέπλεεν ἀπὸ τὸ Φάληρον τὴν 2 μ. μ. ὥραν τῆς 5 Ὀκτωβρίου καὶ κατηνθύνετο εἰς τὸ Αἰγαῖον, διὰ ν' ἀναμετρηθῇ πρὸς τὸν Τουρκικὸν ἐὰν ἤθελε τολμήσῃ νὰ ἐξέλθῃ τῆς κρύπτης του.

Τὴν πρώτην ταύτην ἡμέραν τοῦ πολέμου, μὴ ἀναμετρηθέντες σοβαρῶς πρὸς τὸν ἐχθρὸν οἱ στρατιῶταί μας καὶ ἰδόντες ἐγκαταλειφθείσας ἀμαχητὶ τόσον ὀχυρὰς τοποθεσίας, δὲν ἠδύναντο ἀκόμη νὰ σχηματίσωσι γνώμην περὶ τῆς μαχητικότητος τῶν Τούρκων καὶ νὰ συγκριθῶσι πρὸς αὐτούς. Δικαίως ὁθεν διηρωτῶντο : Ὁ ἐχθρὸς θὰ δώσῃ μάχην εἰς ἄλλα κατὰ πολὺ ὀχυρότερα σημεῖα ; Θὰ συγκεντρώσῃ δυνάμεις πολὺ μεγαλυτέρας ; Τὴν ἀπάντησιν ἔδωκε τὴν ἐπομένην αὐτὸς ὁ ἐχθρὸς, δεχθεὶς τὴν πρώτην μάχην του εἰς τοποθεσίαν ἀσυγκρίτως κατωτέραν τῶν ἀμαχητὶ ἐγκαταλειφθεισῶν.

Τὸ Ἑλληνικὸν Στρατηγεῖον εἶχε τὴν πληροφορίαν ὅτι ἐχθρὶ καὶ περὶ καὶ δυνάμεις μετὰ τινων πυροβολῶν, κατεῖχον τὰ πρὸ τῆς Ἑλασσῶνος ὑψώματα. Αἱ I καὶ II Μεραρχαὶ ἐβάδισαν ὅθεν ἐναντίον τῆς τοποθεσίας αὐτῆς, ἐνῶ τὰ λοιπὰ τμήματα ἐσυνέχισαν τὴν προέλασίν των.

Τὴν 10 πρωΐνῃν ὥραν τὸ 5ον Περικὸν Σύν)μα βαδίζον κατὰ τῆς Ἑλασσῶνος, ἐδέχετο τὴν πρώτην βολὴν τοῦ ἐχθρικοῦ Πυροβολικοῦ. Αὕτη ὑπῆρξεν ἐπιτυχής—κατὰ σύμπτωσιν ὅμως ὥς ἀπέδειξεν ἡ ἄστοχος ἐξακολούθησις τῆς ἐχθρικῆς βολῆς—καὶ ἐπέφερε μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τὴν ἀναπόφευκτον πρώτην συγκλίνησιν. Ἡ ἐπέμβασις τῶν ἀξιωματικῶν ἐπανέφερεν ἀμέσως τὴν ψυχραιμίαν καὶ οἱ στρατιῶται ἀντίκρυζον μετὰ θάρρους τὴν πρώτην ταύτην δεινὴν ἐναρκτήριον δοκιμασίαν. Ὅπως μὴ τὸ Περικὸν τηρηθῇ ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἐχθρικοῦ Πυρ)κοῦ, ὃ διοικητῆς τῆς Μεραρχίας διατάσσει τὸ 1ον Πεδινὸν Πυρ)κὸν νὰ βάλῃ. Καίτοι τὸ Περικὸν δὲν εἶχεν ἀκόμη ὑπερβῇ τὰς ἀναγνωρισθείσας θέσεις βολῆς Πυρ)κοῦ, ἐν τούτοις αἱ δύο μοῖραι τοῦ 1ου Πεδινοῦ σπεύδουσι πρὸς αὐτάς. Τὰ πυρὰ τοῦ ἀντιπάλου Πυρ)κοῦ καθίστανται τὴν στιγμὴν ἐκείνην δραστικώτατα· οἱ ἐλάται ὅμως κύπτοντες παρορμῶσι τοὺς ἵππους καὶ παρὰ τὸ μαλακὸν ἔδαφος, τὰ ὀχήματα ὀδηγοῦνται ἐν καλπασμῷ εἰς τὰς θέσεις των. Τὴν 10,30' ῥίπτεται ἡ πρώτη βολή, ἀρχομένης οὕτω λυσσαλέας μονομαχίας Πυρ)κοῦ. Ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ προσπαθείᾳ τοῦ νὰ ἐπικρατήσῃ τὸ ἐν τοῦ ἐτέρου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀνταλλάσσουσι μεταξὺ των σωρείαν ὀβίδων, ἐνῶ ἐξ ἄλλου μέγαν ἀριθμὸν τοιούτων ἐξαποστέλλουσι κατὰ τῶν ἀντιπάλων Περικῶν. Οἱ Ἕλληνες ταχύτεροι καὶ ἱκανώτεροι τῶν Τούρκων συναδέλφων των, ἀνακαλύπτουσι τὰς θέσεις των καὶ τοὺς χαιρετίζουσι διὰ σφοδρῶν συμπυροβολήσεων. Τὸ Τουρκικὸν Πυρ)κὸν ἀραιώνει κατ' ἀρχὰς τὰ πυρὰ του, κατόπιν σιγᾷ καὶ τέλος τὴν 12,30' σπεύδει νὰ ἐξαφανισθῇ διὰ τῶν ἐλαιῶνων

Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ 4ον καὶ 5ον Συντάγματα ὑποδεχόμενα διὰ ζητωκραυγῶν ἐκάστην βολὴν τοῦ Πυρ)κοῦ μας, καὶ εἰρηνεύόμενα τὴν ἐντελῶς ἄστοχον βολὴν τοῦ ἐχθρικοῦ τοιούτου, προχωροῦσι μετ' ἀξιοθαυμάστου τάξεως, ὥς ἐὰν ἐλίσσοντο ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν ἀσκήσεων. Οὕτω τὴν 11 ὥραν ἄρχεται ὁ ἀγὼν

Πεζικοῦ. Παρὰ τὴν ἐπίμονον ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ τὰ Συντάγματα τῆς I Μεραρχίας προχωροῦσιν, ἐνῶ ὀλίγον πρὸ τῆς μεσημβρίας ἀριστερὰ αὐτῶν ἀναπτύσσονται τὰ 3ον καὶ 7ον τῆς II Μεραρχίας. Τὸ ἐχθρικὸν Πεζικὸν στερηθὲν τῆς προστασίας τοῦ Πυροβοῦ τοῦ ἀφ' ἑνός, διαρκῶς πιεζόμενον ὑπὸ σφοδρότατης κατὰ μέτωπον ἐπιθέσεως ἐξ ἄλλου καὶ βλέπον τὸ δεξιὸν του πλευρὸν ἀπειλούμενον ἐκ τρίτου, ἐμιμήθη τὴν 1 μ. μ. ὥραν τὸ Πυροβολικὸν καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν.

Ἡ Ἑλληνικὴ νίκη ὑπῆρξε πλήρης. Ἡ πρώτη αὕτη μάχη ἣ ὁποία ἐκερδίσθη μὲ ὀλίγας ἀπωλείας (Νεκροί: ἀξιοὶ 2, ὀπλίται 5. Τραυματαῖι ὀπλίται 29), ἔσχε τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα: ἀπέδειξεν ἀναμφισβήτητον τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Πυροβολικοῦ μας. Ἀσύγκριτον τὴν ὁρμὴν τοῦ Πεζικοῦ μας. Ἀφάνταστον τὴν αὐτοθυσίαν τῶν ἀξιωματικῶν μας. Ὑπέροχον τὸ ἐπιθετικὸν πνεῦμα τῶν στρατιωτῶν μας. Τὴν δευτέραν αὐτὴν ἐσπέραν τοῦ πολέμου οἱ στρατιῶταί μας οὐδεμίαν εἶχον πλεον ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ὑπεροχῆς των καὶ ἐξεφράζοντο μετὰ περιφρονήσεως διὰ τὸν ἀντίπαλόν των. . . . Ἐτέρα ὑψίστης σημασίας νίκη: Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἠθικοῦ!

Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸς μόνον ὁ ἀπολογισμὸς τῆς δευτέρας ἡμέρας τοῦ πολέμου. Τὸ ἀπόσπασμα Γεννάδη (1ον καὶ 4ον τάγματα εὐζώνων) ἐξετόπισε κατόπιν ἐπιμόνου ἀντιστάσεως καὶ τριώρου ἀγῶνος τὸν ἐχθρόν, ὃ ὁποῖος κατεῖχε τὴν Δισκάταν. Ἀπασαὶ αἱ λοιπαὶ Μεραρχίαι προήλασαν ἄνευ ἀντιστάσεως, ἐνῶ μία ἀκόμη ἡ VI ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Κ. Μηλιώτην διέβη τὰ τέως σύνορα. Ὁ στρατὸς τῆς Ἡπείρου ἐξ ἄλλου διαβὰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀρτης, ἀπώθησε τὰς πρὸ τοῦ Ἀράχθου ἐχθρικὰς δυνάμεις.

Ἴδου λοιπὸν ὅτι αἱ δύο πρῶται ἡμέραι τῆς ἐνάρεξως τοῦ πολέμου ἠνόνησαν τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα! Ἡ μικρὰ Ἑλλάς, τὸ μαρταζόμενον αὐτὸ μέχρι τῆς 4 Ὀκτωβρίου Ἐθναρίον, τὴν 5 Ὀκτωβρίου νικᾷ καὶ ἐπιβάλλεται! Ὁ στρατὸς τῆς ἀναδεικνυόμενος ἀσυγκρίτως ὑπέρτερος τοῦ ἀντιπάλου του, τὸν ἀνατρέπει καὶ προελαύνει εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος. Ὁ στόλος τῆς κυριαρχεῖ τῆς θαλάσσης.

Ἡ Ἑλλάς δύναται νὰ εἶναι ὑπερήφανος ! Ἀρχίζει νὰ ἔχη Στρατὸν καὶ Στόλον ὅπως τοὺς ὠνειροπόλησεν, ἱκανοὺς νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀκεραιότητά της. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δύναται νὰ εἶναι ἥσυχος ! Αἱ ταπεινώσεις καὶ οἱ ἐξευτελισμοὶ δὲν θὰ ἐπαναληφθῶσιν εἰς τὸ μέλλον.

ΤΟ ΟΓΔΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Τῆς τιμὴν τῆς ἐκβιάσεως τῶν Σταθμῶν, ἡ IV Μεραρχία ἀνέθηκεν εἰς τὸ 8ον Σύνταγμα τὸ ὁποῖον ἦτο συγκεντρωμένον ὀπίσω τῶν σταθμῶν: Γριζάνου, Προφήτου Ἡλιοῦ, Ἀγίου Ἰωάννου.

Οἱ ἄνδρες ἐτοποθετήθησαν ὀπίσω τῶν λόφων, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς κορυφῆς διὰ νὰ ἐξετάσωσι τὸ ἔδαφος καὶ τοὺς Τουρκικοὺς σταθμοὺς. Τόση ὅμως ἦτο ἡ ἀνυπομονησία τῶν στρατιωτῶν «ν' ἀντικρύσουν μίαν ὥραν ἀρχήτερα» — κατὰ τὴν ἔκφρασιν των — τὸν μισητὸν ἐχθρὸν, ὥστε ἅπαντες ἠθέλησαν ν' ἀκολουθήσωσι τοὺς ἀξιωματικούς των. Πρὸς μεγάλην των ὁμως ἀπογοήτευσιν τοῖς ἀπαγορεύεται τὸ τοιοῦτον καὶ οἱ πειθαρχικοὶ καὶ γεναῖοι στρατιῶται συγκρατοῦσι τὴν ψυχὴν των καὶ ἀναμένουσιν ἐναγωνίως τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν θ' ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι νὰ ὀρμήσωσιν . . .

Οἱ Τοῦρκοι ἀντιληφθέντες ἀσυνήθη κίνησιν εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς σταθμοὺς καὶ ὑποπτευθέντες ὅτι θὰ ὑφίσταντο ἐπίθεσιν, ἠτοιμάσθησαν πρὸς ἄμυναν. Ἄλλοι μὲν ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῶν σταθμῶν, ἄλλοι δὲ κατέλαβον τὰ πέριξ αὐτῶν χαρακώματα.

Τὴν 7,30' δίδεται ἡ διαταγὴ τῆς ἐκβιάσεως τῶν σταθμῶν. Τὸ τιμητικὸν τοῦτο ἔργον τῆς πρώτης συγκρούσεως πρὸς τὸν ἐχθρὸν δίδεται εἰς τοὺς λόχους 1ον καὶ 4ον.

Εἶναι ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐγένετο εὐθύς ὡς ἐδόθη εἰς τοὺς ἄνδρας ἡ διαιαγὴ πρὸς ἐπίθεσιν. Τὰ τμήματα τὰ ὁποῖα ἔξ ἐκάστου λόχου ὠρίσθησαν νὰ προχωρήσωσι πρῶτα, ὥρμησαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ταχύτητος ὡς ἐὰν ἔβαινον εἰς παιδικὸν πετροπόλεμον, ὡς ἐὰν ἐξετέλουν ἄσκησιν ἐφόδου. Ὁ στρατιώτης Ἀντώνιος Ἀβανέας ἐκ τοῦ χωρίου Κουτίφαρη τοῦ δήμου Λεύκτρου τῆς Λακωνίας, δημοδιδάσκαλος τὸ

ἐπάγγελμα, τρέχων χωρὶς νὰ σταθῇ, κατορθώνει παρὰ τὰ πυρὰ τῶν Τούρκων νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ σταθμοῦ. Τὸ τοιοῦτον τὸν ἐμέθυσεν ἀπὸ ἐνθουσιασμόν καὶ ἤρχισε νὰ κτιπᾷ τὴν θύραν τοῦ σταθμοῦ φωνάζων «Ἐβγάτε ἔξω. Σᾶς ἔπιασα, δὲν γλυτώνετε». Εἰς ἀπάντησιν ὁ ἥρως Ἀβανέας ἐδέχετο μίαν σφαῖραν εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ ἔπιπτε νεκρός.

Ὁ ἥρως αὐτὸς ὑπῆρξε τὸ πρῶτον θῦμα τοῦ 8ου Συντάγματος. Ἀσφαλῶς ὅμως καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὁλοκλήρου, διότι ἐφονεύθη περὶ τὴν 8 ὥραν.

Οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν νὰ ἀντισταθῶσιν, ἀλλὰ πρὸ τῆς λύσεως καὶ τῆς ὁρμῆς μεθ' ὧν ἐπειέθησαν οἱ ἄνδρες τοῦ 8ου Συντάγματος, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συγκρατηθῶσιν εἰς τὰς θέσεις των περισσότερον τῆς ἡμισείας ὥρας. Ἄλλοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν πρὸς Βορρᾶν, πολλοὶ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι.

Μετὰ τὴν ἐκβίασιν τῶν σταθμῶν, τὰ τμήματα προχωροῦσιν εἰς τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος.... Ἐπιχειροῦσι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν νίκην.... Ἡ συγκίνησις ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν εἶναι ἀπερίγραπτος... Ὅλοι ὀρκίζονται ἐνδομύχως νὰ μὴ γυρίσωσιν ὀπίσω παρὰ νικηταί.

Τὸ Σύνταγμα κατευθύνεται εἰς τὸ πλησίον κείμενον χωρίον Ἐλευθεροχώριον. Τοῦτο δικαιολογοῦν τὸ ὄνομά του ὑποδέχεται πρῶτον τὴν Ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν φέρει ὁ Ἑλληνικὸς στρατός. Οἱ κάτοικοι περιχαρεῖς καὶ δακρύνοντες, ἐξέρχονται εἰς προὔπαντησιν τῶν ἐλευθερωτῶν ἀδελφῶν των. Ἐναγκαλίζονται καὶ καταφιλοῦσι τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας. Ἡ σκηνὴ ὑπῆρξε πολὺ συγκινητικὴ. Ὁ κάλαμος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν περιγράψῃ, δὲν δύνανται δὲ νὰ λάβωσιν ἰδέαν αὐτῆς παρὰ μόνον ὅσοι τὴν ἐδοκίμασαν ἐκεῖ. Οἱ πρὸ μιᾶς ἀκόμῃ στιγμῆς πολεμοχαρεῖς καὶ ἀγριοποὶ ἄνδρες συγκινοῦνται, δακρύουσι, κλαίουσιν.... Οἱ γεροντότεροι εὐχαριστοῦσι τὸν Θεὸν διότι τοὺς ἀφῆκε νὰ ζήσωσι καὶ ἴδωσι τὴν ἁγίαν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἐλευθερίας.

Ἄνδρες καὶ γυναῖκες προσπαθοῦσι νὰ εὐχαριστήσωσι τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ ἐκδηλώσωσι τὴν εὐγνωμοσύνην των. Φέρουσι πρὸς αὐτοὺς παντὸς εἶδους δῶρα (οἶνόπνευμα, καπνόν, ὕδωρ κλπ.). Οἱ κώδωνες τοῦ χωρίου ἠχοῦσι χαρμωσύνως, διὰ τὸ ἄναγκεῖλωσι

τὸ εὐχάριστον τῆς ἐλευθερίας ἄγγελμα. Διὰ νὰ καταστήσῃσι γνωστὸν ὅτι ὁ ἄγριος κατακτητὴς τῆς χθὲς, κατατρομαγμένος ἐτράπη εἰς φυγὴν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ Σταυροῦ. Διὰ νὰ εἰδοποιήσῃσι τοὺς νεκροὺς τῆς Ἑθνικῆς αἰσχύνης τοῦ 1897, ὅτι λαμβάνομεν τὴν ἐκδίκησιν τῶρα καὶ διερχόμεθα τὰ σύνορα ἀντιθέτως . . .

Εἰς τὸ χωρίον συγκεντροῦνται οἱ εἰς τοὺς διαφόρους σταθμοὺς συλληφθέντες αἰχμάλωτοι. Οἱ στρατιῶται—ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀξιωματικοὶ—σπεύδουσι νὰ τοὺς περιεργασθῶσι. Θέλουσι νὰ ἴδωσι τὸν Τοῦρκον, διὰ τὸν ὁποῖον τόσα καὶ τόσα ἤκουον ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας των . . .

—Μὰ αὐτοὶ εἶναι οἱ Τοῦρκοι; λέγουσιν ἀποστρέφοντες περιφρονητικῶς τὸ πρόσωπον.

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων εἶναι καὶ 2-3 Ἀραβες. Αὐτοὺς περιεργάζονται περισσότερον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ τέλος εἰρωνεύονται οἱ στρατιῶται. Οἱ αἰχμάλωτοι βλέποντες τοιοῦτον κύκλον νὰ σχηματίζεται πέριξ των φοβοῦνται καὶ τρέμουσιν . . .

—Νὰ μὴ τοὺς ἀφήσητε νὰ γυρίσουν πίσω. Λέγουν οἱ χωρικοὶ φοβισμένοι ὀλίγον.

—Διὰ νὰ γίνῃ αὐτό, πρέπει νὰ πατήσουν ἐπὶ τῶν πτωμάτων μας. Ἀπαντοῦν μερικοὶ στρατιῶται.

Οἱ χωρικοὶ ἀναθαρροῦν. Εἰς ἐξ αὐτῶν ἐκφράζει τὴν στενοχωρίαν του, διότι ὁ Τοῦρκος ἀξιωματικὸς διοικητὴς τῶν φυλακίων, κρυμμένος εἰς τὴν οἰκίαν του κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης, ἵππευσε πρὸ ὀλίγου καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν.

—Ποῦθε ἐπῆγε μωρέ; Ἐρωτᾷ ὁ Ἀνθυπὶλαρχος Βασ. Βασιλόπουλος.

—Νὰ πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ἀπαντᾷ ὁ χωρικὸς δεικνύων μίαν κατεύθυνσιν.

Ὁ Βασιλόπουλος ἱππεύει καὶ καλπάζει μόνος πρὸς τὴν ὑποδειχθεῖσαν κατεύθυνσιν, διὰ νὰ συλλάβῃ τὸν Τοῦρκον ἀξιωματικόν. . .

Δὲν εἶναι ὅμως καιρὸς διὰ τοιαύτας ἐκδηλώσεις. Οἱ Τοῦρκοι πρέπει νὰ καταδιωχθῶσι, χωρὶς νὰ τοῖς δοθῇ καιρὸς νὰ σταθῶσιν. Ἡ Μεραρχικὴ ἴλη ὑπὸ τὸν Ἰλαρχον Πέτρον Μᾶνον καταδιώκει τοὺς φεύγοντας καὶ συλλαμβάνει πολλοὺς αἰχμαλώτους. Τὸ ἔργον τῆς ἴλης συμπληροῦσιν οἱ λόχοι 1ος καὶ 4ος. Τὸ λοιπὸν Σύνταγμα βαδίζει συγκεντρωμένον καὶ τὴν 3 μ. μ. κα-

ταυλίζεται ἔξωθι τοῦ χωρίου Βλαχογιάννη. Οἱ στρατιῶται ἦσαν πολὺ εὐχαριστημένοι καὶ ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῆς πρώτης ἐκείνης ἡμέρας τοῦ πολέμου, ἐπιτευχθέντα μὲ ἐλάχιστας σχετικῶς ἀπωλείας. Εἰς λοχίας, εἰς δεκανεὺς καὶ τρεῖς στρατιῶται φονευμένοι, εἰς δεκανεὺς καὶ τρεῖς στρατιῶται τραυματαῖαι.

Οἱ Τοῦρκοι εἶχον τόσον τρομάξῃ καὶ μετὰ τοιαύτης ταχύτητος ἔτρεχον ὑποχωροῦντες, ὥστε τὴν ἐπομένην—6 Ὀκτωβρίου—οὐδὲ ἡ Μεραρχιακὴ ἴλη ἠδύνατο νὰ τοὺς φθάσῃ. Ἐν τούτοις αὕτη κατάρθωσε καὶ συνέλαβεν αἰχμαλώτους τινάς.

Διὰ τὸ 8ον Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον εἶπετο τῆς ἴλης καὶ προηγεῖτο τῆς Μεραρχίας ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ, δὲν ἔμεινε παρὰ ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἔργου τοῦ Ἰππικοῦ. Ἡ παντελής δηλαδὴ ἐκκαθάρσις τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τοὺς τῇδε κάκεισε κρυπτομένους Τούρκους. Οὗτοι κρυπτόμενοι ὀπίσω θάμνων καὶ λογχμῶν, ἔρριπτον τοὺς τελευταίους πυροβολισμούς των. . . .

Ἡ φάλαγξ διέρχεται οὕτω θριαμβευτικὴ διὰ τῶν χωρίων Συκιᾶς καὶ Περγόρι. Οἱ κάτοικοι ἐξελθόντες ἀποθεάουσι τοὺς ἐλευθερωτάς, πρὸς τοὺς ὁποίους μετὰ δακρύων χάρας καὶ εὐγνωμοσύνης ἀπευθύνουσι θερμοτάτας φράσεις εὐχαριστιῶν.

Τὸ Σύνταγμα κατηυλίσθη τὸ ἀπόγευμα εἰς Κεφαλόβρυσον. Τὰ Μεταγωγικὰ Σώματος μετὰ τῶν ὁποίων βαδίζουσι τὰ μαγειρεῖα τῶν λόχων καὶ αἱ ἀποσκευαὶ τῶν ἀξιωματικῶν δὲν ἔφθασαν. Ἐπομένως δὲν δύναται νὰ παρασκευασθῇ συσσίτιον διὰ τοὺς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι οὐδὲν εἶδος τροφῆς ἔλαβον ἀπὸ τῆς προηγουμένης, ἐνῶ οἱ ἀξιωματικοὶ σὺν τῇ ἑλλείψει τροφῆς παραμένουσιν ἄνευ ἀντισκήνων καὶ κλινοσκεπασμάτων. Οὕτω οἱ μὲν ἄνδρες ἔψησαν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἔφαγον ἄνευ ἄλατος καὶ ἄρτου, τὴν ἑξ ἐπιτοπίων ποιμνίων ἐξοικονομηθεῖσαν μερίδα ὠμοῦ κρέατος, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ ὅπως προστατευθῶσιν ἀπὸ τὴν πλίντουσαν ραγδαίαν βροχὴν, ζητοῦσι φιλοξενίαν ὑπὸ τὰ ἀντίσκηνα τῶν στρατιωτῶν των, οἱ ὅποιοι τὴν προσφέρουσι λίαν εὐχαρίστως. . . . Ἰδοὺ ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς πραγματικῆς συναδελφότητος καὶ ἀλληλεγγύης. . . .

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔχουσι ζητήσῃ καταφύγιον οἱ ἀξιωματικοὶ Πραντούνας, Χρυσομάλλης, Λυμπερόπουλος, Πέερρος, Βῶκος,

Γεωργουᾶκος καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ Συν]τος. Ὁ Πραντούνας γράφει, ὁ Παντελεήμων προσεύχεται καὶ οἱ λοιποὶ κάθηνται σταυροπόδι.

—Βρὲ παιδιά πρέπει νὰ μεταλάβωμεν. Ἄναφωνεῖ αἴφνης ὁ Χρυσομάλλης.

—Μὰ μόλις πρὸ δύο ὥρων ἐφάγαμε. Λέγει ὁ Βῶκος.

—Ἀφοῦ ζητεῖτε τὴν Ἀγίαν Κοινωνίαν μὲ τὴν καρδιά σας, πλησιάσατε. Λέγει ὁ Παντελεήμων καὶ μεταλαμβάνει τοὺς γενναίους ἐκείνους. . . .

Μετὰ παραμονὴν μιᾶς ἡμέρας (7 Ὀκτωβρίου) εἰς Κεφαλόβρυσον καὶ φειδωλὸν ἀνεφοδιασμόν, ἐπηκολούθησεν ἡμερησία (8 Ὀκτωβρίου) πορεία. Αὕτη ὑπῆρξε λίαν ἐπίπονος λόγῳ τοῦ ὀρεινοῦ καὶ δυσβάτου τοῦ ἐδάφους, ἡ δὲ εἰς Γιαννωτὰ ἀφίξις ἐπετεύχθη μόλις τὴν 6 μ. μ. ὥραν. Δοθείσης διαταγῆς ὅτι τὴν ἐπομένην ἡ ἐκκίνησις θὰ ἐγίνετο λίαν πρωτῶ, ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλιταὶ κατεκλίθησαν ἀμέσως μετὰ τὸ συσσίτιον, διὰ ν' ἀνακτήσωσι δυνάμεις διὰ τὸν ἐπικείμενον ἀγῶνα.

ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟΣ

Οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Ἐλασσῶνα δὲν εἶχον παρατάξιν μεγάλας δυνάμεις, διότι τὴν σοβαρὰν ἀντίστασιν καὶ τὴν κυρίαν μάχην ἐσκόπουν νὰ δώσωσιν εἰς τὰ περιβόητα στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου.

Ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Φόν-Ντέρ-Γκόλτσ, ὁ περίφημος διοργανωτὴς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, εἶχε διακηρύξῃ ὅτι ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρουν ποτὲ νὰ ἐκβιάσωσι τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου, ταῦτα θὰ ἦσαν «ὁ τάφος των». Οἱ Τοῦρκοι ἔχοντες πεποίθησιν εἰς τὰς γνώσεις τοῦ οργανωτοῦ των, ἀναμένονσι νὰ παραστῶσιν εἰς τὸν τάφον αὐτὸν τῆς Ἑλλάδος. . . .

Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες τί ἔπαθαν λοιπόν; Ἀποφασίζουσι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν στενωπὸν αὐτὴν, τὴν ὁποίαν κατέχουσιν οἱ Τοῦρκοι καλῶς ὁχυρωμένοι καὶ ἀποφασισμένοι ν' ἀμυνθῶσι μέχρις ἐσχάτων; Naί, τὸ ἀποφασίζουσι διότι ἔχουσι πεποίθησιν εἰς τὴν δυνάμιν των καὶ διότι καὶ αὐτοὶ εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ ἐπιμείνωσι μέχρις ἐσχάτων. . . .

Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Σαρανταπόρου ἀπεφασίσθη νὰ ἐκτε-

λεσθῇ τὴν 9 Ὀκτωβρίου. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς προπαρασκευασθεὶς ὄθεν τὴν 7, ἐτέθη ἀπὸ τῆς πρώτης τῆς 8 εἰς πορείαν διὰ νὰ εὑρεθῇ τὴν ἐσπέραν τῆς ἡμέρας αὐτῆς εἰς τὰς θέσεις, ἀπὸ τῶν ὁποίων θὰ ἐξώρμα τὴν ἐπομένην διὰ τὴν ἐπίθεσιν.

Ἡ στενωπὸς τοῦ Σαρανταπόρου δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ κυριευθῇ διὰ κυρίας κατὰ μέτωπον ἐπιθέσεως καὶ ὥς ἐκ τούτου κατεβλήθη προσπάθεια νὰ κυκλωθῇ, εἰς τρόπον ὥστε οἱ ἀμυνόμενοι αὐτῆς Τοῦρκοι νὰ μὴ δυνηθῶσι νὰ διαφύγωσιν. Οὕτω τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον ἐκανόνισεν ὥς ἑξῆς ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς κυκλωτικὰς κινήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον σκοπὸν ν' ἀποκλείσωσι πᾶσαν ὁδὸν ὑποχωρήσεως τοῦ ἐχθροῦ, ἀφ' ἑτέρου διὰ τὴν κατὰ μέτωπον ἐπίθεσιν, ἣ ὁποία θὰ συνεκράτη αὐτὸν ἐπὶ τῶν θέσεών του :

Κυκλωτικὴ κίνησις δεξιῶ: Ἀπόσπασμα Κωνσταντινουπόλου (2ον καὶ 6ον Τάγματα Εὐζώνων) ἀπὸ Καλύβια διὰ Βλαχολεβάνου πρὸς Νεοχώρι. Ἄμα τῇ ἐνάρξει τῆς μάχης, ἀπεστάλη τὸ 8ον Τάγμα Εὐζώνων (τῆς ἐν ἐφεδρείᾳ VI Μεραρχίας) καὶ κατέλαβε τὴν εἴσοδον τῆς στενωποῦ Πέτρας, καθόσον κατὰ πληροφορίας δοθείσας τότε τῷ Στρατηγεῖω, ἐθεάθη ἐχθρική δύναμις πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἐκείνην.

Κυκλωτικὴ κίνησις ἀριστεροῦ: IV Μεραρχία ἀπὸ Γιαννωτὰ διὰ Μεταξᾶ πρὸς στενὰ Πόρτας.

Κυκλωτικὴ κίνησις ἄκρου ἀριστεροῦ: V Μεραρχία ἀπὸ Λουτροῦ διὰ Λαζαράδων πρὸς τὸν παρὰ τὴν μονὴν Ἀγίου Νικάνωρος, (Ζάμπουρδα) πόρον τοῦ Ἀλιάκμονος. Ἀπόσπασμα Γεννάδη ἀπὸ Δισκάτας πρὸς τὸν αὐτὸν πόρον. Ταξιαρχία Ἱππικοῦ ἀπὸ Δισκάτας διὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ πρὸς Σέρβια.

Ἐπίθεσις κατὰ μέτωπον: I, II καὶ III Μεραρχίαι ἐπιθέσεως, VI Μεραρχία ἐφεδρείας.

Ἡ I Μεραρχία ἀποτελοῦσα τὸ δεξιόν, ὥφειλε νὰ ἐπιτεθῇ μὲ τὸ ἀριστερόν της πρὸς τὴν Βίγλαν. Ἡ II Μεραρχία ἀποτελοῦσα τὸ κέντρον, ὥφειλε νὰ ἐπιτεθῇ ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ καὶ μὲ τὸ μὲν δεξιόν της πρὸς Βίγλαν τὸ δὲ ἀριστερόν της πρὸς Γλύκοβον. Ἡ III Μεραρχία ἀποτελοῦσα τὸ ἀριστερόν, ὥφειλε νὰ ἐπιτεθῇ μὲ τὸ δεξιόν της πρὸς Γλύκοβον. Ἡ VI Μεραρχία ἀποτελοῦσα τὴν ἐφεδρείαν, θὰ παρέμενε κατ' ἀρχὰς τοῦ ἀγῶνος περὶ τὸ Μαλέσι. Τὸ Πεδινὸν Πυρρὸν ἀπασῶν τῶν Μεραρχιῶν συγκεντρωθὲν ὑπὸ

τάς διαταγὰς τοῦ Συν)ρχου Α. Παρασκευοπούλου καὶ παρακολου-
θοῦν διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τὴν II Μεραρχίαν, θὰ ἔδρα ὡς
Πυροβολικὸν Στρατιάς.

Η ΚΑΤΑ ΜΕΤΩΠΟΝ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

Τὴν 7,30' πρωϊνὴν ὥραν τῆς 9 Ὀκτωβρίου, αἱ Μεραρχίαι τῆς
ἐπιθέσεως ἐκκινοῦσι μὲ τοὺς στρατιώτας ζωηροὺς, ἐνθουσιώδεις
καὶ ζητωκραυγάζοντας.

Τὸ πρὸ τῆς I Μεραρχίας ἔδαφος ἀπετελεῖτο κατ' ἀρχὰς μὲν
ἀπὸ λοφοσειρὰς γηίνους καὶ ἀπεψιλωμένας μετὰ ὁμαλῶν σχετικῶς
χαραδρῶν ἐφ' ὅσον ὁμως προσήγγιζε πρὸς τὴν ἐχθρικὴν τοποθε-
σίαν, αἱ χαράδραι καθίσταντο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπότομοι,
βραχῶδεις καὶ δύσβατοι. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Μεραρχία μὴ δυναμένη
νὰ πλησιάσῃ ἀποκεκρυμμένη, ὑφίστατο ἀπὸ μεγάλης ἀποστάσεως
τὰ πυρὰ τοῦ ἐχθρικοῦ Πυρ)κοῦ, ἐνῶ αἱ διὰ τῶν χαραδρῶν ἀνα-
βάσεις καὶ καταβάσεις ἐπέφερον ἀταξίαν μεγάλην καὶ κόπωσιν.

Τὸ ἐκατέρωθεν τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἔδαφος, τὸ ὁποῖον ὑπήγετο
εἰς τὸν τομέα τῆς II Μεραρχίας, ὅχι μόνον διεκόπτετο ὑπὸ χαρα-
δρῶν καὶ ρυακίων, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῶν τελευταίων βρογῶν εἶχε
μεταβληθῇ εἰς ἔλος. Ὡς ἐκ τούτου τόσον ἡ Μεραρχία αὕτη, ὅσον
καὶ τὸ Πεδινὸν Πυρ)κὸν ἠκολούθουν ὑποχρεωτικῶς τὴν ὁδόν.

Τὸ πρὸ τῆς III Μεραρχίας ἔδαφος διεκόπτετο ὑπὸ χαραδρῶν
ἀποτομωτάτων καὶ δασωδῶν. Πολλάκις τὰ τμήματα διήλθον κατ'
ἄνδρα, τινὰ δὲ τούτων ἠναγκάσθησαν καὶ νὰ παρεκκλίνωσι τοῦ
ὁρισθέντος αὐτοῖς δρομολογίου.

Ἡ I Μεραρχία προσεγγίσασα πρώτη πρὸς τὸν ἐχθρόν, ἐφελ-
κύει περὶ τὴν 10,30' ὥραν σφοδρὸν τὸ πῦρ ὁλοκλήρου τοῦ Πυρ)κοῦ
του. Τὰ τμήματά της ἐν τούτοις προχωροῦσι διαρκῶς μὲ πολὺν
κόπον λόγῳ τοῦ ἐδάφους, μὲ οὐσιώδεις ἀπωλείας λόγῳ τοῦ ἐχθρι-
κοῦ Πυρ)κοῦ, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ θάρρους καὶ ἡθικοῦ ἀκμαίου.
Τὴν 11, 15' εἰσέρχονται εἰς τὴν ζώνην τῶν πυρῶν τοῦ Πεζικοῦ,
ὁπότε δυνάμενα νὰ χρησιμοποιήσωσι τὰ τυφέκιά των ἀνακουφί-
ζονται καὶ ἐνθαρρύνονται, καθόσον ἐξέρχονται τῆς παθητικῆς καὶ
ἀνιαρᾶς θέσεως τοῦ νὰ βάλλωνται χωρὶς ν' ἀπαντῶσιν. Ἡ II Με-
ραρχία μὴ δυναμένη ν' ἀναπτυχθῇ εὐχερῶς, κατορθοῖ νὰ εἰσέλθῃ

καὶ αὕτη εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Πεζικοῦ περὶ τὴν μεσημβρίαν, συν-
δεθεῖσα μετὰ τῆς I Μεραρχίας. Ἡ III Μεραρχία ἀπωθήσασα τὰ
ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων Φαρμάκι - Τσαπουρνιάς προκεχωρημένα ἐχ-
θρικά τμήματα, ἐπιτίθεται περὶ τὴν μεσημβρίαν κατὰ τοῦ δεξιοῦ
τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως (Γλύκοβον), ὑποστηριζομένη ἐπιτυχῶς ἀπὸ
τὴν Ὁρειβατικὴν τῆς Μοῖραν Πυρ)κοῦ. Οὕτω τὸ Πεζικὸν ἄνευ
ἐνισχύσεως Πυρ)κοῦ, διεξάγει μόνον σφοδρὸν ἀγῶνα καὶ προσπα-
θεῖ νὰ ἀνέλθῃ πρὸς τὰς Τουρκικὰς θέσεις, ὅπου τὸ ἔδαφος καθὼς
ξηρότερον θὰ ἐπέτρεπε νὰ ταχθῶσι πρὸς πυροβόλησιν μερικὰ πυ-
ροβόλα. Ὁρμᾷ διαρκῶς πρὸς τὰ ἔμπρός, ὑπὸ τὴν ἀμφίβολον προ-
στασίαν ὀρειβατικῶν τινων Πυροβόλων, τὰ ὁποῖα ἐτόλμησαν
ν' ἀντιπαραταχθῶσιν εἰς τὰς ἑξ ἐχθρικὰς Πεδινὰς Πυροβολαρχίας.

Ὑπὸ βροχὴν σιδήρου καὶ πυρὸς τὸ Πεζικὸν ἐξακολουθεῖ τὴν
προχώρησίν του. Οἱ ἀξιωματικοὶ προηγουνται διὰ νὰ παρασύρῳσι
τοὺς ἄνδρας των καὶ δώσωσιν εἰς αὐτοὺς τὸ παράδειγμα. . . . Πρέ-
πει νὰ δείξωσιν εἰς αὐτοὺς πῶς ἐκκληροῦται τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα
καθῆκον καὶ πῶς πρέπει ν' ἀποθάνῃ τις διότι πολλοὶ ἀξιωμα-
τικοὶ πίπτουσιν ἐκ τῶν πρώτων. Δι' ἁλμάτων, βραδέως, ἡρωικῶς
τὸ Πεζικὸν προχωρεῖ καὶ κερδίζει ἔδαφος. Κατὰ τὸ πλεῖστον δὲν
βάλλει ἀλλὰ ποῦ νὰ βάλλῃ; Ὁ ἐχθρὸς εἶναι ἀόρατος εἰς τὰ
χαρακώματά του. «Ἐμπρὸς παιδιὰ!.. Ἐμπρὸς!» εἶναι αἱ φωναί.
αἱ ὁποῖαι διατρέχουσι τὴν Ἑλληνικὴν γραμμὴν. Οἱ ἄνδρες ἐγεί-
ρονται ἀποτόμως Ὁ ἐχθρὸς βάλλει ταχέως Εἰς, δύο,
τρεις, δέκα πίπτουσι φονευμένοι; πληγωμένοι; Ποῖος ξέρει
Οἱ συνάδελφοί των τρέχουσιν ἔμπρὸς, κερδίζουσιν ὀλίγα μέτρα
καὶ πάλιν πίπτουσι πρηνεῖς. . . . Εἰς πολλὰ σημεῖα ἀπαιτεῖται
μὴ ὥρα διὰ νὰ διανυθῶσιν ὀλίγων ἑκατοντάδων μέτρα Τὰ
προκεχωρημένα τμήματα ἀπωθοῦνται ἐφ' ὅλου τοῦ μετώπου καὶ
οἱ Τοῦρκοι ἀποσύρονται εἰς τὴν κυρίαν γραμμὴν ἀμύνης των.

Οὕτω μετὰ τριώρον πεισματωδέστατον καὶ ἄνισον ἀγῶνα—
1,30' μ.μ.—τὸ Πυρ)κόν, (*) τασσόμενον ἄρχεται τῶν πυρῶν του.
Τὰ πράγματα τότε ἀλλάσσουν ὅψιν. Αἱ Ἑλληνικαὶ ὀβίδες κα-

(*) Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι εἰς τὴν βραδεῖαν εἴσοδον τοῦ Πυρ)κοῦ
εἰς τὴν μάχην, συνέτεινε κατὰ κύριον λόγον ἡ ἀκαταλληλότης τοῦ ἐδά-
φους. Πολὺ ὅμως συνέτεινεν ἐπίσης ἡ ἑλλειψὶς συνδέσμου μεταξὺ διοι-
κήσεως Πυρ)κοῦ καὶ μονάδων, σπαταληθεισῶν οὕτω πολυτίμων ὥρων.

τακλύζουσι κυριολεκτικῶς τὰς Τουρκικὰς πυροβολαρχίας καὶ τὰ χαρακώματα. Τὸ ἐχθρικὸν Πυροβολικὸν ἀποκρίνεται εἰς τὸ ἰδικὸν μας καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ Πεζικὸν δύναται νὰ προχωρήσῃ εὐκολώτερον

Οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰ χαρακώματά των καταπλήσσονται βλέποντες τὴν πλημμύραν ἐκείνην ν' ἀνέρχεται χωρὶς νὰ δύνανται νὰ τὴν σταματήσωσιν Ἡ βολὴ των καθίσταται νευρική καὶ ὥς ἐκ τούτου ὄχι ἀκριβής Οἱ «διαβόλοι» ὅπως ἀπεκάλεσαν τοὺς Ἕλληνας τὴν ἡμέραν ἐκείνην, προχωροῦν, προχωροῦν διαρκῶς «Ἐμπρὸς παιδιὰ Ἐμπρός» Εἰς κάθε στιγμὴν πίπτουσιν ἀξιοματικοὶ καὶ στρατιῶται ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι τίποτε Οἱ ἄλλοι προχωροῦσιν

Ἡ ἐν ἐφεδρείᾳ VI Μεραρχία πλησιάζουσα διαδοχικῶς πρὸς τὴν γραμμὴν τῆς μάχης, κατηυθύνετο τὴν 5 μ. μ. ὥραν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου Βούρμπα, ὁπότε γενομένη ἀντιληπτὴ ὑπὸ τῶν νοτίως τῆς Βίγλας ἐχθρικῶν πυροβολείων, ἐδέχθη σφοδρὸν καταιγισμὸν Πυρ)κοῦ λίαν ἄστοχον εὐτυχῶς. Ὁ κανονιοβολισμὸς οὗτος ἐξηκολούθησε μέχρι νυκτός.

Ἡ ἡμέρα πίπτει ἀλλὰ ταῦτοχρόνως πίπτει καὶ τὸ ἠθικὸν τῶν Τούρκων. Ἀποφασίζουσιν ὅπως τὴν νύκτα ἀποσυρθῶσιν ἀπὸ τὴν εἴσοδον τῆς στενωποῦ, καταλάβωσι τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς καὶ ἀντισταθῶσιν ἐκ νέου ἐκεῖ. Τοῦτο ἔκρινον ἐπιβεβλημένον διότι ἡ θέσις τὴν ὁποίαν κατεῖχον κατέστη πλέον πολὺ ἐπισηφαλὴς. Οἱ Ἕλληνες ἀπέχουσιν ἀπὸ τὰ χαρακώματα μόλις 300 ἕως 500 μέτρα Τμήματά τινα μάλιστα τῆς II Μεραρχίας, ἔχουσι πλησιάζει εἰς ἀπόστασιν ἀκόμη μικροτέραν καὶ μία νυκτερινὴ ἐπίθεσις ἐκ μέρους των εἶναι δυνατὴ Εἰς τὰς 6,30' μ. μ. λοιπὸν τὸ Τουρκικὸν Πυροβολικὸν σκορπίζει, διὰ τινὰς στιγμάς, πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν ἐν πῦρ κολάσεως Ἐπωφελούμενος τοῦ θορύβου αὐτοῦ ὁ ἐχθρὸς ἐγκαταλείπει τὰς θέσεις του, διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν δευτέραν γραμμὴν ἀμύνης. Ἡ δευτέρα αὕτῃ τοποθεσίᾳ διέθετεν ἐξαιρετικὰς θέσεις τόσον διὰ τὸ Πεζικὸν ὅσον καὶ διὰ τὸ Πυροβολικόν. Ὁ Ἕλληνικὸς στρατὸς θὰ ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ διέλθῃ τὴν στενωπόν, διότι θὰ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ βαδίζῃ εἰς βαθεΐας φάλαγγας ἐπὶ μιᾷς ὁδοῦ, καὶ χωρὶς οὔτε ἓν πυροβόλον νὰ δυνηθῇ νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς βολήν

Ἄλλὰ τὴν στιγμήν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι ἔκαμνον τὰς ὥραιάς καὶ ἀποφασιστικὰς αὐτὰς σκέψεις, τοῖς ἔρχεται ἡ εἰδησις· ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα τοὺς εἶχον περικυκλώσῃ, βαδίζοντα πρὸς Ράχοβον

Μετ' ὀλίγας ὥρας ἡ ἔξοδος ἐκ τῆς στενωποῦ θὰ εἶναι ἀδύνατος Δὲν πρέπει νὰ χαθῇ οὔτε δευτερόλεπτον Ἡ πρὸς Σέρβια ὑποχώρησις διετάρχη ἀμέσως Ὁ καιρὸς ἐπείγει καὶ ὥς ἐκ τούτου ἐγκαταλείπουσι τὰς ἀποσκευαίας Ἀναχωροῦν, τρέχουν Ὁ σῶζων ἑαυτὸν σωθήτω. Ἡ ὑποχώρησις ἐκτελείται εἰς ἀπαισίαν καὶ σκοτεινὴν νύκτα, ὑπὸ καταιγίδα

Τὸ Πυροβολικὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν ἀποσπάσματος Πεζικοῦ, κατευθύνεται ὅσον δύναται ταχέως πρὸς τὰ στενὰ τῆς Πόρτας. Τὸ Πεζικὸν διὰ ν' ἀποσυρθῇ ταχύτερον σπεύδει εἰς τὰ Σέρβια διὰ τῆς ἀτραποῦ τῆς Λαβανίτσης

Τὰ ἀπὸ τοῦ ἀπογεύματος συσσωρευθέντα πυκνὰ σύννεφα, μόλις ἐνύκτωσεν ἀναλύονται εἰς σφοδροτάτην βροχὴν. Σωσιτὸς κατακλυσμός. Ἄλλ' ὁ στρατός μας προπαρασκευάζεται διὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐπίθεσιν τὴν ἐπομένην. Τὸ Πυροβολικὸν κάμνει ἀπαιτήτους τινὰς μετακινήσεις καὶ ἀνεφοδιάζεται. Τὸ Πεζικὸν κατασκευάζει πρόχειρα χαρακώματα καὶ συμπληροῖ τὸν ἐφοδιασμόν του. Εἰς πυρομαχικὰ ἐνοεῖται, διότι τροφὴ δὲν ὑπάρχει. Μόλις ἤρχιζε νὰ φωτίζῃ μεγάλη κίνησις ἐκδηλοῦται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γραμμὴν, ἐνῶ ἐφ' ὅλης τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως τῆς προηγουμένης ἐπεκράτη νεκρικὴ σιγή. Τὰ Τουρκικὰ χαρακώματα ἦσαν κενά

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΕΞΙΟΥ

Τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινοπούλου ἐκκινήσαν ἐκ Καλυβίων τὴν 6,30' πρωϊνὴν, δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν τῆς ἀνατροπῆς τῶν ἐν Λειβαδίῳ ἐχθρικῶν δυνάμεων καὶ ἀπειλῆς τοῦ ἀριστεροῦ καὶ τῶν νώτων τοῦ ἐχθροῦ. Λόγω τῆς πυκνῆς ὁμίχλης, δὲν ἐπετέθη τὴν 9 Ὀκτωβρίου συγχρόνως πρὸς τὴν κατὰ μέτωπον ἐπίθεσιν, ἀλλὰ τὴν ἐπομένην.

Οἱ Τοῦρκοι κατεῖχον τὰς πρὸ τοῦ Λειβαδίου θέσεις διὰ δύο ταγμάτων ἄνευ Πυρκοῦ. Παρὰ τὴν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην

ὑποχώρησιν των ἐκ Σαρανταπόρου, τὰ ἐν. Λειβαδίῳ τάγματα ἀντέστησαν πεισμόνως καὶ ἡ μάχη διήρκεσεν ἐπὶ δώρων. Ἐν τέλει ἀντεγρήπησαν, ἐγκαταλείψαντα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀρκετοὺς φονεμένους καὶ αἰχμαλώτους.

Τοῦ ἀποσπάσματος αὐτοῦ μὴ δυνηθέντος λόγῳ τῆς κοπώσεως τῶν ἀνδρῶν καὶ τῆς βροχῆς νὰ προχωρήσῃ πέραν τοῦ Λειβαδίου, οἱ Τούρκοι ἀπέφυγον τὴν κύκλωσιν ἀπὸ τὴν πλευρὰν αὐτήν. . . .

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΕΡΟΥ. ΤΟ ΟΓΔΟΣΟΝ ΣΥΝ)ΜΑ

Ἡ IV Μεραρχία διαταχθεῖσα νὰ καταλάβῃ ἐντὸς τῆς ἐσπέρας τῆς 9 Ὀκτωβρίου τὰ ἔναντι τῶν στενῶν τῆς Πόρτας ὑψώματα καὶ ἔχουσα νὰ διανύσῃ ἔδαφος ὄρειόν, λίαν ἀνώμαλον καὶ ἀποτομον, ἀνέθηκε τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς εἰς τὸ 8ον Σύνταγμα, διατάξασα τοῦτο ὅπως ἐνισχύσῃ τὴν ἴλην Ἰππικοῦ δι' ἑκατὸν ἐπιλέκτων ἀνδρῶν Πεζικοῦ. Ἐπομένως τὰ ἀφορῶντα τὴν κυκλωτικὴν κίνησιν τοῦ ἀριστεροῦ, θὰ ἴδωμεν ἐν τῇ δράσει τοῦ Συν)τος τούτου.

Κατόπιν τῆς ἀπὸ τῆς προηγουμένης δοθείσης διαταγῆς, τὸ 8ον Σύνταγμα εὐρίσκεται ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τῆς 3ης πρωϊνῆς ὥρας. Ὁ Ὑπασπιστὴς τοῦ Συν)τος Λοχαγὸς Χρῆστος Τσολακόπουλος Ρέμπελος (*) μεταβὰς εἰς τὸν 3ον Λόχον μεταδίδει τὴν ἐξῆς διαταγὴν τοῦ Συνταγματάρχου: «Ἡ Μεραρχία ἔλαβεν ἐντολὴν ὅπως πάσῃ θυσίᾳ φθάσῃ ἐντὸς τῆς ἡμέρας τῆς 9 Ὀκτωβρίου εἰς τὰ Στενά τῆς Πόρτας, διὰ ν' ἀπειλήσῃ τὰ νῶτα καὶ ἀποκόψῃ τὴν ὁδὸν ὑποχωρήσεως τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι ἀπεφάσισαν ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὸν Σαραντάπορον. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἔδαφος εἶναι πολὺ ἀνώμαλον καὶ ὄρειόν, τὸ Ἰππικόν τῆς Μεραρχίας δὲν δύναται νὰ τὸ ἐξερευνήσῃ καὶ ζητεῖ τὴν συνδρομὴν τοῦ Πεζικοῦ. Ὁ Μέραρχος, ὁ ὅποιος ἐννοεῖ παντὶ σθένει νὰ ἐκτρίψῃ τὴν διαταγὴν τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου, ὥρισεν ὥς ἐμπροσθοφυλακὴν τὸ 8ον Σύνταγμα καὶ διέταξεν ὅπως τοῦτο καταρτίσῃ ἀπόσπασμα ἐξ ἐνὸς καταλλήλου Ἀξιωματικοῦ καὶ 100 ἐπιλέκτων στρατιωτῶν. Τὸ ἀπό-

(*) Ὁ γνωστὸς οὗτος ἥρωας τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος ἀπέθανε τῷ 1923 συνεπείᾳ νόσου ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὑπέφερεν ἀπὸ ἐτῶν καὶ ἡ ὁποία ἐπεδυνώθη ἀπὸ τὰς κακουχίας τῆς μακρᾶς ἐμπολέμου καταστάσεως.

σπασμα τοῦτο θ' ἀγελάμβανε τὴν ἐντολὴν ὅπως μετὰ τῆς Μεραρχιακῆς Ἰλῆς πάση θυσίᾳ καὶ πρὸ οὐδενὸς ὑποχωροῦν ἐμποδίου, ἐκκαθαρίσῃ τὸ ἔδαφος ἀπὸ πᾶσαν Τουρκικὴν ἀντίστασιν εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ ἐνοχληθῇ ἡ φάλαγξ τῆς Μεραρχίας. Ἡ Μεραρχία ἐτόνιζεν ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ τμήματος ἦτο σπουδαιότης.

Ὁ Ὑπασπιστὴς προσέθηκεν ὅτι τὸ Σύνταγμα διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἀποσπάσματος αὐτοῦ διέτασσε τὰ ἑξῆς: Οἱ μὲν ἄνδρες νὰ ἐκλεγῶσιν ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ Συντάγματος· ἦτοι ἀνὰ 8-10 στρατιῶται κατὰ λόχον καὶ μεταξὺ ἐκείνων αἱ ὁποῖοι θὰ προσεφέροντο αὐθορμήτως νὰ συμμετάσχουσιν. Ἐπειδὴ τὸ ἀπόσπασμα θὰ ἦτο ὑποχρεωμένον νὰ ὑποβληθῇ εἰς ὑπερανθρώπους κόπους, οἱ ἄνδρες νὰ παραδίδωσι τοὺς γυλιούς των εἰς τὰ μεταγωγικά τῶν λόχων. Τέλος διὰ λόγους ὀφειλομένους εἰς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Συντάγματος, διοικητῆς τοῦ ἀποσπάσματος ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ εἰς ἐκ τῶν τριῶν ἀξιωματικῶν διμοιριτῶν τοῦ 3ου λόχου (ἀνθ)γὸς Γ. Φεσσόπουλος καὶ ἑφεδρὸι τοιοῦτοι Β. Γεννηματᾶς καὶ Β. Μαυραβέας). Ὁ Ἀξιωματικὸς οὗτος ἔχει καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπαξιωματικῶν βοηθῶν του. Ὁ Ὑπασπιστὴς κατέληξεν ἐρωτῶν τίς τῶν τριῶν τοῦ λόχου ἀξιωματικῶν προσφέρεται ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀποσπάσματος.

Πολλοὶ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐπαρουσιάσθησαν περιστάσεις, διὰ ν' ἀποδειχθῶσιν αἱ ἡθικαὶ ἀρεταὶ αἵτινες περιεκόσμου ἀξιωματικούς καὶ ὁπλίτας. Πλέον ἢ ἅπαξ ἐπέδειξαν ἅπαντες παρδειγματικὴν αὐταπάρνησιν. Ἡ ἀνωτέρω ὁμως διαταγὴ τοῦ Συντάγματος, ὑπῆρξε μία ἔτι ἀφορμὴ διὰ νὰ ἐκδηλωθῇ περιφανέστατος καὶ ἐν ὅλῃ του τῇ μεγαλοπρεπείᾳ, ὁ πλημμυρῶν τὰ στήθη τῶν γενναίων ἐκείνων ἱερὸς ἐνθουσιασμός.

— Ἐγὼ θὰ πάω. Ἀπήντησαν μὲ ἐν στόμα καὶ οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι ἀξιωματικοί.

— Σᾶς παρακαλῶ νὰ πάω ἐγώ. Ἐπαναλαμβάνει μετὰ ζωηρότητος ὁ Γεννηματᾶς.

— Δὲν ὑποτιμῶ τὴν αὐτοθυσίαν καὶ τὰς ἀρετὰς τῶν ἐφεδρῶν ἀξιωματικῶν· ἡ ἀποστολὴ ὁμως περὶ τῆς ὁποίας πρόκειται εἶναι τόσον λεπτή, ὥστε πλὴν τῆς αὐτοθυσίας ν' ἀπαιτῆται καὶ ἡ πείρα τοῦ μονίμου ἀξιωματικοῦ· ἐγὼ ὥς τοιοῦτος τὸ θεωρῶ ζήτημα τιμῆς καὶ παρακαλῶ νὰ πάω ἐγώ. Ἀπαντᾷ ὁ Φεσσόπουλος.

Ἡ στιχομυθία αὕτῃ ἀντηλλάγη πρὶν ἀκόμῃ προφθάσῃ νὰ προφέρῃ λέξιν ὁ ὕπασπιστής, ὁ ὁποῖος κατόπιν τῶν ἄνω ὤρισε διοικητὴν τοῦ ἀποσπάσματος τὸν ἀνθ)γὸν Φεσσόπουλον. Τοῦτο ἐλύπησε μεγάλως τοὺς δύο ἄλλους καὶ ἰδίως τὸν Γεννηματᾶν, ὁ ὁποῖος ἐπὶ πολὺν καιρὸν δὲν ἤγνόνῃ νὰ τὸ λησμονήσῃ. . . .

Ἡ αὕτῃ καὶ μεγαλυτέρα δυσκολία προτιμήσεως ἐπαρουσιάσθη εἰς τοὺς λόχους κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀνδρῶν. Ἄπαντες ἔσπευσαν νὰ προσφερθῶσιν οἰκειοθελῶς καὶ μετ' ἐπιμονῆς νὰ ζητῶσιν ὅπως μετὰσχῶσι τῆς ἐπικινδύνου ἐκείνης ἐπιχειρήσεως. Μὲ πραγματικὴν δυσκολίαν καὶ προφανῇ συγκίνησιν, οἱ ἀξιωματικοὶ κατορθοῦσι νὰ ὀρίσωσι ποῖοι θὰ μετὰσχῶσι τοῦ τμήματος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπεκλήθη «τ μ ῆ μ α ἐ π ι λ έ κ τ ω ν». Ὡς βοηθοὶ τοῦ ἀξιωματικοῦ προσελήφθησαν οἱ λοχαῖοι τοῦ 3ου λόχου Δ. Φαρᾶκος (*) καὶ Ἀ. Σακελλαρίου. Ὁ διοικητὴς τοῦ ἀποσπάσματος κληθεὶς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Συν]χου ἔλαβε τὰς συμπληρωματικὰς αὐτοῦ διαταγὰς καταληξάντος ὡς ἑξῆς :

—Ἐννοῶ* πάσῃ θυσίᾳ τὸ βράδυ νὰ εἴμεθα εἰς τὸ Ράχοβον.

—Τὸ ἐλπίζω πολὺ Συνταγματάρχᾳ μου.

Ἴδου ἡ ἀποχαιρετιστήριος στιχομυθία, ἡ εἰς λίαν σταθερὸν τόνον ἀνταλλαγεῖσα.

Πρὸς τοὺς ἀνδρας ὠμίλησαν ὁ Ὑπασπιστής καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ Συν]τος, ἐξάραντες τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀποστολῆς καὶ τὴν τιμὴν τῆς ὁποίας κρίνονται ἄξιοι αὐτοί, ἐξ ὅλου τοῦ Συν]τος ἐκλεγέντες.

Οἱ ἐπίλεκτοι ἀναχωρήσαντες τὴν 5 πρωΐνῃν* καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῆς ἱλῆς ἱππικοῦ, ἀναλαμβάνουσι τὴν πορείαν τῶν ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν ἀποστολὴν τῶν χωρὶς εἰς οὐδὲν νὰ προσκόψῃ ἐμπόδιον.

Τὸ ἱππικὸν βαδίζει διὰ μιᾶς ἀτραποῦ εὐρισκομένης εἰς τὸ βάθος περὶπου ἀποτομωτάτης χαράδρας, οἱ δὲ ἐπίλεκτοι κατατέμνονται εἰς τρία τμήματα. Ἐν βαδίζει ἀμέσως ὀπίσω τοῦ ἱππι-

(*) Ἐκ τῶν ἡρώων αὐτῶν ὁ πρῶτος ἐφονεύθη ὡς ὑπολοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Σκρᾶ (Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος) — 18 Μαΐου 1918.—Ὁ δεύτερος ὡς λοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ κατὰ τὴν πρὸς τὸν Σαγγάριον προέλασιν (Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία)—Ἰουλίου τοῦ 1921.—

κοῦ, ἀνὰ ἓν δὲ τῶν ἄλλων δύο εἰς τὰς κορυφὰς τῆς χαράδρας. Τὸ ἔδαφος εἶναι διακεκομμένον καὶ καλύπτεται ἀπὸ ὑψηλὰ καὶ πυκνότατα δένδρα. Οἱ ἄνδρες διὰ ν' ἀνιχνεύσωσιν αὐτὸ καλῶς, ὑποβάλλονται εἰς μεγάλους κόπους καὶ κουράζονται ὑπερβολικῶς, ἂν καὶ δὲν φέρωσι τὸν γυλιόν. Μετὰ τριῶν περίπου ὥρων πορείαν ἐπὶ τοιούτου ἔδαφους, συναντᾶται ἔδαφος ἁπλως ὁμαλώτερον καὶ τὸ ἱππικὸν τροχάσαν ἀπομακρύνεται τῶν ἐπιλέκτων.

Μόκρον.—Ὀλίγον πρὸ τοῦ χωρίου Μόκρου ἐκδηλοῦται ἡ παρουσία τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὁ διοικητὴς τῆς Ἰλης ἀποστέλλει ἱππέα, ὅπως εἰδοποιήσῃ τοὺς ἐπιλέκτους καὶ τὸ τάγμα ἐμπροσθοφυλακῆς νὰ σπεύσωσιν. Ἡ εἶδησις αὕτη ἠλέκτρισε τοὺς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι σπεύδουσι πρὸς συνάντησιν τῆς Ἰλης ἀναπτύσσοντες ὅλην τὴν δυνατὴν ταχύτητα. Μετὰ ἡμισείας περίπου ὥρας ἐσπευσμένην πορείαν οἱ ἐπιλεκτοὶ καταφθάνουσι τὴν Ἰλην, οἱ γενναῖοι ἄνδρες τῆς ὁποίας (40—50 τὸν ἀριθμὸν) ἔχοντες ἀφιππεύσῃ καὶ καταλάβῃ τὴν κορυφὴν λόφου τινός, ἀνταλλάσσουσι πυροβολισμοὺς μὲ τοὺς Τούρκους. Ὁ Μάνος γονυπετῆς καὶ αὐτὸς μεταξὺ τῶν ἱππέων του, ἐπυροβολή διὰ τοῦ βραχυκάννου τὸ ὁλοῖον εἶχεν.

Ἡ Ἰλη καὶ οἱ ἐπιλεκτοὶ δύο φορὰς ἐπεχείρησαν νὰ ἐκτελέσωσιν ἔφοδον, πλὴν καὶ τὰς δύο ὑπὸ τὰ σφοδρότατα πυρὰ τοῦ ἀπείρως πολυαριθμοτέρου ἐχθροῦ ἀνεχαιτίσθησαν. Οἱ διοικηταὶ αὐτῶν βλέποντες ὅτι εἶναι ἀνθρωπίνως ἀδύνατον νὰ ἀναμετρηθῶσιν οἱ ὀλίγοι γενναῖοι τοὺς ὁποίους ἔχουσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς των, πρὸς τοὺς ἀσυγκρίτως περισσοτέρους καὶ καλῶς ὀχυρωμένους Τούρκους, ἀπεφάσισαν ν' ἀναμείνωσι τὴν ἄφιξιν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς.

Ἐπὶ ὁλόκληρον ὥραν χρονίζεται οὕτω ὁ ἀγών, ὅτε τὸ τάγμα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς μὲ τὸν νευρώδη διοικητὴν του, ἐπεμβαίνει εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἡ ἐπέμβασις αὕτη ἐκδηλωθεῖσα διὰ σφοδροτάτου πυρὸς ἔσχεν ἀμέσως τὸ ἀποτελέσμαί της, καθόσον τὰ πυρὰ τῶν Τούρκων κατέστησαν ἀραιότερα καὶ πλέον ἀκίνδυνα. Τὴν στιγμήν αὐτὴν ὁ διοικητὴς τῶν ἐπιλέκτων ἀποφασίσας νὰ ἐνεργήσῃ ἔφοδον κατὰ Τούρκων εὐρισκομένων εἰς προκεχωρημένον τινὰ λοφίσκον, παραγγέλλει εἰς τοὺς ἄνδρας τοῦ νὰ εἶναι ἔτοιμοι καὶ μετ' ὀλίγον διατάσσει : « Ἐμπρὸς οἱ ἐπιλεκτοί ». Εἰς τὸ παράγγελμα τοῦτο οἱ ἄνδρες κραυγάζοντες « Ἐμπρὸς — Ἐμπρὸς »

ἔξορμουῖν, διατρέχουν τὴν χωρίζουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὁμαλὴν κοιλάδα καὶ κατακτιῶσι τὸν λοφίσκον, ἐνῷ οἱ Τούρκοι καταπτοημένοι τρέχουσι πρὸς τὴν ὀπίσω γραμμὴν των. Εὐθὺς ὡς ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ λόφου οἱ ἐπίλεκτοι ἐδέχθησαν σφοδρὰ πυρὰ, εἰς τὰ ὅποια ἔσπευσαν ν' ἀπαντήσωσιν.

Οἱ Τούρκοι τῆς δευτέρας γραμμῆς δεχθέντες ἀμέσως τὰ σφοδρότατα πυρὰ τῶν ἐπιλέκτων, καταπτοηθέντες καὶ ἀπὸ τοὺς ὑποχωρήσαντες πανικοβλήτους συναδέλφους των, οἱ ὅποιοι ἀσφαλῶς τοῖς μετέδωκαν τὸν πανικὸν των, ἤρχισαν νὰ ὑποχωρῶσι καὶ αὐτοί, τραπέντες ἄλλοι μὲν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν Λαζαράδων καὶ ἄλλοι πρὸς τὸ χωρίον Μεταξᾶ. Τὸ τοιοῦτον ἀντιληφθέντες οἱ ἐπίλεκτοι ὁρμῶσιν εἰς νέαν ἔφοδον, πλὴν εἶναι τόση ἡ ἀπόστασις ὥστε δὲν εἶναι εὐκόλος ἡ ταχεῖα ἀνοδος ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιλέκτων θεῶνται ἀσθμαίνοντες καὶ μένοντες ὀπίσω. Εὐθὺς καὶ ἡ ἴλη, ἡ ὅποια εὗρίσκετο ἀκόμη εἰς τὸν ἀρχικῶς χρησιμοποιηθέντα πρῶτον λόφον, ἀντιληφθεῖσα τὴν καταδίωξιν ταύτην ἱππέυει καὶ προηγουμένου τοῦ ἀπαραμύλλου εἰς ἀνδρείαν διοικητοῦ τῆς, καλπάζει ὅπως μετάσχῃ τῆς καταδιώξεως αὐτῆς. Οὕτω ἐπὶ τῆς κατακτηθείσης δευτέρας καὶ κυρίας ταύτης κορυφογραμμῆς, ἀνῆλθον ταυτοχρόνως πρῶτοι ὁ διοικητὴς τῆς ἴλης ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν λοχίαν Οἰκονόμου καὶ τὸν ἱππέα Φαληρέαν καὶ ὁ διοικητὴς τῶν ἐπιλέκτων ἀκολουθούμενος ἀπὸ ὁμάδα τοῦ τμήματός του. Διαδοχικῶς κατέφθασαν κατόπιν καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἱππεῖς καὶ ἐπίλεκτοι.

Ἐπὶ τῆς τοποθεσίας αὐτῆς οἱ ἐπίλεκτοι συνέλαβον τέσσαρας αἰχμαλώτους καὶ ἐκυρίευσαν ἄρκετὰ εἶδη λαφύρων, ἰδίως τροφίμων.

—Βλέπω ὅτι οἱ ἐπίλεκτοί σου προσπαθοῦν νὰ περάσουν σήμερα τοὺς ἱππεῖς μου. Λέγει ὁ διοικητὴς τῆς ἴλης πρὸς τὸν διοικητὴν τῶν ἐπιλέκτων, μόλις ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς κορυφῆς.

—Μὰ θὰ πιάσουν καὶ οἱ φαντᾶροι κανένα αἰχμάλωτο, δὲν θὰ τοὺς πιάνουν ὅλο οἱ καρβαλαρέοι.

—Μπράβο τους.

Μεταξᾶ.—Μόλις ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς τὰ τμήματα ταῦτα, ἐδέχθησαν ἀραιὰ πυρὰ τῶν τελευταίων τμημάτων τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων. Εἰς ταῦτα ἀπήντησαν κατ'

ἀρχὰς οἱ ἐπίλεκτοι, ἀλλ' ἔπαυσαν ἀμέσως διότι ἡ κορυφογραμμή τὴν ὁποίαν κατέλαβον τελικῶς οἱ Τούρκοι, εὗρίσκετο πολὺ μακρὰν (2 — 3 χιλιόμετρα περίπου). Τὸ τμήμα ἡσχολήθη εἰς τὴν ἀνασύνταξιν τῶν ἀνδρῶν του, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀπόλυτον ἀνάγκην μικρᾶς ἀναπαύσεως κατόπιν τῶν τόσων κόπων, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπεβλήθησαν ἀπὸ πρωίας ἀνευ διακοπῆς. Εἶναι περίπου μεσημβρία καὶ οἱ κατάκοποι ἐκεῖνοι ἥρωες ἐξάγουσι τὸν ἄρτον των καὶ τεμάχιον κρέατος, τὸ ὁποῖον τοῖς ἐδόθη ἀπὸ πρωίας διὰ νὰ γευματίσωσι. Τινὲς περιεργαζόμενοι τὰ διάφορα εἶδη λαφύρων, ἀνακαλύπτουσι ἀρκετὴν ποσότητα ζαχάρως, ἀπὸ τὴν ὁποίαν λαβόντες ἅπαντες, ἔτρωγον μὲ μεγάλῃν ὄρεξιν μετὰ τοῦ ἄρτου.

Μετὰ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς καὶ τμήματα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, ὅποτε ἡ ἴλη καὶ οἱ ἐπίλεκτοι, ἀνακτῆσαντες ἤδη τὰς δυνάμεις των, ἀναχωροῦσι πρὸς ἐκδιώξιν τῶν Τούρκων καὶ ἀπὸ τὰς νέας θέσεις των. Μετ' ὀλίγον ἄρχεται νέος ἀγών, εἰς τὸν ὁποῖον σπεύδει εἰς λόχος τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς ὀδηγούμενος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ διοικητοῦ της καὶ τὸ πῦρ ζωηρεύει ἐκατέρωθεν. Ἡ ἀψιμαχία διεξάγεται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν Ν. Α. τοῦ χωρίου Μεταξᾶ, τοῦ ὁποίου αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα εἶναι ἐρμητικῶς κλεισμένα καὶ παρέχουσι τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ χωρίον εἶναι ἔρημον. Τὸ καταπεπτωκὸς ἡθικὸν τῶν Τούρκων δὲν τοῖς ἐπιτρέπει μεγαλυτέραν ἀντίστασιν καὶ μετὰ ἡμισείας ὥρας ἀγῶνα, ἐγκαταλείπουσι τὰς νέας θέσεις των τραπέντες πρὸς τρεῖς διευθύνσεις. Τινὲς λαμβάνουσι τὴν Ν. Δ. τοῦ χωρίου Μεταξᾶ ἀτραπὸν, ἄλλοι ἀκολουθοῦσι τὴν πρὸς τὰ Στενὰ Πόρτας Β. Δ. τοῦ χωρίου ὁδὸν καὶ ἄλλοι τέλος τρέπονται πρὸς τὰ ὑπεράνω τοῦ χωρίου ὄρη.

Τοὺς πρώτους καταδιώκει ἡ ἴλη ἐνισχυθεῖσα ὑπὸ τινων ἐπιλέκτων ὑπὸ λοχίαν. Τοὺς δευτέρους οἱ ὑπόλοιποι ἐπίλεκτοι καὶ διὰ τοὺς τρίτους, ἐπειδὴ ἔλαβον κατεύθυνσιν πολὺ ἀντίθετον τοῦ δρομολογίου τῆς Μεραρχίας, ἐστάλη βραδύτερον τὸ II τάγμα.

Ἄμα τῇ καταπαύσει τῆς ἀψιμαχίας καὶ τῇ προσεγγίσει τῶν νικητῶν, αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα τοῦ χωρίου ἤνοιξαν. Οἱ ἐντρομοὶ χωρικοὶ ἔσπευσαν νὰ ἐκδηλώσωσι τὴν εὐγνωμοσύνην των

πρὸς τοὺς ἐλευθερωτάς, τοὺς ὁποίους καταφιλοῦσι. Συγκίνησις καὶ δάκρυα ἐπακολουθοῦν, καθὼς εἰς τὸ Ἑλευθεροχώριον. Γυναῖκες· τινὲς μετὰ δακρύων ζητοῦσιν ἀπὸ τοὺς ἥρωας ἐκείνους ὅπως ἐλευθερώσωσι τοὺς συζύγους καὶ τὰ τέκνα των, τοὺς ὁποίους οἱ φεύγοντες Τοῦρκοι ἔλαβον μαζύ των ὡς ὁμήρους. Οἱ γενναῖοι στρατιῶται κατασυγκεκινημένοι ἀπὸ τὰς τοιαύτας ἐκδηλώσεις τοῦ Ἑλληνικωτάτου αὐτοῦ χωρίου, ὑπόσχονται εἰς τὰς ἀπηλπισμένας γυναῖκας ὅτι θὰ συλλάβωσι τοὺς Τούρκους καὶ θ' ἀπελευθερώσωσι τοὺς ὁμήρους.

—Πάρε αὐτὰ καὶ σῶσέ μου τὸν ἄνδρα μου. Λέγει πρὸς τὸν λοχαγὸν Πραντουναν, εἰκοσαετῆς χωρική φέρουσα ἐπὶ δίσκου· ὅλα τὰ ἀσημικά της.

—Κυρά μου εἵμαστε ἀδέρφια καὶ ἤρθαμε νὰ σᾶς ἐλευθερώσουμε. Αὐτὸ εἶναι καθήκόν μας καὶ δὲν δεχόμεθα δῶρα. Φύλαξε τὰ ἀσημικά σου. Τὸν ἄνδρα σου θὰ τὸν σῶσωμεν.

Ράχοβον.—Εἰς τὸ Μεταξᾶ κατέφθασε καὶ τὸ Σύνταγμα, ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ὁποίου τιθέμενοι οἱ ἐπίλεκτοι ἔλαβον τὴν πρὸς τὰ στενὰ τῆς Πόρτας ἄγουσαν. Μετὰ πορείαν μιᾶς περιήπου ὥρας φαίνεται μακρόθεν ἡ ἀπὸ Λαζαράδων πρὸς Σέρβια ὁδός, ἐπὶ τῆς ὁποίας βαδίζουσι τμήματα στρατοῦ. Εἶναι οἱ πρῶτοι φυγάδες τῶν Λαζαράδων, μετὰ τῶν ἀπὸ Μόκρου ὑποχωρησάντων.

Οὗτοι ἀγνοοῦντες ὅτι πρόκειται περὶ ὁλοκλήρου Μεραρχίας καὶ βλέποντες μόνον τὰ δύο Τάγματα τοῦ 8ου Συντάγματος ἀποφασίζουσι ν' ἀντισταθῶσι καὶ σπεύδουσι νὰ καταλάβωσι τὴν μετὰ Δελίνου καὶ Ραχόβου κορυφογραμμὴν. Οἱ ἐπίλεκτοι καὶ τὰ δύο τάγματα τοῦ 8ου ἐπιτίθενται σφοδρῶς καὶ ἄρχεται ζοηρὰ μάχη. Οἱ Τοῦρκοι εἰς μίαν στιγμὴν ἐπιχειροῦσι νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γραμμῆς, ἀλλὰ δύο λόχοι τοῦ III τάγματος παρασυρόμενοι προσωπικῶς ἀπὸ τὸν διοικητὴν αὐτοῦ ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ των καὶ ἀναγκάζουσιν εἰς ἄτακτον ὑποχώρησιν, ὅλην τὴν Τουρκικὴν γραμμὴν. Ὁ ἐχθρὸς ἐτράπη πλέον εἰς φυγὴν πρὸς Καλδάδες καὶ στενὰ Πόρτας.

Οὕτω ἡ IV Μεραρχία τὴν 6 μ. μ. περίπου ὥραν, κατελάμβανε διὰ τῶν προφυλακῶν της (I καὶ III τάγματα 8ου Συντάγματος) τὰ Βορείως τοῦ Ραχόβου καὶ ἔναντι ἀκριβῶς τῶν στενῶν τῆς Πόρτας ὑψώματα.

Κατὰ τὴν διαταγὴν ἐπιχειρήσεων τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου: «Εἰς τὴν IV Μεραρχίαν ἔλαχεν ἡ τιμὴ, ὅπως δι' ἐσπευσμένης πορείας φθάσῃ ἐγκαίρως εἰς τὰ στενὰ τῆς Πόρτας διὰ νὰ καταλάβῃ τὰ πλευρὰ καὶ ἰδίως τὰ νῶτα τοῦ ἐν Σαρανταπόρῳ ὀχυρωθέντος ἔχθρου καὶ τὸν ὑποχρεώσῃ εἰς παράδοσιν». Ἡ IV Μεραρχία διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολὴν της, ὑπεχρεώθη νὰ ἐκτελέσῃ συνεχῇ δωδεκάωρον πορείαν δι' ὄρειον καὶ ἀποτομωτάτου ἐδάφους ἀφ' ἑνὸς, νὰ διεξαγάγῃ ἀφ' ἐτέρου τρεῖς ἀψιμαχίας. Οὕτω χάρις εἰς τοὺς ἀκυστάστους καὶ γενναίους μαχητάς της, ἐξεπλήρωσε τὴν ἐντολὴν της κατὰ γράμμα. Κατέλαβε τὸ Ράχοβον. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐγλύτωσαν ἀπὸ τὴν πλευρὰν αὐτὴν. . . .

Ὡς πρὸς τοὺς ἐπιλέκτους, τὸ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔργον των ἐθαυμάσθη ὅχι μόνον ὑπὸ τοῦ Συντάγματος, ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τῆς Μεραρχίας. Εἰς πολλὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἐξυμνήθη ἡ δρᾶσις των, εἰς δὲ τὸν διοικητὴν των ἀνέτεθῃ ἀπὸ τῆς ἐπομένης ἡ διοίκησις τοῦ 3ου λόχου.

Ἀνέκδοτα.—1ον) Μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τοῦ 3ου λόχου, οἱ ὅποιοι προσεφέρθησαν νὰ μετάσχωσι τοῦ τμήματος τῶν ἐπιλέκτων, ἦτο καὶ ὁ ἐκ Κυθήρων καταγόμενος καὶ εἰς Ἀθήνας ἀνατραφεὶς στρατιώτης Ἀριστείδης Κασσιμάτης Τραπεζητικὸς ὑπάλληλος. Ὁ διοικητὴς τῶν ἐπιλέκτων ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ λόχου, ἐγνώριζεν ὅτι ὁ Κασσιμάτης ἦτο καθ' ὅλα λαμπρὸς νέος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο λεπτοφυέστατος καὶ πολὺ καλομαθημένος, ἐνόμισεν ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀνθέξῃ εἰς τοὺς κόπους εἰς τοὺς ὁποίους θὰ ὑπεβάλετο τὸ μῆμα καὶ τοῦ ὑπέδειξε νὰ μὴ ἐπιμείνη εἰς τὴν δῆλωσίν του. Ὁ γενναῖος καὶ φιλότιμος ὅμως στρατιώτης ἐπέμεινε καὶ εἶπε παρκλητικῶς εἰς τὸν ἀξιωματικὸν «*Κύριε Ἀνθυπολοχαγὲ πάρε με καὶ θὰ ἰδῇς τι ἀξίζει ὁ Κασσιμάτης*». Πρὸ τῆς τοιαύτης ἐπιμονῆς ὁ ἀξιωματικὸς ἠναγκάσθη νὰ συγκατανεύσῃ.

Καθ' ὅλην τὴν κοπιωδεστάτην πορείαν, ὁ Κασσιμάτης ἦτο ἀκούραστος καὶ ἔτρεχε δεξιὰ, ἀριστερά, ἄνω καὶ κάτω ἀναζητῶν παντοῦ τὸν Τοῦρκον.

Εὐθὺς ὡς κατεκτῆθη ὁ πρῶτος (προκεχωρημένος) λόφος τῶν Τοῦρκων καὶ ἐδέχθησαν σφοδρότατα πυρὰ ἀπὸ τὴν κυρίαν γραμμὴν οἱ ἐπιλέκτοι, ὁ διοικητὴς των διέταξεν ὅπως πίπτοντες ἅπαντες προηγεῖς ἀπαντήσωσιν εἰς τὰ πυρὰ ταῦτα. Ὁ Κασσιμάτης πυ-

ροβολεῖ ὄρθιος. Ὁ διοικητὴς του τὸν διατάσσει νὰ πέση πρηγνῆς, πλὴν ὁ Κασσιμάτης ἐξακολουθεῖ ὄρθιος τὰ πυρὰ του. Θυμωθεὶς ὁ ἀξιωματικὸς ἐπαναλαμβάνει ἐντονώτερον τὴν διαταγὴν του. Τότε ὁ Κασσιμάτης στρεφόμενος πρὸς τὸν παραπλεύρως του ἱστάμενον ἀξιωματικόν του δίδει τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν: «*Ἐρὲ λεβεντιὲς σήμερα κύριε Ἀνθυπολοχαγέ!*» καὶ ἐξακολουθεῖ ὄρθιος τὰ πυρὰ του, χωρὶς πλέον ὁ συγκινηθεὶς ἐκ τῆς ἀπαντήσεως αὐτῆς ἀξιωματικὸς νὰ δύναται εἶπη τι.

Μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Μεταξᾶ ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ὁ Κασσιμάτης μεθ' ἐτέρων δύο στρατιωτῶν κατέφθασαν 3-4 φεύγοντας, οἱ ὅποιοι ἅμα τῇ προσεγγίσει των ὕψωσαν τὰς χεῖρας διὰ νὰ παραδοθῶσιν. Οἱ δύο τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν δυσπιστοῦσι καὶ προτείνουνσι νὰ τοὺς πυροβολήσωσι, πλὴν ὁ εὐγενὴς καὶ γενναῖος Κασσιμάτης ἀνθίσταται καὶ ἀνύποπτος προχωρεῖ μόνος πρὸς τοὺς Τούρκους. Οὗτοι εὐθὺς ὥς ἐπλησίασε προτείνουνσι τὰ ὄπλα των καὶ πυροβολοῦσιν. Ὁ Κασσιμάτης μόλις ἔσχε τὸν καιρὸν νὰ κραυγᾷ «*ἄτιμοι*» καὶ πίπτει νεκρὸς μὲ δύο σφαῖρας εἰς τὸ στήθος καὶ ἐτέραν εἰς τὴν κεφαλὴν. Οἱ σύντροφοὶ του ἐξεδικήθησαν τὸν θάνατόν του φονεύσαντες τοὺς Τούρκους, πλὴν ὁ γενναῖος *Κασσιμάτης* ἔχαθῃ ἀνεπιστρεπτί.

2ον) Ὁ στρατιώτης τοῦ 3ου λόχου Κοκκινιώτης ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀνέλθῃ ἐκ τῶν πρώτων ἐπὶ κατακτηθέντος τινὸς λόφου, δὲν πυροβολεῖ ἀλλ' ὥς τεταραγμένος ὀλίγον ἐρευνᾷ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ πρὸς ἀνεύρεσιν προφανῶς προκαλύμματος. Δεδομένου ὅτι τὰ ἐχθρικά πυρὰ δὲν ἦσαν δραστικά, ὁ διοικητὴς τῶν ἐπιλέκτων διὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ προσφέρεται νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ ὥς προκάλυμμα καὶ τὸν διατάσσει νὰ πέση πρηγνῆς ὀπισθὲν του καὶ νὰ πυροβολήσῃ. Τοσοῦτον ἐπληγώθη ἡ φιλοτιμία τοῦ γενναίου ἐκείνου στρατιώτου, ὥστε ἔπεσεν ἀμέσως πρηγνῆς ὅπου εὗρέθη καὶ ἤρξατο πυροβολῶν, ἀφοῦ εἶπεν εἰς τὸν διοικητὴν του: «*Ἄ ὅχι! Δὲν θὰ γίνῃ ποτὲ αὐτὸ ποὺ λέτε κύριε Ἀνθυπολοχαγέ*».

3ον) Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ χωρίου Μεταξᾶ ἀπώδησιν τῶν Τούρκων, ἐθεάθησαν δύο οἱ ὅποιοι ἀποχωρισθέντες τῶν λοιπῶν ἀνήρχοντο πρὸς ἓν ὄρος. Ὁ σαλπικτὴς τοῦ 3ου λόχου Παν. Παναγᾶκος ἐκ Λακωνίας, μετέχων τοῦ ἀποσπάσματος τῶν ἐπιλέκτων, ἐλυπήθη ἰδὼν ὅτι οἱ ἐπιλεκτοὶ ἠναγκασμένοι νὰ στραφῶσι πρὸς ἀριστερὰ

θὰ ἄφινον τοὺς δύο αὐτοὺς Τούρκους ἀνενοχλήτους καὶ ἐξήτησεν ἀπὸ τὸν διοικητὴν τοῦ τὴν ἄδειαν νὰ τρέξῃ νὰ τοὺς συλλάβῃ. Ὁ ἀξιωματικὸς ἠρνήθη κατ' ἐπανάληψιν, εἰς τὴν ἐπίμονον παρακλήσιν τοῦ γενναίου Παναγᾶκου εἰπόντος: «*Ἄφησέ με κύριε Ἀνθυπολοχαγὲ νὰ πάω καὶ σοῦ δίνω τὸ λόγο μου διὰ τὰ σοῦ τοὺς φέρω δεμένους*». Ὁ Παναγᾶκος ὅμως διαφυγὼν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀξιωματικοῦ του, ἐτράπη πρὸς τὸ ὄρος καὶ μετὰ μίαν ὥραν ἐθεάθη φέρων τοὺς δύο Τούρκους δεμένους μὲ τὸ ζουνάρι του. Ὁ ἥρως αὐτὸς ἐφονεύθη εἰς τὸν κατὰ τῆς Βουλγαρίας πόλεμον τὴν 17 Ἰουλίου 1913 πρὸ τῶν ὑψωμάτων Χασσάν-Πασσᾶ.

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΚΡΟΥ ΑΡΙΣΤΕΡΟΥ

Εἰς τὴν μεταξὺ τῶν χωρίων Λαζαράδες καὶ Πάδη ἀποτομωτάτην κορυφογραμμὴν, εἶχον ὀχυρωθῇ περὶ τὰς 3.000 ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Οὗτοι ὑπεδέχθησαν τὴν 11 πρωϊνὴν διὰ σφοδροτάτου πυρὸς τὰ πρῶτα τμήματα τῆς V Μεραρχίας. Τὸ Πυρὸν αὐτῆς δι' εὐστοχωτάτου πυρὸς διέλυσε τὴν ὀπίσω τῆς πρώτης γραμμῆς συντεταγμένην ἐφεδρείαν τοῦ ἐχθροῦ, τὸ μεῖζον μέρος τῆς ὁποίας ἐτράπη εἰς φυγὴν πρὸς Σέρβια. Οἱ εἰς τὰ χαρακώματα Τούρκοι ἡμύνοντο ἐν τούτοις μετὰ πείσματος καὶ ἡμφισβήτητον τὸ ἔδαφος βῆμα πρὸς βῆμα, εἰς τὰ ἐπιτεθέντα 16ον καὶ 23ον Συντα. Μετὰ τρίωρον ἀγῶνα (2 μ. μ.) κατώρθωσαν ν' ἀνατρέψωσι τὰς πρώτας ἐχθρικὰς γραμμὰς καὶ νὰ προχωρήσωσι πρὸς Λαζαράδες, πρὸ τῶν ὁποίων ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησε πείσμων.

Τὸ ἀπόσπασμα Γεννάδῃ ἔχον ἤδη κατέλθῃ εἰς τὸν πόρον Ζάμπουρδας καὶ ἀκοῦσαν τοὺς κανονιοβολισμούς, ἀφῆκε μικρὰν ἐκεῖ φρουρὰν καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν μάχην. Ἐφθασε πρὸ τῶν Λαζαράδων περὶ τὴν 4 μ. μ. καὶ ἐπετέθη κατ' αὐτῶν ἀπὸ Νότου, ἐνῶ ἡ V Μεραρχία ἐπετίθετο ἐξ Ἀνατολῶν.

Οἱ Τούρκοι ἀφ' ἑνὸς μὲν εὐνοοούμενοι ἀπὸ τὸ ἔδαφος τὸ ὁποῖον διεκόπτετο ἀπὸ ἀποτομωτάτας χαράδρας, ἀφ' ἑτέρου ὄντες ὀχυρωμένοι εἰς τὴν παρυφὴν τῶν Λαζαράδων καὶ τὴν πρὸς Πάδην κορυφογραμμὴν, ἡμύνοντο λυσσασδῶς. Κατώρθωσαν οὕτω νὰ κρατήσωσι τὰς θέσεις των μέχρις ἐπελεύσεως τοῦ σκότους, ὁπότε ἡ μάχη διεκόπη. Εἰς τὴν μὴ ἐκτόπισιν τῶν Τούρκων συνέ-

τεινε πολὺ ὁ ἀδικαιολογήτως ὑπερβολικὸς κλονισμὸς, τὸν ὁποῖον εἰς τὸ ἀπόσπασμα Γεννάδῃ προϋξένησαν δύο ἐκφυγοῦσαι βολαὶ τοῦ Πυροβολικοῦ τῆς V Μεραρχίας, αἵτινες τῷ ἐπέφερον ἀπωλείας τινάς.

Ἡ Ταξιαρχία Ἰππικοῦ ἀφικθεῖσα περὶ τὴν μεσημβρίαν εἰς Ζάμπουρδαν καὶ πληροφορηθεῖσα περὶ τῆς εἰς Λαζαράδες διεξαγομένης μάχης, παρέμεινεν ἐκεῖ ἐν ἀναμονῇ τῆς ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος. Τὴν νύκτα ἀπεσύρθη εἰς τὸ χωρίον Λουζάνι, ὁπόθεν τὴν ἐπομένῃν μετέβη εἰς Καλδάδες.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς οἱ Τοῦρκοι ἀπεσύρθησαν, τὴν δὲ πρωΐαν ἡ V Μεραρχία καὶ τὸ ἀπόσπασμα Γεννάδῃ εἰσῆλθον εἰς Λαζαράδες.

ΣΤΕΝΑ ΠΟΡΤΑΣ—ΤΟ ΟΓΔΟΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ἡ νύξ τῆς 9-10 Ὀκτωβρίου ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς πλέον ἀπαισιωτέρας τῆς ἐκστρατείας. Ραγδαιοτάτῃ βροχῇ καὶ σφοδρότατος ἄνεμος διήρκεσαν καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Μὴ ἐπιτευχθείσης τῆς ἀφίξεως τῶν μεταγωγικῶν, δὲν παρεσκευάσθη συσσίτιον καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι καὶ πάλιν φιλοξενίαν ὑπὸ τὰ ἀντίσκηνα τῶν στρατιωτῶν των. Κατὰ τὰς ὑπερτάτας ὁμως ἐκείνας ὥρας τῆς ἀντικρύσεως τοῦ θανάτου δὲν ὑπάρχει διάκρισις. Ὅπως ὅλοι εἶναι τέκνα τῆς Πατρίδος, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ χύνουσι τὸ αἷμά των ὑπὲρ αὐτῆς, οὕτω ἀπὸ κοινοῦ θὰ ὑποφέρωσι καὶ τὰς κακουχίας.

Εἰς τὰς προφυλακὰς οἱ σκοποὶ μὲ τὴν λόγχην ἐπὶ τοῦ ὅπλου, ἴστανται ἀτάραχοι. Οἱ ἀξιωματικοὶ περιέρχονται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὴν γραμμὴν των, διὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνωσι καὶ τοὺς συντροφεύσωσι κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην νύκτα.

Περὶ τὴν 3 πρωϊνὴν ὥραν ἀκούονται σάλπιγγες ἐκ τῆς διευθύνσεως τῶν Σερβίων. . . . ἀπόδειξις ὅτι καταβάλλεται προσπάθεια νὰ συγκεντρώσωσι τοὺς φυγάδας τῶν Λαζαράδων, τοῦ Μόκρου, τοῦ Ραχόβου, τοῦ Σαρανταπόρου Μετὰ δύο περίπου ὥρας συγκεχυμένοι καὶ ἀκατάληπτοι φωναὶ ἔρχονται ἀπὸ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν. . . . Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔρχονται. . . . Τὰ λείψανα τῶν κατὰ τὴν προηγουμένην εἰς ὅλα τὰ πεδία τῶν

μαχῶν κατανικηθεισῶν τουρκικῶν δυνάμεων, συγκεντρωθέντα ἔρχονται εἰς τὰ στενὰ τῆς Πόρτας, διὰ τὰ ἀμφισβητήσωσιν εἰς τὴν IV Μεραρχίαν τὴν δίοδον. Ἀγνοοῦσιν ὅτι τῆς IV Μεραρχίας εἶναι τὴν νύκτα ἐκείνην ἄγρυπνος φύλαξ καὶ θὰ εἶναι τὴν πρῶταν ὀρμητικὴ καὶ ἀκατάσχετος προπομπὸς τὸ ὄγδοον Σύνταγμα. . . . Θὰ τὸ μάθωσι καὶ θὰ λάβωσι πικρὸν δίδαγμα τὴν πρῶταν. . . .

Ὁ 3ος λόχος ἀποτελῶν τὸ ἄκρον δεξιὸν τῶν προφυλακῶν καὶ εὐρισκόμενος ἔναντι καμπῆς τινος τῆς δημοσίας ὁδοῦ εἰς ἀπόστασιν 3 περίπου χιλιομέτρων ἀνατολικῶς τῶν στενῶν τῆς Πόρτας, ἀκούει περὶ τὴν 6 πρῶτὴν κρότον κυλιομένων ὀχημάτων μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Σαρανταπόρου πρὸς Σέρβια. Ὁ ἀξιωματικὸς τῆς ἐπαγρυπνήσεως εἰδοποιεῖ τὸν διοικητὴν τοῦ λόχου καὶ ἀμφοτέρωι προχωροῦσιν ὅσον εἶναι δυνατόν ἀπὸ τῆς θέσεως τῶν σκοπῶν πρὸς τὸν κρότον. Κατανοοῦσιν ὅτι πρόκειται περὶ Τουρκοῦ Πυροβολικοῦ, ὑποχωροῦντος δι' ὁδοῦ εὐρισκομένης εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς περίπου χιλιομέτρου καὶ πολὺ χαμηλότερον τοῦ λόφου ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται. . . . Τὶ νὰ κάμωσι; Θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιτεθῶσι καὶ τὸ αἰχμαλωτίσωσιν. . . . Ἀλλὰ τῶν προφυλακῶν ἐγκατασταθεισῶν νύκτα, εἶναι παντελῶς ἄγνωστον τὸ πρὸ αὐτῶν ἔδαφος, τὸ ὁποῖον φαίνεται ἀπτότομον. Τὸ σκότιος εἶναι βαθύτατον, ἡ βροχὴ ἐξακολουθεῖ ἀδιάκοπος, ὁ σύνδεσμος μετὰ τῶν λοιπῶν τμημάτων ὄχι πλήρης καὶ ἡ πρὸς τὴν ὁδὸν κατάβασις δυσχερεστάτη. Τοιαύτη ἐπιχείρησις ἀπορρίπτεται ὅθεν ἀμέσως, ὥς ἐγκλείουσα μεγαλυτέρους κινδύνους διὰ τὸν λόχον. Οἱ δύο ἀξιωματικοὶ ἐκφραζοῦσι ἄλλως τὴν πεποίθησιν, ὅτι τὰ πυροβόλα δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ διαφύγωσι διότι δὲν θὰ εἶχον τὸν καιρὸν νὰ εἰσέλθωσι εἰς τὰ στενὰ πρὶν ἢ φωτίσῃ ἡ ἡμέρα καὶ σπεύδουσι νὰ εἰδοποιήσωσι τὸ Σύνταγμα. Τὰ γεγονότα τοὺς ἐδικαίωσαν. . . .

Μόλις ἐφώτιζεν, ἡ φάλαγξ ἐκείνη τοῦ Πυροβολικοῦ εἶχε φθάσῃ εἰς ἀπόστασιν ἑκατοντάδων τινῶν μέτρων ἀπὸ τῶν στενῶν καὶ δὲν ὑπελείποντο, εἰ μὴ ὀλίγα μόνον λεπτὰ τῆς ὥρας διὰ τὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὰ. . . . Ἐναντι ἀκριβῶς τοῦ σημείου ἐκείνου εὐρίσκετο ἓν προφυλακαῖς ὁ 10ος λόχος, εἰς τὰ φυλάκεια τοῦ ὁποίου εὐρίσκετο εὐτυχῶς τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ χαλύβδινός διοικητὴς τοῦ τάγματος λοχαγὸς Ἀντώνιος Πραντούνας. Κατενόησεν ὅτι ἔαν τὸ Πυροβολικὸν ἐκεῖνο κατάρθωνεν εἰσερχόμενον εἰς τὰ στενὰ

νά διαφύγη, πλὴν τοῦ ὅτι θὰ ἔχανετο πολύτιμος λεία, θὰ ἦτο τοῦτο φοβερὸς ἀντίπαλος κατὰ τὴν ἐπικειμένην μάχην . . . Ἦσαν τὰ 24 πεδινὰ πυροβόλα, τὰ ὁποῖα τὴν προηγουμένην ἐθέρισαν τὰς I, II καὶ III Μεραρχίας εἰς τὸν Σαραντάπορον . . . Δὲν διστάζει ἐπομένως ποσῶς, ἀλλ' ἀρχίζει ἀμέσως σφοδρὸν πῦρ διὰ τῶν δύο διμοιριῶν τοῦ 10ου λόχου, ἐνῶ ὁ ὑπόλοιπος λόχος καὶ ὁ 11ος τοιοῦτος ὀπίσω καὶ ὑψηλὰ εὐρισκόμενοι, βάλλουσι καὶ ἐκεῖνοι σφοδρῶς. Τὸ συνοδεῦον τὰ πυροβόλα Πεζικὸν προσπαθεῖ πρὸς στιγμὴν ν' ἀντισταθῇ ἐπὶ τόπου, ἀλλὰ πρὸ τοῦ σφοδροτάτου πυρὸς ἀναγκάζεται νὰ τραπῇ πρὸς Βορρᾶν τῆς ὁδοῦ, καταβάλλον μετὰ τῶν πυροβολητῶν προσπάθειαν νὰ συναποκομίσῃ καὶ πυροβόλα τινά. Τούτου ὅμως καταστάντος ἀδυνάτου, πεζοὶ καὶ πυροβοληταὶ ἀνελθόντες ἐπὶ τῶν βραχυδῶν κορυφῶν τοῦ Δεμίρ-Καποῦ ἄρχονται πυρός.

Ταῦτοχρόνως σχεδὸν δύο πυροβόλα παρακολουθοῦντα τὴν φάλαγγα εἰς ἀρκοῦσαν ἀπόστασιν, προβάλλουσιν ἀπὸ τὴν ἑναντι τοῦ 3ου λόχου καμπὴν τῆς ὁδοῦ. Ἀποτομωτάτῃ καὶ βαθυτάτῃ χαράδρᾳ ἐχώριζε τὸν λόχον ἀπὸ τὴν ὁδόν, ἀλλ' ἡ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγαλυτέρα τῶν 800 μέτρων. Ὁ λόχος ἀφήσας τὰ πυροβόλα νὰ στρέψωσι τελείως τὴν καμπήν, τὰ ὑποδέχεται διὰ σφοδροτάτου αἰφνηδιαστικοῦ πυρὸς. Πολλοὶ πυροβοληταὶ τρέπονται εἰς φυγὴν καὶ τὸ ἓν πυροβόλον ἐγκαταλείπεται ἀμέσως ἐπὶ τόπου. Τέσσαρες ἕως πέντε θαρραλεώτεροι κατορθώνουσι νὰ σύρῳσι τὸ ἕτερον πυροβόλον ὀλίγον ἔξω τῆς ὁδοῦ, τὸ στρέφουσι κατὰ τοῦ λόχου καὶ ἀρχίζουν νὰ βάλλουσιν. Οἱ πτωχοὶ ὅμως δὲν δύνανται νὰ κανονίσωσι τὴν βολὴν των καὶ αἱ ὀβίδες των ἐκρήγγυνται εἰς ὑπερβολικὸν καὶ λίαν ἀκίνδυνον ὕψος. Ὡς ἐκ τούτου προκαλοῦσι τὰ εἰρωνα σχόλια τῶν ἀνδρῶν. Τὸ πυροβόλον αὐτὸ δὲν ἐπέπρωτο νὰ συνεχίσῃ ἐπὶ μακρὸν τὴν ἀπέλπιδα βολὴν του, διότι ἀπήντησεν ἀμέσως τὸ Πυρρὸν μας. Αἱ ὀβίδες του πεσοῦσαι πολὺ πλησίον του ἔτρεψαν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς θελήσαντας νὰ τὸ χρησιμοποιοῦσιν πυροβολητάς. Τὸ τοιοῦτον γενόμενον ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν ἀνδρῶν τοῦ 3ου λόχου, προὐκάλεσεν ἐνθουσιασμὸν καὶ χειροκροτήματα . . .

Πρὸς Βορρᾶν τῆς συναντήσεως τῶν ἀπὸ Λαζαράδων καὶ Σαραντάπορου πρὸς Σέρβια ὁδῶν, ἦτοι ἀκριβῶς πρὸ τῶν στε-

νῶν τῆς Πόρτας, ὑπάρχουσιν ὁμαλοὶ λοφίσκοι βαίνοντες κατὰ μήκος καὶ ἐπικρατοῦντες τῶν ὁδῶν αὐτῶν.— Ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τούτων κινοῦνται ἰσχυραὶ ἐχθρικαὶ φάλαγγες καὶ σημαίνουνσιν ἐχθρικαὶ σάλπιγες. Ὁ Πραντούνας θεωρεῖ ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀποδεικνύει θράσος τοῦ ἡττημένου τῆς χθὲς καὶ ἀποτελεῖ προσβολὴν διὰ τὸν νικητὴν. Τοῦ τάγματός του ὅμως ἀποτελοῦντος μέρος τῶν προφυλακῶν καὶ μὴ ὄντος ἐπιτετραμμένου νὰ κινηθῇ, ζητεῖ τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιτεθῇ . . . Ἡ ἔγκρισις δὲν βραδύνει νὰ ἔλθῃ, καὶ ὁ Πραντούνας ἀρπάζων τοὺς 10ον καὶ 11ον λόχους ὁρμᾷ κατὰ τῶν ἀνατολικῶς τῶν στενῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων, ἐνῶ ὁ διοικητὴς τοῦ I τάγματος Ταρχης Γ. Χριστόπουλος μὲ τοὺς 1ον καὶ 2ον λόχους, ἐπιτίθεται διὰ Καλδάδων κατὰ τῶν δυτικῶς τῶν στενῶν τοιούτων. Οἱ Τοῦρκοι ἀμύνονται μετὰ λύσσης ὀπίσω χαρακωμάτων καὶ λιθίνων μανδρῶν. Τὸ Πυροβολικὸν μας, τὰ πολυβόλα μας προξενοῦσιν εἰς τὰς τάξεις των θραῦσιν, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐπιμένουσιν. Οἱ 2ος, 10ος καὶ 11ος λόχοι καταλαβόντες δεσπόζοντα ὑψώματα καὶ ἔχοντες τοὺς Τούρκους ὑπὸ τὸ στόμιον τῆς κάννης των, τοῖς ἐπιφέρουσι τρομακτικὰς ἀπωλείας. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐπιμένουσιν . . .

Εἰς κάποιον σημεῖον ὑψώνουσι λευκὰ μανδύλια, εἰς ἔνδειξιν τοῦ ὅτι θέλουσι νὰ παραδοθῶσι. Διμοιρία τοῦ 10ου λόχου πλησιάζει ἀνύποπτος, ὁπότε καταπυροβολεῖται. Ὁ ἀνθ)γὸς Ξεν. Λογοθέτης καὶ δεκάς στρατιωτῶν πίπτουσι νεκροί. Οἱ λοιποὶ ἐξεδικήθησαν τὸν ἄδικον θάνατόν των . . .

Ἡ μετὰ τῶν ἀντιπάλων ἀπόστασις ἔφθασεν εἰς τὸ ἐλάχιστον ὅριον καὶ δὲν ἀπομένει, παρὰ ἡ ἔφοδος διὰ τῆς λόγχης. Ὁ Πραντούνας καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ 10ου λόχου ὑπολοχαγὸς Καρυτσινός, προηγοῦνται ξιφῆρεις καὶ ἡ πάλῃ σῶμα πρὸς σῶμα ἄρχεται φοβερά. Οἱ λοιποὶ λόχοι τοῦ Σιν)τος (I καὶ III τάγματος, τοῦ II μὴ ἔχοντος ἀφικθῇ εἰσέτι) ἐφορμῶσιν ἅπαντες, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐπιμένουσι καὶ δὲν ἐννοοῦσι νὰ ξεκαρφωθῶσιν ἀπὸ τὰ χαρακώματά των. Ἐπακολουθεῖ σκληρότατος ἀγών, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἐχθρὸς ἐπὶ τέλους κλονίζεται . . . Μέρος τούτου ὑποχωρεῖ ἀτάκτως, ἀλλὰ καὶ μέρος αἰχμαλωτίζεται. Οὕτω περὶ τὴν 11 ὥραν ἡ Ἑλληνικὴ νίκη ἦτο πλήρης.

Οἱ Τοῦρκοι ἐπλήρωσαν πολὺ ἀκριβὰ τὴν ἐπιμονήν των, διότι

εἶχον ὑπερβολικὰς ἀπωλείας (περὶ τοὺς 2.000 φονευμένοι καὶ πληγωμένοι). Τὸ 8ον Σύνταγμα εἶχε ἐλαχιστοτάτας σχετικῶς ἀπωλείας. Δεκάδας τινὰς νεκρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων τοὺς ταχ(η)ν Α. Παπαδήμαν φονευθέντα τὴν νύκτα ὑπὸ ἐνέδρας καὶ ἀνθ(η)γὸν Ξ. Λογοθέτην· κατὰ τι δὲ περισσοτέρους τραυματίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων τοὺς ὑπ(η)γὸν Ἐ. Καρκατζῆν καὶ ἀνθ(η)γὸν Ι. Μουτζουρίδην.

Τὰ λάφυρα τῆς νίκης ὑπῆρξαν πολλοὶ αἰχμάλωτοι, εἴκοσι τέσσαρα πυροβόλα, ἵπποι, ὀχήματα καὶ διάφορα ἄλλα ὕλικά.

Αἱ πρὸ τοῦ Σαρανταπόρου ἀγωνισθεῖσαι Μεραρχίαι διερχόμεναι πρὸ τῶν 24 Τουρκικῶν πυροβόλων, τὰ ὁποῖα τὴν προηγούμενην εἶχον προξενήσῃ τὸν θάνατον εἰς τόσους ἀλκίμους καὶ σφριγῶντας στρατιώτας των, ἡσθάνθησαν ἀνέκφραστον ψυχικὴν ἀγαλλίασιν. Τὰ πυροβόλα ἐκεῖνα κατέκριντο ἄψυχα καὶ δὲν ἀπετέλουν παρὰ ἀκίνδυνον μέταλλον ἐγκαταλελειμμένον εἰς τὴν χλεύην καὶ τὴν εἰρωνίαν τῶν νικητῶν. Οἱ προπορευόμενοι φωνάζουσι θριαμβευτικά: Ἐνα, δύο, τρία . . . δέκα . . . εἴκοσι . . . εἴκοσι τέσσαρα . . . Τὴν φωνὴν αὐτὴν ἐπαναλαμβάνουσιν ὅλοι ἐν θριάμβῳ.

Κατὰ τὴν διὰ τῆς λιθίνης μάνδρας διέλευσιν, ἀνέμενε τοὺς ἀνδρας εἰκὼν φρίκης, καθόσον ὅπισθεν αὐτῆς ἔκειτο σωρεία Τουρκικῶν πτωμάτων. Διὰ πρῶτην φορὰν βλέπουσι τοιαύτην σωρείαν νεκρῶν καὶ ἡ φύσει εὐγενὴς Ἑλληνικὴ ψυχὴ συγκινεῖται . . . Λησμονοῦντες τοὺς ἰδικούς των νεκρούς οἱ Ἕλληνες στρατιῶται, λυποῦνται τοὺς Τούρκους διότι διὰ τῆς ζωῆς των ἐπλήρωσαν τὴν ἐπιμονὴν των ὅπως τηρήσωσιν ὑπὸ τὸν ἀπάνθρωπον καὶ ἄτιμον τῆς δουλείας ζυγὸν τέκνα φυλῆς οἷα ἡ εὐγενής, φιλελευθέρα καὶ μήτηρ τοῦ πολιτισμοῦ Ἑλλάς. Ἀκούονται ἐκ μέρους τῶν ἵπποτικῶν νικητῶν ψιθύροι οἴκτου καὶ εὐσπλαχνίας διὰ τοὺς ἐπιμόνους κατακτητάς, οἱ ὅποιοι παρὰ πᾶν δίκαιον ἦλθον πρὸ τῆς περιφήμου «Πόρτας» ν' ἀπαγορεύσωσιν εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας Ἑλλήνας, νὰ διέλθωσι καὶ ἀποδώσωσι τὴν ἐλευθερίαν ταύτην εἰς τοὺς ἀπὸ τόσων αἰώνων ἐναγωνίως ἀναμένοντες αὐτὴν ὑποδούλους ἀδελφούς των ! Ἴδοι' ὅμως ὅτι ἡ θεία δίκη ἐπελθοῦσα καθώρισεν, ὅπως ἐκ τῶν κατακτητῶν αὐτῶν ἄλλοι μὲν νεκροί, ἄλλοι δὲ αἰχμάλωτοι παρίστανται ὥς τιμητικὴ τρόπον τινὰ φρουρά. Τὸ μισοφύγγαρο γονατισμένον, συντετριμμένον καὶ τεταπεινωμένον, ἐπὶ τῶν ἐγκαταλελειμμένων καὶ αἰχμαλώτων πυρο-

βόλων, συμπληροῖ τὴν τιμητικὴν αὐτὴν φρουρὰν τῶν ὑπερηφάνων ἐλευθερωτῶν ! Τῶν ἐλευθερωτῶν, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς ὀρμῆς καὶ τῆς ἀνδρείας των ἀνοίξαντες διάπλατα τὴν περίφημον αὐτὴν «Πόρταν», ἡ ὁποία ἐχώριζεν ἀδελφούς εἰς ἐλευθέρους καὶ δούλους, ἀφῆκαν νὰ διέλθῃ ἡ ἐλευθερία διὰ νὰ θραύσῃ τὰ δεσμὰ τῆς σκλαβιάς. Δεσμὰ τὰ ὁποῖα ἐπὶ αἰῶνας περιέβαλλον τὸν ἀδελφικὸν τράχηλον. Δικαία ὄθεν ἡ ὑπερηφάνεια τῶν ἡρώων ἐκείνων καὶ μεγαλειώδης ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς των, οἰκτειρόντων τοὺς ἐκμηδενισθέντας κατακτητάς.

Ἡ IV Μεραρχία κατηυλίζετο ἔξωθι τῶν Σερβίων τὴν 3 μ. μ. ὦραν, ἐνῶ διὰ τμήματός της ἔσπευδε νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ γέφυραν τοῦ Ἀλιάκμονος.

Ἀξίζει ν' ἀνασκοπήσωμεν τὸ τριήμερον τοῦ 8ου Συν)τος, κατὰ τὴν 8, 9 καὶ 10 Ὀκτωβρίου. Τὴν 8 πορεία εἴκοσι περίπου χιλιόμετρων ἐπὶ ἐδάφους σχετικῶς ἀνωμάλου τροφῇ: τὴν πρωίαν ἄρτος ὀλίγος, ζωμὸς καὶ τεμάχιον κρέατος δι' ὅλην τὴν ἡμέραν. Τὴν 9 πορεία πεντήκοντα περίπου χιλιόμετρων ἀπὸ τοῦ λυκαυγοῦς μέχρι τῆς ἐσπέρας ἐπὶ ἐδάφους ὀρεινοῦ καὶ δυσβάτου· τρεῖς ἀψιμαχίαι τροφῇ: τὴν πρωίαν ζωμὸς καὶ τεμάχιον κρέατος δι' ὅλην τὴν ἡμέραν. Τὴν 10 ἀγρυπνία τὴν προηγούμενην νύκτα· οὐδεμία ἀπολύτως τροφῇ· σκληρότατος ἀγὼν ἀπὸ τῆς 6—11 π. μ. καὶ εἶτα πορεία μέχρι τῆς 3 μ. μ.

Αὐτὸς εἶναι ὁ Ἕλλην στρατιώτης. Εἰς τὰς πορείας ἀκατόνητος. Εἰς τὰς στερήσεις ἀκατάβλητος. Εἰς τὴν μάχην ὑπέροχος. Πορευόμενος δλόκληρον τὴν ἡμέραν, ἀρκεῖται τὴν ἐσπέραν εἰς τὸν ξηρὸν ἄρτον ὁσάκις τὸν ἔχει. Χωρὶς νὰ κοιμηθῇ καθ' ὅλην τὴν νύκτα, τὴν ἐπομένην ἔχει δυνάμεις σωματικὰς καὶ ψυχικὰς, ὅπως δώσῃ σφοδρὰν μάχην, ξεκαρφώσῃ τὸν ἐχθρὸν διὰ τῆς λόγῃς καὶ νικῇ!... Καμμία δυσανασχέτησις, οὐδ' ὁ παραμικρὸς γογγισμὸς ἀκούεται ἀπὸ τὰ χεῖλη τῶν ἡρώων ἐκείνων. Ἀπ' ἐναντίας εἶναι πρόθυμοι δι' ὅλα.

Γενναῖοι ἄνδρες ! Δικαίως κατεπλήξατε τὴν Γαλλικὴν ἀποστολήν, ἡ ὁποία σᾶς ἐξεπαίδευε. Δικαίως σᾶς ἐθαύμασεν ὁλος ὁ κόσμος, εὐθὺς ἀπὸ τὰ πρῶτα πολεμικὰ βήματά σας. Μὲ τοιούτους στρατιώτας ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ φθάσῃ ἐκεῖ ὅπου ἔφθασεν.

Μετὰ τὴν τακτοποίησιν τοῦ καταυλισμοῦ ἐπετράπη εἰς τοὺς μὴ ἐν ὑψηρεσίᾳ ἀξιωματικοὺς καὶ ἄνδρας, νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν πόλιν. Ἐκεῖ τοὺς ἀνέμενε νέα εἰκὼν φρίκης, ἡ ὁποία ὁμως δὲν προκαλεῖ τὸν οἶκτον καὶ τὴν εὐσπλαχνίαν, ἀλλ' ἱερὰν ἀγανάκτησιν. Οἱ Τοῦρκοι φεύγοντες ἀφῆκαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καταφανῆ καὶ φοβερὰ τὰ ἔγνη τῆς ἀγριότητός των.

Πέντε πτώματα ἱερέων ἔκειντο εἰς τοὺς δρόμους. Αἱ τριῖνες τῆς κεφαλῆς των ἀπετέλουν μίαν μάζαν μετὰ τοῦ βορβόρου. Τὰ πρόσωπά των ἦσαν οἰκτρῶς παραμορφωμένα ὑπὸ τῶν σφαιρῶν καὶ τῆς βροχῆς. Ὀλίγον παρέκει περὶ τοὺς δέκα πολῖται κατέκειντο ἐπίσης φονευμένοι διὰ σφαιρῶν καὶ λογχισμῶν. Ἦσαν ὅλοι αὐτοὶ οἱ ὄμηροι τοῦ Μόρκρου καὶ τοῦ Μεταξᾶ, τοὺς ὁποίους οἱ γενναῖοι καὶ ἀγαθοὶ στρατιῶται εἶχον ὑποσχεθῆ ὅτι θ' ἀπλευθέρουν! Ἐναντίον αὐτῶν τῶν ἀόπλων καὶ οὐδὲν δυναμένων ν' ἀντιτάξωσιν, ἔσπᾳ ἡ Τουρκικὴ ἀγριότης καὶ ἀπελπισία! Εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ τις τὰ συναισθητήματα φρίκης καὶ λύσσης, τὰ ὁποῖα κατέλαβον τοὺς ἥρωας ἐκείνους. Κατηγορακτισμένοι διότι ἡ Τουρκικὴ δειλία καὶ θηριωδία δὲν τοῖς ἐπέτρεψε νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ὑπόσχεσίν των, ὀρκίζονται ὀρκον φοβερόν : *νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν ἀδικον θάνατον τῶν ἀθῶων θυμάτων*!

Δὲν προφθάνουσι νὰ συνέλθωσιν ἀπὸ τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν, ὅτε μετὰ βδελυγμίας καὶ ἀποστροφῆς πληροφοροῦνται, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἀπερχόμενοι δὲν ἐξεδήλωσαν τὴν λύσσαν καὶ θηριωδίαν των κατὰ τῶν ὁμήρων τοῦ Μεταξᾶ μόνον. Εἰς τὰς φυλακὰς τῶν Σερβίων κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας εἶχον φυλακίσῃ ὅλως ἀναιτίως, ἅπαντας τοὺς προκρίτους Ἑλλήνας τῶν πέριξ. Ἀνοίξαντες ὀλίγον πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των τὰς φυλακὰς ταύτας τοὺς μὲν Τούρκους ἀφῆκαν ἐλευθέρους, τοὺς δὲ Ἑλλήνας περὶ τοὺς ἑξήκοντα, κατέσφαξαν ἅπαντας εἰς τὸ προαύλιον τῶν φυλακῶν!

Τὴν ἐπομένην ἡ ἀγανάκτησις ἐκορυφοῦτο, διότι πρὸς οἰανδήποτε κατεύθυνσιν τῆς πόλεως καὶ ἂν ἐστρέφετο κανεῖς, δὲν ἤκουε παρὰ κοπετοὺς καὶ θρήνους. Εἰς τὸ νεκροταφεῖον ἐπὶ πλέον, ἐξετυλίχθη σκηνὴ σπαραξικάρδιος. Ἦνοίγοντο περὶ τοὺς 70 τάφοι, διὰ νὰ ριφθῶσι τὰ παραπλεύρως κείμενα πτώματα τῶν μαρτύρων. Μητέρες ἐθρήνουν τὰ τέκνα των. Μικρὰ παιδάκια μετὰ τῆς μητρὸς των ἐκόπτοντο ἐπὶ τοῦ νεκροῦ προστάτου αὐτῶν. Γέρων μὲ

κατάλλευκα μαλλιά καὶ γενναιάδα, τρέμων καὶ μόλις κρατούμενος, ἦτο ριμμένος ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ υἱοῦ του καὶ τὸ παρετήρη ἄφρονος· μόνον ποῦ καὶ ποῦ ἄφινε νὰ κυλῖεται ἓνα δάκρυ ἐπὶ τῶν γεροντικῶν του παρειῶν.

Ὁ ἱερεὺς τοῦ 8ου Συν]τος παρευρεθεὶς εἰς τὴν θλιβεράν αὐτὴν σκηνήν, προσεπάθησε διὰ καταλήλου λόγου νὰ παραμυθήσῃ τὸ ἀτυχὲς ἐκεῖνο πλῆθος . . .

ΚΑΤΑΔΙΩΞΙΣ ΠΡΟΣ ΒΕΡΡΟΙΑΝ—ΒΟΔΕΝΑ

Ἐνῶ ἡ Ταξιαρχία Ἰππικοῦ κατελάμβανε τὴν 11 Ὀκτωβρίου τὴν Κοζάνην ἄνευ ἀντιστάσεως, ὁ ὄγκος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ (I, II, III, IV, καὶ VI Μεραρχίαι) συνεκεντροῦτο εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Σερβίων, ἡ V Μεραρχία ζεύξασα τὸν Ἀλιάκμονα παρὰ τὴν Ζάμπουρδαν κατηυθύνετο εἰς Κοζάνην καὶ τὸ ἀπόσπασμα Γεννάδη εἰς Γρεβενά.

Διὰ τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν προῦβάλλοντο ἤδη δύο λύσεις: ἡ νὰ βαδίσῃ πρὸς Μοναστήριον διὰ Σ ὄροβιτις-Φλωρίνης, ἡ νὰ βαδίσῃ πρὸς Θεσσαλονίκην διὰ Βερροίας.

Μεταβαίνων εἰς Μοναστήριον θὰ ἦνοῦτο μὲ τὸν Σερβικὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος κατήρχετο ἀπὸ Βορρά. Οἱ Τοῦρκοι τιθέμενοι μεταξὺ δύο πυρῶν θὰ διελύοντο ἢ θὰ παρεδίδοντο. Ἡ Μακεδονία θὰ ἐδιχάζετο. Οἱ Σέρβοι θὰ ἐξηκολούθουν τότε τὰς ἐπιχειρήσεις των πρὸς δυσμὰς καὶ οἱ Ἕλληνες θὰ ἐστρέφοντο πρὸς Θεσσαλονίκην. Ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ἡ πρώτη αὕτη λύσις ἦτο καλυτέρα τῆς δευτέρας, ἡ ὁποία δὲν ἐπέτρεπε τὴν τόσον εὐκόλον ἐκμηδένισιν ἀπασῶν τῶν δυτικῶν δυνάμεων τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν, ἡ δευτέρα λύσις ἦτο πολὺ προτιμωτέρα. Διὰ τὴν τελικὴν διανομὴν ἔπρεπε νὰ εἰσέλθωμεν πρῶτοι εἰς Θεσσαλονίκην . . .

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἠδύνατο λοιπὸν ν' ἀναπαυθῇ ὅσον ἔπρεπε, κατόπιν τῆς μάχης τοῦ Σαρανταπόρου καὶ τῆς συντόνου δι' ἀθλιεστάτων ὁδῶν καὶ ὑπὸ ἀπαίσιον καιρὸν καταδιώξεως τοῦ ἐχθροῦ μέχρι Σερβίων. Ἐπρεπε νὰ κατευθυνθῇ ἐπείγοντως εἰς Θεσσαλονίκην.

ᾠθήσας ὅθεν πρὸς Φλώριναν τὴν V Μεραρχίαν καὶ ἔτι δυτι-

κώτερον τὸ ἀπόσπασμα Γεννάδη, ὡς στρατηγικὰς πλαγιοφυλακὰς, κατηυθύνθη πρὸς Βέρροϊαν. Ἀλλὰ διὰ τὰ φθάσῃ εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, ἔπρεπε τὰ ἐκβιάσῃ τὴν στενωπὸν τοῦ Τριποτάμου, ἡ ὁποία εἶναι μεγάλης ἐκτάσεως καὶ ἔχει δυσκόλους προσβάσεις. Ὁ ἐχθρὸς κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πληροφορίας εἶχε συγκεντρώσῃ ἐκεῖ σοβαρὰς δυνάμεις.

Διὰ τὴν ἐκβίανσιν τῆς στενωποῦ ὠρίσθη ἡ II Μεραρχία, μὲ ἐφεδρείαν τὴν III. Αἱ λοιπαὶ θὰ παρέκαμπτον αὐτὴν βαδίζουσαι ἡ I κατὰ μῆκος τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ Ἀλιάκμονος, ἡ IV δυτικῶς τῆς στενωποῦ διὰ Ντορταλή-Ξηρολειβάδου καὶ ἡ VI ἔτι δυτικώτερον διὰ Ἰνέοβα - Δόλιανη. Ἡ VII ὑπὸ τὸν συν|χην Κ. Κλεομένους διαβάσα τὰ σύνορα τὴν 12 Ὀκτωβρίου, κατηυθύνθη διὰ τῶν στενῶν Πέτρας πρὸς Αἰκατερίνην. Ἡ Ταξιαρχία Ἰππικοῦ παρέμεινε μετὰ τῆς V εἰς τὴν περιοχὴν Καϊλαρίων.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 14 Ὀκτωβρίου ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῆς II Μεραρχίας κατελάμβανε τὴν εἴσοδον τῆς στενωποῦ, μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ ὁ ὁποῖος ὑπεχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς. Τὴν πρωτὰν τῆς ἐπομένης ἡ αὐτὴ ἐμπροσθοφυλακὴ (3ον Σύν|γμα Πεζικοῦ καὶ μία Πεδινὴ Μοῖρα) συνεπλάκησαν παρὰ τὸ χωρίον Χάδοβα πρὸς τὸν ἐχθρόν, ὁ ὁποῖος ἐκτοπισθεὶς ὑπεχώρησε πρὸς Βέρροϊαν ἐγκαταλείψας ὀκτὼ βλητοφόρα καὶ ἀρκετὸν ὕλικόν.

Ἡ IV Μεραρχία συναντᾷ τὴν μεσημβρίαν τῆς 15 τμήμα Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀνατολικῶς τοῦ Ξηρολειβάδου. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ—11ον Σύν|γμα Πεζικοῦ καὶ Μοῖρα Ὁρειβατικοῦ Πυροβολικοῦ—ἀναπτύσσεται καὶ μετὰ μικρὸν ἀγῶνα τὸ ἐκτοπίζει. Περὶ τὴν 4,30' μ. μ. ἕτερα Τουρκικὰ τμήματα κατέχοντα ἰσχυρῶς τὰ ἀνατολικῶς τοῦ Βρωμοπηγάδου ὑψώματα, ἀπαγορεύουσι εἰς τὴν IV Μεραρχίαν τὴν πρὸς Βέρροϊαν προέλασιν. Ἀναπτύσσεται καὶ πάλιν ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ καὶ ἐπιτίθεται ζωηρῶς, πλὴν ἡ ἀντίστασις ἐπιμένει. Ἀναπτύσσονται καὶ τινα τμήματα τοῦ 8ου, ἀλλ' ἐπελθοῦσα ἡ νῦξ διέκοψε τὸν ἀγῶνα.

Τοῦ ἐχθροῦ ἀποσυρθέντος τὴν νύκτα, τὴν 16 Ὀκτωβρίου αἱ Ἑλληνικαὶ Μεραρχίαι ἔφθανον ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην εἰς Βέρροϊαν. Ἡ πόλις παρεδόθη δι' ἐπισήμου τελετῆς εἰς τὸν διοικητὴν τῆς IV Μεραρχίας ὑποστράτηγον Κ. Μοσχόπουλον.

ΤΟ ΟΓΔΩΘΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἐφοδιασμοῦ μὴ δυναμένης ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τῆς, οἱ λόχοι διετάχθησαν νὰ μεριμνήσωσι μόνον διὰ τὴν διατροφήν τῶν ἀνδρῶν των ἐν Σερβίοις, πρᾶγμα δυσχερέστατον ἐλλείψει ἀγορᾶς. Τὸ ζήτημα τοῦ ἄρτου ἐλύθη ἀρκούντως ἱκανοποιητικῶς, διότι εὑρέθη μεγάλη ποσότης διπυρίτου εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀποθήκας Σερβίων.

Ἡ IV Μεραρχία ἐξεκίνησεν ἐκ Σερβίων τὴν μεσημβρίαν τῆς 13 Ὀκτωβρίου, καθ' ἣν διενυκτέρευσεν εἰς Τσιτζιλέρ. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι τελείως Τουρκικόν, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτοῦ ὑπέκριντες εἰς τὰς συστάσεις τοῦ ὑποχωροῦντος Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐγέμισαν τὰ φρέατα μὲ πέτρες. Ὡς ἐκ ταύτου ἡ Μεραρχία ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ λειψυδρίας, μὴ καταστάσης δυνατῆς τῆς παρασκευῆς ὄχι μόνον συσσιτίου διὰ τὴν ἐσπέραν τῆς 13, ἀλλὰ καὶ πρωΐνου ροφήματος διὰ τὴν ἐπομένην.

Ἄνευ συσσιτίου δι' ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν, ἄνευ πρωΐνου ῥοφήματος καὶ μὲ τὰ ὑδροδοχεῖα κενά, ἐκκινουσιν οἱ ἄνδρες τὴν πρωτὴν τῆς 14 Ὀκτωβρίου. Αἱ ὑπάρχουσαι πληροφορίαι φέρουσι τοὺς Τούρκους ὡς καταληφθέντας ὑπὸ τοιοῦτου πανικοῦ, ὥστε νὰ αποκλείεται ἡ πιθανότης ὅτι θὰ ἐξεδήλουν τὴν παρουσίαν των πολὺ ἔνωρίς.

Ἡ πορεία ἐκτελεῖται διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ πλὴν ἐξακολουθεῖ ἡ λειψυδρία, ἡ ὁποία προστιθεμένη εἰς τὸν ἐκ τοῦ ἡλίου προερχόμενον καύσωνα, ἐπαυξάνει τὴν κόπωσιν τῶν ἀνδρῶν. Ταύτην ὅμως διασκεδάζουσι τὰ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ παρατηρούμενα ἄφθονα ὑλικά, τὰ ὁποῖα οἱ ὑπὸ ἀπεριγραφίτου πανικοῦ καταληφθέντες Τούρκοι ἐγκατέλειψαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, κατὰ τὴν ἀπέλπιδα καὶ ἐσπευσμένην φυγὴν των. Εἰς τὸ χωρίον Καρτζαλὰρ ἐκτελεῖται μεγάλη στάσις, πλὴν οὐδ' ἐκεῖ δύνανται οἱ ἄνδρες νὰ σβύσωσι τὴν δίψαν των, καθόσον τὸ χωρίον τοῦτο στερεῖται ἐπαρκοῦς ὕδατος. Τέλος τὴν 7 μ. μ. ὥραν ὁπότε εἶχεν ἤδη νυκτώσει, ἡ φάλαγξ ἔφθασε εἰς Ντοταρλῆ ἔνθα κατηυλίσθη. Εὐθεθέντος ἐκεῖ ἐλαχίστου ὕδατος ἐν μικρᾷ τινι λίμνῃ, οἱ ἄνδρες ἐφωδιάσθησαν διὰ τοιούτου· συλληφθέντων δὲ καὶ σφαγόντων βοῶν τινων ἀνηκόντων εἰς ἐγκαταλελειμμένα ποιμνία, παρεσκευάσθη συσσίτιον.

Τὸ ψῦχος κατὰ τὴν νύκτα εἶναι δριμύτατον καὶ μὴ δυνάμενοι. ὥς ἐκ τούτου, ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται νὰ κοιμηθῶσιν ἀνάπτουσι φωτιὰς καὶ συγκετροῦνται πέριξ αὐτῶν. Τινὲς τῶν ἡρώων ἐκείνων συζητοῦν καὶ γελοῦν εἰς βάρος τῶν ἀτυχῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι κυριολεκτικῶς κατελήφθησαν ἀπὸ ἀλλόφρονα πανικόν. Τρέχουσιν ὥς δαιμονισμένοι ὅταν ἀκούουν ὅτι πλησιάζουσιν οἱ Ἕλληνες, τοὺς ὁποίους ἐν τῇ τρόμφῳ τῶν ἀπεκάλεσαν ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Σαρανταπόρου «**Σεῖτὰν Ἀσκέρ**» ἤτοι «**Στρατὸν τοῦ Διαβόλου**». Ἄλλοι ἐρωτοτροποῦσι μὲ τὸ καζάνι εἰς τὸ ὁποῖον παρασκευάζεται ὁ περιπόθητος ζωμός, ὁ ἐναγωνίως ἀναμενόμενος κατόπιν πορείας μιᾶς ὀλοκλήρου ἡμέρας ἄνευ συσσιτίου καὶ ὕδατος. Τὸ Σύνταγμα στρατολογεῖ καὶ τὴν περιφέρειαν τῆς Σπάρτης οἱ ἐκ ταύτης δὲ καταγόμενοι ὀπλίται ἐνθυσούμενοι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ τὸν «**μέλανα ζωμόν**» τῶν προγόνων τῶν, ἐξυμνοῦσιν αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν καταγομένους συναδέλφους τῶν καὶ καταλήγουσιν ἀστελευόμενοι, εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ τῶρα ἅπαντες οἱ Ἕλληνες στρατιῶται εἶναι ἐφάμιλλοι τῶν παλαιῶν Σπαρτιατῶν. Καὶ ὅμως μετὰ πόσης δικαίας ὑπερηφανείας οἱ ἀπαράμιλλοι ἐκεῖνοι ἥρωες θὰ ἠδύναντο νὰ εἴπωσι τὸ περίφημον «**Ἄμμες δὲ γ' εἰμές**».

Τὴν 15 Ὀκτωβρίου λίαν πρωτῇ, ἅπαντες εὐρίσκονται εἰς τὰς θέσεις τῶν ἔτοιμοι πρὸς ἐκκίνησιν. Ἡ πορεία προμηνύεται εὐχαριστοτέρα διότι ἀφιχθέντος τὴν νύκτα ἄρτου ἔλαβον τοιοῦτον οἱ ἄνδρες, ἔπιον ζωμόν, ἔλαβον δὲ μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἀρκετὸν κρέας καὶ τυρόν. Ἡ μόνη ἔλλειψις, ἀρκετὰ ὅμως οὐσιώδης, εἶναι ἡ τοῦ ὕδατος· διότι ἡ εἰς τὸ χωρίον ὑπάρχουσα μικρὰ λίμνη μετεβλήθη εἰς λάσπην λόγῳ τοῦ πεσόντος πρὸς ὕδρουσιν πλήθους. Οὕτω οἱ ἄνδρες ἐκκινοῦσι καὶ ἀπάλιν μὲ τὰ ὑδροδοχεῖα κενά.

Ἡ πορεία ἀρξαμένη τὴν 7 π. μ. ὥραν, ἐκτελεῖται διὰ τῆς ἡμιονικῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Ντορταλὶ εἰς Ξηρολείβαδον καὶ διερχομένης διὰ μέσου βαθυτάτης χαράδρας τοῦ Βερμίου ὄρους. Καίτοι ἡ ἀκολουθουμένη ἀτραπὸς εἶναι ἀνωφερής, οἱ ἄνδρες δὲν κουράζονται πολὺ διότι αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου δὲν δύνανται νὰ φθάσωσι μέχρι τῆς χαράδρας, ἥτις ἔχει τὸ πλεονέκτημα νὰ ἐκπικατέρωθεν αὐτῆς πολλὰ καὶ παχύσκια δένδρα. Τὴν μεσημβρίαν ἡ φάλαγξ ἐφθασεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, ἔνθα διετάχθη

μεγάλη στάσις καὶ ἅπαντες ἐπιδίδονται εἰς τὸ φαγητὸν ἄνευ ὄμωσ ὕδατος διότι δὲν εὐρέθη τοιοῦτον καθ' ὁδόν.

Ὁ ἀνθ)γὸς τοῦ 3ου λόχου Β. Μαραβέας κατ' ὥρθωσεν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τὴν πρωΐαν νὰ γεμίσῃ ἕν ὑδροδοχεῖον ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ λόχου διὰ νὰ μεταφερθῇ ἐπὶ τοῦ ἵππου του. Τὴν μεσημβρίαν κατὰ τὸ φαγητὸν ὁ Μαραβέας ζητεῖ ἀπὸ τὸν διοικητὴν τοῦ λόχου τὸ ὑδροδοχεῖον, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀρνεῖται νὰ τὸ δώσῃ.

— Ἄμὰν κύριε λοχαγέ, λιγάκι νερό. Ἐκόμπιασα.

— Ἀπολύτως ἀδύνατον. Ἄν δὲν πίνουν οἱ στρατιῶται δὲν θὰ πῶμεν καὶ ἡμεῖς. Καὶ τὸ ὕδωρ χύνεται.

Τὴν 2 μ. μ. τὸ Σύν)μα ἀφίκετο εἰς Ξηρολείβαδο, ἔνθα εὐρέθη ἄφθονον ὕδωρ. Οἱ 3ος καὶ 4ος λόχοι ἀποτελοῦντες τὴν πλαγιοφυλακὴν καὶ βαδίζοντες διὰ τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ κορυφογραμμῆς, βλέπουσι ζηλοτύπως τοὺς μὲ μεγάλην χαρὰν κάτω εἰς τὴν πεδιάδα ὑδρευομένους ἄνδρας, ἀλλὰ χωρίζονται ἀπ' αὐτῶν διὰ τόσον μεγάλης ἀποστάσεως ὥστε νὰ μὴ δύνανται ν' ἀποστείλωσι ἀγγαρεῖαν πρὸς προμήθειαν ὕδατος. Συνεχίζουσιν ὅθεν μεθ' ὑπομονῆς τὴν κατὰ μῆκος τῆς κορυφογραμμῆς πορείαν των.

Ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς καὶ μὴ καταστάσης δυνατῆς τῆς ἀνευρέσεως τοῦ Συντάγματος, οἱ λόχοι τῆς πλαγιοφυλακῆς κατηλύσθησαν πλησίον τοῦ Πυροβολικοῦ τῆς Μεραρχίας. Μὴ ὑπάρχοντος ὕδατος ἐκεῖ πλησίον, οἱ στρατιῶται κατεκλίθησαν χωρὶς νὰ πῶσιν ἀπὸ τῆς πρωΐας. Ἐν τούτοις οὐδὲ τὸν παραμικρὸν γογγισμὸν ἀκούει τις ἐξερχόμενον ἀπὸ τὰ στόματα τῶν γενναίων ἐκείνων καὶ ἐνῶ εἰς ὅλον τὸν καταυλισμὸν οὐδὲ σταγὼν ὕδατος ὑπάρχει, ἀκούονται στρατιῶται οἱ ὅποιοι καὶ αὐτὰς τὰς στερήσεις εἰρωνευόμενοι φωνάζουσι: **«ποῖος θέλει νερὸ γιὰτι θὰ τὸ χύσω»** ! . . .

Οἱ ἀξιωματικοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι καὶ πάλιν καταφύγιον εἰς τὰ ἀντίσκηνα τῶν στρατιωτῶν. Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ τὴν συγκινητικὴν προθυμίαν, μετὰ τῆς ὁποίας ἕκαστος στρατιώτης προσεφέρετο νὰ μοὶ παραχωρήσῃ τὸ ἡμισυ κλινოსκέπασμα τὸ ὁποῖον εἶχε διὰ τὸν ἑαυτὸν του . . . Ὅποια μεγαλειώδης ἐκδήλωσις τῆς πραγματικῆς συναδελφότητος, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς

ἀφοσιώσεως, αἱ ὁποῖαι εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας τοῦ ὠραίου ἐκείνου στρατοῦ ἐβασίλευον.

Τὴν 7 π. μ. τῆς ἐπομένης διέρχεται ἐκ τοῦ τόπου ἐκείνου τοῦ καταυλισμοῦ τὸ Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον παρακολουθοῦσιν οἱ λόχοι, 3ος καὶ 4ος. Μετὰ δίωρον περίπου πορείαν τὸ Σύν/μα συναντᾷ ποταμίσκον ἔχοντα ἄφθονον διαυγέστατον ὕδωρ. Οἱ λόχοι λύουσι τοὺς ζυγούς δι' ἐν τέταρτον τῆς ὥρας, ἵνα οἱ ἄνδρες προμηθευθῶσιν ὕδωρ. Ἡ θέα τοῦ ἀφθονωτάτου καὶ διαυγεστάτου ἐκείνου ὕδατος, ὅμοιον τοῦ ὁποίου εἰς τε ποσότητα καὶ ποιότητα εἶχον νὰ ἴδωσιν ἀπὸ δέκα περίπου ἡμερῶν (καταυλισμὸς Κεφαλοβρύσου), ἠὺχαρίστησεν ὑπερβαλόντως ἀξιωματικούς καὶ ὀπλίτας, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ νυφθῶσι, νὰ πῶσι καὶ νὰ γεμίσωσι τὰ ὑδροδοχεῖά των. Εἶναι ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς ἡ χαρὰ τὴν ὁποίαν ἠσθάνθησαν οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι εὐθύς ὥς ἀντίκρυσαν τὸ ὕδωρ, χαρὰ τὴν ὁποίαν διὰ φωνῶν, γελώτων καὶ ἀστεῖσμων ἐξεδήλωσαν ὅταν τοῖς ἐδόθη ἡ διαταγὴ νὰ λύσωσι τοὺς ζυγούς. Παρελθόντος τοῦ ὁρισθέντος χρονικοῦ διαστήματος, τὸ Σύνταγμα ἀνασυνταχθὲν ἐβάδισε πρὸς τὴν Βέρροιν, ἔξωθι τῆς ὁποίας κατηλύσθη τὴν 10 1)2 ὥραν τῆς 16 Ὀκτωβρίου.

Τὸ Σύνταγμα ἀμοῖβον τὰς μέχρι τότε πολυτίμους ὑπηρεσίας τοῦ ἱερέως του Παντελεήμονος Φωστήτη, ἐζήτησεν ἐπιμόνως καὶ ἐπέτυχε τὴν εἰς ἀρχιμανδρίτην χειροτονησὶν του, ὑπὸ τοῦ ἐν Βερροίᾳ ἐπισκόπου.

Ἀτυχῶς καὶ ἐν Βερροίᾳ παρατηρεῖται ἔλλειψις ἄρτου. Τὸ ὑπὸ τῶν λόγων παρασκευασθὲν συσσίτιον, διανέμεται τὴν ἐσπέραν ἄνευ τοιούτου.

Κατάληψις τῆς Ἐδέσσης (Βοδενῶν).— Τὸ Σύνταγμα ἐκκινήσαν ἐκ Βερροίας τὴν 3 μ. μ. ὥραν τῆς 17 Ὀκτωβρίου, κατηλύσθη ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς τὴν 10 μ. μ. ὥραν παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν Σταθμὸν Νιαούσσης.

Ἡ πορεία αὕτη ὑπῆρξεν ἐπίπονος καὶ βραδεῖα, διότι τὸ ἔδαφος διεκόπτετο ὑπὸ ρυακίων, πρὸς διάβασιν τῶν ὁποίων οὐδὲ τὰ προχειρότερα μέσα εἶχον ληφθῆ. Οὕτω ἐπῆλθεν ἀνάμειξις τῶν II καὶ IV Μεραρχιῶν εἰς τοὺς διαφόρους πόρους, ἐπεκράτησε δὲ μεγίστη ἀταξία.

Τὴν 6 π. μ. ὥραν τῆς ἐπομένης ὁ διοικητὴς τοῦ 3ου λόχου καλεῖται ἐπειγόντως εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Συντάγματος, παρὰ τοῦ ὁποίου λαμβάνει τὴν ἑξῆς διαταγὴν : « Ἡ Μεραρχία πληροφορεῖται ὅτι ἐν Βοδανοῖς ὑπάρχουσι περὶ τοὺς ἑκατὸν Τοῦρκοι χωροφύλακες ὑπὸ ἀξιωματικόν. Προκειμένου νὰ στραφῇ σήμερον πρὸς Γιαντισά, ἐπιθυμεῖ ἅψ' ἑνὸς μὲν ν' ἀπαλλάξῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν ταύτην φρουράν, ἅψ' ἑτέρου δὲ ν' ἀφοπλίσῃ τοὺς Ὀθωμανοὺς κατοίκους αὐτῆς. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀναθέτει εἰς τὸ 8ον Σύνταγμα, τοῦτο δὲ εἰς τὸν 3ον λόχον του ».

— Φεσσόπουλε ἐννοῶ καλὰ καὶ γρήγορα, τὸ βράδυ σὲ θέλω πάλιν εἰς τὸ Σύνταγμα. Εἶπεν εἰς τὸ τέλος ὁ Συνταγης.

— Ἡ διαταγὴ σας θὰ ἐκτελεσθῇ κατὰ γράμμα Συνταγματάρχα μου. Ἐβεβαίωσεν ὁ διοικητὴς τοῦ λόχου καὶ χαιρετίσας ἀπῆλθεν ὅπως παρασκευάσῃ τὰ τῆς ἀναχωρήσεως.

Προκειμένου-ῇ μετὰβασις νὰ ἐκτελεσθῇ σιδηροδρομικῶς, ἐκρίθη ἐπ'ἀνάγκης ὅπως τῆς σιδηροδρομικῆς ἀμαξοστοιχίας ἐψ' ἧς θὰ ἐπέβαιναν ὁ λόχος, προηγηθῇ ἀτμομηχανὴ πρὸς ἔλεγχον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μὴ τυχὸν αὕτη εἶχεν ὑποστῇ βλάβας. Τῆς ἀτμομηχανῆς αὐτῆς ἀναχωρησάσης πάραυτα ἐπέβησαν τρεῖς στρατιῶται, εἰς ἀπόστασιν δὲ μιᾶς ὥρας ἠκολούθη ἡ φέρουσα τὸν λόχον ἀμαξοστοιχία. Τὴν ἐπιχειρήσιν ταύτην διετάχθησαν ὅπως παρακολουθήσωσι καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Στρατηγείου τῆς Μεραρχίας : Π. Μᾶνος, Ι. Καλογεράς καὶ ὁ ἐπιμελητὴς αὐτῆς Θ. Παπαθανασιάδης. Οὗτος ἀπεστάλη διὰ νὰ μεριμνήσῃ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως διὰ τὴν προμήθειαν ἄρτου, ἡ ἔλλειψις τοῦ ὁποίου ἦτο σχεδὸν καθημερινή.

Εἷς τινὰ σιδηροδρομικὴν γέφυραν ὑπῆρχε Τουρκικὸν φυλάκιον ἔχον τοποθετήσῃ ἑκατέρωθεν ταύτης ἀνὰ ἓνα σκοπόν. Οὗτοι φαίνεται κατὰ τὴν διέλευσιν τῆς ἀτμομηχανῆς δὲν ἀντελήφθησαν τοὺς ἐπ' αὐτῆς Ἑλλήνας στρατιώτας. Εὐθύς δὲ ὡς εἶδον τὴν ἀμαξοστοιχίαν πλήρη στρατοῦ, ἀντελήφθησαν περὶ τίνος ἐπρόκειτο, εἰδοποίησαν δι' ἀπελπιστικῶν φωνῶν τοὺς συντρόφους των καὶ ἐτράπησαν πρὸς τὸ ὄρος ὑπὸ τοὺς γέλωτας, τὰ συρίγματα καὶ τὰ γιουχαῖσματα τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν !

Περὶ τὴν 9ην π. μ. ὥραν ἡ ἀμαξοστοιχία ἔστη εἰς τὸν σιδη-

ροδρομικὸν σταθμὸν Βοδενῶν. Οἱ κάτοικοι λαβόντες γνῶσιν ἀπὸ τὴν πρὸ ὥρας ἄφιξιν τῶν τριῶν στρατιωτῶν περὶ τῆς ἐπικειμένης ἀφίξεως τοῦ λόχου, εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὸν σταθμὸν καὶ ἔκαμον ἀποθεωτικὴν ὑποδοχὴν εἰς αὐτόν.

Ὁ Διοικητὴς τοῦ λόχου ἐπληροφορήθη παρὰ μὲν τῶν κατοίκων, ὅτι πολλοὶ χωροφύλακες ἐτράπησαν ἀπὸ τῆς πρωΐας πρὸς τὰ ὑπερκείμενα τοῦ σταθμοῦ ὑψώματα, παρὰ δὲ τῶν τριῶν στρατιωτῶν ὅτι 8-10 παραμείναντες εἰς αὐτὰ καὶ πυροβολήσαντες πρὸς τὸν σταθμὸν ἐφόνευσαν ἓνα πολίτην καὶ ὅτι τούτους καταδιώξαντες αὐτοὶ συνέλαβον ἓνα αἰχμάλωτον. Κατόπιν τῆς πληροφορίας ταύτης ἀπέστειλε μίαν διμοιρίαν ὑπὸ τὸν Ἀνθῆγον Γεννηματᾶν πρὸς καταδίωξιν τῶν Τούρκων τούτων. Ἐτέραν ἀφῆκεν εἰς τὸν σταθμὸν πρὸς φύλαξιν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐκεῖ παραμεινάντων ἀξιωματικῶν τῆς Μεραρχίας. Αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Μα-ραβέα λαβὼν τὸν ἕτερον οὐλαμὸν ἐβάδισε πρὸς κατάληψιν τῶν στρατώνων, οἱ ὅποιοι ἔκειντο ἐπὶ δεσπόζοντος τῆς πόλεως ὑψώματος καὶ ἐντὸς τῶν ὁποίων κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν κατοίκων κλεισθέντες χωροφύλακες τινες ἐσκόπουν ν' ἀντισταθῶσιν.

Οἱ κάτοικοι τῶν Βοδενῶν εὐθὺς ὥς ἐπληροφορήθησαν ὅτι ὁ στρατὸς εἶχεν ἔλλειψιν ἄρτου, ἔσπευσαν μὲ μεγίστην προθυμίαν νὰ μεταφέρωσιν ἕκαστος ἀπὸ τὸ σπίτι του, ὅσους ἄρτους εἶχεν. Ἐβλεπέ τις οὕτω μίαν ἀτελείωτον σειρὰν ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων σπευδόντων ἐκ τῆς πόλεως πρὸς τὸν σταθμὸν καὶ μεταφερόντων ἄρτους. Ἐντὸς ἡμισείας ὥρας ἐγέμισεν ὁλόκληρος ἡ ἀμαξοστοιχία, ἡ ὁποία μετέφερεν αὐτοὺς ἀμέσως εἰς Βερτεκόπ καὶ ἐκεῖθεν διὰ μεταγωγικῶν εἰς τὴν Μεραρχίαν.

Ὁ εἰς τὸν στρατῶνα μεταβαίνων οὐλαμός, συλλαμβάνει καθ' ὁδὸν πάνοπλον περιβόητὸν Τοῦρκον ἀντάρτην, ὁ ὁποῖος ἤρχετο ἀμέριμνος πρὸς τὴν πόλιν. Οὗτος ἀπὸ ἐτῶν κατεδυνάστευε τοὺς εἰς τὴν περιφέρειαν Βοδενῶν Ἑλληνας. Τῶν εἰς τὸν στρατῶνα χωροφυλάκων τραπέντων εἰς φυγὴν μὲ τοὺς πρώτους πυροβολισμοὺς καὶ καταδιωχθέντων, συνελήφθησαν δύο αἰχμάλωτοι.

Συμφώνως τῇ διαταγῇ ὁ λόχος ὤφειλε νὰ ἐνεργήσῃ καὶ τὸν ἀφοπλισμὸν τῶν Τούρκων κατοίκων τῆς πόλεως. Ἀφήσας ὁθεν μικρὰν φρουρὰν εἰς τὸν στρατῶνα, κατέρχεται μὲ τοὺς ὑπολοίπους ἄνδρας εἰς τὴν πόλιν καὶ κατευθύνεται εἰς τὸ Διοικη-

τήριον. Ἡ δίοδος τῶν ὀλίγων ἐκείνων διὰ τῆς πόλεως προ-
καλεῖ ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι
τοὺς περικυκλοῦσι καὶ τοὺς συνοδεύουσι ζητωκραυγάζοντες. Αἱ
γυναῖκες ἀπὸ τὰ παράθυρα τοὺς ραίνουνσι δι' ἀνθῶν, τινὲς
δὲ τούτων δὲν διστάζουσι νὰ ἐκδηλώσωσι τὴν εὐγνωμοσύνην
τῶν ἀσπαζόμεναι τοὺς στρατιώτας. Ἡ συγκίνησις φθάνει εἰς τὸ
κατακόρυφον καὶ πολλοὶ ἄνδρες θεῶνται δακρύοντες. Ἐν τούτοις
εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν χαρὰν ὑπάρχει ἓν μέλαν σημεῖον. Τοῦτο εἶναι
ὁ μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων εὐρισκόμενος ἀπαίσιος καὶ αἰμοχαρὴς
ἀντάρτης ὁ πρὸ ὀλίγου συλληφθεὶς, ἐπὶ τῇ θέα τοῦ ὁποίου ἅπαν-
τες οἱ Ἕλληνες τῶν Βοδενῶν κατελήφθησαν ἀπὸ σφοδρὰν ἀγα-
νάκτησιν. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες καταρῶνται τὸν ἀπαίσιον ληστήν,
ὁ ὁποῖος τοὺς κατετυράννη ἐπὶ τόσα ἔτη.

Οὕτω ἐν τῷ μέσῳ ἐξάλλου πλήθους καὶ προπορευομένης τῆς
μουσικῆς, ἡ μικρὰ φάλαγξ ἐνεκατεστάθη περὶ τὴν μεσημβρίαν εἰς
τὸ Διοικητήριον τῶν Βοδενῶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πρὸ ὀλίγων μόλις
ὥρων ὑψοῦτο ἡ ἡμισέληνος καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπερέφανος
ἤδη ἐκυμάτιζεν ἡ Γαλανόλευκος.

Οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἄνδρες δὲν ἐπῆρκουν διὰ νὰ ἐνεργήσωσι τὸν
ἀφοπλισμὸν τῶν Τούρκων ἐντὸς ὥρων τινων αἵτινες ὑπελείποντο,
ἐνῷ ἄφ' ἐτέρου δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ
λόχου, ν' ἀφεθῶσιν οἱ Ἕλληνες ἀπροστάτευτοι. Ὁ Διοικητὴς
ὄθεν αὐτοῦ ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Μητροπολίτου ἀπεφάσισε
τὴν σύστασιν πολιτοφυλακῆς. Πρὸς τοῦτο ὥπλισε τοὺς Ἑλ-
ληνας διὰ τῶν εἰς τὸ Διοικητήριον εὐρεθέντων Τουρκικῶν
ὅπλων, πλὴν τινὲς τούτων ἠγνόουν τελείως τὴν χρῆσιν τοῦ τυ-
φεκίου. Ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται ἔσπευσαν νὰ διδάξωσιν εἰς
τοὺς διὰ πρῶτην φορὰν εἰς τὸν βίον των λαμβάνοντας εἰς χεῖ-
ρας τυφέκιον, τὴν χρῆσιν αὐτοῦ. Εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ
τις τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν ἀνθρώπων αὐ-
τῶν ἐπὶ τῇ λήψει τοῦ τυφεκίου, τὸ ὁποῖον περιηργάζοντο ὡς μι-
κρὰ παιδία.

Διὰ κηρύκων οἱ Τοῦρκοι εἰδοποιήθησαν, ὅπως παραδώσωσι
πάραντα τὰ ὅπλα τὰ ὁποῖα εἶχον εἰς τὰς οἰκίας των. Ἐπειδὴ δὲ
ὁ ἀφοπλισμὸς αὐτὸς ἔπρεπε πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἐνεργηθῇ ἐντὸς τῶν
λαχίστων ὥρων τῆς εἰς Βοδενὰ ὑπολοιπομένης παραμονῆς τοῦ

λόχου, διετάχθη ὅπως τὰ ὅπλα ταῦτα παραδίδονται εἰς ἐπὶ τούτῳ διατρέχοντα τὴν πόλιν κάρρα ὀδηγούμενα μὲν ἀπὸ Τούρκους, συνοδευόμενα δὲ ἀπὸ Ἑλλήνα στρατιωτὴν ἕκαστον. Τὴν γενικὴν εὐταξίαν ἐπετήρουν μικραὶ περίπολοι ἐκ στρατιωτῶν καὶ πολιτοφυλάκων, αἵτινες περιήρχοντο τὴν πόλιν. Μικρὸν μετὰ τὴν ἔξοδόν των τὰ κάρρα ἤρχισαν ἐπιστρέφοντα εἰς τὸ Διοικητήριον πλήρη ὅπλων καὶ παντὸς εἶδους φονικῶν ὀργάνων. Εἶναι ἄνωτέρα πάσης περιγραφῆς ἡ πληθώρα τῶν συλλεγέντων τούτων πολεμικῶν εἰδῶν, διὰ τῶν ὁποίων πᾶσα Τουρκικὴ οἰκία εἶχε μεταβληθῇ εἰς ὀπλοστάσιον καὶ διὰ τῶν ὁποίων οἱ Ἕλληνες ἐτηροῦντο ἐν διαρκεῖ τρομοκρατίᾳ. Τὰ κάρρα ἐξακολουθοῦσι νὰ προσέρχωνται διαρκῶς πλήρη, οὕτω δὲ ἐντὸς 3—4 ὥρων ἐπετεύχθη ὁ τέλειος ἀφοπλισμὸς τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἡ εἰς τὸ Διοικητήριον συσώρευσις ἀπειρίας φονικῶν ὀργάνων παντὸς εἶδους.

Τέλος περὶ τὴν 6 μ. μ. ὥραν ὁ λόχος ἀπέρχεται τῶν Βοδενῶν σιδηροδρομικῶς, ἀφοῦ προηγουμένως τῇ ἐπιμονῇ ἀπαιτήσῃ τῶν κατοίκων, ἀφέθη πρὸς προστασίαν αὐτῶν διμοιρία ὑπὸ τὸν ἔφ. ἀνθ]γὸν Βασ. Γεννηματᾶν. Περὶ τὴν 7,30' μ. μ. ἀπεβιβάσθη εἰς Βερτεκὸπ καὶ ἐκεῖθεν κατηνύνηθη εἰς Ἀγ. Γεώργιον πρὸς συνάντησιν τοῦ Συντάγματος. Τούτου ὅμως ὄντος, διεσκορπισμένου, ὁ λόχος μετὰ ματαίας περιπλανήσεις πρὸς συνάντησίν του, κατηυλίσθη περὶ τὸ μεσονύκτιον εἰς Ἀγ. Γεώργιον παρὰ τῷ 9ῳ Συντάγματι Πεζικοῦ.

Ἀνέκδοτον.—Οἱ τρεῖς στρατιῶται οἱ ὁποῖοι ὥρίσθησαν νὰ συνοδεύσωσι τὴν πρόσκοπον ἀτμομηχανήν, ἦσαν κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ ἀξιωματικοῦ διμοιρίτου των ἐκ τῶν μᾶλλον ὑστερούντων. Ἐν τούτοις οἱ τρεῖς αὐτοί, ἐπέδειξαν σπανιωτάτην καὶ ἀξίαν θαυμασμοῦ διαγωγὴν. Ἀφοῦ συνεπλάκησαν πρὸς τοὺς ἐναπομείναντας ὑπεράνω τοῦ Σταθμοῦ 8—10 Τούρκους χωροφύλακας καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, φονεύσαντες ἕνα καὶ συλλαβόντες ἕτερον αἰχμάλωτον, ἐπανήλθον εἰς τὸν Σταθμόν. Ἐκεῖ ἐζήτησαν διαφόρους πληροφορίας, ὅτε προσέρχονται νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτοὺς, ἕτεροι τέσσαρες Τούρκοι χωροφύλακες οἱ ὁποῖοι εἶχον παραμείνῃ εἰς τὴν πόλιν. Ἀπευθυνθέντες εἰς παρατυχόντα διερμηνέα οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι ἤρωες, ἠρώτησαν τοὺς Τούρκους:

— Ἐπὶ λόγῳ τιμῆς, ἔρχεσθε νὰ παραδοθῆτε;

— Μάλιστα.

— Καθῆστε νὰ παραδοθῆτε τώρα ποῦ θὰ ἔλθῃ ὁ λόχος. Εἶναι ντροπὴ νὰ παραδοθῆτε σὲ τρεῖς ἄνδρες! Ἀπῆντησαν οἱ ἀμίμητοι ἐκείνοι ἥρωες.

Ἦτο εἰς τοιοῦτον σημεῖον καταπεπτωκὸς τὸ ἠθικὸν τῶν Τούρκων, ὥστε πράγματι ἀνέμενον τὸν λόχον, ὁ ὁποῖος ἀφίχθεις τοὺς εὔρε καθημένους περιλύπους ἔξω τοῦ Σταθμοῦ. Γενικῶς οἱ τρεῖς αὐτοὶ στρατιῶται ἐπέδειξαν τοιαύτην συμπεριφορὰν, ὥστε ἐπέσυραν τὸν θαυμασμὸν παρατυχόντος ἀνταποκριτοῦ Γερμανικῆς ἐφημερίδος. Οὗτος λαβὼν τὴν φωτογραφίαν τῶν ἀπέστεilen αὐτὴν εἰς τὴν ἐφημερίδα του, ἣ ὁποία ἔγραψε λίαν εὐφρόνως διὰ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἥρωας.

Οὗτοι ἦσαν οἱ στρατιῶται :

Βρασίδης Λαγωνίκος, Νικόλαος Λιβανός, Νικόλαος Ἀγγελῆς.

ΜΑΧΗ ΓΙΑΝΙΤΣΩΝ

Ἐνῷ ὁ ὄγκος τοῦ στρατοῦ συνεκεντροῦτο εἰς τὴν περιοχὴν Βερροίας, ἡ VII Μεραρχία—εἰς τὴν ὁποίαν λόγῳ τῆς μικρᾶς δυνάμεώς της προσεκολλήθη καὶ τὸ ἀπὸ τῆς 9 Ὀκτωβρίου εἰς τὴν εἴσοδον τῶν στενῶν τῆς Πέτρας εὐρισκόμενον 8ον Τάγμα εὐζώνων—ἐξεπλήρου τὴν ἐντολὴν τὴν ὁποίαν εἶχε λάβῃ. Διαβάσα τὴν 14 Ὀκτωβρίου ἄνευ ἀντιστάσεως τὴν στενωπὸν τῆς Πέτρας καὶ διεξαγαγοῦσα τὴν 15 περὶ τὸ Κολοκοῦρι τριώρον πεισματώδη καὶ φονικὴν μάχην (τὸ Σύν[μα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς ἔσχε φονευμένον τὸν διοικητὴν του ἀν[ορχην Δ. Σβορώνον, τραυματίαν σοβαρῶς τὸν ταγ[οχην Μιχ. Καίτην καὶ ἄλλους ἀξιωματικούς ἐκτὸς μάχης), κατέλαβε τὴν πρωτίαν τῆς 16 τὴν Αἰκατερίνην. Μὴ παραμείνασα ἐν αὐτῇ εἰ μὴ μόνον τρεῖς ὥρας, ἐσυνέχισε τὴν καταδίωξιν τῶν πρὸς Βορρᾶν τραπέντων Τούρκων καὶ τὴν ἐσπέραν τῆς 18 εὐρίσκειτο εἰς τὴν περιοχὴν Νησέλι.

Περὶ τὴν Μεραρχίαν αὐτὴν ὡς ἄξονα καὶ τὴν V ἐξασφαλίζουσιν τὸ ἄκρον ἀριστερὸν πρὸς Ὀστροβον, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔμελλε νὰ κάμῃ μεγάλην στροφὴν πρὸς δεξιὰ. Θὰ ἐβάδιζε διὰ τῆς βαλτιώδους πεδιάδος τῶν Γιανιτσῶν, στηρίζων τὸ ἀριστερόν του ἐπὶ τῶν βορειοδυτικῶς αὐτῆς ὑψωμάτων.

Τὴν 17 Ὀκτωβρίου ἐγκατέλειπε τὴν περιοχὴν Βερροίας καὶ διηυθύνετο πρὸς Βορρᾶν, ἐνῷ τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινουπόλου κατευθύνετο εἰς Λουτρον, ἡ δὲ ταξιαρχία Ἰππικοῦ ἀνεκαλῆτο ἐκ τῆς περιοχῆς Καϊλαρίων. Τὴν 18 ἐκινεῖτο ὡς ἑξῆς: ἡ VI Μεραρχία ἀπὸ Γκολέσσανης εἰς Βερτεκόπ, ἡ IV ἀπὸ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Νιαούσης· εἰς Σενδὲλ-Καδίνοβον, ἡ II ἀπὸ Μονόσπητα εἰς Δισαρί, ἡ III ἀπὸ Βερροίας εἰς μὲν τὴν Ὀσίου Λουκά, ἡ I ἀπὸ Βερροίας εἰς Ζερβοχωρι, τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινουπόλου εἰς Λουτρον καὶ ἡ Ταξιαρχία Ἰππικοῦ πρὸς Ρέσιανη. Ἡ πορεία τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὑπῆρξεν ὑπερβολικῶς ἐπίπονος καὶ βραδυτάτη, ἕνεκα τῆς κακῆς καταστάσεως τῶν ὁδῶν καὶ τῶν συχνῶν ρεῖθρων. Πολλὰ τμήματα ἀποκοπέντα τῶν Μεραρχιῶν τῶν ἐβάδιζον μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, χωρὶς νὰ κατορθώσωσι νὰ τὰς ἀνεύρωσι. Τὸ Πεδιὸν Πυροβολικὸν ἀναγκασθὲν νὰ περιπλανᾶται πρὸς εὗρεσιν δρόμου βατοῦ, δὲν εἶχε καταφθάσῃ τὰς Μεραρχίας οὔτε τὴν πρωτὴν τῆς ἐπομένης ὅτε αὐταὶ ἐξεκίνησαν διὰ τὰ Γιαντισά.

Τὸ Ἑλληνικὸν Στρατηγεῖον εἶχε τὴν πληροφορίαν ὅτι ὁ ἐκθρὸς ἀπεσύρθη πέραν τοῦ Κάρᾶ-Ἀσμάκ (Λουδία) καὶ διέταξεν ὅπως τὴν ἐπομένην συνεχιζομένης τῆς πορείας αἱ μὲν I, II, III, IV, VI Μεραρχίαι σταθμεύσωσιν ἀνατολικῶς τῶν Γιαντισῶν, ἡ VII παραμείνῃ περὶ τὸ Γιδᾶ, τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινουπόλου κατευθυνθῇ εἰς Τσιναφόρον καὶ ἡ Ταξιαρχία Ἰππικοῦ εἰς Ρέσιανην. Αὐτὸ τὸ Στρατηγεῖον ἀπὸ τῆς 12 ὥρας θὰ εὕρισκετο ἐντὸς τῶν Γιαντισῶν. Ἐν τούτοις τὴν 2 μ. μ. ὥραν τῆς 18 Ὀκτωβρίου ἡ ἡμιλαρχία τῆς III Μεραρχίας διεξῆγε ζωηρὰν πεζομαχίαν μετὰ Τουρκικοῦ τμήματος εἰς Βρέζο, ἡ III Μεραρχία ἐπληροφορεῖτο τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀπὸ χωρικοὺς τῆς περιοχῆς Ὀσίου Λουκά ὅτι εἰς Γιαντισά ὑπῆρχον Τουρκικὰ τινὰ τάγματα μετὰ πυροβόλων, ἡ VI Μεραρχία τὴν πρωτὴν τῆς ἐπομένης ἐλάμβανε τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς πληροφορίαν εἰς τὸ ἀντίθετον σημεῖον τοῦ τομέως πορείας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, εἰς Ἀσσάρ-Βέη καὶ Κισαλάρ . . .

Ὅπως δὴ ποτε τὴν πρωτὴν τῆς 19 ὁ μὲν στρατὸς τίθεται εἰς πορείαν μετὰ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὰ Γιαντισά δὲν κατέχονται, ἐνῷ τὸ Στρατηγεῖον προκειμένου νὰ εἰσέλθῃ ἔφιππον εἰς αὐτά, μεταβαίνει σιδηροδρομικῶς εἰς Βερτεκόπ. Ἑλλείψεις τοῦ σιδηροδρο-

μικοῦ τούτου σταθμοῦ δυσχεραίνουνσι πολὺ τὴν ἀποβίβασιν τῶν ἵππων καὶ ἐπιφέρουσι βραδύτητα εἰς τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Στρατηγείου, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐκδηλοῦται δυσφορία διότι δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ εὐρίσκηται τὴν μεσημβρίαν εἰς Γιανιτσά ὅπως ἐν τῇ διαταγῇ του διέλαβεν

Ἐὰν συγκρίνῃ τις τὰ ὑψώματα τῶν Γιανιτσῶν πρὸς τὸν Ἀξιόν, θ' ἀποφανθῇ ἀδιστακτικῶς ὅτι ὁ δεύτερος παρεῖχεν ἀσυγκρίτως ἀνώτερα φυσικὰ πλεονεκτήματα πρὸς ἀποφασιστικὴν ἄμυναν. Ὁ Τοῦρκος ὅμως ἀρχιστράτηγος, ἡγούμενος στρατοῦ Ὀρησκευτικῶς φανατικοῦ, δὲν εἶχε νὰ κρίνῃ τὰς τοποθεσίας μόνον ἀπὸ φυσικῆς ἀπόψεως. Τὰ Γιαννιτσά ἦσαν ὁ τάφος ἐπιλέκτων τέκνων τοῦ Μωάμεθ. Ἦσαν τὸ κοιμητήριον τῶν στρατηγῶν, οἱ ὁποῖοι κατέκτεσαν τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπομένως δὲν ἔπρεπε νὰ τὰ πατήσῃ ἀπίστου πόδι. Ἡ καταπληκτικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Ὀρησκευτικοῦ πλεονεκτήματος τῶν Γιανιτσῶν, ἦτο διὰ τὸν Τοῦρκον ἀρχιστράτηγον μέγα ὁχυρωτικὸν ἀντιστάθμισμα ἀπέναντι τοῦ Ἀξιοῦ. Ὁ στρατός του ἠττώμενος καὶ διαρκῶς ὑποχωρῶν, γυμνὸς καὶ πεινασμένος, εἶχεν ἀνάγκην τῆς ἰσχυροτάτης αὐτῆς ἐνέσεως — τῆς Ὀρησκευτικῆς — διὰ νὰ δυνηθῇ ὄχι μόνον νὰ σταθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ πολεμήσῃ μὲ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν λύσσαν. Ἰδοὺ διατὶ ὁ Ταχσὶν προὔτιμήσεν ἀπὸ τὸ φυσικὸν πλεονέκτημα, τὸ Ὀρησκευτικόν. Ἀπὸ τὸ βάθος, τὸ πλάτος καὶ τὴν ταχύτητα ρεύματος τοῦ Ἀξιοῦ, τὰ ὁσιὰ τῶν προγόνων. Ἡ ἀπελπιστικὴ λύσσα μὲ τὴν ὁποίαν ἐπολέμησαν οἱ ἄνδρες του καὶ τὰ παραπλεύρως τῶν στρατιωτῶν πτώματα τῶν Χοτζάδων, ἐδικαιολόγησαν ἀρκούντως τὴν ἀπόφασίν του.

Οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλάβῃ καταλληλοτάτας θέσεις πρὸ τῶν Γιανιτσῶν. Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἐπιτυχῆς ἀντίστασις εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἡδύνατο νὰ σώσῃ τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ὁ Ταχσὶν πασῶς εἶχε προσκαλέσῃ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν στρατευμάτων του ὅλον τὸν στρατὸν ὁ ὁποῖος προωρῖζετο νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ ἐνδεχόμενον Βουλγαρικὸν κίνδυνον. Ἦτοι Σῶμα Στρατοῦ ὅπερ ἀντεπαρατεάσσετο νικηφόρως κατὰ τῶν Βουλγάρων εἰς τὸν Στρυμῶνα παρὰ τὴν Δούπνισα καὶ τὴν Μεραρχίαν Σερρών.

Ἡ ἡμιλαρχία τῆς III Μεραρχίας ὑπὸ τὸν ὑπὸ ἀρχὸν Μ. Μεταξᾶν ἀφικθεῖσα εἰς Μπουργάζ τὴν 9 ὥραν δέχεται σφοδρὸν

πυροβολισμούς και ἀναφέρει ἀμέσως εἰς τὴν Μεραρχίαν, ἣτις ἐσυνέχισε τὴν πορείαν της. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῆς ἀφικθεῖσα πρὸ τοῦ χωρίου Μπουργάζ ἐδέχθη ἐπίσης σφοδρὰ πυρὰ Πεζικοῦ ἐκ τῆς παρυφῆς δασυλλίου τινός. Ἡ πρώτη αὐτῇ ἐχθρική δύναμις ἀντεράπη εὐκόλως καὶ ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ἐσυνέχισε τὴν πρὸς τὴν γέφυραν πορείαν της. Τότε — 11 πρωῒνῃ περίπου — φοβερόν πῦρ Πυροβολικοῦ διευθύνεται κατὰ τῆς γεφύρας, ἀπὸ τῶν πέραξ τῶν Γιανιτσῶν ὑψωμάτων. Τὸ 12ον Σύν)μα διατάσσεται νὰ διαβῇ τὴν γέφυραν, ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην διαβιβάζεται εἰς τὴν III Μεραρχίαν προφορικῇ δι' ἀξιωματικοῦ τοῦ Στρατηγείου διαταγῇ τούτου, καθ' ἣν πρώτη θὰ διέλθῃ τῆς γεφύρας ἡ II Μεραρχία καὶ ἡ III τὸ μόνον ποῦ ἔχει νὰ πράξῃ εἶναι νὰ μὴ παρακωλύῃ τὴν διάβασίν της. Κατόπιν τῆς διαταγῆς αὐτῆς ἀνέστειλε τὴν προώθησίν της ἡ III Μεραρχία, καίτοι μικρὰ τμήματα τοῦ 12ου Σύν)τος εἶχον διέλθῃ τὴν γέφυραν καὶ συνεκεντρώθῃ Ν. Δ. τοῦ Μπουργάζ, ἐνῶ οὐδὲν τμήμα τῆς II ἐφαίνετο ἐγγὺς τῆς γεφύρας.

Πεδινὴ Πυροβολαρχία τῆς II Μεραρχίας μετὰ δυσκολίας ἐξευροῦσα θέσιν λόγῳ τοῦ ἐλώδους τοῦ ἐδάφους ἄρχεται περὶ τὴν μεσημβρίαν πυρὸς κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ Πυρ)κοῦ. Τὴν 2 μ. μ. καταφθάσασα μία πεδινὴ Πυροβολαρχία τῆς III Μεραρχίας, τάσσεται ἀμέσως καὶ μετέχει τῆς μονομαχίας Πυροβολικοῦ.

Τὴν 2.30' μ. μ. ἡ II Μεραρχία ἐρωτᾷ δι' ἀξιωματικοῦ τοῦ Ἐπιτελείου τῆς τὴν III, διατὶ δὲν διῆλθεν εἰσέτι τὴν γέφυραν ἀφοῦ αὕτη ὑπάγεται εἰς τὸν τομέα της, τμήματά της δὲ πρὸ ὥρων ἔχουσι διαβῇ ; Τὸ Ἐπιτελεῖον τῆς III ἔμεινεν ἐμβρόντητον πληροφορούμενον ὅτι μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης οὐδὲν τμήμα τῆς II διῆλθεν. Ὅπωςδὴποτε τὸ 12ον Σύν)μα διατάσσεται ἐκ νέου νὰ διαβῇ τὴν γέφυραν. Ἐπωφελούμενον τοῦτο τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ἐχθρικοῦ πυρός, λόγῳ τοῦ ἀπὸ ὥρων ὑπὸ τῶν IV καὶ VI Μεραρχιῶν διεξαγομένου ἐπὶ τῶν Β. Δ. τῶν Γιανιτσῶν ὑψωμάτων σφοδροῦ ἀγῶνος, διαβαίνει τὴν γέφυραν περὶ τὴν 4.30' μ. μ. καὶ ἀναπτύσσεται νοτίως τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Μετὰ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ σκούτους καὶ τὴν διακοπὴν τῆς μάχης διῆλθε τὴν γέφυραν καὶ τὸ 6ον Σύν)μα, ἐνῶ τὸ 10ον διανυκτερεῦσαν ἐγγύτατα αὐτῆς διέβη περὶ τὰ χαράγματα.

Τὴν νύκτα διῆλθον τὰ 3ον καὶ 7ον Συν)τα καὶ τὸ Πυρ)κὸν τῆς II Μεραρχίας, ἀναπτυχθέντα Β. Α. τῆς γεφύρας. Τὴν πρωτὰν διῆλθε καὶ τὸ 1ον Σύνταγμα.

Ἄλλ' αἱ πρὸς Βορρᾶν τῆς δημοσίας ὁδοῦ βαίνουνσαι IV καὶ VI Μεραρχίαι τι ἀπέγειναν; Βαίνουνσαι πρὸς τοὺς χώρους εἰς τοὺς ὁποίους ὄφειλον συμφώνως τῇ διαταγῇ τοῦ Στρατηγείου νὰ διανυκτερεύσωσιν, ἀκούουσι τὸν εἰς τὴν γεφύραν τῆς Μπαλίντζης διεξαγόμενον ἄγωνα Πυροβολικοῦ. Οὐδεμίαν λαμβάνουσαι διαταγὴν, ὑποθέτουσιν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ σοβαροῦ τινος γεγονότος. Τοῦ ἁγώνος ὅμως καθισταμένου σφοδροτέρου καὶ τῆς ἐλείψεως πληροφοριῶν ἐξακολουθούσης ἡ μὲν VI διατάσσει τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν της νὰ ἐπισπεύσῃ τὸ βῆμα, ἡ δὲ IV ἀποφασίζει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἄγωνα, πρὸς τὸν ὁποῖον τὸ I τάγμα τοῦ ὁγδόου Συντάγματος ἀπὸ ἡμισείας καὶ πλεον ὥρας σπεύδει πρωτοβουλία τοῦ Συνταγματάρχου του. (*)

Τὸ 8ον Σύνταγμα μετ' ἀκαθέκτου ὁρμῆς ἐπιτεθέν, ἐκτοπίζει λίαν εὐκόλως τὴν προκεχωρημένην γραμμὴν τοῦ ἀντιπάλου καὶ προχωρεῖ διαρκῶς. Μετ' ὀλίγον ἀριστερὰ αὐτοῦ ἀναπτύσσεται τὸ 9ον ὑπὸ τὸν Συν)ρχην Ἀναγνωστόπουλον καὶ ἀριστερὰ τούτου τὸ 11ον ὑπὸ τὸν Συν)χην Ἀντωνιάδην. Οὕτω ἀπὸ τῆς 2,30' μ. μ. ὁ ἄγων ἄρχεται σφοδρός, σφοδρότατος, τῶν Τούρκων ἐκτοπιζομένων διαδοχικῶς ἀπὸ τὰ ἀλεπάλληλα χαρακώματά των.

Ἡ VI Μεραρχία ὀφείλουσα νὰ σταθμεύσῃ τὴν ἐσπέραν εἰς Πυλωρίκι ἐξεκίνησε τὴν πρωτὰν ἀπὸ Βερτεκόπ καὶ δι' Ἀσσάρ-Βέη, Κισαλὰρ κατηυθύνετο πρὸς Κρουσάρι. Ἀκούει τοὺς περὶ τὰ Γιαντισὰ κανονιοβολισμοὺς καὶ διατάσσει τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν της νὰ ἐπισπεύσῃ τὸ βῆμα. Αὕτη ὑπερβαίνουσα τοὺς Β. Α. τοῦ Ἑσκιτζε λόφους, δέχεται περὶ τὴν 2 μ. μ. ἐχθρικὰ πυρὰ Πεζικοῦ. Ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸ 9ον τάγμα εὐζώνων, τὸν 5ον λόχον Μηχανικοῦ καὶ μίαν Ὀρειβατικὴν Πυροβολαρχίαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀν)χου τοῦ Πεζικοῦ Διον. Παπαδοπούλου, ἀναπτύσσεται αὐθωρεὶ καὶ ἐπιτίθεται ὁρμητικῶς Τὰ προκεχωρημένα ἐχθρικὰ τμήματα ἀνατρέπονται ἀμέσως, ἐκτοπίζονται ἐπανειλημμένως καὶ

(*) Λεπτομερείας ὅρα κατωτέρω εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ Συν)τος τούτου.

σπεύδουσι πρὸς τὴν κυρίαν γραμμὴν ἀμύνης. Μετ' ὀλίγον δεξιὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς ταύτης ἀναπτύσσεται τὸ μοναδικὸν τάγμα τοῦ 18ου Συν)τος καὶ ἀριστερὰ αὐτῆς τὸ 17ον μὲ τὰ δύο τάγματα τοῦ.

Οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες ὅτι ἐκ τῆς ὀρμητικῆς ἐκείνης προελάσεως τῶν δύο Μεραρχιῶν ἠπειλήτο τὸ δεξιόν των, μετακινοῦσιν ἐγκαίρως σοβαρὰς δυνάμεις Πεζικοῦ καὶ Πυροβολικοῦ ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ των. Οὕτω ἀπὸ τῆς 2,30' μ. μ. ὁ ἀγὼν μετατοπίζεται ἀπὸ τὴν γέφυραν τῆς Μπαλίντζης εἰς τὰ Β. Δ. τῶν Γιαντισῶν ὑψώματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκτυλίσσονται σκληραὶ ἐπιμονῆς, ἡρωϊσμοῦ, λύσεως καὶ ἀπελπισίας μεγαλειωδῶς ὑπέροχοι.

Τὸ Τουρκικὸν Πυροβολικὸν γνωρίζον καλῶς ἤδη τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τοῦ ἰδιοῦ μας καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Τούρκου στρατιώτου φοβερὰν ἐπίδρασίν του (*) προσπαθεῖ νὰ ματαιώσῃ τὴν εἰς τὸν ἀγῶνα ἐπέμβασίν του. Βάλλει ὅθιν λυσσωδῶς πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν πρὸς τὴν ὁποίαν τὸ Ἑλληνικὸν Πυροβολικὸν βαίνει ὅπως ταχθῇ πρὸς πυροβολήσιν. Εἰς μάτην ὅμως αἱ προσπάθειαι τοῦ καὶ ἡ λύσσα τοῦ. Δύο Πυροβαλαρχίαι τοῦ 4ου Πεδινοῦ Συντάγματος, μὲ ψυχραιμίαν καὶ τάξιν ὥς ἐὰν μετεῖχον ἐπιδεικτικῆς παρελάσεως, σπεύδουσι καὶ τάσσονται παρὰ τὴν Βούδρισταν διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι τὰ τμήματα τῆς IV Μεραρχίας. Μία Ὁρ. Πυρ]χία τῆς VI τίσσεται ἀμέσως καὶ ἐνισχύει τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν αὐτῆς εἰς τὴν θυελλώδη προχώρησίν της. Μετ' ὀλίγον ὁλόκληρον τὸ Ὁρειβατικὸν τῶν IV καὶ VI Μεραρχιῶν μετέχει τοῦ ἀγῶνος. Οὕτω τὸ Ἑλληνικὸν Πυροβολικὸν μετὰ καταπλησσοῦσης ταχύτητος καὶ ψυχραιμίας ἐτοιμαζόμενον, ἄρχεται τοῦ φοβεροῦ ἔργου του.

Αἱ ὀβίδες κατὰ χιλιάδας διασταυροῦνται πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν καὶ ὀργώνουσι κυριολεκτικῶς τὸ ἔδαφος. Κορυφαί, κλίσεις, κοιλάδες, πᾶσα τέλος ἑδαφικὴ πτυχὴ ὅπου ἡδύνατο νὰ ὑποτεθῇ εὐρισκομένη ἀνθρωπίνῃ ὑπαρξίς θερίζεται ἀπὸ τὰς ὀβίδας.

Οἱ Τοῦρκοι ὥς ἀμυνόμενοι γνωρίζουσι τὰς ἀποστάσεις ἐκ τῶν προτέρων καὶ εὐρίσκουσιν εὐκόλως τὴν θέσιν τῆς πυροβολαρχίας Ἀξελοῦ, περὶ τὴν ὁποίαν αἱ ἐχθρικαὶ ὀβίδες χορεύουσιν ἀπαισίως.

(*) Οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται ἐνόμιζον ὅτι ἕκαστος Ἑλλήν στρατιώτης ἔφερεν ἐπὶ τοῦ ὤμου καὶ ἐν Πυροβόλον....

Ἡ πυροβολαρχία ἀναγκάζεται νὰ σιγήσῃ πρὸς στιγμὴν, διὰ τὴν ἑξαπατήσῃ τὸν ἐχθρόν. Τότε ἡ εἰς τὴν ἑτέραν παρυφήν τοῦ χωρίου Πυροβολαρχία Μπάλμπε, εἰς μίαν ὑπερόχως ὥραιαν καὶ εὐγενῆ χειρονομίαν συναδελφικῆς ἀλληλεγγύης, ἐπιταχύνει τὰ πυρὰ τῆς διὰ τὴν ἐφελκύσῃ ἐφ' ἑαυτῆς τὰ πυρὰ τοῦ ἐθροῦ! Ἡ πυροβολαρχία Ἀξελού ἐπεμβαίνει καὶ πάλιν μετ' ὀλίγον, τῆς δράσεως τοῦ Πυροβολικοῦ συνεχιζομένης οὕτω λυσσώδους, ἀγρίας. Τὸ πέριξ ἑδαφος καπνίζον ἀπὸ τὰς ἐκρήξεις τῶν ὀβίδων φαίνεται ὡς νὰ καίηται.

Ἡ κατὰ τοῦ ἀντιπάλου Πεζικοῦ βολὴ τοῦ Πυροβολικοῦ μας ὑπῆρξε μεγαλειωδῶς εὐστοχος. Αἱ ὀβίδες ἐκρηγνύμεναι εἰς καταλλήλιστατον ὕψος ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν τῶν Τούρκων, τοὺς ἠνάγκασον νὰ κρύπτονται ὀπίσω τῶν χαρακωμάτων καὶ κατέρριπτον τὸ ἡθικὸν των. Οἱ στρατιῶταί μας ἐνθουσιῶντες ἀπὸ τὸ τοιοῦτον θέαμα, ἀλλὰ καὶ ἐπωφελοῦμενοι τοῦ παραγομένου ἀποτελέσματος ὤρμων διαρκῶς πρὸς τὰ ἐμπρός.

Περὶ τὴν 5 μ. μ. ὁ ἀγὼν εὐρίσκεται εἰς τὸ δεξιότερον σημεῖόν του. Τὸ πεζικὸν μας ἔχει πλησιάζῃ πλέον εἰς τὰ χαρακώματα τῆς κυρίας γραμμῆς ἀμύνει τῶν Τούρκων, ὅποτε ἐκδηλοῦται Τουρκικὴ ἀντεπίθεσις μετὰ τὴν πρόθεσιν νὰ κυκλώσῃ τὸ ἀριστερὸν τῆς IV Μεραρχίας. Τὰ τμήματα ὅμως αὐτῆς μετὰ τῶν τῆς VI ἀντεπιτεθέντα σφοδρῶς ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν πέραν τῶν θέσεών των, τὰς ὁποίας καὶ κατέλαβον.

Ὁ διεξαγόμενος ἀγὼν εἶναι πρωτοφανής. Ὀλίγον δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου, ἐνῶ οὐδεμίαν ἀπολύτως ἔχει σύγκρισιν πρὸς τὰς ἀψιμαχίας τῶν συνόρων, τὰς λοιπὰς μικροσυμπλοκάς καὶ τὴν μάχην τῆς Πόρτας. Ἐδῶ οἱ Τούρκοι ἀμυνόμενοι τῆς ἱερᾶς πόλεώς των, ἐμψυχούμενοι ἀπὸ τοὺς Χοτζάδες των καὶ ὠθούμενοι ἀπὸ τὴν ἀπόγνωσιν, ἐπιδεικνύουσι σθεναροτάτην ἀντίστασιν καὶ πολεμοῦσι μετὰ πρωτοφανοῦς φανατισμοῦ. Ἡ λύσσα των — ὀφείλομεν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν — ὑπῆρξε μανιώδης καὶ ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς. Ὁ ἡρωϊσμός των ἀσύγκριτος. Τὰ πυροβόλα, τὰ πολυβόλα, τὰ τυφέκιά των, χειριζόμενα μετὰ τῆς μεγαλυτέρας ταχυβολίας ἐσχημάτιζον ἐκτεταμένην φλεγομένην ζώνην καὶ ἐσκόρπιζον ἀφειδῶς τὸν θάνατον!...

Εἰς μάτην ὅμως ἡ πυρίνη ζώνη, εἰς μάτην ὁ ἀφειδῶς σκορ-

πιζόμενος σίδηρος καὶ μόλυβδος, αἱ IV καὶ VI Μεραρχίαι προχωροῦν σταῖκῳς! Οἱ στρατιῶται παρασυρόμενοι ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς των, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐπότισαν μὲ τὸ αἷμα των τὸ ἱστορικὸν ἐκεῖνο πεδίον μάχης, ἐμπνέονται ἀπὸ ἥρωισμὸν ἀπαράμιλλον, ἀπὸ ἀνδρείαν ἀκατάβλητον, ἀπὸ ὀρμητικότητα ἀκατάσχετον. Ἡ προέλασις των δὲν ἀνακόπτεται, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ χειμαρρῶδης. Ἡ ὁρμή των αὐξάνεται ἀναλόγως τῆς ὑπὸ τῆς ἀπελπισίας ἐμπνεομένης λύσεως των Τούρκων.

Οἱ Τούρκοι καταπλήσσονται καὶ ἄρχονται ἀμφιβάλλοντες ἐν τὰ πολεμικά των μηχανήματα σκορπίζωσι τὸν θάνατον. Ἀρχίζουσι νὰ πείθονται πλέον ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σταματήσωσι καὶ ὅτι ἔχουσι στερρὰν ἀπόφασιν νὰ καταλάβωσι τὴν πατρικὴν κληρονομίαν, ἀφοῦ τόσον εὐχαρίστως καταβάλλουσι τὰ βαρέα λύτρα αἵματος τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖ αὐτός, ὁ ἀπαίσιος κατακτητής. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν ὅθεν αὐτὴν κατατρομάζουσι καὶ ἐγκαταλείπουσι διαδοχικῶς πολλοὺς λόφους μέχρι τῆς ἐσπέρας...

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ φόρος τοῦ αἵματος κατεβλήθη ἀδρότατος κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐκείνην. Εἰς πολλὰς ἑκατοντάδας ἀνῆλθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων ὁπλιτῶν καὶ εἰς χιλιάδας ὁ τῶν τραυματισθέντων. Τὸ σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν δὲν ὑστέρησεν εἰς θυσίας. Τὸ 8ον Σύνταγμα προελάσαν πρῶτον καὶ σπεύσαν ὀρμητικῶς πρὸς τὸν ἐχθρὸν, ἔσχεν ὀλίγας ἀπωλείας διότι ἀπέφυγε τὴν δραστικὴν βολὴν τοῦ Πυροβολικοῦ ἀπηνῶς καὶ λυσσαλέως καταδιώξαντος τὰ κατόπιν ἀναπτυχθέντα Συντάγματα. Τὸ 9ον ἐντὸς ἐλαχίστης χρονικῆς περιόδου ἀφῆκεν ἐπὶ τόπου φονευμένους ἢ τραυματίας ἕξ ἀξιωματικούς καὶ ἓνα ἥρωϊκὸν ἐπιλοχίαν (ταγ)χης Ἡλιόπουλος, λοχαγὸς Μήνης, ἀνθ)γοὶ Σγοῦρος, Γαλανόπουλος, Σούμπασης, Κωστόπουλος καὶ ἐπιλοχίας Μωκέας). Τὸ τάγμα τοῦ 18ου ἔσχε σοβαρὰς τραυματίας τοὺς διοικητὰς τοῦ Σύν)τος ἀν)χην Παναγιωτόπουλον, τάγματος ταγ)χην Γκιόκαν καὶ ἓνα ἀκόμη ἀξιωματικόν. Τὸ 9ον Τάγμα Εὐζώνων ἔσχεν ἐκτὸς μάχης τὸ ἡμισυ τῆς εἰς ἀξιωματικούς δυνάμεώς του τέσσαρες φονευμένοι ἐν οἷς ὁ διοικητής του ταγ)χης Γεωργούλης καὶ ὁ ὑπασπιστής του ὑπ)γὸς Γιάνναρος καὶ τέσσαρες τραυματαῖαι. Ὁ 5ος λόχος Μηχανικοῦ ἔσχε τραυματίας τὸν διοικητὴν του λοχαγὸν Παπαθανασίου, τὸν ὑπ)γὸν Λάλωσιν καὶ τὸν ἐπιλοχίαν του.

Αἱ εἰς βαθμοφόρους ἀπώλειαι αὐταὶ ἔσχον τὴν ἐπίδρασίν των. Εἰς κάποιαν στιγμὴν τὸ δεξιὸν τῆς VI Μεραρχίας κλονίζεται ὁ ἀν)χης Παπαδόπουλος ἐμπιστεύεται τὸ κέντρον εἰς τὸν Γεωργούλην καὶ σπᾶνδαι ἐκεῖ. Ἀνασυντάσσει, ἐμψυχώνει τοὺς κλονισθέντας καὶ τοὺς ὠθεῖ ἐμπρὸς κατορθώσας νὰ φθάσῃ μέχρι τῶν ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ Πυροβολικοῦ κατεχομένων θέσεων. Ὁ θάνατος τοῦ Γεωργούλη ἀνακόπτει τὴν ὁρμὴν τοῦ 9ου Εὐζωνικοῦ, ἀλλ' ὁ Παπαδόπουλος τρέχει ἐκεῖ καὶ πάλιν . . .

Ἐπελθοῦσα ἡ νύξ διέκοψε τὸν ἀγῶνα. Οἱ Τοῦρκοι ἀπωθήθησαν εἰς τὰ τελευταῖα χαρακώματα τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς των, ἐνῶ ἡ μὲν VI ὑπερβᾶσα τὸ Κρουσάρι ἐπλησίαιζε πρὸς Πυλωρίκι, ἡ δὲ IV ὀλίγον ἀπειχεν αὐτῆς τῆς Β.Δ. παρυφῆς τῶν Γιαντισῶν.

Διαρκούσης τῆς μάχης διεκόπη ἡ ἐπαφὴ μεταξὺ πολλῶν διοικήσεων καὶ τῶν ὑπ' αὐτὰς μονάδων (ἀπὸ Μεραρχίας μέχρι Τάγματος). Ἡ ἐπαφὴ αὕτη δὲν κατέστη δυνατὸν ν' ἀποκατασταθῇ διαρκούσης τῆς νυκτός, οὕτω δὲ ἔφ' ὅλης σχεδὸν τῆς ἱεραρχίας ἐπεκράτη ἀμοιβαία ἄγνοια περὶ τῶν ἐπιτευχθέντων ἀποτελεσμάτων, τῆς καταστάσεως καὶ τῶν θέσεων τῶν τμημάτων, τῆς θέσεως τῶν χειρουργείων κ.λ.π. Ὁ λοχαγὸς τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου Πάλλης τρέχων πρὸς συλλογὴν πληροφοριῶν, ἀφικνεῖται τὴν νύκτα μέχρι τῆς VI Μεραρχίας διὰ νὰ λάβῃ τοιαύτας.

Ἡ περισυλλογὴ τῶν τραυματιῶν δὲν ἐγένετο καλῶς διαρκούσης τῆς μάχης· μετὰ δὲ τὸ πέρασ αὐτῆς τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετελέσθη —καὶ πάλιν ἐλλειπῶς— δι' αὐτῶν τῶν ἐκ τῆς μάχης καταπεπονημένων ἀνδρῶν, ὑπὸ τὴν ραγδαιοτάτην βροχὴν καὶ τὸ βαθύτατον σκότος. Τοῦναντίον εἰς τὴν ὀλίγον ἀπέχουσαν Τουρκικὴν γραμμὴν, ἀπειρία μικρῶν φανῶν ἐκινεῖτο πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν καὶ καθ' ὅλην τὴν νύκτα, διὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν τραυματιῶν.

Βροχὴ ραγδαιοτάτη ἀρξαμένη εὐθὺς ὥς ἐνύκτωσε καὶ διαρκέσασα καθ' ὅλην τὴν νύκτα, κατέστησεν ἔτι δυσχερεστέραν τὴν διόρθωσιν τῆς γενικῆς ἀταξίας τῆς ἐκ τῆς ἐλλείψεως συστήματος καὶ μέσων ἐπικρατησάσης.

Τροφὴ οὐδεμία ἐχορηγήθη ἀπὸ τῆς προηγουμένης.

Μόλις ἤρχισε νὰ φωτίζῃ συνεχίζεται ὁ ἀγὼν.

Ἡ III Μεραρχία ἐπιτίθεται μὲ κατεύθυνσιν νοτίως τῶν Για-

νιτωῶν καὶ περὶ τὴν 9 ὥραν πλησιάζει εἰς τὰ τελευταῖα ἐχθρικά· χαρακώματα.

Ἡ II ἐπιτίθεται νοτιοδυτικῶς μεταξὺ III καὶ IV, προχωροῦσα μετὰ μεγάλης ὁρμῆς.

Τὰ τμήματα τῆς IV καὶ ἰδίᾳ τὸ εἰς τὸ δεξιὸν 8ον Σύνταγμα, εὐρισκόμενα ἀπέναντι τῶν τελευταίων ἐχθρικῶν χαρακωμάτων καὶ ἔχοντα ἀμφοτέρω τὰ πλευρὰ ἐκτεθειμένα, οὐδὲ κατὰ βῆμα ἠδύναντο νὰ προχωρήσωσιν ἐὰν αἱ ἐκατέρωθεν μονάδες δὲν ἔφθανον εἰς ἀνάλογον ὕψος. Οὕτω κατεδικάσθησαν εἰς τὴν τόσον δυσάρεστον παθητικὴν δρᾶσιν, μετὰ πολλῶν ἀναποφεύκτων ἀπωλειῶν. Ἐπομένως ἤσθάνθησαν ὑπερβολικὴν χαρὰν ὅταν περὶ τὴν 8 ὥραν εἶδον τὰς ἐκατέρωθεν Μεραρχίας προελαυνούσας, περὶ δὲ τὴν 10 ἀπωθούσας τὸν ἐχθρὸν μέχρι τῶν τελευταίων χαρακωμάτων του.

Τὴν 7 περιῖπου ὥραν ἐχθρικὸν Πεζικὸν καὶ Ἱπικὸν ἀποπειρᾶται νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς VI Μεραρχίας, ἀλλὰ σφοδρῶς προσβληθὲν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Τότε ἡ Μεραρχία (ἐν συνόλῳ 14 λόχοι!) ἀναναμβάνει ἐπίθεσιν καὶ ἀνατρέπει διαδοχικῶς τὰ ἐχθρικά τμήματα. Ἡ ἐχθρικὴ γραμμὴ διασπᾶται καὶ οἱ Εὐζωνοὶ κυριεῖουσιν διὰ τῆς λόγχης μίαν Πυροβολαρχίαν, ἀνατρέποντες ἐπανειλημμένας ἀντεπιθέσεις πρὸς ἀνάκτησίν της.

Τὸ Πυροβολικὸν μας ἀπεδείχθη ἀνώτερον ἑαυτοῦ τὴν 20 Ὀκτωβρίου. Τὰ πεδινὰ μας κατακεραυνοῦσι τὸ ἐχθρικὸν Πυροβολικὸν καὶ Πεζικὸν ἀπὸ πρωΐας· τὸ 3ον ἀπὸ τῆς γεφύρας, τὸ 2ον ἀπὸ τῶν Β.Α. αὐτῆς ὑψωμάτων, τὸ 4ον ἀπὸ τῶν Β.Δ. τῶν Γιαννιτωῶν λόφων. Τὰ Ὀρειβατικὰ παρακολουθοῦσιν ἐκ τοῦ πλησίον τὰ Συντάγματα Πεζικοῦ, τῶν ὁποίων τὸν ἀγῶνα συντρέχουσιν οὐσιωδῶς. Περὶ τὴν 9 ὥραν ἡ Μοῖρα Κ. Πετμεζᾶ (4ου Πεδινοῦ) κάμνει . . . ἐπέλασιν καὶ αἱ Πυροβολαρχίαι Ἀξελοῦ καὶ Μπάλμπε τασσόμεναι 50 μ. ὀπισθεν τοῦ III τάγματος 8ου Συντάγματος, βάλλουσι κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ Πυροβολικοῦ ἐξ ἀποστάσεως μικροτέρας τῶν χιλίων μέτρων ! . . .

Οἱ Τοῦρκοι ἐπιδεικνύουσι τὴν αὐτὴν λυσσώδη ἐπιμονήν, ἐμπνεόμενοι δὲ ἀπὸ τὸ αὐτὸ ἀλλόφρον καὶ ἄγριον πείσμα βάλλουσι μετὰ λύσεως κατὰ τῶν II καὶ III Μεραρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι νὰ διανύσωσι πολλὴν ἀπόστασιν καὶ ἐπὶ ἐδάφους κατὰ τὸ μάλλον

ἢ ἦττον γυμνοῦ καὶ ὁμαλοῦ. Ἀμφισβητοῦσι τὸ ἔδαφος σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν, ἐνῷ εἷς τινα σημεῖα ἐπιχειροῦσιν ἀντεπίθεσιν. Ἄλλ' ἢ ἐπίθεσις ἔστω βραδέως, ἔστω μὲ βαρυτάτας θυσίας, προχωρεῖ διαρκῶς καὶ οὕτω ὁ κλοιὸς ἐντὸς τοῦ ὁποίου περισφίγγονται οἱ Τούρκοι, ὁλοὲν στενεύει. . .

Περὶ τὴν 10 τέλος ὥραν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ὁρμᾷ κατὰ τῆς πόλεως τῶν Γιανιτῶν καὶ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς παρατάξεώς του, ἀκούονται οἱ ἀλαλαγμοὶ τῆς ἐφόδου. Τὸ 6ον καὶ 10ον ἀπὸ Νότου, τὸ 3ον καὶ 7ον ἀριστερὰ αὐτῶν, τὸ 8ον καὶ 11ον ἀπὸ Δυσμῶν, τὸ 18ον καὶ 9ον Εὐζωνικὸν ἀπὸ Βορρᾶ, τὸ 17ον κατὰ τοῦ Πυλωρίκι, τὸ 12ον, τὸ 1ον, καὶ τὸ 9ον παρακολουθοῦσιν ἐκ τοῦ σύνεγγις ὡς ἐφεδρεῖαι τῶν Μεραρχιῶν, βαλλόμενα δραστηκῶς ἀπὸ τῶ ἐχθρικῶν Πυρῶν.

— Ἀφιππεύσατε κύριε Ταγματάρχαι! Ἀναφωνεῖ ὁ διοικητὴς τοῦ 1ου Συν)χης Γ. Μέξας πρὸς τὸν Ταγ)χην Φ. Διαλέτην.

— Δὲν βαρύνεσθε κύριε Συνταγματάρχαι· εἴτε ἔφιππος εἴτε πεζὸς ὅ,τι εἶναι νὰ ἔλθῃ, θὰ ἔλθῃ. Ἄλλωστε εἶναι λάσπες . . . Ἀπαντᾷ ὁ ἥρωας Ταγ)χης ὁδηγῶν τὸ τάγμα του εἰς τὴν μάχην ἔφιππος.

Οἱ Τούρκοι τὰ χάνουσι κυριολεκτικῶς καὶ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν ἀνατρέπονται, σπεύδοντες ἔξ ὅλων τῶν σημείων τῆς παρατάξεώς των πρὸς τὴν πόλιν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες τοὺς παρακολουθοῦσι κατὰ πόδας καὶ τὰ τελευταῖα τμήματα τῶν ἡττημένων εἰσέρχονται ἐν αὐτῇ μετὰ τῶν πρώτων τμημάτων τῶν νικητῶν, τοῦ ἀγῶνος συνεχιζομένου καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς Τουρκικῆς συνοικίας. Ὁ 3ος λόχος τοῦ 6ου Συν)τος παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν ἐφεδρον ἀνθ)γὸν Καρασεβδᾶν, εἰσέρχεται ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὰ Γιανισὰ καὶ ἀποπειρᾶται καταδίωξιν τῶν Τούρκων πέραν αὐτῶν. . . . Τὸ 9ον τῶν Εὐζώνων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀν)χου Παπαδοπούλου καταδιώκει ἀπηνῶς μέχρι 3 χιλιομέτρων πέραν τῶν Γιανισῶν καὶ ἐξαναγκάζει τοὺς Τούρκους νὰ ἐγκαταλείψωσι τέσσαρα ἀκόμη πυροβόλα. Ὁ ἀνθ)γὸς Καζανᾶς μὲ τὴν διμοιρίαν του, κυριεύει διὰ τῆς λόγῃς τέσσαρα πολυβόλα εἰς τὸ Πυλωρίκι.

Περὶ τὴν 11 ὥραν ἡ Ἑλληνικὴ νίκη ἦτο πλήρης, οἱ δὲ Τούρκοι ἔσπευδον πρὸς τὸν Ἀξιὸν. Ἐχθρική φάλαγγς βαίνουσα πέραν τῶν Γιανιτῶν κατεδιώχθη δραστηρίως ὑπὸ τοῦ Πυροβολικοῦ μας καὶ ἐτράπη εἰς ἐξωφρενικὴν φυγὴν.

Ἡ Ἰ Μεραρχία ἐκκινήσασα τὴν πρωίαν τῆς 19 ἐκ Ζερβοχωρίου πρὸς Καρυώτισσαν, παρηκολούθη τὰ τῆς μάχης δι' ἀξιωματικοῦ τοῦ ἐπιτελείου της μεταβάнтος παρὰ τῷ ἐπιτελείῳ τῆς III Μεραρχίας. Διενυκτέρευσε βορείως τῆς Καρυώτισσας, διότι διαταγὴ τοῦ Γένικοῦ Στρατηγείου ἐκδοθεῖσα τὴν 5 μ. μ. ὥραν τῆς 19 ὅπως συγκεντρωθῇ ὡς γενικὴ ἐφεδρεία δυτικῶς τοῦ Μπουργάζ, περιῆλθεν εἰς αὐτὴν τὴν πρωίαν τῆς ἐπομένης, καίτοι δὲν ἀπεῖχε τοῦ Στρατηγείου πλέον τῶν 4—5 χιλιομέτρων. Τὴν 1 μ. μ. τῆς 20 διετάχθη ὅπως καταδιώξῃ τὸν ὑποχωροῦντα ἐχθρόν. Τεθεῖσα ἐν κινήσει πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς ταύτης, δὲν ἡδυνήθη νὰ προχωρήσῃ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ λόγφ τοῦ συνωστισμοῦ τῶν τμημάτων τῶν II καὶ III Μεραρχιῶν, τὰ ὁποῖα συγκεντρωθέντα ἀτάκτως εἰς τὴν εἴσοδον τῶν Γιανιτσῶν, ἀνεμίχθησαν καὶ παρεκώλυνον πᾶσαν διάβασιν. Ἀπόπειρα ὅπως βαδίσῃ ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ ἀπεδείχθη ἀπραγματοποίητος, καθόσον οἱ ἄγροὶ νεωσὶ ὀργωμένοι εἶχον κατόπιν τῆς βροχῆς μεταβληθῇ εἰς ἔδαφος ἀδιάβατον καὶ δι' αὐτὸ τὸ Πεζικόν.

Ἀνέφερεν ἀμέσως τῷ Γενικῷ Στρατηγείῳ περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐκτελέσεως τῆς διαταγῆς του, ὁπότε διετάχθη νὰ καταυλισθῇ Δ. τῶν Γιανιτσῶν, μὴ καταδιωχθέντος οὕτω τοῦ ἐχθροῦ ἐκεῖθεν...

Συνελήφθησαν πλέον τῶν 3.000 αἰχμάλωτοι. Ἐκυριεύθησαν πολλὰ λάφυρα, μεταξὺ τῶν ὁποίων 14 πυροβόλα καὶ 4 πολυβόλα.

Τὸ πεδῖον τῆς μάχης καθ' ὅλην τὴν ἑκτασίν του ἐπαρουσίαζεν εἰκόνα φρίκης. Τὸ ἔδαφος ἦτο πλήρες πτωμάτων, πλεῖστα τῶν ὁποίων ἦσαν ἀπαισίως ἡκρωτηριασμένα ἀπὸ τὰς ὀβίδας. Κεφαλαὶ διερρηγμένοι, χεῖρες, πόδες, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διεσπαρμένοι. Σώματα εἶχον μεταβληθῇ εἰς μάζας κρεάτων, χωρὶς οὐδὲν τὸ ἀνθρώπινον νὰ παρουσιάζωσιν. Ἐδὼ κινδυνεύει κανεὶς νὰ πατήσῃ ἐπὶ μιᾷ κεφαλῇς . . . ἐκεῖ ἐπὶ μιᾷ χειρὸς . . . Ὅποιον ἀπαίσιον θέαμα !

Ἐντὸς τῆς πόλεως ἐπεκράτησε μεγάλη ἀταξία, φοβερὰ δὲ λεηλασία ὑπὸ πολιτῶν καὶ στρατιωτῶν ἐπηκολούθησεν. Ὅσον καὶ ἂν ἤθελέ τις δικαιολογήσῃ τὴν κατάστασιν ἐκείνην, ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς συνεχίσεως τοῦ ἀγῶνος μέχρις αὐτῆς τῆς πόλεως, δὲν δύναται νὰ μὴ τὴν χαρακτηρίσῃ μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα . . .

Η ΔΕΞΙΑ ΠΛΑΓΙΟΦΥΛΑΚΗ

Συμφώνως διαταγῇ τοῦ Στρατηγείου ἡ VII Μεραρχία χρησιμεύουσα ὡς δεξιὰ πλαγιοφυλακὴ τοῦ στρατοῦ ἀνατολικῶς τῶν Γιαντισῶν κατεύθυνομένου, ὥφειλε νὰ τηρῇ ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐν περιπτώσει δὲ ὑποχωρήσεώς του ὥφειλε νὰ καταλάβῃ τὰς γεφύρας τοῦ Καρά-΄Ασμάκ (Λουδία), ἐξασφαλίζουσα ἀπὸ πάσης ἐκ Κιρτζαλὰρ ἐχθρικῆς ἐπιχειρήσεως.

Τὴν 19 παραμένουσα εἰς τὰς περὶ τὸ Νησέλι θέσεις της, ἀκούει τὸν σφοδρὸν κανονιοβολισμὸν τῆς μάχης τῶν Γιαντισῶν, ἀλλὰ δὲν κινεῖται πρὸς τὸν Λουδιαν φρονούσα ὅτι τοῦτο ἐπιβάλλει αὐτῇ ἡ διαταγὴ τοῦ Στρατηγείου . . . Τὴν 7 μ. μ. ὥραν λαμβάνει διαταγὴν τοῦ Στρατηγείου καθιστόντος γνωστὰ τὰ συμβάντα τῶν Γιαντισῶν καὶ διατάσσοντος, ὅπως τὴν πρωίαν τῆς 20 αὐτὴ μὲν ἐπιτεθῇ διὰ Πλατύ, τὸ δὲ ἀπόσπασμα Κωνσταντινοπούλου μετὰ τῆς Ταξιαρχίας Ἰππικοῦ διὰ Γιαντισήδων.

Οἱ Τοῦρκοι κατεῖχον θέσεις ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχτης τοῦ Λουδία διὰ μικρῶν σχετικῶς δυνάμεων, ἐνῶ τὰς ἐφεδρείας των εἶχον ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ. Περὶ τὴν 9 πρωϊνὴν ἐκτοπίζεται ἡ περὶ τὸ Πλατὺ προκεχωρημένη ἐχθρικὴ δύναμις, ἐνῶ ἀνατρέπεται καὶ ἀναγκάζεται νὰ διαβῇ πέραν τῆς ξυλίνης γεφύρας (τῆς δημοσίας ὁδοῦ) ἐτέρα τοιαύτη, ἀποπειραθεῖσα ὅπως ἐκεῖθεν ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς Μεραρχίας.

Ἡ ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἀρξαμένη βροχὴ μεταβληθεῖσα τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς ἀληθὴ θύελλαν, εἶχε καταστήσῃ τὸ ἔδαφος εἰς βαθμὸν ἀπελπιστικὸν πηλῶδες καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν εἰς τῶν λόγων διὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἐπίθεσις δὲν ἀνέπτυξε τὴν ἀπαιτουμένην ὁρμὴν. Οὕτω οἱ μὲν διὰ τῆς ξυλίνης γεφύρας ὑποχωρήσαντες ἔσχον τὸν καιρὸν νὰ τὴν καταστρέψωσιν, ἐνῶ μόλις καὶ μετὰ βίας καταρθώθῃ ἡ διάσωσις τῆς ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς γεφύρας, ἡ ὁποία πλήρης δυναμίτιδος ἦτο ἐτοίμη πρὸς ἀνατύναξιν. Εἰς τὴν γέφυραν ἐκείνην οἱ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν τοῦ Πυροβολικοῦ Κ. Μαζαράκην ὀλίγοι πρόσκοποι καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Ὑπόλ)γόν τοῦ Πεζικοῦ Γ. Σπυρίδωνος δρᾶξ πολυβολητῶν (μὲ δύο πολυβόλα ἐν τῶν ὁποίων ἡχρησάθη), ἐνισχυόμενοι σοβαρῶς ἀπὸ τὸ εὖστοχον πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς Μεραρχίας, διεξήγα-

γον σοβαρότατον ἀγῶνα μέχρι τῆς 12,30' ὁπότε κατέφθασε τὸ ὑπὸ τὸν ταγ|χην Καραγιαννόπουλον Ι τάγμα τοῦ 21ου Συν|τος.

Οἱ λόχοι τοῦ τάγματος αὐτοῦ διαβάντες μὲ ὁρμὴν ὑπὸ τὰ πυρὰ τοῦ ἐχθρικοῦ Πεζικοῦ καὶ Πυρ|κοῦ τὴν γέφυραν, ἐνεκατε-
σάθησαν πέραν αὐτῆς. Διελθόντα ἀμέσως τὰ 8ον τάγμα εὐζώνων καὶ 19ον Πεζικόν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἐπὶ τριῶν διαδοχικῶν θέσεων ὀχυρωμένων Τούρκων, τοὺς ὁποίους τὴν 2,30' μ. μ. ἐξε-
τόπισαν τῶν θέσεων των καὶ κατεδίωξαν μέχρι τῆς 4,30' πέραν τοῦ Κιρτζαλάρ.

Τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινοπούλου κατορθῶσαν μετὰ μυριάς βασάνους νὰ κατασκευάσῃ τὴν πρῶτὴν τῆς 20 μίαν γέφυραν εἰς τὸν Λουδίαν μεταξὺ Κάλιανης καὶ Γιανιτσήδων, ἤρχισε δια-
βαῖνον περὶ τὴν μεσημβρίαν. Μετὰ δυσχερεῖ διαβάσιν, πορείαν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἄνδρες ἐβυθίζοντο μέχρι τοῦ ἀστραγάλου εἰς τὸ ἀπέραντον ἐκεῖνο ἔλος καὶ συμπλοκὴν πρὸς ἐγκατεσπαρμένους Τούρκους στρατιώτας καὶ ἀντάρτας, κατῴρθωσε νὰ φθάσῃ τὴν ἐσπέραν εἰς Γιανιτσηίδες.

Ἡ Ταξιαρχία Ἰππικοῦ μετὰ πολλὰς ἐπίσης βασάνους—οἱ ἴπ-
ποι ἐβυθίζοντο μέχρι τοῦ γόνατος—ἀφίκετο εἰς τὴν κατασκευα-
σθεῖσαν γέφυραν περὶ τὴν 4 μ. μ. καὶ ἐπειδὴ οἱ Γιανιτσηίδες δὲν
ἔχον καταληφθῇ εἰσέτι ὑπὸ τοῦ Πεζικοῦ, ἐπέστρεψε καὶ διενυ-
κτέρευσε εἰς Κλειδί.

Οἱ Τούρκοι ὑπεχώρησαν κατατρομαγμένοι καὶ μετὰ τὰς πολ-
λαπλὰς ἀτυχίας των, δὲν ἐφαίνετο πιθανὸν ὅτι θὰ κατῴρθουν ν'
ἀνασυνταχθῶσι καὶ ἀμφισβητήσωσι διὰ τῶν ὅπλων τὴν κατάλη-
ψιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Μὴ καταδιωχθέντες ἐκ Γιανισῶν λόγῳ τῆς ἐπικρατησάσης
ἀταξίας, μὴ ἀποκοπείσης τῆς ὑποχωρήσεώς των ἐκ Πλατὺ λόγῳ
τῆς βραδυτάτης προελάσεως τῆς VII Μεραρχίας, τέλος τῆς Τα-
ξιαρχίας Ἰππικοῦ ἀδίκως καταπονηθείσης εἰς τὰ ἔλη τῆς κάτω
λίμνης τῶν Γιανισῶν, ἔσχον τὸν καιρὸν νὰ καταστρέψωσι τὰ
μεταξὺ Γιανισῶν—'Αξιοῦ ἄπειρα γεφυρίδια τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ
καὶ αὐτὴν τὴν ἐπὶ τοῦ 'Αξιοῦ μεγάλην τοιαύτην. Ἐπὶ νηκον
ἐπίσης βλάβας εὐτυχῶς ὅχι πολὺ σοβαρὰς καὶ εἰς τὴν σιδηρὰν
γέφυραν τοῦ σιδηροδρόμου. Οὕτω ἐπιβραδυνθείσης τῆς πορείας

τοῦ στρατοῦ μας πρὸς Θεσσαλονίκην, διέτρεξεν αὕτη τὸν γνωστὸν κίνδυνον . . .

Συμπέρασμα: Ἡ μάχη τῶν Γιαντισῶν ἦτο προωρισμένη νὰ ἐνασκήσῃ σπουδαιοτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὸ Ἑλληνικὸν μέτωπον. Ὁ νικητὴς τῆς μάχης αὐτῆς, θὰ ἦτο ὁ τελικὸς νικητὴς ἐν τῷ μετώπῳ ἐκεῖνῳ.

Οἱ Τοῦρκοι—φανατισμένοι καὶ ἀποφασιστικοί—εἶχον καταλάβῃ ἐπικαίρους τοποθεσίας διὰ 30—35 χιλιάδων ἀδρῶν καὶ 30 πυροβόλων. Οἱ Ἕλληνες ἐβάδιζον ἀμέριμνοι, καὶ ἄνευ τῶν ἀπαιτουμένων διατάξεων διὰ τὴν ἐπικειμένην σφοδρὰν μάχην, τὴν ὁποίαν οὐδὲ ὑπώπτευον κἄν . . . Καὶ ἡ μάχη ἐδόθη ὑπὸ τοὺς λίαν μειονεκτικὸς διὰ τοὺς Ἕλληνας ὁρους τούτους. Οἱ Τοῦρκοι ἡμύνθησαν σθεναρῶς, ἐπολέμησαν λυσσασδῶς. Ἐκίνησαν τὸν θαυμασμὸν τῶν ἀντιπάλων των. Οἱ Ἕλληνες ὤρμησαν ἀκατάσχετοι, ἐπῆλθον ὡς λαῖλαψ. Ὁ ἡρωϊσμός των ὑπερέβη πᾶν ὄριον καὶ πᾶσαν προσδοκίαν. Ἐκαστον Τουρκικὸν ὕψωμα κατελήφθη με θυσίαν, με αἷμα, με ἄφθαστον αὐταπαρνήσιν. Ἡ μία λύσσα ἐξηνάγκαζε τὴν ἄλλην εἰς ὑποχώρησιν.

Χωρὶς νὰ θεωρηθῶμεν ὅτι ὑπερβάλλομεν, τονίζομεν μετ' Ἑθνικῆς ὑπερηφανείας ὅτι χάρις εἰς τὴν αὐτοθυσίαν τοῦ στρατοῦ μας καὶ μόνον ἐξήλθομεν νικηταὶ εἰς τὰ Γιαντισά. Οὔτε στρατηγικοὶ συνδυασμοί, οὔτε κυκλωτικαὶ κινήσεις, οὔτε ἀπειλαὶ πλευρῶν ἢ νώτων. Τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἐξεκάρφωσε τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν ἱερὰν τοποθεσίαν των! Τοὺς ἐξεκάρφωσεν ἡρωϊκὴ κατὰ μέτωπον ἐπίθεσις, ὀφειλομένη εἰς τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα τῶν βαθμοφόρων. Τοὺς παρέσυρεν ἡ θυελλώδης ὁρμὴ τῶν στρατιωτῶν. Τοὺς ἐσάρωσεν ἡ ὑπέροχος Ἑλληνικὴ τακτικὴ: ἡ *λόγχη*. Αὐτὴ καὶ μόνη ἐθαυματουργήσεν.

Εἰς τὰ Γιαντισά ἐκρίθη ἡ πολεμικὴ ζωτικότης τῆς Φυλῆς. Τὸ Σαραντάπορον ἐκλόνισε, τὰ Γιαντισά κατέρριψαν ἐκ βάθρων τὴν μέχρι τότε κρατοῦσαν ἀπαισιοδοξίαν, τὴν ἰδέαν περὶ ἐκφυλισμοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ τὸ ἀπροσδόκητον καὶ καταπληκτικὸν ἐκεῖνο ἀποτέλεσμα, ἐχρειάσθησαν ἀπειροὶ ἡρωϊκαὶ πράξεις τμημάτων καὶ ἀτόμων τοῦ στρατοῦ μας. Ἐκαστος λοφίσκος καὶ ἐκάστη σπιθαμὴ τοῦ ἐκτεταμένου ἐκεῖνου πεδίου μάχης, ὑπῆρξαν ἀνὰ εἰς μάρτυς

ὁμαδικῆς ἢ ἀτομικῆς ἐπιδείξεως τοῦ ὑπερόχου Ἑλληνικοῦ ἡρωϊσμοῦ... Ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ συλλεγοῦν ὅλαι αἱ ἡρωϊκαὶ ἐκείναι πράξεις, θ' ἀπετελῆτο πλήρης σειρὰ ὀγκωδῶν τόμων, εἰς τοὺς ὁποίους ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης θὰ ἠδύνατο νὰ ἐντρυφήσῃ καὶ νὰ διδαχθῇ ὅπως πάντοτε τὰ τοιαῦτα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἐδιδάχθη.

ΤΟ ΟΓΔΟΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ἡ IV Μεραρχία ἐπορεύθη τὴν 18 Ὀκτωβρίου δι' ἐδάφους βαλτωδούς καὶ διακοπτομένου ὑπὸ πολλῶν ἀδιαβάτων ρεϊθρων. Ὡς ἐκ τούτου ὑποσιτᾶσα παντελῇ ἐξάρθρωσιν, ἐστάθμευσε τὴν ἐσπέραν μὲ τὰ τμήματά της διεσπαρμένα ἐπὶ λίαν ἐκτεταμένου χώρου.

Ἀνάλογος ἐξάρθρωσις ἐπῆλθε καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τμήματα. Οὕτω τὸ 8ον Σύνταγμα τὴν ἐσπέραν ἐκείνην εἶχε τὰ τάγματά του ὡς ἑξῆς: τὸ II ἀποκοπὴν κατηυλίσθη εἰς Σενδέλ, τὸ III κατηυλίστο τὴν 6,45' μ. μ. εἰς Ἅγιον Γεώργιον καὶ τὸ I τὴν 9 μ. μ. εἰς Καδίνοβον. Ὁ 3ος λόχος δὲν κατέρωθσε παρὰ τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸ Σύνμα, ὅπως ἀναφέρῃ περὶ τῶν ἐνεργειῶν του καὶ παραδώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους.

Ἡ Μεραρχία εἰς τὴν διαταγὴν πορείας δὲν ὥριζε τόπον συγκεντρώσεως ἢ σημεῖον διελεύσεως, οὕτω δὲ τὸ 8ον Σύνταγμα ἐτέθη αὐτοβούλως ἐν πορείᾳ διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ πρὸς Μπαλιτζαν, ἔχον δὲ τὴν πρόθεσιν νὰ στραφῇ ἐκεῖθεν πρὸς Ἑσκιζέ, διέταξε καὶ τὸ II τάγμα του ν' ἀκολουθήσῃ τὸ δρομολόγιον αὐτό.

Περὶ τὴν 9,30' π. μ. συναντᾶται μετὰ τοῦ ὑπολ. τοῦ Πυρκοῦ Ραγκαβῆ, τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου, ὅστις γνωστοποιεῖ εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ Συντος ὅτι ἐνῶ μετέβαινεν εἰς Γιανιτσά πρὸς εὔρεσιν καταλύματος τοῦ Στρατηγείου, ἐπυροβολήθη πρὸ τῆς γεφύρας Μπαλιτζης καὶ ὅτι πρὸς αὐτὴν βαίνουσιν αἱ II καὶ III Μεραρχίαι. Ὡς ἐκ τούτου τὸ Σύνταγμα στρέφεται πρὸς ἀριστερὰ καὶ κατευθύνεται πρὸς Βούδρισταν. Δὲν εἶχεν ὅμως παρέλθῃ πολλὴ ὥρα, ὅτε πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς γεφύρας τῆς Μπαλιτζης ἀκούονται ἀραιοὶ κατ' ἀρχάς, σφοδρότατοι ὕστερον πυροβολισμοί. Τούτους διαδέχονται εἰς, ἕτερος καὶ κατόπιν πολλοὶ κανονιοβολισμοί...

Ἀσφαλῶς ἐπικείται μάχη. Ἀλλὰ τὸ II τάγμα τοῦ Συντάγματος, τὰ ἄλλα Συντάγματα τῆς Μεραρχίας, ἡ διοικήσεις αὐτῆς, ποῦ εἶναι; Οὐδεὶς γνωρίζει. . . .

Ὅπωςδήποτε τὸ 8ον Σύνταγμα μὲ τὰ δύο τάγματά του (I καὶ III) συνεκεντρώθη περὶ τὴν 11 ὥραν εἰς τὴν Ν. Δ. παρυφήν τῆς Βουδρίστης, ἀποστείλαν ὀλίγον ἔμπρὸς τὸν 2ον λόχον πρὸς ἐπιτήρησιν.

Ἡ μάχη μαίνεται περὶ τὴν γέφυραν τῆς Μπαλίτζης, κινήσεις ἐχθρικοῦ Πεζικοῦ διακρίνονται ἐπὶ τῶν ὑπερθεν τοῦ Ἑσκιτζέ καὶ Β. Δ. τῶν Γιανισῶν ὑψωμάτων, ἡ ὥρα παρέρχεται καὶ τὸ Σύνταγμα οὐδεμίαν ἀπολύτως λαμβάνει διαταγὴν ἢ πληροφορίαν. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ὁ διοικητὴς αὐτοῦ Συν)χης Ἀντώνιος Καμπάνης ἀποφασίσας νὰ σπεύσῃ εἰς τὸν κρότον τοῦ πυροβόλου προχωρεῖ μέχρι τοῦ διοικητοῦ τοῦ I τάγματος καὶ τῷ λέγει:

«Φαίνεται ὅτι τὰ ἄλλα δύο Συντάγματα περιεπλανήθησαν. Ἄς προχωρήσωμεν ἡμεῖς, εἶναι τιμὴ διὰ τὸ ὀγδοον Σύνταγμα» (*)

Κατόπιν τῆς διαταγῆς αὐτῆς, ὁ διοικητὴς τοῦ I τάγματος ἀναζητεῖ τὸν 2ον λόχον ὅπως τῷ ἀναθέσῃ τὰς περιπολίας μάχης, πλὴν οὗτος δὲν ἀνευρίσκεται. . . . Διατάσσεται τότε ὅπως προηγήθη ὁ 3ος, ὁ ὁποῖος διαθέτει τρεῖς μόνον διμοιρίας. Αἱ διμοιρίαι αὗται διετέθησαν εἰς τρεῖς περιπολίας, ἡ μία τῶν ὁποίων διετάχθη ν' ἀνιχνεύσῃ τὸ χωρίον Ἑσκιτζέ.

Δὲν εἶχε παρὰ ὀλίγα μέτρα προχωρήσῃ ὁ λόχος, ὅτε ὁ διοικητὴς αὐτοῦ βλέπει ἔφιππον ὁμάδα ἐκ τῶν ὀπισθεν ἐρχομένην καὶ βαδίζουσαν ἀμέριμνον πρὸς τὸν ἐχθρόν. Ἦτο ὁ Συν)χης τοῦ Πυρ)κοῦ Βουλπιώτης μὲ τὸ ἐπιτελεῖόν του. Ὁ ἐκ τῆς ὁμάδος ταύτης ἀνθ)γὸς Χατζηγεωργίου ἐκ Γιανισῶν καταγόμενος, χαιρετᾷ τὸν διοικητὴν τοῦ λόχου ὅστις τὸν ἐρωτᾷ:

—Ποῦ πηγαίνετε;

—Ἐμπρός.

—Ἐχετε ἰδέαν ὅτι ἀπέναντι εἶναι ἐχθρὸς καὶ ἀρχίζομεν μετ' ὀλίγον μάχην;

—Ποῦ εἶναι;

(*) Ὁ συγγραφεὺς ἱστάμενος παρὰ τὸ πλευρόν τοῦ διοικητοῦ τοῦ τάγματος Ταγ)χου Γεωργίου Χριστοπούλου, ὑπῆρξεν αὐτήκοος μάρτυς.

—Νὰ ἐκεῖ!

Ὁ Χατζηγεωργίου μεταδίδει εἰς τὸν Βουλιώτην τὴν πληροφορίαν καὶ ἡ ἔφιππος ὁμὰς ἐπιστρέφει σπεύδουσα εἰς τὰ πυροβόλα της. Οἱ δύο φίλοι ἀνθυπολοχαγοὶ δὲν ἔλειψαν νὰ δώσωσιν ὑπόσχεσιν διὰ μίαν παρτίδα μπιλιάρδου εἰς τὴν Λέσχην Θεσσαλονίκης . . .

Τὴν 1,20' μ. μ. κοινοποιεῖται εἰς τὰ Σύνταγμα δι' ἐπιτελοῦς τῆς Μεραρχίας, διαταγὴ ἐπιθέσεως.

Ἡ δι' Ἑσκιτξὲ διελθοῦσα περίπολος, συμπλακεῖσα ἐντὸς τοῦ χωρίου μετ' ἐχθρικῆς τοιαύτης, ἐφόνευσεν ἓνα Τοῦρκον καὶ συνέλαβεν ἕτερον αἰχμάλωτον. Οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο πυρῶν ἐξ ἀποστάσεως 1500 περίπου μέτρων. Αἱ περίπολοι δὲν ἀπήντησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ πῦρ αὐτό, ἀλλὰ βαίνουσαι τροχάδην κατέλαβον ἑδαφικὴν τινα ἔξαρσιν καὶ ἤρξαντο τότε τοῦ πυρός. Αἱ μικραὶ ἐκεῖναι περίπολοι ζωηρῶς προχωροῦσαι, κατορθοῦσι ν' ἀνατρέψωσι τὴν ἐπιτηρητικὴν ταύτην ἐχθρικὴν γραμμὴν καὶ νὰ καταλάβωσι τὰς θέσεις της.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἄρχεται ἡ ἀνάπτυξις ἐτέρων λόχων, ἀλλὰ τμηματὰ τινα ἀναπτυχθέντα ὀπισθεν καὶ ἐκλαβόντα τὸν 3ον ὡς ἐχθρικὸν τὸν καταπυροβολοῦσιν . . . Μέχρις οὗτου ἐπέλθη συνεννόησις οἱ στρατιῶται Κουκουλομάτης, Γορανίτης, Τριβουρέας, Σκριβάνος, Τσάμπηρας καὶ ἄλλοι, ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τὰ διωσταιρούμενα φίλια καὶ ἐχθρικὰ πυρὰ ν' ἀλλάξωσι θέσιν.

Περὶ τὴν 3,30' μ. μ. ἡ μάχη γενικεύεται. Τὰ δύο τάγματα τοῦ 8ου ἀναπτυχθέντα—τὸ III δεξιὰ, τὸ I ἀριστερὰ—προχωροῦσιν ὀρμητικῶς παρὰ τὰ δραστικὰ πυρὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὡς ἐὰν εὐρίσκοντο εἰς ἄσκησιν καὶ ὅχι εἰς μάχην . . .

Δύο λόχοι συνερίζονται μεταξὺ των καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων λόχων τοῦ Συν)τος . . . Δὲν ἀνέχονται νὰ τοὺς φθάσῃ κανεὶς, μόλις δὲ ἄλλο τμημα ἔλθῃ μέχρις αὐτῶν, ἐκεῖνοι ὀρμοῦν πάλιν πρὸς τὰ ἐμπρός . . . Θέλουν νὰ εὐρίσκωνται πάντοτε ἐμπρὸς καὶ νὰ παρασύρωσι τὰ τάγματά των . . . Οἱ λόχοι αὐτοὶ εἶναι ὁ 3ος καὶ ὁ 11ος.

Εἰς μίαν στιγμὴν ὁ 3ος ἐνισχυθεὶς ἀπὸ μίαν διμοιρίαν τοῦ 1ου ὑπὸ τὸν ἀνθιπασιπιστὴν Θ. Ροῦσσόν καὶ τοὺς λοχίας Πα-σαμητρον καὶ Στάθην, ἐκτελεῖ ἔφοδον κατὰ τῶν ἀπέναντί του

Τούρκων καὶ τοὺς ἐκτοπίζει ἀπὸ τῆς θέσεώς των, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει αὐτός. Μετ' ὀλίγον ὅμως μανιώδη καὶ εὐστοχα πυρὰ Πεξικοῦ καὶ Πυρ)κοῦ κατακλύζουσι τὴν κυριευθεῖσαν θέσιν. Τινὲς τῶν ἀνδρῶν καταπλησσόμενοι ἀπὸ τὸ εὐστοχον πῦρ τοῦ Πυρ)κοῦ, τοῦ ὁποίου αἱ ὀβίδες διερρηγνύοντο μετὰ δαιμονιώδους κρότου ἀκριβῶς ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς των, θέτουσι τὸν γυλιὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ σταυροκοποῦμενοι τρέπονται πρὸς τὰ ὀπίσω, ὅπως ἀπομακρυνθῶσι τοῦ τόπου ἐκείνου τῆς κολάσεως Τῇ ἐπεμβάσει ὅμως τῶν βαθμοφόρων, ἀναλαμβάνουσιν ἀμέσως τὴν ψυχραίμian των καὶ ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις των.

Μετὰ μίαν ἔκρηξιν ὀβίδος, ὁ στρατιώτης τοῦ 3ου λόχου Λεωνίδας Θεοφιλόπουλος στραφεὶς πρὸς τὸν παραπλευρῶς του ἰστάμενον διοικητὴν τοῦ λόχου, φωνάζει θορυβημένος :

—Κύριε λοχαγέ, κύριε λοχαγέ!! . .

—Τὶ εἶναι μωρέ;

—Μπήκε μιὰ ὀβίδα στὴν πλάτη μου

—Πάψε κουτέ Μπήκε ὀβίδα στὴν πλάτη σου καὶ ἐξακολουθεῖς νὰ μιλᾷς

Ἐπεμβὰς τῇ προσκλήσει τοῦ διοικητοῦ τοῦ λόχου ὁ στρατιώτης Στρατηγός, ἐπέδесе τὸ ἐκ βλήματος ὀβίδος ἐλαφρὸν εὐτυχῶς τραῦμα.

Τὸ πῦρ μαίνεται ἐφ' ὅλου τοῦ μετώπου τοῦ Συντάγματος. Ἡ διαταγὴ τῆς IV Μεραρχίας διελάμβανεν ὅτι δεξιὰ αὐτοῦ θὰ ἔδρα ἡ II, πλὴν αὕτη καθηλωθεῖσα πρὸ τῆς γεφύρας τῆς Μπαλίτζης, δὲν δύναται νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐπομένως τὸ ὄγδοον—καὶ ποῖον ὄγδοον ἔξ λόχοι—ἀποτελοῦν τὸ ἄκρον δεξιὸν τῶν μαχομένων δύο Μεραρχιῶν, προχωρεῖ μὲ τὸ δεξιὸν πλευρὸν διαρκῶς ἐκτεθειμένον.

Οἱ Τούρκοι δὲν ἀδρανοῦσι. Βλέποντες τὸ μειονέκτημα τοῦτο ἐκτελοῦσιν ἀλεπαλλήλους ἀντεπιθέσεις κατὰ τοῦ III τάγματος, διαθέτοντος καὶ αὐτοῦ τρεῖς λόχους διότι ὁ 10ος ἀπετέλεσε τὴν ἐφεδρείαν τοῦ Συν)τος! . . Ὁ ἀγὼν ἐπομένως καθίστατο δεινὸς εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ κατάστασις ἀπέβαινε κρίσιμος. Ὁ διοικητὴς τοῦ 11ου λόχου λοχαγὸς Δημ. Χρυσομαῆλης πίπτει καιρῶς τραυματισθεὶς, αἱ τάξεις τῶν ὀλίγων ἐκείνων γενναίων πολεμιστῶν ἀραιοῦνται Ὁ ὑπὸ τῆς μανίας τοῦ «Ἐμ-

πρὸς» κατεχόμενος ὁρμητικὸς διοικητὴς τοῦ τάγματος λοχαγὸς Πραντούνας, ὁ ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ 11ου λόχου ἀνθυ-
 πασιπιστὴς Γ. Γεωργουλᾶκος, ὁ ἑφεδρὸς ἀνθ)γὸς Εὐρ. Κωτσονό-
 πουλος, οἱ λοχίαί Λ. Πετροπουλάκης καὶ Δ. Καβαλιέρος, οἱ δεκα-
 νεῖς Κλουτσινιώτης καὶ Κουζίγιαννης καὶ ἄλλοι ἀνδρεῖοι στρα-
 τιῶται μετέρχονται τὸ πᾶν. Πότε ὄρθιοι διευθύνουσι τὰ πυρὰ
 κατὰ τῶν ἀντεπιτιθεμένων Τούρκων, πότε τρέχοντες συγκρατοῦσι
 τοὺς κλονιζομένους, πάντοτε δὲ παρασύρουσι πρὸς τὰ ἔμπρὸς . . .
 Αἱ Τουρκικαὶ ἀντεπιθέσεις στερούμεναι τῆς ἀπαιτουμένης ὁρμῆς
 καὶ ἀποφασιστικότητος, πνίγονται ἅμα τῇ ἐκδηλώσει των. Τὸ III
 τάγμα παρὰ τὰ κατὰ μέτωπον καὶ πλευρὸν ἐχθρικὰ πυρὰ προ-
 χωρεῖ, τέλος αἱ κατακτώμεναι τοποθεσίαι κρατοῦνται ἰσχυρῶς.

Ἡ θέσις ἐν τούτοις τοῦ Συντάγματος, ἦτο κρισιμωτάτη. Ζη-
 τεῖ παρὰ τῆς Μεραρχίας ἐνισχύσεις, ἀλλὰ λαμβάνει τὴν ἀπάντη-
 σιν—ὥρα 4,30' περίπου—ὅτι οὐδὲ εἰς στρατιώτης δύναται νὰ
 τῷ διατεθῇ. Ἀναζητεῖ τὸ II τάγμα του, ἀλλὰ δὲν τὸ εὐρίσκει
 (διετέθη ὡς ἑφεδρεία τοῦ 11ου Συν]τος καὶ δὲν ἔλαβε μέρος· εἰς
 τὸν ἀγῶνα). Ζητεῖ καὶ πάλιν τὴν Μεραρχίαν, ἀλλὰ δὲν κατώρ-
 θωσε πλέον—ὥρα 6η—νὰ ἐπιτύχῃ ἐπαφὴν μετ' αὐτῆς . . .

Οἱ μαχόμενοι εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, δὲν γνωρίζουσι τὰς
 λεπτομερείας αὐτὰς καὶ εὐτυχῶς ὅτι δὲν δύνανται ν' ἀντιληφθῶσι
 τὴν κατάστασιν. Οὕτω τὸ ἀριστερόν τοῦ Συν]τος (I τάγμα) προ-
 χωρεῖ, προχωρεῖ . . .

Ἄλλ' ἰδοὺ ὅτι τὸ Πυροβολικὸν τῆς Μεραρχίας συνερίζεται
 καὶ ὁ λοχαγὸς Δ. Βερέττας μετὰ τὰ 4 ὁρειβατικὰ πυροβόλα
 του—τῆς κουμπούρες του ὅπως τὰ ἀπεκάλῃ—ἔρχεται ἐπ' αὐτῆς
 τῆς γραμμῆς τῶν ἀκροβολιστῶν. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο πολὺ, δὲν ἦτο
 δυνατόν νὰ τὸ ἀνεχθῶσιν οἱ Πεζοὶ καὶ ὁ 3ος λόχος μετὰ τῆς
 προσκολληθείσης αὐτῷ διμοιρίας τοῦ 1ου, ὁρμῶσιν εἰς ἑφοδὸν
 μετὰ θυροβώδεις κραυγὰς ἐνθουσιασμοῦ . . .

Οἱ Τοῦρκοι πτοηθέντες ἐγκατέλειψαν τὸν λόφον τὸν ὁποῖον
 κατεῖχον, ἔσπευδον δὲ ἤδη πρὸς αὐτὸν οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι γενναῖοι
 τοῦ 8ου Συντάγματος. Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι εἴτε μεταμεληθέντες,
 εἴτε ἐκβιασθέντες, ἤρχοντο νὰ καταλάβωσι καὶ πάλιν τὴν ἐγκα-
 ταλειφθεῖσαν θέσιν, ὅποτε παρετηρήθη τὸ περίεργον φαινόμενον
 τοῦ ν' ἀνέρχωνται πρὸς αὐτὴν ταῦτοχρόνως ἐκ μὲν τῆς μιᾶς πλευ-

ρᾶς οἱ Ἕλληνες, ἐκ δὲ τῆς ἐτέρας οἱ Τοῦρκοι. . . . Ἦρχιζε νὰ νυκτώνῃ πλέον, ὁπότε ἐξ ἀποστάσεως 100—150 βημάτων δὲν ἠδύναντο νὰ διακρίνωσιν οἱ μὲν, ἐὰν οἱ ἕτεροι ἦσαν φίλοι ἢ ἐχθροί. Προῦχώρουν οὕτω ὅτε πλησιάσαντες εἰς ἀπόστασιν οὐχὶ μεγαλύτεραν τῶν 30 βημάτων, ἐπῆλθεν ἀναγνώρισις. . . . Εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγραφῇ τὶ ἐπηκολούθησεν. Οἱ Τοῦρκοι ἔμειναν ὡς ἀπολιθωμένοι μὲ τὰ τυφέκια εἰς τὰς χεῖρας, χωρὶς νὰ δεικνύωσι πρόθεσιν νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσιν. . . . Οἱ στρατιῶταί μας νομίσαντες ὅτι ζητοῦσι νὰ παραδοθῶσι, φοβούμενοι ὅμως καὶ τὴν κακοπιστίαν τῶν τῆς ὁποίας πικρὰ πείρα ἐλήφθη εἰς Πόρταν, ἤρχισαν νὰ κραυγάζωσι δαιμονιωδῶς : «Κάτω τὰ ὅπλα ! Κάτω τὰ ὅπλα!» Αἱ φωναὶ ἐπανέφερον τοὺς Τούρκους εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ τινες ἐπυροβόλησαν, τραυματίσαντες σοβαρῶς τὸν δεκανέα τοῦ 3ου Ἀνδρ. Κρασιώτην ὁ ὁποῖος ἔπεσεν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ διοικητοῦ τοῦ λόχου του. Ἐπηκολούθησε πῦρ ἐναντίον τῶν καὶ ὅσοι δὲν ἐφονεύθησαν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ὑπὸ τὰ συρίγματα καὶ τοὺς γιουχαῖσμοὺς τῶν στρατιωτῶν μας, οἱ ὁποῖοι ἐγένοντο κύριοι τῆς σπουδαιότητος ἐκείνης τοποθεσίας.

Ἐπῆλθεν ἡ νύξ καὶ ἡ μάχη διεκόπη. Τὸ I τάγμα δὲν κατώρθωσε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Συντάγματος, καίτοι ὁ Συνταγματάρχης ἀφίκετο μέχρι τῶν ἀκροβολιστῶν τοῦ III τάγματος. Τὸ Σύν]μα πάλιν παρὰ τὰς καθ' ὅλην τὴν νύκτα μεγάλας προσπαθείας του, δὲν κατώρθωσε ν' ἀνεύρῃ τὴν Μεραρχίαν καὶ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ αὐτήν ! . . . Ἀλλὰ τῆς II Μεραρχίας εὐρισκομένης πολὺ μακρὰν καὶ ὀπίσω, τὸ δεξιὸν τοῦ Συν]τος ἀπειλεῖται σοβαρῶς. Ἐξ ἄλλου τὰ δύο τάγματα κατέχουσιν ἐκτεταμένον ἔδαφος καὶ δὲν ὑπάρχει σύνδεσμος τόσον μεταξὺ τῶν, ὅσον καὶ μεταξὺ λόχων τινῶν. . . . Τοῦ II τάγματος μὴ ἀνευρεθέντος, ἡ μόνη ἐνίσχυσις ἣτις κατέστη δυνατόν νὰ σταλῇ πρὸς τὴν γραμμὴν τῆς μάχης, ὑπῆρξαν αἱ 3 διμοιρίαι τοῦ ἐν ἐφεδρείᾳ 10ου λόχου. . . .

Ἐπειδὴ τὸ πρὸ τῆς καταληφθείσης γραμμῆς ἔδαφος ἦτο τελείως ἄγνωστον καὶ οἱ Τοῦρκοι εὐρίσκοντο ἐγγύτατα, ἅπαντες οἱ ἄνδρες τῶν I καὶ III ταγμάτων κατέλαβον θέσιν ἐν γραμμῇ ὀπισθεν τῆς κορυφῆς μὲ τὸ τυφέκιον ἀνὰ χεῖρας, ἔτοιμοι νὰ τὸ χρησιμοποιοῦσιν εἰς πρώτην ἀνάγκην. Πλησίον τῶν ἀνδρῶν παρέ-

μειναν καὶ οἱ ἀξιωματικοί, ἔμπροσθεν δὲ τῆς γραμμῆς ταύτης καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἐτοποθετήθησαν διπλοὶ σκοποί.

Ἡ μάχη ἔληξε, πλὴν οὐδεὶς σχεδὸν ἀναπάνεται. Μετὰ τοὺς κόπους τῆς σήμερον διεξαχθείσης μάχης, ἐπακολουθοῦν οἱ κόποι διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς κατοχῆς τῆς κυριευθείσης τοποθεσίας καὶ διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς αὔριον δοθησομένης μάχης. Περίπολοι ἀποστέλλονται πρὸς τὰ πλευρά, ὅπως ἐπιτύχῃσι τὸν σύνδεσμον μετὰ τῶν γειτονικῶν τμημάτων· ἄλλαι πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἐφ' ὅλου τοῦ διατρεχθέντος ἐδάφους, πρὸς περισυλλογὴν τῶν ἐγκαταλειφθέντων τραυματιῶν. Ἀγγελιαφόροι τρέχουσι πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις, ὅπως ὁδηγήσῃσι τὰ μεταγωγικὰ εἰς τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται τὰ τάγματα. Ἄλλοι ἀνοίγουσι τὰ κιβώτια πυρομαχικῶν καὶ πάντες λαμβάνουσι φισίγγια. Μετὰ ὅλα ταῦτα ἔρχεται τέλος στιγμή καθ' ἣν ἐπικρατεῖ σχετικὴ ἡσυχία· ταύτης ἐπωφελοῦμενοι οἱ ἥρωες ἐκείνοι ἀναζητοῦσιν εἰς τὸ σακκίδιον ἐὰν ὑπάρχωσι τεμάχια ἄρτου. Πλὴν δὲν εὐρίσκουσι διότι τὴν πρωΐαν δὲν ἐχορηγήθη τίποτε, ὃ δὲ ἄρτος τὸν ὁποῖον εἶχον λάβει τὴν προηγουμένην εἰς Βοδενὰ κατηναλώθη κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας.

Τὴν 9 μ. μ. ἄρχεται ραγδαιοτάτη βροχή, ἥτις διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν νύκτα· λόγῳ ὅμως τῆς ἐγγύτητος τοῦ ἐχθροῦ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ στηθῶσι σκηναί, πλὴν μιᾶς κατὰ λόχον κάτωθεν τῆς ὁποίας ἐτοποθετήθησαν οἱ τραυματαῖαι των. Ἡ βροχὴ ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὅλον τὸ ἔδαφος διατρέχεται ἀπὸ νερά. Οὕτω εἰς ἐπίμετρον οἱ ἥρωες ἐκείνοι τραυματαῖαι καὶ μὴ, βρέχονται ἀδιακόπως καὶ μουσκεύονται ἕως τὸ κόκκαλον. Οὐδὲν ὅμως παράπονον, οὐδεὶς γογγισμὸς ἢ δυσανασχέτησις ἀκούεται. Πάντες εἶναι εὐχαριστημένοι! Ἀρκεῖ ὅτι ἐνίκησαν σήμερον καὶ ὅτι ἐλπίζουσι νὰ συνεχίσωσι τὴν νικηφόρον προέλασιν των καὶ αὔριον.

Ὁ ἀνθ)γὸς Βῶκος περιπλανώμενος τὴν νύκτα πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς Μεραρχίας, ἔσχε συνάντησιν τραγικῶς συγκινητικὴν μετὸν συμμαθητὴν του ἀνθ)γὸν τοῦ 9ου Συν)τος Ἡλ. Σγουῦρον. Οὗτος σοβαρώτατα τραυματισμένος καὶ οὐδεμιᾶς κινήσεως ἐπιτρεπομένης, κατέκειτο ἐπὶ φορείου ἐντὸς χαράδρας ὑπὸ τὴν φύλαξιν δύο τραυματιοφορέων. Μουσκεμμένος ἕως τὸ κόκκαλον ἀπὸ τὴν βροχὴν, εἶπεν εἰς τὸν Βῶκον μόλις τὸν ἀνεγνώρισεν, ὅτι

κρυώνει. Ἐκεῖνος μὴ διαθέτων ἕτερον κάλυμμα, τὸν σκεπάζει μὲ τὸ ἱππόσαγμα καὶ τοῦ δίδει ὀλίγον κονιάκ. Ὁ Σγοῦρος εὐχαριστῶν ἠθέλησε νὰ τὸν ἀσπαθῇ λέγων: «Νὰ σὲ φιλήσω Φίλιππα». Ὁ δυστυχὴς δὲν ἔσχε τὴν δύναμιν. Ἐξέπνευσε τὴν στιγμὴν ἐκείνην . . .

Τὴν 6 πρωῒνὴν ἀφίκετο τὸ II τάγμα, δύο λόχοι τοῦ ὁποίου (7ος καὶ 8ος) ἐνίσχυσαν τὸ III, οἱ δὲ λοιποὶ δύο παρέμειναν ὡς ἐφεδρεία τοῦ Συντάγματος.

Εὐθὺς ὡς ἐφώτισεν ἡ ἡμέρα, ἡ μάχη ἤρξατο μὲ μεγάλην ζωνηρότητα. Τὸ 8ον Σύνταγμα εὗρίσκετο ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν γραμμὴν προκεχωρημένον καὶ δι' αὐτὸ τὴν πρώτην ἀπητήθη ἀρκετὸς χρόνος ὅπως αἱ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ μονάδες φθάσωσιν εἰς τὸ ὕψος του. Οὕτω μόνον τὸ III τάγμα ἠδυνήθη νὰ κάμῃ ἄλλματά τινα καὶ κατόπιν ἠναγκάσθη νὰ σταματήσῃ προσεγγίσαν πολὺ πρὸς τὸν ἐχθρόν.

Τὸ I τάγμα δὲν ἀπεῖχε τοῦ ἐχθροῦ περισσότερον τῶν 400 μέτρων — εὐθεία γραμμὴ — ἀλλ' ἐχωρῶντο ἀπ' αὐτοῦ διὰ βαθυτάτης χαράδρας. Ἀπὸ τῆς θέσεώς του διεκρίνοντο καλῶς τὰ Γιανιτσὰ καὶ τὸ εἰς τὴν παρυφὴν αὐτῶν τεταγμένον ἐχθρικὸν Πυροβολικόν.

Οἱ ἄνδρες τοῦ 3ου λόχου δυσανασχετοῦσι διότι ἐκαρφώθησαν ἐπὶ τόσην ὥραν ἐκεῖ καὶ ἀποφασίζουσι νὰ κατέλθωσιν εἰς τὴν χαράδραν, ὅπως ἐκεῖθεν ἐνεργήσωσιν ἔφοδον. Ἐπὶ τῇ εἰδοποιήσει τοῦ λοχαγοῦ τῶν ἐτοιμάζονται ἅπαντες, εἰς δὲ τὸ παράγγελμα «Ἐμπρὸς παιδιά» ἐξορμῶσι. . . . Τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ ἐκδηλοῦται δαιμονιώδες κατὰ μέτωπον καὶ ἀπὸ τὸ δεξιὸν πλευρὸν ἰδίως. Ἐν τούτοις περὶ τοὺς 30 κατορθοῦσι ν' ἀκολουθήσωσι τὸν λοχαγόν των καὶ σπεύδουσιν ὀλοταχῶς πρὸς τὴν χαράδραν. Τὸ ἔδαφος νεωστὶ ὀργωμένον εἶχε μεταβληθῇ εἰς λάσπην ἡ ὁποία ἠμπούδιζε νὰ τρέξωσιν, ἄνδρες δὲ τινες γλιστρῶντες πίπτουσι. Πρὸ τῆς σφοδρότητος ὅμως τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς δὲν τολμῶσι νὰ ἐγερθῶσιν, ἀλλὰ κυλίνονται πρὸς τὴν χαράδραν ὑπὸ τοὺς γέλωτας τῶν κατελθόντων ἤδη συναδέλφων των.

Μετὰ μικρὰν ἀνάπausιν ἐπιχειροῦσι ν' ἀνέλθωσι ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς κλιτύος, ἀλλὰ δὲν τὸ κατορθοῦσι διότι τὰ ἐχθρικά πυρὰ

ἦσαν δραστικότητα, τὰ δὲ πλάγια τοιαῦτα κατέστησαν ἕξ ὀλοκλήρου κείμενα. Ἀναγκάζονται ὅθεν νὰ παραμείνωσιν εἰς τὴν χαράδραν, ἀναμένοντες ὅπως ἡ προχώρησις ἑτέρων φίλων τμημάτων διευκολύνῃ τὴν ἐκείθεν ἐξόρμησίν των. Μετ' ὀλίγον κατῆλθε μικρὸν τμήμα τοῦ 1ου λόχου ὑπὸ τὸν ἐπιλοχίαν Δημ. Καρασσην (*) καὶ εἶτα ὁ ἐπιτελής τοῦ τάγματος ἀνθ)γὸς Ἡ. Πολίτης, δεχθεὶς κατὰ τὴν καθόδον ἐλαφρὸν τραῦμα εἰς τὸν πόδα.

Τὸ 8ον Σύνταγμα ἔσχε τέσσαρα ἄξιωματικούς τραυματίας : τοὺς διοικητὰς τῶν 8ου καὶ 11ου λόχων ὑπολ. Ἰω. Μουζακιώτην καὶ λοχαγὸν Δημ. Χρυσομαμάλλην σοβαρῶς, καὶ τοὺς ὑπολ. Π. Ρόζον καὶ ἀνθ)γὸν Ἀγησ. Ἡρακλείδην ἐλαφρότερον.

Ἡ προσδοκία τοῦ διοικητοῦ τοῦ Συντάγματος, ὅτι τοῦτο θὰ ἐτιμᾶτο εἰς τὴν μάχην ἐκείνην δὲν διεψεύσθη. Κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν τὸ 8ον Σύνταγμα ἐθαυματούργησεν καὶ ἐπέσπασεν τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Εἰσῆλθε πρῶτον εἰς τὴν μάχην, ἐξεδίωξε τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰ περισσότερα ὑψώματα καὶ κατέλαβε τὰ περισσότερα χαρὰκώματα. Αἱ ἐπιθέσεις του ὑπῆρξαν ἀκατάσχετοι, αἱ ἐφορμήσεις του λυσσώδεις. Ἡ ὀρμητικότης του παρεβλήθη πρὸς τὴν τῶν Ἰαπώνων, ὅταν προσεπάθουν νὰ κυριεύσωσι τὸ Πόρτ-Ἀρθούρ !

Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπεστάθμευσεν ἐν τῇ πόλει τῶν Γιανιτσῶν. Οἱ ἄνδρες ἀνάπαντες φωτιές, ἐστέγνωνον τὰ ἐνδύματά των καὶ ἐθέρμαινον τὰ μέλη των.

Ἀνέκδοτα.—1ον) Εἰς μίαν στιγμὴν τῆς μάχης—19 Ὀκτωβρίου—οἱ ἄνδρες τοῦ 3ου λόχου δὲν ἠδυνήθησαν λόγῳ τοῦ στρογγυλότητος ἐχθρικοῦ πυρὸς νὰ προχωρήσωσι μὲ τὸ «Ἐμπρὸς» τοῦ λοχαγοῦ των. Οὗτος ὅμως προχωρήσας περὶ τὰ 15 βήματα καὶ ἰδὼν ὅτι παρηκολουθῆτο μόνον ἀπὸ ἓνα στρατιώτην, ἠναγκάσθη νὰ πέσῃ πρηνὴς ὅπου εὗρέθη. Ὁ παρακολουθήσας ἦτο ὁ στρατιώτης Δημ. Τσάμπηρας (**) ἐκ τοῦ χωρίου Γοράνη

(*) Οὗτος ἐφονεύθη ὡς λοχαγὸς τοῦ ἰδίου 8ου Συν)τος κατὰ τὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἐπιχειρήσεις τοῦ 1921.

(**) Ὁ γενναῖος αὐτὸς ἀσθενήσας μετὰ τινος ἡμέρας εἰσῆλθεν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον. Δὲν ἐπανῆλθεν ἕκτοτε εἰς τὸν λόχον, ὁ ὁποῖος παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας προσπάθειάς του δὲν κατώρθωσε νὰ λάβῃ πληροφορίαν τινὰ τι ἀπέγινεν.

τῆς Φιλίας (Σπάρτη). Οὗτος κατακλιθεὶς εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ λοχαγοῦ του καὶ βλέπων ὅτι αἱ σφαῖραι—ἐχθρिकाὶ καὶ φίλαι—ἐσυρίζον δαιμονιωδῶς ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς των καὶ ὅτι πολλαὶ τούτων ἐπιπτον πέριξ των, ἤρξατο νὰ σκάπτῃ διὰ τῆς ξιφολόγχης του τὸ —μαλακὸν εὐτυχῶς—χῶμα καὶ νὰ τὸ συσσωρεύῃ πρὸ τοῦ λοχαγοῦ του, διὰ νὰ τοῦ κατασκευάσῃ πρόχειρον προκάλυμμα....

—“Ὁχι παιδί μου, προστά σου μάζεψε τὸ χῶμα. Λέγει ὁ ἀξιωματικός.

—“Ὁχι κύριε λοχαγέ, σεῖς πρέπει νὰ προφυλαχθῇτε....

Οὕτω μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν πέριξ τῶν ὁποίων ὁ θάνατος ἐμαίνετο, διεξήχθη ἄμιλλα ποῖος νὰ προστατεύσῃ τὸν ἄλλον.... Ὅποιον ὑπέροχον δεῖγμα τῆς αὐτοθυσίας, τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῆς εὐγενοῦς ψυχῆς τοῦ Ἑλλήνος στρατιώτου....

2ον) Μετὰ τῆς δοιμρίας τοῦ 1ου λόχου, ἡ ὁποία εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀκριβῶς στιγμὴν τῆς μάχης ἐφθασεν εἰς τὸν 3ον, εὐρίσκετο καὶ ὁ στρατιώτης Ν. Στρατηγός. Οὗτος εἶχεν ὑπηρετήσῃ εἰς τι Νοσοκομεῖον ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ εἶχε πολὺ καλὰς γνώσεις ἐπιδέσεως τραυμάτων. Χωρὶς νὰ εἶναι τραυματιοφορεὺς ἢ νοσοκόμος, εἶχεν αὐτοβούλως γεμίσῃ τὸ σακκιδίον του ἀντὶ ἄρτου μὲ εἶδη πρώτης ἐπιδέσεως.

Εὐθὺς ὥς ἐξεδηλώθησαν αἱ σημαντικαὶ ἀπώλειαι τοῦ μῆματός του καὶ τοῦ 3ου λόχου, οἱ δὲ τραυματιοφορεῖς δὲν ἀντεπεκρίνοντο καλῶς εἰς τὰς ὑποχρεώσεις των, ὁ Στρατηγὸς μετὰ πρωτοφανοῦς προθυμίας καὶ ἀνωτέρας πάσης περιγραφῆς αὐτοθυσίας, περιήρχετο τὴν γραμμὴν τῆς μάχης καὶ ἐκτιθέμενος περισσότερον παντὸς ἄλλου εἰς τὰ πυρὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέδενε τοὺς οὐ μόζοντας ἐκ τῶν πόνων τραυματίας.

Ἡ προθυμία, ἡ συναδελφικὴ ἀλληλεγγύη καὶ ἡ αὐτοθυσία τοῦ Στρατηγοῦ ἀνεγνωρίσθησαν ὑφ' ἀπάντων εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε προεξαρχόντων τῶν τραυματιῶν, ἅπαντες οἱ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐκείνης εὐρεθέντες ἄνδρες παρεκάλεσαν τὸν διοικητὴν τοῦ 3ου λόχου ὅπως μεριμνήσῃ καὶ ἀμοιφθῇ. Τῷ ὄντι τῇ προτάσει του ὁ ἥρωας ἐκεῖνος τὴν μεθεπομένην προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Δεκανέως.

3ον). Εἰς τὸν τελευταῖον καταληφθέντα λόφον—19 Ὀκτωβρίου—ὥς περιγράφεται ἀνωτέρω ἤλθον εἰς χεῖρας Ἑλλήνες καὶ

Τούρκοι, τῶν τελευταίων τραπέντων εἰς φυγὴν. Ὁ λοχίας τοῦ 3ου λόχου Ἀθ. Σακελλαρίου μετὰ τοῦ στρατιώτου τοῦ αὐτοῦ λόχου Δημ. Πούλου καταδιώκουσιν ἐκ τοῦ συνέγγις τοὺς φεύγοντας Τούρκους καὶ καταφθάσαντες αὐτούς, συλλαμβάνουσιν ἀπὸ τὸν τράχηλον ἀνὰ ἓνα. Τοὺς σύρουσιν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ τοὺς φέρουσιν εἰς τὸν διοικητὴν των, ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας καὶ τὰ χειροκροτήματα τῶν λοιπῶν.

Τοσοῦτος ἦτο ὁ τρόμος τῶν εἰς φυγὴν τραπέντων αὐτῶν Τούρκων, ὥστε δὲν ἔσχον τὸ θάρρος νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς δύο συναδέλφους των, κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀναρπαγέοντας ἀπὸ τοὺς δύο ἐκείνους γενναίους.

4ον). Ὅταν τὸ τμήμα τοῦ 3ου λόχου—πρωτὰ 20 Ὀκτωβρίου—κατήλθεν εἰς τὴν χαράδραν, εὗρεν ἐντὸς αὐτῆς δύο ἡμιόνους φορτωμένους. Οὗτοι τρομάξαντες ἐκ τῆς ἀποτόμου καθόδου τῶν τρεχόντων ἀνδρῶν, ἐτράπησαν πρὸς τὴν πρὸς τοὺς Τούρκους κλιτὴν καὶ ἐσιάθησαν ὀλίγον παραπάνω. Οἱ ἄνδρες ἐρωτοτροποῦσι μὲ τὸ φορτίον των τὸ ὁποῖον φαίνεται ἀποτελούμενον ἕξ ἄρτου. Δύο ἀποφασίζουσι νὰ μεταβῶσι καὶ τοὺς συλλάβωσιν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατῴρθωσαν διότι εὐθὺς ὥς ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν κλιτύν, ἐβλήθησαν μανιωδῶς ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ τμήματος τοῦ εὗρισκομένου δεξιά.

Οἱ ἄνδρες καταναλώσαντες τὴν προηγουμένην τὸν ἄρτον τὸν ὁποῖον ἔλαβον εἰς Βοδενά, καὶ μὴ λαβόντες ἐν τῷ μεταξύ ἕτερον, δὲν θέλουσι νὰ χάσωσι τὴν εὐκαιρίαν τῶν δύο φορτίων καὶ ἀποφασίζουσιν ὅπως διὰ κλήρου μεταβῇ εἰς καὶ συλλάβῃ τοὺς ἡμιόνους. Ἐπεμβὰς ὁμως ὁ λοχίας Σακελλαρίου λέγει «**Σωπάτε παιδιά, καὶ ἐγὼ θὰ σὰς φέρω τὰ μουλάρια**». Τῷ ὄντι ὁ γενναῖος ἐκεῖνος προχωρεῖ πρὸς τοὺς ἡμιόνους, ὁ εἰς τῶν ὁποίων ἦτο δεμένος ὀπίσω τοῦ ἑτέρου καὶ τοὺς συλλαμβάνει. Οἱ Τούρκοι βάλλουσι μανιωδῶς, πλὴν ὁ Σακελλαρίου τιθέμενος πρὸς τὸ ἀντίθετον τῆς διευσύνσεως τῶν βολίδων μέρος τῶν ἡμιόνων, τοὺς ὀδηγεῖ εἰς τὴν χαράδραν τραυματισμένους ἀμποτέρους. Καταβιβασθέντες οἱ πολύτιμοι σάκκοι εὐρέθησαν περιέχοντες ἄρτον καὶ τυρόν. Ταῦτα διενεμήθησαν οἱ ἄνδρες, προσέφερον δὲ καὶ εἰς τὸ κατόπιν κατελθὼν τμήμα τοῦ 1ου λόχου.

Ἀπαντες οἱ ἀνωτέρω ἥρωες ἡμέφθησαν διὰ τὰς πράξεις των.

Διὰ τὰ παράσχωμεν εἰκόνα—ὥχρὰν ἀσφαλῶς ἀπέναντι ἄλλων τμημάτων τοῦ στρατοῦ μας—τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ ἐν-
θουσιώδεις ἐκεῖνοι ἄνδρες προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὴν
Πατρίδα, θ' ἀνασκοπήσωμεν συνοπτικῶς τὴν κατὰ τὸ τετραήμε-
ρον 17 - 20 Ὀκτωβρίου δραῖσιν ἑνὸς τμήματος: τοῦ 3ου λόχου
8ου Πεζικοῦ Συντάγματος. Δύο λόγοι μᾶς ὠθοῦσιν εἰς τὴν ἐκλο-
γὴν τοῦ τμήματος. Ἡ ἀκρίβεια τῆς πηγῆς καὶ ὁ θαυμασμός
πρὸς τὸ 8ον Σύνταγμα.

Οἱ ἄνδρες τοῦ λόχου ἐκείνου βαδίσαντες μετὰ τοῦ Συντάγμα-
τός των μέχρι τῆς 10 νυκτερινῆς τῆς 17 Ὀκτωβρίου μὲ ἐλ-
λειπῇ διατροφῇ, ἐγείρονται τὴν 18 νύκτα. Μεταβαίνουνσι σιδη-
ροδρομικῶς καὶ καταλαμβάνουσι τὴν πόλιν τῶν Βοδενῶν, μετὰ
δύο μικρὰς συμπλοκάς κατὰ τὰς ὁποίας ἐφόνευσαν καὶ συνέλα-
βον αἰχμαλώτους Τούρκους χωροφύλακας. Μετὰ τοῦτο δὲν ἀνα-
πάνονται διότι τοὺς ἀναμένει τὸ δύσκολον καὶ ἐπιπονώτατον ἔρ-
γον τοῦ ἀφοπλισμοῦ τῶν χιλιάδων ὀθωμανῶν κατοίκων τῆς πό-
λεως. Ἀφοῦ ἔφαγον προχείρως καὶ κυριολεκτικῶς «*εἰς τὸ πόδι*»,
ἐπιδίδονται μετὰ ὀρεξέως καὶ ἀκμαιότατοι, ὥς νὰ ἡγέρθησαν τὴν
στιγμὴν ἐκείνην τῆς κλίνης των, εἰς τὸ βαρὺ ἔργον τοῦ ἀφο-
πλισμοῦ.

Ἀεικίνητοι, ἀκούραστοι καὶ μετ' ἀδιάκοπον ἐργασίαν ὁλο-
κλήρου ἀπογεύματος, φέρουσι μετὰ θαυμασίας τάξεως καὶ ταχύτη-
τος εἰς πέρας τὸ ἔργον των τοῦτο. Ἡ κούρασις ὁλοκλήρου τῆς
ἡμέρας δὲν τοὺς καταβάλλει καὶ σπεύδουσι πρὸς συνάντησιν τῆς
Μεραρχίας των, ἐκτελοῦντες νυκτερινὴν κοπιωδεστάτην πυρεΐαν
ἀπὸ τῆς 8ης μ. μ. μέχρι τοῦ μεσονυκτίου.

Πρὶν ἀκόμη ἀνατεῖλῃ ἡ ἡμέρα εὗρίσκονται ἐπὶ ποδός, σπεύ-
δουσι πρὸς συνάντησιν τοῦ Συν)τός των καὶ τίθενται ἐπὶ κεφαλῆς
αὐτοῦ, διὰ τὰ τὸ ὀδηγήσωσιν εἰς τὴν μάχην τῶν Γιανιτσῶν. Τῆς
εἰς τὴν διήμερον ἐκείνην μάχην συμβολῆς των, δὲν παρέσχομεν
ἀνωτέρω παρὰ ὠχροτάτην εἰκόνα. Αἱ διοικήσεις τοῦ τάγματος
καὶ τοῦ Συν)τος, εἰς ἐπίσημα ἔγγραφα των ἐκφράζονται μετὰ
θαυμασμοῦ διὰ τὸ ἔργον τῆς ἡρωϊκῆς ἐκείνης δρακός.

ΚΑΤΑΔΙΩΞΙΣ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ—ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Περιπολῖαι τῶν Τούρκων κινούμεναι κατὰ μήκος τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀξιοῦ, ἔδωσαν ἀφορμὴν νὰ πιστευθῇ ὅτι οὗτοι θ' ἀπεπειρῶντο ν' ἀπαγορεύσωσι τὴν διάβασιν αὐτοῦ.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἔχει ὅθεν καιρὸν ν' ἀναπαυθῇ καὶ ἐκκινεῖ ἐκ τῆς περιοχῆς Γιανιτσῶν τὴν 22 Ὀκτωβρίου. Βαδίζει σχεδὸν χωρὶς στάσεις καὶ ἐν τούτοις δὲν φαίνεται νὰ καταπονῇται. Ἡ ἀδιάκοπος βροχή, ἡ παχυτάτη λάσπη, τὸ φοβερὸν κρῦο καὶ ἡ ἔλλειψις τῆς τροφῆς δὲν τὸν ἐμποδίζουν. Φαίνεται ὡς νὰ ἔχη μαγικόν τι ἐλατήριον ἐν ἑαυτῷ . . . Οὕτω τὴν 23 Ὀκτωβρίου εὗρίσκεται κατὰ μήκος τοῦ Ἀξιοῦ.

Διετάχθη ἡ ἐντὸς τῆς νυκτὸς κατασκευὴ γεφυρῶν εἰς Βαρδαρόφτσαν, εἰς Βαλμάδα, εἰς Κουλακιάν, ἡ ἐπισκευὴ τῆς μεγάλης γεφύρας τοῦ σιδηροδρόμου Μοναστηρίου καὶ ἡ ἐπίστρωσις αὐτῆς διὰ ξυλίνου δαπέδου. Ἰδοὺ λοιπὸν διὰ τὴν νύκτα ἐκείνην τέσσαρα σημεῖα διαβάσεως τοῦ Ἀξιοῦ . . . Πλὴν τὰ μέσα ἐλλείπουσι, τὰ ἐκ τῶν πέριξ ἐπιτασσόμενα εἶναι ἀκατάλληλα, τὸ ρεῦμα πολὺ ὀρμητικόν. Αἱ εἰς Βαρδαρόφτσαν ἀπόπειραι ἐναυάγησαν· ἡ κατασκευὴ τῆς εἰς Βαλμάδαν γεφύρας μετὰ πολλὰς βασάνους ἐπετεύχθη τὸ ἀπόγευμα τῆς 25· εἰς Κουλακιάν τὴν πρωΐαν τῆς 24· ἡ ἐπισκευὴ τέλος τῆς σιδηρᾶς τὴν ἑσπέραν τῆς 24. Οὕτω ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀντὶ τῆς νυκτὸς τῆς 23 Ὀκτωβρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν συμφώνως ἀρχικῇ διαταγῇ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου ὤφειλε νὰ διαβῇ τὸν Ἀξιόν, κατώρθωσε νὰ διαβῇ ὡς ἑξῆς :

Τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινοπούλου, ἡ Ταξιαρχία Ἰππικοῦ καὶ ἡ VII Μεραρχία, διὰ Κουλακιᾶς τὸ ἀπόγευμα τῆς 24. Ἡ I διὰ Βαλμάδας (γέφυρα μήκους 210 μέτρων, μέγιστον βάθος ποταμοῦ 2,80 μ., ρεῦμα ὀρμητικώτατον) τὴν ἑσπέραν τῆς 25. Διὰ τῆς σιδηρᾶς διηλθον τὴν 25· ἡ II τὴν πρωΐαν, ἡ IV τὸ ἀπόγευμα καὶ ἡ III τὴν ἑσπέραν. Ἡ VI διαταχθεῖσα νὰ κατασκευάσῃ πᾶσιν ὁδοῖς γέφυραν εἰς Βαρδαρόφτσαν καὶ μὴ κατορθώσασα τοῦτο, διεπεραίωσε μετὰ πολλὰς βασάνους διὰ σχεδίας ἕξ μόνον λόχους τοῦ 1ου Συν]τος Εὐζώνων κατὰ τὰς 26 καὶ 27 Ὀκτωβρίου. Τὴν 28 ἡ ὑπόλοιπος δύναμις τῆς ἐβάδισε πρὸς τὴν γέφυραν τοῦ σι-

δηροδρομίου ἵνα διέλθῃ ἐκεῖθεν, πλὴν τὰ γεγονότα τὴν ἐπρόλαβον καὶ συνεκεντρώθη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀξιοῦ.

Αἱ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης ἐχθρικαὶ περιπολῖαι ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 24, κατὰ δὲ τὰς συγκεντρωθείσας πληροφορίας οἱ Τοῦρκοι καλῶς ὀχυρωμένοι, κατεῖχον τὴν γραμμὴν : Γραδομπόρι—Νεοχωροῦδα—ὑψώματα Β. Θεσ|νίκης—Στρατῶνες Πυρ|κοῦ καὶ Ἴππικοῦ. Προκεχωρημένη γραμμὴ εἰς : Τρία Χάνια—Δουδουλάρ—Χαρμάνκιοι.

Ὁ Ὑἔλλην Ἀρχιστράτηγος ἀπεφάσισεν ὅπως ἐκμηδενίσῃ τὸν ἐχθρικὸν ἐκείνον στρατὸν καὶ διέταξεν ὅπως τὴν 26 ἐκτελεσθῇ σφοδρὰ ἐπιθυσίαι καὶ ἀκάθεκτος καταδίωξις. Συνίστα ὅπως πρὸ τῆς ἰδέας τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀντιπάλου οὐδὲν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν. Κόπως ἀνδρῶν, ἐξάντλησις ἱππων, δυσχέρειαι τοῦ ἐδάφους, ἐλλειψὶς τροφῆς ἔπρεπε νὰ παραβλεφθῶσιν.

Ἡ ἐπίθεσις ἐκανονίσθη ὥς ἑξῆς : Ἡ VII Μεραρχία μὲ τὸ ἀριστερὸν διὰ Τεκελῆ θὰ ἐπετίθετο πρὸς Βορρᾶν τοῦ Γιαῖλατζίκι. Τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινοπούλου δεξιὰ καὶ ὀπίσω πρὸς Χαρμάνκιοι. Ἡ III ἐντὸς τοῦ τομέως Σιαμλῆ—Δουδουλάρ, πρὸς Βορρᾶν τοῦ Δαούτμπαλη. Ἡ I ἐντὸς τοῦ τομέως Σαριομέρι—Σιαμλῆ πρὸς Βορρᾶν τοῦ Γραδομπόρι. Ἡ II διὰ Δαουτλῆ καὶ Μπάλτζης πρὸς Αἰβάτη καὶ ἡ VI διὰ Ραχμανλῆ πρὸς Ἀρακλῆ, θὰ ἐνήργουν πρὸς τὰ νῶτα τοῦ ἐχθροῦ διὰ τὴν ἀποκοπὴν τῆς ὑποχωρήσεώς του. Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως ἐξηρτᾶτο κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς δραστηριότητος τῶν δύο αὐτῶν Μεραρχιῶν (ἐν τούτοις ἡ VI Μεραρχία εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεντίθετο ἡ σοβαρὰ αὕτη ἀποστολὴ διὰ τὴν 26 Ὀκτωβρίου, εὗρίσκετο ἀκόμη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀξιοῦ). Ἡ Ταξιαρχία Ἴππικοῦ πρὸς Γιουβέσαν δι' ἀγρίαν καταδίωξιν. Ἡ IV γενικὴ ἐφεδρεία περὶ τὸ Μπουγαρίοβο.

Τὴν 3 μ. μ. τῆς 25 ἀφικνεῖται εἰς Τεκελῆ ἔνθα εὗρίσκετο τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινοπούλου συρμός, ἐπὶ τῆς ἀτμομηχανῆς τοῦ ὁποίου εἶχε τοποθετηθῇ μεγάλη λευκὴ σημαία. Εὗρισκοντο εἰς αὐτὸν οἱ ἐν Θεσ|νίκῃ Πρόξενοι τῶν Δυνάμεων καὶ ὁ Φρούραρχος τῆς πόλεως, ζητήσαντες ὅπως παρουσιασθῶσι πρὸ τοῦ Ὑἔλληνος Ἀρχιστρατήγου. Τούτου εὗρισκομένου εἰς Τοπτσίιν, ὠδηγήθησαν ἐκεῖ μέσφ Θεσ|νίκης. Ἐδήλωσαν εἰς τὸν Ὑἔλληνα Ἀρχιστράτηγον

ὅτι τῇ αἰτήσῃ των ὁ Ταχσίν πασσᾶς ἐδέχετο νὰ μὴ ὑπερασπισθῇ τὴν Θεσσαλονίκην, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ὁ ὑπ' αὐτὸν στρατὸς ἀποσυρθῇ μετὰ τῶν ὅπλων του εἰς Καραμπουργνοῦ, ὅπου νὰ παραμείνῃ μέχρι τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης.

Ἡ πρώτη αὕτη ἀπερρίφθη, ἐδόθη δὲ ἡ ἐξῆς ἀπάντησις: Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς νὰ παραδοθῇ μετὰ τοῦ ὀπλισμοῦ του· θὰ μεταφερθῇ ὅπου ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἤθελε διατάξῃ. Τὰ φρούρια τοῦ Καραμπουργνοῦ νὰ παραδοθῶσι μετὰ τῆς πόλεως. Προσετέθη ἐπὶ πλέον ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ Μεραρχίαι εἶχον τὴν διαταγὴν ν' ἀρχίσωσι τὴν πορείαν των πρὸς ἐκβίασιν τῶν Τουρκικῶν θέσεων τὴν 6 ὥραν τῆς πρωΐας. Παρεκλήθησαν ἐπομένως οἱ Πρόξενοι νὰ εἰδοποιήσωσι τὸν Ταχσίν πασσᾶ ὅτι μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης δύναται ν' ἀπαντήσῃ, καθόσον ἡ ἐπίθεσις δὲν δύναται νὰ ματαιωθῇ ἄνευ προηγουμένης ἀποδοχῆς τῶν τεθέντων ὄρων. Ἐπὶ πλέον ἐδηλώθη ὅτι θὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς Τούρκους ἀξιωματικούς ν' ἀποσυρθῶσι μετὰ τοῦ ξίφους των, ἐὰν δώσωσι τὸν λόγον τῆς τιμῆς των ὅτι διαρκοῦντος τοῦ πολέμου κατ' οὐδενὸς τῶν συμμαχῶν θὰ πολεμήσωσιν.

Τὴν 5,30' πρωΐνῃν ἑκτακτος συρμὸς ἔφερεν εἰς Τοπσίιν τοὺς Σερίφ πασσᾶν καὶ Καραπιτέρην, ἀντιπροσώπους τοῦ Ταχσίν πασσᾶ. Εἶπον ὅτι ὁ Τοῦρκος Ἀρχιστράτηγος ἐδέχετο τοὺς τεθέντας ὄρους, ἐκτὸς τῆς παραδόσεως τοῦ Καραμπουργνοῦ. Ἐξήτει ἐπίσης ν' ἀφεθῶσιν 5.000 Τοῦρκοι στρατιῶται ἔνοπλοι διὰ τὴν φύλαξιν τῶν αἰχμαλώτων. Τὸ Ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ἀπέρριψε τὰς προτάσεις ταύτας, ἐπιμείναν εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ τεθείσας.

Αἱ κινήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἤρχισαν ἀπὸ πρωΐας τῆς 26 συμφώνως τῇ διαταγῇ. Τὴν μεσημβρίαν ἀκριβῶς οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ταχσίν πασσᾶ ἐπανήλθον εἰς Τοπσίιν, διὰ ν' ἀναγγείλωσιν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς των ἀπέρριψε τὰς προτάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατηγείου. Τοῦτο τὴν αὐτὴν ὥραν ἀνεχώρησε διὰ Σιαμλί, ὅτε ἔξωθι αὐτοῦ τὴν 3 μ. μ. ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἀναφορὰν ἐκ μέρους τῆς Ταξιαρχίας Ἰππικοῦ: «Τὴν 11 ὥραν Ν. Α. τοῦ Ἀποστολὰρ (πρὸς Βορρᾶν τοῦ Μπουγαρίοβο) συνήντησεν ἀπόσπασμα ἱππικοῦ ἐκ τριῶν ἰλῶν Σέρβων καὶ μιᾶς Βουλγάρων. Ὁ Σέρβος διοικητὴς τούτου κατέστησε γνωστὸν ὅτι εἰς ἀπόστα-

σιν 3 ὥρων ὀπίσω αὐτοῦ εὕρισκετο μία μικτὴ ταξιαρχία καὶ εἰς ἀπόστασιν ἑτέρων τριῶν ὥρων ὀπίσω τῆς ταξιαρχίας, εὕρισκετο μία Βουλγαρική Μεραρχία».

Ἡ εἴδησις ὑπῆρξε καταπληκτικὴ. Οἱ σύμμαχοι ἐβράδιζον κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Ἑλλήνων; Διαιτὶ νὰ μὴ τὸ ἀναγγείλωσιν;

Τὸ Ἑλληνικὸν στρατηγεῖον εἰδοποίησεν ἀμέσως τὸ συμμαχικὸν αὐτὸ Ἰππικόν, ὅτι ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εὕρισκετο πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Ὅτι διὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως διεξάγονται ἀπὸ τῆς προηγουμένης συνεννοήσεις, ἔτοιμοι νὰ λήξωσι. Παρήγγειλε ταυτοχρόνως εἰς τὸν Βούλγαρον διοικητὴν τῆς ὅλης φάλλαγγος, ὅτι ἡ πρὸς Θεσσαλονίκην πορεία του ἦτο ὅλως ἄσκοπος ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτοὺς καὶ τὸν παρεκάλε, ὅπως ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης «μεταβῇ ὅπου αἱ στρατιωτικαὶ ἀνάγκαι ἦτο δυνατόν νὰ καταστήσωσι τὴν παρουσίαν του ἐπιβεβλημένην».

Τῆς προχωρήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐξακολουθοῦσης ἐπῆλθε μετὰ μεσημβρίαν ἐπαφὴ τῶν ἀντιπάλων, εἰς πλεῖστα σημεία τοῦ μετώπου. Οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται χωρὶς νὰ πυροβολῶσιν ἴσταντο ὄρθιοι ἐπὶ τῶν χαρακωμάτων, ἐνῶ οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν παρεκάλουν τοὺς Ἑλληνας νὰ μὴ προχωρήσωσιν ἐπὶ πλέον, διότι ἔχουσι μὲν διαταγὴν νὰ μὴ πυροβολήσωσιν οὐχὶ ὁμως καὶ νὰ παραδώσωσι τὰς θέσεις των.

Τὴν 3 μ. μ. δύο Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ ἔφιπποι καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ τριῶν ἱππέων, ὁ εἰς τῶν ὁποίων ἐσάλπιζε καὶ ὁ ἕτερος ἐκράτη λευκὴν Σημαίαν, ἐκάλπαζον πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν. Συναντηθέντες μετὰ τοῦ ὑπὸ τὸν ταγῆν Δ. Παυλόπουλον τάγματος τοῦ 19ου Συν)τος (VII Μεραρχία) εὕρισκομένου νοτίως τοῦ Δουδουλάρ, παρέδωσαν ἀνοικτὴν ἐπιστολὴν τοῦ Τούρκου Ἀρχιστρατήγου, διὰ τῆς ὁποίας ἀνήγγελλεν εἰς τὸν ἀντίπαλόν του ὅτι ἀποδέχεται ὅλους τοὺς ὅρους του.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς μετὰ μικρὰν εἰσέτι προέλασιν, ἐσταμάτησεν ὅπου εὕρισκετο. Ἡ VII Μεραρχία καὶ τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινοπούλου εἶχον φθάσῃ ἤδη εἰς τὴν δυτικὴν παρυφὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπαγορευθείσης αὐστηρῶς τῆς εἰσόδου εἰς τὴν πόλιν.

Ὁ Συν)χης Β. Δούσμανης καὶ ὁ λοχαγὸς Ἰω. Μεταξᾶς τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου, ὠρίσθησαν ὅπως μεταβῶσι παρὰ τῷ Ταχσίν πασσᾶ, διὰ τὴν σύνταξιν καὶ ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου παραδόσεως. Τὴν 9 μ. μ. ἤρξατο ἡ σύνταξις τοῦ πρωτοκόλλου, ὅπερ ὑπεγράφη τὴν 11 μ. μ. ὥραν. Τοῦτο εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Ἄρθρον 1ον. Τὰ ὅπλα τῶν Τούρκων στρατιωτῶν τοποθετούμενα εἰς ἀποθήκας θὰ φυλαχθῶσιν ὑπ' εὐθύνην τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἄρθρον 2ον. Οἱ Τούρκοι στρατιῶται θὰ κατατηθῶσιν εἰς Καραμπουρνού καὶ εἰς τοὺς στρατώνας Πυρ)κοῦ ἐν Τοπσιόν. Θὰ διατρέφονται ὑπὸ τῶν ἀρχῶν Θεσσαλονίκης.

Ἄρθρον 3ον. Ἡ Θεσσαλονίκη παραδίδεται εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν μέχρι τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης.

Ἄρθρον 4ον. Οἱ ἀξιωματικοὶ θὰ διατηρήσωσι τὰ ξίφη των καὶ θὰ παραμείνωσιν ἐλεύθεροι ἐν Θεσσαλονίκῃ. Οὔτοι θὰ δώσωσι τὸν λόγον των ὅτι δὲν θὰ λάβωσι μέρος κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν συμμαχῶν του κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παρόντος πολέμου.

Ἄρθρον 5ον. Ὅλοι οἱ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι θὰ εἶναι ἐλεύθεροι.

Ἄρθρον 6ον. Οἱ χωροφύλακες καὶ οἱ ἀστυνομικοὶ θὰ φέρωσι τὰ ὅπλα των.

Ἄρθρον 7ον. Τὸ Καραμπουρνού θὰ χρησιμεύσῃ ὡς διαμονὴ τῶν ἀόπλων Τούρκων στρατιωτῶν. Τὰ πυροβόλα καὶ πολεμικὰ μηχανήματα θὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ἄρθρον 8ον. Τὰ ὑπὸ τοῦ 1ου ἄρθρου διαλαμβανόμενα θὰ ἐκτελεσθῶσιν ἐντὸς δύο ἡμερῶν, ἀρχῆς γινομένης ἀπὸ αὐριον Σαββάτου 27 Ὀκτωβρίου 1912. Ἡ διορία αὕτη δύναται νὰ παραταθῇ τῇ συγκαταθέσει τοῦ Ἑλλήνος Ἀρχιστρατήγου.

Ἄρθρον 9ον. Ἡ κατάστασις αὕτη θὰ τηρηθῇ μέχρι ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης.

Ἄρθρον 10ον. Οἱ Χωροφύλακες καὶ ἡ Τουρκικὴ ἀστυνομία θὰ συνεχίσωσι τὴν ὑπηρεσίαν των μέχρι νεωτέρας ἀποφάσεως.

Θεσσαλονίκη 26 Ὀκτωβρίου 1912

Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἑλλήνος Ἀρχιστρατήγου
Δούσμανης—Μεταξᾶς

Ὁ Ἀρχιστράτηγος τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ
Χασάν-Ταχσίν

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Τὴν πρωΐαν τῆς 27 Ὀκτωβρίου, ἐνῶ ἡ Ταξιαρχία Ἱππικοῦ κατελάμβανε τὸν Λαγγαδά, ἡ VII Μεραρχία μετὰ τοῦ ἀποσπάσματος Κωνσταντινοπούλου εἰσήρχοντο ἐπὶ σήμῳ εἰς Θεσσαλονίκην, τῆς μὲν πρώτης καταυλισθείσης περὶ τὸν σιδηροδρομικὸν Σταθμὸν Μοναστηρίου, τοῦ δὲ δευτέρου καταλαβόντος τοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως στρατῶνας. Τὴν 28 εἰσῆλθε καὶ ἡ I Μεραρχία, ἐνῶ αἱ λοιπαὶ ἐσταθμευον περὶ τὴν Θεσσαλονίκην πρὸς ἀνάπαυσιν.

Ἡ Θεσσαλονίκη Ἑλληνική! Ἰδοὺ τέλος πραγματοποιούμενον ἐν ὄνειρον ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τοῦ Ἑλληνισμοῦ! Ὅνειρον διατηρηθὲν ἄσβεστον διὰ μέσου τόσων αἰώνων, πόθος βαυκαλίσας τόσας γενεάς!

Ἡ φρενίτις μὲ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλληνική πρωτεύουσα ἐπανηγύρισε τὴν εἴσοδον τοῦ στρατοῦ εἰς Θεσσαλονίκην, ὑπῆρξε πλεόν ἢ δεδικοιολογημένη. Ὅνα αἰῶνα ἤδη, ἀφ' οὔτου ἡλευθερώθη ἡ Ἑλλάς, ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἔζησε μὲ τὸ ὄνειρον αὐτό. Τὸ ἔβλεπεν ἐν τούτοις πάντοτε ὄνειρον καὶ μόνον ὄνειρον, διαψευδόμενον καὶ διαλυόμενον εἰς τὴν πραγματικότητα τῶν πικροτέρων ἀπογοητεύσεων . . . Πόσον ἡ ζωὴ τῶν Ἑθνῶν εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τῶν ἀτόμων . . . Εἶναι πλήρης ἀπατηλῶν πραγμάτων, παρουσιάζει ὁμως καὶ ἀπρόοπτα . . .

Ὅλαι αἱ οἰκίαι εἶναι σηματολόγοι, ἐπικρατοῦσης τῆς Ἑλληνικῆς Σημαίας. Εἰς ὅλα τὰ κέντρα ἐπικρατεῖ μέγας ἐνθουσιασμός. Ὅταν Ἑλλην στρατιώτης εἰσέρχεται εἰς ἓν κέντρον ὅλοι σηκώνονται τὸν ζητωκραυγάζουν τὸν φιλοῦν τὸν πνίγουν. «Χριστὸς ἀνέστη. Ζήτω ὁ Ἑλληνικὸς στρατός. Ζήτω ἡ Πατρίς. Ζήτω. Ζήτω . . .» Εἶναι αἱ φωναὶ τὰς ὁποίας ἀκούει κανεὶς. Δὲν μένει καρδιὰ χωρὶς νὰ συγκινηθῇ, ὀφθαλμὸς χωρὶς νὰ δακρύσῃ. Πολλοὶ κλαίου. Πολλοὶ μονολογοῦν: «Μήπως ὄνειρεύομαι; Μήπως ἐτρελλάθην; Ἀλλὰ ὄχι! Εἵμεθα ἐλεύθεροι. Εἵμεθα Ἑλληνες τώρα.» Καὶ τὸ φέσι—τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς σκλαβιάς—ξεσχίζεται καὶ ἀπορρίπτεται . . .

Ἡ πόλις παρουσιάζει περιέργον θέαμα. Περιφέρονται περίπολοι Τούρκων χωροφυλάκων ἔνοπλοι . . . Διασταυροῦνται εἰς τὰς ὁδοὺς μὲ Ἑλληνικὰς περιπόλους . . . Ἑλληνες στράτιῳται κά-

ϕθηνται εἰς τὰ καφφενεῖα, παραπλεύρως Τούρκων στρατιωτῶν μὴ ἀφοπλισθέντων ἀκόμῃ. . . Ὁ ἀγαθὸς Ἑλλήν στρατιώτης δὲν βλέπει εἰς τὸν ἐχθρὸν τὸν ὁποῖον ἐνίκησε, παρὰ ἓνα ἀτυχήσαντα συνάδελφον. . . Οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται πεινοῦν καὶ στεροῦνται χρημάτων. Πωλοῦσιν ἅπαντα τὰ στρατιωτικὰ των εἶδη.

Τὴν μεσημβρίαν τῆς 29 εἰσῆρχοντο εἰς Θεσσαλονίκην τὰ πρῶτα τμήματα Βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Τὴν πρωτὴν τῆς 28 ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς Θεοδορώφ, εἶχε ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Ἑλληνα Ἀρχιστράτηγον τὴν ἄδειαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν δύο τάγματα, τὰ ὁποῖα εἶχον κουρασθῇ πολὺ. Θὰ εἰσῆρχοντο ὡς φιλοξενούμενοι τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἄνευ μουσικῆς καὶ Σημαῖων. . .

Ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς δὲν ἐτήρησε τὸν λόγον του καὶ ἀντὶ τῶν δύο κουρασμένων ταγμάτων, εἰσῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην ὁλόκληρος Μεραρχία μὲ ἐπὶ κεφαλῇς μεγάλην μουσικὴν, Σημαίας καὶ τοὺς πρίγκηπας Βόριν καὶ Κύριλλον. . . Ἦτο ἡ πρώτη παράβασις τοῦ Βουλγαρικοῦ λόγου τιμῆς. . .

Ὁ παραδοθεὶς Τουρκικὸς στρατὸς ἀνῆρχετο εἰς 25,000 ὁπλίτας καὶ 1,000 ἀξιωματικούς. Τὰ λάφυρα ὑπῆρξαν 70 πυροβόλα, 30 πολυβόλα, 75,000 τυφέκια, 1,200 ἵπποι, μία κανονιοφόρος καὶ ἄπειρον ἄλλο ὕλικὸν πολέμου.

Διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατοχῆς ἀνεχώρησε τὸ ἀπόγευμα τῆς 29 Ὁκτωβρίου τὸ 3ον Ἰππικὸν Σύνταγμα διὰ Λιγγοβάνης εἰς Σέρρας, ἐνθα καὶ παρέμεινε. Τὴν 1 Ν]βρίου τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινοπούλου κατέλαβε τὴν Γευγελήν, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἀπεστέλλοντο τμήματα τακτικοῦ στρατοῦ εἰς τὰς ὑπὸ τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων καταληφθεῖσας περιοχάς.

ΤΟ ΟΓΔΟΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ἀφῆκαμεν τὸ 8ον Σύνταγμα εἰς Γιανιτσά. Τὴν εἰκοσιτετράωρον ραγδαίαν βροχὴν, διεδέχθη τὴν πρωτὴν τῆς 21 θαλαπρετότος ἥλιος. Διετάχθη ὁ καταυλισμὸς ἐκτὸς τῆς πόλεως, καθόσον τοῦτο ἦτο ἀπείρως προτιμώτερον λόγῳ τοῦ ἐν τῇ πόλει μεγάλου συνωστισμοῦ.

Ἐκκινήσαν ἐκ Γιανιτσῶν τὴν πρωτὴν τῆς 22 τὸ Σύνταγμα, ἀφίκετο τὸ ἀπόγευμα εἰς τὸ χωρίον Μπόζετς ἀνατολικῶς τοῦ ὁποίου ἐνεκατέστησε προφυλακάς.

Φυσᾷ ἄνεμος φοβερός καὶ τὸ κρῦο εἰσδύει κυριολεκτικῶς ἕως τὸ κόκκαλο.

— Κάνει κρῦο παιδιά

— Μωρὲ τί κρῦο Δὲν ἀκοῦς πολυβόλα ;

— Ποῦ ;

— Νά ! καὶ δεικνύει τὸν παρακαθήμενόν του, τοῦ ὁποίου αἱ σιαγόνες συγκροούνται ἀπαισίως.

Λόγῳ τῆς ὑπηρεσίας τῶν προφυλακῶν δὲν ἐπετράπη νὰ σιγηθῶσι τὰ ἀντίσκηνα. Διετάχθη ὅμως ν' ἀναφθῶσιν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότεραι φωτιές, διὰ νὰ ἐξαπατηθῶσιν οἱ Τοῦρκοι ὡς πρὸς τὸ σημεῖον συγκεντρώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡ ἐκτέλεσις τῆς εὐεργετικῆς ἐκείνης διαταγῆς ἄρχεται μετὰ μεγίστου ζήλου

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 23 ἐπεφυλάσσετο μεγάλη ἐκπληξις. Κατωρθώθη ἡ παρασκευὴ φασουλᾶδας Οἱ ἄνδρες τὴν ὑπεδέχθησαν μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι κατὰ τὸ διαρρεῦσαν διήμερον δὲν παρεσκευάσθη συσσίτιον, ἀφ' ἑτέρου διότι μὲ τὸ ἀπαισίον ἐκεῖνο κρῦο ἦτο εὐεργετικωτάτη.

Περὶ τὴν 5,30' μ. μ. ὁλόκληρος ἡ IV Μεραρχία συνεκεντρώθη εἰς Πέτροβον.

Τὴν 8ην ἑσπερινὴν ὁ διοικητὴς τοῦ III τάγματος προσκαλεῖται παρὰ τῷ διοικητῇ τῆς Μεραρχίας πρὸς λήψιν διαταγῶν. Διατάσσεται ὅπως ἀναχωρήσῃ ἀμέσως διὰ σιδηροδρομικὸν Σταθμὸν Γουμέντζας, διὰ νὰ προετοιμάσῃ διάβασιν τῆς Μεραρχίας διὰ τῆς ἐκεῖ γεφύρας. Καί' ἀναφορὰν τῆς ἐκείνης τὴν στιγμὴν ἐκεῖθεν ἐπανακαμψάσης ἱλῆς, ὑπῆρχεν ἄφθονος ξυλεῖ , πολλοὶ ἐργάται, ἡ δὲ γέφυρα ἐφυλάσσετο ὑπὸ ἐνόπλων χωρικῶν ἐκ Μποεμίτης, οἱ ὅποιοι μάλιστα εἶχον ἐκδιώξῃ τὰς Τουρκικὰς φρουράς τῆς περιοχῆς. Τὸ III τάγμα ἐνισχύθη διὰ 5 ἱππέων ὑπὸ λοχίαν καὶ ἀποσπασματος ὀπτικοῦ τηλεγράφου. Ἡκολούθησε δὲ καὶ ὁ ταγ-χης τοῦ Μηχανικοῦ Σ. Δημητρακόπουλος διὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐργασίας. Τὸ ἀπόσπασμα ἀνεχώρησεν ἐκ Πετρόβου τὴν 10,30' τῆς νυκτός.

Κατόπιν διαταγῆς τῆς Μεραρχίας τὸ Σύνταγμα ἠγέρθη τὴν 4 πρωΐνῃ τῆς 24 Ὀκτωβρίου καὶ ἐτοιμάζεται πρὸς ἐκκίνησιν. Ἡ διαταγὴ ὅμως βραδύνει νὰ δοθῇ καὶ παρέχει ἀφορμὴν πρὸς

διαφόρους συζητήσεις καὶ σχόλια. Τέλος τὴν 9 π. μ. ἄρχεται ἡ πορεία πλὴν μετὰ καταπλήξεως βλέπουσιν ὅλοι, ὅτι ἀντὶ νὰ κατευθυνθῶσι πρὸς Βορρᾶν στρέφονται πάλιν πρὸς τὰ βήματα τῆς προχθῆς Αἱ ἐρωτήσεις διὰ τὴν τοιαύτην μεταβολὴν διαδέχονται ἀλλήλας. Εἰς ἐκάστην αὐτῶν δίδεται καὶ μία ἀπάντησις, οὕτω δὲ ἡ πλουσία εἰ. ὕλην «ἐφημερὶς τοῦ φαντάρου» ὀργιάζει: Αἱ Δυνάμεις μᾶς ἀπηγόρευσαν τὴν εἴσοδον εἰς Θεσσαλονίκην· ἀπεβίβασαν στρατεύματα εἰς τὴν πόλιν» ἀλλ' ὁ ὑπέρτης ἐνὸς ἀξιωματικοῦ τοῦ Ἐπιτελείου τῆς Μεραρχίας πλησιάζει. Εἶναι γενικῶς καλῶς πληροφορημένος.

«Λοιπὸν δὲν ξεύρετε τίποτε. Συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον· φαίνεται ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη θὰ παραδοθῇ. Οἱ πρόξενοι τῶν Δυνάμεων ἐπέβαλον εἰς τὸν Ταχσὶν πασσᾶ νὰ παραδοθῇ καὶ ὁ Ταχσὶν ὑπήκουσεν»

Καὶ ἡ πορεία συνεχίζεται ὑπὸ λεπτὴν καὶ διαπεραστικὴν βροχὴν. Ἡ πολλὴ λάσπη ἔχει ἐξαφανίση τὴν ὁδὸν καὶ ἔχει μεταβάλλῃ ὅλον τὸ πέραξ ἔδαφος εἰς ἀπέραντον τέλμα. Τὴν 2 μ. μ. διατάσσεται καταυλισμὸς ἔξωθι τοῦ χωρίου Κάτω-Κουρφάλι. Οἱ ἄνδρες σπεύδουσι νὰ κατασκευάσωσι τὰ ἀντίσκηνά των, ἀλλὰ ποῦ; ἐπὶ ποίου ἐδάφους; Ὅπως δὲ ποτε τὰ ἀντίσκηνα ἐστήθησαν καὶ μετ' ὀλίγον ἐφ' ὅλου τοῦ καταυλισμοῦ ἔχουσιν ἀναφθῇ φωτιές, πέραξ τῶν ὁποίων συγκεντρούμενοι καθ' ὁμάδας προσπαθοῦν νὰ στεγνώσωσιν

Κατόπιν τῆς καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν νηστείας, δίδονται εἰς τοὺς λόχους ἀνὰ ὀλίγα σφάγια· ἀλλ' ἄρτος; δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν Νυκτῶνει. Βρέχει ἀδιακόπως Οὐδεὶς δύναται νὰ κοιμηθῇ

Λίαν πρωτὶ γίνεται προετοιμασία διὰ τὴν πορείαν. Ἡ αὐτὴ λεπτή, ἀδιάκοπος, διαπεραστικὴ βροχὴ Ἀναγγέλλεται ἡ ἀφίξις ἄρτου, ἕκαστος δὲ λόχος στέλλει ἀγγαρείαν καὶ παραλαμβάνει. . . εἴκοσι τέσσαρας, ἦτοι εἰς ἄρτος ἀνὰ ἑπτὰ περίπου ἄνδρας.

Σήμερον τὰ ἀντίσκηνα δὲν τίθενται ἐπὶ τοῦ γυλιοῦ. Διπλοῦνται κατὰ μῆκος, κομβοῦνται εἰς τὸ ἅνω μέρος καὶ σχηματίζουν οὕτω θαυμάσιον ἀδιάβροχον. Ἐκαστος στρατιώτης προστατευόμενος κατὰ τῆς βροχῆς, λαμβάνει μίαν μορφήν σκοπιᾶς. Ἐὰν ὁ

άνεμος εἶναι ἀντίθετος, φουσκώνει τὸ ἀδιάβροχον αὐτὸ καὶ καθιστᾷ τὴν πορείαν δύσκολον . . .

Τὸ Σύνταγμα ἀναχωρεῖ. Ἡ ἀπαισία βροχὴ καθιστᾷ ὅλους σιωπηλοὺς, ὅτε εἰς στραιιώτης φωνάζει εὐχαριστημένος :

— Εὐλογημένη βροχή !

— Τί λὲς μωρέ ! εἶσαι καλὰ ;

— Δὲν βλέπεις ὅτι ὁ θεὸς θέλει νὰ πλύνῃ τοὺς Τούρκους, διὰ νὰ τοὺς πιάσουμε καθαρούς ; . .

Ὡς καὶ τὴν προηγουμένην, δὲν ὑπάρχει ὁδός. Εἶναι ἔν ἀπεραντον τέλος. Πρέπει νὰ προσέξῃ κανεὶς πολὺ, ποῦ θὰ πατήσῃ. Ἐδὼ ὑπάρχουν θάμνοι, ἐκεῖ λάκκος πλήρης ὕδατος, ὀλίγον πέραν λάκκος πλήρης λάσπης. Ἀλλὰ πόθεν νὰ προφυλαχθῇ κανεὶς ; Δὲν ὑπάρχει μέσον καὶ ἕκαστος βαδίζει κατ' εὐθείαν ἐμπρὸς τοῦ· τότε ἐμπλέκεται εἰς θάμνους καὶ πότε βυθίζεται μέχρι τοῦ γόνατος εἰς ὕδωρ καὶ λάσπην . . .

Φθάνει τέλος ἡ φάλαγξ ἔναντι τῆς γεφύρας τοῦ σιδηροδρόμου περὶ τὴν μεσημβρίαν. Τὸ Μηχανικὸν μας ἐντὸς διημέρου τὴν κατέστησε κατάλληλον πρὸς διάβασιν ὄχι μόνον Πεζικοῦ, ἀλλὰ καὶ μεταγωγικῶν καὶ Πυροβολικοῦ. Διέρχεται τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ II Μεραρχία καὶ οὕτω ἡ IV ἀναγκάζεται ν' ἀναμείνῃ. Τὸ ἔδαφος ὁλόκληρον καλύπτεται ἀπὸ λάσπην καὶ νερά. Εἰς μάτην ἀναζητεῖ κανεὶς καμμιὰ μεγάλη πέτρα νὰ καθήσῃ . . . Ὁ γυλιὸς δὲν δύναται ν' ἀφαιρεθῇ. Ποῦ νὰ τοποθετηθῇ ; Λοιπὸν ἀνὰ δύο στηρίζονται ἀμοιβαίως ἐπὶ τῶν νώτων, ἀκουμβῶντες εἰς τὰ ὅπλα των . . . Τὰ ζῶα ἀδύνατον νὰ ἐκφορτωθῶσιν . . . Ἐπὶ πλέον, ἀφικνουμένων καὶ ἄλλων τμημάτων, ἐπικρατεῖ ἀπεριγράφτος συνωστισμός . . .

Τὴν 3ην μ. μ. τὸ Σύνταγμα διαβαίνει τὴν γέφυραν. Τόπος ἐπισταθμείας αὐτοῦ ἔχει ὀρισθῇ τὸ χωρίον Μπουγαρίοβον. Ἐπομένως ἡ πορεία συνεχίζεται ὑπὸ τὴν αὐτὴν βροχὴν καὶ ἐπὶ παρομοίου ἐδάφους. Τὴν 4,30' ἀρχίζει νὰ νυκτώνῃ καὶ ἡ πορεία συνεχίζεται ὑπὸ σκότος βαθύτατον, ἄνεμον καὶ βροχὴν. Συναντῶνται ρεῖθρα ἀρκετὰ βαθέα καὶ εὐρέα, ἐντὸς τῶν ὁποίων βυθίζονται καὶ διέρχονται οἱ στρατιῶται. Ὁ καθεὶς κρατεῖ τὸν προηγούμενον του ἀπὸ τοῦ ἀδιαβρόχου . . . Ἡ πορεία εἶναι βραδυτάτη καὶ ζήτημα ἂν διανύωνται πλέον τῶν δύο χιλιομέτρων κατ' ὥραν.

Ἐπὶ τέλους ἐγκαταλείπεται ἡ τελματώδης πεδιάς καὶ ἡ πορεία συνεχίζεται ἐπὶ ἐδάφους ὁμαλῶς ἀνωφεροῦς . . . Ἀλλὰ τὸ νέον ἔδαφος εἶναι γλιῶδες . . . Οἱ στρατιῶται πίπτουσιν ἀνὰ πᾶν δεύτερον βῆμα καὶ βουτῶνται εἰς τὴν λάσπην. . . Τὰ κτήνη ὑποφέρουσιν . . . Ἡ πορεία καθίσταται πλέον πολὺ ἀκανόνιστος. . . Τέλος τὴν 8 μ. μ. περίπου τὸ Σύνταγμα ἀφίκετο ἔξωθι τοῦ Μπουγαριόβου, ἔνθα σταματᾷ . . . ἀλλὰ τί συμβαίνει λοιπόν ; Οὐδείς εἶναι εἰς θέσιν νὰ δώσῃ πληροφορίαν. Ἡ παραμονὴ παρατείνεται, περνᾷ ἡμίσεια ὥρα, μία ὥρα, μία καὶ ἡμίσεια ὥρα, ἡ παραμονὴ ἐξακολουθεῖ . . . Τέλος ἕκαστος διοικητὴς λαμβάνει τὸν λόχον του καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ χωρίον. Οἱ ἄνδρες διανεμηθέντες εἰς τὰς οἰκίας, ἦσαν φωτιᾶς καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὸ νὰ στεγνώσωσι τὰ ἐνδύματά των καὶ θερμάνωσι τὰ τρέμοντα μέλη των.

Ἐπὶ τοῦ Καραμπουρνοῦ διακρίνεται ὀπτικός, ὁ ὁποῖος ἀνήσυχος σκορπᾷ πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν τὸ φῶς του. Τὸ Σύνταγμα διενυκτέρευσε χωρὶς νὰ λάβῃ μέτρα ἀσφαλείας. Ἄν εἰς ἐχθρικός λόχος ἐγνώριζε τὴν κατάστασίν μας . . .

Τὴν ἐπομένην (26) λίαν ἐνωρὶς οἱ βαθμοφόροι καλοῦσιν εἰς προσκλητήριον τοὺς ἄνδρας των. Οἱ ἥρωες ἐκείνοι σπεύδουσι . . . Διήλθον τὴν προηγουμένην σχεδὸν τελείως νήστεις. Ἐξετέλεσαν πορείαν μέχρι βαθυτάτης νυκτὸς καὶ ὑπὸ συνθήκας δυσκολωτέρας τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῇ τις. Διὰ τοῦ σπεύδουσι λοιπόν ; Διὰ νὰ λάβωσι πρωῒνὸν ῥόφημα, ἄρτον ἢ συσσίτιον ; Ὅχι τίποτε ἀπὸ αὐτά. Σπεύδουσι διὰ νὰ λάβωσι γνῶσιν τῆς διαταγῆς ἐπιχειρήσεων.

Ἀπὸ τῆς 8 π. μ. ἀκούονται ἀραιοὶ κανονιοβολισμοὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἄπαντες στρέφουσι τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ἐκεῖ καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἀκόμη διακρίνουσιν εὐκρινῶς τὸν Στόλον ἔξωθι τοῦ κόλπου. Εἰς ἀπόστασιν 3-4 χιλιομέτρων Ν. Α. τοῦ Μπουγαριόβου αἱ Ἑλληνικαὶ φάλαγγες προελαύνουσι διὰ νὰ προσβάλῃ τὸν ἐχθρόν. Ἄπαντα ταῦτα προκαλοῦσι τοιοῦτον ἐνθουσιασμόν καὶ τοιαύτην συγκίνησιν, ὥστε οἱ ἄνδρες περιφρονοῦσι τὴν βροχὴν καὶ δὲν σπεύδουσι νὰ προσταυθῶσιν εἰς τὰ καταλύματά των. Λησμονοῦσι τὴν πεινάν των καὶ ἀπολαμβάνουσι τὸ θέαμα . . . Καμαρώνουσιν ἄλλοτε μὲν τὸν Στόλον, ὁ ὁποῖος ὑπερήφανος πρὸ τοῦ μεγάλου Καραμπουρνοῦ

εἶναι ἕτοιμος νὰ ἐκβιάσῃ τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου. Ἄλλοτε πάλιν τὰς προελαυνούσας φάλαγγας, αἱ ὁποῖαι μὲ τὸ βῆμα σταθερὸν μεταβαίνουνσι διὰ νὰ δώσωσι τὴν τελευταίαν κλωτσίαν εἰς τοὺς θελήσαντας ν' ἀντισταθῶσι πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης Τούρκους.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἀφίκετο τὸ εἰς Μποέμιτσαν μεταβὰν III τάγμα. Τοῦτο ἐβάδισε καθ' ὅλην τὴν νύκτα τῆς 23, τῶν ἀνδρῶν φερόντων τὴν λόγχην ἐπὶ τοῦ ὅπλου. Ἡ πορεία ἐξετελέσθη ὑπὸ θριμύτατον ψῆχος καὶ ἐπὶ ὑδάτων παγωμένων. Τὴν 4 πρωΐνῃν ἀφίκετο ἔξωθι τῆς Μποεμίτσης καὶ ἐπεκοινώνησε μετὰ τῶν κατείκων, οἱ ὁποῖοι τὸ ὑπεδέχθησαν ἐνθουσιωδῶς. Διετάχθη τριώροος ἀνάπαισις, ἀλλὰ τὴν 7ην καθ' ἣν ἡτοιμάζετο ν' ἀναχωρήσῃ διὰ τὸν σιδηροδρομικὸν Σταθμὸν Γουμέντζης, λαμβάνει διαταγὴν τῆς Μεραρχίας ὅπως ἐνωθῇ μετ' αὐτῆς βαινούσης πρὸς Κουρφάλι. Ἐστράφη ἀμέσως πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ συνεχίζον ἀδιακόπως τὴν πορείαν του, φθάνει τὸ ἀπόγειμα τῆς 25 εἰς τὴν σιδηρᾶν γέφυραν τοῦ Ἀξιοῦ. Διελθὼν αὐτὴν ἀργὰ καὶ περιπλανηθὲν τὴν νύκτα, ἐπαρουσιάσθη τὴν πρωΐαν τῆς 26 εἰς τὸ Σύνταγμα. Ἡ ἐνέργεια ἐκείνη ὑπῆρξεν ἀξιωμακτικῆς. Ἄνδρες σχεδὸν νήστευσι, ἐπορεύθησαν ἐπὶ 72 ὥρας συνεχῶς καὶ ὑπὸ καιρικᾶς καὶ ἐδαφικᾶς συνθήκας, ὁποῖαι αἱ ἐκτεθεῖσαι.

Περὶ τὴν ἐσπέραν διακρίνονται εἰσερχόμενα εἰς τὸν κόλπον Θεσσαλονίκης τὰ τρία ἐκ τῶν ἑξὲς ἐκτὸς τοῦ κόλπου εὐρισκομένων πολεμικῶν. Τὸ τοιοῦτον προκαλεῖ ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς ἄνδρας οἱ ὁποῖοι διὰ ζητωκραυγῶν ἐκδηλοῦσι τὴν χαρὰν τῶν ἐπὶ τῷ γεγονότι τούτῳ, τὸ ὅποῖον κρίνουνσι ὅτι θὰ διευκολύνῃ κατὰ πολὺ τὴν αὔριον δαθησομένην μάχην. . . . Ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις αὐτὰς οἱ γενναῖοι ἐκείνοι ἀποσύρονται καὶ ἀρκοῦνται εἰς τὸν ὀλίγον ἄρτον, τὸν ὅποιον μετὰ μεγάλου κόπου κατορθοῦσι νὰ τοῖς παρασκευάσωσιν οἱ λόχοι.

Ἡ νύξ ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς ἀπαισιωτέρας τὰς ὁποίας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου ἐγνώρισεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατός. Βροχὴ ραγδαιοτάτη οὐδ' ἐπὶ σιγμὴν παύσασα, παρήγαγε παντοῦ μικροὺς χειμάρρους. Οὗτοι διερχόμενοι ὑπὸ τὰ ἀντίσκηνα τῶν ἐν ταῖς προφυλακαῖς λόχων ἔβρεχον ὅσους ἐπεχειροῦν νὰ κατακλιθῶσι. Τὸ τοιοῦτον ἐξηνάγκασεν ἅπαντας νὰ διέλθωσι τὴν νύκτα ἄγρυπνοι καὶ κωρτωμένοι ὑπὸ τ' ἀντίσκηνα.

Παρ' ὅλην τὴν ἀγρυπνίαν καὶ τὴν κακουχίαν τῆς νυκτὸς οἱ στρατιῶται, εὐθὺς ὥς ἔχαράξεν ἡ ἡμέρα τῆς 27. Ὀκτωβρίου ἐπισκοποῦσι τὰ πέραξ καὶ ὑποδέχονται διὰ ζητωκραυγῶν, τὴν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην παρατηρουμένην εἴσοδον καὶ τῶν λοιπῶν πλοίων τοῦ Στόλου εἰς τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης. Συμφῶνως τῇ διαταγῇ τῆς προηγουμένης, ἅπαντες ἀναμένουσιν ὅπως ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν διαταχθῇ ἡ προέλασις διὰ τὴν ἐπίθεσιν. Πλὴν τὸ νὰ μὴ δίδηται μέχρι τῆς 9 π. μ. τοιαύτη διαταγὴ, συνδυαζόμενον μὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀπόλυτον ἡσυχίαν εἰς τὰ πέραξ καὶ τὴν παρατηρηθεῖσαν εἴσοδον τοῦ Στόλου εἰς τὸν κόλπον Θεσσαλονίκης, δίδει ἀφορμὴν εἰς μυρίας διαδόσεις μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν, τῶν ὁποίων εἶναι γνωστὴ ἡ πλέον ἢ γόνιμος εἰς διαδόσεις φαντασία.

Τέλος περὶ τὴν 10 ὥραν καθίσταται ἐπισήμως γνωστὸν ὅτι ἡ προασπίζουσα τὴν Θεσσαλονίκην Τουρκικὴ Στρατιὰ συνθηκολογήσασα παραδίδεται, καὶ ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη κατελήφθη ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς προηγουμένης ὑπὸ Ἑλληνικῆς Μεραρχίας. Ἡ εἰδησις αὕτη προῦκάλεσεν ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἐξεργάγησαν εἰς οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς, νομίζοντες ὅτι μὲ τὴν παραδόσιν τῆς Στρατιᾶς αὐτῆς καὶ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἔληξαν τὰ βιάσανά των . . .

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἅπαντες ἀνέμενον νὰ διαταχθῶσι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτήν. Ἡ πόλις ἐκείνη ἤλκυεν ὥς μέγας μαγνήτης. Δὲν ἦτο μόνον ὁ πόθος νὰ ἴδωσι τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν Μακεδονικὴν πρωτεύουσαν. Ἐπαιζεν αὕτη εἰς τὴν φαντασίαν τῶν καταπεπονημένων καὶ καταπεινασμένων ἀνθρώπων ἐκείνων, τὸν ρόλον ὄνειρώδους παραδείσου. Οἱ ἐξηντηγμένοι ἀνέμενον νὰ εὕρωσι τὴν ἀνάπαυσίν των, οἱ πεινασμένοι ἐφαντάζοντο διαρκῶς λουκούλλεια γεύματα μὲ ἄφθονα φαγητὰ καὶ γλυκά, ἅπαντες τέλος τὴν ἐθεώρουν ὅτι θὰ ἐσήμενε τὴν λῆξιν τῶν βασάνων των. Πλὴν εἰς μάτην, αἱ ἡμέραι παρέρχονται καὶ τοιαύτη διαταγὴ δὲν ἔρχεται.

Ἐξακολουθεῖ ὁ αὐτὸς ἀθλιέστατος καιρὸς. Ἀφικθέντος εἰς Μπουγαρίοβον καὶ τοῦ 11ου Συν/τος, οἱ ἄνδρες ἀμφοτέρων ἐστεγάσθησαν ἐντὸς τοῦ χωρίου αὐτοῦ, καταληφθέντων τῶν ἀχυρώων καὶ τῶν σταύλων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται

ἔμοιράσθησαν τὴν στέγην μὲ παντὸς εἶδους ζῷα. Ἦτο ἀνάγκη νὰ προφυλαχθῶσι πάντες ἀπὸ τὴν ἀπαισιοτάτην συνεχῇ ραγδαίαν βροχὴν καὶ τὸ σφοδρὸν ψῦχος.

Ἡ ὑπηρεσία δὲν παρέχει ἄρτον καὶ τροφίμα. Λόχοι τινὲς ἐν τῷ διὰ τοὺς ἄνδρας των ἐνδιαφέροντί των, κατορθώνουσι νὰ παρασκευάσωσιν ὀλίγον ἄρτον δι' ἰδίων μέσων καὶ προσπαθειῶν. Τοῦτο ἐπετεύχθη μόνον κατὰ τὴν 26 καὶ 27, ἀπὸ τῆς 28 ὅμως ἔξαντληθέντων τῶν εἰς ἄλευρα πόρων τοῦ χωρίου, ἐπῆλθε παντελὴς ἔλλειψις ἄρτου καὶ πάντες ἀνεξαιρέτως πεινοῦν.

Τὴν πρωΐαν τῆς 27 τὸ Σύν)μα ἀποστέλλει εἰς Θεσσαλονίκην τὸν ταμίαν του—μὴ διακρινόμενον ποσῶς ἐπὶ δραστηριότητι καὶ ἐνδιαφέροντι—διὰ νὰ μεριμνήσῃ περὶ τοῦ ἐφοδιασμοῦ του...

Οἱ ἄνδρες τρέφονται μὲ βραστὸν σῖτον καὶ ἀραβότιτον. Ἄλλ' οὗτοι ἤρχισαν νὰ προκαλῶσιν ὀλεθρίας κοιλιακὰς διαταραξέας. Ὅπουδῆποτε ἔστρεφε κανεὶς τὸ βλέμμα, ἔβλεπεν ἀποπατήματα ἀποτελούμενα ἀπὸ αἷμα.... Ἡ ἀγανάκτησις ἐκορυφώθη, πολλοὶ δὲ κατ' ἀρχὰς ἀτομικῶς εἶτα καθ' ὁμάδας, τρέπονται πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην μὲ τὸν ἀποκλειστικὸν σκοπὸν νὰ φάγωσιν. Ἐγνώσθησαν ἄπειρα κωμικὰ ἐπεισόδια τῆς πείνης τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων. Οὕτω ὁ στρατιώτης τοῦ 9ου Συν)τος (νῦν ὑπάλληλος ὑπουργείου Γεωργίας) Π. Κουτσομητόπουλος μόλις εἰσῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἐγέμισε ἀπὸ τὸ πρῶτον παντοπωλεῖον ποῦ συνήνησε τὸ σακκίδιον καὶ τῆς τσέπης του ψωμί καὶ τυρὶ δαπανήσας ὑπὲρ τὰς 100 δραχμάς. Τόση ἦτο ἡ πεῖνα του ὥστε ἐνόμιζεν ὅτι οἱ πρὸ αὐτοῦ προσηγηθέντες δὲν θὰ εἶχον ἀφήσῃ εἰς Θεσ)νίκην φαγώσιμόν τι. Οἱ περισσότεροι ὅμως παρὰ τὴν κατάστασιν αὐτὴν, μένουσιν εἰς τὰς θέσεις των πλησίον τῶν βαθμοφόρων των. Κατὰ τῶν πρωτοφανῶν—καὶ τελείως ἀδικαιολογήτων—αὐτῶν στερησεων, ἀντιτάσσουσι τὴν θέλησίν των. Ἀντιτάσσουσι τὴν μεγαλειώδη ἐκείνην Ἐθνικὴν θέλησιν τὴν ἀπορρέουσαν ἀπὸ τὰς ἀρετὰς τῆς Φυλῆς. Τὴν θέλησιν ἐκείνην, ἡ ὁποία τοὺς ἐνέπνεεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ἡ ὁποία τοὺς ἀνέδειξε μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀκαταβλήτους μὲν εἰς τὰς κακουχίας καὶ τὰς στερήσεις, ὑπερόχους δὲ εἰς ὁρμὴν. Τὴν θέλησιν τέλος ἐκείνην, ἡ ὁποία πολλὰ ὑπέσχετο καὶ διὰ τοὺς μέλλοντας ἀγῶνας τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος.... Ἄλλ' ἐπετρέπετο νὰ γίνεται τοιαύτη ἀδικαιολόγητος σπατάλη τῆς

Ἑθνικῆς αὐτῆς θελήσεως; Ἐπετρέπετο ν' ἀφεθῶσιν οἱ ἄνδρες εἰς τοιαύτην κατάστασιν λιμοκτονίας, ἐλάχιστα χιλιόμετρα ἔξωθι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐπὶ τόσας ἡμέρας; Ἀλλὰ μήπως ἔλειψε μόνον ὁ ἄρτος καὶ τὰ τρόφιμα; Ἐλειψε τὸ ἅλας! Ἐλειψαν τὰ φάρμακα! Ὁ Ἕλλην στρατιώτης ὑπέμεινε χάριν τῆς Πατρίδος, ἀλλ' ἐν τῇ εὐφυίᾳ του εἶδεν, ἔκρινε, καὶ ἐσχημάτισεν ἐντύπωσιν . . .

Τὴν ὁ πρωϊνὴν τῆς 30 Ὀκτωβρίου ἀκούονται μεγάλαι κραυγαί. Ἀπαντες σπεύδουσι νὰ ἐξέλθωσι τῶν καταλυμάτων διὰ νὰ πληροφορηθῶσι περὶ τίνος πρόκειται. Εἶναι οἱ ἄνδρες τοῦ 11ου Συν)τος οἱ ὅποιοι φωνάζουσι: «κουι αμάνα—κουραμάνα». Οἱ πτωχοὶ δὲν ζητοῦσι παρὰ τεμάχιον ἄρτου. Μει' ὀλίγον κατὰ μεγάλας ὁμάδας τρέπονται πρὸς Θεσσαλονίκην νὰ γεμίσωσι τὸν στόμαχόν των. Τὸ Σύνταγμα ἐκεῖνο ἔχει σχεδὸν διαλυθῇ, οἱ ἀξιωματικοὶ μετὰ ψυχικῆς συντριβῆς παρακολουθοῦσι τὴν κατάστασιν ἐκείνην, ἣ ὁποία ὀλως ἀδικαιολογήτως τείνει νὰ διαλύσῃ ἕνα ὠραῖον στρατόν. Τίς οἶδεν οἱ ἀρμόδιοι—οἱ ὑπεύθυνοι τῆς καταστάσεως ἐκείνης—εἰς ὁποίου εἵδους νικητρίους διασκεδάσεις ἐπεδόθησαν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἐλησμόνησαν καὶ ἀφῆκαν πεινασμένον, ἐκεῖνον εἰς τὸν ὅποιον ἡ νίκη ὠφείλετο: **τὸν στρατιώτην**

ΤΑ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΑ ΣΩΜΑΤΑ

Ἄμα τῇ ἐπιστρατεύσει ἡ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ χρησιμοποίησῃ ἐθελοντικὰ σώματα, ἐξ ἐντοπίων κατὰ τὸ πλεῖστον. Ταῦτα ἀποτελοῦντα ὁμάδας δρώσας πότε μεμονωμένας καὶ πότε ἡνωμένας εἰς μίαν ἢ καὶ πλείονας μεγαλυτέρας, θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἐνόχλησιν τῆς ἐχθρικῆς στρατιᾶς (ἀποκοπὴ συγκοινωνιῶν, προσβολὴ μεταγωγικῆς ὑπηρεσίας καὶ μικρῶν ἐν γένει τμημάτων, κ.λ.π.), τὴν συγκέντρωσιν πληροφοριῶν καὶ τὴν παροχὴν ὁδηγῶν. Τὰ σώματα ταῦτα ἐθεωροῦντο στρατιωτικά, τῶν κατατασσομένων διδόντων τὸν ὄρκον τοῦ στρατιώτου.

Τοιαῦτα σώματα τελοῦντα ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀξιωματικῶν γνωστῶν ἤδη ἐκ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀπεφασίσθη νὰ δράσωσιν εἰς τὰς περιοχάς: Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου, Ἡπείρου.

Ἡ περιοχὴ Θεσσαλονίκης τεθεῖσα ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ λο-

χαγοῦ τοῦ Πυρ]κοῦ Κ. Μαζαράκη Αἰνιᾶνος, διηρέθη εἰς τρία διαμερίσματα :

Χαλκιδική—Ἀνατολική Μακεδονία (ἀνθ]γοὶ Πεξικοῦ Β. Παπακώστας, Γ. Γαλανόπουλος καὶ Ἑμμ. Σωτηριάδης μὲ 70 ἄνδρας, οἱ ὅποιοι δι' ἐπιτοπίου ἐπιστρατεύσεως ἀνῆλθον εἰς 600 καὶ ἰδιώτης Ζ. Δούκας μὲ 100 ἄνδρας).

Ὀλυμπος—Αἰκατερίνη (ἀνθ]γὸς Ὑλικοῦ Πυρ]κοῦ Μιχ. Ἀναγνωστᾶκος μὲ 200 ἄνδρας).

Γιαντισὰ—Βέρροια (ἀνθ]γοὶ Ὑλικοῦ Πυρ]κοῦ Π. Παπατζανετέας καὶ Β. Σταυρόπουλος μὲ 100 ἄνδρας).

Τὸ τμήμα Χαλκιδικῆς ἀπεβιβάσθη μετὰ πλείστων πυρομαχικῶν τὴν 3 πρωῒνῃν τῆς 5 Ὀκτωβρίου εἰς Μαρμάρι (κόλπος Ὀρφανοῦ παρὰ τὸν Ἰσβορον) καὶ κατηυθύνθη εἰς τὸ χωρίον Βαρβάρα. Ἐξασφαλίσαν τὸν ὅπλισμόν καὶ τὰ πυρομαχικά, ἀπέστειλε τὴν 9 Ὀκτωβρίου τὸν ὁπλαρχηγὸν Γ. Γιαγγλῆν μετὰ 35 ἀνδρῶν εἰς τὴν περιοχὴν Νιγρίτης καὶ κατηυθύνθη τὴν ἐπομένην εἰς Λιανρίκοβην. Μετὰ τὴν κατάταξιν 200 ἐθελοντῶν, κατενεμήθη εἰς 4 σώματα λαβόντα διαφόρους κατευθύνσεις.

Τὸ ὑπὸ τὸν Παπακώσταν διαβὰν τὸ ὄρος Χολωμὸν ἀφίκετο τὴν ἑσπέραν τῆς 11 εἰς τὸ χωρίον Λόκοβα. Πληροφορηθὲν ὅτι ἐκ Πολυγύρου ἀπεστέλλοντο στρατιωτικαὶ ἐνισχύσεις εἰς Ἰσβορον, κατέλαβεν ἐπικαίρους τοποθεσίας καὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 13 προσέβαλεν αἰφνηδιαστικῶς τὰς ἐξ Ἰππικοῦ καὶ Πεξικοῦ ἐχθρικὰς ταύτας δυνάμεις, τὰς ὁποίας κατεσυνέτριπεν. Ἀποτέλεσμα τῆς συμπλοκῆς ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐντελῆς ἐκκένωσις τοῦ διαμερίσματος τῶν Μαντεμοχωρίων καὶ ἡ ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀναχώρησις τῆς εἰς Ἰσβορον διαμενοῦσης στρατιωτικῆς δυνάμεως.

Συγκεντρωθέντων 200 στρατιωτῶν εἰς τὸ χωρίον Ρεσετνίκια (ἀνατολικῶς Γαλατίστης), τὸ τμήμα Χαλκιδικῆς συνεκεντρώθη ὁλόκληρον εἰς τὸ νοτίως αὐτοῦ χωρίον Καγιατζίκι καὶ τὸ ἐπολιόρησεν ἀποκόψαν πᾶσαν πρὸς τὰ πέριξ ἐπικοινωνίαν. Τὴν 22 Ὀκτωβρίου ἐγένετο ἐπίθεσις κατὰ τοῦ χωρίου, ἀπὸ τῶν οἰκιῶν τοῦ ὁποίου οἱ Τοῦρκοι ἠμύνοντο λυσσῶδῶς. Μετὰ σκληρὸν ἀγῶνα διαρκέσαντα καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, οἱ Τοῦρκοι κατεστράφησαν

κυριολεκτικῶς μὴ κατορθώσαντων νὰ διαφύγωσιν εἰμὴ ἐλαχίστων.

Ὁ ἐν Πολυγύρῳ στρατὸς 400 περίπου ἀνδρῶν συνθηκολογήσας ἀπῆλθεν, εἰσελθόντος ἐν αὐτῷ τοῦ Ἑλληνικοῦ τμήματος τὸ ἀπόγευμα τῆς 23 Ὀκτωβρίου. Τὴν 25 καὶ 26 κατελήφθησαν τὰ χωρία Βάβδος καὶ Γαλάτιστα, τῶν Τούρκων δηλωσάντων ὑποταγὴν.

Τὸ τμήμα Νιγρίτης ἀφίκετο τὴν 10 Ὀκτωβρίου εἰς Σταυρόν, ἔνθα συνηντήθη μετὰ τοῦ πρὸ ἡμερῶν ἔχοντος ἀφικθῆ ἐκεῖ τμήματος Παγγαίου (ιδιώτης Δούκας). Ἐκεῖ ἐχωρίσθησαν τοῦ μὲν πρώτου τραπέντος πρὸς Νιγρίταν, τοῦ δὲ δευτέρου διὰ Κρουσσόβου πρὸς Παγγαῖον.

Ἡ Νιγρίτα κατελήφθη κατόπιν σφοδρᾶς μάχης πρὸς τάγμα ἐθνοφρουρῶν τὴν 23, ἐγκατασταθεισῶν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν. Μέχρι δὲ τῆς 26 εἶχε καταληφθῆ ἅπασα ἡ χώρα μέχρι Τσάγεζι, εἰς τὸ τελωνεῖον τοῦ ὁποίου ὑψώθη ἡ Ἑλληνικὴ Σημαία.

Τὸ τμήμα Παγγαίου βαῖνον διὰ Κρουσσόβου πρὸς Σέμαλτον, συνεπλάκη παρ' αὐτῷ τὴν 12 Ὀκτωβρίου πρὸς λόχον ἐθνοφρουρῶν ἑξαναγκασθέντα νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα του, διὰ τῶν ὁποίων ὠπλίσθησαν ἐθελονταί. Κατελήφθη κατόπιν τὸ πορθμεῖον Ἀμφιπόλεως καὶ μέχρι τῆς 17 Ὀκτωβρίου εἰς ἅπαντα τὰ χωρία μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀγγίτου, ἐνεκατεστάθησαν Ἑλληνικαὶ ἀρχαί.

Ἐνῶ ἡτοιμάζετο νὰ βαδίσῃ πρὸς Ζηλιάχοβαν καὶ Σέρρας, ἐπληροφορήθη ὅτι κατελήφθησαν ὑπὸ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Ἐστράφη ὅθεν πρὸς Πράβι, τὸ ὁποῖον καὶ κατέλαβε τὴν 28 Ὀκτωβρίου, ἐγκαταστήσαν Ἑλληνικὰς ἀρχάς.

Τμήμα ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Κ. Μαζαράκην ἀποβιβασθὲν νοτίως τῆς Αἰκατερίνης εἰς ἀγίους Θεοδώρους (παρὰ τὸ Λιτόχωρον) ἀφίκετο εἰς Καρύτσαν καὶ διεπραγματεύετο τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως Αἰκατερίνης. Ἰσχυρὰ ὁμως δύνამις Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀφίχθεῖσα ἐκ Γιδᾶ, ἠνάγκασε τὸ τμήμα ἐκεῖνο νὰ τραπῇ πρὸς τὴν στενωπὸν τῆς Πέτρας, τῆς ὁποίας τὴν ἔξοδον καὶ κατέλαβεν.

Συγκεντρωθέντων ἐκεῖ καὶ τῶν τμημάτων Ὀλύμπου—Αἰκατερίνης καὶ Ἰλιανισῶν—Βερροίας, ἐξετελέσθησαν ἀναγνωρίσεις πρὸς τὴν πεδιάδα, ἀνατυναχθείσης καὶ τῆς γραμμῆς μεταξὺ Μίτης καὶ Βερροίας. Κατόπιν αὐτῶν πολῦτιμοι πληροφοροὶ ἀπεστά-

λησαν εἰς τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον καὶ τὴν VII Μεραρχίαν, περὶ τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως εἰς τὴν περιοχὴν Αἰκατερίνη—Γιαντισά—Βέρροια.

Τὴν 17 Ὀκτωβρίου Τουρκικὸν Ἴππικὸν προσεπάθη ν' ἀνα-
 τυνάξῃ τὴν παρὰ τὸ Νησέλι γέφυραν τοῦ Ἀλιάκμονος, ὅτε κατα-
 φθάσαν τὸ ὑπὸ τὸν ἀνθ' ἑαυτῶν Σταυρόπουλον τμήμα 60 ἀνδρῶν
 καὶ ἐπιτεθὲν αἰφνιδίως, ἔτρεψε τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν σω-
 θείσης οὕτω τῆς γεφύρας.

Τὴν 20 μετέσχε τῆς περὶ τὴν γέφυραν τοῦ Λουδία μάχης τῆς
 VII Μεραρχίας, μεθ' ὃ συνεκεντρώθη εἰς Κουλακιάν. Ἐκεῖθεν
 κατώρθωσε ν' ἀποστείλῃ λεμβοῦχον εἰς Θεσσαλονίκην, ὃ ὁποῖος
 ἐκόμισε πληροφορίας περὶ τῆς ἐκεῖ κρατούσης καταστάσεως.

Τὴν 27 εἰσήρχετο εἰς Θεσσαλονίκην ἐπὶ κεφαλῇ τῆς VII Με-
 ραρχίας. Κατόπιν ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως
 τὸσον ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅσον καὶ εἰς τὴν ὑπαιθρον.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, τμήματα τακτικοῦ
 στρατοῦ ἀπεστάλησαν εἰς ἀπάσας τὰς ὑπὸ ἐθελοντικῶν σωμάτων
 καταληφθείσας περιοχὰς (Νιγρίτης, Χαλκιδικῆς, Παγγαίου).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΕΝ ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΓΡΕΒΕΝΑ—ΣΙΑΤΙΣΤΑ—ΑΝΑΣΕΛΙΤΣΑ

Τὰ διὰ τὴν περιοχὴν Μοναστηρίου προοριζόμενα σώματα θελοντῶν τελούντα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ λοχαγοῦ τοῦ Πεζικοῦ Γ. Κατεχάκη, ἐξεδήλωσαν τὴν ἐμφάνισίν των εἰς τὴν περιοχὴν Σιατίστης—Κλεισούρας, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῶν ἐπιχειρήσεων.

Οὕτω τὰ ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Μακρῆν καὶ Καραβίτην σώματα, τῇ συμπράξει τῶν κατοίκων οἱ ὅποιοι ἀνέμενον κατάλληλον εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἐπαναστατήσωσι, κατέλαβον τὴν Σιάτισταν τὴν 11 Ὀκτωβρίου. Ταῦτοχρόνως τὸ σῶμα Παναγιώτου κατέλαβε τὴν Κλεισούραν, καὶ ἀπέκρουσε σφοδροτάτην Τουρκικὴν ἐπίθεσιν γενομένην τὴν 16 ἰδίου πρὸς ἀνάκτησίν της. Τὰ σώματα τοῦ Νικολοῦδη, Καοῦδη, Δεληγιαννάκη καὶ λοιπῶν ἀφώπλιζον διάφορα Τουρκικὰ χωρία, προὐχῶρον βορείως τῆς Κλεισούρας καὶ συνήπτον καθημερινὰς συμπλοκάς.

Ὁ ἐκ τῆς περιοχῆς ἐκείνης καταγόμενος περιβόητος ἀξιωματικὸς τῆς Χωροφυλακῆς Μπεκίρ-᾽αγᾶς, ἀποτελέσας ἐκ τῶν πλείεττον τμημάτων στρατοῦ καὶ ἀνταρτῶν σῶμα ἐκ χιλίων περίπου ἀνδρῶν, ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν σωμάτων, κατὰ τῶν ὁποίων ὑπερήσπιζε τὰ Γρεβενά.

Μετὰ τὴν νίκην τοῦ Σαρανταπόρου, τὸ ἀπόσπασμα Γεννάδη ἐστράφη πρὸς τὰ Γρεβενά καὶ κατέλαβεν αὐτὰ ἀμαχητὶ τὴν 15 Ὀκτωβρίου, τοῦ Μπεκίρ ἀποσυρθέντος εἰς Τσοῦρχλι ὁπότεν ἤπειλή τὰ Γρεβενά καὶ ἐτρομοκράτη τὴν ὑπαιθρὸν χώραν.

Τὴν 16 Ὀκτωβρίου ἐπιτίθενται σφοδρῶς κατὰ τοῦ Μπεκίρ τὰ σώματα Νικολοῦδη καὶ Μαυρογένη, οὐδὲν δυνηθέντα νὰ κα-

τορθώσωσι πρὸ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς του. Τὴν ἐπομένην κατευθύνεται πρὸς τὰ ἐκεῖ τὸ ἀπόσπασμα Γεννάδη, τοῦ ὁποῖου ἡγοῦνται ἕτερα σώματα Κρητῶν ὑπὸ τὸν Κατεχάκην (ἀξιωματικοὶ Ζουδιανός, Τόμπρας καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί). Ἄμα τῇ ἐμφανίσει τῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ μετὰ τινας προκαταρκτικὰς κινήσεις τῶν Κρητικῶν σωμάτων, ὁ Μπεκίρ ἐτράπη πρὸς Βορρᾶν. Κατὰ τὰς συμπλοκάς αὐτὰς ἐφονεύθησαν 3 καὶ ἐτραυματίσθησαν ὁ Κρητης, ἐνῶ ἐκ τῶν Τούρκων ἔπεσαν ὑπερτριπλάσιοι.

Τὴν πρωίαν τῆς 19 τὰ σώματα Κατεχάκη καὶ τὸ 1ον τάγμα Εὐζώνων βαδίζουσι κατὰ τῆς Ἀνασελίτης. Οἱ Τούρκοι κατέχοντες ὀχυροτάτας πρὸ αὐτῆς θέσεις, ὑποδέχονται διὰ σφοδροτάτου πυρὸς τὰ προηγούμενα ἐθελοντικὰ σώματα. Ταῦτα καὶ τὸ τάγμα Εὐζώνων ἀναπτύσσονται, λυσσώδης δὲ ἀγὼν ἀρχεται παραταθεὶς μέχρι βαθυτάτης νυκτός. Ὁ διοικητὴς τοῦ τάγματος τῶν Εὐζώνων ἀν)χης Ἰω. Καμπούρης τραυματίζεται, ἐνῶ ἀρκετοὶ Κρητες καὶ Εὐζῶνοι πίπτουσι. Τὴν νύκτα ἀποσυρθέντος τοῦ Μπεκίρ, κατελήφθη τὴν πρωίαν τῆς 20 ἡ Ἀνασελίτσα.

Τὰ ἐθελοντικὰ σώματα, προελάσαντα πρὸς βορρᾶν ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Καστορίας, ὅτε ἐπῆλθε τὸ αὐτύχημα τῆς V Μεραρχίας. Συνεπεῖα τούτου τὸ μὲν ἀπόσπασμα Γεννάδη ἀνεχώρησεν ἐπαιγόντως τὴν 25 εἰς Κοζάνην, ὁ δὲ Κατεχάκης διωρίσθη διοικητὴς τῆς περιοχῆς Γρεβενῶν—Ἀνασελίτης, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ προσπαθῇ νὰ παρακωλύσῃ τὴν πρὸς Νότον προέλασιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ.

Τὰ σώματα ταῦτα κατέχοντα τὴν Κλεισούραν, τὸ Γκόρεντσι, τὸ Βλάτση, τὴν Σλίμισταν (Ἀν. Χρουπίστης), τὸ Βογατσικόν, τὸ Λαμπάνοβον καὶ τὴν Ἀνασελίταν, ἀπέκρουσαν ἐπανειλημμένας ἀποπειράς τοῦ ἐχθροῦ ὅπως τὰ ἐκτοπίσῃ. Τὴν 25 Ὀκτωβρίου λόχος διαπεραιωθεὶς ἐκ Καστορίας διὰ λέμβων εἰς Μαύροβον, ἀπεπειράθη νὰ τὸ καταλάβῃ. Τὰ ἐκεῖ σώματα κατώρθωσαν νὰ τὸν ἀποκρούσωσι φονεύσαντα τὸν λοχαγὸν καὶ 20 στρατιώτας καὶ συλλαβόντα 45 αἰχμαλώτους.

Τὰ ἐν Καστορίᾳ ἐχθρικὰ τμήματα ἐνισχυθέντα ὑπὸ Πεζικοῦ καὶ Πυροβολικοῦ, ἐνήργησαν τὴν πρωίαν τῆς 1 N)βρίου σφοδρὰν κατὰ τῆς Σλιμιστῆς ἐπίθεσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπωθήσαντα τὰ ἐθελοντικὰ σώματα κατήρχοντο πρὸς Νότον καὶ ἐπυρπόλουν τὰ

Ἑλληνικά χωρία. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἔτερα Τουρκικά τμήματα Πεζικοῦ καὶ Πυρκοῦ ἐπιτίθενται κατὰ τῆς Ἀνασελίτης, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνουσι παρὰ τὴν σθεναρὰν ἀντίστασιν τῶν ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Μπολάνην καὶ Μαυρογένην σωμάτων. Ἐκεῖ ἐφονεύθη ὁ Φρούραρχος τῆς πόλεως λοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ Γ. Δεδούσης. Ἐξ ἄλλου ὁ Μπεκίρ ἀγᾶς ἡγούμενος ὑπερχιλίων ἀτάκτων προχωρεῖ πρὸς Νότον καὶ ἀνακαταλαμβάνει τὰ Γρεβενά.

Κατέχων τὴν Κλεισοῦραν, τὸ Βλάτση καὶ τὴν Σέλιτσαν ὁ Κατεχάκης, συγκεντροῦ τὴν πρωτὰν τῆς 2 Ν)βρίου εἰς Σιάτισταν τὸ μείζον μέρος τῶν σωμάτων του. Ἀποφασισμένος νὰ ἀμυνθῇ μέχρις ἐσχάτων ζητεῖ ἐνισχύσεις ἐκ Κοζάνης. Τὴν ἐπομένην ἀπεστάλησαν δύο τάγματα Πεζικοῦ, τὸ ὑπὸ τὸν Γ. Καπιτσίνην (πρῶην ἀξι)κὸν τοῦ Πυρκοῦ) σῶμα 400 ἐθελοντῶν καὶ ἡ πεδινὴ πυρ)χία Ν. Κλαδᾶ.

Περὶ τὴν 11 π. μ. τῆς 4 Ν)βρίου οἱ Τοῦρκοι ἀνεφάνησαν ἐπερχόμενοι κατὰ τῆς Σιατίστης. Σφοδρὰ μάχη ἀρξαμένη πάραυτα καὶ συνεχισθεῖσα μέχρι τῆς 6 μ. μ. ἀπέληξε κατὰ τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι ἀποκρουσθέντες καὶ ὑποστάντες μεγάλας ἀπωλείας κατεδιώχθησαν μέχρι βαθυτάτης νυκτός καὶ ἔσπευσαν εἰς Καστορίαν. Αἱ ἰδικαὶ μας ἀπώλειαι ἀνῆλθον εἰς 25 νεκροὺς (ἐν οἷς ὁ ἀρχηγὸς σώματος Γ. Καπιτσίνης καὶ οἱ ἑφ. ἀνθ)γοὶ Κ. Σακαλῆς καὶ Ἰ. Ἰωαννίδης) καὶ 74 τραυματίας.

Τὰ εἰς Σιάτισταν συγκεντρωθέντα τμήματα, εἰς τὰ ὁποῖα προσετέθη καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Ἀλ. Ρώμαν σῶμα Ἑλλήνων ἐρευθροχιτώνων, ἀποτελέσαντα μικτὸν ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν ἀν)χην τοῦ Πυρκοῦ Ἀντ. Ἠπίτην, ἀνέλαβον νὰ ἐκκαθαρίσωσι τὴν περιοχὴν Γρεβενῶν — Σιατίστης — Ἀνασελίτης. Ὁ Ἠπίτης ἀφίχθεις εἰς Σιάτισταν τὴν 4 Νοεμβρίου ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ ἀποσπάσματος διαρκούσης τῆς μάχης.

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 12 Ν)βρίου ἀνεκατέλαβεν ἅπασαν τὴν ἀπὸ Γρεβενῶν μέχρι Βογατσικοῦ χώραν καὶ ἡτοιμάζετο νὰ βαδίσῃ διὰ Χρουπίστης εἰς Καστορίαν. Μετὰ ὅμως τὴν προέλασιν τῆς III Μεραρχίας πρὸς τὴν περιοχὴν ἐκείνην, τὴν ἐπάνοδον τῆς V εἰς Κοζάνην καὶ ληφθεῖσαν ἀνάγκην ἐνισχύσεως τοῦ ἐν Μετσόβῳ ἀποσπάσματος Μήτσα, ὁ Ἠπίτης διετάχθη νὰ σπεύσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, τιθέμενος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχηγοῦ στρατοῦ Ἠπείρου.

Η Β ΜΕΡΑΡΧΙΑ

ΝΑΛΜΠΑΝΔΚΙΟ·Ι·

Εἶδομεν ὅτι ὁ ὄγκος τοῦ Στρατοῦ τρεπόμενος ἐκ Σερβίων πρὸς Θεσσαλονίκην, εἶχεν ὠθήσῃ τὴν V Μεραρχίαν καὶ τὸ ἀπόσπασμα Γεννάδη πρὸς Φλώριναν.

Ἡ V Μεραρχία, ὑπὸ τὸν Συν)χην τοῦ Μηχανικοῦ Δ. Ματθαίопουλον, περιελάμβανε : Τρία Συν)τα Πεζικοῦ ἄνευ πολυβόλων (16ον ὑπὸ τὸν ἀν)χην Καμάραν, 22 ὑπὸ τὸν ταγ)χην Ἀρ. Καλογεραῖν, 23ον ὑπὸ τὸν ἀν)χην Χ. Ζούκην). Δύο Μοίρας Πεδινοῦ Πυρ)κοῦ (τρεῖς πυροβολαρχίας ἡ μὲν ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Κ. Γουβέλην, δύο ἡ δὲ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ν. Ταμπακόπουλον). Ἡμιλαρχίαν καὶ λοιποὺς σχηματισμοὺς.

Ἡ Μεραρχία διαταχθεῖσα νὰ ἐκτοπίσῃ τοῖς περὶ τὸ Ναλμπάνδιοι συγκεντρωθέντας 1.000—1.500 φυγάδας καὶ νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ ὡς πλαγιοφυλακὴ, ἐνεχώρησεν ἐκ Κοζάνης τὴν πρωτὴν τῆς 15 Ὀκτωβρίου. Ἡ Ταξιαρχία Ἱππικοῦ προσηγηθεῖσα αὐτῆς εὐρίσκετο εἰς τὴν περιοχὴν Καῖλαρίων καὶ εἶχεν ἐντολὴν νὰ ἐκτελέσῃ ἀναγνωρίσεις πρὸς Ὅστροβον καὶ Σόροβιτζ.

Ἀφίχθεῖσα τὴν ἐσπέραν ἐντεῦθεν τῶν Καῖλαρίων προσεκάλεσε τοὺς κατοίκους νὰ παραδώσωσι τὰ ὄπλα των. Οὗτοι ἠρνήθησαν κατ' ἀρχὰς ἀλλ' εὐθὺς ὡς ὀβίδες τινὲς ἤρξαντο πίπτουσαι κατὰ τοῦ χωρίου, ἐδήλωσαν ὑποταγὴν. Ἐνῶ ἦτο γνωστὸν ὅτι οἱ Νεότουρκοι εἶχον μειβάλλῃ εἰς ὀπλοστάσια ὅλα τὰ χωρία, τὰ γνωστὰ διὰ τὸν φανατισμὸν των Καῖλάρια παρέδωσαν περὶ τὰ 600 ἄχρηστα κατὰ τὸ πλεῖστον παντὸς εἶδους τυφέκια. Ἐπὶ πλεόν, τῆς ἐπικοινωνίας των μετὰ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀφεθείσης ἐλευθέρως, ἅπαντες ἔσπευσαν τὴν νύκτα νὰ ταχθῶσι παρὰ τὸ πλευρόν του διὰ τὴν μάχην τῆς ἐπομένης . . .

Ἡ Μεραρχία ἐξακριβώσασα ὅτι οἱ ἐν Ναλμπάνδι·Ι· δὲν ἦσαν ὀλίγοι φυγάδες, ἀλλὰ 7—8 χιλιάδες τακτικοῦ στρατοῦ μετὰ Πυροβολικοῦ καὶ Ἱππικοῦ, καθώρισεν ὡς ἐξῆς τὴν ἐπίθεσιν τῆς ἐπομένης : Τὸ 16ον Σύνταγμα μετὰ μιᾶς πυροβολαρχίας θὰ κατηνύνητο δι' Ἱνελὶ πρὸς Τσαλτζιλάρ, ἵν' ἀποκόψῃ ἐκεῖθεν τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐν τάγμα τοῦ 22ου κατευθυνόμενον πρὸς τὸ χωρίον Κνούφ θὰ ἐπετίθετο κατὰ τοῦ δεξιοῦ του. Τὸ 23ον

μετὰ δύο πυρ)χιῶν θὰ ἐπετίθετο κατὰ μέτωπον. Τὸ ὑπόλοιπον (δύο τάγματα τοῦ 22ου καὶ δύο πυρ)χίαι) ἐν ἐφεδρείᾳ. Ἡ εἰς Κόμμανον εὐρισκομένη Ταξιαρχία Ἴππικοῦ ὑπὸ τὸν ἀν)χην Καρμαλικήν, παρεκλήθη ὅπως ἐνεργήσῃ πρὸς τὸ δεξιὸν πλευρὸν δι' Ἴνελί.

Τὴν 9 περίπου ὥραν τὸ 23ον λαμβάνει τὴν ἐπαφὴν καὶ ἐπιτίθεται σφοδρῶς. Ἡ ἀριστερὰ φάλαγξ προχωροῦσα ἐπιτίθεται μετ' ὀλίγον, ἀλλ' ἡ δεξιὰ ἀπασολουμενὴ δλόκληρος μὲ τὸν ἀποπλισμὸν τῶν χωρικῶν τοῦ Ἴνελί βραδύνει πολὺ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν μάχην, ματαιοῦσα οὕτω τὴν ἀποστολὴν της καὶ καθιστῶσα τὸν ἀγῶνα τοῦ 23ου σκληρόν.

Ἄμα τῇ ἐνάρξει τῆς μάχης ἡ Ταξιαρχία Ἴππικοῦ εἰδοποίησε τὸν διοικητὴν τῆς Μεραρχίας, ὅτι τῶν ἵππων ὄντων κατακόπων ἡ ἡμέρα ἐκείνη εἶχεν ὀρισθῇ ὑπὸ τῆς Ταξιαρχίας δι' ἀνάπαυσιν. Ὁ Μέραρχος ἀπήντησεν εἰς τὸν μεταδῶσαντα τὴν πληροφορίαν ἀξιωματικόν: «Ἀκούετε τὸ πυροβόλον κροτοῦν. Πράξατε ὅ,τι σᾶς ἐπιβάλλει ἡ τιμὴ σας. Δὲν ἔχω δικαίωμα νὰ σᾶς διατάξω, σᾶς ἐγνώρισα ἀπὸ χθὲς τὰς προθέσεις μου καὶ τὴν ἐπιθυμίαν μου περὶ τοῦ τρόπου ἐνεργείας σας».

Αἱ συνοδεύουσαι τὸ 23ον πυρ)χίαι δὲν κατορθοῦσι ν' ἀνακαλύψωσι τὸν ἐχθρόν, καὶ οὕτω τὸ Σύν)μα σχεδὸν μόνον διεξάγει σφοδρὸν ἀγῶνα καὶ ὑφίσταται μεγάλας ἀπωλείας, ἰδίᾳ εἰς ἀξιωματικούς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀλεπάλληλοι ὁμοβροντῖαι Πυρ)κοῦ ἀκούονται ἀπὸ τοῦ Ἴνελί καὶ τὰ ἀνατολικῶς τῆς ὁδοῦ ὑψώματα, ἐνῶ αἱ ὀβίδες πίπτουσιν ὡς χάλαζα ἐπὶ τοῦ Τουρκικοῦ Πυρ)κοῦ καὶ τῶν χιτρινωμάτων Πεζικοῦ. Ἦσαν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ συνοδευοῦσα τὸ 16ον πυρ)χία Ν. Κλαδᾶ, ἡ ὁποία ἐπιτυχοῦσα κατάλληλον τοποθεσίαν πλευροκοπεῖ τὸν ἐχθρόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ δύο πυρ)χίαι τῆς ἐφεδρείας (Πετρόπουλος καὶ Χατζηδημητρίου), αἱ ὁποῖαι κατόπιν μεγάλης λογομαχίας διοικητοῦ Μοίρας καὶ ἐπεμβαίνοντος ὑπασπιστοῦ τῆς Μεραρχίας, ἐτάχθησαν μεταξὺ τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ. Τὸ ἐχθρικὸν Πυρ)κὸν μὴ δυνάμενον ν' ἀνθέξῃ εἰς τοιοῦτον κατακρανύωμα, ἀπέρχεται.

Τὸ τάγμα τοῦ ἀριστεροῦ ἐπιτίθεται σφοδρῶς κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῶν Τούρκων, ἐνῶ τὸ 23ον ἐξακολουθεῖ τὰς κατὰ μέτωπον λυσσώδεις ἐπιθέσεις του, ἐφορμοῦν ἐν τέλει διὰ τῆς λόγχης. Τὸ ἐχ-

θηκὸν Πεζικὸν τρέπεται περὶ τὴν 1 μ. μ. εἰς ἄτακτον φυγὴν.

Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης εὐρέθησαν ἄπειρα ὕλικά ἀποδεικνύοντα ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐνόμιζον τὴν ἐκεῖ παραμονὴν των μακράν. Συνελέγησαν πολλαὶ ἑκατοντάδες τυφεκίων, πληθώρα κιβωτίων πλήρων πυρομαχικῶν Πυρ)κοῦ καὶ Πεζικοῦ. Εὐρέθησαν σκηναί, ἀντίσκηνα, διπυρίτης κ.λ.π. Συνελήφθησαν 200 αἰχμάλωτοι.

Ἡ V Μεραρχία ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριβὰ τὴν νίκην ἐκείνην, διότι εἶχε πολλὰς ἀπωλείας ἰδίᾳ εἰς ἀξιωματικούς.

Ὁ ἔχθρὸς μὴ καταδιωχθεὶς, ἀπεσύρθη ἐν πάσει ἀνέσει πρὸς Βορρᾶν καὶ διεκόμεσε τοὺς τραυματίας του σιδηροδρομικῶς ἀπὸ τοῦ Σόροβιτς. Ἡ Ταξιαρχία Ἱππικοῦ ἐκκινήσασα ἐκ Κόμμανο μετὰ τὴν 10 πρωινὴν καὶ βαίνουσα βάρη, ἀφίκετο ἅμα τῇ λήξει τῆς μάχης εἰς Ἰνελί. Ἐκεῖθεν ἐπέστρεψε διὰ Καϊλαρίων τὴν ἐσπέραν εἰς Κόμμανον.

Συγκεντρωθεῖσα περὶ τὸ Ναλμπάνδικοι ἡ Μεραρχία, ἐπεδόθη εἰς τὸν ἀφοπλισμὸν τῶν πέριξ χωρίων. Κατὰ τὰς μάχας Λαζαράδων καὶ Ναλμπάνδικοι ὑπέστη πολλὰς ἀπωλείας εἰς ἀξιωματικούς, οὕτω δὲ ἡ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπιστρατεύσεως ἐκδηλωθεῖσα δυσχέρεια διοικήσεως συνεπέα τῆς ἐλλείψεως στελεχῶν, ἐπετάθη. Ἀναφερθεῖσα εἰς τὸ Στρατηγεῖον δὲν ἐνισχύθη, ἀλλ' ἔλαβε τὴν διαταγὴν ὅπως καταλαμβάνουσα τὰ βορείως τοῦ Σόροβιτς ὑψώματα, βαδίσῃ ἐὰν δύναται μέχρι Μοναστηρίου.

Ἀναχωρήσασα περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 18 ἐκ Ναλμπάνδικοι, ἀφίκετο τὴν ἐσπέραν εἰς Σόροβιτς. Αἱ προφυλακαὶ ἐγκατασταθεῖσαι νύκτα καὶ ἐν παντελῇ ἀγνοίᾳ τοῦ πρὸ αὐτῶν ἐδάφους διατελοῦσαι, ἐδέχθησαν περὶ τὰ χαράγματα αἰφνῆδιαστικὴν ἐπίθεσιν καὶ ἔσχον ἐκτὸς μάχης 3 ἀξιωματικούς καὶ 8 ὁπλίτας.

Τὴν 19 ἐξαναγκάσασα διὰ κυκλωτικῶν κινήσεων τὸν ἐχθρὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν στενωπὸν Κιριλί—Δερβέν, διέβη ταύτην μὲ ἐλαχίστας ἀπωλείας καὶ κατέλαβε τὸ χωρίον Μπάνιτσα περὶ τὴν ἐσπέραν. Τὸ Βουλγαρόφωνον τοῦτο χωρίον ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν φωλεὰ τῶν Βουλγαρικῶν συμμοριῶν. Ἐκεῖ ἐπαρουσιάσθησαν οἱ ἀρχηγοὶ κομιτατζήδων Τσακαλάρωφ καὶ Ποπώφ, προθυμοποιηθέντες νὰ παρὰσχωσι τὰς ὑπηρεσίας των, τὰς ὁποίας ἡ Μεραρχία ἐδέχθη.

Μ Π Α Ν Ι Τ Σ Α

Τὴν 20 Ὀκτωβρίου ἡ Μεραρχία ἐλάμβανε τὴν πληροφορίαν ὅτι Τουρκικὸς στρατὸς κατερχόμενος ἐκ Μοναστηρίου πεζῇ καὶ σιδηροδρομικῶς, συνεκεντροῦτο ἀνατολικῶς τῆς Φλωρίνης (Ἀρμενοχώρι — Μπορέσνιτσα — Βοστόραν). Μὴ κατορθώσασα ὁμως οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν νὰ ἐξακριβώσῃ τὰς δυνάμεις ταύτας, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ καὶ τὰς διαλύσῃ.

Ὁ χεიმὼν εἶχεν ἐνσκήψῃ δριμύτατος, οἱ δὲ στρατιῶται στερούμενοι ἀπάντων ἀνεξαιρέτως τῶν πρὸς ἀντίκρυσιν τοῦ φοβεροῦ τούτου ἐχθροῦ ἀπαιτουμένων μέσων, ὑπέφερον δεινῶς. Ἐν τούτοις τὴν πρωΐαν τῆς 21 ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ προσφέρωσι τὰς ὑπηρεσίας αἱ ὁποῖαι ἐζητήθησαν παρ' αὐτῶν. Ἡ Μεραρχία ἐτοιμάζεται οὕτω νὰ ἐκκινήσῃ διὰ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, τὸν ὁποῖον ἐφαντάζετο ἀρκούντως μακρὰν αὐτῆς συγκεντρούμενον...

Ἀπὸ βαθυτάτης πρωΐας αἱ προφυλακαὶ (ἀνθ' ἰγὸς Ἀντωνόπουλος) ἀναφέρουσιν ὅτι ἔναντι αὐτῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν 3—4 χιλιομέτρων συγκεντροῦνται ἰσχυραὶ ἐχθρικάι φάλαγγες. Εἴτε διότι αἱ πληροφορίες αὗται δὲν μετεβιβάσθησαν εἰς τὴν Μεραρχίαν, εἴτε διότι αὕτη τὰς ὑπετίμησε καὶ δὲν ἀπεπειράθη νὰ τὰς ἐξακριβώσῃ, διατάσσεται ἡ προχώρησις καὶ ἡ σύμπτυξις τῶν προφυλακῶν. Ὁ Ἀντωνόπουλος κατόπιν ἐκείνου τὸ ὁποῖον μὲ τοὺς ἰδίους του ὀφθαλμοὺς βλέπει παρακούει, δὲν συμπτύσσει τὸν λόχον του καὶ ἐτοιμάζεται διὰ τὴν μάχην...

Περὶ τὴν 9,30' ἡ Μεραρχία τίθεται ἐν κινήσει. Τάγμα τοῦ 16ου ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Π. Πίκουлан θ' ὁπετέλῃ τὴν δεξιὰν πλαγιοφυλακὴν ἀπὸ Ζαμπέρδανης πρὸς Βοστόραν. Τὸ εἰς Νεγκοβάνην εὐρισκόμενον τάγμα τοῦ 23ου ὑπὸ τὸν λοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ Α. Χουδάλην, ἀποτελοῦν τὴν ἀριστερὰν πλαγιοφυλακὴν θὰ κατηυθύνετο πρὸς Φλώριναν διὰ ν' ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Τὰ ὑπόλοιπα τάγματα τοῦ 16ου καὶ 23ου, βαίνοντα εἰς δύο φάλαγγας διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ καὶ τῆς δυτικῶς αὐτῆς καρροποιήτου, θὰ ἐπετίθεντο κατὰ μέτωπον. Τὸ 22ον ἐν ἐφεδρείᾳ.

Ἡ Μεραρχία ἀναχωρεῖ ἀμφιβάλλουσα ἐὰν τὰ κατὰ τὰς πληροφορίας τῆς ὑπάρχοντα 4—5 ἐχθρικά τάγματα, τὰ ἔτοιμα νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν, θὰ εἶχον τὸ θάρρος νὰ τὴν ἀντικρύσωσιν.

Δὲν ἔχουσιν ὁμῶς τεθῆ ἔν κινήσει ὅλα τὰ τμήματά της, ὁπότε ἐχθρικαὶ φάλαγγες δυνάμεως ἀνωτέρας τῆς Μεραρχίας ἐξελίσσονται εἰς ἀπόστασιν μόλις 3 χιλιομέτρων . . . Δύο ἀπὸ Βοστόρاني βαίνουνσιν ἡ μὲν πρὸς Γκορνίτσοβον, ἡ δὲ πρὸς Ζαμπέρδανην ἀπειλοῦσαι σοβαρῶς τὸ δεξιόν. Ἐτέρα ἀπὸ Ἀρμενοχωρίου κατευθύνεται πρὸς Νεγκοβάνην ἀπειλοῦσα αὐτὰ τὰ νῶτα τῆς Μεραρχίας. Ὁ Μέραρχος μεθ' ὀλοκλήρου τοῦ Ἐπιτελείου του εὗρίσκειται παρὰ τῇ Μοίρᾳ Γουβέλη. Οὗτος ἐπανελημμένως ζητεῖ τὴν ἄδειαν νὰ βάλλῃ κατὰ τῶν τόσον θρασέως προελαυνουσῶν φαλάγγων, ἀλλὰ τοῦ ἀπαγορεύεται διότι κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ἐπιτελείου τῆς Μεραρχίας, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πρόκηται περὶ ἐχθροῦ . . . Ἡ ἡμιλαρχία μόλις ἐπανελθοῦσα ἐξ ἀναγνωρίσεως ἐρωτηθεῖσα, ἀπήντησεν ὅτι δὲν δύναται νὰ καθορίσῃ τὶ φάλαγγες εἶναι αὐταί. . . Ὁ ἀνθ)γὸς τοῦ Πυρ)κοῦ Ν. Παναγόπουλος στενοχωρεῖται καὶ ἐπιμένει παρὰ τῷ διοικητῇ τῆς Μοίρας ν' ἀρχίσωσι βολήν. «Ὅταν ἡ Μεραρχία δὲν γνωρίζῃ ἂν εἶναι φίλαιοι ἢ ἐχθρικαὶ αἱ εἰς ἀπόστασιν 3 χιλιομέτρων ἐξελίσσόμεναι φάλαγγες αὗται, ἀναλαμβάνει πλήρη τὴν εὐθύνην τῶν συμβησομένων». Ἀπαντᾷ ὁ Γουβέλης.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην καταφθάνει ὠργισμένος ὁ ἀνθ)γὸς Ἀθ. Πουρνάρας, ὅστις ἀποτεϊνόμενος πρὸς τὸν Γουβέλην λέγει :

— Αὐτοὶ (τὸ ἐπιτελεῖον τῆς Μεραρχίας) δὲν ξυρουν τὰ τρία κακὰ τῆς Μοίρας τους. Δὲν βλέπετε τὸ ἐχθρικὸν Πυρ)κὸν ποῦ σπεύδει νὰ ταχθῇ διὰ νὰ μᾶς βάλλῃ; Τὶ καθήμεθα ;

— Βάλατε παιδί μου. Ἀπαντᾷ ὁ Γουβέλης.

Οἱ Τοῦρκοι ὁμῶς ἐν τῷ μεταξὺ λύουσιν τὴν ἀπορίαν διὰ σφοδροτάτης ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ εἰς Ζαμπέρδανην τάγματος, τὸ ὁποῖον ἀνατρέπουσιν. Τὰ ἕτερα δύο τάγματα τοῦ 16ου σπεύδοντα συγκρατοῦσι τὸν ἐχθρόν, ἐνῶ ἡ Μεραρχία παρατάσσεται πρὸς μάχην ὡς ἑξῆς: 16ον εἰς ὑψώματα Ζαμπέρδανης· I καὶ II τάγματα 22ου εἰς ὑψώματα Β. Δ. Μπανίτσης· ἐν τάγμα 22ου καὶ δύο 23ου ἐν ἐφεδρείᾳ παρὰ τὴν ἔξοδον τῆς στενωποῦ· ἐν τάγμα 23ου εἰς Νεγκοβάνην.

Αἱ πέντε πυροβολαρχαὶ τῆς Μεραρχίας τασσόμεναι πάραντα, ἄρχονται σφοδροῦ καταϊγισμού. Αἴφνης ὁ ὑπασπιστὴς τῆς Μεραρχίας λοχαγὸς τοῦ Μηχανικοῦ Κ. Δροσόπουλος, διατάσσει τὸν

λοχαγὸν Πετρόπουλον ν' ἀλλάξῃ θέσιν βολῆς ὑποδεικνύων αὐτῷ ἐτέραν. Ὁ Πυροβολάρχης καλπάζει πρὸς τὴν ὑποδειχθεῖσαν κατεύθυνσιν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιβαλλομένης ἀναγνωρίσεως, ἐνῶ ἡ πυροβολαρχία τίθεται εἰς φάλαγγα πορείας ὑπὸ τὸν ἀνθ' ἰγὸν Ν. Παναγόπουλον. Ἔχει αὕτη προχωρήσῃ ἀρκετά, ὅτε ἔφιππος ἀγγελιαφόρος καταφθάνει καλπάζων καὶ λέγει :

— Κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑπασπιστοῦ τῆς Μεραρχίας νὰ ἐπιστρέψῃτε εἰς τὴν προτέραν θέσιν σας. . . Ὁ Παναγόπουλος καλπάζει πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ φωνάζει μακρόθεν πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Μοίρας του.

— Τί νὰ κάμω κύριε Μοίραρχε ; Ποῖον ν' ἀκούσω, τὸν διοικητὴν τῆς πυροβολαρχίας ποῦ μὲ διέταξε νὰ βαδίσω ἔμπρός, ἢ τὸν ὑπασπιστὴν τῆς Μεραρχίας ποῦ μὲ διατάσσει νὰ ἐπιστρέψω ;

— Δὲν ξέρω. Κάμε ὅ,τι θέλεις, δὲν εἶμαι διοικητὴς Μοίρας ἐγώ. . .

— Τὸ Θεό τους. Γιὰ πεταλοῦδα τὴν πῆραν τὴν πυροβολαρχία ; . . Μονολογεῖ ὁ Παναγόπουλος καὶ κατευθύνεται εἰς τὴν προτέραν θέσιν.

Τὸ ἔδαφος λόγῳ τῆς βροχῆς δὲν ἐπέτρεπε νὰ κάμῃ ταχέως τοὺς περιπάτους αὐτοὺς ἡ πυροβολαρχία καὶ περιεπλανήθη οὕτω αὕτη ἐπὶ δῖωρον πληῆρες. Αἱ ὑπὸ τὰ πυρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἄσκοποι αὐταὶ μετακινήσεις δὲν κατεπόνησαν μόνον ἀδικαιολογήτως τοὺς ἄνδρας καὶ τοὺς ἵππους, δὲν προῦκάλεσαν τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἀξιωματικῶν, ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον κατεδίκασαν εἰς ἀδράνειαν ἐπὶ ὀλόκληρον δῖωρον μίαν πυροβολαρχίαν. Ταῦτα γενόμενα εἰς κρίσιμον στιγμὴν τῆς μάχης καὶ ὑπὸ τὰς ὄψεις τόσων ἀνωτάτων τῆς ἱεραρχικῆς κλίμακος βαθμοφόρων, οὐδενὸς τὴν ἐπέμβασιν προῦκάλεσαν . . . Καὶ ἡ Μεραρχία ἐμάχετο . . .

Ἄλλ' ὁ ἐχθρὸς προχωρεῖ. . . Ἐνίοτε συγκρατεῖται, ἀναχαιτίζεται, ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει παρὰ μόνον διὰ μίαν στιγμὴν. Προκαλυπτόμενος ἀπὸ τὰς διακυμάνσεις τοῦ ἐδάφους, καταφεύγων εἰς χαράδρας, ἐξορμᾷ καὶ πάλιν ἄκαμπτος, φοβερός, ἀτρόμητος . . . Ἡ ἀσύγκριτος ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ του, τοῦ παρέχει ἀσύγκριτον ἠθικὴν ὑπεροχὴν καὶ προχωρεῖ ἀπτόητος, θρασύς. . . Τὸ Πυροβολικόν του ἐργάζεται ἐπίσης δραστηρίως καὶ κατακεραυνοβολεῖ ἐξ ὧν τῶν σημείων ἀόρατον . . .

Τὸ 16ον κλονίζεται Οἱ ἀξιωματικοὶ πίπτουσι καὶ οἱ ἄνδρες κάμπτονται. Περὶ τὴν 1 μ. μ. ὑποστὰν σφοδρὰν ἐπίθεσιν ἀπὸ ἰσχυρὰν φάλαγγα προσεγγίσασαν ἀπαράτηρητον, ἀνατρέπεται καὶ καταδιώκεται κατὰ πόδας. Τὰ ἐν ἐφεδρεῖα δύο τάγματα τοῦ 23ου διατάσσονται νὰ σπεύσωσιν εἰς ἐνίσχυσίν του, ἀλλὰ παρασύρονται καὶ αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ὑποχωροῦντας . . . Ἡ πρὸς τὰ στενὰ τοῦ Κιριλὶ—Δερβὲν πορεία τοῦ ἐχθροῦ εἶναι ἐλευθέρα . . . Ἡ ὑποχώρησις τῆς Μεραρχίας ἀπειλεῖται ἀμέσως καὶ τὸ φάσμα τῆς αἰχμαλωσίας τῆς προβάλλει ἀπαίσιον . . . Ὁ ἀτυχὴς Μέραρχος εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, μάτην προσπαθεῖ νὰ ἐμψυχώσῃ, νὰ παρασύρῃ πρὸς τὰ ἐμπρός . . . Μόλις κατορθοῖ νὰ συγκρατήσῃ ἓνα λόχον τοῦ 23ου, τὸ ὁποῖον ἀποκαλεῖ «ἡρωϊκὸν καὶ ἀνδρεῖον» διὰ τὰς ἐν Ναλμπάνδκιόϊ ἐφόδους διὰ τῆς λόγχης . . . Τὰ ὑπὸ τοὺς λοχαγοὺς Δ. Παπανικολάου καὶ Δ. Ἐπισκόπου τάγματα τοῦ 22ου κατέχοντα τὰ Β. Δ. τῆς Μπανίτσης ὑψώματα παρακολουθοῦσι μετὰ σιανοχωρίας τὴν τροπὴν τῆς μάχης. Ἀφίνουσι δύο λόχους ἐπὶ τῆς θέσεώς των πρὸς ἀσφάλειαν τῶν πλευρῶν καὶ τῶν νώτων, ἐνῶ οἱ λοιποὶ ἔξ στρέφονται πρὸς δεξιὰ καὶ ἐπιτίθενται λυσσασμένοι κατὰ τοῦ δεξιοῦ τοῦ ἐχθροῦ (*) . . . Οὗτος καταπλήσσει διὰ τὸ θάρρος τῶν ἀπέναντι τοῦ φεύγοντος συνόλου ἐπιτιθεμένων ὀλίγων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἀμφισβητοῦσι τὴν προχώρησιν. . . Τοὺς προσβάλλει ὄθεν μετὰ μανίας . . . Οἱ μελλοθάνατοι ὁμῶς ἐκεῖνοι ἤρωες ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοθυσίαν, ἀντεπιτίθενται φωνάζοντες Ζήτωωω! . . . Συντρίβουσι καὶ ἀπωθοῦσι τὸ δεξιὸν τῶν Τούρκων, ἐνῶ τὸ ἀριστερόν των σταματᾷ . . . Ἡ ὑποχώρησις τῆς Μεραρχίας δὲν ἀπειλεῖται ἀμέσως. . . .

Ἄλλ' ἐνῶ αἱ πρὸς Γκορνίτσοβον ἐχθρικαὶ δυνάμεις προχωροῦσιν ἀκωλύτως καὶ ἀπειλοῦσι τὰ νῶτα τῆς Μεραρχίας δεξιόθεν, τὸ εἰς τὸ ἀριστερόν της τάγμα δὲν κινεῖται παρὰ τὴν διαταγὴν τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ παρὰ νεωτέραν τοιαύτην ἀποσταλεῖσαν κατὰ

(*) Διοικηταὶ λόχων ἦσαν οἱ ἑξῆς : Τῶν μὲν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν νώτων παραμεινάντων δύο, οἱ ὑπολ/γὸς Ζούπας καὶ ἀνθ/γὸς Δ. Νικολοδημός· τῶν δὲ ἐπιτεθέντων ἔξ οἱ : λοχαγὸς Ε. Μαζαράκης, ἐφεδρος ὑπολ/γὸς Φόρτης, ὑπολ/γοὶ Γ. Γκίνος, Π. Κοντώσης, Κ. Δημητρόπουλος καὶ ἀνθ/γὸς Γ. Καραμήτρος.

τὴν διάρκειαν τῆς μάχης. Οὕτω ὁ ἐχθρὸς προχωρῶν ἀκωλύτως καὶ ἐκείθεν, ἀπειλεῖ τὰ νῶτα τῆς Μεραρχίας καὶ ἀριστερόθεν.

Ἡ Μεραρχία ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ τότε ὑποχώρησιν πρὸς τὸ Σόροβιτς, ἐνθα συνεκεντρώθησαν τὰ τμήματά της ἐν μεγάλῃ ἀταξίᾳ . . . Ἡ ὑποχώρησις αὕτη ἐπροστατεύθη ἀπὸ τὰ δύο τάγματα τοῦ 22ου, τὰ ὁποῖα ἐμάχοντο μέχρι τῆς 8 νυκτερινῆς ὥρας, τοῦ ὑπὸ τὸν Ἐπισκόπου II τάγματος διανυκτερεύσαντος ἐντὸς τῆς στενωποῦ. Εἰς Μπάνιτσαν ἀφέθησαν τὰ πρῶτα λάφυρα εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ : Τὰ μεταγωγικὰ μάχης τῆς πυρ|χίας ἡ ὁποία εὐρίσκετο παρὰ τῷ τάγματι Ζαμπέρδανης καὶ ἐν βλητοφόρον ἐτέρας πυρ|χίας, ἀποκοπὲν ὑφ' ὀλοσώμου ἐχθρικοῦ βλήματος κατὰ τὴν ὑποχώρησιν. . . .

Σ Ο Ρ Ο Β Ι Τ Σ

Τὴν 22αν Ὀκτωβρίου οἱ ἄνδρες ἠγέρθησαν πολὺ ἐνωρίς. Ἀλλὰ πόσον διαφορετικοὶ ἠγέρθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ! Ἄλλοτε ἠγείροντο περιχαρεῖς καὶ ἀκμαῖοι. Ὁ ἕνας ἔδιδε θάρρος εἰς τὸν ἄλλον καὶ ἡ εὐγενὴς ἄμιλλα παρεκίνει ὅλους. Τώρα ; Τώρα ἐγείρονται καταβεβλημένοι, ἀπογοητευμένοι . . . Ἀφ' ἑνὸς εἶναι ἐξηντλημένοι σωματικῶς λόγῳ τῶν κοπώσεων, τοῦ ἀφορήτου ψύχους καὶ τῶν στερήσεων· ἐξ ἄλλου εἶναι συντετριμμένοι ἠθικῶς λόγῳ τῆς ἥττης των καὶ τοῦ συναισθήματος τῆς μονώσεως, τὸ ὁποῖον βαρύνει τὴν ψυχὴν των ὡς ἐκ τῆς ἀπὸ τῶν κυρίων δυνάμεων τοῦ στρατοῦ μεγάλης ἀπομακρύνσεώς των. Ἐπομένως θεωροῦσιν ἑαυτοὺς ἡττημένους πλέον καὶ ἀναμένουσι κατηφεῖς καὶ ἀπηλπισμένοι τὸ μοιραῖον . . .

Ποῖος θὰ τοὺς ἐξαγάγῃ τῆς καταστάσεως αὐτῆς ; Ποῖος θὰ τοὺς ἐμπυκώσῃ καὶ θὰ τοὺς ἐμπνεύσῃ τὸ θάρρος καὶ τὴν αὐτοπεποιθήσιν ; Ἡ Διοίκησις ! Ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦτέστι πρὸς τὴν Μεραρχίαν των καὶ ἡ ἐπιβολὴ τῶν ἀξιωματικῶν των.

Ἄλλ' ὁποία ἡ κατάστασις τῆς στιγμῆς ; . . . Ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως ἡ ἐν αὐτῷ τῷ ἐπιτελείῳ τῆς Μεραρχίας ἔλλειψις συμ-πνοίας καὶ συνοχῆς, ὁ τρόπος ἐπεμβάσεώς του κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ αἱ μεταξὺ μαχίμων καὶ ἐπιτελῶν ἀξιωματικῶν καθημεριναὶ καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν ὀπλιτῶν προστριβαί, αἱ μὴ διαφεύγουσαι τὴν

ὄξειαν ἀντίληψιν τοῦ Ἑλληνος στρατιώτου, ἐδημιούργησαν μέχρι τῶν κατωτάτων βαθμίδων τῆς Ἱεραρχίας ἀτμόσφαιραν μεγίστης πρὸς τὴν Μεραρχίαν δυσπιστίας . . . Ἰδὸν πῶς ἐξεφράσθη δημοσίᾳ λοχίας τοῦ Πυροβολικοῦ πολὺ πατριώτης, ἐγγράμματος καὶ ὡς ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τὴν ὁποίαν ἐξετέλη, ἐκ τοῦ σύνεγγις παρακολουθήσας τὴν διοίκησιν :

• Ἐτάχθημεν —22 Ὀκτωβρίου— πρὸς πυροβόλῃσιν ἄνευ στηρίγματος Πεζικοῦ, ἀγνοοῦντες τὴν τακτικὴν κατάστασιν καὶ μὴ ἔχοντες κἀν ἰδέαν τῶν τοποθεσιῶν ἃς κατέχει ἡ Μεραρχία. Ἐχουν ἴσως ὑπὲρ ἑαυτῶν οἱ τῆς Μεραρχίας τὴν ἐκ τῆς ἡττης καὶ τῆς ὑποχωρήσεως δημιουργηθεῖσαν χαώδη κατάστασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐλαφρυντικὸν τοῦτο δὲν δύναται νὰ τοὺς ἐξιλεώσῃ. Ὁ καλὸς ὁ καπετάνιος στὴ φουρτούνα φαίνεται. Οἱ ἡγήτορες χρειάζονται τὴν στιγμὴν μιᾶς ἡττης, μιᾶς ἀπαρχῆς πανικοῦ. Καὶ δὲν βλέπω πονθενά, μὰ πονθενά τοὺς ἱκανοὺς βαθμοφόρους—ἐννοῶ τοὺς ἐπιτελικοὺς—ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἀνασυντάξουν τοὺς ἡττημένους καὶ νὰ ἐμπνεύσουν εἰς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τοὺς ἀρχηγούς των. Τὸ αἶσθημα αὐτὸ ἐφυγαδενῆ μοιραίως ἀπὸ τὰς καρδίας ὅλων μας. Ἡ Μεραρχία καὶ ὅταν ἀκόμη ἐνίκα ἦτύχη. Τὰ σφάλματα διεδέχθησαν ἄλληλα». (*)

Δὲν ὑπελείποντο ὅθεν παρὰ οἱ ἀξιωματικοί. Ἡ ἐπὶ τῶν ὀπλιτῶν ἐπίδρασις τῶν ἀξιωματικῶν, ἦτο τὴν στιγμὴν ἐκείνην πολὺ διάφορος εἰς ἑκάτερον τῶν ὅπλων τοῦ Πυρ)κοῦ καὶ τοῦ Πεζικοῦ. Εἰς τὸ πρῶτον ἦτο ἀσυγκρίτως εὐκολωτέρα ἢ εἰς τὸ δεύτερον. Τὸ Πυροβολικὸν δὲν εἶχεν ὑποστῆ τὴν ἐκ τῶν ἀπωλειῶν ἠθικὴν ἐπίδρασιν· μακρὰν τοῦ κυρίως ἀγῶνος εὐρισκόμενον καὶ βάλλον ἐναντίον ἐχθροῦ τὸν ὁποῖον πολλάκις οὔτε ἔβλεπε κἀν, δὲν ὑφίστατο τὸν ἐκ τῆς προσεγγίσεως τοῦ ἀντιπάλου ἄμεσον ἠθικὸν κλονισμόν· εἶχε τὸ πυροβόλον, τὸ ὁποῖον εἶναι διὰ τὸν πυροβολητὴν ὅ,τι τὸ πλοῖον διὰ τὸν ναύτην καὶ συνεπῶς ἔξοχον μέσον συγκεντρώσεως αὐτοῦ· τὰ στελέχη παρόντα ἅπαντα ἐτήρουν τὴν διοικητικὴν ἐπιβολὴν ἀκλόνητον. Τὸ Πεζικὸν ἀντιθέτως εἶχεν ὑποβληθῆ εἰς σοβαρὰς ἀπωλείας· εἶχεν ἐπομένως ὑποστῆ ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸν εἰς αὐτὰς ὀφειλόμενον ἠθικὸν κλονισμόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν μεγάλῃ κλίμακι τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐκαστῶ τμήματι γενναίων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι παρασύρουσι καὶ τοὺς λοιποὺς πρὸς τὰ ἐμπρός· βλέπον ἐν Μπανίτση τὸν ἀσυγκρίτως ὑπέρτερον ἐχθρὸν νὰ

(*) Τὰς κρίσεις ταύτας γράφω ἀποκλειστικῶς χάριν τῶν στρατιωτικῶν ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν μου, διὰ τοὺς ὁποίους κρίνω ὅτι εἶναι πολὺν διδακτικαί.

ὄρμῃ ἐναντίον του ἀποφασιστικὸς καὶ ἀκατάσχετος παρὰ τὰ λυσώδη πυρὰ τοῦ Πυροβολικοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ὑποστῇ τὸν ἐκ τῆς προσεγγίσεως αὐτῆς ἄμεσον ἡθικὸν κλονισμόν· αἱ εἰς στελέχη καὶ ἰδίᾳ ἀξιωματικοὺς μεγάλαι ἀπώλειαί του ἐξησθένεισαν σοβαρῶς τὴν διοικητικὴν ἐπιβολήν, ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ὅλως ἰδιαιτέρα ἐκδήλωσις αὐτῆς ἦτο ἀπολύτως ἀπαραίτητος.

Ὅπως δὴποτε τὴν πρωΐαν τῆς 22 διατάσσεται ἡ ἐγκατάστασις τῶν Σωμάτων. Ἡ παράταξις τῆς Μεραρχίας ἀρχομένη ἀπὸ τῆς λίμνης Πετέρσκο καὶ διερχομένη βορείως τοῦ Σόροβιτς καὶ Σωτήρ, κατέληγε δυτικῶς τούτου (τὸ 23ον δεξιὰ, τὸ 22ον ἀριστερά, τὸ 16ον ἐν ἐφεδρείᾳ ὀπίσω αὐτῶν). Αἱ πέντε πυροβολαρχίαι εἰς καταλλήλους θέσεις ὀπίσω.

Ἄλλ' ἡ ὥρα παρέρχεται καὶ ὁ ἐχθρὸς δὲν ἀναφαίνεται. Κινεῖται βραδέως διότι ἐορτάζει τὰ ἐπινίκια ἢ θέλει ν' ἀποτελειώσῃ ὅ,τι ἡ ἀπὸ τῆς προηγουμένης τεθεῖσα πυρκαϊὰ ἐν Μπανίτση ἀφῆκεν ὄρθιον. Ὀλόκληρον τὸ ἐπιτελεῖον τῆς Μεραρχίας εὐρίσκεται παρὰ τὰ πυροβόλα. Αἴφνης ἐν τμήμα κατέρχεται διὰ τινος παρὰ τὴν στενωπὸν Κιριλί-Δερβὲν χαράδρας. Εἶναι ἰδικόν μας τὸ τμήμα ἢ ἐχθρικόν; Τέλος ἀποκλίνουσιν ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι πρόκειται περὶ ἐχθρικοῦ τμήματος καὶ τὸ Πυρὸν διατάσσεται νὰ βάλλῃ.... Εὐτυχῶς ἀρεκτὰ ἐγκαίρως κατορθώθη νὰ γνωσθῇ ὅτι τὸ καταπυροβολούμενον τμήμα ἦτο ὁ.... λόχος Μηχανικοῦ τῆς Μεραρχίας.

Τὴν 9,30' περίπου φάλαγγες ἀναφαίνονται κατερχόμεναι διὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ ἀπὸ τὴν στενωπὸν τοῦ Κιριλί-Δερβὲν καὶ διὰ τῶν νοτίως τῆς Ὀρχόβης ὑψωμάτων. Γεννᾶται καὶ πάλιν ἀμφιβολία περὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν φαλάγγων αὐτῶν, ἀλλὰ κατόπιν τῆς πρὸ μικροῦ προηγηθείσης παρ' ὀλίγον τραγικῆς παρεξηγήσεως, οὐδεὶς τολμᾷ νὰ διατάξῃ τὴν πυροβολήσιν των. Τὸ ἱππικὸν εὐρίσκεται ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ ἐνεργήσῃ ἀναγνώρισιν.... Τέλος αἱ ἀμφιβολίαι ἐκλείπουσι καὶ ἡμίσειαν ὥραν μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν φαλάγγων, τὸ Πυρὸν τὰς ὑποδέχεται διὰ σφοδροτάτου πυρός. Ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου μέχρι τοῦ κατωτάτου οἱ Πυροβοληταὶ ἐντείνουσι τὰς δυνάμεις των καὶ καταβάλλουσιν ὑπερανθρώπους προσπάθειάς. Αἱ διὰ τηλεγραφήματος τῆς Στρατιᾶς γνωσθεῖσαι ἐπιτυχίαι κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, ἡ νίκη τῶν Γιανιτσῶν, ἡ

ἀνατύναντες τοῦ «Φείχ-Μπουλέν», μεταδοθεῖσαι ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ἀναπτεροῦσι τὰς ἐλπίδας. Εἰς τοῦτο συντείνει κατὰ πολὺ, ἡ φήμη ὅτι ἰσχυραὶ ἐπικουραὶ σπεύδουσι πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐγκαταλειμμένης ἀτυχοῦς ἐκείνης μονάδος. Ὁ ἐνθουσιασμός ἀναζωογονεῖται καὶ περὶ τὴν μεσημβριανὴν ἡ μάχη γενικεύεται. Τὸ ἐχθρικὸν ὅμως Πεζικὸν παρὰ τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν του καὶ τὴν χθεσινὴν νίκην του, δὲν ἐκδηλοῖ πρὸς θεσιν πραγματικῆς ἐπιθέσεως. Τὸ μὲν δεξιὸν του καθηλώθη εἰς τὰς θέσεις του, ἐνῶ τὸ ἀριστερόν του ἐπιχειρήσαν νὰ καταλάβῃ τὸ Σόροβιτς, ἀπεκρούσθη εὐχερῶς. Οὕτω ὁ ἀγὼν παραταθεὶς μέχρις ἐσπέρας κατέληξεν εἰς σφοδροτάτην δρᾶσιν τοῦ Πυρ)κοῦ ἐκατέρωθεν. Κατ' αὐτὴν τὸ Πυροβολικὸν μας ἀνδείχθη ὑπέρτερον ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀτυχῶς ἡ ἔλλειψις πυρομαχικῶν ἤρξατο ἐκδηλουμένη. Περὶ τὴν ἐσπέραν παρετηρήθη εἴσοδος τοῦ ἐχθροῦ κατὰ μικρὰς ὁμάδας εἰς Ὑξίσου. Ὁ Μέραρχος συμπεράνας ὅτι θὰ ἐπεστάθμευεν ἐν τῷ χωρίῳ διὰ νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τὴν κακοκαιρίαν, τὸν ἀφῆκε νὰ εἰσέλθῃ καὶ διέταξε τὸ Πυρ)κὸν νὰ ἐπισημάνῃ τὸ χωρίον καὶ τὸ πρὸς τὸ Κιριλί-Δερβὲν ἀριστερόν τοῦ ἐχθροῦ, διότι ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ τὸν τρομοκρατήσῃ διὰ σφοδροῦ καταιγισμοῦ Πυροβολικοῦ ἐκτελουμένου τὴν νύκτα. Τὴν 9 λοιπὸν νυκτερινὴν ὥραν τὰ 20 πυροβόλα τῆς Μεραρχίας ἔβαλον ἀνὰ 35 περίπου ὀβίδας, ἧτοι ἐρρίφθησαν ἐν συνόλῳ 700 περίπου ἐκρηκτικαὶ ὀβίδες. Ἡ βροντὴ τῶν μέσα εἰς τὴν ἀπόλυτον σιγὴν τῆς νυκτός, αἱ λάμπεις τῶν ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν θέσεων ἐκρήξεων μέσα εἰς τὸ βαθὺ σκότος καὶ αἱ τεράστιαι πύριναι γλῶσσαι τοῦ καιομένου Ὑξίσου παρέχουσι τρομακτικόν, ἄγριον, ἀλλὰ καὶ ὑπέροχον θέαμα. Τὸ ἐχθρικὸν Πεζικὸν τρέπεται πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν στενῶν καὶ τὸ Ὑξίσου ἐγκαταλείπεται. Ὑβεβαίωθη βραδύτερον ὅτι αἱ δυνάμεις αὗται μετὰ μεγίστης δυσχερείας συνεκεντρώθησαν τὴν ἐπομένην.

Τὴν πρωΐαν τῆς 23, ὁ ἀγὼν ἀνανεοῦται. Τὰ πυροβόλα ἀρχίζουν τὸ ἔργον τῶν ἀνταλλάσσοντα μεταξὺ τῶν σωρεϊᾶν ὀβίδων, ἀλλὰ καὶ μὴ λησμονοῦντα τὰ ἀντίπαλα Πεζικά. Ὁ Μέραρχος συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν ὑπασπιστήν του, θεᾶται μεταβαίνων ἑφίππος πρὸς τὴν γραμμὴν τῆς μάχης παρὰ τὰς ἀπειλητικῶς διασταυρουμένας ὀβίδας καὶ τὰ πυρὰ τῶν ἐχθρικῶν πολυβόλων, εἰς τὴν ζώνην τῶν ὁποίων εἰσέρχεται μετ' ὀλίγον. Ὁ ἐχθρὸς ἐκ-

δηλοῖ πλέον ὠρισμένως τὴν ἀπόφασίν του καὶ ἐπιτίθεται σφοδρῶς κατὰ τοῦ δεξιοῦ προσπαθῶν νὰ τὸ ἀνατρέψῃ. Αἱ πυροβολαρχίαι Κλαδᾶ καὶ Πετροπούλου, ἐνισχύουσι τὸν ἀγῶνα τὸν ὅποιον εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο διεξάγει τὸ 23ον ἐνισχυόμενον καὶ ἀπὸ τμήματα τοῦ 16ου. Ὁ ἐχθρὸς οὕτω ἀποκρούεται.

Εἰς μίαν στιγμὴν πέντε βλητοφόρα μεταφέρουσιν ὀβίδας εἰς τὰς πυροβολαρχίας τοῦ δεξιοῦ. Γενόμενα ὅμως ἀντιληπτὰ κεραυνοβολοῦνται καὶ δὲν κατορθώνουσι νὰ φθάσωσι μέχρι τῆς θέσεως τῶν πυροβολαρχιῶν. Ἀποφασίζεται λοιπὸν νὰ μεταφερθῶσιν αἱ ὀβίδες διὰ τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' οἱ πυροβοληταὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀποθαρούνονται. Ὁ ἀνθ)γὸς Πουρνάρας κατανοῶν τὴν σπουδαιοτάτην σημασίαν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ μεταφορὰ τῶν πυρομαχικῶν, ἐνθαρρύνει τοὺς ἄνδρας διὰ τοῦ παραδείγματός του. Προηγεῖται φωνάζων:

— Ἐμπρὸς παιδιά! Ἀκολουθεῖτέ με καὶ ὁ Θεὸς βοηθός!
 "Ο,τι πάθω ἐγώ, θὰ πάθετε καὶ σεῖς...

Δὲν προφθάνει νὰ τελειώσῃ τὴν φράσιν του ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἀξιωματικὸς, ὅποτε ὁλόσωμος ἐχθρική ὄβις πεσοῦσα ὑπὸ τοὺς πόδας του τὸν ἀνατρέπει, ἀλλὰ μὴ ἐκραγεῖσα δὲν τοῦ προξενεῖ εὐτυχῶς ζημίαν τινά. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὅποιον ἐπεδίωκεν ἐπετεύχθη: Οἱ Πυροβοληταὶ ἀνεθάρρυσαν καὶ ἐφιλοτιμήθησαν. Ἡ ἀναχορηγία τῶν πυρομαχικῶν ἐγένετο, τῶν πυροβολητῶν εἰρωνευομένων κατόπιν τὴν βολὴν τοῦ ἐχθρικοῦ Πυρ)κοῦ.

Ὁ ἐχθρὸς λυσσῶν διὰ τὴν πρῶτην του ἀποτυχίαν ἐπαναλαμβάνει καὶ πάλιν, πλέον λυσσώδης αὐτὴν τὴν φορὰν τὴν ἐπίθεσίν του. Ὡθεὶ νέας δυνάμεις κατὰ τοῦ δεξιοῦ, ἀλλὰ ταῦτοχρόνως καὶ νέαι ἰδικαί μας ἐπεμβαίνουσιν. Ὁλόκληρον τὸ 16ον ἄγεται πρὸς τὰ ἐκεῖ, σφοδροτάτῃ δὲ ἀντεπίθεσις ἐκδηλοῦται περὶ τὴν ἐσπέραν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ τοῦ διοικητικοῦ τῆς Μεραρχίας. Τὸ Πυροβολικὸν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐντείνει τὴν δρᾶσιν του. Ἡ πυρ)χία Κλαδᾶ ἀκάλυπτος κατανέμει εἰς ἕκαστον πυροβόλον τῆς ἀνὰ μίαν ἐχθρικὴν φάλαγγα καὶ τὰς κατακεραυνοῖ. Τὸ ἐχθρικὸν Πυρ)κὸν μαίνεται, ἐπιτίθεται ὁλόκληρον κατὰ τῆς πυρ)χίας αὐτῆς καὶ ὀργώνει τὸ πέριξ ἔδαφος. Εὐτυχῶς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ὀβίδων του ἦσαν μηδαμινά. Ἡ πυροβολαρχία ἐξακολουθεῖ τὸ ἔργον της... Ὁ ἐχθρὸς ἐξαναγκάζεται καὶ πάλιν νὰ ὑποχωρήσῃ.

πρὸς τὰ ὑψώματα τοῦ Κιριλί-Δερβέν, ὑπὸ τὰ καταδιωκτικά πυρὰ τοῦ Πυρροῦ. Τέλος ἐπελθοῦσα ἡ νύξ διέκοψε τὸν ἀγῶνα. Οἱ Τοῦρκοι ἀνταποδίδοντες τὴν ἰδικήν μας νυκτερινὴν βολὴν τῆς προηγουμένης, ἐξετέλεσαν τὴν 7ην ὥραν κανονιοβολισμόν τῶν Ἑλληνικῶν θέσεων ἐπὶ 5 λεπτά.

Τὴν νύκτα ἡ διάταξις τῆς Μεραρχίας ἔμεινεν ἡ αὐτή. Τὸ II τάγμα τοῦ 22ου ἀποτελοῦν τὸ ἀριστερὸν αὐτῆς ἔφθανε μέχρι τοῦ Γκιουλοῦντσι. Ὅπισω αὐτοῦ εὗρίσκετο ἡ Πυροβολαρχία Δελαπόρτα, ἔχουσα ὡς στήριγμα τὸν λόχον Μηχανικοῦ τῆς Μεραρχίας καὶ ἑτέρους δύο λόχους Μηχανικοῦ ἀφικθέντας τὴν ἐσπέραν ἐκείνην πρὸς ἐνίσχυσιν. Ἡ ἡμιλαρχία εὗρίσκετο εἰς αὐτὸ τὸ χωρίον Γκιουλοῦντσι, τὸ στρατηγεῖον τῆς Μεραρχίας μετὰ τοῦ χειρουργείου ὀπίσω τοῦ ἀριστεροῦ τῆς παρατάξεως.

Μόλις ὑπέφωσκεν ἡ 24 Ὀκτωβρίου, σφοδροὶ πυροβολισμοὶ ἠκούσθησαν εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς Μεραρχίας ὀπίσω τῶν προφυλακῶν καὶ ἐγγὺς τῆς πυροβολαρχίας Δελαπόρτα. Τουρκικαὶ δυνάμεις μετὰ πολυβόλων παρακάμψασαι τὸ ἀριστερὸν καὶ καταλαβοῦσαι τοὺς λόχους Μηχανικοῦ ἐν ὕπνῳ, ἔφθασαν ἐγγὺς τῶν πυροβόλων. Τὰ ἐχθρικά πολυβόλα βάλλοντα δαιμονιωδῶς ἐκ τῶν νώτων κατὰ τῆς παρατάξεως τῆς Μεραρχίας, ἐνέσπειραν φοβερὸν πανικόν. Ὅσονδῆποτε καὶ ἂν ἐπιμείνη τις νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἀλήθειαν διὰ νὰ περιγράψῃ τί ἀκριβῶς ἐγένετο τὴν στιγμὴν ἐκείνην, θ' ἀποτύχῃ. Ὁ πανικὸς ἐπεκράτησεν ἀμέσως ὑπὸ τὴν ἀπαισιωτέραν αὐτοῦ μορφήν, ἡ δὲ σύγχυσις καὶ ἡ ἀταξία ἐπηκολούθησαν εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε ἀπασῶν τῶν ἀνωτέρων διοικήσεων παραλυσασῶν, ἐπεκράτησαν ἡ ἀτομικὴ ψυχραιμία, πρωτοβουλία καὶ φιλοτιμία.

Οἱ τρεῖς λόχοι τοῦ Μηχανικοῦ ἐξεμηνδενίσθησαν ἀμέσως, ἡ ἡμιλαρχία καὶ τὸ II τάγμα τοῦ 22ου ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οὕτω τὸ ἀριστερὸν τῆς Μεραρχίας κατέρρευσεν ἀκαριαίως. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσεν ἡ πυροβολαρχία Δελαπόρτα, ἡ ὁποία ἔβαλε κατ' ἀρχὰς διὰ τῶν πυροβόλων καὶ εἶτα διὰ τῶν τυφεκίων, καὶ ἐκ τοῦ II τάγματος τοῦ 22ου ὁ ὑπὸ τὸν ἀνθυγὸν Α. Ἀντωνόπουλον 5ος λόχος, ὁ ὁποῖος παραμείνας εἰς τὴν θέσιν του ἀντέστη.

Τὰ ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἀριστεροῦ εὗρισκόμενα I καὶ III τάγ-

ματα τοῦ 22ου, συνεκεντρώθησαν νοτίως τοῦ Σωτήρ καὶ διετάχθησαν οἱ ὑπὸ τοὺς ἀνθ)γούς Δ. Νικολοδημον καὶ Γ. Καραμητрон 2ος καὶ 3ος λόχοι ὅπως ἐπιτεθῶσιν. Οἱ λόχοι οὗτοι μετὰ τοῦ 5ου ὀρμητικῶς ἐπιτεθέντες, ἀπώθησαν κατ' ἀρχὰς τοὺς Τούρκους· ὑποστάντες ὅμως σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν ἠναγκάσθησαν νὰ σταματήσωσιν, ἀλλὰ παρέμειναν ἀγωνιζόμενοι μέχρι τῆς 10 περιῖπου πρωῒνης.

Οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν ταῦτοχρόνως κατὰ τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ σφοδρότητος. Τὰ ἐκεῖ τμήματα ἀκούοντα τοὺς ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ καὶ τῶν νώτων σφοδροὺς πυροβολισμοὺς καὶ ὑπερβολικῶς ἐπιρρεασθέντα ἀπὸ τὸν φόβον τῆς κυκλώσεως, μετὰ μικρὰν περὶ τὸ Σόροβις ἀντίστασιν ὑπεχώρησαν σχεδὸν ἐν διαλύσει . . .

Ὁ διοικητὴς τῆς Μεραρχίας ἀκολουθούμενος *μόνον* ἀπὸ τὸν ἔφ. ὑπ)γὸν Ν. Κανταρτζήν, σπεύδει ἅμα τῇ ἐκδηλώσει τοῦ αἰφνηδιασμοῦ εἰς τὸ δεξιόν του μὲ τὴν σκέψιν ν' ἀποσπᾷ ἐκεῖθεν δυνάμεις πρὸς τὸ ἀριστερόν του . . . Δὲν εὐρίσκει μονάδα συντεταγμένην, ἣ ὁποία θὰ ἡδύνατο ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν πρόθεσίν του . . . Παρασυρόμενος ἀπὸ τοὺς φεύγοντας, μόλις κατῶρθωσεν ἐπὶ τῶν δυτικῶς τοῦ Ἑλεβες ὑψωμάτων νὰ συντάξῃ μικρά τινα τμήματα, διὰ τῶν ὁποίων προσβαλὼν τοὺς χωρικοὺς τοῦ Κιοσελέρ καὶ Τσαλτζιλάρ πυροβολοῦντας κατὰ τῶν ἀτάκτως ὑποχωρούντων, διηυκόλυνε τὴν ὑποχώρησιν τῆς Μεραρχίας του . . .

Ὁ διοικητὴς τῆς ἐτέρας τῶν Μοιρῶν (Πυρ)κοῦ (ταγ)χης Κ. Γουβέλης, ἅμα τῷ αἰφνηδιασμῷ σπεύδει διαδοχικῶς εἰς τὰς τρεῖς πυροβολαρχίας του. Νομίζων κατ' ἀρχὰς ὅτι θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἀντίστασις τὰς συνεκράτησεν ἐπὶ τῶν θέσεών των, πλὴν ταχέως πεισθὲς περὶ τοῦ ἀδυνάτου πάσης ἐνεργείας τὰς διατάσσει νὰ ὑποχωρήσωσιν . . . Εἰς καμπὴν τινα τῆς ἀκολουθουμένης καρροποιήτου ὁδοῦ, ἀνατρέπεται ἐν πυροβόλον τῆς πυρ)χίας Ν. Κλαδᾶ. Ὁ λοχαγός, ὁ ἀνθ)γός Πουρνάρας, ὁ ἀνθ)στὴς Λελάκης καὶ πολλοὶ πυροβοληταὶ καταβάλλουσιν ὑπεριτάτας προσπαθείας νὰ διασώσωσι τὸ πυροβόλον . . . Τοῦρκοι χωρικοὶ τοὺς καταπυροβολοῦσιν ἐκ μικρᾶς ἀποστάσεως καὶ ὁ Κλαδᾶς, ὁ Λελάκης τραυματίζονται, ἐνῶ φονεύονται πολλοὶ Ἴλποι . . . Παρὰ τὰς ὑπεραν-

θρώπους προσπαθείας τὸ πυροβόλον δὲν κατέστη δυνατόν νὰ διασωθῇ . . .

Ἡ πυροβολαρχία Σ. Δελαπόρτα, ἅμα τῷ αἰφνηδισμῷ βάλλει διὰ τῶν πυροβόλων. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι ἔχουσι πλησιάζει πολὺ καὶ — τοῦ Δελαπόρτα πεσόντος ἐκ τῶν πρώτων — ὁ ὑπολοχαγὸς Ἀδὰμ Δούκας, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν πυροβολαρχίαν ἀλλὰ κατὰ τύχην διενυκτέρευσε παρ' αὐτῇ παρορμῶν τοὺς πυροβολητὰς εἰς ἀντίστασιν διὰ τῶν ὅπλων μάχεται ὀπίσω τῶν ἀσπιδίων. Ὁ ἥρωας αὐτὸς ἔπесεν ἐκεῖ ἐπὶ τῶν πυροβόλων, ὑπερασπίσας αὐτὰ μέχρι τελευταίας ρανίδος τοῦ αἵματός του, ἐνῶ ἀξιωματικοὶ ἀνῆκοντες εἰς τὴν πυρ[χίαν, κατάρθωνον νὰ διασωθῶσιν . .

Ὁ λοχαγὸς Θ. Κοσκινᾶς διατάσσεται ἀπὸ τὸν διοικητὴν τῆς Μοίρας λοχαγὸν Ταμπακόπουλον νὰ ὑποχωρήσῃ. «Διὰ νὰ ὑποχωρήσω πρέπει νὰ μὲ διατάξετε ἐγγράφως. Ὁ Κοσκινᾶς δὲν θὰ δώσῃ σὲ κανένα τὸ δικαίωμα νὰ τὸν πῇ φυγάδα. Σκοτώνεται, ἀλλὰ δὲν ὑποχωρεῖ χωρὶς ἐγγραφον διαταγὴν». Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις τοῦ ἥρωος ἐκείνου. Ὁ διοικητὴς τῆς Μοίρας δισταζὼν ἂν ἔπρεπε νὰ δώσῃ ἐγγραφον διαταγὴν ἀπῆλθεν . . .

Ὁ Κοσκινᾶς μὲ τοὺς ἀνθ)γούς του Οἰκονομόπουλον καὶ Καθήκουρην ἔμειναν ἐκεῖ. Βλέποντες ἑαυτοὺς ἐγκαταλελειμμένους ἀπὸ τὰ στηρίγματά των καὶ τὸ πρὸ αὐτῶν Πεζικόν, προὔτιμησαν νὰ θυσιασθῶσι βάλλοντες κατὰ τῶν ἐχθρικῶν φαλάγγων καὶ διευκολύνοντες τὴν ὑποχώρησιν τῶν φιλίων . . . Οὕτω ἔπесαν εὐγενῆ θύματα τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἀλληλεγύης.

Ὁ Νικολοδήμος, ὁ Καραμήτρος, ὁ Ἀντωνόπουλος ἐγκαταλειφθέντες μαχόμενοι, ἀποσύρονται τελευταῖοι περὶ τὴν 10 ὥραν καὶ μὲ τοὺς λόχους των συγκεντρωμένους . . .

Ἡ Μεραρχία ἐν διαλύσει σπεύδει πρὸς τὴν Κοζάνην . . Ἀξιωματικοὶ περιεπλανήθησαν μεμονωμένοι ἢ μετὰ τινων ἀνδρῶν ἐπὶ ἡμέρας . . . Εὐτυχῶς ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἴτε διότι δὲν ἐπίστευον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν των, εἴτε διότι ἀπησχολοῦντο εἰς τὴν περισυλλογὴν τῆς μεγάλης παντοειδοῦς λείας, δὲν κατεδίωξαν δραστηρίως . . .

Ἐννέα πυροβόλα, ἑκατοντάδες τυφεκίων, τὰ μεταγωγικὰ μάχης καὶ ἅπαν τὸ ἐπὶ τόπου ὑλικόν τῆς Μεραρχίας, περιτλήθον εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων . . .

Κατόπιν ὑπερτάτων προσωπικῶν προσπαθειῶν τοῦ διοικητοῦ

τῆς Μεραρχίας καὶ ἀξιωματικῶν τινων τῶν ὑποχωρούντων τμημάτων, κατορθώθη καθ' ὁδὸν ἡ σχετικὴ ἀνασύνταξις τούτων καὶ ὁ Μέραρχος μεθ' ἑνὸς Συν)τος Πεζικοῦ παρέμεινε τὴν ἐσπέραν πρὸ τῆς Κοζάνης εἰς τὸ χωρίον Ἰσλαμλί, διατάξας τὰ ἕτερα δύο Συν)τα καὶ τὸ Πυρ)κὸν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς Κοζάνην πρὸς ἀνασυγκρότησιν.

Οἱ φυγάδες τῶν μεταγωγικῶν, τῆς ἐφοδιοπομπῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἀμάχων ὑπηρεσιῶν μετὰ τῶν πρώτων φυγάδων τῶν μαχίμων τμημάτων, σπεύσαντες εἰς Κοζάνην μετέδωκαν τὸν πανικὸν καὶ τὰς πλεόν φρικιαστικὰς πληροφορίας. Ἀρχαί τινες τῆς πόλεως ἐγκατέλειψαν αὐτὴν τραπεῖσαι πρὸς Νότον καὶ τηλεγραφοῦσαι πρὸς δικαιολογίαν των, ἐπηυξημένας τὰς πληροφορίας τῶν φυγάδων. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἐπιτελείου τῆς Μεραρχίας μεταβάντες ἐκ τῶν πρώτων εἰς Κοζάνην, προσπαθοῦσι νὰ πείσωσι τὸν τὴν ἐπομένην εἰσελθόντα εἰς αὐτὴν διοικητὴν τῆς Μεραρχίας, ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν Ὁ Ματθαιοπούλος ὅμως ἐπιμένει, παρὰ τὴν πέρειξ του δημιουργηθεῖσαν ἀτμόσφαιραν πανικοῦ καὶ ἡ Κοζάνη σώζεται

Οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ Τουρκικῶν χωρίων, νομίσαντες ὅτι ἡ Κοζάνη ἐγκατελείφθη, ἔσπευδον τὴν πρωΐαν τῆς 26 ἵνα τὴν λεηλατήσωσιν. Εὐρόντες τὰς προφυλακὰς εἰς τὰς θέσεις των, συνεπλάκησαν καὶ ἀπεκρούσθησαν. Οὐχ ἦττον νέος πανικὸς ἐδημιουργήθη ἐν Κοζάνῃ καὶ πολλὰ τμήματα ἔσπευσαν πρὸς Σέρβια, ἐπανελθόντα μετὰ πάροδον 4-5 ὥρων, ἀφοῦ ἐπείσθησαν ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ σοβαροῦ τινος γεγονότος Καὶ ἐνταῦθα ἀπεδείχθη ὅτι ὅπου συνεκρατήθησαν οἱ ἀξιωματικοί, τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεώς των τοὺς ἐμιμήθη.

Ὁ Μέραρχος πρὸς τιμωρίαν τῶν χωρικῶν αὐτῶν, διέταξεν οὐλαμὸν Πυρ)κοῦ ὅπως καταστρέψῃ τὰ ἀπέναντι τῶν προφυλακῶν Τουρκικὰ χωρία, τὰ ὅποια ἐχρησίμευσον ὡς ὀρμητήρια. Ὁ σύνδεσμος τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου ταγ)χης Πυρ)κοῦ Ἀρ. Βλαχόπουλος ἐξώρκιζεν αὐτὸν νὰ μὴ πράξῃ τοῦτο, διὰ νὰ μὴ ἐξερεθίσῃ τοὺς Τούρκους. . . .

—Ἐν ὀνόματι τοῦ Διαδόχου, οὗτινος σᾶς μεταβιβάζω διαταγὴν, ἀναστείλατε κ. Μέραρχε τὴν διαταγὴν σας περὶ κανονιοβολισμοῦ.

—Μὴ νομίζετε ὅτι οἱ Τοῦρκοι μᾶς ἀφίνουν ἐδῶ διὰ ψυχικό. Δὲν δύνανται νὰ μᾶ; ἐκτοπίσουν ἐντεῦθεν καὶ δὲν τὸ πράττουν. Ἡ γνώμη σας περὶ ξρεθισμοῦ αὐτῶν ἦ μή, εἶναι ἀστεία. Ἡ ἐκ μέρους μας ἀδράνεια θὰ ἦτο ἔνδειξις ἀδυναμίας. Ἀπῆντησεν ὁ Ματθαίοπουλος διατάξας τὴν ταχίστην ἔναρξιν τοῦ κανονιοβολισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπεδείχθη ὅτι πολὺ ὠφέλησεν. . .

Τὴν 31 Ὀκτωβρίου ἀφίκετο εἰς Κοζάνην τὸ ἀπὸ τῆς μάχης τῆς Μπανίτσης παῦσαν νὰ δίδῃ σημεῖα ζωῆς τάγμα Χουδάλη μὴ ἀκολουθήσαν τὴν Μεραρχίαν, ἀλλ' ἐκτοτε τραπέν πρὸς Ζέλενιτς—Κλεισοῖραν.

Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔδρασεν ἡ V Μεραρχία, ἣτις φθάσασα μέχρι Μπανίτσης καὶ ἐπὶ τριήμερον συγκρατήσασα τὰς σφοδρὰς ἐπιθέσεις ἐχθροῦ ἀναμφισβητήτως ὑπερτριπλασίον δυνάμεων, παρέσχεν εἰς τὸν ὄγκον τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὴν πολὺτιμον ὑπηρεσίαν τοῦ νὰ διαβῇ τὸν Ἀξιὸν ἄνευ περισπασμοῦ ἐκ τῶν νώτων.

Τὴν 2 Νοεμβρίου ὁ Συν|χης Ματθαίοπουλος κατόπιν διαταγῆς τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου παρέδωκεν εἰς τὸν Συν|χην Γεννάδην, τὴν διοίκησιν τῆς V Μεραρχίας.

Αὕτη ἐφοδιασθεῖσα διὰ πολυβόλων, ἐνισχυθεῖσα, καὶ ἀνασυγκροτηθεῖσα, ἐπεδόθη δραστηρίως εἰς τὴν προπαρασκευὴν διὰ τὴν ἐκδίκησιν. . .

ΚΑΤΑΔΙΩΞΙΣ ΠΡΟΣ ΦΛΩΡΙΝΑΝ

Τὸ αὐτύχημα τῆς V Μεραρχίας καὶ ἡ κάθοδος Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τοῦ ὑπὸ τῶν Σέρβων καταδιωκωμένου, ἐπέβαλον τὴν πρὸς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν μετακίνησιν τοῦ Στρατοῦ. Αἱ Μεραρχίαι II καὶ VII, τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινοπούλου καὶ ἐν Σύνταγμα Ἴππικοῦ, ἀποτελέσαντα τμήμα Στρατιάς ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Καλλάρην θὰ ἐξησφάλιζον τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν, ἐνῶ 4 Μεραρχίαι (I, III, IV καὶ VI) καὶ τὸ 1ον Σύν|γμα Ἴππικοῦ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχιστρατήγου θὰ ἐστρέφοντο πρὸς τὴν Δυτικὴν.

Τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Μοναστηρίου μὴ δυναμένης ἀκόμη νὰ χρησιμοποιηθῇ, ὁ στρατὸς οὗτος ἠναγκάσθη νὰ διανύσῃ τὴν ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρι Φλωρίνης ἀπόστασιν πεζῇ. Ἐξέτελεσεν οὕτω νέαν μακροτάτην πορείαν ὑπὸ διαρκῆ σχεδὸν

βροχήν, ἄνευ ὑπερβολῆς νήστους, διὰ μέσου τελμάτων ὁσάκις ἐβάδιζε διὰ πεδιάδων καὶ δι' ἀκορήμων καὶ δυσβάτων ἀτραπῶν ὁσάκις διέβαιναν ὄρη

Ἡ πορεία μέχρι Βερτεκόπ ἐξετελέσθη εἰς δύο καὶ ἐκεῖθεν εἰς τρεῖς φάλαγγας: Δεξιὰ (III) διὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς καὶ τῶν βορείως αὐτῆς ὑψωμάτων. Κεντρικὴ (VI) διὰ τῆς παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν καρροποιήτου (ὁδοῦ αὕτη εὐρίσκετο εἰς ἀθλιεστάτην κατάστασιν καὶ παρὰ τὰς ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐπεμβάσεις τοῦ Μηχανικοῦ, τὰ Πεδινὰ Πυρ]κὰ (1ον καὶ 4ον Συν]τα) διήλθον μετ' ἀπεριγράπτων δυσχερειῶν καὶ κατόπιν ὑπερτάτων προσπαθειῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν). Ἀριστερὰ (IV) διὰ τῶν ἀτραπῶν τοῦ Βερμίου ὄρους. Ἡ I εἴπετο ὡς γενικὴ ἐφεδρεία ὀπίσω τῆς κεντρικῆς φάλαγγος. Τὸ 1ον Σύν]μα Ἰππικοῦ ὀπίσω τῆς I Μεραρχίας.

Ἡ ἐκ τῶν περὶ τὴν Θεσσαλονίκην χώρων ἐπισταθμεῖας ἐκκίνησις τῶν ἄνω Μεραρχιῶν, ἤρξατο τὴν 30 Ὀκτωβρίου.

Κ Ο Μ Μ Α Ν Ο Σ

Ἡ V Μεραρχία ἀνασυγκροτηθεῖσα πλέον, ἀνελάμβανε τὴν πρωτίαν τῆς 3 Νοεμβρίου τὴν πρὸς Βορρᾶν πορείαν διὰ τὴν ἐκδίκησιν Διηρέθη]εἰς τρεῖς φάλαγγας: Δεξιὰ πλαγιοφυλακὴ 4ον τάγμα Εὐζώνων ἀπὸ Ἰσλαμλὶ διὰ Καραγάτς καὶ Τζονιὰ πρὸς Τρέμπενον· ἀριστερὰ πλαγιοφυλακὴ 1ον Εὐζώνων δυτικῶς τῆς ὁδοῦ πρὸς Καραμπουνάρ· ἡ λοιπὴ δύναμις διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ.

Ἡ δεξιὰ πλαγιοφυλακὴ συγκρουσθεῖσα τὴν πρωτίαν παρὰ τὸ Καραγάτς πρὸς χωρικούς, ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν μετὰ δίωρον συμπλοκῇ. Ἡ ἀριστερὰ προσεβλήθη τὴν 3 μ. μ. ἀπὸ τῶν Β. Δ. τοῦ Ἑρντομουσλὶ ὑψωμάτων. Αἱ κύριαι τέλος ἐχθρικαὶ δυνάμεις ὁρμηθεῖσαι ἀπὸ Καϊλαρίων, κατέλαβον τὴν γραμμὴν: Ὑψώματα δυτικῶς Καραμπουνάρ—ὕψώματα ἀνατολικῶς Κόιμανο.

Εὐθὺς ὡς προσήγγισεν τὸ ἀποτελοῦν τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν 23ον, ἐδέχθη σφοδρὰ πυρὰ Πυρ]κοῦ καὶ Πεξικοῦ, ἀρξαμένου οὕτω τοῦ ἀγῶνος περὶ τὴν 4 μ. μ. Τὸ 23ον, τὸ 22ον καὶ ἐν τάγμα τοῦ 16ου ἐπεμβαίνουσιν εἰς τὴν μάχην, ἡ ὁποία συνεχίσε-

ται σφοδροτάτη μέχρις οὗ ἐπελθοῦσα ἡ νύξ μετὰ ραγδαιότητος βροχῆς διέκοπεν αὐτήν.

Ἡ βροχὴ μετέβαλε τὸ ἔδαφος εἰς λάσπην καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ κατακλιθῇ. Ἐμπνεόμενοι ὅμως ἅπαντες ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκδικήσεως, ὑφίστανται τὰ δεινὰ τῆς ἀπαισίας ἐκείνης νυκτὸς ἐν ὀρθοστασίᾳ καὶ ἀναμένουσι νὰ φωτίσῃ διὰ νὰ συνεχίσωσι τὸν ἀγῶνα. Τῷ ὄντι μόλις ἐφώτισεν, ἡ μάχη ἐπανελήφθη λυσσώδης.

Οἱ Τοῦρκοι δυνάμειος Μεραρχίας περίπου, ἐνισχυμένης ἀπὸ μέγαν ἀριθμὸν τῶν περίξ φανατικῶν Ὀθωμανῶν καὶ διοικουμένης ἀπὸ τὸν τολμηρὸν Μουσταφᾶ πασσᾶν, ὕχι μόνον ἀπέκρουον τὰς ἐπιθέσεις ἀλλὰ καὶ ἀντεπετίθεντο μετὰ λύσεως. Περὶ τὴν 10,30' ἡ μάχη εὗρίσκετο εἰς τὸ ὀξύτερον σημεῖόν της καὶ ἡ κατάσταση τῆς V Μεραρχίας δὲν ἦτο εὐχάριστος. Τὸ 23ον κλονίζεται καὶ ὑποχωρεῖ περὶ τὸ ἐν χιλιομέτρων· πολλοὶ ἀξιωματικοὶ πίπτουσιν ἐν οἷς καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ ἀν[ι]χης Ζούκης μὲ σοβαρὸν τραῦμα εἰς τὸ στήθος. Ἐνισχύεται τὸ Σύν[ι]γμα αὐτό, ἐκτελοῦνται μετακινήσεις τινὲς Πυρ[ι]κοῦ καὶ διατάσσονται νὰ ἐπισπεύσωσι τὴν πορείαν τῶν τὰ διὰ τὴν προσβολὴν τῶν πλευρῶν τοῦ ἐχθροῦ βαίνοντα Εὐζωνικὰ τάγματα. Τὸ ἀπὸ Τρεμπένου ὅμως 4ον Εὐζωνικὸν δὲν φαίνεται καὶ τὸ I τάγμα τοῦ 16ου ἐπιτίθεται σφοδρῶς κατὰ τοῦ Κόμμανο. Ὁ 3ος λόχος ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Μαργαρίτην ἐκτελῶν τολμηρὸν καὶ ὀρμητικὸν ἐλιγμόν, ἀπειλεῖ δι' ὑπερκεράσεως τὸ ἄκρον ἀριστερὸν τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος ἐγκαταλείπει τὸν Κόμμανο καὶ τρέπεται εἰς φυγὴν τὴν 12,30'. Ὁ ἀμφίροπος μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀγών, κλίνει ὑπὲρ τῆς V Μεραρχίας. Τὸ 1ον Εὐζωνικὸν ἐπιτεθὲν ταυτοχρόνως κατὰ τοῦ δεξιοῦ πλευροῦ τῶν Τούρκων, τοὺς ἐκτοπίζει καὶ τοὺς καταδιώκει πέραν τοῦ Καραμπουνάρ. Ἡ ἐχθρική παρατάξις ἀπωλέσασα τὰ δύο ἰσχυρὰ σιγηρίγματα τῶν πτερυγίων της καὶ σφοδρῶς πιεζομένη κατὰ μέτωπον ὑπὸ τῶν ἐφορμησάντων διὰ τῆς λόγξης 22ου καὶ 23ου, τρέπεται εἰς ἄτακτον φυγὴν πρὸς Καϊάρια.

Ἡ V Μεραρχία ἤρchiζε λαμβάνουσα τὴν ἐκδίκησίν της. Ἀρκετοὶ αἰχμάλωτοι, δύο πυροβόλα καὶ δύο πολυβόλα ἐπιπτον εἰς χεῖράς της.

Ο Σ Τ Ρ Ο Β Ο Ν

Αἱ ἐκ Θεσσαλονίκης ἐρχόμεναι δυνάμεις συνήντησαν μικρὰ ἐχθρικά τμήματα τὴν 1 Νοεμβρίου περὶ τὸ Βλάντοβον. Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον λαβὼν τὴν πληροφορίαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατέχουσιν ἰσχυρῶς τὴν στενωπὸν τοῦ Ὀστροβου, διέταξεν ἐπίθελαι κατ' αὐτῆς διὰ τὴν 4 Νοβρίου.

Ἡ III Μεραρχία μετὰ σφοδρὰν συμπλοκὴν Β. Δ. τοῦ Τεχόβου ἔφθασεν τὴν ἐσπέραν εἰς Μπατατσίν.

Ἡ IV διασκορπίσασα δι' ἐνὸς τάγματος τοῦ 11 Σύν)τος περὶ τοὺς 500 χωρικοὺς τῆς περιοχῆς Κατρανίτσης, οἱ ὅποιοι ἐπετέθησαν τὴν πρωΐαν κατὰ τῶν προφυλακῶν της, καύσασα τὰ χωρία τῶν καὶ συντρέξασα τὸν ἀγῶνα τῆς VI διὰ τοῦ 9ου Σύν)τος, κατηυλίζετο τὴν νύκτα πλησίον τῆς λίμνης Ὀστροβου.

Ἡ VI ἔβαινε διὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ πρὸς Ὀστροβον, ὁπότε συνεπέα ἀτελοῦς ἀναγνωρίσεως ὁλόκληρος ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ της εἰσελθούσα εἰς τὴν στενωπὸν καὶ ἐν σχηματισμῷ τετραδίων κατὰ τὸ πλεῖστον εὐρισκομένη, δέχεται τὴν 3.30' μ. μ. αἰφνηδιαστικά πυρὰ ἐξ ὁλοκλήρου τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως καὶ ἐξ ἀποστάσεως οὐχὶ μεγαλυτέρας τῶν 400 μέτρων. Ἐπῆλθε πλήρης σχεδὸν διάλυσις τοῦ 18ου (δύο τάγματα) ἐξ οὗ ἀπετελεῖτο ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ, τραυματισθέντος καὶ τοῦ διοικητοῦ της ταγ)χου Κυρούση. Ὁ μετὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς βαδίζων ἐπιτελάρχης τῆς Μεραρχίας, ὀλίγας στιγμὰς πρὸ τοῦ αἰφνηδιασμοῦ ἰδὼν ὑπόπτους κινήσεις ἐπὶ τινος λόφου, εἶχε διατάξῃ τὴν ὀρειβατικὴν πυρ)χίαν αὐτῆς νὰ ταχθῇ πρὸς πυροβόλησιν. Τοῦτο ὑπῆρξε πολὺ σπουδαῖον διὰ τὴν VI Μεραρχίαν, διότι ἡ πυρ)χία ἐκείνη ἀρξαμένη πάραυτα σφοδροτάτου πυρὸς καθήλωσε κατὰ τὴν δυσχερεστάτην ἐκείνην στιγμὴν τοὺς Τούρκους καὶ μεγάλως συντέειπεν ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς συγχίσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν βαθμιαίαν ἀνασυγκρότησιν τῶν ἀναμιχθεῶν μονάδων τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς. Κατωρθώθη οὕτω νὰ κρατηθῇ ὁ κατὰ μέτωπον ἀγὼν, ἐνῶ τὸ ἐπόμενον τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς 17ον Σύν)μα ἐπιρρεασθὲν ἐκ τῆς συγχίσεως αὐτῆς, μετὰ μεγίστης δυσχερείας ἤγετο πρὸς τὴν γραμμὴν τῆς μάχης.

Ἀντιθέτως οἱ Τοῦρκοι στερούμενοι εὐτυχῶς Πυρ)κοῦ, ἐνεργοῦσιν ἐπίθελαι κατὰ τοῦ δεξιοῦ, ἀλλ' ὁ ὑπ)γὸς Δ. Πετροπουλά-

κης διοικῶν τρεῖς διμοιρίας διαφόρων λόγων, κατορθοῖ νὰ τοὺς ἀποκρούσῃ. Διατάσσεται τότε ἡ ἐπέμβασις μιᾶς πυρ)χίας τοῦ 4ου Πεδινοῦ καὶ τοῦ εἰς τὴν οὐρὰν τῆς φάλαγγος εὐρισκομένου 1ου Συν]τος Εὐζώνων (8ον καὶ 9ον τάγμα). Τοῦ 8ου παραμένειντος ὡς στήριγμα Πυρ)κοῦ, τὸ ὑπὸ τὸν ταγ)χην Ν. Σπυρᾶκον 9ον προπορευομένου τοῦ ὑπὸ τὸν ὑπολ)γὸν Β. Τυπάλδον 2ου λόχου, σπεύδει περὶ τὴν 4,30' μ. μ. εἰς τὸ δεξιὸν τῆς παρατάξεως. Ὁ 2ος λόχος ὑπερβάς τὴν γραμμὴν τῆς μάχης καὶ μετὰ σφοδρότατης ὁρμῆς ἐπιτεθεὶς, ἐκτοπίζει καὶ καταδιώκει τὸ ἀριστερὸν τῶν Τούρκων.

Τῆς IV Μεραρχίας κατερχομένης ἀπὸ Γραμματικόβου, τὸ προπορευόμενον αὐτῆς 9ον Σύν)μα Πεζικοῦ σπεύδει καὶ τασσόμενον περὶ τὴν ἐσπέραν εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς VI, λαμβάνει μέρος εἰς τὴν μάχην.

Ὁ ἀν)χης Παπαδόπουλος (διοικητῆς τοῦ 1ου Εὐζώνων) συν-εννοηθεὶς μετὰ τοῦ ταγ)χου Πλατῆ (διοικητοῦ II τάγματος 17ου), ἀποφασίζουσι νὰ ἐκτελέσωσι νυκτερινὴν πορείαν πρὸς ἀποκοπὴν τῆς πρὸς Ὑοστροβον ὑποχωρήσεως τοῦ ἐχθροῦ. Μόλις ὅμως ἡ φάλαγξ προὐχώρησεν ὀλίγον—7,30' μ. μ.—ἐδέχθη σφοδρὰ πυρὰ καὶ παρητήθη τοῦ σκοποῦ της. Οἱ πυροβολισμοὶ ὅμως αὐτοὶ ἐπέφερον νέαν ἀταξίαν εἰς τὸ 18ον Σύν]μα καὶ ἠνάγκασαν τὸν ἐπιτελάρχην τῆς Μεραρχίας ταγ)χην τοῦ Πυρ)κοῦ Γ. Χατζηανέστην μετὰ τοῦ λοχαγοῦ τοῦ ἐπιτελείου Θ. Παγκάλου, ὅπως σπεύσωσιν εἰς τὴν γραμμὴν διὰ νὰ πληροφορηθῶσι περὶ τίνος ἐπρόκειτο.

Τὴν νύκτα οἱ Τούρκοι ὑπεχώρησαν.

ΣΟΡΟΒΙΤΣ—ΓΚΟΡΝΙΤΣΟΒΟΝ

Παρὰ τὴν Τουρκικὴν ἀντίστασιν, παρὰ τὴν ἀθλιότητα τοῦ καιροῦ, παρὰ τὴν ἀθλιεστάτην κατάστασιν τῶν ὁδῶν καί, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, παρὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν τροφίμων, αἱ φάλαγγες συνεχίζουν τὴν πορείαν των . . .

Ἡ IV Μεραρχία συναντᾷ νέαν ἀντίστασιν τὸ ἀπόγευμα τῆς 6 Νοεμβρίου πέραν τοῦ Σόροβιτς, ἐπὶ τῶν πρὸ τῶν στενῶν Κιριλί-Δερεβέν κατωτέρων ὑψωμάτων. Τάγματά τινα Τουρκικοῦ στρατοῦ μετὰ πυροβόλων καὶ 4 πολυβόλων, θέλουσι ν' ἀπαγορεύσωσι τὴν δίοδον τῶν στενῶν. Δύο τάγματα τοῦ 11ου Συν]-

τος μετὰ μιᾶς πυρ)χίας ἐπιτίθενται, προηγουμένης τῆς Μεραρχιακῆς ὕλης. Ὁ λοχίας τοῦ Ἱππικοῦ Οἰκονόμου—τὸν ὁποῖον εἶδομεν εἰς τὴν ἀψιμαχίαν Μόρκρου—τραυματισθεὶς σοβαρῶς, ξεψυχᾷ μετ' ὀλίγον εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ διοικητοῦ του Μάνου. Τὸ Πυρ)κὸν τῶν Τούρκων ἐκτελεῖ βολὴν λίαν ἄστοχον, ἀλλὰ τὰ πολυβόλα καὶ τὰ τυφέκιά των θερρίζουσι. Τὸ συνοδεῦον τὰ δύο τάγματα Πυροβολικόν μας δὲν δύναται νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα. Αἰφνης μία πυρ)χία θεᾶται τρέχουσα ἐντὸς τῆς κοιλάδος καὶ φθάνουσα εἰς αὐτὴν τὴν γραμμὴν τῆς μάχης. Εἶναι ὁ λοχαγὸς Μετζελόπουλος ὁ ὁποῖος ἀναγνωρίσας κατάλληλον τοποθεσίαν καὶ τάξας τὰ πυροβόλα του, βάλλει δραστηρίως κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ Πυρ)κοῦ καὶ Πεζικοῦ. Τὸ Πυρ)κὸν ἀποσύρεται, τὰ πολυβόλα καταστρέφονται, τὸ Πεζικὸν τρέπεται εἰς φυγὴν πρὸς τὰ στενὰ τοῦ Κιριλίδερβέν

Καθ' ἣν ὥραν ἡ IV Μεραρχία ἐμάχετο εἰς Σόροβιτς, ἡ VI κατήγαγεν ἐτέραν λαμπρὰν νίκην εἰς Γκορνίτσοβον, ἐνθα οἱ ἐξ Ὀστρόβου ἐκτοπισθέντες Τοῦρκοι, ἀπεφάσισαν ν' ἀντισταθῶσι.

Τὸ ὑπὸ τὸν ὑπίλαρχον Μ. Μεταξᾶν ἱππικὸν τῆς VI Μεραρχίας, συνηντᾶτο περὶ τὴν 1 μ. μ. εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πρὸ τοῦ Γκορνιτσόβου στενωποῦ μετὰ προκεχωρημένων ἐχθρικῶν τμημάτων. Καταφθάσαν μετὰ μίαν ὥραν τὸ 1ον Ἱππικὸν Σύν)μα, τὸ ὁποῖον τὴν ἡμέραν ἐκείνην διετάχθη νὰ προπορευθῇ, ἐτήρησε τὴν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ μέχρις ἀφίξεως τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τῆς Μεραρχίας, ἀποτελομένης ἀπὸ τὸ 1ον Σύν)μα Εὐζώνων δύο λόχους Μηχανικοῦ ὑπὸ τὸν Ταγ)χην Φωτιάδην καὶ τὴν ὀρειβατικὴν πυρ)χίαν τοῦ Ἄρτη. Ὁ διοικητὴς τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς ἀν)χης Παπαδόπουλος, ἀναγνωρίσας πάραυτα τὰς θέσεις καὶ δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ.

Τρεῖς λόχοι τοῦ 8ου τάγματος εὐζώνων ἐπιτίθενται κατὰ μέτωπον, ἐνῶ ὁ τέταρτος ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Μανωλίδην βαίνει ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ δεξιοῦ πλευροῦ τῶν Τούρκων καὶ ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησίν των. Τὸ 9ον τάγμα ἀκολουθεῖ ἐκ τοῦ συνέγγις ὡς ἐφεδρεία, ἐνῶ ἡ πυρ)χία τάσσεται ἐπὶ καταλλήλου τοποθεσίας. Τὸ 8ον τάγμα παρασυρόμενον ἀπὸ τὸν διοικητὴν του ταγ)χην Ἰατρίδην, ἐπετέθη τόσον ὀρμητικῶς καὶ δραστηρίως, ὥστε οἱ Τοῦρκοι ὑποστάντες μεγάλας ἀπωλείας ὑπεχώρησαν αἰσχύτως.

Σχόντες τὴν ἀπρονοησίαν ν' ἀφήσωσιν εἰς τὰ νῶτά των ποταμόν, κατευθύνονται ὅλοι πρὸς τὴν γέφυραν τὸ μοναδικὸν τοῦτο σημείον διαβάσεώς του. Οἱ Εὐζωνοὶ καταδιώκοντες αὐτοὺς κατὰ πόδας, ἀρχίζουν ἐναντίον των φονικώτατον πῦρ. Ἐπῆλθε τοιαύτη σύγχυσις καὶ τοιαύτη καταστροφή, ὥστε πολλοὶ ἐφονεύθησαν ἐνῶ οἱ διασωθέντες ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν.

Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐμετρήθησαν 190 Τουρκικὰ πτώματα, ἐνῶ τὸ 8ον Εὐζωνικὸν ἔσχε μόνον ἓνα νεκρὸν καὶ ἐπτὰ τραυματίας. Οὕτω ὁ ἐχθρὸς ὁ ὁποῖος πρὸ δύο ἡμερῶν ἠμφισβήτησεν ἐπὶ πολλὰς ὥρας τὴν προχώρησιν ὀλοκλήρου τῆς Μεραρχίας εἰς τὸ Ὑστροβον, ἀνετράπη ἐν ρυπῇ ὀφθαλμοῦ ἀπὸ τρεῖς λόχους, (1ος 2ος καὶ 4ος ὑπὸ τοὺς λοχαγοὺς Βάγιαν, Χριστοφόρου καὶ ὑπὸν Καραχρήστου) τοῦ 8ου Εὐζωνικοῦ εἰς τὸ Γκορνίτσοβον. Τὸ 1ον Σύν)μα Εὐζώνων εἰσῆλθεν εἰς τὸ χωρίον τὴν 5,30' μ. μ.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΦΛΩΡΙΝΗΣ

Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον ἔλαβε παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τὴν πληροφορίαν ὅτι ὁ παρὰ τὸ Μοναστήριον Τουρκικὸς στρατὸς ἐκ 40 χιλιάδων παρεδόθη εἰς τὸν Σερβικόν, οὐχ ἦττον ἐπὶ τῇ προβλέψει ὅτι δυνατόν ἐχθρικά τμήματα νὰ τραπῶσι πρὸς Νότον, διέταξε τὴν ἐσπέραν τῆς 6 N)βρίου τὴν προέλασιν πρὸς Φλώριναν.

Τῶν ἐκ Κιριλί-Δερβὲν καὶ Γκορνιτόβου ἀνατραπέντων Τούρκων οὐδαμοῦ ἀναφανέντων κατὰ τὴν 7ην N)βρίου, αἱ Μεραρχίαι προελάσασαι ἄνευ ἀντιστάσεως ἐστάθμευσαν τὴν ἐσπέραν εἰς τὰς ἐξῆς περιοχάς: IV εἰς Ρόσναν, V εἰς Βαρτολόμ, III εἰς Ζαμπέρδανην, VI εἰς Μπάνιτσαν καὶ I εἰς Γκορνιτόσβον.

Τὸ 1ον Σύν)μα Ἰππικοῦ βαῖνον ταχέως ἔφθασε τὴν 1ην μ.μ. εἰς τὸν Σιδ. Σταθμὸν Φλωρίνης, ἐνῶ ἀναγνώρισίς του ὑπὸ τὸν ὑπίλαρχον Ν. Σπυρόπουλον εἶχε προχωρήσῃ πρὸς Βορρᾶν μέχρι Κλαμπούτσιστας. Τουρκικὰ τμήματα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἀσύντακτα, ἔβαινον ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Φλώριναν, ἐνῶ ἔλη Σερβικοῦ Ἰππικοῦ εἶχε φθάσῃ μέχρι Βακούφκιοι. Τὸ 1ον Ἰππικὸν διὰ τολμηρᾶς ἐνεργείας συλλαμβάνει καὶ ἀφοπλίζει ὅλας τὰς ἔξω τῆς Φλωρίνης ὁμάδας, ἐνῶ περίπολος ὑπὸ τὸν ἐπιλοχίαν Δῆμον Δήμου προχωρήσασα μετὰ τόλμης καὶ ἀποφασιστικότητος εἰσέρχεται εἰς τὴν πόλιν.

Ἐντὸς τῆς Φλωρίνης εὐρίσκοντο πάμπολλοι Τοῦρκοι στρατιῶται τοὺς ὁποίους οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν πρόσεπάθουν ν' ἀνασυντάξωσιν, ἐνῶ Τοῦρκοι χωρικοὶ καὶ τῆς πόλεως ἐνεθάρρουν αὐτοὺς εἰς ἀντίστασιν. Ἡ παρουσία ὅμως τῆς Ἑλληνικῆς περιπόλου τοὺς ἐτάραξε καὶ ἡ μετ' ὀλίγον εἰσόδος τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τοῦ Συν)τος (μία ἴλη ἐβδομήκοντα περίπου ἱππέων) ἀπήλπισε τοὺς ἀξιωματικούς, ἐνῶ ηὔξανε τὸν πανικὸν τῶν κατακλυζόντων τὰς ὁδοὺς τῆς Φλωρίνης ἐνόπλων Τοῦρκων στρατιωτῶν. Τὴν 2,30' περίπου εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ Συντάγματος.

Τὸ Ἴον Σύν)μα Ἰππικοῦ συνέλαβε 1300 αἰχμαλώτους, ἐν οἷς 4 ἀξιωματικοί. Διὰ προκηρύξεως ἀνήγγειλε τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως, διώρισε δήμαρχον, ἀφώπλισε τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ κατήρτισε πολιτοφυλακὴν. Ἐνεκατέστησε προφυλακὰς πέραν τῆς πόλεως καὶ ἀπέστειλεν ἀναγνωρίσεις διὰ τὴν λῆψιν τῆς ἐπαφῆς μετὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Τὴν 5ην μ. μ. ἀφίκετο Σερβικὴ ἴλη, ἣτις ζητήσασα φιλοξενίαν ἐγένετο εὐχαρίστως δεκτὴ.

Τουρρικαὶ δυνάμεις ἀρκούντως συντεταγμέναι κατέχουσι τὰ δυτικῶς τῆς πόλεως ὑψώματα εἰς ἀπόστασιν 4·5 χιλιομέτρων. Ὁ Τουρρικὸς πληθυσμὸς τῆς Φλωρίνης ἦτο ἐξηγριωμένος. Ἀνταρτικὰ (Σερβικὰ καὶ Βουλγαρικὰ) στίφη ἠπειλουν σφαγὰς καὶ λεηλασίαν. Οἱ αἰχμάλωτοι εἶχον ἀνάγκην φρουρήσεως. Τέλος τὴν πρωΐαν ἔπρεπε νὰ συνεχισθῇ ἡ καταδίωξις τοῦ ἐχθροῦ. Ἴδου προβλήματα τὰ ὅποια εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ Ἴον Ἰππικὸν Σύνταγμα. Ἐζήτησεν ὅθεν ἐσπευσμένως τὴν ἀποστολὴν Συντάγματος τινος Πεζικοῦ.

Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον διατάσσει ὅπως σπεύσῃ τὸ 8ον Σύνταγμα εἰς Φλώριναν. Τοῦτο μόλις ἔχον ἀποπερατώσῃ τὸ στήσιμον τῶν ἀντισκλήνων διὰ ν' ἀναπαυθῇ κατόπιν ἐπιπόνου ἡμερησίας πορείας, διατάσσεται τὴν 5, 30' νὰ ἐτοιμασθῇ πρὸς ἀναχώρησιν καὶ τὴν 5,42'' ἐκκινεῖ. Ἀφικθὲν περὶ τὴν 10 νυκτερινὴν εἰς Φλώριναν ἀνέλαβεν ἀμέσως ἀπάσας τὰς ὑπηρεσίας, τοῦ Ἰππικοῦ ἀπελευθερωθέντος οὕτω διὰ τὴν καταδίωξιν τῆς ἐπομένης.

Εἰς τὸν Σιδ. Σταθμὸν κατεσχέθησαν 5 ἀτμομηχαναὶ καὶ 300

βαγόνια πλήρη υλικῶν, τὰ ὁποῖα οἱ Τοῦρκοι μετέφερον ἐκ Μοναστηρίου ἵνα σώσωσιν αὐτὰ ἀπὸ τοὺς Σέρβους. Δυτικῶς τῆς Φλωρίνης καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, κατὰ τὴν πανικόβλητον ὑποχώρησίν των οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέλειψαν 20 πεδινὰ πυροβόλα, πλεῖστα βλητοφόρα καὶ ἄπειρα υλικά πολέμου. Μέρος τούτων εὔρε τὸ 8ον Σύνταγμα κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προφυλακῶν τὴν ἐσπέραν, μέρος δὲ τὸ 1ον Σύνταγμα Ἰππικοῦ κατὰ τὴν προέλασιν τῆς ἐπομένης. Συνελήφθησαν ὑπὲρ τὰς 3,000 αἰχμάλωτοι.

Οὗτω μετὰ ἑννεαήμερον συνεχῇ πορείᾳ, ὑπὸ δυσμενεστάτας καιρικᾶς συνθήκας, δι' ἑδαφῶν ἀβάτων κατὰ τὸ πλεῖστον, μετὰ ἐπανειλημμένας μάχας, μὲ ἑλλειπῇ τέλος διατροφῇ, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔφθανεν ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Φλώριναν. Δὲν ἔσπευδε τόσον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς V Μεραρχίας οὐδόλως ἐνοχλουμένης ἐν Κοζάνῃ, ὅσον διὰ τὴν δώσῃ τὴν χεῖρα εἰς τοὺς περὶ τὸ Μοναστήριον μαχομένους Σέρβους.

Ἡ ἀξία ἰδιαιτέρας μελέτης ἐσπευσμένη στρατιωτικῇ αὐτῇ πορείᾳ, ἔστω πρὸς ἀπάντησιν τοῦ Γάλλου λοχαγοῦ L. Loiseau, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ἔργον του «Ὁ πόλεμος τῶν Βαλκανίων» ἐπληροφόρει τῷ 1913 τὸ κοινὸν ὅτι : «Μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Θεσ)νίκης ὁ ὄγκος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐστράφη πρὸς Μοναστήριον. Ἡ κίνησις ἐξετελέσθη βραδέως καὶ κατὰ τρόπον ὥστε ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν περιοχὴν Μπανίτσης, μετὰ τὴν μάχην τὴν ὁποίαν διεξήγαγον οἱ Σέρβοι μερὶ τὸ Μοναστήριον.»!!....

Ἡ πληροφορία τῆς Κυβερνήσεως περὶ παραδόσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ Μοναστηρίου εἰς τὸν Σερβικὸν ἀπεδείχθη ἐσφαλμένη, καθόσον ἐξηκριβώθη ὅτι τὴν 6 καὶ 7 Ν)βρίου διῆλθε διὰ Φλωρίνης στρατὸς 40,000, μετὰ 30 πεδινῶν, 15 ὀρειβατικῶν πυροβόλων καὶ 6 - 7,000 ἱππέων, ὑπὸ τὸν Τζαβίτ πασσάν. Οὗτος κατηυθύνθη πρὸς Ἰωάννινα διὰ Κορυτσᾶς, πλὴν 2 - 3 ταγμάτων μετὰ τινων ὀρειβατικῶν πυροβόλων, διευθυνθέντων εἰς Καστορίαν.

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀπομάκρυνσιν τῶν Τούρκων, λόγῳ τοῦ ἐνσκήψαντος βαρυτάτου χειμῶνος, καὶ τῆς καταπονήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τὸ 1ον Σύν)μα Ἰππικοῦ κατεδίωξε καὶ παρηκολούθησεν ἐκ τοῦ σύνεγγις τὸν ἐχθρὸν μέχρι Μπιγλίστης, ἐνῷ αἱ Μεραρχίαι ἐπεστάθμευον ὡς ἐξῆς : I εἰς Θεσ)νίκην Σιδηροδρο-

μικῶς. V εἰς Κοζάνην. VI εἰς Ρόσον. III εἰς Ζέλενιτς - Λέχοβον.
IV εἰς Φλώριναν.

ΤΟ ΟΓΔΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Τὴν 10 πρωϊνὴν ὥραν τῆς 30 Ὀκτωβρίου, τὸ ὄγδοον Σύν)μα ἐν Μπουγαριόβω εὗρισκόμενον, διετάχθη ὅπως ἐτοιμασθῇ πάραυτα πρὸς ἀναχώρησιν. Τὴν μεσημβρίαν ὁλόκληρος ἡ IV Μεραρχία ἀνεχώρη ἐκ Μπουγαριόβου, ἀκολουθοῦσα τὴν ὁδὸν διὰ τῆς ὁποίας πρὸ ἑξ ἡμερῶν ἀφίκετο εἰς αὐτό.

Οἱ ἄνδρες ἦσαν εὐχαριστημένοι διότι ἀφῆκαν τὸν τόπον ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον τόσα ὑπέφερον καὶ συνεζήτουν περὶ χαρεῖς περὶ τῆς ἀναχωρήσεως. Τινὲς ἐξέφραζον τὴν γνώμην ὅτι ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθωσι εἰς Θεσ)νίκην, ἄλλοι ὅτι ᾠήξαντος πλέον τοῦ πολέμου ἀπέρχονται εἰς τὰς οἰκίας των. Ὑπῆρξαν μάλιστα καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι διότι μετὰ τὸν νικηφόρον πόλεμον «τοὺς ἐπῆγγαιναν εἰς τὰ σπίτια των πεζῇ»!... Δὲν βραδύνει ὅμως νὰ γνωσθῇ ἡ ἀλήθεια καὶ ὅλοι πληροφοροῦνται ὅτι τοὺς ἀναμένει ἔργον βαρὺ καὶ τιμητικόν, ὅτι σπεύδουσι πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς V Μεραρχίας ἡ ὁποία ὑπέστη σοβαρὸν ἀτύχημα.

Τὴν 3ην μ. μ. ἡ Μεραρχία διήρχετο διὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γεφύρας, ἐκεῖθεν τῆς ὁποίας ὑπῆρχον δύο βαγόνια πλήρη ἄρτου. Οἱ ἄνδρες εἶχον πλέον τῶν ἑξ ἡμερῶν νὰ λάβουν ἄρτον, ἐν τούτοις ἡ θέα τοῦ δὲν τοὺς ἐτάραξε καθόλου. Μὲ τάξιν ὑπερβαίνουσιν τὰ ὅρια πάσης περιγραφῆς καὶ μὲ σιωπὴν ἀποδεικνύουσιν ἰδεώδη πειθαρχίαν, οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες οἱ ἐπὶ τόσας ἡμέρας τραφέντες μὲ βραστὸ καλαμπόκι, τάσσονται εἰς γραμμὴν καὶ ἀναμένει ἕκαστος τὴν σειρὰν τοῦ διὰ νὰ λάβῃ τὸν ἄρτον τοῦ. Ἡ ἀξιωματικὸς ἐκεῖνη περίστασις συνεκίνησεν ὑπερβαλόντως τοὺς ἀξιωματικούς. Βασιζόμενοι οὗτοι ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἀρετὰς τῶν στρατιωτῶν των, μὲ χαρὰν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ θάρρος εἰς τὴν καρδίαν σκέπτονται ὅτι δύνανται ν' ἀντικρύσωσι τὰς πλέον δυσκόλους περιστάσεις καὶ ὅτι εἰς τὰ νέα ἐδάφη πρὸς τὰ ὁποῖα διετάχθησαν νὰ βαδίσωσι, δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ συλλέξωσι δάφνας.

Τὴν 5,30' μ. μ. τὸ Σύνταγμα ἐπισταθμεύει εἰς Σαρίτσαν.

Τὴν ἐπομένην, 31 Ὀκτωβρίου, κατηυθύνθη εἰς Γιανιτσά διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐγέ-

νετο ἀντιληπτὸν τὸ εἶδος τοῦ πανικοῦ, τὸν ὁποῖον ὑπέστησαν μετὰ τὴν μάχην τῶν Γιαντισῶν οἱ Τοῦρκοι. Ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ ἦσαν πεταγμένα μέσα εἰς τὴν λάσπην παντὸς εἶδους ἀντικείμενα: κιβώτια ὀβίδων καὶ φυσιγγίων, βλητοφόρα, βοῦδάμαξαι, κάρρα, σκηναί, γυλιοί, χλαῖναι, κλινοσκεπάσματα, παπλώματα, ἄλογα, ἡμίονοι, ὄπλα, φυσίγγια, ὀβίδες. Ἄπαντα ταῦτα ἀπεδείκνυν ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ὑπεχώρησαν ἐκ Γιαντισῶν, ἀλλ' ἐτράπησαν εἰς φυγὴν μορφῆς: ὁ σῶζων ἑαυτὸν σωθήτω. Ἀλλὰ μήπως ἦτο μόνον ὁ πανικός τοῦ στρατοῦ; ἦτο καὶ ὁ πανικός τῶν κατοίκων. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι μόλις ἀντελήφθησαν ὅτι τὸ τέλος τῆς μάχης δὲν ἦτο καθόλου αἴσιον διὰ τοὺς Τούρκους, ἤρπασαν ὅτι ἡδυνήθησαν καὶ ἐτράπησαν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ δρόμου πτώματα γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποκαμοῦσαι ἀφέθησαν ἔρημοι διὰ τὰς θανατώσας τὸ ψῦχος. Μία γυνὴ μὲ τὸ παιδί της εἰς τὸν κόρφο, ἦταν σκεπασμένη μὲ ἓνα παλὸ πᾶπλωμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἡδυνήθη νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τὸν ἐκ ψύξεως θάνατον. Εἰς τὴν μοναδικὴν αὐτὴν πρὸς Θεσσαλονίκην ὁδὸν διεξήχθη πάλῃ μεταξὺ φευγόντων στρατιωτῶν καὶ κατοίκων. Διὰ τῆς ὁδοῦ αὐτῆς ἔπρεπε νὰ διέλθουν τὰ πυροβόλα τοῦ στρατοῦ καὶ αἱ βοῦδάμαξαι τῶν χωρικῶν, οἱ στρατιῶται καὶ αἱ ἡμιαποθνήσκουσαι γυναῖκες μὲ τὸν μπόγον εἰς τοὺς ὤμους. Ἀντὶ ὁ στρατὸς ν' ἀφήσῃ νὰ διέλθουν πρῶτα αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ, ὥρμησεν αὐτὸς ἑξαλλος ἀπὸ τὴν ιδέαν τοῦ κινδύνου καὶ ἔσπευσε νὰ διέλθῃ τὸν Ἀξιόν. Ἦτο ἡ τραγικὴ στιγμή τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου. Ἀντὶ ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὴν σωτηρίαν τῶν ἄλλων, ἔκρινεν ὅτι ἔπρεπε νὰ φροντίσῃ πρωτίστως διὰ τὴν ἰδικὴν του σωτηρίαν. Ὅπισθεν τοῦ ὁ φόβος καὶ τὸ ψῦχος ἐνέκρυνον ὁλόκληρον κόσμον ἀδυνάτων ὑπάρξεων!

Ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις αὐτὰς τὸ 8ον Σύνταγμα εἰσῆλθε τὴν 4ην μ. μ. εἰς τὴν γνώρισίμην πόλιν τῶν Γιαντισῶν. Χάρις εἰς τὸν ἐκεῖ παραμένοντα 1ον λόχον τοῦ ἐφωδιάσθη δι' ἀφθόνου ἄρτου, καὶ τὴν ἐπομένην — 1 Νοεμβρίου — διασχίσαν τὴν μεταξὺ Γιαντισῶν-Βοδενῶν μεγάλην πεδιάδα, ἀφίκετο τὴν 5 μ. μ. εἰς σιδ. Σταθμὸν Βερτεκόπ. Εἰς τοὺς ἄνδρας διενεμήθησαν τὴν πρωτὴν ῥέγγες καὶ κεφαλοτῆρι. Ταῦτα ἐπέφερον τοιαύτην δίψαν, ὥστε διέλυσαν σχεδὸν κατὰ τὴν πορείαν τὸ Σύνταγμα.

Τὴν 2 Νοεμβρίου ἀνελαμβάνετο ἡ πρὸς τὸ Βέρμιον ὄρος ἄνοδος. Ἡ πορεία ἄρχεται ἀπὸ τῆς 7 πρωΐνης πλὴν ἡ ἀτραπὸς διὰ τῆς ὁποίας βαδίζει ὁλόκληρος ἡ Μεραρχία, ἐπιφέρει μεγάλην ἐπιμῆκυνσιν καὶ συχνοτάτας στάσεις, ἰδίᾳ εἰς τὸ ὄγδοον Σύνταγμα τὸ ὁποῖον τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐβάδιζε τελευταῖον. Περὶ τὴν θην μ. μ. νυκτώνει, πλὴν ἡ πορεία συνεχίζεται πρὸ τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ σπεύσωμεν πρὸς τὴν Φλώριαν. Εὐτυχῶς ἡ Σελήνη διευκολύνει τὴν πορείαν, διότι ἄλλως θὰ ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ συνεχισθῇ αὕτη ἐπὶ τόσον ἀνωμάλου, δασώδους καὶ διακεκομμένου ἐδάφους. Τὴν 8,30' τέλος τὸ Σύν)μα καταυλίζεται παρὰ τὸ χωρίον Πόδος.

Κατὰ τὸ κρατοῦν τότε σύστημα, τὰ μαγειρικά σκεύη τῶν λόγων καὶ αἱ ἀποσκευαὶ τῶν ἀξιωματικῶν ἐβάδιζον μετὰ τῶν μεταγωγικῶν σώματος. Ἀλλὰ ταῦτα κατὰ τὸ πλεῖστον ἦτο ἀδύνατον νὰ φθάσωσι τὴν ἐσπέραν τὰς φάλαγγας καὶ οὕτω καθίστατο ἀδύνατος ἡ παρασκευὴ συσσιτίου διὰ τοὺς ἄνδρας, ἐνῶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἔμενον ἄνευ ἀντισκήνου καὶ κλινοσκεπάσματος. Προκειμένου ὅμως ἡ πορεία νὰ συνεχισθῇ κατὰ τὸν αὐτὸν ἐσπευσμένον τρόπον καὶ δι' ἐδάφους ἀνωμάλου, παρακλήσει τῶν Σύν)των ἡ Μεραρχία ἐνέκρινεν ὅπως τὰ μαγειρικά σκεύη καὶ αἱ ἀποσκευαὶ τῶν ἀξιωματικῶν βαδίζωσι μετὰ τῶν μεταγωγικῶν μάχης, ἅτινα παρηκολούθουν τὰ τάγματα ἐκ τοῦ σύνεγγις.

Τὴν 3 Νοεμβρίου συνεχίζεται ἡ ἄνοδος ἐπὶ τοῦ Βερμίου ὄρους, τὸ ὁποῖον διὰ δευτέραν φορὰν διαβαίνουν οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες. Τὴν πρώτην—14 Ὀκτωβρίου—διῆλθον διὰ τῆς νοτίας ἄκρας του παρὰ τὸ ὑψόμετρον 1350, διώκοντες τοὺς ἐκ τῶν στενῶν τῆς Πόρτας καὶ τοῦ Σαρανταπόρου ὑποχωροῦντας Τούρκους. Ἡδη—μετὰ εἴκοσι ἀκριβῶς ἡμέρας—διέρχονται διὰ τῆς βορείας ἄκρας, ὀλίγον βορειότερον τοῦ ὑψομέτρου 1900, μεταβαίνοντες πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς V Μεραρχίας. Ἡ πορεία τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὑπῆρξε κυριολεκτικῶς μαρτυρικὴ. Εἰς ἀτραπὸν ἀνηφορικὴν καὶ ἀπόκρημνον, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ ζῶα μετὰ μεγίστης δυσκολίας ἀνέβαζαν τὸ φορτίον των καὶ οἱ ἱππεῖς ἐκρατοῦντο ἀπὸ τὴν χαίτην, οἱ ἄνδρες καταβεβλημένοι ἀπὸ συνεχεῖς τετραήμερους καὶ μακρὰς πορείας, μὲ πληγωμένον τὸ πόδα ἀπὸ τὴν ἀρβύλα καὶ ξεφλουδισμένους τοὺς ὦμους ἀπὸ τὸν γυλίον, βαδίζουσιν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης

ἐνδείξεως γογγισμοῦ. Εὐτυχῶς ὅτι ὁ θαυμάσιος καιρὸς καὶ ἡ ἀγρία μεγαλοπρέπεια τοῦ ἀπὸ λύκους καὶ ἄρκουδες κατοικουμένου ἐκείνου δάσους, διεσκέδαζον ἐν τινι μέτρῳ τὴν κόπωσιν. Τὴν 1 μ. μ. ὥραν ἡ φάλαγξ εὐρίσκετο εἰς τὴν κορυφὴν καὶ μετὰ ἡμισείας ὥρας ἀνάπausιν, ἐσυνέχισε τὴν πορείαν της μέχρι τῆς 5 μ. μ. ὁπότε κατηυλίσθη ἔξωθι τοῦ χωρίου Γραμματικόβον.

Διὰ τὰ παρὰσχῶ ὠχρὰν εἰκόνα τοῦ μεγαλειώδους ὕψους εἰς τὸ ὁποῖον αἱ ἡθικαὶ ἐν γένει ἀρεταὶ καὶ ἡ πειθαρχία τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἐκείνου Στρατοῦ εἶχον φθιάσῃ ἀναφέρω τὸ ἐξῆς ἐπεισόδιον: Ἐξωθι τοῦ χωρίου εἰς στρατιώτης συνέλαβε μίαν χῆνα καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν θέσιν του· καθ' ἣν στιγμὴν ὁ πτωχὸς ἐσκέπτετο ἴσως κατὰ ποῖον τρόπον θὰ τὴν μαγειρεύσῃ, ἐπεμβαίνει ὁ ἀείμνηστος ταγ[χης Γ. Χριστόπουλος καὶ τὸν διατάσσει ν' ἀπολύσῃ τὴν χῆνα. Ὁ ἄγνωστος ἐκεῖνος ἥρως συνεμορφώθη ἀμέσως πρὸς τὴν διαταγὴν τοῦ ταγ[χου του χωρὶς τὴν ἐλαχίστην ἐνδειξιν δυσανασχετήσεως, καίτοι ἀπὸ διημέρου δὲν εἶχε ποσῶς παρασκευασθῆ συσσίτιον.

Τὴν μεσημβρίαν τῆς 4 Νοεμβρίου τὸ 8ον Σύνταγμα ἐκκινεῖ ὑπὸ βροχὴν καὶ τὴν 6 μ. μ. καταυλίζεται παρὰ τὴν λίμνην τοῦ Ὀστρόβου. Τὴν νύκτα παρασκευάζεται συσσίτιον διὰ τὴν πρῶταν τῆς ἐπομένης.

Τὴν 5 N)βρίου πορευθὲν ὑπὸ τὴν αὐτὴν λεπτὴν καὶ διαπεραστικωτάτην βροχὴν, καταυλίζεται τὴν ἐσπέραν παρὰ τὸ χωρίον Κολάρτσι. Τὸ χωρίον ἦτο τελείως ἔρημον, ἀλλὰ εἰς τὰς οἰκίας ἐπεκράτη ἀπόλυτος τάξις μὲ ὅλα τὰ εἶδη εἰς τὴν θέσιν των. Οἱ κάτοικοι πληροφορηθέντες βραδέως περὶ τῆς προσεγγίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἔσπευσαν ν' ἀπομακρυνθῶσι χωρὶς νὰ λάβωσι τὸν καιρὸν νὰ συναποκομίσωσι τίποτε. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἔσπευσμένη ἀναχωρησίς των εἶχε τὸν λόγον της. Ἦσαν ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον συνειργάσθησαν μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὄχι μόνον ἐκτύπησαν ἐκ τῶν νώτων τὰ ὑποχωροῦντα τμήματα τῆς V Μεραρχίας, ἀλλὰ καὶ ἔσφαξαν κατὰ τὸν ἀγριότερον τρόπον τοὺς δυστυχεῖς Ἑλληνας στρατιώτας οἱ ὁποῖοι ἔπесαν εἰς χεῖράς των. Ἀπόδειξις αἱ οἰκίαι των, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πλήρεις εἰδῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τὰς ὁποίας εὐρέθησαν πολλὰ ἀντικείμενα ἀνήκοντα εἰς ἀξιωματικούς καὶ ἰδίᾳ

τοὺς κατὰ τὸν αἰφνηδιασμὸν τοῦ Σόροβιτς φονευθέντας τοιούτους τοῦ Πυρικοῦ. Εἷς τινὰ μάνδραν εὐρέθησαν τὰ πτώματα τεσσάρων στρατιωτῶν μας ἐσφαγμένων ὡς ἀρνία. Ἀπαντα ταῦτα προὐκάλεσαν μεγίστην συγκίνησιν καὶ ἀγανάκτησιν καὶ διὰ τοῦτο τὸ χωρίον ἐκείνο, τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς ὑπῆρξεν ὁ τόπος μαρτυρίου πολλῶν Ἑλλήνων πεσόντων εἰς χεῖρας τῶν αἰμοβόρων κατοίκων του, ἐκάη.

Συσοίτιον παρεσκευάσθη ἄφθονον τήν τε ἐσπέραν καὶ τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης, χάρις εἰς τὰς ἐν τῷ χωρίῳ εὐρεθείσας μεγάλας ποσότητας ὀρυζῆς καὶ βουτύρου. Ραγδαιοτάτῃ ὁμως βροχῇ διαρκέσασα καθ' ὅλην τὴν νύκτα κατεπόνθησε ὑπερβολικῶς τοὺς ἄνδρας.

Τὸ II τάγμα ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς νυκτὸς πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν χωρίων τῆς πρὸς Καϊλάρια πεδιάδος. Τὸ λοιπὸν Σύνταγμα ἐκκινήσαν τὴν 8 π. μ. κατηγυθύνθη εἰς Σόροβιτς παρὰ τὸν Σιδ. Σταθμὸν τοῦ ὁποίου κατηγύσθη τὴν 6 μ. μ. Ἀπασα ἡ κοιλὰς ἐκείνη ἦτο πλήρης ἀπὸ πτώματα Ἑλλήνων στρατιωτῶν, παραμορφωμένα καὶ φέροντα τὰ ἔχνη ἀπανθρώπων βασανιστηρίων.

Τὴν ἐσπέραν συνοδεία χωροφυλάκων ἔφερεν εἰς τὸ στρατηγεῖον τῆς Μεραρχίας ἑπτὰ Τούρκους χωρικοὺς ἐνόπλους οἱ ὅποιοι εἶχον εἰσδύσῃ ἀπαράτηρητοι εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Χειρουργείου, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ δημιουργήσωσι ταραχὴν τὴν νύκτα. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο εἷς γέρον Χότζας μ' ἐξηγριωμένην μορφήν, ὁ ὁποῖος μόλις ἐπλησίασεν εἰς τὸ Στρατηγεῖον ἔριψε κατὰ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ χειρομυβίδια, ἡ ὁποία καίτοι ἐκραγεῖσα δὲν προὔξενε δυστύχημά τι. Ἐδικαίσθησαν ἀμέσως καὶ τοὺς παρέταξαν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς καταδίκης. Ἐνῶ ὅλοι ἦσαν ὠχροὶ καὶ εἰς τὸ βλέμμα των ὑπῆρχεν ἱκεσία, ὁ Χότζας ἦτο ἀπολύτως ἥσυχος καὶ ἔσφιγγεν εἰς τὸ στήθος του παλαιὸν χονδροδεμένο κοράνιον.

Τὸ 8ον Σύν)μα ἠγέρθη τὴν 4ην ὥραν, τῆς 7 Ν]βρίου καὶ πρὶν ἢ φωτίσῃ καλῶς ἐιέθη εἰς κίνησιν, ὅπως καταλαμβάνον τὰ ὑπερθεῖν τοῦ χωρίου «Πέτερσκο» ὑψώματα, ἐπιτεθῇ συμφώνως τῇ διαταγῇ τῆς Μεραρχίας κατὰ τοῦ πλευροῦ τῶν Τούρκων. Ἡ κίνησις ὁμως αὕτῃ ἀπεδείχθη ματαία, διότι κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς οἱ Τούρκοι ἀπεσύρθησαν κατόπιν τῆς διὰ Γκορνιτσόβου προελάσεως τῆς VI Μεραρχίας. Ἐν τούτοις τὸ Σύν)μα ἐκ-

πληροῦν τὴν ἐντολὴν τὴν ὁποίαν ἔλαβε, συνεχίζει τὴν διὰ τῶν κορυφογραμμῶν προέλασίν του διερχόμενον διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ χωρίου Τσέροβον. Τὸ χωρίον τοῦτο ἐπαρουσίαζεν εἰκόνα προκαλοῦσαν τὴν θλίψιν καὶ ἀγανάκτησιν. Οὐδὲν ἀπολύτως ἀντικείμενον εὗρίσκετο εἰς τὴν θέσιν του. Αἱ οἰκίαι ἅσασαι ἀνεξαιρέτως κατέκειντο εἰς ἐρείπια, ἀνασκαφεῖσαι ἐκ θεμελίων. Τὰ κατοικίδια ζῶα ἦσαν φονευμένα διὰ τῆς λόγχης. Αὐτὰ τὰ δένδρα μὴ διαφυγόντα τὴν Τουρκικὴν λύσσαν εἶχον ἀποκοπῇ ἀπὸ τῆς ρίζης! Πτωχοὶ Τοῦρκοι! Καταστρέφετε πᾶν τὸ Ἑλληνικόν, νομίζοντες ἴσως ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἐξαφανίσετε τὸν Ἑλληνισμόν! Ἐπὶ τόσους αἰῶνας κατὰ τοὺς ὁποίους εἴχετε ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας τὸν Ἑλληνισμόν τοῦτον, δὲν ἠδυνήθητε νὰ ἐκτιμήσητε τὴν ζωτικότητά του καὶ ν' ἀντιληφθῇτε τὴν ψυχικὴν δυνάμιν του. Δὲν κατανοεῖτε ἐπομένως ὅτι μάτην ἢ ὀργή σας ἐκσπᾷ κατὰ τῶν ἀόπλων πληθυσμῶν, τῶν ζώων καὶ τῶν ἀψύχων ἀντικειμένων; Δὲν ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι αἱ βάνδαλοι αὐταὶ πράξεις σας δὲν ἔχουν ἕτερον ἀποτέλεσμα, εἰ μὴ τὸ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ζῶσα ἀπόδειξις τῆς βαρβαρότητος τῆς ἀγρίας φυλῆς σας; Φυλῆς ἡ ὁποία χάρις ἂν ἔνός μὲν εἰς τὴν κτηνώδη βίαν καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀριθμοῦ της, ἂν ἑτέρου δὲ εἰς τὴν σύγκρουσιν τῶν ἀνηθίκων συμφερόντων καὶ τὴν κυνικὴν ἀντιζηλίαν τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, κατώρθωσεν ἐπὶ τόσους αἰῶνας νὰ τηρῇ ὑπὸ τὸν ἄτιμον καὶ ἀπάνθρωπον τῆς δουλείας ζυγόν, τὴν εὐγενεστέραν καὶ φιλελευθερωτέραν φυλὴν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ νὰ μολύνῃ μὲ τὴν παρουσίαν της τὴν Εὐρώπην!

Περὶ τὴν μεσημβρίαν τὸ Σύν)μα κατῆλθεν εἰς τὴν δημοσίαν ὁδόν. Συναντήσαν τὴν Μεραρχίαν ἐσυνέχισε τὴν πρὸς τὸ χωρίον Ρόσνα πορείαν, ἡ ὁποία ἐξετελέσθη μετὰ δυσχερείας λόγῳ τῆς πολλῆς λάσπης τῆς καλυπτούσης τὴν ὁδόν. Ὅπου καὶ ἂν ἐπάτη κανεῖς, ἐχώνετο κυριολεκτικῶς εἰς τὴν λάσπην. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ὑπέφερεν ὑπερβολικῶς ἦτο τὸ Πεδινὸν Πυρ)κόν. Οἱ ἴπποι εἰς μέγιστον βαθμὸν ἐξηντημένοι ἀπὸ τὴν κούρασιν καὶ τὴν ἑλλειπεί τροφοῖν, ἐποφούσαν εἰς τὸν δρόμον. Παρέστη ἀνάγκη ν' ἀφεθῶσι προσωρινῶς βλητοφόρα τινά.

Περὶ τὴν 4, 45' μ. μ. τὸ Σύν)μα κατηλύζετο ἔξωθι τῆς Ρόσνας καὶ οἱ ἄνδρες ἡτοιμάζοντο ν' ἀναπαυθῶσιν. Αἴφνης προ-

σκαλοῦνται ἐπειγόντως οἱ διοικηταὶ τῶν λόγων καὶ διατάσσονται ὅπως ἐτοιμασθῶσι πάραυτα πρὸς ἀναχώρησιν, διότι ἀπόλυτος ἀνάγκη ἐπιβάλλει ὅπως τὸ Σύν)μα ἐντὸς τῆς νυκτὸς ἀφίχθῃ εἰς Φλώριναν.

Οἱ διοικηταὶ τῶν λόγων σπεύδουσι νὰ μεταδώσωσι τὴν διαταγὴν ταύτην εἰς τοὺς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους διατάσσουσιν ὅπως ἀμέσως προβῶσιν εἰς τὸ χάλασμα τῶν σκιηῶν, ἐτοιμαζόμενοι δι' ἀναχώρησιν. Δὲν δύναται τις παρὰ μετ' Ἑθνικῆς ὑπερηφανείας νὰ τονίσῃ, ὅτι μόνον εἰς Ἑλληνας στρατιώτας ἦτο δυνατόν νὰ δοθῇ ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις, τοιαύτη διαταγή. Μόνον Ἕλληνες στρατιῶται θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτελέσωσι καὶ μάλιστα μετ' εὐχαριστήσεως, διαταγὴν περὶ νέας πενταῶρον νυκτερινῆς πορείας, εἰς στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν μετὰ ἐνδεκάωρον περίπου συνεχῇ ἀνὰ ὄρη καὶ τενάγη πορείαν, ἡτοιμάζοντο νὰ φάγωσι τὸν ξηρὸν ἄρτον των καὶ ἀναπαυθῶσι! Καί ὅμως οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι γνωρίζοντες τὰς καταστροφὰς τὰς ὁποίας προὔξενουν οἱ Τοῦρκοι ὁσάκις διήρχοντο ἀπὸ Ἑλληνικὴν πόλιν, δὲν ὑπελόγησαν τὴν πεινᾶν των καὶ ἐλησμόνησαν τὴν κούρασίν των. Ἐνεπνευσθήσαν ἀπὸ τὸν πόθον ν' ἀπαλλάξωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον, μίαν ἔτι Ἑλληνικωτάτην πόλιν ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ αἱμοβόρου Τούρκου. Ἡθέλησαν νὰ προλάβωσι τὰς ἀτιμώσεις καὶ τὰς καταστροφὰς, τὰς ὁποίας θὰ ἐπέφερεν οὗτος εἰς αὐτὴν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεώς του. Διὰ τοῦτο μετ' εὐχαριστήσεως ἔσπευσαν νὰ ἐκτελέσωσι τὴν διαταγὴν τὴν ὁποίαν ἔλαβον καὶ οὕτω τὸ Σύνταγμα ἐντὸς δέκα λεπτῶν τῆς ὥρας ἦτο ἐτοιμον πρὸς ἀναχώρησιν.

Ἐκκινεῖ μόλις ἀρχίζει νὰ νυκτώνῃ καὶ ὑπὸ δριμύτατον ψυχὸς καὶ τὸ φέγγος καθαρωτάτης Σελήνης τὰ μὲν I καὶ II τάγματα συνεχίζουν τὴν πορείαν, ἐνῶ τὸ III μετεφέρθη σιδηροδρομικῶς. Τὴν 8,30' συνεκεντρώθη εἰς τὸν Σιδ. Σταθμὸν Φλωρίνης καὶ συνεχίσαν τὴν πορείαν ἀφίκετο εἰς τὴν πόλιν τὴν 10 μ. μ.

Τὸ III τάγμα παρέλαβε τὴν ἐν τῇ πόλει ὑπηρεσίαν ἀπὸ τὸ 1ον Ἰππικὸν καὶ ἐνεκατέστησε προφυλακὰς Δ. τῆς Φλωρίνης, τοῦ I τοιοῦτου ἐγκαταστήσαντος τοιαύτας Β. Α. αὐτῆς. Ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἔληξε τὴν 2 πρωϊνὴν ὥραν. Τόσον κατὰ τὴν νύκτα ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἐπομένην συνελήφθησαν πολλοὶ Τοῦρκοι στρατιῶται κριτόμενοι εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ πέριξ χωρία.

Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης συνελήφθησαν ἐντὸς τῆς Φλωρῆνης οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι τῶν χωρίων τῆς πεδιάδος Καϊλαρίων. Εἶναι αὐτοί, οἵτινες ἐπιτεθέντες κατ' ἀρχάς ἐκ τῶν νώτων κατὰ τῆς V Μεραρχίας καὶ εἶτα κατὰ τῶν ὑποχωρούντων τμημάτων αὐτῆς, ὅχι μόνον ἐπέφερον πολλὰς ἀπωλείας ἀλλὰ καὶ ἐβασάνισαν ἀπανθρώπως τοὺς Ἕλληνας στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχον τὸ ἀτύχημα νὰ πέσωσι ζῶντες εἰς τὰς χεῖράς των. Οἱ χωρικοὶ οὗτοι φοβούμενοι ἀντίποινα ἐκ μέρους τῶν προχωρουσῶν καὶ πάλιν Ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἐγκατέλειψαν ὡς εἶδομεν τὰ χωρία των καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἡ Ἑλληνικὴ ὁμως εὐγένεια καὶ ἀγαθὴ καὶ γενναία Ἑλληνικὴ ψυχὴ, δὲν ἐπιτρέπουσιν ὅχι μόνον ἀντεκδικήσεις, ἀλλ' οὐδ' ἐφαρμογὴν καὶ τῶν διεθνῶν νομίμων κατὰ τὰ ὅποια αὐτοὶ ὡς μὴ στρατιῶται ἀλλ' ἀντάρται, ἔπρεπε νὰ τυφεκισθῶσιν ἀμέσως.

Οἱ αἰμοβόροι ἐκεῖνοι Τοῦρκοι, τῶν ὁποίων αἱ χεῖρες ἔσταζον ἀκόμη Ἑλληνικὸν αἷμα, ἀντὶ ν' ἀχθῶσιν ἀπὸ τοῦ τραχήλου ἐπὶ σφαγὴν ὡς τοῖς ἥξιζε, περισυλλέγονται μετὰ στοργῆς καὶ ὅπως προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τὴν ραγδαίαν βροχὴν, ὁδηγοῦνται εἰς τὰ τεμένη τῆς πόλεως! Μετὰ συγκινήσεως δὲ καὶ Ἑθνικῆς ὑπερηφανείας ἔβλεπέ τις τοὺς Ἕλληνας στρατιώτας, νὰ διανέμωσιν εἰς τὰ γυμνόποδα καὶ τρέμοντα ἐκ τοῦ ψύχους τέκνα τῶν αἰμοβόρων σφαγέων τῶν συναδέλφων των, τὸν ὀλίγον ἄρτον τὸν ὅποιον κατορθοῖ νὰ τοῖς προμηθεύσῃ ἢ ὑπηρεσίᾳ! Ὑπέροχος Ἑλληνικὴ εὐγένεια! Ὑπέροχος Ἑλληνικὴ ψυχὴ! Οὐδεμία φυλὴ ὑπὸ τὸν ἥλιον δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς σέ!

Ὁ 3ος λόχος εὐρισκόμενος ἐν προφυλακαῖς ὑποδέχεται περὶ τὴν 9 πρωΐνῃν ὥραν, ἤλην ἀνήκουσαν εἰς τὴν ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Βασιλέως τῆς Σερβίας Πρίγκηπα Ἀρσένιον Μεραρχίαν Ἰππικῶν. Ὁ διοικητὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ λόχου καὶ τῆς Σερβικῆς ἡλῆς ἀνταλλάσσουσι θερμότατον χαιρετισμὸν καὶ συγκαίροντάι ἀλλήλους διὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιτυχίας. Ἐπειδὴ ἐπικρατεῖ ψῆχος καὶ βρέχει ἀκαταπαύστως, ὁ Σέρβος ἀξιωματικὸς φιλοξενεῖται εἰς τὴν σκηνὴν τῶν Ἑλλήνων συναδέλφων του, ἐνθα τῷ προσφέρεται τσαΐ καὶ κονιάκ. Εἶναι περιχαρέστατος καὶ ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ συνενωθῇ, προσπαθεῖ διὰ χειρονομιῶν νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν χαρὰν του καὶ νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ Ἑλληνο-Σερβικὴ συμμαχία εἶναι καὶ

πρέπει νά διατηρηθῇ στενή. Μετὰ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἀφίκετο ὁλόκληρος ἡ Μεραρχία Ἰππικοῦ, ὁ Πρίγκηψ διοικητὴς τῆς ὁποίας ἀνταλλάσσει χειραψίαν καὶ ὀλίγας λέξεις Γαλλιστὶ μετὰ τοῦ διοικητοῦ τοῦ λόχου. Ἀφικθέντος τοῦ διοικητοῦ τοῦ Συν)τος ὅπως ὑποδεχθῇ τὸν Πρίγκηπα, οὗτος τὸν ἠρώτησεν «ἐὰν κατὰ τύχην ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχεν ἀνάγκην τῆς συγδρομῆς τοῦ Σερβικοῦ Ἰππικοῦ». Ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει τοῦ Συν)χου ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς καταδιώκων τὸν Τουρκικὸν πρὸς τὸ Πισοδέρι, δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς εὐγενοῦς προσφορᾶς τῶν συμμάχων Σέρβων, ὁ πρίγκηψ ἐζήτησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῆς Μεραρχίας του πρὸς ἀνάπαυσιν. Τὸ τοιοῦτον ἐπετράπη λίαν εὐχαρίστως, παρασχεθεῖσων εἰς τὸν πρίγκηπα πολλῶν περιποιήσεων. Μετὰ δῶρον περίπου παραμονήν, ἡ Σερβικὴ Μεραρχία ἀπῆλθεν ἐγκαταλειποῦσα τὰς ἀρίστας τῶν ἐντυπώσεων.

Ἀφικθέντος τοῦ ὑπολοίπου τῆς IV Μεραρχίας, ἐπεστάθμευσεν αὕτη ἐντὸς τῆς Φλωρίνης, πλὴν τῶν πέριξ αὐτῆς ἐγκατασταθεισῶν προφυλακῶν.

Ὁ καιρὸς ὑπῆρξε κατὰ τὸ πλεῖστον βροχερὸς καὶ ψυχρὸς, ἐνῶ πυκνὴ χιὼν ἐκάλυψε τὰ πέριξ. Οἱ ἄνδρες ὑπέφερον πάρα πολὺ, ἰδίᾳ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, ἀπὸ κοιλιακὰς ἀσθενείας τὸ δὲ Νοσοκομεῖον ἦτο ὑπέρπληρες. Τὰ τροφίμα παρείχοντο ἐν σχετικῇ ἀφθονίᾳ. Διενεμήθησαν φανέλλες καὶ ἄλλα εἶδη ἱματισμοῦ τὰ ὁποῖα ἀπέστελλον αἱ ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπαὶ κυριῶν. Μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν καὶ συγκίνησιν ἐδέχοντο οἱ ἄνδρες διάφορα εἶδη καὶ ἰδίᾳ σταφίδα καὶ κονιάκ, τὰ ὁποῖα ἀπέστελλεν ἡ ἡρωϊκὴ Κρήτη μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «εἰς τὸν μαχόμενον στρατόν». Οἱ κάτοικοι περιέβαλλον τὸν στρατὸν μὲ μεγάλην ἀγάπην καὶ παρῆχον πᾶσαν δυνατὴν περιποίησιν. Διὰ νὰ μὴ ἐπικρατῇ ἀργία, τὸ Σύνταγμα ἔκαμνεν ἀσκήσεις ὁσάκις ὁ καιρὸς τὸ ἐπέτρεπεν.

Ὡς πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις διεδίδοντο ἄπειροι φῆμαι. Ἐν τούτοις οἱ στρατιῶται ἀναπαυθέντες καὶ ἀναλαβόντες ἀρκετά, ἀνέμενον τὴν ἐξέλιξιν τῆς καταστάσεως μετὰ ψυχραιμίας, πλήρεις δὲ νέου σφρίγγους ἦσαν ἑτοιμοὶ διὰ νέους ἀγῶνας.

Ἡ δοθεῖσα τὴν ἐσπέραν τῆς 23 Ν)βρίου διαταγὴ περὶ ἀναχωρήσεως τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης διὰ Θεσ)νίκην σιδηροδρομικῶς, ἐνεθουσίασε πάντας. Ὁρισθείσης τῆς ἐκκινήσεως διὰ τὴν

5 πρωϊνήν, ἀπὸ τῆς 4 ἅπαντες ἦσαν ἐπὶ ποδός. Ἡ ἀπὸ νυκτὸς πίπτουσα ἄφθονος χιών, ἣ ὁποία εἶχε καλύψῃ εἰς ἀρκετὸν πᾶχος τὴν γῆν, ἐξηκολούθη παρέχουσα τὴν ἐνόχλησίν της μέχρι τῆς 6,30' καθ' ἣν τὸ Σύν]μα ἀφίκετο εἰς τὸν σταθμόν. Ἡ ὑπὸ τὴν χιόνα νυκτερινὴ αὕτη πορεία ἀπεδείχθη ἄσκοπος, διότι ὁ συρμὸς ἀντὶ νὰ εὐρίσκηται ἐκεῖ τὴν ὥραν ἐκείνην ἀφίκετο τὴν 9,30'. Τῆς ἐπιβιβάσεως ἀρξαμένης ἀμέσως ὁ συρμὸς ἐξεκίνησε τὴν 10,30' καὶ λόγῳ τῆς κακῆς ρυθμίσεως τῶν διασταυρώσεων, ἀφίκετο εἰς Θεσ]νίκην τὸ μεσονύκτιον.

Παρὰ τὸ δριμύτατον ψῆχος πάντες θαυμάζουσι τὰ ἔσοχα τοπεῖα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, τὰ ὁποῖα πρὸ δεκαπενθημέρου διῆλθον πεζῇ.

ΚΑΣΤΟΡΙΑ — ΚΟΡΥΤΣΑ

Τὴν ἐπομένην τῆς καταλήψεως τῆς Φλωρίνης, τὸ 1ον Ἴππικὸν Σύν]μα ἀνεχώρη τὴν 7 πρωϊνὴν ὥραν διὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν καταδίωξιν. Παρὰ τὴν πυκνοτάτην ὁμίχλην καὶ τὴν χιόνα, καταφθάνει τὴν ἐχθρικὴν ὀπισθοφυλακὴν, ἐξαναγκάζει τοὺς Τούρκους νὰ ἐγκαταλείψωσι καὶ ἕτερα πυροβόλα καὶ ὑλικὸν καὶ συλλαμβάνει ὑπερτριακοσίους αἰχμαλώτους. Περὶ τὴν ἑσπέραν συνεκentrώθη εἰς Ἀρμένσκον διὰ νὰ διανυκτερεύσῃ.

Τὴν 9 Ν]βρίου συνεχίζει τὴν καταδίωξιν καὶ συλλαμβάνει ἐτέρους αἰχμαλώτους. Οἱ Ἴπποι βυθιζόμενοι ἀπὸ διημέρου μέχρι τοῦ γόνατος εἰς τὴν χιόνα, βαδίζοντες καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ ἔλλειπῶς διατρεφόμενοι, δεικνύουσι σοβαρότατα σημεῖα καταπονήσεως. Τὸ Σύν]μα διενυκτέρευσε εἰς Ζέλοβον.

Πρὸ τῆς ἀνάγκης τῆς παρακολουθήσεως τοῦ ἐχθροῦ ἡ πορεία συνεχίζεται τὴν 10. Ὁ ὄγκος τοῦ Συν]τος κατευθύνεται πρὸς Μπίγλισταν, μέχρι τῆς ὁποίας ὤθησε τὰς ἀναγνωρίσεις του καὶ διανυκτερεύει εἰς Μπρέσνιτσαν. Τέσσαρες ἀξιωματικοὶ καὶ 37 ἱππεῖς ὑπὸ τὸν ἐπίλαρχον I. Ἀρτην κατευθύνονται πρὸς Καστορίαν, ἔξωθι τῆς ὁποίας φθάνουσι περὶ τὴν ἑσπέραν. Ὁ ἐπίλαρχος Π. Νικολαΐδης εἰσχωρεῖ εἰς τὴν πόλιν καὶ διὰ τοῦ Ἑλλήνος τὴν καταγωγὴν δημάρχου ζητεῖ ἀπὸ τὸν Τούρκον Φρούραρχον ἐν ὀνόματι τοῦ διόικητοῦ του τὴν παράδοσιν αὐτῆς! Διὰ τεχ. ἄσισμα-

τος κατώρθωσαν νὰ πείσωσι τοὺς Τούρκους ὅτι πρόκειται περὶ δύο Μεραρχιών. Οὗτοι τρομοκρατηθέντες ἐγράψαν εἰς φυγὴν διαρκούσης τῆς νυκτὸς καὶ οὕτω τὴν 9 π. μ. τῆς 11 Ν]βρίου ἡ 1η Ἴλη 1ου Ἰππικοῦ Σύν]τος κατελάμβανε τὴν Καστορίαν. Τὸ Σύν]μα Ἰππικοῦ ἀφῆσαν ἐπιτηρητικὸν τμήμα εἰς Μπρέσνιτσαν, μετέβη τὴν ἐπομένην εἰς Καστορίαν. Τὴν αὐτὴν ἑσπέραν εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἡ III Μεραρχία.

Αἱ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας προσέφερεν εἰς τὴν Πατριδα τὸ ὑπὸ τὸν ἀν]χην Κ. Ζαχαρακόπουλον 1ον Ἰππικὸν Σύν]μα κατὰ τὸ πενθήμερον 7—11 Ν]βρίου δὲν εἶναι ἀπὸ τὰς συνήθεις. Ἡ κατάληψις τῆς Φλωρίνης, ἡ ἀπηνῆς καταδίωξις τοῦ ἐχθροῦ, ἡ κατάληψις τῆς Καστορίας, ἀποτελοῦσι χρυσᾶς σελίδας τῆς ἱστορίας τοῦ Σύν]τος αὐτοῦ. Ἡ τόλμη τῶν 285 περίπου ἀνδρῶν ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀπετελεῖτο τὸ 1ον Ἰππικὸν Σύν]μα κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα παραδείγματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἥρωϊσμοῦ. Οἱ ὑπηρετοῦντες τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὸ Σύν]μα αὐτὸ δύνανται νὰ ὑπερηφανεύωνται, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκάστοτε κατατασσόμενοι εἰς αὐτὸ δύνανται νὰ καυχῶνται διὰ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν σελίδα τῆς ἱστορίας τοῦ Σύν]τός των.

Τῶν Τούρκων ἀποσυρθέντων περὶ τὴν Κορυτσᾶν καὶ προβλεπομένης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατηγείου τῆς πιθανότητος ἐνεργείας εἰς τὸ ἀνατολικὸν θέατρον τοῦ πολέμου (ἐνίσχυσις Βουλγάρων), διετάχθη ἡ μεταφορὰ τῆς IV Μεραρχίας εἰς Θεσσαλονίκην καὶ συνεκροτήθη ἐν δυτικῇ Μακεδονίᾳ τμήμα Στρατιᾶς (III, V, VI Μεραρχίαι καὶ 1ον Σύν]μα Ἰππικοῦ) ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Κ. Δαμιανόν.

Αἱ δυνάμεις τοῦ τμήματος στρατιᾶς ἦσαν κατανεμημέναι ὥς ἑξῆς: V Μεραρχία εἰς Κοζάνην, μὲ δύο τάγματα εὐζώνων εἰς Ἀνασελίτσαν. III εἰς περιοχὴν Καστορίας. VI εἰς περιοχὴν Φλωρίνης. 1ον Σύνταγμα Ἰππικοῦ μετὰ διλοχίας Πεζικοῦ εἰς Μπίγλισταν.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 29 Ν]βρίου ἐχθρικαὶ δυνάμεις (5 ἐν συνόλῳ ταγματίων μετὰ πυροβολαρχίας προελάσασαι ἀπὸ Πίλιουρι καὶ Πολόσκας, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Μπιγλίστης ἐξαναγκάσασαι τὸ 1ον Σύν]μα Ἰππικοῦ καὶ τὴν διλοχίαν Πεζικοῦ νὰ ὑποχωρή-

σωσιν εἰς Σμαρδέσι. Κατόπιν τούτου τὸ τμήμα στρατιᾶς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ καὶ διέταξεν αὐθημερόν, ὅπως ἅπασαι αἱ διαθέσιμοι δυνάμεις τῶν Μεραρχιῶν τεθῶσιν εἰς κίνησιν. Τῶν δυνάμεων τούτων συγκεντρωθεῖσων τὴν ἐσπέραν τῆς 4 Δ]βρίου ὡς ἑξῆς: 1ον Ἰππικὸν εἰς Σφέτα-Νεδέλα, III Μεραρχία (ὀλόκληρος) περὶ τὸ Νοβοσέλο, μικτὸν ἀπόσπασμα V Μεραρχίας (4 τάγματα, 1 ὄρειβ. πυρ]χία κ.λ.π.) ὑπὸ τὸν ἀν]χην Μηχανικοῦ I. Γεωργιάδην περὶ τὸ Κωστενέτσι, VI Μεραρχία (5 τάγματα, 2 ὄρειβ. πυρ]χίαι κ.λ.π.) περὶ τὸ Σμαρδέσι, διετάχθη ἐπίθεσις.

Τὴν πρωίαν τῆς 5 Δ]βρίου τὸ τμήμα στρατιᾶς ἐπιτίθεται κατὰ τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως ἐξικνουμένης ἀπὸ Β. Δ. Τρεσενίκ διὰ Ἀν. Καπέστιτσα μέχρι Β. Α. Μπιγλίστης. Ἡ VI Μεραρχία κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τῶν Τούρκων, τὸ ἀπόσπασμα τῆς V κατὰ τοῦ κέντρου καὶ ἡ III κατὰ τοῦ δεξιοῦ, ἔτι δεξιότερον τοῦ ἐχθροῦ τὸ 1ον Ἰππικὸν μετὰ τάγματος πλαγιοφυλακῆς. Οἱ Τούρκοι δὲν δύνανται νὰ συγκρατηθῶσιν, ἀνατρέπονται εὐκόλως καὶ καταδιώκονται πέραν τῆς ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ γεφύρας τοῦ ποταμοῦ Δεβόλι. Οὕτω ἡ περιοχὴ Μπιγλίστης ἀνεκατελήφθη.

Τὴν ἐπομένην ἡ VI Μεραρχία εὐρίσκεται πρὸ δυσχερειῶν τινων παρεμβαλλομένων ὑπὸ τῶν συμμάχων Σέρβων, οἵτινες κατεῖχον τὴν βορείως τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ χώραν καὶ εὐρίσκοντο ἀπὸ τινων ἡμερῶν ἐν ἀνακωχῇ μὲ τοὺς Τούρκους. Παρακαμφθεισῶν τῶν δυσχερειῶν αὐτῶν ἐσυνεχίσθη ἡ προέλασις καὶ οὕτω ἡ VI περὶ τὴν 10 πρωϊνὴν ἔφθανε πρὸ τῶν Ν. Δ. τοῦ χωρίου Τσαγγόνι ὑψωμάτων, τὰ ὅποια κατεῖχον οἱ Τούρκοι. Τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν ἀπετέλει τὸ 17ον Πεζικὸν καὶ μία ὄρειβ. πυρ]χία ὑπὸ τὸν ταγ]χην Α. Πλατῆν. Ἡ πυρ]χία τάσσεται ἀμέσως, ἐνῶ τὸ II τάγμα τοῦ 17ου ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ν. Δημητριάδην ὀρμητικῶς προελάσαν προσήγγισε τὸν ἐχθρὸν καὶ ἤρξατο πυρός. Εἰσελθόντος εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ I τάγματος τοῦ 17ου καὶ μιᾶς ἀκόμῃ ὄρειβ. πυρ]χίας, ἡ ἐπίθεσις ἐξεδηλώθη σφοδροτάτῃ καὶ ὁ ἐχθρὸς ἡγουμένου τοῦ Πυρ]κοῦ του ἐτράπη περὶ τὴν μεσημβριάν εἰς φυγὴν. Περαιωθείσης τῆς καταδιώξεως ἡ VI τὴν 1,30 μ. μ. ἀνασυνταχθεῖσα παρὰ τὸ Τσαγγόνι ἐβάδιζε πρὸς Κορυτσᾶν διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ.

Μετὰ ἡμίσειαν ὁμως ὥραν σφροδρὰ αἰφνηδιαστικὰ πυρὰ Πεζικοῦ καὶ Πολυβόλων ὑποδέχονται τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν καὶ τὸ

Στρατηγεῖον τῆς Μεραρχίας ἀπὸ τῶν βορείως τοῦ χωρίου Πλιάσσα ὑψωμάτων. Τὸ προπορευόμενον II τάγμα τοῦ 17ου ἔξαναγκάζει ταχέως τὰ ἐχθρικά ἐκεῖνα τμήματα πρὸς ὑποχώρησιν καὶ ἡ Μεραρχία συνεχίζει τὴν πορείαν τῆς. Μετ' ὀλίγον ὁμως—3 μ. μ. περὶ—σουφροδὸν πῦρ Πυρκοῦ καὶ Πεζικοῦ ἀποκαλύπτει τὴν κυρίαν γραμμὴν ἀμύνης τῶν Τούρκων, εὐρισκομένην ἐπὶ τῆς μεταξὺ τῶν χωρίων Πλιάσσα—Κοῦτσι κορυφῆς. Τὸ 17ον ὑποστηριζόμενον ἀπὸ δύο πυρ)χίας ἐπιτίθεται, ἐνῶ περὶ τὴν 4 μ. μ. εἰσέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ 8ον Εὐζωνικὸν τάγμα. Οἱ Τοῦρκοι παρακολουθοῦντες ἀπὸ πολὺ καταλλήλου παρατηρητηρίου, βάλλουσι δραστικῶς διὰ τοῦ Πυρκοῦ τῶν πᾶν μετακινούμενον τμήμα. Περὶ τὴν 5 μ. μ. ἐξηναγκάζοντο τέλος εἰς ἄτακτον φυγὴν, ἐγκαταλείποντες τρία πεδινὰ πυροβόλα μετὰ τριῶν βλητοφόρων. Κατὰ τὴν 6 Δ)βρίου τὸ ἀπόσπασμα τῆς V Μεραρχίας ἔσχεν ἀψιμαχίαν περὶ τὸ Πίλιουρι, ἡ δὲ III διὰ τμήματος τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τῆς ἐνίσχυσε τὸν ἀγῶνα τῆς VI τὴν ἐσπέραν. Ὁ ἐχθρὸς διεσπάρθη τελείως μέρους αὐτοῦ ὑποχωρήσαντος πρὸς Κορυτσᾶν, μέρους διαλυθέντος καὶ τραπέντος πρὸς Δυσμάς, μέρους τέλος παραδοθέντος εἰς τοὺς Σέρβους. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπὸ τῶν θέσεών του ἔβλεπε τὴν νύκτα πρὸς Κορυτσᾶν λάμψιν καὶ ἤκουε τὸν χαρακτηριστικὸν κρότον ἐκρηγνυμένων πυρομαχικῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαιον τὴν πυριτιδαποθήκην τῶν . . .

Τὸ τμήμα τῆς στρατιᾶς πληροφορηθὲν ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατεῖχον τὰ πρὸ τοῦ Τέπειζικ ὑψώματα, κατήυθνε πρὸς τὰ ἐκεῖ τὸ ἀπόσπασμα τῆς V ἀφικθὲν τὴν ἐσπέραν τῆς 7 Δ)βρίου εἰς Βοβοτίσταν. Ἡ III Μεραρχία τὴν πρωΐαν τῆς αὐτῆς κατελάμβανε τὴν Κορυτσᾶν δι' ἑνὸς τάγματος τοῦ 12ου Συν)τος, τὸ ὁποῖον οἱ κάτοικοι ὑπεδέχθησαν ἐνθουσιωδέστατα. Ἡ VI παρέμεινε μεταξὺ Πλιάσσης-Διονίτης.

Τὴν 8 Δ)βρίου τὸ ἀπόσπασμα τῆς V μετὰ τοῦ Ιου ἱππικοῦ καταδιώκοντα τὸν ἐχθρὸν ἔσχον ἐπανειλημμένας ἀψιμαχίας πρὸ καὶ ἐντὸς τῆς στενωποῦ Κιάρι. Ἀνατρέψαντα αὐτὸν ἐκεῖθεν, ἀφίκοντο τὴν ἐσπέραν τὸ μὲν πρῶτον εἰς Φλιόκι, τὸ δὲ δευτέρον εἰς Ἑλμεσι. Τὸ τμήμα στρατιᾶς παρέμεινεν εἰς τὴν περιοχὴν Κορυτσᾶς μὲ προκεχωρημένα τμήματα εἰς τὴν ἔξοδον τῆς στενωποῦ Κιάρι, ἐνῶ ὁ Τζαβίτ-πασσᾶς μετὰ 5—6 χιλιάδων στρατοῦ καὶ 6

πυροβόλων παρέμενεν εἰς Μπορόβαν, μὲ προκεχωρημένα τμήματα εἰς Ἑρσέκαν-Σελενίτσαν.

Αἱ τελευταῖαι αὗται ἐπιχειρήσεις διεξήχθησαν ὑπὸ δριμύτατον ψῦχος, χιῶνα καὶ ὁμίχλην τόσον πυκνήν, ὥστε πολλάκις νὰ διακόπτεται ἡ βολὴ τοῦ Πυρ)κοῦ ἰδίᾳ.

Συνεπείᾳ διαταγῆς τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου τὸ τμήμα στρατιᾶς ἔπαιυσεν ὑφιστάμενον. Ἡ VI Μεραρχία καὶ τὸ 1ον Συν)μα Ἴππικοῦ μετεκινήθησαν τὴν 10 Δ)βρίου πρὸς Φλώριναν καὶ ἐκεῖθεν σιδηροδρομικῶς εἰς Θεσ)νίκην. Τὸ ἀπόσπασμα τῆς V Μεραρχίας μετεκινήθη τὴν 2 Ἰανουαρίου 1913 πρὸς Κοζάνην Ἡ III Μεραρχία ἐξηκολούθησε παραμένουσα εἰς τὴν περιοχὴν Κορυτσᾶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΑΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΙΝ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ Τουρκία ἔφερε βαρέως τὸ ὅτι παρ' ὅλον τὸ πλῆθος τῶν πολεμικῶν της τῷ 1897 ὁ στόλος της λόγω τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν πλοίων καὶ τῆς ἀνικανότητος τοῦ προσωπικοῦ, ἠναγκάσθη ν' ἀδρανήσῃ εἰς Ναγαράν καὶ δὲν ἐτόλμησε ν' ἀναμετρηθῇ πρὸς τὸν μικρὸν Ἑλληνικὸν στόλον. Ἀπεφάσισεν ὅθεν συστηματικὴν παρασκευὴν τοῦ Ναυτικοῦ της, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς θαλασσοκρατορίας ἐν περιπτώσει νέου πολέμου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω ἀπὸ τοῦ 1901-1903 κατεσκεύασε 2 νέα τορπιλλοβόλα, 2 καταδρομικά καὶ ἀνεκαίνισε τελείως πολλὰ ἄλλα πολεμικά της.

Αἱ τοιαῦται προπαρασκευαὶ τῆς Τουρκίας, ἐκίνησαν τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων Ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῆς κοινῆς γνώμης. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις κατέληξε νὰ παραγγελθῶσι τῷ 1906 καὶ νὰ ἔχωμεν τῷ 1908 ὀκτὼ καινουργῇ ἀντιτορπιλλικά.

Τῷ 1908 ὁ Ἀγγλος ὑποναύαρχος Γκαϊήμπλ, ἀνέλαβε τὴν ὁργάνωσιν τοῦ Τουρκικοῦ ναυτικοῦ, ἀσχοληθεὶς κατ' ἀρχὰς δραστηρίως εἰς τὴν τακτοποίησιν τῶν πλοίων διὰ νὰ κατορθωθῇ νὰ κινήθῃσι. Τὰ μάχιμα τλοῖα ἐπεσκευάσθησαν καὶ πλόες χάριν γυμνασίων ἐξετελέσθησαν εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ. Οὕτω περὶ τὰ μέσα Ἰουνίου 1909 ὁ Τουρκικὸς στόλος ἠδυνήθη νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον πρὸς ἐκπαίδευσιν ὡς διεκήρυξεν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις.

Κατὰ πολὺ προγενεστέραν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων οἱ στρατοὶ Γαλλίας, Ἀγγλίας, Ἰταλίας, καὶ Ρωσσίας, ἐγκατέλειψαν τὴν Κρή-

την τὴν 13 Ἰουλίου καὶ ὑψώθη ἡ Ἑλληνικὴ Σημαία. Τοῦτο ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς πολυπληθεῖ συλλαλητήρια καθ' ὅλην τὴν Τουρκίαν, σφοδρότατον μποῦκοτὰς κατὰ τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου, φιλοπόλεμα ψηφίσματα στρατιωτικῶν λεσχῶν, θόρυβον εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν τύπον, ἀπειλὰς τέλος ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς ὅτι ἡ Τουρκία θὰ καταβιάσῃ διὰ τῶν ἰδίων μέσων τὴν Σημαίαν—διὰ τοῦ ἐν Καρπάθῳ εὕρισκομένου τότε στόλου—καὶ θὰ κηρύξῃ ἀμέσως τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπαντα ταῦτα ἐπηκολούθησεν ἱταμὸν καὶ προπετὲς τηλεσίγραφον τῆς Τουρκίας, ἐπιδιοθέν τὴν 25 Ἰουλίου διὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πρέσβεως της (*).

Τοῦ ζητήματος τῆς Κρήτης διαχειριζομένου ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, δὲν ὑπῆρχεν ἄμεσος φόβος περιπλοκῆς εἰς πόλεμον· ἐν τούτοις ἐπειδὴ ἡ Τουρκία ἠπέιλη διὰ τοῦ στόλου της καὶ ἄφινε νὰ ὑπονοηθῇ ὅτι θ' ἀνελάμβανεν ἄμεσον ἐπίθεσιν κατὰ θάλασσαν, ὁ στόλος διετάχθη νὰ ἐτοιμασθῇ ἅμα τῇ ἐπιδόσει τοῦ τηλεσιγράφου.

Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 5 θωρηκτῶν, 2 καταδρομικῶν, 2 ἀνιχνευτικῶν, 4 ἀντιτορπιλικῶν καὶ πλῆθος τορπιλοβόλων. τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἦτο νέου ὑποδείγματος (ταχυβόλον, μεγάλον βεληνεκοῦς, ἄκαπνος πυρῖτις), τὰ πυρομαχικά του νέα, τὰ πληρώματά του ἀπὸ μηνῶν ἐξεπαιδεύοντο ὑπὸ ἱκανοτάτων Ἀγγλῶν ἀξιωματικῶν. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 3 παλαιὰ θωρηκτῶν, 8 καινουργῆ ἀντιτορπιλικῶν, 5 παλαιὰ τορπιλλοβόλα καὶ 4 παλαιὰς κανονιοφόρους· τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἦτο παλαιοῦ ὑποδείγματος (βραδυβόλον, μικροῦ βεληνεκοῦς, φαιὰ πυρῖτις). Ἐπομένως ὁ Τουρκικὸς ὑπερεῖχεν ἀσυγκρίτως τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰς ἀριθμὸν μαχίμων πλοίων καὶ πυροβολικόν.

Ὁ Ἑλληνικὸς ὁμως στόλος εἶχεν ἐπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τοῦ ἐμφύχου ὕλικου. Οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν ἀσύγκριτοι ναυτικοὶ ἀπὸ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν μακροχρόνιον δουλείαν δὲν ἔπαυσαν διακρινόμενοι εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικόν, συνεχῶς δὲ ἐχορήγουν μαχίμους ναύτας πολλάκις δὲ καὶ

(*) Τὸ τηλεσίγραφον ἐκεῖνο ὑπῆρξεν ἡ σταγὼν ἡ ὑπερεκχειλίσασα τὸ ποτήριον τῶν Ἑθνικῶν ἐξευτελισμῶν, οἵτινες ὥθησαν τοὺς ἀξιωματικούς στρατοῦ καὶ στόλου νὰ κινηθῶσι πρὸς τὴν ὑπὸ σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ κυρωθεῖσαν ἐπανάστασιν τοῦ 1909.

ἀξιωματικούς εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον. Ὁ φύσει ἀρεσκόμενος εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ταχέως ἐξασκούμενος εἰς τὴν ναυτικὴν τέχνην Ἑλλήνι ναύτης, ὑπερφηανεύεται διὰ τὰ ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν συνεχῇ ἀνδραγαθήματα τοῦ ναυτικοῦ τῆς Πατρίδος του καὶ ἔχει πλήρη συναισθήσιν τῆς βαρυτάτης ταύτης ἐνδόξου κληρονομίας του. Ἡτένισεν ὅθεν τότε μετ' ἀπολύτου ψυχραιμίας καὶ πλήρους πεποιθήσεως τὴν περίπτωσιν τῆς μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου συγκρούσεως, τῆς ἀποτελούσης διὰ τὴν μικρὰν πατρίδα του ἀγῶνα ζωῆς ἢ θανάτου.

Διευθετηθέντος τότε τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος τῇ ἐπεμβάσει τῶν Δυνάμεων, ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐξηκολούθησεν εἰρηνικῶς τὸν πλοῦν καὶ ἐπεράτωσε τὴν κατὰ τὸ πρόγραμμα θερινὴν ἐκπαίδευσίν του. Κατόπιν ὅμως τοῦ ἐπισοδείου αὐτοῦ Ἑλλάς καὶ Τουρκία, ἐνέτειναν τὰς προσπάθειάς των διὰ τὸν κατὰ θάλασσαν ἐξοπλισμόν.

Οὕτω ἡ Ἑλλάς ἀφ' ἐνὸς μὲν ἠγόρασε κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1909 τὸν « Ἀβέρωφ » (*) (ὅστις παρελήφθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1911) ἐξ ἄλλου ἀντεκατέστησε τῷ 1910 τὴν φαιὰν πυρίτιδα τῶν τριῶν παιλαιῶν θωρηκτῶν, ἐνῶ ἐκ τρίτου κατὰ τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἔτους μετεκάλεσεν Ἀγγλικὴν ὀργανωτικὴν ἀποστολὴν ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Τῶφνελ. Ἡ Τουρκία κατόπιν τῆς τοιαύτης ἐνισχύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἠγόρασε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1910 ἐκ Γερμανίας τέσσαρα καινουργῇ ἀντιτορπιλικὰ μετὰ τῶν πυρομαχικῶν των καὶ δύο παλαιὰ θωρηκτὰ, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρήγγειλε τὸν Μάρτιον τοῦ 1911 εἰς Ἀγγλίαν δύο ἰσχυρότατα νιρέντων.

(*) Εἰς ἐνδειξιν τοῦ μεταξὺ τῶν δύο Κρατῶν ὑπάρχοντος τότε συναγωνισμοῦ ἀναφέρομεν τὸ ἐξῆς γεγονός: Ἐνῶ ἡ Ἑλλάς διεπραγματεύετο τὴν ἀγορὰν τοῦ « Ἀβέρωφ », Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ ἀπεστάλησαν νὰ ἐξετάσωσι τὸ πλοῖον. Οὗτοι εὔρον αὐτὸ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καλόν, ἀλλ' ἔχον μικρὰς ἀποθήκας ἀνθράκων. Ἐν τῶν αἰτημάτων τῶν ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, ἦτο ἡ ἀγορὰ τοῦ θωρηκτοῦ καὶ ἡ συμφωνία ἐκλείσθαι ἀμέσως. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις μόλις ἐπληροφορήθη τοῦτο διέταξε τοὺς ἀξιωματικούς της—εὐρισκομένους τότε καθ' ὁδόν—νὰ σπεύσωσι καὶ προσφέρωσι 250,000 λίρας στεργλίνας ἐπὶ πλέον τῆς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος δοθείσης τιμῆς. Τὰ ἐργοστάσια Ὁρλάνδο ἀπήντησαν ὅτι ἦτο πλέον ἀργά.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ—ΕΚΠΛΟΥΣ ΤΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1912, καίτοι ὁ πόλεμος δὲν ἐφαίνετο ἀκόμη ἀφρευκτος, ἐκρίθη ἐπιβεβλημένη ἡ ταχεῖα προετοιμασία καὶ συμπλήρωσις τοῦ στόλου. Ἡ «Ύδρα» μὲ πάντα τὰ τεμάχια τῶν μηχανῶν καὶ τῶν λεβήτων ἐκτὸς τοῦ σκάφους εὕρισκομένη εἰς τὸν Ναύσταθμόν, ἀπεδίδετο κατόπιν δραστηρίας καὶ φιλοτίμου προσπαθείας εἰς τὸν στόλον, τὴν παραμονὴν τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου. Ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ εὕρισκόμενοι εἰς Εὐρώπην μὲ διαφόρους ἀποστολάς, πρὸς ἐκπαίδευσιν, ἐπ' ἀδεία, ἐρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν διεξαγωγὴν ποικίλων ὑπηρεσιῶν. Προσπάθειαι κατεβλήθησαν διὰ τὴν ἔγκαιρον παραλαβὴν πυρομαχικῶν καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ταχυτέραν παράδοσιν πλοίων τινῶν ἐκ τῶν παραγγελθέντων. Οὕτω κατωρθώθη ν' ἀναχωρήσωσιν ἐκ Στεττίν τῆς Γερμανίας δύο ἀντιτορπιλλικά, ἡγορήσθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ διὰ λογαριασμόν τῆς Ἀργεντινῆς ἔτοιμα τέσσαρα ἀντιτορπιλλικά ἀνοικτῆς θαλάσσης, τέλος ἀνεκλήθη ἐπείγοντως καὶ πρὸ τῆς λήξεως τῶν δοκιμῶν τὸ ἐν Γαλλίᾳ τότε περαιωθὲν ὑποβρύχιον «Δελφίν».

Ὁ Στόλος διηρέθη εἰς τὸν Στόλον τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Μοῖραν τοῦ Ἰονίου. Ὁ πρῶτος ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Π. Κουντουριώτην ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸν «Ἀβέρωφ» ὡς ναυαρχίδα, τὴν Μοῖραν τῶν θωρηκτῶν «Ύδρα» «Σπέτσαι» «Ψαρρὰ» ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Π. Γκίνην, τὸν στολίσκον τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Θύελλα» «Λόγχη» «Σφενδόνη» «Ναυκρατοῦσα» «Βέλος» «Νίκη» «Ἀσπίς» «Δόξα» ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Ι. Βρατσάνον, τὴν δμάδα τῶν τορπιλοβόλων 11, 12, 14, 15 καὶ 16 ὑπὸ τὸν πλωτάρχην Κ. Μαλικόπουλον, τὸ ὑποβρύχιον «Δελφίν» ὑπὸ τὸν πλωτάρχην Σ. Παπαρηγόπουλον καὶ 2-3 ἄλλα βοηθητικὰ πλοῖα.

Τὴν 9 Ὀκτωβρίου ὁ στόλος τοῦ Αἰγαίου συνεκεντρώθη εἰς τὸν κόλπον τοῦ Φαλήρου, διὰ νὰ ἐπιθεωρηθῇ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν ἐπισήμων. Εἰς τὴν πρῦμνην τοῦ «Ἀβέρωφ» συνεκεντρώθησαν οἱ κυβερνήται ὅλων τῶν πλοίων καὶ τοῦ πληρώματος παρατεγμένου, ἀνεγνώσθη ἡ ἀγγέλλουσα τὴν ἐμπόλεμον κατάστασιν διαταγῇ, ἐνῶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν ἐνεχειρίξεν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στόλου τὸ Διάταγμα τῆς εἰς ὑποναύαρχον προαγωγῆς του.

Τὴν 11,30' ἀνῆλθεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Α΄. ὁ ὁποῖος μὲ καταφανῇ συγκίνησιν προσεφώνησεν ὡς ἑξῆς: «Ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοί καὶ ναῦται! Ἦλθον νὰ σᾶς ἀποχαιρετήσω καὶ νὰ σᾶς εὐχηθῶ. Ἔχω πλήρη πεποίθησιν ὅτι πάντες ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ τελευταίου θὰ ἐκτελέσητε τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκον μετὰ προθυμίας καὶ ἀφοσιώσεως. Αἱ παραδόσεις τοῦ Ναυτικοῦ μας εἶναι ἱερὰ καὶ ἔνδοξοι. Σεῖς θὰ ἔχετε τὴν τιμὴν νὰ προσθέσητε καὶ ἑτέρας σελίδας δόξης εἰς τὴν ἱστορίαν του. Αἱ εὐχαὶ ὁλοκλήρου τοῦ Ἔθνους καὶ αἱ ἰδικαί μου σᾶς συνοδεύουν. Ὁ Θεὸς νὰ εἶναι μαζί σας».

Μετὰ τὸν Βασιλέα, ὁ πρωθυπουργὸς Ἐ. Βενιζέλος εἶπεν: «Ὑπάρχουν στιγμαὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀτόμων, κατὰ τὰς ὁποίας μετανοοῦν διὰ τὸ στάδιον τὸ ὁποῖον ἐξέλεξαν καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεδόθησαν. Ὁμολογῶ ὅτι αὐτὴν τὴν στιγμὴν εὐρίσκομαι καὶ ἐγὼ εἰς τοιαύτην κατάστασιν καὶ μετανοῶ διότι τὸ στάδιόν μου μὲ ἔφερεν νὰ εἶμαι ἀρχηγὸς τῆς Πολιτείας, ἀντὶ νὰ εἶμαι εἰς ἕξ ὑμῶν οἰοσδήποτε. Σᾶς βεβαιῶ ὅτι ζηλεύω ὅλων σας τὴν θέσιν καὶ τῶν ἀπλῶν ἀκόμη ναυτῶν, διότι εἰς σᾶς σήμερον ἐμπιστεύεται μὲ πᾶσαν αἰσιοδοξίαν ἡ Πατρίς τὰς τύχας της.

«Κατερχόμεθα εἰς τὸν ἀγῶνα πλήρεις ἐμπιστοσύνης κατὰ ξηρὰν ὡς ἐκ τῶν συμμαχιῶν μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἰδίαν πεποίθησιν κατὰ θάλασσαν, τῆς ὁποίας τὸν ἀγῶνα ἡ συμμαχία ἐμπιστεύεται εἰς ἡμᾶς. Εἵμεθα πάντες πλήρεις αἰσιοδοξίας ὅχι μόνον διὰ τὸ ἄριστον ὑλικόν, ἀλλὰ πρὸ παντὸς διὰ τὸ γενναῖον φρόνημα ὅλων σας.

«Ἡ Πατρίς ἀξιοῖ ἀπὸ ὑμᾶς ὅχι ἀπλῶς ν' ἀποθάνητε ὑπὲρ αὐτῆς. Αὐτὸ θὰ ἦτο τὸ ὀλιγώτερον· ἀξιοῖ νὰ νικήσητε. Διὰ τοῦτο ἕκαστος ἐξ ὑμῶν καὶ θνήσκων ἀκόμη, μίαν μόνην σκέψιν πρέπει νὰ ἔχη: πῶς νὰ ἐντείνῃ τὰς δυνάμεις του μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς, ὅπως οἱ ἐναπομείναντες νικήσωσι. Καὶ θὰ νικήσετε. Εἶμαι ὑπερβέβαιος».

Τελευταῖος ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Ν. Στράτος εἶπεν:

«Ἀργηγέ, Ἀξιωματικοί, Ὑπαξιωματικοί καὶ Ναῦται!

«Τέσσαρα ὀρθόδοξα Κράτη, μικρὰ καθ' ἕκαστον λόγῳ πληθυσμοῦ, μεγάλα ἐν τῇ ἐνώσει των καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ἀγῶνι ὃν ἀνέ-

λαβον, χωροῦσι σήμερον κατὰ τοῦ ἀλλοδόξου κατακτητοῦ, ὡς σταυροφόροι τῆς Ἑλευθερίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ.

«Ὁ παρὰ τὰ σύνορα παρατεταγμένος Ἑλληνικὸς Στρατός, προβαίνων ἐλευθερωτῆς Χριστιανῶν καὶ ὁμοφύλων, ἔχει συναγωνιστὰς τὰς κραταίās κατὰ ξηρὰν δυνάμεις τῆς Βουλγαρίας, τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου.

«Ὁ Ἑλληνικὸς Στόλος καλεῖται ὅπως ἀντεπεξέλθῃ μόνος καὶ ἄνευ συναγωνιστῶν, καὶ καταπολεμήσῃ τὸν κοινὸν ἐχθρόν. Τὸ ἔργον εἶναι βαρὺ, ἀλλ' ἡ Πατρίς ἐμπιστεύεται τοῦτο ὑπερήφανος εἰς τοὺς ἀργηγούς τὰ ἐπιτελεῖα καὶ τὰ πληρώματα τοῦ Στόλου τῆς.

«Καλεῖσθε νὰ ἐπιβάλητε ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλληνικῆς Σημαίας.

«Καλεῖσθε νὰ ἐξασφαλίσῃτε τὸν ἐφοδιασμὸν τοῦ κατὰ ξηρὰν Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.

«Καλεῖσθε νὰ παρακωλύσῃτε τὸν ἐφοδιασμὸν τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ παραλύσῃτε τὴν συμπλήρωσιν τῆς κινητοποιήσεώς του, ἀσφαλίζοντες οὕτω τὴν ὀριστικὴν νίκην ἡμῶν καὶ τῶν συμμάχων καὶ φίλων στρατιωτικῶν δυνάμεων.

«Θὰ ἐπιτεθῇτε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, διότι μόνῃ ἡ ἐπίθεσις ὀξύνει τὸν νοῦν καὶ χαλυβδοῖ τὸν ἐνθουσιασμόν.

«Θὰ νικήσῃτε διότι ὁ Ἕλλην ναύτης οὐδέποτε ἡττήθη.

«Θὰ ἀγωνισθῇτε ἐν τῷ πελάγει, ὅπερ ἀπηχεῖ τοὺς νικητηρίους παιάνας τῶν Ἑλληνικῶν στόλων καὶ τὰς οἰμωγὰς τῶν συντριβέντων ἐπιδρομέων.

«Ὁ Θεὸς εἴθε νὰ εὐλογῇ τοὺς ἀγῶνας ὑμῶν.

«Ἡ Πατρίς ἐμπιστεύεται εἰς τὸν Στόλον τῆς τὴν τιμὴν τῆς Σημαίας, τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ὀριστικῆς νίκης, τὴν τελικὴν πλήρωσιν τῶν ἀπ' αἰώνων ὀνείρων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς».

Περὶ τὴν 2 μ. μ. ὁ Στόλος ἐξέπλεε μεγαλοπρεπῶς ἀπὸ τοῦ Φαληρικοῦ ὄρμου. Ἀπὸ τῆς πλατείας τοῦ Φαλήρου καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Καστέλλας, πλήθῃ λαοῦ μὲ προφανῇ συγκίνησιν ἐχαιρέτων διὰ μανδηλίων τὰ ἀναχωροῦντα πολεμικὰ σκάφη. Τοῖς μετέδιδον τὰς εὐχὰς ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους. Τοῦ ἔθνους ὅπερ μετὰ τόσου ἰδρώτος κατεσκεύασε τὸν Στόλον αὐτόν, εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ὁποίου ἔθεσε πᾶν ὅτι ἡδυνήθη νὰ συνεισφέρῃ καὶ ἐπὶ τὸν ὁποῖον ἐστήριξε τόσας χρυσὰς ἐλπίδας . . .

Ὁ Στόλος ἐξέπλευσε μὲ ἀπάλυτον πεποίθησιν ἐπὶ τὴν ὑπεροχὴν του, μὲ τυφλὴν ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τὸν ἀρχηγόν του φέροντα τὸ βάρος ἐνὸς τῶν ἐνδοξοτέρων Ἑλληνικῶν ναυτικῶν ὀνομάτων. Ἐγνώριζε καλῶς ὅποιοι κόποι τὸν ἀνέμενον μὲ τὴν ἐκτεταμένην θάλασσαν, τὴν ὁποίαν εἶχε νὰ ἐπιτηρῇ καὶ τὸν ἐπερχόμενον χεიმῶνα. Μὲ στερεὰν τὴν ἀπόφασιν νὰ συγκρουσθῇ πρὸς τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ τὸν συντρίψῃ, διότι μόνον οὕτω ὑπῆρχεν ἐλπίς νὰ ἐπιτύχῃ ὁ κατὰ ξηρὰν πόλεμος τῶν συμμάχων, κατηυθύνθη πρὸς τὰ ἐχθρικά ὕδατα. Ἀξιωματικοὶ καὶ ναῦται εἶχον πολὺ καλῶς κατανοήσῃ τὸν βαρὺν καὶ τιμητικὸν κλῆρον ὁ ὁποῖος τοῖς ἔλαχε καὶ εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον ὅλην τὴν θέλησιν ν' ἀνταποκριθῶσιν.

Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐξησφαλισμένος ὀπισθεν τῶν Φρουρίων τῶν Δαρδανελλίων, εἶχε τὸ μέγιστον πλεονέκτημα νὰ κανονίζῃ τὰς ἐξόδους του κατὰ βούλησιν. Ὁ Ἑλληνικὸς ἐν διαρκεί ἔργῃ γόρσει, θὰ τὸν ἀνέμενεν ἔξω τῶν στενῶν διὰ ν' ἀναμετρηθῶσιν. Ἀλλὰ θὰ θελήσῃ νὰ ἐξέλθῃ; Ἴδου τὸ γενικὸν ἐρώτημα. . . . Οἱ ναυτικοὶ κριτικοὶ τῶν Ἀγγλικῶν φύλλων, ἐθεώρουν τὴν τοιαύτην ναυμαχίαν ἀσφαλῶς ἐπικειμένην, ὥς ἐπιβαλλομένην ἀπολύτως ἀπὸ σοβαρώτατα Τουρκικὰ συμφέροντα. . . .

Ἀπεστάλησαν πρὸς περιπολίαν ἔξωθι τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων 4 ἀντιτορπιλλικά, ἐνῶ τὰ λοιπὰ πλοῖα τὴν 2 μ. μ. τῆς 6 Ὀκτωβρίου ἐνεφανίζοντο πρὸ τοῦ Κάστρου τῆς νήσου Λήμνου. Τοῦ διοικητοῦ τῆς νήσου παρατείνοντος τὰς διὰ τὴν παράδοσιν συνεννοήσεις καθ' ὅλον τὸ ἀπόγευμα καὶ ἐν τέλει ἀρνηθέντος αὐτὴν, ὁ στόλος ἐν ἀναμονῇ τοῦ ἀποβατικοῦ ἀγῆματος ἐπλευσε πρὸς Τένεδον. Τὴν πρωτὰν τῆς 8 Ὀκτωβρίου ἐνηργήθη εἰς Μοῦδρον ἀπόβασις διλοχίας Πεζικοῦ μετὰ δύο ναυτικῶν ἀποβατικῶν πυροβόλων ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ι. Κονταρεῖτον. Τὸ τμήμα τοῦτο βαῖνον πρὸς τὸ Κάστρον συνηντήθη τὴν 2 μ. μ. παρὰ τὸ χωρίον Νερά μετὰ 350 Τούρκων στρατιωτῶν καὶ χωρικῶν, οἱ ὅποιοι ὑπὸ 3 ἀξιωματικὸν ἀπεπειράθησαν ν' ἀντισταθῶσι. Μετὰ μικρὰν ἀψιμαχίαν παρεδόθησαν, ἐνῶ οἱ χωρικοὶ διεσκορπίσθησαν. Προχωρεῖσαν ταχέως τὸ ἀποβατικὸν σῶμα ἔφθασε νύκτα πρὸ τοῦ Κάστρου καὶ συλλαβὸν τὸν Μουτασερίφη—ὁ ὁποῖος προὔπαρεσκεύαζεν ἐτέραν ἀντίστασιν—τὸν ἔθηκεν ὑπὸ ἐπιτήρησιν. Τὴν

πρωϊαν τῆς ἐπομένης ὑψώθη ἡ Ἑλληνικὴ Σημαία ἐπὶ τοῦ φρουρίου καὶ συνετελέσθη ἡ κατοχὴ τῆς νήσου.

Ὁ λιμὴν τοῦ Μοῦδρου, παρὰ τὰς πολλαπλὰς τοπικὰς ἐλλείψεις, ὑπῆρξε πολῦτιμον διὰ τὸν Στόλον ὁρμητήριον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου.

Οὕτω ὁ Ἑλληνικὸς στόλος μὴ ὑπολογίζων ποσῶς τὴν Ἀρμάδαν, τελείως περιφρονῶν αὐτήν, προκλητικώτερος δὲ καὶ εἰρωνικώτερος τοῦ Ἰταλικοῦ, ἐνεφανίζετο πρὸ τῶν Δαρδανελλίων καὶ κατελάμβανε νήσους εἰς αὐτὴν τὴν εἰσοδὸν τῶν κειμένας.

Τὴν 18 Ὀκτωβρίου ὁ στόλος διαιρεθεὶς εἰς 4 Μοίρας κατέλαβε διὰ τοῦ ἀποβατικοῦ τμήματος I. Κονταράτου καὶ τῶν πεζοναυτῶν τοῦ ὑποπλοίαρχου Σ. Μεῶ τὰς νήσους Θάσον, Ἴμβρον, Σαμοθράκην, καὶ ἅγιον Σαράντην, ἄνευ ἀντιστάσεως. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ στόλος ἐνισχύετο σημαντικῶς. Ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ τὰ τελευταίως ἀγορασθέντα 4 μεγάλα ἀντιτορπιλικὰ «Λέων» «Πάνθηρ» «Ἰέραξ» «Ἀετός», τὰ ὅποια ἀπετέλεσαν ὁμάδα ὑπὸ τὸν ἀντιπλοίαρχον Δ. Παπαχρῖστον.

Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀντιθέτως, μὴ τολμῶν νὰ ἐξέλθῃ τῶν Δαρδανελλίων καὶ ἀναμετρηθῇ πρὸς τὸν Ἑλληνικόν, περιορίζεται εἰς πειρατικὰ πράξεις κατὰ ἀνοχυρώτων πόλεων τῆς Βουλγαρίας.

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως συνεχῶς τηλεγραφεῖται ὅτι ἡ Ἀρμάδα ἀνακενισθεῖσα θὰ ἐξέλθῃ πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Παρ' ὅλας ὁμως τὰς προκλήσεις αὐτοῦ, ἀναμένοντος εἰς τὴν ἐξοδὸν τῶν στενῶν, ἡ Ἀρμάδα οὔτε καὶ γιουχαῖζομένη θ' ἀπεφάσιζε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἀσφαλὲς ὁρμητήριον τῆς. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐξήρχετο ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους θὰ εἶχε τὴν δύναμιν νὰ πράξῃ τι γενναῖον ;

Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς εἰρωνευόμενος ἔψαλλε τὴν ἐξῆς προσευχὴν ὑπὲρ αὐτῆς :

«Ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν, παρακαλοῦμεν τὸν Ποσειδῶνα, τὸν Αἴολον μὲ τοὺς ἀνέμους του, τὸν ἅγιον Νικόλαον καὶ τὰ κύματα τῆς μαύρης Θαλάσσης, νὰ διαφυλάσσουν τὴν Ἀρμάδα καὶ τὰ πληρώματά της ἀπὸ κάθε κακόν !

«Νὰ διαφυλάσσουν τὰ πληρώματα ἀπὸ τὴν ναυτίασιν ! Νὰ

διαφωτίσουν τὸν Ναύαρχον ὅπως διατάξῃ τὴν εἰς τὸ Αἰγαῖον ἔξοδον ὅλων τῶν φοβερῶν θωρηκτῶν καὶ ἀντιτορπιλικῶν, ἐν τῶν ὁποίων πρὸ ὀλίγου καιροῦ δι' ἡρωικοῦ ἄλματος ἐκαβάλλησε τὸν λιμενοβραχίονα τοῦ Πειραιῶς !

«Καθικετεύομεν τοὺς Τούρκους θεοὺς τῆς θαλάσσης, τῶν ὁποίων ἄγνοοῦμεν τὰ ὀνόματα, ὅπως ὀδηγήσουν τὴν Ἀρμάδα εἰς ἀσφαλῆ ἔξοδον, μακρὰν παντὸς ἀκρωτηρίου καὶ παντὸς βράχου· διότι ἐὰν προσέκρουεν εἰς τοὺς βράχους, θὰ κατέστρεφε τὰ στρεῖδια καὶ τὰ μύδια.

«Καὶ εὐχόμεθα ὅπως ἡ θάλασσα ἔχῃ πάντοτε νερὸ εἰς τὰ βάθη, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Ἑλληνικὸς στόλος θὰ στείλῃ τὰ ἀγαπητὰ αὐτὰ Τουρκικὰ πλοῖα, κατὰ τὴν πρώτην συνάντησιν. Ἀμήν»!

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὑπερέβη πᾶν ἄλλο κατόρθωμα ξηρᾶς ἢ θαλάσσης, εἶναι τὸ κατόρθωμα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11 τορπιλλοβόλου κυβερνωμένου ὑπὸ τοῦ ὑποπλοιάρχου Ν. Βότση. Οὗτος ἀπέδειξεν ὅτι οἱ πυρποληταὶ τοῦ 1821 δὲν ἀπέθανον . . . Ὅτι ἐὰν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ ἐνεφανίζετο ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν Κανάριδων, ἥδη ἡ αὐτὴ ψυχὴ ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν Βότσηδων. . .

Ὁ Βότσης ἀπεφάσισε νὰ βυθίσῃ τὸ εἰς τὸν κόλπον τῆς Θεσπλονίκης ὄρμουν Τουρκικὸν θωρηκτὸν «Φετιχ-Μπουλέν». Τὴν 9ην ἑσπερινὴν τῆς 18 Ὀκτωβρίου ἀνεχώρησε λοιπὸν ἐκ Σκάλας Ἐλευθεροχωρίου καὶ κατηυθύνθη εἰς Θεσσαλονίκην. Τὸ Καραμπουργνοῦ ἐπετήρει διαρκῶς τὴν θάλασσαν διὰ τῶν προβολέων του, πλὴν τὸ τορπιλλοβόλον κατώρθωσε νὰ διέλθῃ ἀπαρατήρητον μεταξὺ Καραβοφανάρου καὶ Βαρδάρη καὶ νὰ κατευθυνθῇ ὀλοταχῶς πρὸς τὴν Θεσπλονίκην. Φθάσαν ἐκεῖ τὴν 11 καὶ 20' ἐπλησίασε τὸ θωρηκτὸν μέχρις ἀποστάσεως 150 μέτρων. Τὴν 11 καὶ 35' ἐξεσφενδόνισε τὴν πρώτην τορπίλιν, ἀμέσως δὲ καὶ τὴν δευτέραν. Μετ' ὀλίγα λεπτὰ καὶ καθ' ἦν στιγμήν τὸ τορπιλλοβόλον ἔβαινε πρὸς τὰ ὀπίσω ὀλοταχῶς διὰ ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς ἐκρήξεως, ἐξεσφενδόνισε καὶ τρίτην. Αἱ δύο πρῶται ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των, ἡ τρίτη παρεκκλίνας ἐξερράγη μετὰ μεγάλου κρότου ἐπὶ τοῦ κύματοθραύστου. Τὸ Τουρκικὸν θωρηκτὸν, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα «Φετιχ-Μπουλέν» σημαίνει κατ' εἰρωνικὴν σύμ-

πτωσιν «Ὡραία·νίκη», ἤρχισεν ἀμέσως βυθιζόμενον. Τὸ τορπιλλοβόλον ἐκπληρῶσαν τὴν ἀποστολὴν του, ἐξῆλθεν ὀλοταχῶς πλεῦσαν ἄνωθεν τῆς γραμμῆς τῶν ἔξωθεν τοῦ λιμένος τορπιλλῶν—λόγῳ τοῦ μικροῦ βυθίσματός του—. Τὸ Καραμπουρνοῦ εἶχε πλέον ἀνάγη ὅλους τοὺς προβολεῖς του, ἀλλὰ τὸ ἡρωϊκὸν τορπιλλοβόλον ἐξῆλθεν ἀπαρατήρητον . . . Συμφώνως πρὸς ὑπόσχεσιν τὴν ὁποίαν εἶχε δώσει εἰς τοὺς πυροβολητάς του ὁ Βότσης, ἔρριψε πρὸς τὸ Καραμπουρνοῦ εἰς ἔνδειξιν εἰρωνικοῦ ἀποχαιρετισμοῦ μίαν βολὴν πυροβόλου, ἐξ ἀποστάσεως 2,500 μέτρων.

Οἱ ἐπὶ τοῦ θαρρηκτοῦ προσεπάθησαν νὰ σωθῶσιν ὅπως ἡδύνατο ἕκαστος. Στρατὸς τῆς ξηρᾶς σπεύσας εἰς τὴν παραλίαν εἶδε Τουρκικὴν ἡμιολίαν, τὴν ὁποίαν ἐκλαβὼν ὥς τὸ Ἑλληνικὸν τορπιλλοβόλον, ἐπυροβόλη μανιωδῶς! . . . Ἐφόνευσε τὸ πλήρωμά της.

Τὸ κατόρθωμα τοῦτο τοῦ τορπιλλοβόλου ἦτο μεγίστης σημασίας. Πρῶτον ὑπῆρξε γενναῖον ναυτικὸν τόλμημα, ἀποδείξαν ἀσυνήθες τὸ θάρρος καὶ ὑψίστην τὴν γενναϊότητα, ὅν κατείχοντο ὁ κυβερνήτης καὶ τὸ πλήρωμά του. Δεύτερον ἀπέδειξε ναυτικὴν ἐπιτηδειότητα σπανίαν, κατορθῶσαν ἐν νυκτὶ νὰ ἔχῃ δύο ἐπιτυχίας ἐπὶ τριῶν τορπιλλῶν καὶ νὰ μὴ ἐπιφέρῃ βλάβην τινὰ εἰς παραπλεύρως ἡγκυροβολημένα Ρωσσικὰ πλοῖα. Τρίτον ἐπέδρασεν ὀλεθρίως ἐπὶ τοῦ ἡθικοῦ τῶν Τούρκων καὶ ἰδίως τῶν κατοίκων Θεσσαλονίκης.

Ἀκαταπόνητος ἐν τῇ δράσει του ὁ στόλος, συνεχίζει τὰς καταλήψεις του. Οὕτω τὴν μὲν 20 Ὀκτωβρίου κατέλαβε διὰ ναυτικῶν ἀγχημάτων ὑπὸ τὸν σημαιοφόρον Παπαγεωργίου τὴν Δάφνην καὶ ὑπὸ τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Κουρμούλην τὴν ἐν τῷ κόλπῳ Ἀμουλιανῆς διώρυγα τοῦ Ξέρξου (ἀμφότερα ἐπὶ τοῦ ἁγίου Ὄρους), τὴν δὲ 21 τὰ Ψαρὰ διὰ μικροῦ ἀγῆματος ὑπὸ ὑπαξιωματικόν. Αἱ ἀνάγκαι τῶν πρὸ τοῦ Ἑλλησπόντου περιπολούντων ἀντιτορπιλικῶν καὶ τὸ συμφέρον τῆς μὴ μεταδόσεως πληροφοριῶν περὶ τῶν κινήσεων τοῦ στόλου, ἐπέβαλον τὴν κατάληψιν τῆς Τενέδου. Αὕτη ἐγένετο τὴν 24 δι' ἀγῆματος ὑπὸ τὸν ἑφεδρον ἀνθυποπλοίαρχον Σταματέλλον. Τὴν 4 τέλος Ν[βρίου κατελήφθη ἡ Ἰκαρία εἰς τὴν ὁποίαν οὐδὲ εἰς Τοῦρκος ὑπῆρχεν

Τὴν 8 Νοεμβρίου ὁ Στόλος ἐνισχύετο διὰ τῶν ἐκ Γερμανίας καταπλευσάντων εἰς Μυτιλήνην ἀντιτορπιλικῶν «Νέα Γενεὰ»

καὶ «Κεραινός», τὰ ὅποια ἀπετέλεσαν μέρος τοῦ στολίσκου ἀντιτορπιλικῶν.*

Τὴν 9 Νοεμβρίου ἕτερον ναυτικὸν κατόρθωμα ἐτίμα τὸν στόλον μας. Τὴν 10 νυκτερινὴν ὥραν τὸ ὑπ ἀριθ. 14 τορπιλλοβόλον,

* Διὰ τὰ κατορθωθῆ ἡ παραλαβὴ τῶν δύο αὐτῶν ἀντιτορπιλικῶν τὰ ὅποια εἶχον ἐτοιμασθῇ κατὰ τὰς παραμονάς τοῦ πολέμου, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ πληρώματα ἀπεστάλησαν σιδηροδρομικῶς εἰς Ἀμβέρσαν, ὅπου θὰ συνήντων τὰ ἀντιτορπιλικά ἐρχόμενα ἐκ Στεττίν, ἐξ ἄλλου ἡ «Νέα Γενεὰ» ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως καὶ ἄνευ πυρομαχικῶν διὰ τὰ κατορθώσῃ τὰ παραλάβῃ τὰ πληρώματα, ἐκ τρίτου ὁ «Κεραυνός» θὰ παρελάμβανε τὰ πυρομαχικά τῆς «Ν. Γενεᾶς». Μέχρι τοῦ Ὁλλανδικοῦ λιμένος Φλίσσιγγεν τὰ πλοῖα θὰ ὠδηγοῦντο ἀπὸ Γερμανικά πληρώματα, δὲν ἐπέβαινον δὲ παρὰ ἀνά 4 Ἑλλήνες ἀξιωματικοὶ καὶ 4 κελυσταὶ Μηχανικοί.

Ἡ «Ν. Γενεὰ» φθάσασα εἰς Ἀμβέρσαν δύο ἡμέρας πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, παρέλαβε τὰ πληρώματα καὶ τῶν δύο πλοίων. Ὁ «Κεραυνός» παρέλαβε τὰ πυρομαχικά τῆς «Ν. Γενεᾶς» καὶ τὰ δύο πλοῖα συνηντήθησαν εἰς Φλίσσιγγεν 24 ὥρας μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου. Αἰτίησι τοῦ Τούρκου Πρέσβεως ἡ Ὁλλανδικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ τηρήσῃ αὐστηρῶς τοὺς κανόνες τῆς οὐδετερότητος. Οὕτω ἅμα τῷ κατὰ πλοῦ τοῦ ὁ «Κεραυνός» ἐγκατελείφθη ἀπὸ τὰ Γερμανικά πληρώματα, ἀπηγορεύθη ἡ ἐντὸς τοῦ λιμένος ἐπικοινωνία τῶν πλοίων, ἐνῶ ἐκ τρίτου διετάρχησαν ν' ἀναχωρήσωσιν ἐντὸς 24 ὥρου ἡ ν' ἀφοπλισθῶσιν.

Ἡ κατάστασις ἦτο κρισιμωτάτη. Ὁ «Κεραυνός» ἐλλείπει πληρώματος δὲν ἠδύνατο νὰ κινηθῇ, ἡ «Ν. Γενεὰ» μὲ διπλοῦν πλήρωμα ἐστερεῖτο πυρομαχικῶν... Τὸ πρόβλημα ἔλυσεν ὁ ὑπαρχος τῆς «Ν. Γενεᾶς» ὑποπλοίαρχος Γ. Χατζηκυριαῖκος κατορθώσας παρὰ τὴν αὐστηράν ἐπαγρύπνησιν τῶν Ὁλλανδῶν, νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸν «Κεραυνόν» περὶ τοὺς 10 ὑπαξιωματικούς καὶ θερμοστάς, ἀφοῦ μετημφίεσεν αὐτοὺς εἰς ἐφημεριοδωπώλας καὶ μικροπωλητάς...

Τὴν πρωτὴν τῆς ἐπομένης ἡ «Ν. Γενεὰ» ἀπῆλθεν. Ἄμα τῇ λήξει τοῦ 24 ὥρου, αἱ Ὁλλανδικαὶ ἀρχαὶ ἔλυσαν τὰ σχοινία προσδέσεως τοῦ «Κεραυνου», Ὁλλανδικὸν τορπιλλοβόλον πλησιάσαν ἐν πολεμικῇ ἐγέρσει διέταξε τὴν ἄμεσον ἀναχώρησιν καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐπικοινωνίας του μετὰ τῆς «Ν. Γενεᾶς» ἐντὸς τῆς Αἰγιαλίτιδος ζώνης, ἐνῶ ἄπειρον πλῆθος παρηκολούθη ἀπὸ τοῦ κρηπιδώματος... Πρὸς κατάπληξιν ὅμως ὅλου ἐκείνου τοῦ πλήθους καὶ ιδίως τοῦ Γερμανικοῦ πληρώματος, τὸ ὅποῖον μετὰ δικαιολογημένης μεγάλης περιεργείας παρηκολούθη, ὁ «Κεραυνός» ἐκινήθη.

Τὸ Ὁλλανδικὸν τορπιλλοβόλον παρηκολούθησε μέχρι τῆς Αἰγιαλίτιδος ζώνης, ὅπου ἀνέμενεν ἡ «Ν. Γενεὰ» καὶ ἐπελθούσης ἐπικοινωνίας τὰ πλοῖα ἔσπευσαν εἰς τὸν προορισμὸν των.

ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον Π. Ἀργυρόπουλον, κατηυθύνθη ἐκ τοῦ ὄρμου Σκαμιά τῆς Μυτιλήνης εἰς Ἀἶβαλῃ (Κυδωνίαι ἐπὶ τῆς Μ. Ἀσίας) ὅπως ἀπαγάγῃ τὴν ἐκεῖ ὀρμῶσαν Τουρκικὴν κανονιοφόρον «Τραπεζοῦς». Τὴν 1 μετὰ τὸ μεσονύκτιον εἰσέπλευσεν εἰς τὸν ὄρμον Ἀἶβαλῃ καὶ ἀνεκάλυψε τὴν κανονιοφόρον. Λόγω τῆς πανσελήνου τὸ τορπιλλοβόλον ἐγένετο ἀντιληπτὸν ἀπὸ μεγάλης ἀποστάσεως. Τὸ πλήρωμα τῆς Τουρκικῆς κανονιοφόρου ἀντι νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ τρία πυροβόλα τῆς ἐχρησιμοποίησε τοὺς. . . κρουνοὺς κατακλύσεως, τοὺς ὁποίους ἀφοῦ ἤνοιξεν ἔσπευσε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ πλοῖον ἀποβιβασθὲν εἰς τὴν ξηράν. Τὸ τορπιλλοβόλον ἀπέστειλεν ἀμέσως ἄγλημα ὑπὸ τὸν ὑπαρχον Χ. Κονιάλην, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐπὶ τέταρτον τῆς ὥρας ἐργασίαν, ἡ κανονιοφόρος ἐβυθίζετο. Ὁ Ἀργυρόπουλος μὴ ἐπιθυμῶν νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ βυθισμένην εἰς ἀβαθῇ ὕδατα, τὴν κατέστρεψε διὰ τορπιλλίσεως. Διερχόμενον κατὰ τὴν ἀναχώρησιν πλησίον τῆς ξηρᾶς, ἀναγκαστικῶς τὸ τορπιλλοβόλον, ἐπυροβολήθη ἄνευ ἀποτελέσματος. Τὴν 9 ὥραν τῆς ἐπομένῃς κατέπλευσεν εἰς Μοῦδρον.

Ἡ ναυτικὴ ἰσχὺς τῆς Ἑλλάδος ἀπεδεικνύετο οὕτω ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ. Ὁ Στόλος τῆς—πολεμικὸς καὶ ἐμπορικὸς—ἀεικίνητος καὶ ἀκαταπόνητος, ἐξετέλεσεν ἔργα διὰ τὰ ὁποῖα θὰ ὑπερηφανεύετο ὁ στόλος Κρατῶν ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρων τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος.

Ὁ πολεμικὸς στόλος χωρὶς οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον νὰ παραμελήσῃ τὴν κυρίαν ἀποστολὴν του, τῆς ἐπιτηρήσεως δηλαδὴ τῶν Δαρδανελλίων καὶ τοῦ ἐντὸς αὐτῶν ἀποκλεισμοῦ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, κατελάμβανε νήσους, διεξῆγε μάχας διὰ τῶν ἀγχημάτων του, ὠργάνου καὶ συνώδευεν ὀλοκλήρους νηοπομπάς.

Ἡ ἀκμὴ τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ἐξ ἄλλου παρέσχεν εἰς τὸ Κράτος πλούσια τὰ μέσα, ἵνα διὰ μόνης τῆς Σημαίας του ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς μεγίστας ἀνάγκας τοῦ τε Στρατοῦ καὶ Στόλου. Αἱ πολυτιμώταται αὗται ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας ὁ ἐμπορικὸς στόλος προσέφερε καθ' ἅπασαν τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, παρεσχέθησαν διὰ τῶν ἐξῆς ἀτμοπλοίων: 6 ταχυδρομικὰ μετεβλήθησαν εἰς εὐδρομα ἐξοπλισθέντα διὰ ταχυβόλων· 2 ταχυδρομικὰ μετεβλήθησαν εἰς πλωτὰ Νοσοκομεῖα· 2 ἀνθρακοφόρα καὶ 1 πετρελαιοφό-

ρον ἐκρησιμοποιοῦντο ἀπὸ τὸν στόλον· 86 μεταγωγικά. Ἦτοι ἐν ὄλῳ ἀτιμόπλοια ὑπερωκεάνια, ταχυδρομικά καὶ φορητὰ 97.

Πλὴν τῶν μεταφορῶν στρατοῦ καὶ ὑλικῶν κατὰ τὴν πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου συγκέντρωσιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὰ σύνορα, συμπράξει πολεμικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ στόλου ἐξετελέσθησαν αἱ κάτωθι μεταφοραί. Τὴν 13 Ν)βρίου συνεκεντρώθησαν ἐντὸς 48ώρου εἰς τὸν λιμένα Θεσ)νίκης 51 μεταγωγικά, διὰ τῶν ὁποίων εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐπομένης μετεφέρθησαν ταῦτοχρόνως: ἡ II Μεραρχία εἰς Πρέβεζαν, 30.000 αἰχμάλωτοι εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ μία Βουλγαρικὴ Ταξιαρχία—13.000 ἄνδρες, 3.000 κτήνη—εἰς Δεδεαγάτς. (Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποβίβάσεως εἰς τὸν ἀκατάλληλον ἐκεῖνον λιμένα, ὁ πολεμικὸς στόλος κατέβαλεν ἐντὸς 24ώρου πολλὰς προσπαθείας, ὥστε ἡ ἀποβίβασις νὰ ἐνεργηθῇ ταχύτατα. Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς κατεπλάγη, ἐξητωκραύγασε τὸν στόλον καὶ ὁ διοικητὴς του ἐξέφρασε τὸν θαυμασμόν του καὶ τὰς εὐχαριστίας του).

Τοιαῦται μεταφοραί ἐνηργήθησαν πολλαὶ διαρκούντος τοῦ πολέμου (IV καὶ VI Μεραρχίαι εἰς Ἡπειρον, Σερβικὸς στρατὸς εἰς Δυρράχιον, εἶτα μεταφορὰ ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ ἐκείνου εἰς Θεσ)νίκην κ.λ.π).

Μετά τὸ τοιοῦτον ἔργον τοῦ στόλου μας, αἱ κρίσεις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τύπου ἤρχισαν λίαν εὐνοϊκαί. Αὐστριακὸς Ναύαρχος ἔγραφεν ὅτι ὁ Τούρκικὸς στόλος ἦτο κατ' ἀριθμὸν μονάδων, χωρητικότητά καὶ ἐξοπλισμόν, διπλασίως ἀνώτερος τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἀλλ' ὅτι οὗτος ὑπερεῖχεν ἀσυγκρίτως εἰς προσωπικόν. Κατηγόρη τὸν Τουρκικὸν ὅτι ἀφῆκε τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου σχεδὸν ἀμαχητὶ εἰς τὸν Ἑλληνικόν, τὸν ὅποιον καὶ ἐπήνη ὥς ἐπιδείξαντα ἔκτακτον δραστηριότητα καὶ κάλλιστα ἐκμεταλλευθέντα τὴν ἀφειθεῖσαν αὐτῷ θαλασσοκρατορίαν. Ὁ Ἀγγλικὸς τύπος καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἐξῆρε τὴν δρᾶσιν τοῦ στόλου μας καὶ ἀπεκάλει τὴν Τουρκίαν δεσμίαν του. Δι' ἀλεπαλλήλων ἄρθρων του διεκήρυσσεν ὅτι ἡ χαρακτηριστικὴ καὶ σιωπηρὰ πίσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐπὶ τῆς Τουρκίας, ἐπέδρασε σοβαρῶς εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν συμμάχων Κρατῶν καὶ διηυκόλυνε κυρίως τὴν προχώρησιν τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ εἰς Θράκην. Ἐβεβαίωσεν ὅτι ἐὰν ἡ Τουρκία ἐπετύγχανε τὴν οὐδετερότητα τῆς Ἑλλάδος, ἀναμ-

φιβόλως τὰ ἀποτελέσματα διὰ τοὺς λοιποὺς συμμάχους θὰ ᾔσαν ἀντίθετα. Ἐκ τῆς τοιαύτης σοβαροτάτης ἐπιδράσεως τοῦ στόλου ἐπὶ τῶν ἐπιχειρήσεων λαμβάνων ἀφορμὴν σύμπας ὁ Ἀγγλικὸς τύπος, ἐτόνιζε τὴν ζωτικότητα καὶ τὴν μεγίστην σημασίαν τὴν ὁποίαν διὰ τὴν Βρετανικὴν Αὐτοκρατορίαν εἶχεν ἡ διατήρησις τῆς θαλασσοκρατορίας.

ΜΥΤΙΛΗΝΗ - ΧΙΟΣ - ΣΑΜΟΣ

Πρὸς ἀπόκρουσιν ἀποπείρας καταλήψεως τῶν νήσων Μυτιλήνης καὶ Χίου, ἡ Τουρκία εἶχε στείλῃ ἰσχυρὰς φρουράς ἀπὸ τοῦ κατὰ τῆς Ἰταλίας πολέμου. Αὗται εἶχον συγκεντρώσει πυρομαχικά καὶ τρόφιμα εἰς φύσει ὀχυρὰς τοποθεσίας, ἐκλεγείσας ἕκτοτε καὶ ἔτι ὀχυτέρας κατασταθείσας διὰ τῆς τέχνης. Κατόπιν προτάσεως τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου, ἡ Κυβέρνησις διέταξε τὴν κατάληψιν τῶν νήσων αὐτῶν.

Τὴν πρωτὴν τῆς 8 Νοεμβρίου Μοῖρα τοῦ στόλου ὑπὸ τὸν «Ἀβέρωφ» κατέπλευσεν εἰς Μυτιλήνην καὶ ἐξήτησε τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως καὶ τῆς νήσου. Ὁ πολιτικὸς διοικητὴς ἐξήτησεν ὅπως αἱ ἀρχαὶ καὶ ὁ στρατὸς μεταφερθῶσιν εἰς Σμύρνην. Τοῦ Ναυάρχου ὁμως ἀρνηθέντος, ἐδήλωσεν ὅτι ἐκεῖνος μὲν δὲν εἶχεν ἀντίρρῃσιν διὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, ἠρνήτο ὁμως ἡ φρουρά. Ἐπεμβάσει τῶν προκρίτων καὶ τῶν Προξένων καὶ πρὸς ἀποφυγὴν αἰσῶν θυμάτων, ἐχορηγήθη τρίωρος προθεσμία εἰς τὴν φρουρὰν διὰ ν' ἀπομακρυνθῇ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς μετὰ Σημαιῶν καὶ λαβάρων εἶχε κατέλθῃ εἰς τὴν παραλίαν, ἀπασαι δὲ αἱ λέμβοι ἐκινήθησαν πρὸς τὸν στόλον πλήρεις πλήθους ζητωκραυγάζοντος. Τὴν μεσημβρίαν ἤρξατο ἡ ἀποβίβασις τοῦ ὑπὸ τὸν ταγ)χην Μανουσάκην τάγματος καὶ τοῦ ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον Κ. Μελαῖν ναυτικοῦ ἀγήματος, μετὰ 2 ἀποβατικῶν πυροβόλων καὶ 2 πολυβόλων. Ἡ Ἑλληνικὴ Σημαία ὑψοῦτο εἰς τὸ Διοικητήριον τὴν 2 μ. μ. ὑπὸ τοὺς κανονιοβολισμοὺς τῶν πλοίων καὶ τὰς ζητωκραυγὰς τοῦ πλήθους.

Ἡ ἐκ 1500 ἀνδρῶν φρουρά ὑπὸ τὸν ταγ)χην Ἀβδουλ Γκανῇ ἀπεσύρθη πρὸς τὴν παρὰ τὸ χωρίον Κλαπάδο (50 χλμ. Β.Δ. τῆς

πόλεως) ὀχυρομένην τοποθεσίαν. Ἡ ἀποβατικὴ δύναμις μὴ καταδιώξασα ἀμέσως καὶ δραστηρίως, ἀφῆκε τὸν ἐχθρὸν νὰ ἐνισχυθῇ δι' ἐντοπίων καὶ ὀχυρωθῇ. Οὕτω κατόπιν ἀπέβαινε πλέον ἀνεπαρκὴς διὰ σοβαρὰν ἐνέργειαν καὶ περιωρίσθη εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς πόλεως, ἐνῶ οἱ Τούρκοι ὀρμώμενοι ἀπὸ Κλαπάδο ἐδήουν τὴν ὑπαιθρον, πολλάκις δὲ πλοῖα τοῦ στόλου περισυνέλεξαν γυναικόπαιδα ἐπὶ πλοιαρίων.

Τὴν 28 Ν)βρίου Ἀπεστάλη ὁ Συν)χης Α. Σερμακέζης μεθ' ἐνὸς τάγματος Πεζικοῦ καὶ 6 πυροβόλων. Ἡ δύναμις αὕτη μετὰ τῆς ἐν τῇ νήσῳ εὐρισκομένης, ἐκινήθη τὴν 2 Δ)βρίου κατὰ τῶν Τούρκων. Τὴν ἐπομένην συνήπτετο ἡ πρώτη ἀψιμαχία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπωθήθησαν προκεχωρημένα τινὰ ἐχθρικά τμήματα, ἐνῶ τὸ ἀπόγευμα τῆς 5 Δ)βρίου ἤρχισαν αἱ περὶ τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον ἀψιμαχίαι. Τὴν 7 ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων τῶν εὐδρόμων «Ἀρκαδίας» καὶ «Μυκάλης» ἐγένετο γενικὴ ἐπιθεσις, τῆς μάχης ἐξακολουθησάσης μέχρι τῆς ἑσπέρας. Τὸ μεσονύκτιον οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ κατέστησαν ἐγγράφως γνωστὸν, ὅτι πρὸς ἀποφυγὴν περαιτέρω ματαίας αἱματοχυσίας παραδίδονται. Τὴν 8 Δ)βρίου ὁ Τουρκικὸς στρατὸς (9 ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπὲρ τοὺς 1600 ὁπλίται) παρεδόθη.

Τὴν 11 Νοεμβρίου Μοῖρα τοῦ στόλου ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Χίου. Τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς δηλωσάσης ὅτι θ' ἀντιστῇ, τὸ ἀποβατικὸν τμῆμα ἀποτελούμενον ἀπὸ ἐν Σύν)μα Πεζικοῦ (δύο τάγματα τοῦ 7ου καὶ ἐν τοῦ 1ου), λόχον Πεζοναυτῶν καὶ μίαν πυρ)χίαν ὑπὸ τὸν Συν)χην Πεζικοῦ Ν. Δελαγραμιμάτικαν, ἀπεβιβάσθη βιαίως ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων τοῦ στόλου εἰς θέσιν «Κοντάρι» (*) (4 χλμ. Ν. τῆς πόλεως). Οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν ματαίαν πρῶτην αὐτὴν ἀντίστασιν ἀπεσύρθησαν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, ἐνῶ τὸ ἀποβατικὸν ἀπόσπασμα τὴν 8 πρῶϊνὴν τῆς ἐπομένης κατέλαβε τὴν πόλιν.

Οἱ Τούρκοι—ὑπὲρ τὰς 2.000 μετὰ 4 πυροβόλων ὑπὸ τὸν ἀν)χην Ζιχνῇ—ἀμφισβητοῦντες τὸ ἔδαφος σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν, ἀπωθοῦντο εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου καὶ ἐνεκαθίσταντο

(*) Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εἶχε γίνῃ ἀπόβαισις Ἑλλήνων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

ἀπὸ ἀπροσίτου εἰς ἀπροσιωτέραν κορυφήν. Οὕτω σφοδρόταται ἀψιμαχία διεξήχθησαν κατὰ τὰς 14, 15 καὶ 16 Ν)βρίου. Εἰς μίαν ταύτων ὁ ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον Δεμέστιχαν λόχος Πεζοναυτῶν, προχωρήσας λίαν ὀρμητικῶς ἐξετέθη εἰς ὑπερβολικὸν κίνδυνον καὶ ἔσχε φονευμένους τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Ν. Ρίτσον, τὸν μαθητὴν τῆς σχολῆς τῶν Δοκίμων Ι. Παστρικάκην καὶ ἀρκετοὺς ναύτας, τραυματίαν δὲ τὸν διοικητὴν του.

Ἡ ἐπιμονὴ τῶν Τούρκων καὶ ἰδίως τὸ ἀπρόσιτον τῆς ὀχυρομένης τοποθεσίας εἰς τὴν ὁποίαν κατέφυγον, καθίστων τὸν ἀγῶνα πολὺ σκληρόν, ἐπέφερον εἰς τὸ ἀποβατικὸν τμήμα πολλὰς ἀπώλειας καὶ καθίστων τὴν ἐκμηδένισιν τοῦ ἐχθρικοῦ ἐκείνου στρατοῦ δυσχερεστάτην. Τὴν 18 τὸ εὐδρομον «Μακεδονία» καταπλεῦσαν εἰς Βολισσόν, ἐβομβάρδισε τὴν Μονὴν «Μουνδῶν» ἐξαναγκάσαν τοὺς ἐν αὐτῇ Τούρκους νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν, ἀφοῦ ἀφῆκαν εἰς χεῖρας τοῦ ἀποβιβασθέντος ἀγῆματος 11 αἰχμαλώτους καὶ πολλὰ τρόφιμα. Οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ τῶν Τουρκικῶν θέσεων χωρίων ἐξωπλίσθησαν, αὐστηρὸς δὲ ἀποκλεισμός ἐπηκολούθησεν. Αἱ συμπλοκαὶ μεταξὺ τῶν προφυλακῶν ἦσαν καθημεριναὶ καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν καὶ τῶν ἀσθενειῶν ἀπώλειαι ἀρκοῦσαι ἐκατέρωθεν.

Τὴν 15 Δ)βρίου ὁ ἀποβατικὸς στρατὸς ἐνισχύετο διὰ δύο ταγμάτων Πεζικοῦ καὶ ὀκτὼ πυροβόλων, ἐνῶ ἀρκετὰς ἡμέρας πρότερον εἶχε μεταβῇ καὶ σῶμα 200 Κρητῶν. Ἀπεφασίσθη ὅθεν γενικὴ ἐπίθεσις διὰ τὴν 19 Δ)βρίου καὶ τὴν πρώτην τῆς 18 ἐξεδόθησαν αἱ διαταγαὶ καὶ ἤρchiσεν ἡ λῆψις τῶν προκαταρκτικῶν μέτρων. Τὴν μεσημβριάν ὅμως τῆς αὐτῆς, κήρυκες τοῦ ἐχθροῦ ἀνήγγειλον ἐπιθυμίαν του πρὸς παραάδοσιν καὶ ἀνεστᾶλη ἡ ἐπίθεσις. Μὴ ἐπελθούσης ὅμως συμφωνίας ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἐπιθέσεως διετάχθη διὰ τὴν εἰκοστήν.

Ἡ Μοῖρα τῶν εὐδρόμων ἔβαλε κατὰ τῆς Μονῆς Ἀγίων Πατέρων καὶ τῶν ὁρέων Αἶπος καὶ Προβάτειον. Ὁ ἀποβατικὸς στρατὸς ἐπετέθη ἐξ ὄλων τῶν σημείων κατὰ τῶν ἐχθρικῶν θέσεων. Οἱ Τοῦρκοι λυσσασκῶς ἀμυνόμενοι ὑπεχώρουν ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν, ὅτε περὶ τὴν 5 μ. μ. ἀπειλούμενοι πανταχόθεν ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν ἄνευ ὅρων (57 ἀξιωματικοί, 2000 ὁπλίται, 4 πυροβόλα καὶ πολὺ ὑλικόν).

Ἡ Σαμιακὴ Συνέλευσις τὴν 10 Νηβρίου ἐκήρυξε τὴν ἑνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὁρίσασα προσωρινὴν διοικητικὴν ἐπιτροπὴν. Τὸ προεδρεῖον αὐτῆς παρουσιασθὲν τὴν 16 πρὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδος, τῷ ἐπέδωκε τὸ σχετικὸν ψήφισμα.

Ἐπὶ τέλους ἐξεπληροῦτο ὁ τοσάκις καὶ μετὰ τόσης ἐπιμονῆς ἐκδηλωθεὶς πόθος τοῦ Σαμιακοῦ Λαοῦ περὶ καταλήψεως τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Διλοχία ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Β. Κουρουσόπουλον ἀπεβιβάζετο εἰς Βαθὺ τὴν 10,30' πρωϊνὴν τῆς 2 Μαρτίου 1913 καὶ κατελάμβανε τὴν νήσον.

Ὁ Λαὸς τῆς Σάμου ὑπεδέχθη τὸν στρατὸν μετ' ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ, ἐνῷ ὁ πρῶν ἡγεμὼν αὐτῆς Βελεγοῆς ἀνεχώρει τὴν αὐτὴν ἑσπέραν διὰ Τουρκίαν.

ΑΙ ΝΑΥΜΑΧΙΑΙ

Ἀπὸ τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως, ἀρχηγὸς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου διωρίσθη ὁ πλοίαρχος Ραμίζ, σπουδάσας ἐπὶ πενταετίαν εἰς Εὐρώπην, γνωρίζων τὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ὡς διατελέσας ναυτικὸς ἀκόλουθος ἐν Ἀθήναις, ἐπὶ πολὺ συνεργασθεὶς μετὰ τῆς Βρετανικῆς ἀποστολῆς τῆς ὁποίας τὴν ἐκτίμησιν εἶχεν ἐφελκύσει καὶ γενικῶς θεωρούμενος ὡς μορφωμένος καὶ εὐφυῆς ἀξιωματικός.

Τὴν ἐπομένην τῆς ἀναχωρῆς τῆς Τουρκίας μετὰ τῶν τριῶν ἐκ τῶν Συμμάχων, ὁ Ραμίζ διετάσσετο ὅπως προπαρασκευασθῇ τὸ ταχύτερον πρὸς ἔξοδον καὶ ναυμαχίαν, τοῦ ὥριζετο δὲ σημεῖον πέραν τοῦ ὁποίου δὲν ὤφειλε νὰ προχωρήσῃ. Ὁ Τοῦρκος νάυαρχος τηρήσας ἀπολύτως μυστικὴν τὴν διαταγὴν αὐτήν, ἐπεδόθη μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ στόλου του. Τὰ Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλλικά περιεπόλουν νύκτα καὶ ἡμέραν πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου....

Αἱ πύλαι τῶν Δαρδανελλίων ἦσαν ἀνοικταὶ δια τὰ πολεμικὰ τῶν Δυνάμεων, ἐνῷ ἡ κίνησις τῶν ἐμπορικῶν ἐξηκολούθησεν ὁποία καὶ πρότερον. Ἡ σημαντικὴ αὐτὴ κίνησις καθίστα τὸ ἔργον τῶν περιπολούντων ἀντιτορπιλλικῶν δυσχερὲς καὶ ἐπίπονον· ἀφ' ἑνὸς αἱ διαρκεῖς ἐμφανίσεις καπνῶν εἰς τὸ βάθος τῶν στενῶν ἐτήρουν αὐτὰ ἐν διαρκεῖ προσοχῇ, ἐνῷ ἐξ ἄλλου Τουρκικὰ

πολεμικά ἡδύναντο κρυπτόμενα ὀπίσω ξένων ἐμπορικῶν νὰ φθάσωσιν ἀπαρατήρητα μέχρις αὐτοῦ τοῦ στομίου. Ἐπὶ πλεόν τὰ ἀντιτορπιλικά περιπολοῦντα ἀνὰ 48 συνεχεῖς ὥρας, ἐκοπίαζον ὑπερβολικά ἐκ τοῦ μεγάλου κυματισμοῦ, ὃ ὁποῖος ὑπῆρξε σχεδὸν διαρκὴς κατὰ τὸν δριμύτατον ἐκείνον χειμῶνα. Αἱ δυσκολαὶ ἐδιπλασιάζοντο τὴν νύκτα καὶ τὰ περιπολοῦντα πλοῖα πολλάκις θὰ ἔχανον τὸ σημεῖον ἐπιτηρήσεώς των, ἂν μὴ ὡς πολύτιμον τοιοῦτον ἐχρησίμευεν ὁ διαρκῶς ἀνιχνεύων τὸν ὀρίζοντα προβολεὺς τοῦ φρουρίου Σεντούλ-Μπάχρ.

Αἱ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου ἐκπεμπόμεναι ἐκ Κων)πόλεως ἀπειλαὶ προσεχοῦς ἐξόδου τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, φαίνονται σοβαρῶς πλεόν τηλεγραφοῦμεναι κατὰ τὰ τέλη Ν)βρίου πρὸς ὅλα τὰ Εὐρωπαϊκὰ κέντρα. Διαδρομὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀπὸ 27-29 Ν)βρίου πέραν τῶν στενῶν οὐδὲν τὸ ἐξαιρετικὸν ἀντελήφθη ἐντὸς αὐτῶν.

Τὴν 8.30' πρωῒνην τῆς 1 Δ)βρίου τὰ περιπολοῦντα ἀντιτορπιλικά «Σφενδόνη» «Ναυκρατοῦσα» καὶ «Λόγχη» ἀντελήφθησαν Τουρκικὸν ἀντιτορπιλικὸν τὸ ὁποῖον ἐσταμάτησε ὑπὸ τὸ Φρούριον Σεντούλ-Μπάχρ. Πλησιάσαντα ἔβαλον κατ' αὐτοῦ ἐξ ἀποστάσεως 3.000 μέτρων 5 βολάς, εἰς τὰς ὁποίας ἀπῆντησαν ἄνευ ἀποτελέσματος τὰ φρούρια, ἐνῶ τὸ ἀντιτορπιλικὸν ἐτράπη πρὸς τὰ στενά. Ὁ Ναύαρχος διέταξε διὰ τοῦ ἀσυρμάτου ὅπως πάραντα ὀλόκληρος ὁ στολίσκος τῶν ἀντιτορπιλικῶν μετὰ τοῦ «Δελφίνος» κατευθυνθῶσιν ἐκ τοῦ ὀρμητηρίου των—Τένεδος— πρὸς τὸ στόμιον, τηρούμενα ἐκτὸς τῆς βολῆς τῶν φρουρίων. Περὶ τὴν 1.30 ὁ στολίσκος ἐπλησίαζε πρὸς τὰ ἐκεῖ, ὅτε ἐθεάθη καταδρομικὸν βαῖνον ἐξ Ἰμβρου πρὸς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἑλλης. Ἡ «Σφενδόνη» σπεύδει διὰ νὰ τὸ ἀναγνωρίσῃ, ὁπότε δέχεται συμπυροκρότησιν. Τὰ ἀντιτορπιλικά ἀπῆντησαν ἀπομακρυνόμενα, ἐνῶ ὁ «Δελφίν» κατέδυσε χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ τὸ φθάσῃ. Τὸ «Μετζίτι» —αὐτὸ ἦτο— μετὰ δίωρον διαδρομὴν ἐντὸς τῆς ἀκτίνος βολῆς τῶν φρουρίων, ἐπέστρεψεν εἰς Ναγαράν.

Ἡ ναυμαχία τῆς Ἑλλης.—Ὁ ἐν Μούδρῳ στόλος ἀποπλεύσας τὴν μεσημβρίαν τῆς 1 Δ)βρίου συνεπεία τοῦ ἄνω ἐπισοδείου, διεδρόμησε πρὸ τῶν στενῶν τὴν 2, καὶ τὴν πρωῒαν τῆς 3 ἔπλεεν ἀπὸ Βορρὰ πρὸς Ἰμβρον. Τὴν 7.30' ἐφάνη παρὰ τὸ Κούμ. Καλὲ τὸ

«Μετζητιέ», ἐνῶ πυκνοὶ καπνοὶ ἔσωθεν ἐπρόδιδον τὴν κίνησιν πολλῶν πλοίων. Τὴν 8,10' ἐξῆλθεν ἐν πλωτὸν Νοσοκομεῖον. Ὁ στόλος εὐρίσκετο ἀκόμη πολὺ βορείως πλέων πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Κέφαλος τῆς Ἰμβρου, ὅπου διετάχθη νὰ σπεύσῃ καὶ ὁ στολίσκος τῶν ἀντιτορπιλικῶν. Τὴν 8,15' ὁ Ναύαρχος ἐκοινοποίησε τὸ ἐξῆς σῆμα: «Μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὰς εὐχὰς τοῦ Βασιλέως καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Δικαίου, πλέω μεθ' ὁρμῆς ἀκαθέκτου καὶ πεποιθήσεως ἐπὶ τὴν νίκην ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ τοῦ γένους». Μετ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ ἀναδύονται τοῦ ὁρίζοντος ἐκ Νότου τὰ ἀντιτορπιλικά τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Τὴν 8,40' ἐξῆλθεν ὁλόκληρος ὁ Τουρκικὸς στόλος ὅστις, ἡγούμενης τῆς ναυαρχίδος «Βαρβαρόσας» ἔπλεε πρὸς Μαυρονήσια. Ὁ στόλος μας ἡγούμενου τοῦ «Ἀβέρωφ» ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ Τουρκικοῦ, ὅποτε οὗτος στρέφεται ἀποτόμως πρὸς Βορρᾶν. Ὁ Ἑλληνικὸς ἀναγκάζεται νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον καὶ συντελεσθείσης τῆς στροφῆς, ὑψοῦται ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τὴν 9,5' τὸ σῆμα: «Ἀρχίσατε πῦρ συγχρόνως μετὰ τοῦ Ναυάρχου». Οἱ ἀντίπαλοι στόλοι πλέοντες οὕτω παραλλήλως εὐρίσκοντο εἰς ἀπόστασιν 16.000 μέτρων, ὅποτε ὁ Ἑλληνικὸς ἤρχισε νὰ συγκλίνη. ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς τὸν Τουρκικόν, βαίνων εἰς τρεῖς γραμμὰς (πρῶτῃ πρὸς τὸν ἐχθρικὸν στόλον τὰ 4 θωρηκτά, 1000 μέτρα ἀριστερὰ τὰ 4 μεγάλα ἀντιτορπιλικά καὶ ἔτι ἀριστερώτερον ὁ στολίσκος τῶν ἀντιτορπιλικῶν).

Τὴν 9,22' ρίπτονται ἀπὸ τὸν «Βαρβαρόσσαν» δύο ταυτόχρονοι κανονιοβολισμοί, τοὺς ὁποίους ἀμέσως διεδέχθησαν ὅμοιοι τῶν Τουρκικῶν θωρηκτῶν, βαινόντων ἐπὶ μιᾷ γραμμῇ. Τὸ ἐχθρικὸν πῦρ ἐξηκολούθησεν οὕτω ταχύτατον, καὶ γιγαντώδεις στήλαι ὕδατος ὑψοῦντο πέριξ τῶν θωρηκτῶν μας καὶ ἰδίᾳ τοῦ «Ἀβέρωφ», ἐναντίον τοῦ ὁποίου κατὰ προτίμησιν κατηύθυνον τὰ πυρά των τὰ περισσότερα ἐχθρικά σκάφη. Ἄμα τῇ ἐνάρξει τοῦ πυρὸς ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐστράφη ὀλίγον πρὸς τὰ δεξιὰ, ὥστε ὁ Ἑλληνικὸς παρὰ τὴν προσπάθειάν του δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν πλησιάσῃ ταχέως. Τὴν 9,25' ἄρχεται τὸ πῦρ τοῦ στόλου μας ἐξ ἀποστάσεως 12.000 μέτρων, ἐνῶ τὰ θωρηκτά μας πλησιάζοντα πρὸς τὴν ἐχθρικὴν γραμμὴν, ἡλάττουں διαρκῶς τὴν χωρίζουσιν τοὺς δύο στόλους ἀπόστασιν. Τὴν 9,35' ὁ «Ἀβέρωφ» αὐξάνει

τὴν ταχύτητά του καὶ φθάνει εἰς ἀπόστασιν 4.500 μέτρων ἀπὸ τοῦ «Βαρβαρόσσα». Χάλαζα βλημάτων καὶ τῶν τεσσάρων Τουρκικῶν θωρηκτῶν τὸν κατακλύζει. Ἐν τοῦ «Μεσουδιέ» ἐκραγὲν ἐπὶ τῆς καπνοδόχου ἐφόνευσε τὸν κελευστὴν Καζιτζιάρην καὶ ἐτραυμάτισεν ἕξ ναύτας. Θραῦσμα μεγάλου βλήματος ἐτραυμάτισεν ἐπίσης τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Μαμούρην καὶ δύο ναύτας. Ἄλλ' ὁ «Ἀβέρωφ» ἀδιαφορῶν διὰ τὰ τραύματα τὰ ὅποια ἐλάμβανεν, ἔσπευδεν ὀλοταχῶς καὶ ἤρχισε πλεόν νὰ βαίνει καθέτως πρὸς τὴν ἐχθρικὴν γραμμὴν. Ὅταν ἐπλησίασε πολὺ, τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἔθεσαν εἰς ἐνέργειαν καὶ τὰ ταχυβόλα των. Ὁ «Ἀβέρωφ» ἠδιαφύρει μὲν διὰ τὰ τραύματα τὰ ὅποια ἐλάμβανεν, ἀλλ' ἐνεδιεφέρετο δι' ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἔδιδεν. Οὕτω βάλλων κατὰ τὴν προχώρησίν του ἐξηνάγκασε τὸν «Βαρβαρόσσαν» νὰ κάμῃ κλίσιν πρὸς δεξιὰ καὶ νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὰ στενά. Τὸ «Τοργκούτ» ἠκολούθησε τὰ ἴχνη του, ἐνῶ τὰ «Μεσουδιέ» καὶ «Ἀσάρ-Τεφήκ» ἔστρεψαν ἀμέσως ἀπὸ τοῦ σημείου εἰς τὸ ὅποιον εὗρισκοντο. Ὁ «Ἀβέρωφ» εἰσηλθε πλεόν εἰς τὴν ἀκτῖνα βολῆς τῶν φρουρίων καὶ τὰ βλήματα τούτων ὥς χάλαζα ἤρχισαν νὰ πίπτωσι πέραξ καὶ ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀδιαφορεῖ... Ἡ Ἑλληνικὴ ναυαρχὸς κατέρχεται ὀλοταχῶς πρὸς Νότον καὶ φαίνεται θέλουσα νὰ ριφθῇ εἰς τὸ μέσον τῆς ἐχθρικῆς γραμμῆς, διὰ ν' ἀπομονώσῃ τὸ «Μεσουδιέ», τὸ ὅποιον ἦτο περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀπομεμακρισμένον πρὸς τὰ ἔξω. Προσεγγίζει εἰς ἀπόστασιν μικροτέραν τῶν 3.000 καὶ τὰ πυροβόλα του φθάνουσι πλεόν τὸ ὀριζόντιον ὥς πρὸς τὴν κλίσιν. Τὰ Τουρκικὰ θωρηκτὰ τὴν 10,10' κινοῦνται ἀτάκτως πρὸς τὰ στενά, ὅποτε τὸ «Τοργκούτ» δέχεται πλήρη ὁμοβροντίαν τοῦ «Ἀβέρωφ» ἕξ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως. Τὰ ἕτερα τρία θωρηκτὰ πλησιάζουσι καὶ συμπληροῦσι τὸ ἔργον τῆς ναυαρχίδος. Ὁ «Ἀβέρωφ» κατεδίωξε τὸν ἐχθρικὸν στόλον ἐπὶ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἀκόμη, φθάσας μέχρις ἐγγυτάτης ἀπὸ τῶν φρουρίων ἀποστάσεως. Τότε οἱ Τοῦρκοι νομίζοντες ὅτι τοῖς ἐπαρουσιάσθη ἡ εὐκαιρία νὰ καταστρέψωσι τὸ προπύργιον τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, τὸν «Ἀβέρωφ», καὶ ἐλπίζοντες ὅτι οὕτω θὰ περιήρχετο εἰς αὐτοὺς ἡ θαλασσοκρατορία, συγκεντροῦσι ἐναντίον του ἓν πῦρ δαιμονιώδες. Τὰ φρούρια, τὰ πολεμικά, αἱ πυρ(χ)αὶ τῶν ἀκτῶν, βάλλουσι μετὰ τῆς μεγαλυτέρας δυνατῆς ταχύτητος. Τὰ βλήματα πίπτουσιν ὥς

χάλαζα καὶ ἡ θάλασσα βράζει κυριολεκτικῶς πέριξ τοῦ ἀτρομήτου πλοίου. Ἐν βλήμα μεγάλου διαμετρήματος προσκρούσαν ἐπὶ τῆς θωρηκτῆς πλακὸς τὴν ἐρράγισεν, ἄλλο διήλθε κάτωθεν τῆς γεφύρας, ἄλλο εἰσῆλθεν εἰς τὸν θάλαμον τῶν ὑπαξιωματικῶν, ἄλλα ἀπέκοψαν τὰ σύρματα τοῦ τηλεγράφου καὶ πολλὰ ἐξερράγησαν ἐπὶ τῶν ὑπερστεγασμάτων. Διὰ τὰ λοιπὰ πλοῖα ὁ «Ἀβέρωφ» εἶχεν ἐξαφανισθῇ ὑπὸ τὰς ὑπερμεγέθεις στήλας ὕδατος καὶ δὲν ἐφαίνετο παρὰ ὁ καπνὸς τῶν καπνοδόχων... Ἀλλ' ὁ «Ἀβέρωφ» ἐγκλείων μέσα του τὴν ψυχὴν λεοντοκάρδων ναυτῶν, προχωρεῖ ἄφοβος καὶ ἐνσπείρει τὴν κατάπληξιν καὶ τὸν τρόμον κατὰ τὴν ἀξιωμαγιάν του.

Μετὰ τὴν πλήρη εἴσοδον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὰ στενὰ —11,30'— ὁ Ἑλληνικὸς συγκεντρωθεὶς ἀνέμενε μέχρι τῆς 2 μ. μ. πιθανὴν νέαν ἔξοδον. Τούτου μὴ γενομένου ἔσπευσε πρὸς Μοῦδρον.

Ἡ ἀνδρεία καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν πληρωμάτων, ὑπῆρξαν ἀνώτεροι πάσης περιγραφῆς. Κατὰ τὴν μετὰ τὴν ναυμαχίαν συγκέντρωσιν, τὰ πλοῖα ὑπεδέχοντο τὸ ἓν τὸ ἄλλο διὰ ζητωκραυγῶν. Αὗται ὅμως ἔφθασαν εἰς τὸ κατακόρυφον ὅταν προσήγγισεν ὁ «Ἀβέρωφ». Οὕτω μετὰ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν σιγὴν, ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν θαλασσολύκων τοῦ 1821 ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἀμετάβλητος εἰς τὴν ναυτικὴν Ἑλλάδα.

Αἱ ζημίαι τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ὑπῆρξαν μέγισται, μετεκλήθησαν δὲ ἐργάται ἐκ Γερμανίας διὰ τὴν ἐπανόρθωσιν των. Ἡ ναυαρχὶς «Βαρβαρόσσας», τὸ «Μεσσουδιέ» καὶ τὸ «Τεφίκ» ἐξώκειλαν ἐντὸς τῶν στενῶν. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ ναῦται ἐφονεύθησαν· ἀκόμη δὲ περισσότεροι ἐτραυματίσθησαν. Ὁ Ναύαρχος παρεπέμφθη εἰς τὸ Στρατοδικεῖον καὶ ἀθωωθείς ἀπεστρατεύθη.

Οἱ Τούρκοι ἀμέσως μετὰ τὴν κατατρόπωσιν των αὐτὴν, διέκηρυξαν ὅτι ἐπανορθοῦντες πάραντα τὰς ζημίας των θὰ ἐνεφανίζοντο καὶ πάλιν πρὸ τῶν Δαρδανελλίων. Ἐφαίνετο ὅμως ὅτι πράγματι δὲν ἐπρόκειτο παρὰ περὶ «ἐμφανίσεως» καὶ οὐχὶ ἀποφάσεως πρὸς «ναυμαχίαν». Τὰ παθόντα σκάφη των δὲν ἦτο εὐκολὸν νὰ ἐπισκευασθῶσι τόσον ταχέως, τὰ πληρώματα κατατρομάξαντα εἶχον ὑποστῇ μεγάλην μείωσιν ἡθικοῦ. Ἐπομένως

ἀπεκλείετο σοβαρὰ σκέψις περὶ ταχείας ἀντικρύσεως τοῦ κυριάρχου τοῦ Αἰγαίου. Διὰ «τὰ μάτια τοῦ κόσμου» καὶ τὴν βαθμιαίαν ἀνάκτησιν τοῦ ἠθικοῦ, ἤρχισαν ἐν τούτοις ν' ἀπασχολῶσι τὰ περιπολοῦντα ἀντιτορπιλλικὰ δι' ἐξόδων πολεμικῶν τινῶν. Ἡ ἐκάστοτε ὁμῶς ἐμφάνισις τοῦ στόλου μας, ἡγουμένου πάντοτε εἰς μεγάλην ἀπόστασιν τοῦ «Ἀβέρωφ», ἠνάγκαζε τὰ ἐχθρικά πλοῖα νὰ σπεύδωσιν ὀλοταχῶς εἰς τὴν κρύπτην των. Τὴν πρωτὴν τῆς 9ης Δεκεμβρίου 2 θωρηκτὰ καὶ 4 ἀντιτορπιλλικὰ ἔπλεον ἐκ τῶν στενῶν πρὸς Νότον τῆς Ἰμβρου. Τὰ περιπολοῦντα ἀντιτορπιλλικὰ μετὰ τῶν ἐν Τενέδῳ τοιούτων, ἔσπευσαν πρὸς τὰ ἐκεῖ καὶ ἤρχισαν πῦρ. Τὰ ἐχθρικά σκάφη ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἑλλησποντον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐθεάθησαν ἐρχόμενα τὰ δύο θωρηκτὰ, τὰ ὅποια κρατήσαντα διὰ τῶν πυρῶν των τὰ ἀντιτορπιλλικὰ μας πρὸς τὴν Β.Δ. κατεύθυνσιν, διηκόλυνον τὰ ἀντιτορπιλλικὰ των ὅπως ἀθέατα ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας, σπεύσωσιν ὀλοταχῶς πρὸς Τένεδον. Ἡ «Ἀσπὶς» ἀνῆρχετο ἐκ Τενέδου πρὸς συνάντησιν τῶν λοιπῶν ἀντιτορπιλικῶν, ὅτε πίπτει ἐπὶ τῶν κατερχομένων τεσσάρων ἐχθρικῶν τοιούτων. Ταῦτα τὴν καταδιώκουσι καὶ ἀφοῦ τὴν ἐξαναγκάζουν νὰ καταφύγῃ ὀπίσω ὑφάλου εὐρισκομένης βορείως τῆς Τενέδου, ἔσπευσαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐβομβάρδισαν τὸ φρούριον καὶ τὸ τηλεγραφεῖον, ἄνευ θυμάτων.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸν τόπον τῆς συμπλοκῆς κατέφθανεν ὁ «Ἀβέρωφ» ἡγούμενος τοῦ λοιποῦ στόλου. Ἄμα τῇ ἐμφανίσει του ἅπαντα τὰ Τουρκικά, ἐκπέμποντα διαρκῶς καὶ μετ' ἀγωνίας διὰ τοῦ ἀσυρμάτου των τὴν φράσιν: «Ἀβέρωφ ἔρχεται» ἐστράφησαν πρὸς τὰ στενά, ὑπὸ τὴν καταδιώξιν τῶν ἀντιτορπιλικῶν μας. Προστατευόμενα ὑπὸ τῶν φρουρίων κατῴρθωσαν —ἰδίως τ' ἀντιτορπιλλικὰ— νὰ διαφύγωσι τὴν αἰχμαλωσίαν. Παρομοίας σχεδὸν ἐπιδείξεις ἔκαμεν ὁ Τουρκικὸς στόλος τὴν 22 καὶ 28 Δ)βρίου, μὴ τολμήσας ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς ἀκτῖνος τῶν φρουρίων του.

Τὸ «**Χαμηδιέ**».—Τὴν νύκτα τῆς 1-2 Ἰανουαρίου 1913 τὸ καταδρομικὸν «Χαμηδιέ» διαλαθὼν τὴν προσοχὴν τῶν περιπολούντων ἀντιτορπιλικῶν, ἐξῆλθε τῶν στενῶν. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπαρουσιάσθη πρὸ τῆς πόλεως Σύρου καὶ ἐξήτησε διὰ σήματος τὴν παράδοσιν τοῦ ἐκεῖ εὐρισκομένου εὐδρόμου «Μακεδονία». Μὴ τυχὸν ἀπαντήσεως ἐξήτησεν ὅπως Ἀγγλικὸν φορτηγὸν

εὐρισκόμενον παραπλεύρως αὐτῆς ἀπομακρυνθῇ, διότι θὰ ἐβομβάρδιζεν. Καθ' ἣν ὥραν τὸ Ἀγγλικὸν κατεγίνετο ν' ἀπομακρυνθῇ, ὁ κυβερνήτης τῆς «Μακεδονίας» πλωτάρχης Λ. Τσουκαλᾶς, κρίνας ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ συνάψῃ μάχην διὰ ν' ἀποφύγῃ τὸν βομβαρδισμόν ἢ πόλιν, ἤνοιξε τοὺς κρουνοὺς κατακλύσεως, ἀπεβίβασε τὸ πλήρωμα καὶ τὰ κλεῖστρα τῶν πυροβόλων καὶ παρέμεινε μόνος ἐκεῖνος ἐπὶ τοῦ πλοίου. Ἐν τῷ μεταξύ τὸ «Χαμηδιέ» ἔβαλε κατὰ τῆς γαιανθρακαποθήκης καὶ τοῦ ἡλεκτρικοῦ ἐργοστασίου τῆς πόλεως, φονευθέντων δύο ἀτόμων. Ἀπομακρυνθέντος τοῦ Ἀγγλικοῦ, τὸ «Χαμηδιέ» ἔβαλε κατὰ τῆς «Μακεδονίας» ἐπὶ τῆς ὁποίας δὲν ἐβράδυνε ν' ἀνάψῃ πυρκαϊά, ἀποτεφρώσασα τὸ πλοῖον. Τὸ «Χαμηδιέ» τότε ἀπεμακρύνθη.

Μεταβὰν εἰς Φιέρρην τῆς Ἀλβανίας ὅπου μετέφερεν εἰδικὴν ἐντολὴν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὸν Τζαβίτ πασσάν, ἔπλευσε κατόπιν εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ εἰς Χοδείδαν. Παραμείναν ἐκεῖ ἐπὶ τρεῖς περίπου ἑβδομάδας εἰσῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν Μεσόγειον, ἔπλευσε κατ' ἀρχὰς εἰς Μάλταν καὶ κατόπιν εἰς Τριπολίτιδα. Τὴν 6 πρωϊνὴν τῆς 27 Φεβρουαρίου τὸ Ἑλληνικὸν ἀτμόπλοιον «Δέρος» ἐπιστρέφον ἐκ τοῦ Σάν Τζοβάννι ὅπου εἶχεν ἀποβιβάσῃ Σερβικὸν στρατὸν συνηντήθη νοτίως τοῦ Δυρραχίου μετὰ τοῦ «Χαμηδιέ», τὸ ὁποῖον ἀφου ἡχημαλώτησε τὸ πλήρωμα ἐβύθισε τὸ πλοῖον ἀνοίξαν τρία ρήγματα διὰ τοῦ ἐμβόλου του. Ἀφικθὲν τὴν 9 ὥραν πρὸ τοῦ Δυρραχίου ἐβομβάρδισε τὰς κατασκηνώσεις τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ καὶ περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπαρουσιάσθη πρὸ τοῦ λιμένος Σάν Τζοβάννι, εἰς τὸν ὁποῖον εὕρισκοντο ἑπτὰ Ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια πλήρη Σερβικοῦ στρατοῦ καὶ ὑλικῶν. Ἦρχισε πῦρ κατὰ τῶν ἀτμοπλοίων εἰς δύο τῶν ὁποίων ἐπέφερε σοβαρὰς βλάβας καὶ εἰς ἕτερα δύο ἐλαφροτέρως. Τὰ θύματα τῶν Σέρβων ὑπῆρξαν 119.

Τὸ «Χαμηδιέ» ἔπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὁπόθεν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μεσόγειον διὰ νὰ διέλθῃ καὶ πάλιν τὴν διώρυγα τοῦ Σουέζ περὶ τὰ τέλη Μαρτίου. Τότε ἐλήφθη ἀπόφασις ν' ἀποκλεισθῇ ἐκεῖ καὶ τὴν 30 Μαρτίου ἡ «Υδρα» ὁ «Κεραυνός» καὶ ἡ «Δόξα» ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀντιπλοίαρχου Δ. Παπαχρήστου κατέπλευσαν ἔξωθι τοῦ λιμένος τοῦ Πόρτ-Σαῖτ καὶ ἡγκυροβόλησαν μέτρα τινὰ μακρὰν τῆς Αἰγιαλίτιδος ζώνης, διὰ νὰ βυθίσουν

τὸ «Χαμηδιέ» ἐὰν ἤθελεν ἀποπειραθῇ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Μεσόγειον. Τὰ πλοῖα ταῦτα παρέμειναν ἐκεῖ ἀποκλείσαντα τὸ «Χαμηδιέ» ἐπὶ 45 ἡμέρας ἤτοι μέχρι τῆς ὑπογραφῆς τῆς μετὰ τῆς Τουρκίας ἀνακωχῆς.

Ἡ ναυμαχία τῆς Δήμνου.—Τὴν νύκτα τῆς 4-5 Ἰανουαρίου τὰ περιπολοῦντα ἀντιτορπιλλικὰ παρετήρησαν ἐν Τουρκικὸν καταδρομικὸν μεθ' ἑνὸς ἀντιτορπιλλικοῦ, τὰ ὁποῖα μὲ καλυμμένα τὰ φῶτα διεδρόμουν ἀπὸ Κουμ-Καλὲ εἰς Μαυρονήσια. Τοῦτο ἀναφερθὲν εἰς τὸν στόλον τὸν ἐτήρησεν ἐν ἐγρηγόρσει καὶ ὑπ' ἄτμὸν καθ' ὅλην τὴν νύκτα, τοσοῦτω μᾶλλον καθόσον θεικαὶ πληροφορίαι πολλῶν πηγῶν ἔφερον ἐπικειμένην τὴν ἔξοδον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου δι' ἀποφασιστικὴν ναυμαχίαν. Ἐβεβαιώθη κατόπιν ὅτι κατὰ τὰς νυκτερινὰς ἐκείνας διαδρομάς, ὁ νέος Τοῦρκος Ναύαρχος Ταχίρ ἐξετέλει ἀναγνώρισιν.

Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης—5 Ἰανουαρίου 1913—ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐξήρχετο μὲ ἐπιρμόμενον ἐπὶ τοῦ «Βαρβαρόσσα» τὸ σῆμα τοῦ Ναυάρχου. Διὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης μετεφέρθη ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς τοιοῦτον, τὸ ἐν τῷ Μουσείῳ φυλασσόμενον σῆμα τὸ ὁποῖον ὁ Ναύαρχος Χαϊρεντίν Βαρβαρόσσας εἶχε κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ 16ου αἰῶνος, κατὰ τὴν ὁποίαν νικήσας τὸν Ἀνδρέαν Ντόρια ἐξησφάλισεν εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν θαλασσοκρατορίαν. Τὸ τοιοῦτον κατεστάθη ἐν πλῶ γνωστὸν εἰς τὰ πληρώματα, τὰ ὁποῖα ἀφοῦ προσηυχήθησαν μετέβησαν εἰς τὰς θέσεις μάχης.

Τὴν 8,30' πρωΐνῃν ὁ Στόλος λαβὼν παρὰ τοῦ περιπολοῦντος «Λέοντος» ἐπεῖγον ραδιοτηλεγράφημα περὶ τῆς ἔξοδου αὐτῆς ὁλοκλήρου τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ κατευθύνσεώς του πρὸς Δυσμάς, ἐξῆλθε τὴν 9,30' πρὸς συνάντησίν του.

Τοῦ Τουρκικοῦ στόλου προηγεῖτο εἰς ἀρκοῦσαν ἀπόστασιν τὸ «Μετζητιέ» καὶ τούτου προηγοῦντο εἰς ἀπόστασιν 7,000 περίπου μέτρων τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Λέων» καὶ «Ἀσπίς» παρακολουθοῦντα ἀγρύπνως. Εὐθὺς ὡς τὸ «Μετζητιέ» εἶδε μακρόθεν τὸν στόλον μας, ἐστράφη πρὸς τὰ λοιπὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἤλλαξαν κατεύθυνσιν λαβόντα πορείαν πρὸς Νότον. Ὁ στόλος μας ἐπλησίαζε διαρκῶς καὶ περὶ τὴν 11 ὥραν ἀπέιχε τοῦ ἐχθρικοῦ περὶ τὰ 16,000 μέτρα.

Τὴν 11,15' ὁ Ἑλλήν Ναύαρχος ἔδιδε τὴν ἐξῆς διαταγὴν: «*Υ-
πενθυμίζομεν τὸ σῆμα τῆς 3 Δ]βρίου. Τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται
ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἡμέραν διὰ τὴν ἀγαπητὴν μας Πατρίδα.
Φανῆτε λέοντες*». Τὴν 11,35' τῶν στόλων ἀπεχόντων περὶ τὰ
8,400 μέτρα, τὰ ἐχθρικά θωρηκτὰ ἤρχισαν ταυτόχρονον πῦρ· μετὰ
ἐν λεπτὸν ὁ στόλος μας ἀπῆντα καὶ ἡ ναυμαχία ἤρχιζεν.

Περὶ τὴν 11,50' διακρίνονται ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς ναυαρχίδος κα-
πνοὶ πυρκαϊῶν, ἐνῷ τὰ πυρά της καθίστανται ἀραιότερα. Μετὰ
πέντε λεπτά τὸ «Μεσσοιδιὲ» ἐξέρχεται τῆς γραμμῆς ἐκπέμπον ἐπί-
σης καπνοὺς πυρκαϊᾶς. Δευτέρα συμπτροκρότησις πεσοῦσα εἰς τὸ
μέσον τοῦ «Βαρβαρόσσα» προὔκალεσε φοβερὰν ἔκρηξιν, κατέρριψε
τὸ τεραστίων διαστάσεων σῆμα τοῦ Χαϊρεντίν καὶ ἐξηνάγκασε τὴν
Τουρκικὴν ναυαρχίδα νὰ στραφῇ πρὸς ἀριστερὰ δίδουσα τὸ σύν-
θημα τῆς φυγῆς. Ὁ «Ἀβέρωφ» καταδιώκει τὸν φεύγοντα ἐχθρὸν
συγκεντρῶν τὰ πυρά του κατὰ τοῦ «Βαρβαρόσσα», ἀλλὰ τὰ λοιπὰ
θωρηκτὰ δὲν δύνανται νὰ τὸν παρακολουθήσωσι καὶ ἀναγκάζε-
ται τὴν 12,50' νὰ ἐλλαττώσῃ τὴν ταχύτητά του διὰ νὰ τὰ ἀνα-
μείνῃ. Μετὰ ματαίαν ἀναμονὴν ἐνὸς τετάρτου τῆς ὥρας αὐξάνει
καὶ πάλιν τὴν ταχύτητά του, καταφθάνει τὸν Τουρκικὸν στόλον
καὶ κατακεραυνώνει τὸ «Τοργκούτ», τὸ ὁποῖον δὲν ἐβράδυνε νὰ
ἐκπέμψῃ τὰ χαρακτηριστικὰ δειγμάτων πυρκαϊᾶς...

Οὕτω δλόκληρος ὁ Τουρκικὸς στόλος ἔπλεε πρὸς τὰ στενὰ
μετὰ ταχύτητος, τὴν ὁποίαν ἐπρόδιδεν ὁ ἀκατόπανστος καπνὸς
τῶν καπνοδόχων... Προηγούντο τὰ λοιπὰ θωρηκτὰ καὶ εἵποντο
ὁ «Βαρβαρόσσας» καὶ τὸ «Τοργκούτ», τὰ ὁποῖα μόλις διεκρί-
νοντο ἐντὸς τῶν ἀδιαλείπτων καπνῶν τῶν καπνοδόχων καὶ τῶν
πυρκαϊῶν. Ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος τὰ πλοῖα ταῦτα μελανοῦ νέ-
φους, ἐφαίνοντο πολὺ συχνὰ λευκαὶ λάμψεις. Ἦσαν αἱ ἐκρηξεις
τῶν ἐπιτυχῶν πτώσεων τῶν βλημάτων τοῦ «Ἀβέρωφ»... Εἰς
μίαν στιγμὴν ὁ «Βαρβαρόσσας» ἐστράφη ἀριστερὰ καὶ ᾤφηκε τὸ
«Τοργκούτ» νὰ προσπεράσῃ, ἐνῷ ταυτοχρόνως τοῦτο ἐπαρου-
σίασε καταφανῇ κλίσιν. Ἡ καταδίωξις τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ
μόνου τοῦ «Ἀβέρωφ», ἐξηκολούθησεν οὕτω μέχρι τῆς 2,30' ὅποτε
ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκτῖνα βολῆς τῶν φρουρῶν, ἐνθα καὶ ἐσταμά-
τησεν. Ὁ Τουρκικὸς στόλος εἰσῆλθεν ἐν πάσῃ δυνατῇ ταχύτητι εἰς
τὰ στενὰ...

Μετ' ὀλίγον καὶ τὰ λοιπὰ θωρηκτὰ συνήχθησαν περὶ τὸν «'Α-βέρωφ», τὸν ὁποῖον ἔχαιρέτιζον διὰ μεγάλων ζητοκραυγῶν. Ἡ μουσικὴ τοῦ ἀνακρουύουσα διάφορα ἐμβατήρια καὶ αἱ ζητωκραυγαὶ τοῦ πληρώματός του ἀπῆντων... Τὸ μόνον θῦμα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην, ὑπῆρξεν ὁ σαλπικτῆς τοῦ «'Αβέρωφ» Ἀγγελῆς τραυματισθεὶς ἐλαφρῶς. Ζημίαι τοῦ στόλου δὲν ὑπῆρξαν. Κατὰ τὴν δίωρον καταδίωξιν ἔπесαν διαδοχικῶς ἐπὶ τοῦ «'Αβέρωφ» δύο βλήματα· τὸ πρῶτον ἄνευ οὐδενὸς ἀποτελέσματος, τὸ δεύτερον προὔξενησεν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον τοῦ πλοίου πυρκαϊάν, κατασβεσθεῖσαν ἀμέσως.

Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀντιθέτως ὑπέστη φοβεράς ζημίας. Κατὰ τοὺς μετριοτάτους ὑπολογισμοὺς ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης—οἱ πλεῖστοι φονευμένοι—8 ἀξιωματικοὶ καὶ πλεόν των 300 ναυτῶν. Ἐπὶ τῶν «Βαρβαρόσσα» καὶ «Τοργκούτ» ἔπесαν πολλὰ βλήματα τοῦ «'Αβέρωφ» ἐπενεγόντα πλείστας σοβαροτάτας ζημίας. Ἐπὶ τοῦ «Μεσσουδιέ» ἔπесαν πολλὰ βλήματα τῆς «'Υδρας καὶ τῶν «Ψαρῶν» ἐπενεγόντα ἐπίσης σοβαροτάτας ζημίας (ἐν διεπέρασε τὴν ὁροφὴν τοῦ κεντρικοῦ πυροβολείου, ἐξερράγη ἐντὸς αὐτοῦ, κατέστρεψε τρία πυροβόλα καὶ ἐφόνευσεν 68 ἄνδρας.)

Ἡ 5 Ἰανουαρίου 1913 ὑπῆρξεν ἀναμφισβήτητως μία τῶν σπουδαιοτέρων ἡμερῶν τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου. Ἡ νίκη τοῦ στόλου μας ἦτο μεγίστης σημασίας. Οἱ Τοῦρκοι ἀπληλίσθησαν πλεόν ὀριστικῶς κατὰ θάλασσαν, ὥς ἐν Ὑπουργικῇ Συμβουλίᾳ αὐτὸς ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν ἐδήλωσεν. Οἱ στρατοὶ τεσσάρων Κρατῶν ἐσκίρτων ἐκ χαρᾶς καὶ ἠῤῥξανον τὴν ἐπὶ τὴν τελικὴν νίκην πεποιθήσιν των. Τὸ Ναυτικόν μας ἀνεδεικνύετο ἅπαξ ἐτι ἀντάξιον τῶν ἐνδόξων παραδόσεών του καὶ τῶν προσδοκιῶν τοῦ ἔθνους.

Ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τῆς Λήμνου τὰ ἐχθρικά θωρηκτὰ ἔπавσαν τὰς ἐξόδους των.

Τὴν 24 Ἰανουαρίου τὸ ὑδροπλάνον «Ναυτίλος» ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπέβαινον ὁ ἀεροπόρος ὑπολ)γὸς τοῦ Μηχανικοῦ Μ. Μουτούσης καὶ ὁ παρατηρητῆς σημαιοφόρος Μωραϊτίνης, ἐξετέλεσε πτήσιν ὑπὲρ τὸ ὀρμητήριον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου—Ναγαρά—κατὰ τοῦ ὁποίου ἔρριψε βόμβας.

Τὴν 21 Μαρτίου τὸ ἀντιτορπιλικὸν «Κεραυνὸς» ἐβομβάρδισε τὸν στρατῶνα τοῦ Ἀἰβαλῆ καὶ κατερχόμενον πρὸς Νότον ἐβομβάρδισεν ὅσας κατασκηνώσεις συνήντησε, κατέστρεψεν ἓνα τηλεγραφικὸν σταθμὸν, τὴν 23 διενυκτέρευσε ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης εἰς Ἑγγλεζονήσια, τὴν ἐπομένην ἐβομβάρδισε κατασκηνώσεις πλησίον τῶν Βρουύλων καὶ τέλος ἔπλευσε εἰς Μυτιλήνην.

Τὴν πρωτὴν τῆς 24 Μαρτίου ἐξῆλθον δύο Τουρκικὰ ἀντιτορπιλικά. Εὐθὺς ὡς ἀντελήφθη αὐτὰ ἡ «Θύελλα» ἔσπευσε ὁλοταχῶς ἐναντίον των καὶ ἤρχισε πῦρ, ἐνῶ εἰς τὸν τόπον τῆς συμπλοκῆς ἔσπευδον μετ' ὀλίγον ἡ «Ἀσπίς» καὶ ἡ «Νίκη». Τὰ Τουρκικὰ μετ' ἀνταλλαγὴν κανονιοβολισμῶν τινων ἐτράπησαν πρὸς τὰ στενά.

Ἡ πρὸς ἀποκλεισμὸν τοῦ «Χαμηῖ» ἐ μεταβαίνουσα ὁμάς, κατέλαβε—τελευταῖαι ἡμέραι Μαρτίου—τὸ Καστελόρριζον.

Η ΜΟΙΡΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

Περὶ τὰ τέλη Σ)βρίου συνεκεντρώθη εἰς Λευκάδα ἡ Μοῖρα τοῦ Ἰονίου ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Ι. Δαμιανόν. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰς μεγάλας κανονιοφόρους «Ἀκτιον» «Ἀμβρακία», τοὺς ἀτμομυοδρόμονας «Εὐρώταν» «Ἀχελῶν» «Ἀλφειόν» «Πηνειόν» καὶ τὰς κανονιοφόρους Α, Β, Δ.

Εἰς τὸν λιμένα τῆς Πρεβέζης ἐστάθμευον δύο Τουρκικαὶ κανονιοφόροι πετρελαιοκίνητοι μὲ δύο ταχυβόλα τῶν 37 χιλιοστῶν ἑκάστη καὶ τὰ τορπιλλοβόλλα «Ἀττάλεια» «Τοκάτ» (Ἐν καλῇ καταστάσει τὸ πρῶτον μὲ δύο ταχυβόλα τῶν 37 χιλιοστῶν καὶ δύο ἐκσφενδονιστικούς σωλήνας, ἄχρηστον τὸ δεύτερον).

Ἡ παρουσία τῶν ἀνωτέρω πλοίων ἐπέβαλεν ὅπως πάση θυσίᾳ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν ἰδικά μας τοιαῦτα. Οὕτω αἱ κανονιοφόροι Α καὶ Δ (ἀνὰ ἓν ταχυβόλον τῶν 10 ἑκατοστῶν καὶ ἓν τῶν 37 χιλιοστῶν) ὑπὸ τοὺς ὑποπλοιάρχους Ν. Μακκᾶν καὶ Κ. Μπούμπουλην, διετάχθησαν νὰ εἰσέλθωσι τὴν νύκτα τῆς 4-5 Ὀκτωβρίου. Τὴν 2,30' πρωῒν ὦραν διέπλευσαν αὐταὶ ἐνώπιον τῶν καταφώτων Τουρκικῶν πυροβολείων τὰ στενά Πρεβέζης—Ἀκτίου καὶ κατέπλευσαν τὴν 4 πρωῒν εἰς Βόνιτσαν. Τὸ πρῶτον ἐκεῖνο λαμπρὸν ναυτικὸν κατόρθωμα παρέσχε τὰς πρώτας ἐν-

δείξεις τῆς ἱκανότητος τῶν ἀξιωματικῶν καὶ πληρωμάτων τοῦ στόλου μας, τοῦ θάρρους, τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς πρὸς τὴν Πατριδα ἀγάπης των. Ἐνεποίησεν ὅθεν λαμπρὰν ἐντύπωσιν καὶ ἐστερέωσε τὴν πρὸς τὸ Ναυτικόν μας πεποίθησιν. Ἐπὶ πλέον ἐξασφάλισεν ἅμα τῇ κηρύξει τοῦ πολέμου τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἡ κίνησις τῶν ἀποκλεισθέντων πέντε ἐμπορικῶν ἀτμοπλοίων, ὑπῆρξε μεγίστη ὥς ἐκ τῶν ἀναγκῶν τοῦ στρατοῦ Ἡπείρου.

Ὡς πρὸς τὰ Τουρκικὰ πλοῖα, ἡ μὲν «Ἀττάλεια» πάντοτε ὑπ' ἄμυνον διατελοῦσα ἐξετέλει περιπολίας εἰς τὰ παραλία χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ ποτὲ τοῦ κόλπου τῆς Πρεβέζης, ἐνῶ αἱ δύο κανονιοφόροι μεθωρμίσθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυροβολείου τῆς Νικοπόλεως.

Ἡ Μοῖρα τοῦ Ἰονίου ἐκήρυξεν ἐν ἀποκλεισμῷ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἡπείρου ἀπὸ Πρεβέζης μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βουθρωτοῦ. (βορείως Κερκύρας) κατ' ἀρχάς, μέχρις Αὐλῶνος βραδύτερον. Ἐνῆργει νηοψίαν ἐπὶ πάντων τῶν ἐμπορικῶν πλοίων πολλάκις κατασχέσασα λαθρεμπόριον πολέμου, βομβαρδισμοὺς ὑπόπτων μερῶν, μεταφορὰς ἐθελοντικῶν σωμάτων κλπ. Αὕτη ἀπὸ τοῦ Ἰονίου καὶ αἱ δύο κανονιοφόροι ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ, συνέπραξαν κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πρεβέζης βάλλουσαι κατὰ τοῦ πυροβολείου Νικοπόλεως.

Μετὰ τὴν κατάληψιν αὐτὴν ἡ Μοῖρα τοῦ Ἰονίου διελύθη, τοῦ πλοιάρχου Ι. Δαμιανοῦ διορισθέντος ἀρχηγοῦ τῆς Μοίρας τῶν ἐξοπλισθέντων ταχυδρομικῶν, τὰ ὁποῖα ὀνομασθέντα εὐδρομα ἦσαν τὰ : «Ἐσπερία» «Ἀρκαδία» «Μυκάλη» «Μακεδονία» «Θεμιστοκλῆς» «Ἀθῆναι». Εἰς τὸ Ἰόνιον ἀπέμειναν οἱ 4 ἀτμομυοδρόμονες ὑπὸ τὸν ἀντιπλοῖαρχον Κ. Γεωργαντᾶν. Τοῦ ἐνὸς παραμένοντος ἐν Πρεβέζῃ, οἱ λοιποὶ τρεῖς μὲ ὀρμητήριον τὴν Κέρκυραν ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον τοῦ ἀποκλεισμοῦ.

Ἐνισχυθέντες βραδύτερον καὶ διὰ τοῦ εὐδρόμου «Μυκάλη» ἐνῆργησαν τὴν εἰς Χειμάρραν ἀπόβασιν τοῦ σώματος Σπυρομήλιου, ὑπεστήριξαν τὴν εἰς ἁγίους Σαράντα τοιαύτην τοῦ μικτοῦ ἀποσπάσματος Μῆξα, κατέβαλον ὑπερτάτας προσπαθείας διὰ τὴν ἐκ νέου ἐπιβίβασιν τοῦ ἀποσπάσματος τούτου μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποστολῆς του, μετέφεραν τέλος ἐκ Βουθρωτοῦ εἰς Κέρκυ-

φαν τοὺς Ἡπειρώτας πρόσφυγας, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησεν ἡ ὑποχώρησις τοῦ ἀποσπάσματος ἐκείνου.

Ἄμα τῇ εἰς τὴν Μεσόγειον ἐμφανίσει τοῦ «Χαμηδιέ», οἱ ἀτμομυοδρομόνες διετάχθησαν νὰ καταπλεύσωσιν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, ἐνῶ τὴν Μοῖραν τοῦ Ἰονίου ἀπετέλεσαν ἀποσπασθέντα τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου τὸ θωρηκτὸν «Ψαρά» καὶ τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Ἀετὸς» «Λόγγη» «Ἀσπὶς» ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Ἀνδρέαν Μιαούλην. Καταπλεύσασα τὴν 7 Φεβρουαρίου εἰς Κέρκυραν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐχρησιμοποίη ὡς ὁρμητήριον ἡ Μοῖρα αὕτη, ὠργάνωσε τακτικὰς περιπολίας. Κατὰ τὰς ψευδαποβάσεις τῆς 19 καὶ 20 Φεβρουαρίου εἰς Ἀγίους Σαράντα, ἀντήλλαξε πολλοὺς κανονιοβολισμοὺς μετὰ τῶν ἐκεῖ πυροβολείων.

Ἡ «Λόγγη» περιπολοῦσα τὴν 27 Φεβρουαρίου εἶδε τὸ «Χαμηδιέ» βαῖνον ἄνευ σημαίας πρὸς Δυρράχιον καὶ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὥπως εἰδοποιήσῃ διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τὰ «Ψαρά» εὐρισκόμενα ἐν Κερκύρᾳ. Μετ' ἀρκετὴν ὥραν ἔλαβον ταῦτα γνῶσιν καὶ ἔσπευσαν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀντιτορπιλλικῶν πρὸς συνάντησίν του, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπρόλαβον.

Αὐτὰ ὑπῆρξαν τὰ σπουδαιότερα κατὰ θάλασσαν συμβάντα τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ στόλος τῆς Ἑλλάδος ἐκλήθη νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὰ τέσσαρα Σύμμαχα Κράτη.

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἡδυνήθη νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν βαρυστάτην ἐντολὴν ἡ ὁποία τῷ ἔλαχε, κατόπιν ὑπερτάτων κόπων. Τὰ πυρὰ τῶν λεβήτων του ἀναφθέντα μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, δὲν ἐσβέσθησαν παρὰ μὲ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης. Πάντοτε ἕτοιμος πρὸς ἐκκίνησιν ἔσπευσε πάντοτε πρὸς τὸν ἐχθρόν. Τοῦ ἐπετέθη μὲ τὴν πατροπαράδοτον ὁρμὴν καὶ ἀποφασιστικότητα, πὺν συνέτριψε, τὸν ἐξεμηδένισεν.

Ἡ Ἑλλὰς δικαίως καυχᾶται διὰ τὸν Στόλον τῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΑΠΕΙΛΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

Ἀρξαμένου τοῦ πολέμου, αἱ δυνάμεις μετὰ καταπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ παρακολουθοῦσι τὸ μεγαλοπρεπὲς ἔργον τῶν Βαλκανίων. Ὁ βάρβαρος τὸν ὁποῖον πρὸς αἷσχος τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐκράτησεν εἰς Εὐρώπην ἐπὶ πέντε ὀλοκλήρους αἰῶνας ὁ αὐθαίρετος συνασπισμὸς μικροφιλοδοξιῶν τῶν Δυνάμεων, ἐξεδιώκετο διὰ κοινῆς προσπάθειάς τῶν καταδυναστευθέντων μικρῶν Λαῶν.

Τὸ ἱστορικώτατον ἐκεῖνο γεγονὸς ἀφείλετο ἀσφαλῶς καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μυωπίαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Διπλωματίας. Φαίνεται ὅτι ἐπενέβη ἡ Θεία πρόνοια· διότι ἂν ἀντιθέτως ἡ Εὐρωπαϊκὴ Διπλωματία προέβλεπε τὸν Βαλκανικὸν συνασπισμόν, εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως ὑποδούλων θὰ ἐματαιοῦτο !

Ἡ καταπληκτικῶς ραγδαία ἐξέλιξις τῶν γεγονότων, αἱ θάυμασταὶ καὶ ταχύταται νίκαι τῶν Βαλκανίων, ἡ πανολεθρία τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα δῆλωσις τῆς Ρωσσίας ὅτι δὲν θὰ ἡνείχετο ὅπως ἐπαρχίαι ἐλευθερωθῆσαι τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ περιπέσωσιν εἰς Αὐστριακὸν τοιοῦτον, ἀνέτρεψαν τὰ σχέδια τῆς Αὐστρίας. Ὅταν οἱ ἐν Βιέννῃ ἀντελήφθησαν ὅτι τὰ Βαλκάνια προέβαινον εἰς κατακτήσεις, ἦτο πλέον ἀργὰ διὰ νὰ ἐμποδισθῇ ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων. Οὕτω ἡ Αὐστρία, τὴν ἀνάγκην φιλ. τιμίαν ποιουμένη, ἠναγκάσθη νὰ δηλώσῃ ὅτι δὲν ἦτο χωροφύλαξ τῆς Τουρκίας, ἀλλ' ὅτι θὰ ὑπεστήριζε πάσῃ θυσίᾳ τὰ ἐν τῇ Βαλκανικῇ συμφέροντά της.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Διπλωματία, ἡ ὁποία ἐπὶ αἰῶνας ἡσχολεῖτο εἰς τὴν ἐξεύρεσιν ψευδολύσεων, ἰδοῦσα τὸ χάρτινον οἰκοδόμημά της νὰ καταρρέῃ τόσο ἀίφνης, ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς

τὸ μοιραῖον καὶ νὰ παραιτηθῇ τοῦ προγράμματος τῆς **διατηρήσεως τῆς Ὀθωμανικῆς ἀκεραιότητος**. Πεισθεῖσα ὅτι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν ὅπως μὲ μίαν ἀπλὴν διαταγὴν στραφῶσι πάλιν πρὸς τὰ σύνορά των ἑξακόσιαι χιλιάδες νικηφόρου στρατοῦ, κατέβαλε πλέον ὑπερτάτας προσπάθειάς ὅπως ἐπιτευχθῇ συμφωνία διὰ τὴν . . . μὴ ἐπέμβασίν της! Τὴν τήρησιν τοῦτέστιν οὐδετερότητος καὶ τὴν παντελῇ ἀπομόνωσιν τοῦ Βαλκανο-Τουρκικοῦ πολέμου.

Δέκα περίπου ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου, καὶ πρὸ τῆς καταλήψεως Θεσ/νίκης, Μοναστηρίου καὶ τῆς πρὸς Τσατάλτζαν προελάσεως, ἡ Τουρκία ἐπιδιώκουσα μερικὴν διάσωσιν τοῦ ἐδάφους της, ἐξήτησε τὴν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων πρὸς κατάπανσιν τοῦ πολέμου. Αἱ Εὐρωπαῖκαὶ Κυβερνήσεις ἤρχισαν ἀσχολοῦνται ζωηρῶς διὰ τὴν τοιαύτην ἐπέμβασιν, ὅποτε ἡ Γαλλία—ἔχουσα ὕψιστα οἰκονομικὰ συμφέροντα ἐν Τουρίκῃ—πρώτη ὑποβάλλει σχετικὴν πρότασιν ὑπὸ τὸν ρητὸν ὅρον ὅπως πρὸ πάσης συνεννοήσεως ἐκάστη Δύναμις δηλώσῃ ὅτι δὲν ἀποβλέπει εἰς ἐδαφικὰς κατακτήσεις ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἡ σύγκρουσις ὁμως τῶν βλέψεων καὶ τῶν συμφερόντων τῶν ἀμεσώτερον διὰ τὴν Βαλκανικὴν ἐνδιαφερομένων δύο Δυνάμεων—Αὐστρία καὶ Ρωσσία—εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν συνεννοήσεων αὐτῶν ἐκδηλοῦται φόβος συρράξεως τῶν δύο κολοσσῶν τῆς Εὐρώπης : Συνεννόησις (Γαλλία, Ἀγγλία, Ρωσσία) καὶ Συμμαχία (Γερμανία, Αὐστρία, Ἰταλία).

Πρὸ τοῦ τοιοῦτου κινδύνου ἡ Γαλλία ἀποσύρει τὴν πρότασίν της καὶ φαίνεται ἐπικρατοῦσα ἡ γνώμη, ὅπως οἱ ἐμπόλεμοι ἀφεθῶσι νὰ κανονίσωσι μόνοι τὰ τῆς διανομῆς καὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης. Ἐν τούτοις ἡ Αὐστρία κηρυχθεῖσα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς προτάσεως τῆς Γαλλίας, τὴν ὁποῖαν ἀπεκάλεθ «δικηγόρον τῆς Ρωσσίας», ἐξακολουθεῖ νὰ διακηρύσσῃ ὅτι δὲν δύναται νὰ παραβλέψῃ τὰ εἰς τὴν Βαλκανικὴν συμφέροντά της (;!), τὰ ὅποια ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπιβάλῃ. Ἐπιδιώκει λοιπὸν νὰ ρυθμίσῃ αὐτὴ τὰ τῆς διανομῆς τοῦ ἀπελευθερωθέντος ἐδάφους, ἀξιούσα νὰ λάβῃ καὶ ἡ ἰδία ἀρκοῦσαν ἐξ αὐτοῦ ἔκτασιν. Ὅπισω τῆς Αὐστρίας προβάλλει ἡ τριπλῇ Συμμαχία, ἀλλὰ ἡ σταθερὰ ἀντίδρασις τῆς τριπλῆς Συνεννοήσεως καὶ ἡ ἀνδρική στάσις τῶν Βαλκανίων, διακηρυξάντων ὅτι μόνον πρὸ τῆς βίας θὰ ὑπεχώ-

ρουν, ἀπεμάκρυνον τὸν κίνδυνον τῆς εἰς τὴν Βαλκανικὴν εἰσχωρήσεως τοῦ ἀντιχριστιανικοῦ Αὐστριακοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἑβδομαδιαία πολιτικὴ ἐπιθεώρησις τοῦ Λονδίνου «Ἔθνος» ἐχαρακτήριζε τὴν ἐνδεχομένην ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων ὥς: ἀδικαιολόγητον, κυνικὴν, ἀνόητον, κακοήθη, ἐπαίσχυντον, προσθέτως δὲ καὶ ἀδύνατον (φύλλον τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1912).

Ἐν τούτοις ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰταλία, ἐπιδιώκουσαι τὴν ἀποφυγὴν τῆς εἰς τὴν Ἀδριατικὴν ἐξόδου τῆς Σερβίας καὶ Ἑλλάδος, τὰς προτρέπουσι νὰ μὴ προχωρήσωσι πρὸς Δυρράχιον καὶ Αὐλῶνα. Τῆς Σερβίας ὅμως κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τῶν Συμμάχων τῆς μὴ ὑπακουσάσης, ἐξεδηλώθησαν ἐντατικαὶ ἐνέργειαι ὁλοκληροῦ πλέον τῆς τριπλῆς Συμμαχίας. Οὕτω ἀφ' ἐνὸς μὲν δι' ἐπισήμου διαβήματος τῶν ἐν Βελιγραδίῳ Πρεσβευτῶν τῆς ἡξίωσεν ὅπως σταματήσῃ ἡ πρὸς Δυρράχιον πορεία τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, ἐξ ἄλλου κατέβαλε μεγάλας ἐνεργείας πρὸς δημιουργίαν νέου πρὸς τὰ ἐκεῖ Κράτους διὰ τῆς αὐτονομήσεως τῆς Ἀλβανίας, ἐκ τρίτου ἔρριπτε τὴν ἰδέαν τῆς ἐξόδου τῆς Σερβίας πρὸς τὸ Αἰγαῖον—μέ τὴν ἐλπίδα τῆς διασπάσεως τῆς Βαλκανικῆς συμμαχίας—καὶ τέλος ἠπειλεῖ ὅτι θὰ ἐβομβάρδιζε τὸ Δυρράχιον ἂν κατελαμβάνετο. Οὕτω ἐδημιουργεῖτο σοβαρὸν Αὐстро-Σερβικὸν ἐπισόδειον, ἀπειλοῦν τὴν Εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην. Ὁ Αὐστριακὸς τύπος ἐπετίθετο λαῦρος κατὰ τῆς Σερβίας.

Ἐνῶ ἡ κοινὴ γνώμη σύμπαντος τοῦ κόσμου εὐρίσκεται ἐν ἀγωνίᾳ διὰ τὸ ἐνδεχόμενον Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, πολέμου τόσον ἀνοσίου καὶ βαρβάρου ὅσον ὁ τῶν Βαλκανίων ἦτο ἱερὸς καὶ πολιτισμένος, αἱ μετὰ τῶν δύο τριπλῶν συνεννοήσεις καὶ ἀπειλαὶ διαδέχονται καθ' ἑκάστην ἀλλήλας. Ἐνῶ ἡ Συνεννόησις δὲν προβάλλει παρὰ τὴν ἔνωσιν τῶν πρεσβευτῶν τῆς, ἡ Συμμαχία παρὰ τὸ μέρος τῆς καὶ τὴν Ρουμανίαν κινεῖται. Μεταξὺ τῶν πρωτευουσῶν τῆς παρατηρεῖται δραστηρία κίνησις ἡγεμόνων, ἀρχηγῶν ἐπιτελείων, πρωθυπουργῶν. Ἀποδεικνύεται πράγματι ὅτι τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα ἦτο πρόβλημα λίαν περίπλοκον καὶ δυσχερέστατον, μὴ ἐπιδεχόμενον πρόχειρον καὶ ἀνώδυνον λύσιν.

Οὕτω περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου ἡ κατάστασις εἶχεν ὥς ἐξῆς: Ἡ Τουρκία ἠϋθαδίαζεν ἀπὸ τῶν χαρακωμάτων τῆς Τσατάλτζας

οἱ Βούλγαροι ἐφαίνοντο εὐδιάθετοι νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὰς ἐχθροπραξίας· οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σέρβοι εἶχον ἀντίθετον γνώμην, βάσιμοι ὄθεν φόβοι ἐξεδηλοῦντο διὰ τὴν εἰρηνικὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ συμμαχικοῦ λογαριασμοῦ· ἡ Αὐστρία διεκήρυσσεν εἰς λίαν ὑψηλὸν τόνον ὅτι ἐπιφυλάσσει ἑαυτῇ τὴν προστασίαν τῶν πολυχρότων καὶ αἰνιγματωδῶν συμφερόντων της· ἡ Ἰταλία συνεκινεῖτο διὰ τὰς πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν προόδους τῶν συμμάχων καὶ τὴν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος κατάληψιν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου· ἡ Ἀγγλία συνεκινεῖτο διὰ τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ τὴν Κων]πολιν· ἡ Γερμανία ἐδήλου ὅτι εὐρίσκεται πάντοτε παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Αὐστρίας· ἡ Ρωσσία ἐδήλου ὅτι ἵσταται πάντοτε ἀντιμέτωπος τῆς Αὐστρίας, ἀλλὰ καὶ συγκινεῖται διὰ τὴν Κων]πολιν καὶ τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων· ἡ Γαλλία τέλος ἐδήλου καὶ αὐτὴ ὅτι εὐρίσκεται πάντοτε παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ρωσίας!!.. Αἱ συγκινήσεις ὅμως καὶ δηλώσεις αὗται, δὲν μένουσιν ἄνευ ἐμπράκτου ἐνισχύσεως. Οὕτω ἐνῶ εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στόλον παρατηρεῖται πυρετώδης κίνησις, ὁ Ρωσικὸς συγκεντροῦνται ἔναντι τοῦ Βοσπόρου· ἐπὶ πλεόν ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ρωσσία ἐπιστρατεύονται καὶ μετακινοῦν σοβαρὰς δυνάμεις πρὸς τὰ σύνορά των.

Ἴδου λοιπὸν ἡ Εὐρώπη! Ἴδου ὅποια εἶναι αἱ διὰ τοὺς μικροὺς καὶ καταδυναστευομένους λαοὺς ἐνδιαφερόμεναι ἔξ Μεγάλαι Δυνάμεις! Αἱ συγκινητικαὶ ὑποσχέσεις αἱ κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ πολέμου δοθεῖσαι, ὅτι οἱ νικηφόροι λαοὶ θ' ἀφίνοντο ἀβίαστοι νὰ κανονίσωσι τοὺς λογαριασμοὺς των μετὰ τῆς Τουρκίας, αἱ εὐγενεῖς αὐταὶ διαθέσεις, θυσιάζονται ἀπὸ τὰς σκληρὰς καὶ περὶ ἀνάγκας τῆς πραγματικότητος. Ἡ Εὐρώπη ἐκδηλοῖ πασιφανέστατα τὴν πρόθεσίν της ὅπως ὄχι μόνον ἐπέμβῃ εἰς τοὺς τελικοὺς λογαριασμοὺς τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ ρυθμίσῃ αὐτοὺς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συμφερόντων της! Τὴν πρόθεσίν της αὐτὴν ἐκδηλοῖ ὄχι μόνον διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων πειθόντων ὅτι ἡ Εὐρώπη τὸ διὰ τοὺς μικροὺς λαοὺς ἐνδιαφέρειν της(;!), θὰ ὠθήσῃ μέχρι τοῦ σημείου καὶ τοὺς ἰδίους ἑαυτῆς ὀφθαλμοὺς νὰ ἐξορύξῃ (ἀπεδείχθη ὅτι δὲν τὸ ἔπραξε τότε, ἀλλὰ δύο ἔτη βραδύτερον).

Ἡ Σερβία ὅμως καταλαμβάνει τὸ Δυρράχιον καὶ ἄλλας Ἀλβανικὰς πόλεις. Αἱ Αὐстро-Σερβικαὶ σχέσεις ἐκτραχύνονται καὶ

τὸ ὑπὲρ τῶν μικρῶν λαῶν ἐνδιαφέρον τῆς Εὐρώπης φθάνει εἰς... δξύτατον σημεῖον. Ἡ Ἀγγλία, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς συρράξεως, προτείνει ὅπως αἱ Δυνάμεις ἐμπιστευθῶσι τὴν λύσιν τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων εἰς τοὺς ἐν Λονδίῳ Πρεσβευτὰς αὐτῶν. Δεδομένου δὲ ὅτι ἐκεῖ θὰ ἐλάμβανε χώραν καὶ τὸ διὰ τὴν εἰρήνην συνέδριον τῶν ἐμπολέμων, ἡ Συνδιάσκεψις τῶν Πρεσβευτῶν παρακολουθοῦσα αὐτὸ θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπερασπίζη τὰ συμφέροντα τῶν Δυνάμεων ἀπέναντι τῶν ἀξιόσεων τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν!!...

Κατόπιν νεωτέρας αἰτήσεως τῆς Τουρκίας περὶ ἐπεμβάσεως τῶν Μ. Δυνάμεων, οἱ παρὰ ταῖς πρωτευούσαις τῶν Βαλκανίων Πρέσβεις αὐτῶν ἐπισκεφθέντες τὴν 1 Νοεμβρίου τὰς οἰκείας Κυβερνήσεις, ἠρώτησαν ὑπὸ ποίους ὅρους θὰ ἐδέχοντο τὴν μεσολάβησιν των πρὸς ἐπίτευξιν ἀναχωχῆς καὶ καθορισμοῦ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης. Λόγῳ ὅμως τῆς σαφῶς ἐκδηλωμένης διαφορᾶς βλέψεων μεταξὺ τῶν Δυνάμεων, ἐπεδιώχθη ὁ ἀποκλεισμός τῆς ἐπεμβάσεώς των καὶ ἡ Τουρκία ἐπέτυχεν ἄμεσον μετὰ τῶν Βαλκανίων συνεννόησιν διὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδου.

Μετὰ πολλὰς συνεννοήσεις ἀπεφασίσθη ἡ περὶ τὴν Τσατάλτζαν—ἐνθα ἀπὸ ἡμερῶν ἐμάχετο ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς—συνάντησις ἀντιπροσώπων Βουλγάρων (καὶ διὰ τοὺς Σέρβους καὶ Μαυροβουνίους), Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πρὸς συζήτησιν ὅρων ἀναχωχῆς. Τῶν ἀντιπροσώπων συναντηθέντων τὴν 12 Νοεμβρίου, οἱ σύμμαχοι ἐπρότειναν τοὺς ἑξῆς ὅρους: Παράδοσιν τῶν εἰσέτι πολιορκουμένων πόλεων Σκόδρας, Ἰωαννίνων, Ἀδριανουπόλεως· ὁριστικὴν παραχώρησιν τῶν καταληφθέντων ἐδαφῶν καὶ νήσων· πολεμικὴν ἀποζημίωσιν· ἐλευθερίαν διὰ πλου Δαρδανελίων.

Οἱ Τοῦρκοι, κατὰ τὸ διακρίνον τὴν φυλὴν των σύστημα, ἀρχίζουν τὰς ὑπεκφυγὰς καὶ παρατείνουν τὰς συζητήσεις, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι στρατιωτικῆς ἀνασυντάξεώς των. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπῆλθνε μακρὰν καὶ ἀξιοπρεπῆ ἐκκλησίαν εἰς τοὺς συμμάχους της, προσπαθοῦσα νὰ τοὺς πείσῃ ν' ἀπόσχωσι παντὸς διαβήματος δυναμένου νὰ ἐκθέσῃ εἰς κίνδυνον τὸν Βαλκανικὸν Σύνδεσμον καὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κέρδη. Προσεφέρετο συγχρόνως νὰ διαθέσῃ

ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος ἀπάσας τὰς στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς αὐτῆς δυνάμεις, ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ Τουρκία ἀπέκρουε τοὺς Συμμαχικοὺς ὄρους. Ἡ ἐκθεσις ἐκείνη ἀπετέλεσεν ἱστορικὸν ἔγγραφον ἀποδεικνύον τὰς ἀρίστας διαθέσεις τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τοῦ ὅλου Συμμαχικοῦ ἀγῶνος. Ἡ Κυβέρνησις μάλιστα ἐκακίσθη τότε διὰ τὸν ὑπερβολικὸν ἱπποτισμὸν τῆς, ἐνῶ ἡδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ ἄλλην γλῶσσαν.

Τὴν 20 Νηβρίου ὑπογράφεται μεταξὺ τῶν Βουλγάρων—ὡς ἀντιπροσώπων τῶν Σέρβων καὶ Μαυροβουνίων—καὶ τῶν Τούρκων ἀνακωχή, μὲ ὅρον τὴν ταχεῖαν ἐν Λονδίῳ συγκέντρωσιν ἀντιπροσώπων ἀπάντων τῶν ἐμπολέμων, πρὸς καθορισμὸν τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης. Ἡ μὴ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπογραφή τῆς ἀνακωχῆς, ἐθεωρήθη κατ' ἀρχὰς ἐν Εὐρώπῃ ὡς ἑναρξίς διασπάσεως τῆς Συμμαχίας, ἀλλὰ βραδύτερον κατενόηθη ὅτι ἡ Ἑλλὰς τὸ ἔκαμεν ἀποσκοποῦ διὰ νὰ μὴ διακοπῶσιν αἱ ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον νηοψαῖαι.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 30 Νηβρίου συνήλθον εἰς ἰδιαιτέραν σύσκεψιν οἱ ἐν Λονδίῳ συγκεντρωθέντες ἀντιπρόσωποι τῶν Βαλκανίων, πρὸς καθορισμὸν τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων. Τὴν 30 Δεκεμβρίου συνήλθον εἰς τὸ Ἀνάκτορον τοῦ ἀγίου Ἰακώβου εἰς πρώτην τυπικὴν συνεδριάσιν, ἅπαντες οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐμπολέμων Κρατῶν. Ὁ ἐγκαινιάσας τὰς συνεδριάσεις Ὑπουργὸς τῶν ἔξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας Ἐδουαρ Γκρέϋ, προσεφώνησε τοὺς πληρεξουσίους καὶ κατέληξε διὰ τῆς φράσεως: «Αἱ διασκέψεις σας καταλήγουσαι εἰς τὴν εἰρήνην, θέλουσιν ἐξασφαλίσῃ τὸν σεβασμὸν τῆς Εὐρώπης πρὸς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη».

Ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδριάσεως οἱ Τοῦρκοι πληρεξούσιοι ἠθέλησαν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ δοκιμάσωσι τὴν ἀλληλεγγύην τῶν ἀντιπάλων των, ἐξ ἄλλου δὲ νὰ ἐκβιάσωσι τὴν Ἑλλάδα πρὸς ὑπογραφήν τῆς ἀνακωχῆς. Ἐδήλωσαν ὅθεν ὅτι δὲν δύνανται νὰ συζητήσωσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων πληρεξουσίων πρὸ τῆς σταθερᾶς ὁμως ἐπιμονῆς τῶν πληρεξουσίων τῶν Βαλκανίων ὑπεχώρησαν. Οἱ σύμμαχοι ὑπέβαλον ἀμέσως τὰς προτάσεις των—αἱ αὐταὶ οἶαι καὶ διὰ τοὺς ὄρους τῆς ἀνακωχῆς—, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι διὰ παρελκύσεων καὶ διαφόρων προφάσεων προσεπάθουν ν' ἀναπληρώσωσι διὰ τῆς ἀνακωχῆς τὴν δυσκολίαν, τὴν ὁποίαν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου τοῖς ἐπέφερεν εἰς τὴν συγκέντρωσιν δυνά-

μεων ἐκ Μ. Ἀσίας. Ἡ ἄνευ τέλους συνεχιζομένη ἀναβλητικότητα των, ἐξαναγκάζει τὰς Δυνάμεις ν' ἀπειλήσωσιν ὅτι θὰ ἐπέμβουν πρὸς ἐπιβολὴν τῆς εἰρήνης. Τέλος τὴν 15 Δ]βρίου οἱ Τοῦρκοι πληρεξούσιοι προσκομίζουσιν εἰς τὸ συνέδριον τὰς Τουρκικὰς ἀντιπροτάσεις ἐχούσας ὡς ἑξῆς: Οὐδεμιᾷ πόλεως παραδόσις· ἡ Μακεδονία ν' ἀνακηρυχθῇ ἡγεμονία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου· αἱ νῆσοι νὰ παραμείνωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν, τῆς τύχης τῆς Κρήτης ἀποφασιζομένης μεταξὺ Τουρκίας καὶ Δυνάμεων· οὐδεμία ἀποζημίωσις.

Οἱ πληρεξούσιοι τῶν Βαλκανίων ἀπέρριψαν ἀσυζητητὶ τὰς προτάσεις ταύτας, ἐτόνισαν ὅτι ἡ Τουρκία ὀφείλει νὰ συζητήσῃ ὡς ἡτημένη καὶ παρέσχον εἰς τοὺς Τούρκους πληρεξουσίους τὸν καιρὸν νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῆς Κυβερνήσεώς των. Μετὰ ἐπανειλημμένας ἀναβολὰς τῆς συνεδριάσεως καὶ σχετικῆς ἐνδοτικότητος τῆς Τουρκίας, ἐγεννήθησαν πρὸς στιγμὴν — 19 Δεκεμβρίου — ἐλπίδες εἰρηνικῆς ἐκβάσεως. Ἡ Ρουμανία προσπαθοῦσα νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν πολεμικῶν στενοχωριῶν τῆς Βουλγαρίας, διατυπώνει ἐδαφικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν Ρουμανο-Βουλγαρικῶν συνόρων προκαλουμένης οὕτω σοβαρᾷ Ρουμανο-Βουλγαρικῇ διαφορᾷ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ πρώτη ἐπισείουσα τὸ φάσμα τῆς μετὰ τῆς Αὐστρίας συμμαχίας τῆς ἀπειλεῖ τὴν δευτέραν. Ἡ Τουρκία ἀναθαρροῦσα ἐκ τῆς τεινούσης νὰ λάβῃ σοβαρὰς διαστάσεις προστριβῆς ταύτης καὶ ἐνισχυομένη ὑπὸ τινων Δυνάμεων, ἐπιμένει ἀπολύτως νὰ κρατήσῃ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς νήσους—πλὴν τῆς Κρήτης ἣν μόνην παρεχώρη—, ἀλλὰ τῶν συμμαχῶν μὴ ὑποχωρούντων ἀναστέλλονται τὴν 24 Δ]βρίου αἱ διαπραγματεύσεις. Οἱ Τοῦρκοι ἐλπίζοντες εἰς πίεσιν τῶν Δυνάμεων, ἔμειναν ἐμβρόντητοι πρὸ τῆς λύσεως αὐτῆς.

Ἐνῶ κατὰ τοιοῦτον ἀπροσδόκητον τρόπον παρεικύνοντο αἱ συζητήσεις τοῦ συνεδρίου τῶν Βαλκανίων, ἡ ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις τῶν Πρεσβευτῶν ἀρξαμένη ταυτοχρόνως μετὰ τοῦ πρώτου τὰς συζητήσεις τῆς, ἔλυσε μέχρι τῆς 15 Δ]βρίου δύο τῶν ἀπασχολησάντων αὐτὴν ζητημάτων. Οὕτω ἐπρότεινεν ὅπως ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ Ἀλβανία κηρυχθῇ αὐτόνομος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Δυνάμεων καὶ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου μὲ ὅρια καθορισθησόμενα βραδύτερον, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Σέρβοι λάβωσιν

εἰς τὴν Ἀδριατικὴν μόνον ἐμπορικὸν λιμένα συνδεόμενον μετὰ τῆς χώρας των διὰ διεθνoῦς οὐδετέρου Σιδηροδρόμου, φυλασσομένου ὑπὸ μικρᾶς διεθνoῦς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Ὡς πρὸς τὰς νήσους δὲν εἶχον καταλήξῃ εἰς ὀριστικὰς ἀποφάσεις, πάντως ὅμως ἐδήλωσαν ὅτι τὸ ζήτημα αὐτὸ ὡς περικλεῖον διεθνῇ συμφέροντα σοβαρὰ καὶ ὑπὲρ τὸ δέον περιεπλεγμένα, θὰ ἐλύετο τῇ ἀποκλειστικῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν Δυνάμεων καὶ χωρὶς ποσῶς νὰ ἐρωτηθῶσιν οἱ ἐμπόλεμοι. Ἡ Ἰταλία καταβάλλουσα ἀπεγνωσμένας προσπάθειάς ὅπως αὐταὶ μὴ περιέλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπρότεινεν ἐκ μέρους τῆς τριπλῆς Συμμαχίας πρὸς τὴν τριπλῇ Συνεννόησιν, ὅπως αἱ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀπελευθερωθεῖσαι νῆσοι ἀποτελέσωσιν αὐτόνομον Πολιτείαν ὑπὸ τὴν ἐκικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Ἡ Ἰταλία δὲν ἡρυνθρία καθόλου προτείνουσα ταῦτα, καθ' ἣν στιγμὴν κατεῖχε—καὶ κατέχει ἀκόμη—Ἑλληνικωτάτας νήσους.

Οὕτω αἱ Δυνάμεις ἐπεμβᾶσαι ἀπρόσκλητοι ἔλυνον συμφώνως πρὸς τὰ συμφέροντά των ζητήματα ζωτικῶς ἐνδιαφέροντα τοὺς νικητὰς συμμάχους· ζητήματα διὰ τὰ ὅποια οὗτοι διακυβεύοντες τὴν ὑπαρξίν των, προέβησαν εἰς τόσας θυσίας αἵματος καὶ χρημάτων καὶ κατέβαλον τόσας προσπάθειάς! Ἄλλ' ἡ ἐξέλιξις τῆς καταστάσεως θὰ ἐπέειρεπε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν; Ὅπωςδήποτε ἡ συνεννόησις των ἀπεμάκρυνε διὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοὺς φόβους τῆς Εὐρωπαϊκῆς συρράξεως καὶ ἐπέφερε τὴν ἀποστράτευσιν τῶν Δυνάμεων, αἱ ὅποιοι εἶχον προσκαλέσῃ ἡλικίας ἐφάδρων. Ἰδοὺ εἰς ποῖον σημεῖον ἐφθασαν αἱ Δυνάμεις, αἱ ὅποιοι ἀφοῦ ἀπέτυχον νὰ προλάβωσι τὸν πόλεμον, κατὰ τὴν ἔναρξιν αὐτοῦ διεσάλπιζον ὅτι τὸ μέλλον τῆς Βαλκανικῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν Βαλκανίων καὶ ἔσπευδον ὑπόδρα ἀλληλοβλεπόμενα νὰ φωνάξωσιν ἀλλήλαις: «Κάτω τὰς χεῖρας!»

Μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν διαπραγματεύσεων τῶν Βαλκανίων μετὰ τῆς Τουρκίας, αἱ Δυνάμεις προσπαθοῦσι νὰ ἐπέμβωσι διὰ τὴν ματαίωσιν τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου. Ἐνῶ λοιπὸν ἀπευθύνουσι συμβουλὰς πρὸς τὰ Βαλκάνια, κατατρῶγουσιν ὀλόκληρον δεκαήμερον διὰ νὰ συμφωνήσωσι πρὸς σύνταξιν διακοινώσεως πρὸς τὴν Τουρκίαν, περὶ παραχωρήσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐγκαταλείψεως τοῦ ζητήματος τῶν νήσων εἰς χεῖρας αὐτῶν. Τῆς διακοινώσεως αὐτῆς ἐπιδιοθείσης τὸ ἀπόγευμα τῆς 4 Ἰανου-

αρίου, ἡ Πύλη ὑπὸ τὴν σφοδρὰν πίεσιν τῶν Νεοτούρκων ἠθέλησε διὰ τελευταίαν φορὰν νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην της κατὰ θάλασσαν διὰ τῆς ναυμαχίας τῆς ἐπομένης. Μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, Συμβούλιον τῶν Τούρκων στρατηγῶν, προκρίτων καὶ ἀνωτάτων δημοσίων ὑπαλλήλων συνελθὼν τὴν 8 Ἰανουαρίου, ἀπεφάσισε τὴν παραδοχὴν τῆς προτάσεως τῶν Δυνάμεων. Ἐνῶ ὁμως ἡτοιμάζετο ἡ πρὸς αὐτὰς καταφατικὴ ἀπάντησις τῆς Τουρκίας, οἱ Νεότουρκοι ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Σεφκὲτ πασσᾶν ἐπαναστατήσαντες φονεύουσι τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, ἀνατρέπουσι τὴν Κυβέρνησιν καὶ καταλαμβάνουσι τὴν ἀρχήν, μὲ πρόγραμμα τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου.

Τῶν ἡμερῶν παρερχομένων καὶ τῆς νέας Τουρκικῆς Κυβερνήσεως οὐδεμίαν διδούσης ἀπάντησιν εἰς τὴν διακοίνωσιν τῶν Δυνάμεων, οἱ ἐν Λονδίνῳ πληρεξούσιοι τῶν Βαλκανίων εἰδοποίησαν τὴν 16 Ἰανουαρίου τοὺς Τούρκους συναδέλφους των ὅτι διαρρηγνύουσιν ὀριστικῶς τὰς διαπραγματεύσεις καὶ ἀναχωροῦσι. Τὴν ἐπομένην ὁ Βούλγαρος ἀρχιστράτηγος—ὡς ἀντιπροσωπεύων καὶ τοὺς Σέρβους καὶ Μαυροβουνίους—κατήγγειλε τὴν ἀναχωρὴν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι θ' ἀρχίσωσιν αἱ ἐχθροπραξίαι. Ταῦτοχρόνως μὲ τὴν καταγγελίαν ταύτην, ἡ Τουρκία ἐπέδιδε τέλος τὴν ἀπάντησίν της. Αὕτη μὴ οὕσα κατηγορηματικὴ ἀλλ' ἀποδεικνύουσα ἐπιθυμίαν ἐξακολουθήσεως τοῦ πατροπαράδοτου παζαρεύματος, ἐκρίθη τόσον ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν Συμμάχων ὡς ἀπαράδεκτος.

Αἱ Δυνάμεις κατέβαλον ὑπερτάτας προσπαθείας ὅπως σώσωσι τὴν εἰρήνην. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ρωσσία κατέβαλον ἐτέρας προσπαθείας ὅπως ἐν περιπτώσει ἐπαναλήψεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, ὁ πόλεμος ἐντοπισθῇ ἐν τῇ ἀρχικῇ του ἐστία καὶ ἀποφευχθῇ ἡ διατάραξις τῆς διαρκῶς ἀπειλουμένης Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης. Παρ' ὅλα αὐτὰ τὸ ἀλόγευμα τῆς 21 Ἰανουαρίου αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Τούρκων ἤρχισαν. Ὁ κρότος τοῦ πυροβόλου ὁ ὁποῖος οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσεν εἰς τὰς Ἡπειρωτικὰς ἀκρωρείας καὶ τὸ Αἰγαῖον, ἠκούετο καὶ πάλιν εἰς τὰ Θρακικὰ πεδία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ

ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΑΧΘΟΥ

Ἡ ἀνάγκη τῆς συγκεντρώσεως ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρων δυνάμεων ἐν Θεσσαλίᾳ διὰ τὴν ἀνάληψιν σφοδρᾶς ἐπιθέσεως, ἡγάγε τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως ἐν Ἡπείρῳ τηρήσῃ ἄμυναν. Γοῦτο καθίστατο γνωστὸν εἰς τὸν ἀντιστράτηγον Κ. Σαπουντζάκη δι' αὐτῆς τῆς διαταγῆς διορισμοῦ τοῦ ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ Ἡπείρου. Τῷ ἐδηλώθη δὲ ὅτι δὲν ἔπρεπε ν' ἀναμένῃ ἑτέραν ἐνίσχυσιν πλὴν τῶν εἰς τὴν διάθεσίν του τεθεισῶν μικρῶν δυνάμεων, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν συνόρων ἀπὸ Μετσόβου μέχρις Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Ὁ στρατὸς Ἡπείρου ἀπετελεῖτο ἀπὸ: Τέσσαρα εὐζωνικά τάγματα (3ον ὑπὸ τὸν ἀν)χην Α. Κοντούλην, 3ον ἀνεξάρτητον ὑπὸ τὸν ταγ)χην Τριαντάκη, 7ον ὑπὸ τὸν ἀν)χην Σ. Καπετανάκη, 10ον ὑπὸ τὸν ἀν)χην Νικολάου). Τὸ 15ον Σύν)μα Πεζικοῦ ὑπὸ τὸν ἀν)χην Γ. Πολυμενάκον. Ἐνα λόχον Μηχανικοῦ. Μίαν ἴλην ἱππικοῦ. Ἐν τάγμα ἐθνοφρουρῶν ὑπὸ τὸν ἀν)χην Σπ. Τζαβέλαν. Δύο Μοίρας Πυρ)κοῦ ἐκ τριῶν πυρ)χιῶν ἑκάστη (πεδινὴ ὑπὸ τὸν ταγ)χην Ν. Βλαχόπουλον, ὀρειβατικὴ ὑπὸ τὸν ταγ)χην Χατζησαράνην). Διαφόρους λοιποὺς σχηματισμούς. Ἦτοι ἐν συνόλῳ περὶ τὰς 10.000 ἀνδρῶν.

Ὁ Ἀρχηγὸς στρατοῦ Ἡπείρου ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν, ὅπως ἐξασφαλίσῃ διὰ μικρῶν δυνάμεων τὰς μεταξὺ Πραμάντων καὶ Ἀγνάντων διαβάσεις τοῦ Ἀράχθου, διὰ δὲ τοῦ λοιποῦ στρατεύματος καταλάβῃ τὴν ὀρεινὴν περιοχὴν τοῦ Ξηροβουνίου. Οὕτω ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ ἐπεκράτῃ τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῆς παραλλήλων κοιλάδων τοῦ Ἀράχθου καὶ Λούρου, ἐνῷ ἐξ ἄλλου θ' ἀπεμάκρυνε

τὴν γραμμὴν ἀμύνης ἀπὸ τῆς Ἄρτης καὶ τοῦ πολλοὺς πόρους ἔχοντος κάτω Ἀράχθου.

Ἐπωφελούμενος τῆς βραδείας ἐπιστρατεύσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἀτελοῦς φυλάξεως τοῦ Ἀράχθου, ὁ στρατὸς Ἡπειροῦ διέβη αὐτὸν τὴν 2 μ. μ. τῆς 6 Ὀκτωβρίου. Προηγεῖτο τὸ 7ον τάγμα Εὐζώνων, εἶποντο δὲ ἔν τάγμα τοῦ 15ου, ὁ λόχος Μηχανικοῦ, εἰς οὐλαμὸς ἱππικοῦ καὶ μία ὄρειβ. πυρ)χία. Διασκορπισθέντων τῶν Τουρκικῶν τμημάτων κατελήφθησαν τὴν 6 μ. μ. τὸ ἄνω Γρίμποβον καὶ οἱ Κωστακιοί. Ταυτοχρόνως λόχος τοῦ 3ου Εὐζώνων κατελάμβανε τοὺς Τουρκικοὺς σταθμοὺς Πλάκας καὶ Ραψίστας.

Τὴν ἐπομένην διήλθε καὶ ἡ ὑπόλοιπος δύναμις, προωθηθείσης τῆς γραμμῆς μέχρι τῶν δεσποζόντων τῶν Κουμζάδων ὑψωμάτων, ἐνῶ ἄγλημα τῶν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κανονιοφόρων κατελάμβανε τὴν Σαλαῶραν. Οἱ Τοῦρκοι περιωρίσθησαν εἰς ἄκαρπον κανονιοβολισμόν ἀπὸ τῶν περὶ τὴν Στριβίναν θέσεών των. Παρατηρηθεῖσάν τὴν μεσημβρίαν τῆς 8 Ὀκτωβρίου ἐχθρικῶν συγκεντρώσεων εἰς Κουμζάδες, τὸ 7ον Εὐζωνικὸν — 3 λόχοι — προελάσαν ἐντὸς τῆς στενωποῦ αὐτῶν τὴν πρωτὴν τῆς 9, ἀπωθεῖ τοὺς Τούρκους καὶ καταλαμβάνει θέσεις πέραν τοῦ χωρίου. Οἱ Τοῦρκοι κατέχοντες τὴν γραμμὴν: Φιλιππιάς, Στριβίνα, Β. Δ. ὑψώματα Κουμζάδων, κατανοοῦσιν ὅτι διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καταλήψεως τῆς στενωποῦ ἐκείνης, ἡπειλεῖτο τὸ ἀριστερόν των καὶ αὐτὴ ἡ γραμμὴ ὑποχωρήσεώς των. Ἀπὸ τοῦ ἀπογεύματος τῆς 9 ἄρχονται ὅθεν σφοδροτάτων ἐπιθέσεων, ἀποκρουσθεῖσάν τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐνισχυθέντες κατὰ τὴν νύκτα, συνεχίζουσι τὰς ἐπιθέσεις των τὴν ἐπομένην καὶ ἡ μάχη σφοδροτάτη ἔξακολουθεῖ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Τό 7ον Εὐζώνων μὴ ἐνισχυθὲν ἠναγκάσθη περὶ τὴν 5 μ. μ. νὰ ὑποχωρήσῃ, ὁπότε οἱ Τοῦρκοι εἰσελθόντες εἰς τὸ Ἑλληνικώτατον χωρίον Κουμζάδες ἔκαυσαν αὐτό, ποικιλοτρόπως δὲ ἐβασάνισαν τοὺς κατοίκους πολλοὺς τῶν ὁποίων κατέσφαξαν.

Οἱ Τοῦρκοι ἐπωφελούμενοι τῆς μὴ πλήρους συνοχῆς τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως, λόγῳ τῶν ἀποκρήμνων χαραδρῶν αἱ ὁποῖαι διακόπτουσι τὸ Ξηροβοῦνι καὶ ἐλπίζοντες εἰς διχασμὸν τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων συνεχίζουσι τὴν 8 ἔσπερινὴν ὥραν τὴν ἐπιθε-

σίν των κατὰ τοῦ 7ου Εὐζωνικοῦ εὐρισκομένου νοτίως τῶν Κουμζάδων, ἐνῶ ταῦτοχρόνως σφοδροτάτη ἐπίθεσις ἐνεργεῖται καὶ κατὰ τοῦ 15ου παρὰ τὸ Γρίμποβον. Ἡ ραγδαιοτάτη βροχή, ὁ σφοδρότατος ἄνεμος καὶ ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τοῦ ἐδάφους, τοὺς φέρουσι χωρὶς νὰ γίνωσιν ἀντιληπτοὶ ἐγγύτατα τῶν διπλοσκοπῶν πολλοὺς τῶν ὁποίων ἐξαπατήσαντες, διότι ὁμιλοῦντες Ἑλληνιστὶ τοὺς ἐκάλουν διὰ διαφόρων ὀνομάτων, κατῶρθωσαν νὰ κατασφάξωσιν. Αἱ μεγάλαι προσπάθειαι καὶ τὸ παράδειγμα τῶν βαθμοφόρων τοῦ 7ου Εὐζωνικοῦ, ἔσχον ὥς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπόκρουσιν τῶν καθ' ὅλην τὴν νύκτα διαρκεσασῶν σφοδροτάτων ἐπιθέσεων καὶ ἐφόδων. Τὴν πρωτὰν ὅμως ἐπιρρεασθέντων τῶν ἀνδρῶν ἐκ τοῦ περὶ τὸ Γρίμποβον διεξαγομένου σφοδροῦ ἀγῶνος, τὸ 7ον Εὐζωνικὸν ἐτράπη πρὸς τὰ ἐκεῖ ἐγκαταλειφθείσης τῆς περὶ τὴν Κιάφαν κορυφογραμμῆς.

Οἱ κατὰ τοῦ Γριμπόβου ἐπιτεθέντες κατῶρθωσαν ν' ἀνατρέψωσι τὸν λόχον τῆς πρωτοφυλακῆς τοῦ 15ου Συν]τος καὶ νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν του. Ὁ διοικητὴς τοῦ Συν]τος Γ. Πολυμενᾶκος ἐπεμβὰς ἀμέσως προσωπικῶς καὶ λαβὼν τὰ ἐνδεικνύμενα μέτρα, κατορθοῖ νὰ σταματήσῃ τοὺς Τούρκους καὶ ἀνατρέψῃ ἐπανειλημμένας ἐφόδους ἰσχυροτάτων τμημάτων των. Δὲν ἀρκεῖται εἰς αὐτὸ μόνον· θέλει νὰ ἐκδιώξῃ τὸν σχόντα τὸ θράσος νὰ πατήσῃ τὸν τομέα του Τοῦρκον καὶ ἡγηθεὶς ἀμέσως προσωπικῶς σθεναρᾶς ἀντεπιθέσεως, τὸν ἀνατρέπει καὶ τὸν καταδιώκει. Οἱ Τοῦρκοι λυσοῦν· περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐνεργοῦν νέαν ἀσυγκρίτως τῆς πρώτης ὀρμητικωτέραν ἔφοδον. Ἡ μάχη εἰς πολλὰ σημεῖα φθάνει τὴν πάλην σῶμα πρὸς σῶμα. Ἕλληνες σφάζονται, Ἀλβανοὶ λογχίζονται καὶ ὁ ἀγὼν διαρκεῖ μέχρι τῆς 3 πρωϊνῆς ὥρας ὅποτε ὁ ἐχθρὸς ἀποσύρεται.

Ὁ Πολυμενᾶκος ἐννοεῖ νὰ τιμωρήσῃ καὶ ἐκδικηθῇ τοὺς Τούρκους. Μόλις ἐφώτισεν ἡ ἡμέρα τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν παρόντων δύο ταγμάτων του καὶ ἐπιτίθεται ὀρμητικὸς. Οἱ Τοῦρκοι βάλλουσι μανιδῶς ἀπὸ τῶν θέσεών των. Τὸ 15ον ὅμως προχωρεῖ ἀποφασιστικόν, προσεγγίζει, καὶ κατόπιν σκληροῦ ἀγῶνος διὰ τῆς λόγχης τοὺς ἀναγκάζει νὰ τραπῶσι πρὸς Στριβίνα καὶ Φιλιπιάδα.

Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ—11 πρωϊνῇ—τὸ 3ον Εὐζωνικὸν ἐνισχυθὲν καὶ διὰ δύο λόχων τοῦ 10ου, ἐτράπη πρὸς ἀνα-

κατάληψιν τῶν περὶ τὴν Κιάφαν ἐγκαταλειφθεισῶν τὴν πρωΐαν θέσεων. Οἱ Τουρκαλβανοὶ ὀχυρωμένοι ὀπίσω ἀποτομωτάτων βράχων, τὸ ὑποδέχονται τὴν 2 μ. μ. διὰ σφοδροτάτου πυρὸς καὶ ἡ μάχη σφοδρὰ καὶ λυσσαλέα ἄρχεται ἀμέσως. Αἱ ἐπιθέσεις καὶ ἀντεπιθέσεις διαδέχονται ἀλλήλας ὀρμητικαὶ καὶ μανιώδεις. Εἰς κάποιαν στιγμὴν οἱ Τοῦρκοι θέλουν νὰ δοκιμάσουν διὰ τελευταίαν φορὰν τὴν ὀρμὴν των καὶ ἐγκαταλείψαντες τοὺς βράχους ἐπιπίπτουσιν ὡς καταιγίς . . . Οἱ Ἕλληνες ἀναπηδήσαντες ἐκ τῶν θέσεων των, τοὺς ὑποδέχονται ὀρθιοὶ διὰ σφοδροτάτου πυρὸς. Οἱ Τοῦρκοι ὑφίστανται φοβερὰς ἀπωλείας. Ἡ λύσσα των θραύεται, ἡ ὀρμὴ των ἀνακόπτεται, ὁ ἥρωισμός των κλονίζεται . . . Τὴν στιγμὴν ἐκείνην αἱ Ἑλληνικαὶ σάλπιγγες ἤχον γενικὴν ἐπίθεσιν καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπιτίθενται μὲ τὴν σειρὰν των ἤδη . . . Οἱ Τοῦρκοι προσπαθοῦν ν' ἀντισταθοῦν, νὰ συγκρατηθοῦν, ἀλλ' εἰς μάτην. Τρέπονται εἰς φυγὴν, κρημνιζόμενοι ἀπὸ τοὺς βράχους τοὺς ὁποίους προσπαθοῦν νὰ ὑπερπηδήσωσι καὶ δεκατιζόμενοι ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν πῦρ . . . Τὸ σκότος ἐπελθὼν τοὺς εὗρε μόλις δυνηθέντας νὰ συγκρατηθῶσιν εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τῆς Κιλμπερίνης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὅμως ἀπεσύρθησαν διαρκούσης τῆς νυκτός.

Οὕτω ὁ στρατὸς τῆς Ἡπείρου ἐδοκιμάζετο διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸ πῦρ, ὑπὸ τόσον δυσμενεῖς συνθήκας τριημέρου σχεδὸν σκληροτάτου ἀγῶνος. Ἐμψυχωθεὶς ὑπὸ τῶν βαθμοφόρων του ἐπέδειξεν ὀρμὴν καὶ θάρρος, ἀντεπεξελθὼν νικηφόρος κατὰ τὴν δυσχερεστάτην ἐκείνην περίστασιν. Οἱ Τοῦρκοι ἀποκρουσθέντες κατὰ τὰς πολλαπλὰς ἐφόδους των, ὑποστάντες σοβαροτάτας ἀπωλείας καὶ τελείως ἀπὸ τοῦ ὅρους Κιλμπερίνη ἀπωθηθέντες, ἐγκατέλειψαν ὅλην τὴν παράταξιν των καὶ ἀπεσύρθησαν πρὸς Πέντε Πηγάδια ἐγκαταλείψαντες ἅπειρα ὕλικα πολέμου.

Μετὰ μεσημβρίαν τῆς 12 Ὀκτωβρίου τὸ 15ον Σύν|γμα κατέλαμβανε τὴν Στριβίνα, τὴν Φιλιπιάδα, τὸν Λοῦρον καὶ τὸ Ἐλευθεροχωρι, τὴν δὲ 13 Ὀκτωβρίου ὁ στρατὸς Ἡπείρου ἐνεκαθίστατο ἐπὶ τῆς γραμμῆς : ὑψώματα Ξηροβουνίου ἀνατολικῶς Μουλιάνα, Κουμζάδες, Σφελένικον, Ἁγ. Γεώργιος.

Οὕτω ὁ στρατὸς Ἡπείρου ἐπὶ ἑπτὰ ἡμερονύκτια ἐξετέλεσε κοπιωδεστάτας πορείας ἐπὶ ἀποτομωτάτων καὶ ἀποκρήμων βρά-

χων, ἐνῶ ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια διεξήγαγε σκληροτάτους ἀγῶνας. Ἐφάνη ὅθεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐφάμιλλος τοῦ στρατοῦ Θεσσαλίας, τοῦ ὁποίου δὲν ὑστέρησε ποσῶς καὶ εἰς ἐγκαρτέρησιν. Αἱ ἐπιχειρήσεις τῶν ἡμερῶν ἐκείνων διεξήχθησαν ὑπὸ θυέλλας, ραγδαιότητας βροχάς, σφοδρότατον ψῦχος. Αἱ μάχαι καὶ αἱ πορεῖαι διεξήχθησαν εἴτε ἐπὶ τῶν ἀποτομωτάτων κορυφῶν τοῦ Κιλμπερίνη, εἴτε διὰ τῶν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Λούρου τελμάτων. Ἀπὸ ἀπόψεως στερήσεων ἴσως ὑπέφερε περισσότερα. Μόλις διῆλθε τὴν γέφυραν τοῦ Ἀράχθου ἐστερήθη τῶν πάντων, καθ' ὅλην δὲ τὴν ἐπὶ τοῦ Κιλμπερίνη διαμονὴν του ἐστερήθη καὶ τοῦ ὕδατος.

Οἱ Τοῦρκοι ὑποχωροῦντες ἐξέσπασαν καὶ ἐδῶ κατὰ τοῦ ἀόπλου χριστιανικοῦ στοιχείου, κατὰ τοῦ ὁποίου διέπραξαν παντὸς εἶδους ἀνήκουστα ἐγκλήματα καὶ ὄργια. Εἰς τὴν Ἡπειρον ἡ Τουρκικὴ αὐτὴ θηριωδία ἐξεδηλώθη ὑπὸ ἰδιαιτέραν ὅλως μορφὴν ἀγριότητος. Διὰ τὴν μεθοδικωτέραν διάπραξιν τῶν φρικαλεοτήτων, ἐσημάτισαν συμμορίας σφαγέων καὶ ἐξαπέλυσαν αὐτὰς εἰς τὴν Ἑλληνικωτάτην Ἡπειρον, μὲ τὸ πρόγραμμα τῆς διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ἐξοντώσεως τῶν χριστιανῶν. Ἐφαρμόζουσαι συστηματικῶς τὸ πρόγραμμα ἐκεῖνο αἱ συμμορίαι, διέτρεξαν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν πολυπαθὴ Ἡπειρον, ἐφόνευσαν, ἐκρεούργησαν, ἔκαυσαν, ἐβασάνισαν, ἠτίμασαν, ἐλεηλάτησαν. Ὁ στρατὸς ὅμως τῆς Ἡπείρου διαρκῶς προχωρῶν διώκει ἀπὸ τὴν αἱματόβρεκτον χώραν τοὺς λύκους τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἀποδίδει τὴν ἐλευθερίαν. Οἱ ἡρωικοὶ Ἡπειρώται προσέφερον ὅθεν ἀγογύστως τὰς τελευταίας θυσίας εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἀνατελλούσης ἐλευθερίας τῶν.

Κ Α Τ Α Λ Η Ψ Ι Σ Π Ρ Ε Β Ε Ζ Η Σ

Ὁ στρατὸς τῆς Ἡπείρου ἐνισχύθη διὰ τοῦ ἀνεξαρτήτου Συντοσ Κρητῶν ὑπὸ τὸν ἀνὴρην Λ. Συνανιώτην, διὰ τῶν Κρητῶν ἐθελοντῶν τῶν Κ. Μάνου καὶ Μάντακα (400 περίπου) καὶ διὰ τινων πολυβόλων.

Ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ ἀποφασίζει τότε νὰ καταλάβῃ τὴν Πρέβεζαν. Σχηματίσας ὅθεν μικτὸν ἀπόσπασμα (ἐν τάγμα τοῦ 15ου,

σῶμα Μάνου, σῶμα Ἑπειρωτῶν ὑπὸ τὸν Γερογιάννη καὶ δύο πεδινὰ πυρ[χίαι] ὑπὸ τὸν ταγ[χην] τοῦ Μηχανικοῦ Π. Σπηλιάδην καὶ συνδυάσας τὴν ἐνέργειαν ταύτην μετὰ ἐπιδεικτικῆς ἐπιθέσεως τῆς κυρίας παρατάξεως, ὀρίζει τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τὴν πρωίαν τῆς 20 Ὀκτωβρίου.

Τὸ ἀπόσπασμα τεθὲν ἐν πορείᾳ ἀπὸ τῆς 5,30' πρωϊνῆς ὑπὸ ραγδαιοτάτην βροχὴν διαρκοῦσαν ἀπὸ τῆς νυκτός, φθάνει περὶ τὴν 8 π. μ. εἰς ἀπόστασιν βολῆς τηλεβόλου ἀπὸ τῆς Νικοπόλεως. Οἱ Τοῦρκοι κατέχοντες τὸ στενὸν αὐτῆς διὰ 1000 περίπου πεζῶν καὶ 4 πυροβόλων, τὸ ὑποδέχονται διὰ σφοδροτάτου πυρὸς Πυρ[κοῦ], ἀπὸ τε τῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης (αἱ δύο πετρελαιοκίνητοι κανονιοφόροι).

Τὸ Πυρ[κὸν] δὲν δύναται νὰ εὔρῃ ἀμέσως καταλλήλους τοποθεσίας καὶ οὕτω τὸ τάγμα τοῦ 15ου ὑπὸ τὴν παρόρμησιν τοῦ διοικητοῦ του ταγ[χου] Δούλη καὶ οἱ ἐθελονταὶ ὁρμῶσι κατὰ τῆς Τουρκικῆς τοποθεσίας. Τὸ Πυρ[κὸν] κατορθοῖ τέλος νὰ εὔρῃ θέσιν καὶ ἐπεμβαίνει εἰς τὸν ἀγῶνα ἐνισχυόμενον καὶ ἀπὸ τὰς κανονιοφόρους Α καὶ Δ, βαλλούσας ἀπὸ τοῦ ὄρμου Σαλαώρας. Μὲ τὰς πρώτας βολὰς πυρπολεῖται ἡ μία Τουρκικὴ κανονιοφόρος, ἐνῶ ἡ ἑτέρα ἀποσύρεται μὲ σοβαρὰς βλάβας. Εἶναι τόση ἡ λύσσα τῶν Τούρκων, ὥστε ἀμφότεραι αἱ κανονιοφόροι ριπτόμεναι εἰς τὴν ξηράν, ἐξακολουθοῦσι νὰ βάλλωσιν. Ἡ μάχη λίαν πεισματώδης ἐσυνεχίζετο ἀπὸ πρωίας, ὅτε περὶ τὴν 3 μ. μ. τὰ Τουρκικὰ πυροβολεῖα ἐλαττοῦσι τὴν ἔντασιν τοῦ πυρὸς των, ἐνῶ τὸ Πεζικὸν κλονίζεται . . . Ἐπακολουθεῖ ἀμέσως ἔφοδος διὰ τῆς λόγχης καὶ οἱ Πεζοὶ ὁρμῶσιν εἰς τὸ δεξιόν, οἱ Κρητες εἰς τὸ κέντρον καὶ οἱ Ἑπειῶται εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως . . . Αὕτη ἀνατρέπεται καὶ οἱ Τοῦρκοι φεύγουσι προτροπάδην πρὸς τὴν Πρέβεζαν, ἐγκαταλείποντες 4 πυροβόλα καὶ ἄφθονον ὕλικὸν πολέμου.

Τὸ ἀπόσπασμα καταδιῶκον αὐτοὺς κατὰ πόδας φθάνει τὴν ἐσπέραν ἔξωθι τῆς Πρεβέζης, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐσκόπει νὰ ἐπιτεθῇ τὴν ἐπομένην. Τὴν 4 πρωϊνὴν οἱ ἐν Πρεβέζῃ πρόξενοι Αὐστρίας, Ρωσσίας καὶ Ἀγγλίας μετ' ἀντιπροσώπου τοῦ Τούρκου διοικητοῦ τῆς πόλεως, παρουσιασθέντες εἰς τὰς προφυλακὰς ἐήτησαν νὰ ἴδωσι τὸν διοικητὴν τοῦ ἀποσπάσματος. Γενόμενοι

ἄμέσως παρ' αὐτοῦ δεκτοί, ἐδήλωσαν ὅτι ὁ διοικητὴς τῆς Πόλεως ἐπιθυμεῖ νὰ παραδώσῃ αὐτὴν πρὸς ἀποφυγὴν ματαίας αἱματοχυσίας. Ἐπελθούσης συμφωνίας ἡ πόλις παρεδόθη τὴν μεσημβρίαν τῆς 21 Ὀκτωβρίου μετὰ τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν πολεμικῶν λαφύρων. Ἐμετρήθησαν τότε 58 ἀξιωματικοί, 800 ὅπλιται, 20 πυροβόλα καὶ ἄπειρον ὑλικὸν πολέμου. Τὴν «Ἀττάλειαν» καὶ τὸ «Τοκάτ» ἐβύθισαν εἰς ἀβαθὴ εὐτυχῶς ὕδατα τοῦ κόλπου Πρεβέξης. Ἡ πρώτη ἀνελκυσθεῖσα ἄμέσως ἀπετέλεσε μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀπὸ τῆς 13 Ν]βρίου, ὀνομασθεῖσα «Νικόπολις».

Ἡ κατάληψις τῆς Πρεβέξης ἦτο μεγίστης σημασίας. Πλήν τῆς ὑψίστης ἠθικῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων στρατιῶν ἐξήσκησεν, ἀπετέλει διὰ τὸ μέλλον θαυμασίον λιμένα ἐφοδιασμοῦ διὰ τὸν στρατὸν τῆς Ἡπείρου.

Π Ε Ν Τ Ε Π Η Γ Α Δ Ι Α

Διλοχία ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Λειβαδέαν κατέλαβε τὴν νύκτα τῆς 10 Ὀκτωβρίου τὸ Ἀνῶγι καὶ ἐμάχετο τὴν ἐπομένην ἐπιτυχῶς κατὰ Τουρκικῆς ἐπιθέσεως. Συνεπεία κακῶς διατυπωθείσης διαταγῆς τοῦ Ἀρχηγείου καὶ ἁλλείψεως δραστηριότητος παρὰ τῇ διοικήσει τοῦ 3ου ἀνεξαρτήτου Εὐζώνων καὶ τῇ καταλαβούσῃ τὸ Ἀνῶγι διλοχίᾳ, τοῦτο ἐγκατελείφθη τὴν νύκτα τῆς 11-12. Κατόπιν νεωτέρας διαταγῆς τὸ 3ον Ἀνεξάρτητον Εὐζώνων κατέλαβε καὶ πάλιν τὸ Ἀνῶγι τὸ ἀπόγευμα τῆς 16. Οὐλαμὸς Εὐζώνων ὑπὸ τὸν Ὑπολ]γὸν Γ. Μαυροσκότην ἀποσταλεῖς πρὸς Νότον κατὰ μῆκος τῶν δυτικῶν κλιτύων τοῦ Ξηροβουνίου, συνεδέθη πρὸς τὸ ἐκεῖθεν προελαύνον 3ον Εὐζώνων. Ὁ οὐλαμὸς οὗτος ἐπιστρέψας μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς του τὴν ἑσπέραν τῆς 17 εἰς Ἀνῶγι, εὔρε τοῦτο ἐγκαταλειμμένον ὑπὸ τοῦ Τάγματός του, τὸ ὅποιον ἄνευ οὐδενὸς ἀπολύτως λόγου ἔσπευσε καὶ πάλιν εἰς Ἀγναντα. Τέλος τὸ Ἀνῶγι κατελήφθη ὀριστικῶς τὴν πρωίαν τῆς 20 Ὀκτωβρίου ὑπὸ διλοχίας τοῦ 10ου Εὐζώνων, ἐνισχυθείσης κατόπιν καὶ ὑπὸ ἄλλων τμημάτων.

Διὰ τῆς καταλήψεως τῆς ὀχυρωτάτης ἐκείνης τοποθεσίας καὶ τῆς κατὰ μῆκος τοῦ Ἀχέρωνος ὁργανώσεως θαυμασίας τοπικῆς ἀμύνης, ἐξησφάλιζε τὰ πλευρὰ καὶ τὰς συγκοινωνίας του ὁ στρα-

τὸς Ἑπίρου. Ἐπὶ πλεόν ἀρκούντως ἐνισχυθεὶς κατὰ τὰς τελευταίας ἐκείνας ἡμέρας, ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ σοβαροτέραν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του ἐπίθεσιν.

Οἱ Τοῦρκοι—ἐπίσης ἐνισχυθέντες σοβαρῶς διὰ τῶν Ἀλβανῶν τοὺς ὁποίους ἀπέδωκεν ἡ συμπλήρωσις τῆς στρατολογίας τῶν περιφερειῶν Φιλιατῶν καὶ Ἀργυροκάστρου—κατεῖχον διὰ 10.000 πεζῶν καὶ τινων πυροβόλων τὴν γραμμὴν Μουσκοτίκα—Πέντε Πηγάδια, μὲ προκεχωρημένην γραμμὴν εἰς Παναγιὰ—Κλεισοῦρα καὶ ἐφεδρείας περὶ τὸ Μπιζάνι. Κατέφυγον ἐκεῖ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἠδύναντο ν' ἀπασχολήσωσιν ἐπὶ μακρὸν τοὺς Ἕλληνας, ἀφοῦ εἶχον σταθερὰν ἀπόφασιν ν' ἀντισταθῶσι μετὰ πείσματος. Ἀλλὰ καὶ ὁ στρατὸς τῆς Ἑπίρου ἔχων σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ βαδίῃ πρὸς τὰ ἔμπροδ καὶ ἀπελευθερώσῃ τὴν Ἑλληνικωτάτην ἐκείνην ἐπαρχίαν, ἔξετέλει τὴν 22 Ὀκτωβρίου προκαταρκτικὰς τινὰς κινήσεις πρὸς Βαλκόραν, Τσαγκαρόπουλο καὶ μικρὰν Ὀλύτσικα.

Τὴν 10,30' πρωῒν τῆς 22 πέντε τάγματα μετὰ Πυρ]κοῦ ἐπιτίθενται σφοδρῶς κατὰ τοῦ περὶ τὸ Ἀνωγὶ ἀποσπάσματος Κοντούλη (5 1/2 λόχοι Εὐζώνων καὶ 3 πυροβόλα ὑπὸ τὸν ἀνθ]γὸν Κυρ. Ταβουλάρην). Ἡ μάχη λυσσώδης διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἀλλεπάλληλοι σφοδρότατοι ἐχθρικοὶ ἐπιθέσεις ἀπεκρούσθησαν, ἐνῶ τὸ Τουρκικὸν πυρ]κὸν ἐπανειλημμένως ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ ἰδικοῦ μας νὰ σιγήσῃ καὶ ἀλλάξῃ θέσιν. Αἱ Τουρκικαὶ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν κολοσσιαῖαι, ἐνῶ ἐκ τῶν ἰδικῶν μας ἐφονεύθησαν 5 ἐν οἷς καὶ ὁ λοχαγὸς Ι. Παραμυθιώτης καὶ ἐτραυματίσθη 12. Τὸ ἀπόσπασμα κρατῆσαν τὰς θέσεις του, ἐνισχύθη τὴν ἐσπέραν διὰ τοῦ 7ου Τάγματος Εὐζώνων. Ταῦτοχρόνως ἐν τάγμα τοῦ Συνα]τος Κρητῶν μετὰ τοῦ σώματος Μάντακα κατελάμβανον τὰ πρὸς Βορρᾶν τοῦ Τσαγκαρόπουλου ὑψώματα, ἐνῶ ἀριστερὰ τούτων ἐτάσσετο τὸ 15ον μετὰ δύο Ὅρειβ. Πυρ]χιῶν. Τὸ Πεδινὸν πυρ]κὸν ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ κινηθῇ εἰς τὰ βραχώδη καὶ ἀπότομα ἐκεῖνα ἐδάφη καὶ ὥς ἐκ τούτου παρέμεινεν εἰς Φιλιπιάδα.

Ἐπετεύχθη οὕτω πλήρης σύνδεσμος τῶν ἀπὸ Ἀνωγὶ μέχρι Τσαγκαρόπουλον Ἑλληνικῶν δυνάμεων καὶ πλήρης ἐπαφὴ τούτων μετὰ τῶν ἀπὸ Κλεισοῦρας μέχρι Πέντε Πηγάδια ἐχθρικῶν.

Οἱ Τοῦρκοι ἀντιληφθέντες ὅτι ἡ ἀνεπιθύμητος γειτνίασις δὲν

ἦτο ἔνδειξις καλῶν διαθέσεων τῶν Ἑλλήνων. ἐπεχείρησαν πρῶτοι ἐπίθessin τὴν πρῶτάν τῆς 23. Κατὰ τοῦ Τσαγγαρόπουλου ἐπιτίθενται δύο φάλαγγες ἐξορμήσασαι ἐκ Κλεισούρας ἢ μέν, ἐκ Παναγιᾶς ἢ δέ. Ἡ πρώτη συνεκρούσθη πρὸς τοὺς Κρήτας, ἡ δευτέρα ἀνμετρήθη πρὸς τοὺς Πεζοὺς τοῦ Πολυμενάκου. Ἐπανειλημμέναι ἐπιθέσεις των ἀπεκρούσθησαν μετὰ μεγίστων ἀπωλειῶν. Ἡ ἄφιξις ἐνισχύσεων περὶ τὴν μεσημβρίαν δίδει νέαν ζωὴν εἰς τὴν ἐπίθessin τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἐθραύσθη πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τῶν Ἑλλήνων. Αἱ πυρ)χίαι Ν. Πετμεζᾶ καὶ Γ. Λέστου ἐπιβάλλονται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τοῦ ἀντιπάλου Πυρ)κοῦ καὶ τὸ ἀναγκάζουσι πολὺ ταχέως νὰ σιγίσῃ. Περὶ τὴν ἐσπέραν οἱ Τοῦρκοι ἀποσύρονται εἰς τὰς θέσεις ἐκ τῶν ὁποίων ἐξώρμησαν τὴν πρῶτάν. Εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἀφῆκαν σημαντικὸν ἀριθμὸν νεκρῶν, εἰς χεῖρας δὲ τῶν νικητῶν 5 αἰχμαλώτους. Αἱ ἰδικαὶ μας ἀπώλειαι ἀνῆλθον εἰς 4 τραυματίας.

Ταῦτοχρόνως μὲ τὴν ἀνωτέρω ἐπίθessin οἱ Τοῦρκοι ἐνήργησαν τοιαύτην καὶ κατὰ τοῦ Ἀνῶγι διὰ δυνάμεων ἀσυγκρίτως ὑπερτέρων τῶν ἰδικῶν μας. Αἱ ἐπιθέσεις των ὑπῆρξαν λυσσώδεις καὶ διήρκεσαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα. Οἱ Εὐζῶνοι τὰς ἀπέκρουσαν μετὰ τῆς μεγαλυτέρας ψυχραιμίας. Ἐτέρα δύναμις Πεζικοῦ μετὰ πυρ)κοῦ ἀπεπειράθη νὰ κυκλώσῃ τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς περὶ τὸ Ἀνῶγι παρατάξεως, ἔνθα εὐρίσκετο λόχος τοῦ 10ου Εὐζώνων ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Φασίτσαν. Οἱ Τοῦρκοι περὶ τὴν ἐσπέραν κατώρθωσαν νὰ φθάσωσιν εἰς ἐγγυτάτην ἀπόστασιν, ὅποτε καταφθάνουσιν οἱ πρῶτοι λόχοι τοῦ ἀπὸ Πλάκας ἀνερχομένου 3ου ἀνεξαρτήτου Εὐζώνων ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Συνωκίδην. Πρωτοβουλία τοῦ Φασίτσα ἐνεργεῖται τότε ἀντεπίθessin ὑπὸ τὸν ἥγον τῶν σαλπίγγων. Οἱ Τοῦρκοι προσβάλλονται διὰ τῆς λόγῃς, ἀνατρέπονται καὶ καταδιώκονται καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν κλιτύων τοῦ Ξηροβουνίου μὲ σημαντικωτάτας ἀπωλείας. Οὕτω ἡ πρὸς ὑπερκέρασιν τοῦ ἄκρου δεξιοῦ προσπάθεια τῶν Τούρκων, ἔσχεν οἰκτρὸν τέλος. Παρόμοιον τέλος ἔσχε διήμερος παρομοία Τουρκικὴ προσπάθεια καὶ εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερόν, (Β. Μελιάνας) κατὰ μικρῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων.

Οἱ Τοῦρκοι—ἀνώτεροι εἰς ἀριθμὸν—ἰδόντες ἀπάσας τὰς κατὰ τὴν 22 καὶ 23 ἀποπείρας των ἀποτυχούσας τὴν μίαν οἰκρότερον

τῆς ἄλλης, δὲν ἀπηλπίσθησαν. Ἀπὸ τοῦ Ἀνωγι μέχρι τοῦ Γιοργιάνου, ἐσυνέχισαν τὰς σφοδρὰς ἐπιθέσεις των ἡμέραν καὶ νύκτα κατὰ τὸ τριήμερον 24, 25 καὶ 26. Ἀλλ' ὁ στρατὸς τῆς Ἡπείρου ἀσυγκρίτως ὑπερέχων αὐτῶν εἰς ἡθικὸν λόγῳ τῆς σταθερότητος τῶν βαθμοφόρων καὶ τῆς ἀκλονήτου ἀποφασιστικότητος τῶν στρατιωτῶν, ὑπερίσχυσε τῶν προσπαθειῶν των καὶ πολλάκις τοὺς ἐξεδίωξε μὲ σφοδρὰς ἀντεπιθέσεις διὰ τῆς λόγχης.

Ἡ ἐπὶ πέντε συνεχῇ ἡμερονύκτια διαρκέσασα γιγαντομαχία ἐκείνη—ἰδίως ἡ ἐπὶ ἀποκρήμνων βράχων τοῦ Ξηροβουνίου—διεξήχθη ὑπὸ δυσμενεστάτας διὰ τὸν στρατὸν μας συνθήκας. Ἡ καύσιμος ὕλη καὶ τὸ ὕδωρ ἔλειπον. Τὸ ψῦχος καὶ ἡ βροχὴ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσαν. Τὸ Ξηροβουνὶ διετρέχετο καθ' ὅλην του τὴν ἔκτασιν ἀπὸ ρυάκια, τὰ χαμηλότερα ἐδάφη μετεβλήθησαν εἰς τέλματα. Ἀντίσκηνον οὐδαμοῦ ἦτο δυνατόν νὰ στηθῇ. . . . Τὴν νύκτα τῆς 25 ἔκαμε τὴν ἐπίσκεψίν της ἡ χιών, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ παγώνῃ τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχάς. Ἡ τροφὴ ἐσπάνιζε λόγῳ ἀνεπαρκείας ἐπιμελητειακοῦ προσωπικοῦ, ἐλλείψεως μεταφορικῶν μέσων καὶ καταστάσεως—ἡ μᾶλλον ἀνυπαρξίας—τῶν ὁδῶν . . .

Ἐν τούτοις οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι—διατὶ νὰ μὴ τοὺς ἀποκαλέσωμεν οὕτω ; —ἐπεδειξάντο ἀκατάβλητον γενναιότητα καὶ ψυχικὸν σθένος. Ἀπέκρουσαν καὶ ἐξεμηδένισαν τὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως. Ἀνεδείχθησαν ὑπεράνθρωποι ἀπέναντι τῶν στερησεων. Μὲ ὅλως ἰδιαιτέραν ἔθνηκὴν ὑπερηφάνειαν ἀναφέρω τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, διότι μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Ἰωαννίνων ἐβεβαιώθη ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Ἀλβανοί, πολὺ περισσότερον ἡμῶν συνειθισμένοι εἰς τὰς κακουχίας, ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις των καὶ δὲν ἐπανῆλθον εἰς αὐτὰς παρὰ κατόπιν βιαίας ἐπεμβάσεως ἐτέρων στρατιωτικῶν τμημάτων.

Καθ' ἣν στιγμὴν διεδραματίζοντο οἱ ἀνωτέρω ἀγῶνες καὶ ἡ διοίκησις στρατοῦ Ἡπείρου ἐμελέτα τὴν ἀνάληψιν ἐπιθέσεως πρὸς ἐκτόπισιν τῶν Τούρκων καὶ ἀπὸ τὰς νέας θέσεις των, ἔρχονται αὐτῇ πολὺ δυσάρεστοι εἰδήσεις. Οἱ ἐθελονταὶ τοῦ Ἀχέρωνος ὑποστάντες σφοδρὰν ἐπίθεσιν ὑπὸ ἀσυγκρίτως περισσοτέρων Τσάμηδων ἐξήτουν ἐνισχύσεις . . . Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἐτηλεγράφη ὅτι κατόπιν τοῦ ἀτυχήματος τῆς V Μεραρχίας

ἅπασαι αἱ διὰ τὴν Ἑπειρον προωρισμέναι ἐνισχύσεις ἀποστέλλονται εἰς Κοζάνην καὶ συνίστα τὴν ἀναστολὴν τῆς προελάσεως. . . Πληροφορίαι ἐξ Ἰωαννίνων ἐβεβαίουν τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὃ ὁποῖος ὑπερέβαινε τότε τὰς 20,000.

Ἄλλ' ὁ στρατὸς εὐρίσκετο πλέον εἰς τοιαύτην ἐμπλοκὴν πρὸς τὸν ἐχθρόν, ὥστε ἡ ἀναστολὴ τῆς προελάσεως ἦτο ἀδύνατος ἄνευ προφανοῦς βλάβης τῆς ὅλης Ἑπειρωτικῆς καταστάσεως, ἐνῶ ἡ παράτασις τῆς ἐν Ξηροβουνίῳ διαμονῆς θὰ διεκύβευεν ἀσφαλῶς τὴν ἀντοχὴν τῶν ἐκεῖ τμημάτων.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 26 ὁ στρατὸς Ἑπείρου εἶχε τὴν ἐξῆς διάταξιν: 3ον, 3ον ἀνεξάρτητον, 7ον καὶ 10ον Εὐζωνικὰ τάγματα μετὰ μᾶς Ὀρειβ. πυρ)χίας ἐπὶ τοῦ Ξηροβουνίου (ἀπὸ Πλάκας, διὰ Σκλίβανι μέχρι Ν. Δ. ὑψωμάτων Ἀνῶγι). Ἐν τάγμα Σύν)τος Κρητῶν μετὰ σώματος Μάντακα ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ξηροβουνίου Β. Μουλιάνας. 15ον Πεζικὸν ἐπὶ ὑψωμάτων ἀπὸ Β. Α. μέχρι Β. Δ. Τσαγκαρόπουλον· δύο ὄρειβ. πυρ)χίαι νοτίως αὐτοῦ· σῶμα Μάνου εἰς Παναγιά· σῶμα Μπότσαρη εἰς Γιοργιάνου.

Περὶ τὸ λυκαυγὲς οἱ ἔναντι τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ ἀποσπάσματος Ξηροβουνίου (Ν. Δ. ὑψώματα Ἀνῶγι) Τοῦρκοι διπλοσκοποί, ἀπεσύρθησαν εἰς τὰς ὀπίσω τῆς θέσεώς των πυρὰς ἵνα ζεσταθῶσιν. Ἀντιληφθεῖσαι τοῦτο αἱ περίπολοί μας εἰδοποιοῦσι τὸν διοικητὴν τοῦ 1ου λόχου 3ου Εὐζωνικοῦ λοχαγὸν Χρ. Τριπογεῶργον. Οὗτος γνωρίζων ὅτι αἱ θέσεις ἐκεῖναι ἦσαν ὑψίστης τακτικῆς σημασίας διότι ἐδέσποζον τῆς εἰσόδου τῆς στενωποῦ τῶν πέντε Πηγαδίων, σπεύδει μετὰ λίαν ἀξιαπένου ἐτοιμότητος νὰ καταλάβῃ αὐτὰς μετ' ὀλοκλήρου τοῦ λόχου του. Οἱ Τοῦρκοι ἀντιληφθέντες τοῦτο ἐπιτίθενται μετ' ἀσυνήθους ὀρμῆς πρὸς ἀνακατάληψίν των, ἐνισχυόμενοι ἀπὸ σφοδρὸν πῦρ Πυρ)κοῦ. Ὁ διοικητὴς ὅμως τοῦ δεξιοῦ ἀν)χης Κοντούλης ἐκμεταλλευόμενος τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ λοχαγοῦ του, ἐνισχύει αὐτὸν ἀράγντα διὰ τοῦ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Σπ. Ζέρβαν λόχου καὶ ἐνὸς σὺλαμοῦ πολυβόλων.

Ὁ ἀγὼν οὕτω εὐθύς ὥς ἐφώτισεν ἡ 27 ἤρχιζε λυσσώδης καὶ μετεδίδετο ἐφ' ὅλης τῆς παρατάξεως ἀπὸ Ἀνῶγι μέχρι Παναγιάς. Ὁ Ἐπιτελάρχης ἀν)χης Δ. Ἰωάννου—ὃ οὐδέποτε ἀπὸ τὴν γραμμὴν τῆς μάχης ἀπουσίασας—καὶ οἱ ἐπιτελεῖς λοχαγοὶ Ν. Ζαφερί-

ρίου καὶ Α. Ἀντωνιάδης καὶ ὑπ)γὸς Μ. Πάσσαρης, εὐρίσκονται ἀπὸ πρῶτας ἐμπρός.

Τὸ Πυρ)κὸν ἐπεμβαίνει ἐκατέρωθεν. Ἐνῶ ὅμως ἡ βολὴ τοῦ Τουρκικοῦ εἶναι λίαν ἀστοχος, τοῦναντίον ἡ τοῦ ἰδικοῦ μας κανονιζομένη ἀπὸ θαυμασίων περὶ τὸ Ἀνῶγι ἰδρυθέντων παρατηρητηρίων, ὑπῆρξε λίαν ἀποτελεσματικὴ καὶ ἠνάγκασε τὸν ἀντίπαλον ν' ἀλλάξῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τρεῖς φορὰς θέσιν.

Ὁ ἀνθ)γὸς Σούλας παρασύρει περὶ τὴν μεσημβρίαν διὰ τοῦ οὐλαμοῦ του, ὁλόκληρον τὸ προκεχωρημένον ἐκεῖνα τμήμα εἰς σφοδρὰν διὰ τῆς λόγγης ἐπίθεσιν καὶ ὁ ἐχθρὸς τρέπεται εἰς ἀτακτον φυγὴν. Ταῦτοχρόνως πρὸς δεξιὰ τῶν τμημάτων ἐπιτίθεται ὁ ὑπὸ τὸν ὑπ)γὸν Ν. Ρόκαν λόχος Κρητῶν, ὁ ὁποῖος δι' ἐπιτυχοῦς ἐνεργείας ἐκτοπίζει τὰ ἐχθρικά τμήματα καὶ καταλαμβάνει τὰς θέσεις των. Οὕτω τὸ δεξιὸν τῆς περὶ τὸ Ἀνῶγι ἐχθρικῆς παρατάξεως ὑποχωρεῖ ἀτάκτως, θεριζόμενον ὑπὸ τῶν πολυβόλων καὶ τοῦ οὐλαμοῦ Πυρ)κοῦ Κ. Ταβουλάρη. Ἡ ὑποχώρησις αὕτη ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς ἐχθρικῆς ἐκείνης παρατάξεως, ἡ ὁποία ὁλόκληρος πλέον ἀπὸ τῆς 4 μ. μ. ἐτρέπετο εἰς φυγὴν. Οὕτω τὰ τμήματά μας προελαύνοντα ἀπὸ τῶν περὶ τὸ Σκλιβάνι, Ἀνῶγι καὶ Ν. Δ. τούτου ὑψωμάτων πρὸς πέντε Πηγάδια, ἐμάχοντο μέχρι βαθείας νυκτὸς πρὸς ἐχθρικάς ὀπισθοφυλακὰς μόνον.

Πρὸ τοῦ Τσαγκαρόπουλου ὁ ἐχθρὸς ἀνθίστατο πεισμόνως μέχρι μεσημβρίας. Ἐκτοτε ἐπιρρεασθεὶς ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ ἄκρου ἀριστεροῦ του ἤρχισε κλονιζόμενος, ἀλλ' ἐκράτησε τὰς θέσεις του μέχρις ἐσπέρας.

Οἱ Τοῦρκοι ἀποπνηκτικῶς περισφιχθέντες ἀπὸ τὰ Εὐζωνικά καὶ ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι τὴν ἐπομένην θὰ εἶχε τὸν λόγον ἡ λόγχη, ἀπεσύρθησαν τὴν νύκτα ἐγκαταλείψαντες τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ ἄπειρον ὕλικόν.

Ὁ στρατὸς τῆς Ἡπείρου ἠμοίβετο ἄδρῶς διὰ τοὺς σκληροτάτους ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἐπὶ νέα ἐπτά συνεχῇ ἡμερονύκτια διεξήγαγεν. Ἡ νίκη τὴν ὁποίαν κατὰ τοῦ ὑπερτέρου εἰς δυνάμεις ἀντιπάλου του κατήγαγεν εἰς Πέντε Πηγάδια, ἦτο ἀπὸ πλείστον ἀπόψεων σπουδαιοτάτης σημασίας.

Ἡ τοποθεσία ἐκείνη ἐνεῖχεν ἱστορικωτάτην σημασίαν διὰ τοὺς Ἕλληνας. Κατὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 μόνον ἕως ἐκεῖ κα-

τώρθωσε νὰ φθάσῃ ἐν τάγμα Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Κ. Κουμουνδοῦ-
ρον. Ἐπτακόσιοι γενναῖοι Ἑλληνες, Κεφαλλῆνες κατὰ τὸ πλεῖστον,
ἀντέστησαν ἡρωϊκώτατα ἐπὶ πολλὰς ὥρας κατὰ σφοδροτάτων ἐπι-
θέσεων ἐχθροῦ ἀσυγκρίτως πολυαριθμοτέρου. Ἐν τέλει ἐξηναγκά-
σθησαν εἰς ὑποχώρησιν, ἀφοῦ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀφῆκαν
τὸν λοχαγὸν Σολωμὸν καὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ὀπλίτας, ὡς αἰω-
νίους φύλακας τῶν Ἑλληνικῶν δικαιωμάτων . . . Αἱ σκιαὶ τῶν
ἡρώων αὐτῶν ἀσφαλῶς ἐσκίρτησαν ἀπὸ χαρὰν κατὰ τὴν στιγμήν
τῆς Ἑλληνικῆς ἐκδικήσεως . . .

Ἀπὸ γενικωτέρας—στρατηγικῆς—ἀπόψεως τὰ Πέντε Πηγά-
δια ἦσαν διὰ τὴν Ἥπειρον, ὅ,τι διὰ τὴν Μακεδονίαν τὸ Σαραν-
τάπορον καὶ τὰ στενὰ τῆς Πόρτας. Ἦσαν αἱ σιδηραὶ Πύλαι, αἱ
ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ ἐκβιασθῶσι διὰ νὰ δυνηθῇ κατόπιν ὁ στρατός
νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Ἰωαννίνων. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς
εἰδικῆς—τακτικῆς—ἀπόψεως τῶν ἐπὶ τόπου διεξαχθεισῶν ἐπι-
χειρήσεων, ἡ σπουδαιότης τῆς νίκης δὲν εἶχε μικροτέραν σημα-
σίαν. Ἡ τοποθεσία ἐκείνη δὲν ἀπετελεῖτο μόνον ἀπὸ μίαν ἢ
δύο σειρὰς ὑψωμάτων. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀλεπαλλήλους σειρὰς
ὀχυρωτάτων κορυφογραμμῶν, τῆς μιᾶς ὑψηλοτέρας τῆς ἄλλης
καὶ διακοπτομένων ἀπὸ βαθυτάτας καὶ ἀποτομωτάτας χαράδρας.
Πρὸς τὰς κορυφὰς αὐτὰς ὠδήγουν πολυδαίδαλοι δύσβατοι ἄτρα-
ποί, διὰ τῶν ὁποίων μόνον πεζοὶ ἦτο δυνατόν νὰ διέλθωσιν.

Ἰδοὺ διατὶ προϋξένησεν ἐντύπωσιν, ἡ μεθοδικότης μετὰ τῆς
ὁποίας ἐπετεύχθη ἡ ὀριστικὴ ἐκπόρθησις τῆς ὀχυρωτάτης ἐκείνης
τοποθεσίας. Ἀνώτερος Ἰταλὸς στρατιωτικὸς γνωρίζων κάλιστα
τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐχαρκτήρισε τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ στρατοῦ Ἡπεί-
ρου ὡς περιποιούσας μεγίστην τιμὴν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα ἀπὸ
τεχνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως.

Αἱ κατὰ τὰς μάχας αὐτὰς ἀπώλειαι ἦσαν ἐλάχισται, μηδαμι-
ναί, ἀπέναντι τῆς ὑπερβολικῆς μειώσεως τὴν ὁποίαν εἰς τὴν δύ-
ναμιν τοῦ μικροῦ ἐκείνου στρατοῦ, ἐπέφερον αἱ κακονυχίαι καὶ τὸ
δριμύτατον ψῦχος.

Οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν γραμμὴν Πεστιά - Λαγάτορα - Κα-
νέτα, κατασκεύασαντες χαρακώματα καὶ ὑποστηρίζοντες αὐτὴν
διὰ 14 ταχυβόλων πυροβόλων. Ἡ παράταξις τοῦ στρατοῦ μας
προωθηθεῖσα μέχρι τῶν Β. Α. κλιτύων τοῦ Ξηροβουνίου (πρὸς

Βαλκόραν καὶ Καλέντσι), διερχομένη διὰ Σκλίβανι καὶ Μπουράτσας ἔφθανε μέχρι μικρᾶς Ὀλύτσιας, ἀκόμη ἀριστερώτερον τῆς ὁποίας ἐξετείνετο δι' ἐθελοντικῶν σωμάτων. Ἀπὸ τὸ Πυρ|κὸν παρειάχθησαν μόνον αἱ τρεῖς ὄρειβ. πυρ|χίαι (Π. Παπαχρήστου εἰς τὸ δεξιόν, Ν. Πετμεζᾶς καὶ Γ. Λέστος εἰς τὸ ἀριστερόν).

Ἡ διοίκησις τοῦ στρατοῦ Ἡπειροῦ κρίνουσα ὅτι ἀπὸ πλείστων ἀπόψεων, δὲν συνέφερεν ἡ πρὸς Βορρᾶν προχώρησις πρὸ τῆς ἀφίξεως ἐπαρκῶν ἐνισχύσεων, ἀπεφάσισε νὰ παραμείνῃ ἐπὶ τῶν κατεχομένων θέσεων. Ἡ γραμμὴ ἐκείνη οὕσα φύσει ὀχυρά, δεσπόζουσα τῶν πέριξ διαβάσεων καὶ ἔχουσα ἄριστον πεδῖον βολῆς ἐπαρουσίαζε σπουδαίαν ἰσχὺν ἀντιστάσεως, ἡ ὁποία ἐπηρεγήθη ἀκόμη περισσότερον διὰ τῆς ἀμυντικῆς ὁργάνωσός της καὶ τῆς βελτιώσεως τῶν ἐσωτερικῶν συγκοινωνιῶν. Ἐν ἀναμονῇ λοιπὸν ἐνισχύσεων, ὑπὸ μὲν τῆς διοικήσεως κατεβλήθησαν μέγισται φροντίδες, ὑπὸ δὲ τῶν ἀνδρῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ὀρφανίδην Μηχανικοῦ, ἀκατάβλητοι προσπαθεῖται διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ στρατεύματος, τὸ ὁποῖον ἐν μέσῳ τοῦ ἐνσκήψαντος βαρυτάτου χειμῶνος πολὺ ὑπέφερεν, ἐπὶ τῶν ἀξένων καὶ ἀκατοικήτων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκείνων μερῶν. Κατόπιν τῶν καταβληθεισῶν προσπαθειῶν, ἡ ἐγκατάστασις καὶ ἡ διατροφή ἐβελτιώθησαν κατὰ πολὺ.

ΤΑ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΑ ΣΩΜΑΤΑ

Ὁ στρατὸς τῆς Ἡπειροῦ προελαύνων διὰ τῶν δύο ὁδῶν Φιλιπιάδος — Ἰωαννίνων καὶ Ἀρτης — Πέντε Πηγαδίων δὲν ἀπληυτέρου παρὰ τὴν ἐκατέρωθεν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν εὐρισκομένην ἔκτασιν. Αἱ λοιπαὶ περιφέρειαι εὐρίσκοντο εἰς τὴν διάθεσιν μικρῶν Τουρκικῶν τμημάτων καὶ ἰδίως Τουρκαλβανῶν (Τσάμηδων), ἰσχυρὰ σώματα τῶν ὁποίων ἐνῶ κατεδυνάστευον τὰ χωρία τῆς Ἡπειροῦ, ἠπειλοῦν ταυτοχρόνως σοβαρῶς τὰς συγκοινωνίας καὶ τὰ νῶτα τοῦ στρατοῦ.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ἐκλήθησαν ν' ἀντιμετωπίσωσι τὰ ἐθελοντικὰ σώματα σπεύσαντα ἐν μεγίστῃ προθυμίᾳ καὶ κατακλύσαντα δύναταί τις εἰπεῖν τὴν Ἡπειρον. Τότε ὁ Μάνος, ὁ Μάντακας καὶ πάμπολοι ἄλλοι καπεταννέοι μὲ τοὺς κατὰ χιλιάδας

σπεύσαντας γενναίους Κρήτας· ὁ Γρανίτσας μὲ τοὺς ὀρμητικοὺς Αἰτωλοακαρνάνας· ὁ Μπότσαρης, ὁ Ζάλογγος, ὁ Ζήκος καὶ ἄλλοι μὲ τοὺς ἡρωϊκοὺς Σουλιώτας· ὁ Χαραλαμπόπουλος μὲ τοὺς λεοντοκάρδους Λάκωνας· ὁλόκληρος τέλος ἀπειρία ὀπλαρχηγῶν μὲ χιλιάδας ἀτρομήτων, ἔσπευσαν ἀπὸ πάσης γωνίας τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος νὰ χύσωσι τὸ αἷμά των εἰς τὴν Ἥπειρον. Αἱ Τουρκαλβανικαὶ συμμορίαι αἱ ὁποῖαι ἐπυρπόλουν χωρία καὶ κατεβασάνιζον ἀόπλους πληθυσμοὺς καὶ γυναικόπαιδα, ἐτράπησαν εἰς ἐπαίσχυντον φυγὴν πρὸ τῶν ἡρωϊκῶν αὐτῶν σταυροφόρων. Βεβαίως μεταξὺ τῶν ἐθελοντῶν αὐτῶν ὑπῆρξαν καὶ ἄτομα, τὰ ὁποῖα μὴ κατορθώσαντα νὰ προσανατολισθῶσι πρὸς τὴν ἱερότητα τοῦ ἀγῶνος δὲν ἀφῆκαν καλὰς ἀναμνήσεις μεταξὺ τοῦ πύσχοντος ἐκείνου πληθυσμοῦ, τὸν ὁποῖον μετέβησαν ν' ἀπελευθερώσωσιν. Οὗτοι ὅμως ὑπῆρξαν αἱ ἐξαιρέσεις. Μὴ εἰθισμένα εἰς πειθαρχίαν καὶ ἐνεργοῦντα ἐνίοτε κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀπειροπληθῶν καπετανέων, πλέον ἢ ἅπαξ ἐξημίωσαν ἑαυτὰ καὶ τὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὑπῆρξαν λεπτομέρειαι. Τὰ ἐθελοντικὰ Σώματα μακρὰν τοῦ στρατοῦ ἐνεργήσαντα καὶ πολλάκις εἰς δυσχερεστάτην θέσιν καὶ ἀπέναντι ἀσυγκρίτως ὑπερέτερων δυνάμεων εὐρεθέντα, προσέφερον πολυτιμωτάτας ὑπηρεσίας. Ὑπεβोधήθησαν σπουδαίως τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐνῶ ταῦτοχρόνως προέλαβον τὴν καταστροφὴν ἐκτεταμένων περιοχῶν.

Οὕτω ἅμα τῇ ἐνάρξει τῶν ἐπιχειρήσεων, ἥ ὀλίγον μετ' αὐτήν, ὥρμησαν οἱ Κλειδῆς καὶ Μπαλατῖνος εἰς τὴν περιοχὴν Μετσόβου : Οἱ ὑπομοίραρχοι Καρύδης καὶ ἀνθυπομοίραρχος Βασιλείου μὲ 70 ἄνδρας ἕκαστος—αὐξηθέντας κατόπιν δι' ἐντοπίων ἐθελοντῶν εἰς 150—εἰς τὴν περιοχὴν Μαλακασίου ὁ πρῶτος, Ξηροβουνίου (Μουλιανὰ) ὁ δευτέρος. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ζαχαράκης καὶ Γερογιάννης εἰς τὸν Λοῦρον, ὁ Ζάλογγος εἰς τὴν περιοχὴν Ζαλόγγου οἱ Κρομμύδας, Ζαρκάδας, Κουτούπης καὶ Καρράς εἰς τὴν τῶν Φιλιατῶν καὶ Παραμυθιάς, ὁ Βάντζος εἰς τὴν τῶν Κουρέντων, ὁ Λιόλιος εἰς τὴν τοῦ Δελβίνου καὶ Ἀργυροκάστρου.

Ὁ ἐξ Ἡπείρου ὑπολ]γὸς τοῦ Μηχανικοῦ Δ. Μπότσαρης μετὰ 160 Εὐζώνων καὶ 450 ἐθελοντῶν, αὐξηθέντων κατόπιν εἰς 1000 ἀπεστάλη μὲ εὐρείαν δικαιοδοσίον ἐφ' ὅλης τῆς παρὰ τὸν Ἀχέρωνα ποταμὸν ἐκτάσεως· ἐκκινήσας ἐξ Ἀρτης τὴν 18 Ὀκτω-

βρίου καὶ ἐξασφαλίσας τὸ δεξιὸν τοῦ πρὸς Πρέβεζαν ἐνεργήσαντος ἀποσπάσματος, ἀνέρχεται τὴν 20 ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τοῦ Ζαλόγγου. Ἀπὸ τὰ περίξ χωρία τοῦ Σουλίου, οἱ κάτοικοι ὑποδέχονται τοὺς ἐλευθερωτὰς μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ εἰς τὸ κρημνῶδες χεῖλος τοῦ Ἀχέρωνος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο «ὁ χορὸς τοῦ θανάτου» τῶν Σουλιωτισσῶν, ἐκτελεῖται δέησις. . . . Ἀνερχόμενος κατόπιν πρὸς τὴν ἱστορικὴν σκάλαν τῆς Τζαβέλαινας ἀπελευθεροῖ τὸ μοναστήριον τοῦ Καλογήρου Σαμουήλ, τὸ ὁποῖον ὑπερήσπιζον ὀλίγοι Τσάμηδες.

Κατόπιν δραστηριοτάτων ἐνεργειῶν τὸ σῶμα τοῦτο ὠργάνωσε θαυμασίαν τοπικὴν ἄμυναν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχέρωνος καὶ κατὰ μῆκος αὐτοῦ μέχρι τοῦ χωρίου Κλεισοῦρα. Αὕτη ἀτέκρουσε πολλαπλᾶς ἀποπείρας Ἀλβανῶν, ὅπως ἐκ τῆς ἀπεναντι ὄχθης ἐξορμήσῃ πρὸς Πρέβεζαν· Φιλίππιάδα. Τὴν 24 Ὀκτωβρίου ὑπέστη σφοδροτάτην ἐπίθεσιν ὑπὸ ὑπερπενταπλασίων Τσάμηδων, ἀπωλέσασα τὰ χωρία Γλυκὴ καὶ Νεμίντζα. Ἀποσταλεισῶν ὅμως ἐνισχύσεων ἐξ ἄλλων σωμάτων τὰ χωρία ἀνεκτήθησαν καὶ οἱ Τσάμηδες κατεδιώχθησαν. Διὰ τὸ ἐνιαῖον τῆς ἐνεργείας τὰ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀχέρωνος σώματα, τὰ ὁποῖα εὗρισκοντο ἐν καθημερινῇ σχεδὸν συμπλοκῇ μὲ τοὺς Τσάμηδες, ὑπῆχθησαν ὑπὸ τὸν ἀνθυπομοίραρχον Δ. Ἀναστασόπουλον. Τὴν 2 Ν]βρίου κατόπιν σφοδροτάτης μάχης περὶ τὸ Κόρικον, κατὰ τὴν ὁποίαν κατετροπώθησαν οἱ Τσάμηδες, ἡ ἀσφάλεια τῶν συγκοινωνιῶν ἀπὸ τῆς κατευθύνσεως αὐτῆς κατέστη παγία.

Τοῦ σώματος Μπότσαρη διαταχθέντος νὰ εὗρισκῇ τὴν ἐσπέραν τῆς 24 εἰς μικρὰν Ὀλύτσικα, ἔβαινον πρὸς τὰ ἐκεῖ οἱ ὄπλαρχηγοὶ Δρόσος, Φορτύνας καὶ Κολοβός. Εὗρισκόμενοι βορείως τῆς Μελιάνας ὑφίστανται τὴν μεσημβριάν τῆς 22 σφοδροτάτην ἐπίθεσιν Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἡ μάχη ἀρξαμένη ἀμέσως καὶ διαρκέσασα μέχρι τοῦ ἀπογεύματος τῆς ἐπομένης, ὁπότε ἀφίκετο καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ σώματος, ἀπέληξε κατὰ τῶν Τούρκων. Τὸ σῶμα τοῦτο ἀφικθὲν ἐντὸς τῆς διαταχθείσης προθεσμίας εἰς μικρὰν Ὀλύτσικαν — χωρίον Γιοργιάνου —, ἐνεκατέστησε προφυλακὰς μέχρι μεγάλης Ὀλύτσικας καὶ ἐκάλυψε τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεως. Τὴν 25, 26 καὶ 27 διεξήγαγεν ἀψιμαχίας, κατὰ τὰς ὁποίας συνέλαβε 10 αἰχμαλώτους καὶ ἐφοδιοπομπὴν 61 κτηνῶν,

συνεκράτησε δὲ εἰς Μελίχοβο τάγμα Τουρκικοῦ στρατοῦ μὴ δυνηθὲν νὰ μετάσχη τῆς μάχης τῶν Πέντε Πηγαδιῶν.

Λόγφ τῶν ἐπιθέσεων τὰς ὁποίας ὑφίστατο τὸ σῶμα αὐτὸ καὶ τῆς ἀνάγκης ὅπως πρὸς καλυτέραν ἐπιτήρησιν ἐπιτευχθῇ ἐπαφὴ μεταξὺ ὄλων τῶν ἀπὸ Ὀλύτσιας διὰ Παραμυθιάς πρὸς Φανάρι ἐνεργούντων σωμάτων, τὸ σῶμα Μπότσαρη ἐνισχύθη διὰ τοῦ σώματος Κ. Μάνου καὶ ἐνὸς λόχου τοῦ 15 Συν)τος. Τὰ τμήματα τοῦ σώματος τούτου διατρέχοντα τὰς δυτικὰς κλιτεῖς τοῦ Ζαβρόχου, ἔφθανον διὰ Ποπόβου, Ἐλευθεροχωρίου καὶ Τσεριτσάνης μέχρι τῶν δύο βουνῶν Ὀλύτσιας, ὁπόθεν ἤγουντο μετὰ τῆς κυρίας παρατάξεως τοῦ στρατεύματος.

Τὴν νύκτα τῆς 29-30 Ὀκτωβρίου τὸ σῶμα Φορτούνα καταλαμβάνει τὴν Μανωλιάσσαν καὶ τὴν 31 ἐνισχύεται διὰ διμοιρίας Εὐζώνων καὶ τῶν σωμάτων Κοσουβάκη καὶ Μάνου. Τὴν 1 Νοεμβρίου ἰσχυραὶ ἐχθρικαὶ δυνάμεις μετὰ πυρ)κοῦ ἀπειραῖσθαι νὰ τὰ κυκλώσωσι· ταῦτα καίτοι ἀπέκρουσαν τὴν ἀπόπειραν αὐτὴν, ἠναγκάσθησαν νὰ συμπτυχθῶσι νοτιώτερον. Νέα ὅμως αἰφνιδιαστικὴ ἀπόπειρα τῆς νυκτὸς τῆς 2—3 ἠνάγκασεν αὐτὰ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς παρὰ τὴν μικρὰν Ὀλύτσιαν θέσεις των.

Ἀποσυρθέντος τὴν 5 Ν)βρίου συνεπεῖα ἀσθενείας τοῦ Μπότσαρη, τὴν διοίκησιν τῶν σωμάτων ἐκείνων ἀνέλαβε μετὰ τινας ἡμέρας ὁ ἀντ)χης τοῦ μηχανικοῦ Χ. Μαλάμος.

Τὸ πρῶτον πενθήμερον τοῦ Ν)βρίου ἀφίκοντο ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ εἰς τὴν περιοχὴν Πραμάντων—Καλαρρυτῶν σώματα Κρητῶν ἐθελοντῶν (ἀρχηγοὶ Σκουλάς, Μπεράκης, Βολουδάκης, Δασκαλάκης, Σγουρός, Χατζηδάκης καὶ ἄλλοι ἄνδρες 1117) ὑπὸ τὸν Συν)χηνητοῦ μηχανικοῦ Α. Κόρακαν, ὁ ὁποῖος κατόπιν διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν διωρίσθη γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἐθελοντικῶν σωμάτων. Ἐκ τοῦ σώματος τούτου τὸ ὁποῖον ἐνισχύθη καὶ διὰ τοῦ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Τρυπογιώργον λόχου τοῦ 3ου Εὐζώνων 500 Κρητὲς ἀπεστάλησαν εἰς Μέτσοβον, οἱ δὲ λοιποὶ ἀνέλαβον τὴν κάλυψιν τοῦ Ἀράχθου ἀπὸ τῆς συμβολῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Καλαρρυτινοῦ μέχρι τῆς γεφύρας τῆς Πλάκας.

Τὰ ἐθελοντικὰ σώματα—ἀποτελεσθέντα ἐν μεγίστῃ ἀναλογίᾳ ἐκ Κρητῶν—προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας των μέχρι πέρατος τοῦ

πολέμου, ἐνεργοῦντα μετὰ τοῦ στρατοῦ ἢ ἀνεξαρτήτως. Θὰ ἴδω-
μεν ὅθεν τὴν δρᾶσιν των ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν ἐπιχειρήσεων.

Μ Ε Τ Σ Ο Β Ο Ν

Ὁ ἀν)χης τοῦ Πυρ)κοῦ Στ. Μήτσας τὴν πρώτην τῆς 31 Ὀ-
κτωβρίου ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Μετσόβου μετὰ μιᾶς διλοχίας Πε-
ζικοῦ καὶ τῶν εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην δρώντων μικρῶν ἐθελον-
τικῶν σωμάτων. Τοῦτο ὑπερήσπιζον 250 Τοῦρκοι μετὰ δύο πυ-
ροβόλων. Ἡ μάχη ζωηρὰ διήρκει μέχρι τῆς 3 μ. μ. ὅτε κυριευ-
θέντων τῶν δύο πυροβόλων διὰ τῆς λόγῃς, ἐπηκολούθησεν ἡ
παράδοσις 3 ἀξιωματικῶν καὶ 110 στρατιωτῶν, 2 ἀξιωματικῶν
καὶ 80 στρατιωτῶν τραπέντων πρὸς Δρῖσκον.

Οὕτω ἐπὶ τοῦ Φρουρίου τοῦ ἱστορικοῦ καὶ Πατριωτικοῦ Με-
τσόβου ὑψώθη ἡ Ἑλληνικὴ Σημαία. Τὸ γεγονός ὑπῆρξεν ἰδιαι-
τέρως χαρμόσυνον, διότι ἡ ἀπελευθερωθεῖσα μικρὰ, ὀρεινὴ καὶ
ὀχυρωτάτη πόλις, ὑπῆρξεν ἡ Ἀκρόπολις τῆς φιλοπατρίας τῶν
Ἑπαιρωτῶν. Ἦτο ἡ γεννέτειρα τόσων μεγάλων Πατριωτῶν καὶ
Ἑθνικῶν εὐεργετῶν.

Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἠδύναντο ν' ἀνεχθῶσι τὴν ὑπὸ τόσον μι-
κρᾶς δυνάμεως κατάληψιν τοῦ Μετσόβου καὶ ἐσχεδίασαν κατ' αὐ-
τοῦ ἐπίθεσιν. Εὐτυχῶς ἐν τῷ μεταξὺ ἡ μικρὰ φρουρὰ του εἶχεν
ἐνισχυθῆ καὶ ἀπὸ ἄλλα σώματα Κρητῶν, ἐνῷ εἶχον ὀπλισθῆ οἱ
κάτοικοι ὀλοκλήρου τῆς περιφερείας. Οὕτω ὅτε δύο τάγματα Τουρ-
κικοῦ στρατοῦ μετ' ἀτάκτων ἐβάδισαν ἐξ Ἰωαννίνων κατὰ τοῦ
Μετσόβου, συνήντησαν τὸ ἀπόγευμα τῆς 8 Ν)βρίου σφοδρὰν ἐκ
μέρους τῶν προφυλακῶν ἀντίστασιν παρὰ τὸ χωρίον Βουτου-
νοῦσι. Παρὰ τὴν σφοδρὰν χιονοθύελλαν ἅπασα ἡ ἐν Μετσόβῳ
δύναμις σπεύδει ἐπὶ τόπου καὶ τὴν 11 πρωϊνὴν τῆς ἐπομένης ἀρ-
χεται σφοδροτάτη μάχη. Οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐπιτίθενται διαρκῶς,
ὠρυσόμενοι καὶ ἐκβάλλοντες ἀπελπιστικὰς κραυγὰς, ἀλλ' ἀποκρού-
ονται μετὰ μεγίστων ἀπωλειῶν. Ἡ μάχη ἐξηκολούθη λυσσώδης
μέχρι τοῦ ἀπογεύματος, ὅποτε ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου Ντιβερντίστα
Παπαβασίλης συγκεντρῶσας ἀρκετοὺς ἐνόπλους χωρικοὺς, ἐπιτί-
θεται τὴν κρισιμωτέραν ἀκριβῶς στιγμὴν τῆς μάχης κατὰ τοῦ
πλευροῦ τῶν Τούρκων. Τὴν 7 ἑσπερινὴν τρέπονται οὗτοι εἰς ἄτα-

κτον φυγὴν ἐγκαταλείψαντες ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὑπερεκ-
τὸν νεκροὺς καὶ ἅπαν τὸ ὑλικόν των.

Πρὶν οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι συνέλθωσι καὶ ἀναπαυθῶσιν ἐκ τῆς
ἀνωτέρω μάχης, ἑτέρα Τουρκικὴ ἐπίθεσις ἐκδηλοῦται ἀπὸ Πολι-
τισίης τὴν 1 μ. μ. τῆς 10 Ν)βρίου. Οἱ Κρῆτες ὑπὸ τοὺς Κριαρην,
Κλειδῆν, Μπαλατῖνον, Μπιράκην, Σκουλαῖν καὶ Βολουδάκην. Οἱ
Μετσοβῆται καὶ λοιποὶ ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν Πάσχον, τὸν Καρα-
γεῶργον καὶ τὸν Περιστέρην, σπεύδουν ἀπὸ τὸ Βουτουνοῦσι εἰς
τὸν Προφήτην Ἥλιαν (ἐγγὺς Β. Μετσόβου). Μετὰ πεντάωρον
λυσσώδη μάχην, οἱ Τοῦρκοι τρέπονται καὶ πάλιν εἰς φυγὴν ἐγκα-
ταλείψαντες πολλοὺς νεκροὺς καὶ ἅπαν τὸ ὑλικόν των. Ἐκ τῶν
ἡμετέρων ἐφονεύθησαν 5 Κρῆτες, ἐν οἷς ὁ ὄπλαρχηγὸς Κλειδῆς
καὶ ἐτραυματίσθησαν περὶ τοὺς 10 ἐθελονταὶ καὶ στρατιῶται.

Μετὰ τὰς δύο αὐτὰς νίκας, τὸ ἀπόσπασμα Μετσόβου δὲν ἡδυ-
νήθη αὐτῶς νὰ καταδιώξῃ κατὰ πόδας καὶ καταστρέψῃ τὸν ἀτά-
κτως ὑποχωρήσαντα ἐχθρόν. Τοῦτο ὠφείλετο εἰς ἔλλειψιν πυρομα-
χικῶν, ὑποδήσεως, φαρμάκων, τροφῶν καὶ μεταγωγικῶν.

Θετικαὶ πληροφορίαι ἔφερον ὅτι ἡ μικρὰ φρουρὰ τοῦ Μετσό-
βου ἡπειλεῖτο πανταχόθεν καὶ ἡ ἐνίσχυσίς της ἐπεβάλλετο ἀπο-
λύτως. Οὕτω κατόπιν διαταγῶν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιω-
τικῶν καὶ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου ἀφίκοντο περὶ τὴν 20 Ν)βρίου
ἐν τάγμα ὑπὸ τὸν ταχ)χην Οἰκονόμου, 2000 ἐρυθροχίτωνα ὑπὸ
τὸν Πιπῖνον Γαριβάλδην(*) καὶ Ἀλέξ. Ρώμαν, 6 πυροβόλα Κρούπ
ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Λαδικόν.

(*) Ὁ Ὑπάλδος στρατηγὸς Ριτσιώτης Γαριβάλδης καὶ ὁ πολιτευτὴς Ζα-
κύνθου καὶ πρῶν πρόεδρος τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων Ἀλέξανδρος Ρώ-
μας, μετασχόντες τοῦ πολέμου τοῦ 1897 μετὰ χιλίων «Ἐρυθροχιτῶνων»
(ἐθελονταὶ Ἰταλοὶ, Ἑλληνες καὶ Γάλλοι) καὶ γενναίως πολεμήσαντες εἰς
τὸν Δομοκόν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνωσιν ἀσυγκίνητοι κατὰ τὸν νέον νι-
κηφόρον πόλεμον τῆς Ἑλλάδος. Συνενοηθέντες ἀπεφάσισαν νὰ ὀργανώ-
σωσι καὶ πάλιν τὸ σῶμα τῶν ἐρυθροχιτῶνων καὶ ἐζήτησαν τὴν ἔγκρισιν
τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Τῆς ἐγκρίσεως παρασχεθείσης, ἤρξατο ἀμέ-
σως ἐν Ἀθῆναις ἡ ἐγγραφή ἐθελοντῶν. Ἐκ τῶν πρώτων ἐσπευσαν νὰ
καταταχθῶσιν ἄνθρωποι πάσης τάξεως: Βουλευταὶ, δικαστικοί, ἱατροί, δι-
κηγόροι, φοιτηταί, ποιηταί, δημοσιογράφοι, ἐντιμοὶ ἐργάται. Οὕτως ἐντὸς
ὀλίγων ἡμερῶν καταρτισθὲν τὸ σῶμα «Ἑλλήνων Ἐρυθροχιτῶνων» ἐξ 800
ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Ρώμαν φέροντα τὸν βαθμὸν τοῦ ταχ)χου, διηρέθη εἰς 6

Ὁ Συν]χης Δ. Ματθαίопουλος διορισθεὶς κατόπιν διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν διοικητῆς τῶν περὶ τὸ Μέτσοβον τμημάτων ἔφθασεν ἐκεῖ τὴν 23 Ὀκτωβρίου.

Μετὰ τὴν ἐκ Δρίσκου (ὄρα κατωτέρω) ἐπάνοδον τὸ σῶμα τῶν ἐρυθροχιτώνων Γαριβάλδη ἀπῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ διελύθη, παρέμεινε δὲ τὸ τοῦ Ρώμα (300 περίπου).

ΧΕΙΜΑΡΡΑ—ΑΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ

Τὴν 5 Ν)βρίου ὁ ἐκ Χειμάρρας καταγόμενος ταγ)χης τῆς Χωροφυλακῆς Σ. Σπυρομήλιος ἐπὶ κεφαλῇς 240 Κρητῶν (ἀρχηγοὶ Πολυξίγκης, Τζουλάκης, Γαλερὸς καὶ Παπαγιαννάκης) καὶ πολλῶν Χειμαρριωτῶν, ἀποβιβάζεται εἰς τὸν ὄρμον Σπηλιᾶς καὶ ἀπελευθερώνει τὴν ἰδιαιτέραν του Πατρίδα, αἰχμαλωτίσας 19 στρατιώτας καὶ 13 πολιτικούς ὑπαλλήλους. Οὕτω ἐπὶ τῶν τριῶν Ἑλληνικῶν Ἀκροπόλεων τῆς Ἡπείρου : Μετσόβου, Σουλίου καὶ Χειμάρρας ἐκυμάτιζε πλέον ἢ Ἑλληνικὴ Σημαία.

Οἱ Ἀλβανοὶ παρεσκευάζοντο μὲν πρὸς ἄμυναν, ἐδήλωσαν ὅμως εἰς τὸν Σπυρομήλιον ὅτι ἦσαν διατεθειμένοι νὰ παραδοθῶσι μό-

λόχους. Ἐφερον χιτῶνιον ἐρυθρόν, περισκελίδα χακί, μανδύαν μπλε καὶ ὅπλον Γκρά, ἐλλείψει καταλληλοτέρου.

Ἐπρόκειτο ὅπως ὁ Γαριβάλδης σχηματίσῃ σῶμα «Ἰταλῶν Ἐρυθροχιτώνων», ἀμφοτέρω δὲ τιθέμενα ὑπὸ τὰς διαταγὰς του νὰ δράσωσιν εἰς Ἡπειρον. Ὁ γηραιὸς στρατηγὸς ἀφίκετο πρὸς τοῦτο εἰς Ἀθήνας τὴν 22αν Ὀκτωβρίου. Τὸ ἀτύχημα ὅμως τῆς γ Μαραρχίας, ἐπέφερεν ἀλλαγὴν σχεδίου καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ρώμαν ἐρυθροχίτονες διετάχθησαν τὴν 26 Ν)βρίου ν' ἀναχωρήσωσι διὰ Κοζάνην.

Τῆς Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως ἀπαγορευσάσης τὴν κατάταξιν ἐθελοντῶν καὶ ἐμποδιζούσης τὴν ἀναχώρησιν των, ἐλάχιστοι Ἰταλοὶ ἐρυθροχίτονες κατῳρθώσαν νὰ φθάσωσι μέχρι τῆς Ἑλλάδος κρυπτόμενοι εἰς τὰ ἀμάρια τῶν ἀτμοπλοίων. Κατωρθώθη νὰ σχηματισθῇ σῶμα ἐκ 1200 περίπου ἐρυθροχιτώνων — Ἰταλῶν, Ἑλλήνων, Ἀγγλων καὶ ἄλλων ἐθνικοτήτων — ὑπὸ τὸν Πιπῖνον Γαριβάλδην, υἱὸν τοῦ στρατηγοῦ Ριτσώτη Γαριβάλδη. Μὴ καταβληθείσης ὅμως τῆς ἀπαιτουμένης προσοχῆς λόγῳ, τῆς ἐσπευσμένης κατατάξεως, παρεισέφρυσαν καὶ μεταξὺ τῶν ἀξιοματικῶν των ἀκόμη, ἄτομα μὲ τελείως βορβορωμένην τὴν συνείδησιν, ὥστε τὸ σῶμα τοῦτο τόσον κατὰ τὴν ἀπὸ Καλαμπάκας εἰς Μέτσοβον πορείαν, ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἐκεῖ διαμονὴν του, ν' ἀφήσῃ τὰς χειρίστας ἐντυπώσεις διὰ τὰς ἀρπαγὰς, ἀτιμίας καὶ βανανυσότηας τὰς ὁποίας διέπραξεν.

νον ἐὰν τακτικὸς στρατὸς κατελάμβανε τὴν Αὐλῶνα. Ἐν τῷ μεταξὺ ξενικαὶ ἐπιρροαὶ καὶ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις παρεκίνουν τοὺς Ἀλβανοὺς νὰ ζητήσωσι τὴν προστασίαν γνωστῆς Μεγάλης Δυνάμεως.

Οἱ βέηδες Δελβίνου καὶ Ἀργυροκάστρου ὀργανώσαντες ἰσχυρὰ σώματα εἰς τὰ χωρία Κοῦτσι, Ζουλιάτες καὶ Μπόρσι, ἐπετέθησαν τὴν πρωτὴν τῆς 17 Ν)βρίου κατὰ Ἑλληνικῶν χωρίων. Κατὰ τοῦ Πύλιουρι ἀπὸ Κοῦτσι καὶ κατὰ τῶν Κούδεσι, Βουνὸ καὶ Λούκοβο ἀπὸ Ζουλιάτες καὶ Μπόρσι. Μάχαι σφοδρόταται διαρκέσασαι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀπέληξαν εἰς ὅλα τὰ πεδία τῶν μαχῶν κατὰ τῶν Τουρκαλβανῶν, οἱ ὅποιοι ὑποστάντες μεγίσταις ἀπωλείαις διεσκορπίσθησαν ἐν τέλει.

Εἶδομεν ὅτι ἡ πρὸς Βορρᾶν τῆς Ἀλβανίας προέλασις τῶν Σερβικῶν Στρατευμάτων καὶ ὁ ἀποκλεισμός τῶν παραλίων τῆς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, εἶχον συγκινήσῃ τὴν Αὐστρίαν καὶ Ἰταλίαν εἰς βαθμὸν ὥστε παρ' ὀλίγον νὰ προκληθῇ Εὐρωπαϊκὴ ρῆξις. Ἐν ταῖς προσπαθείαις τῶν ὅπως δημιουργηθῇ ἀνεξάρτητον Ἀλβανικὸν Κράτος — διὰ τὴν μετέπειτα καταβρόχθησίν του — διηυκόλυνον τὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς Ν)βρίου ἀποβίβασιν εἰς Αὐλῶνα ὀλίγων Ἀλβανῶν, οἱ ὅποιοι ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τὸν ἀρχαῖον πολιτικὸν Ἰσμαήλ-Κεμάλ.

Ἡ τροπὴ τοῦ Ἀλβανικοῦ κινήματος ἐπέβαλε τὴν κατάληψιν τῶν Ἀγίων Σαράντα καὶ διετάχθη τὸ ἐν Πρεβέξῃ ἀποβιβασθὲν 1ον Σύν)μα Πεξικοῦ (δύο τάγματα μετὰ οὐλαμοῦ πολυβόλων ὑπὸ τὸν Συν)χην Πεξικοῦ Γ. Μέξαν) ὅπως καταλάβῃ αὐτούς. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἀπεβιβάσθη ἄνευ ἀντιστάσεως τὴν πρωτὴν τῆς 24 Ν)βρίου καὶ ἀναμεῖναν ἐκεῖ ἐπὶ διήμερον τὴν ἄφιξιν μιᾶς πυρ)χίας Κρούπ (βραδυβόλος, μελανὴ πυρίτις, ἄνευ κτηνῶν), ἐκινήθη πρὸς Δέλβινον.

Τὸ μικτὸν τοῦτο ἀπόσπασμα (δυνάμει 2.000 ἀνδρῶν περίπου) προσέκρουσε τὴν πρωτὴν τῆς 28 πρὸ τοῦ Δελβίνου ἐπὶ ἐχθρικῶν δυνάμεων. Ὑποστὰν ἐπίθειςιν κατὰ μέτωπον καὶ ἀπειλουμένης τῆς ἀποκοπῆς τῆς ὑποχωρήσεώς του, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὰς θέσεις τὰς ὁποίας κατεῖχε, τῶν πυροβόλων συρομένων ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν. Ὁ διοικητὴς αὐτοῦ κρίνων ὅτι ἡ

θέσις του ἦτο δυσχερὲς λόγῳ τῶν πρὸς Ἀγίους Σαράντα σπευδουσῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων, ἀπεφάσισε νὰ συνεχίσῃ τὴν ὑποχώρησίν του τὴν νύκτα καὶ ἐπιβίβασθῇ τὴν πρωτὴν τῆς 29 εἰς Ἀγίους Σαράντα μετεφέρθῃ εἰς Κέρκυραν. Εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ περιήλθον κτήνη τινὰ τοῦ Σύντος καὶ δύο αὐτοκίνητα. Οἱ Τοῦρκοι προελαύνοντες ἔκαυσαν πολλὰ Ἑλληνικὰ χωρία καὶ ἐξηνάγκασαν τοὺς πληθυσμοὺς αὐτῶν νὰ σπεύσωσιν εἰς διάφορα σημεῖα τῆς παραλίας, ὁπόθεν περισυνελέγοντο ὑπὸ τῶν ἀτμομυοδρομῶν.

*Αποβιβασθὲν εἰς Πρέβεζαν τὴν 30 Ν)βρίου τὸ 1ον Σύν)μα ἔσπευσε πρὸς συνάντησιν τῆς II Μεραρχίας.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ ἐν Ἀγίοις Σαράντα ἀποβιβασθέντος τμήματος ἐνεθάρρυνε τοὺς εἰς Χειμάρραν Τούρκους καὶ ἐκλόνισε τὴν θέσιν τοῦ Σπυρομήλιου. Οὗτος ὅμως μετὰ τῶν Χειμαρριωτῶν καὶ λοιπῶν ἐθελοντῶν, ἀποφασίσαντες ν' ἀποθάνωσιν ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Σημαίαν ἐκράτησαν τὰς θέσεις των μέχρι τῆς μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων προελάσεως τοῦ στρατοῦ μας.

Π Ε Σ Τ Α

Κατὰ τὴν αἰφνηδιαστικὴν ἐπίθεσιν τῆς νυκτὸς τῆς 2-3 Νοεμβρίου κατὰ τῶν ἐν Μανωλιάσῃ προκεχωρημένων τμημάτων, οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τοῦ ἐν Βαρυάδες ἐθελοντικοῦ σώματος ὑπὸ τὸν ἑφ. ἀνθ)γὸν Λεόντιον, τὴν δὲ πρωτὴν κατὰ τοῦ ἐν Μελιχόβῳ λόχου τοῦ 15ου. Τὰ τμήματα ταῦτα ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Ζώρισταν. Μὴ θέλων νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς Τούρκους μὲ τὴν ἔστω καὶ ἀσήμαντον αὐτὴν ἐπιτυχίαν ὁ διοικητὴς τοῦ μικτοῦ ἀποσπάσματος Μπουράτης λοχαγὸς Ξεν. Κονταρᾶτος, ἀπέστειλε διλοχίαν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Μπάκαν καὶ ἀνεκατέλαβε τὸ Μελίχοβον τὴν μεσημβρίαν τῆς 4 Ν)βρίου. Τοποθετηθέντος δὲ εἰς τὰς δυτικὰς κλιτεῖς τῆς Μπουράτης οὐλαμοῦ Πυρ)κοῦ, ὁ ὁποῖος ἔβαλλεν ὅλην τὴν πρὸς Βορρᾶν τῆς στενωποῦ Σεφ)κ μπέη κοιλιάδα, ἐξησφαλίσθη ἡ κατοχὴ τῆς μικρᾶς Ὀλύτσι)κας, συνεπῶς καὶ τῆς σπουδαιοτάτης ἐκεῖνης στενωποῦ.

Πρὸς παρεμπόδισιν τῆς καταστροφῆς τῶν χωρίων τῆς περιοχῆς Παραμυθιάς καὶ ἀποκοπὴν τῆς μεταξὺ αὐτῆς καὶ Ἰωαννίνων

ἐπικοινωνίας, ἀπεστάλη ἐκεῖ τμήμα τακτικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν ἀνθ' ἄνδρα Β. Τεριακίδη, τὸ ὁποῖον ἐνεκατεστάθη εἰς Πόποβον καὶ ὑπὸ τὸ ὁποῖον ὑπήχθησαν καὶ τὰ ἐκεῖ δρῶντα ἐθελοντικὰ σώματα. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τμήματα τῶν περὶ τὴν Ὀλύτσικαν ἐθελοντικῶν σωμάτων κατέλαβον τὴν περιοχὴν νοτιῶς Πλέσσα. Οἱ Τοῦρκοι ἐμπεσόντες εἰς ἐπανελημμένας ἐνέδρας ἔπαυσαν νὰ κινῶνται πρὸς Παραμυθιὰν καὶ μικρὰν Ὀλύτσικαν.

Οἱ ἀντιμέτωποι στρατοὶ περιώρισθησαν εἰς ἀναγνωρίσεις, κατὰ τὰς ὁποίας αἱ συμπλοκαὶ τῶν περιπόλων ἦσαν καθημεριναί. Αἱ ἐχθρικαὶ συχνὰ κατεδιώκοντο μέχρι αὐτῶν τῶν ἀμυντικῶν θέσεων των, καίτοι ζωηρῶς προστατευόμεναι ἀπὸ τὸ Πυρ]κόν των. Ὁ κανονιοβολισμὸς τοῦ Τουρκικοῦ Πυρ]κοῦ ἦτο σχεδὸν καθημερινός, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος κατόπιν τῶν ληφθέντων μέτρων.

Ἐπανελημμένοι ἀπόπειραι ἀναβιβάσεως τοῦ Πεδινοῦ πυρ]κοῦ μᾶς ἀπέτυχον κατ' ἀρχάς, καθόσον αἱ καταιγίδες κατέστρεφον πᾶσαν προετοιμασίαν καὶ ἀπετελμάτουν τὸ ἔδαφος. Προπαρασκευαζομένης τῆς κυρίας ἐπιθέσεως κατωρθώθη μετὰ ὑπερανθρώπων προσπαθείας νὰ ἐγκατασταθῶσι περὶ τὰ τέλη Ν]βρίου ὁλόκληρος μὲν ἡ Πεδινὴ Μοῖρα εἰς Πέντε Πηγάδια, ἡ δὲ βαρεῖα πυρ]χία τῶν 10,5 εἰς τὴν στενωπὸν Σεφῆκ μπέη.

Οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν ἀπὸ τῶν μέσων Ν]βρίου νὰ ἐνισχύωνται διὰ τῆς ἀπὸ Μοναστηρίου κατερχομένης στρατιᾶς τοῦ Τζαβὶτ καὶ τῶν ἀπὸ Σόροβιτς, Γκορνιτσόβου καὶ Καστορίας ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μας ἀπωθηθειῶν δυνάμεων. Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν μετεφέρθησαν εἰς Ἰωάννινα τὰ ἐν Σόροβιτς κυριευθέντα 8 πυροβόλα μας καὶ πολλὰ πυρομαχικὰ ἐκ τοῦ ἑξωτερικοῦ.

Αἱ εἰς τὸν στρατὸν Ἠλείρου ἀποστελλόμεναι κατ' ἀρχὰς μικραὶ ἐνισχύσεις, μόλις ἐπήρουν διὰ ν' ἀναπληρῶσι τὰ ἐξ ἀσθενειῶν καὶ κρυοπαγημάτων κενά. Περὶ τὰ μέσα ὁμως Ν]βρίου ἤρξαντο ἀποστελλόμεναι σοβαραὶ ἐνισχύσεις. Τμήμα ἀεροπλοίας (ὑπ]γοὶ Καμπέρος, Μουτούσης καὶ Νοταρᾶς μετὰ 3 ἀεροπλάνων) ἐνεκαθίστατο εἰς τὴν παρὰ τὴν Νικόπολιν πεδιάδα. Τοπομαχικὴ πυρ]χία τῶν 10,5 ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Διγενῆν ἀφικνεῖτο περὶ τὰ μέσα Ν]βρίου. Τὰ πρῶτα τμήματα τῆς ἐκ Θεσσαλονίκης ἐρχομένης II Μεραρχίας, ἀπεβιβάζοντο εἰς Πρέβεζαν τὴν 20 Ὀκτωβρίου.

Προκαταρκτικαὶ ἐνέργειαι. — Ἡ διοίκησις στρατοῦ Ἡπέ-
ρου ἐπωφελομένη τῆς ἰσχυρᾶς αὐτῆς ἐνισχύσεως, ἀπεφάσισεν ὅπως
ἐπιτεθῇ πρὸς ἄλλωσιν τῶν Ἰωαννίνων. Σκοποῦσα ὅπως τὴν κυ-
ρίαν ἐπίθεσιν ἐνεργήσῃ διὰ τῆς II Μεραρχίας κατὰ τοῦ δεξιοῦ
τῶν Τούρκων, (διὰ τῶν ἀνατολικῶν κλιτύων τῆς Ὀλύτσικας πρὸς
Ἁγίον Νικόλαον - Σαδοβίσταν) διέταξεν ἀπὸ τῆς 21 Ὀκτωβρίου
ὅπως ἐκτελεσθῶσιν αἱ ἀναγκαῖαι μετακινήσεις, διὰ νὰ ἐκδηλω-
θῶσι τὴν πρωτὴν τῆς 26 αἱ κάτωθι ἐνέργειαι :

α) Τὰ ἐν Μετσόβῳ σώματα Ματθαιοπούλου (Μήτσας, Ἡπί-
της, Γαριβάλδης) καταλαμβάνοντα τοὺς Λυγκιάδες ν' ἀποκόψωσι
τὰς Β. τῶν Ἰωαννίνων συγκοινωνίας, ἀπειλοῦντα τὴν πόλιν καὶ
βάλλοντα κατὰ τοῦ Φρουρίου.

β) Τὰ ἐν Πραμάντοις καὶ Καλαρρύταις σώματα Κόρακα κα-
ταλαμβάνοντα τὰ ἔναντι τῆς Καστρίτσης ὑψώματα, νὰ καλύψωσι
τὸ ἀριστερὸν τῆς φάλαγγος Ματθαιοπούλου καὶ ν' ἀπασχολήσωσι
τὸν ἐχθρόν.

γ) Ὁ ἐν Καλαρρύταις λόχος Τρυπογεώργου μετὰ τινων σω-
μάτων καταλαμβάνων τὴν 23 τὸ Συρᾶκον καὶ Ντοβίζδιανα, νὰ
προχωρήσῃ καὶ διευκολύνῃ τὴν διὰ τῆς γεφύρας Παπαστάθη διέ-
λευσιν τῆς φάλαγγος Κόρακα.

δ) Ἀπόσπασμα 300 ἐθελοντῶν ἐνεργοῦν πρὸς Καλέντσι—
Φορτόση—Κοσίτσι, νὰ διευκολύνῃ τὰς πρὸς Ἀετορράχην ἐπιτε-
θησομένας δυνάμεις.

ε) Ἡ κυρία παράταξις (δεξιὸν Κοντούλης, ἀριστερὸν Συνα-
νιώτης) νὰ παρενοχλήσῃ δι' ἰσχυρῶν ἐπιθετικῶν ἀναγνωρίσεων
τὸν ἐχθρόν, διὰ νὰ τὸν ἐξαπατήσῃ καὶ τηρήσῃ τὰς δυνάμεις του
ἐπὶ τόπου. Ἄμα δὲ τῇ ἐκδηλώσει τῆς ἐνεργείας τῆς II Μεραρ-
χίας, τὸ μὲν δεξιὸν θὰ προσεπάθῃ νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀετορράχην
καὶ κατευθυνθῇ πρὸς Μπιζάνι, τὸ δὲ ἀριστερὸν νὰ καταλάβῃ τὰ
Πεστὰ καὶ συντρίξῃ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δεξιοῦ.

ς) Ἡ II Μεραρχία (3ον Σύν]μα Πεζικοῦ, ἐν τάγμα 7ου Πε-
ζικοῦ, ἐξ Πεδιναὶ πυρ]χίαι καὶ σχηματισμοὶ τινες) νὰ συγκεν-
τρωθῇ περὶ τὴν Ζόρισταν-Μελίχοβον.

ζ) Τὰ σώματα Μαλάμου νὰ καταλάβωσι, προκεχωρημένα ση-
μεῖα διὰ νὰ συντρίξωσι τὴν ἐνέργειαν τῆς II Μεραρχίας.

Δρῖσκος-Κοντοβράκι.—Τὸ ἀπόσπασμα Ἡπίτου περιπλανώ-

μενον ἀνὰ τὰς χιόνας ἀνυπόδητον καὶ ἀποδεκατισθὲν ἀπὸ τὰς ἀσθενείας δὲν ἔφθασεν εἰς Μέτσοβον. Διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς πόλεως αὐτῆς ἐκρίθη ἀπαραίτητος ἡ παραμονὴ τοῦ Μήτσα μετὰ δύο λόχων καὶ δύο πυροβόλων. Ἐπομένως διὰ τὴν πρὸς Λυγκιάδες ἐνέργειαν δὲν ἔμεινον παρὰ οἱ ἐρυθροχίτωνες σώματά τινα Κρητῶν καὶ τὸ τάγμα Οἰκονόμου (3 λόχοι) μετὰ 4 πυροβόλων. Ἡ τελευταία αὕτη δύναμις ἐξεκίνησεν ἐκ Μετσόβου τὴν 23, προηγουμένων τῶν Ἑλλήνων ἐρυθροχιτώνων τοῦ Ρώμα. Οὗτοι ἀφιχθέντες τὴν ἑσπέραν τῆς 25 εἰς τοὺς Β. Α. πρόποδας τῶν ὑψωμάτων Δρίσκου, συνεχίζουσι τὴν νύκτα τὴν πορείαν των καὶ ἡγουμένων 60 ἐπιλέκτων ὑπὸ τὸν ἀνθ)γὸν Παλιούραν, ἐπιτίθενται τὴν 4 πρωϊνὴν αἰφνηδιαστικῶς κατὰ τῶν ἐκεῖ Τούρκων (ἐν τάγμα). Οὗτοι ἔχοντες χαρακώματα καὶ ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ δύο πυροβόλων, ἀντέστησαν μετὰ λύσσης μέχρι τῆς 10 πρωϊνῆς, ὁπότε ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὴν πεδιάδα. Ὅπλα, σκηναὶ καὶ ἄπειρον ἄλλο ὕλικὸν περιῆλθον εἰς χεῖρας τοῦ ἡρωικοῦ ἐκείνου τμήματος. Ἀφιχθέντες τὸ ἀπόγευμα καὶ οἱ ἐρυθροχίτωνες τοῦ Γαριβάλδη, παρετάχθησαν δεξιὰ τοῦ Ρώμα.

Τὰ ἐκ Πραμάντων καὶ Καλαρρυτῶν ἐξορμήσαντα μικρὰ τμήματα ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Τρυπογεῶργον, κατέλαβον τὴν πρωτὴν τῆς 23 τὰ Ντοβίτζιδιανα καὶ τὸ Συρᾶκον. Καταδιώκοντα τοὺς Τούρκους ὑποστηριζομένους ὑπὸ δύο πυροβόλων καὶ μετὰ τετραήμερον συνεχῇ ἀγῶνα κατέλαβον τὴν μεσημβρίαν τῆς 26 τὸ Κοντοβράκι. Τὴν πρωτὴν τῆς ἐπομένης συνεδέθησαν μετὰ τῶν ἐπὶ τοῦ Δρίσκου τμημάτων.

Τὰ δύο ταῦτα τμήματα ἐξεπλήρωσαν πλήρως τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτοῖς ἐντολήν, κατέλαβον τὰς ὁρισθείσας ἰθύνσεις καὶ ἀφιχθέντα ὑπὸ τὰ στόμια τῶν πυροβόλων τῆς Καστρίτισης ἐφείλκυσαν σοβαροτάτην τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ἐνέργεια τῆς κυρίας παρατάξεώς μας ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς 26 δὲν ἐγένετο εἰς τὰ τμήματα ἐκεῖνα ἀντιληπτὴ ἢ γνωστὴ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπέδρασε σπουδαίως ἐπὶ τοῦ ἡθικοῦ των. Ἐπὶ πλέον ἐλλείψει προνοίας αὐτῶν τούτων τῶν τμημάτων, ἔμειναν ἄνευ τροφῶν καὶ πυρομαχικῶν. Τὴν πρωτὴν τῆς 27 ἰσχυραὶ φάλαγγες μετὰ πυροβόλων καὶ πολυβόλων ὑποστηριζόμεναι καὶ ἀπὸ τὰ βαρέα πυροβόλα τῆς Καστρίτισης, ἐξορμοῦσιν ἐκ τῆς πεδιάδος καὶ ἐπιτίθενται λυσσώδως κατὰ

τοῦ Κοντοβράκι καὶ Δρίσκου. Τὰ ἐπ' αὐτῶν τμήματά μας, καίτοι στεροόμενα ἐνιαΐας διοικήσεως καὶ καταλλήλου κατευθύνσεως τῶν προσπαθειῶν, ἄνευ πυροβολικοῦ καὶ πολυβόλων, ἀποκρούουσι τὰς σφοδροτάτας ἐχθρικὰς ἐπιθέσεις καὶ κρατοῦσι τὰς θέσεις των. Τὴν 3μ. μ. ἔφθασεν ἐπὶ τοῦ Δρίσκου ὁ Ματθαίουπουλος μετὰ 3 λόχων καὶ 4 πυροβόλων, ἐπεμβὰς ἀμέσως εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐκ τῆς ἐνισχύσεως αὐτῆς ἐνθαρρυνθέντες οἱ ἐρυθροχίτωνες κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους μέχρι τῆς λίμνης. Τὰ εἰς Κοντοβράκι τμήματα πρὸ ἀσυγκρίτως ὑπερέτερον δυνάμεων εὗρεθέντα καὶ τοῦ πλευροῦ των σοβαρῶς ἀπειληθέντος, ἠναγκάσθησαν τὸ ἀπόγευμα νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸ χωρίον καὶ ἀποσυρθῶσιν ἐπὶ τῆς νοτίως αὐτοῦ κορυφογραμμῆς.

Τὴν νύκτα τῆς 27—28 οἱ Τοῦρκοι ἐνισχύθησαν διὰ νέων δυνάμεων, ἐνῶ οἱ προβολεῖς Καστρίτης καὶ Μπιζανίου διηρεύνουν διὰ τοῦ ἀγρύπνου ὀφθαλμοῦ των τὰς Ἑλληνικὰς θέσεις. Λίαν πρῶτ' ἄρχεται ἡ μάχη φοβερὰ, λυσσώδης. Κατὰ τῶν περὶ τὸ Κοντοβράκι κατευθύνονται αἱ μεγαλύτεραι δυνάμεις, ἐκτυλισσομένων ἐκεῖ σκηνῶν ἀφθάστου ἠρωϊσμοῦ. Αἱ ἔφοδοι ἀποκρούονται, διὰ νὰ ἐπαναληφθῶσι μετὰ μεγαλυτέρας ὀρμῆς καὶ λύσεως. Εἰς πολλὰ σημεῖα ἔρχονται εἰς χεῖρας, μάχαιραι δὲ ἀπαστρέπτουσι καὶ περιστροφὰ τίθενται εἰς χρῆσιν. Ἄλλ' ὁ ἠρωϊσμός δὲν δύναται νὰ ὑπερισχύσῃ τῆς ἀσυγκρίτου ὑπεροχῆς τοῦ ἀριθμοῦ καὶ οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι γενναῖοι ἀπειλοῦνται διὰ κυκλώσεως καὶ πλήρους ἀποκοπῆς τῆς ὑποχωρήσεώς των. Ἡναγκάσθησαν ὅθεν νὰ τραπῶσι πρὸς τὴν γέφυραν Παπαστάθῃ. Οἱ Τοῦρκοι μὴ τολμῶντες ν' ἀπομακρυνθῶσι τῆς ἀκτίνος τῶν πυροβόλων των, δὲν κατήλθον πρὸς τὴν γέφυραν. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπεχείρησαν δι' ἰσχυροῦ σώματος νὰ τὴν ἀνατινάξωσιν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν διαλυθέντες ὑπὸ τῶν τμημάτων μας κατεχόντων δεσπόζοντα αὐτῆς ὑψώματα.

Αἱ Τουρκικαὶ ἐπιθέσεις ὑπῆρξαν ἕξ ἴσου σφοδραὶ καὶ κατὰ τοῦ Δρίσκου, ἀλλ' οἱ ἐρυθροχίtones τὰς ἀπέκρουον μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας. Τὰ 4 πυροβόλα των βάλλουσιν ἄλλοτε κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ Πυρ)κοῦ καὶ ἄλλοτε κατὰ τοῦ Πεξικοῦ. Χρησιμοποιοῦντα ὅμως μελανὴν πυρίτιδα καὶ ἀνακαλυπτόμενα ταχέως, εὗρίσκονται ὑπὸ διαρκεῖς μετακινήσεις ἀναγκαζόμενα ν' ἀλλάσσωσι θέσεις. Οἱ εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεως ἐρυθροχίτωνες, ὑφίστανται τὰς σφο-

δροτέρας ἐπιθέσεις, ἀλλ' ἀποδεικνύουσι καὶ τὸν πλέον ἀξιοθαύμαστον ἡρωϊσμόν. Αἱ τάξεις των ἀραιοῦνται οὐσιωδῶς, ἀλλ' ἐκεῖνοι μένουσιν ἀκλόνητοι. Πίπτουσι περὶ τοὺς 100 ἐκ τῆς φάλαγγος Γαριβάλδη καὶ ἀκόμη περισσότεροι ἐκ τῆς τοῦ Ρώμα. Ὁ λοχαγὸς Λαυρέντιος Μαβίλης ὁ γνωστὸς Κερκυραῖος ποιητής, οἱ ὑπολογοὶ Τοπάλης, Κ. Γερακάρης, Α. Βραχνὸς καὶ ὁ ἀνθυγὸς Ἰ. Χαϊδεμενάκης πίπτουσι νεκροί. Ὁ ἀρχηγὸς των Α. Ρώμας, ὁ ταγματάρχης Δ. Μπαρδόπουλος, οἱ λοχαγοὶ Β. Βέργης, Χ. Γιοβάνης οἱ ὑπολογοὶ Γ. Χατζηκυριάκος, Α. Σκορδαρᾶς καὶ Ι. Ἀθανασιάδης τραυματίζονται. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἐρυθροχίτονες ἐπιμένουσιν Περὶ τὴν 10 πρωϊνὴν ὁ Γαριβάλδης ὀργισθεὶς διότι δὲν ἔβλεπεν ἐκδηλουμένην τὴν κατὰ μέτωπον ἐπίθεσιν, καὶ στενοχωρηθεὶς διὰ τὴν παρουσιασθεῖσαν ἔλλειψιν πυρομαχικῶν, διατάσσει τὸ τμήμα του νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὁ Ματθαῖόπουλος διαμαρτυρεῖται καὶ τὸν ἐξορκίζει νὰ παραμείνῃ, πλὴν ἐκεῖνος ἐδήλωσεν ὅτι: «ἐὰν μέχρι τῆς μεσημβρίας δὲν ἀναφανῇ ὁ στρατηγὸς Σαπουτζάκης μετὰ τοῦ στρατοῦ του, θὰ ἀποσυρθῇ». Τοῦτο καὶ ἔπραξε τὴν 12 ὥραν ἀκριβῶς. Κατόπιν τούτων ὁ Ματθαῖόπουλος μὴ δυνάμενος νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐρυθροχιτώνων τὴν 1 μ. μ. Οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐδῶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ παρακολουθήσωσιν.

Οὕτω τὰ τμήματα Μετσόβου—Πραμάντων ἀπέδωσαν τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα. Ἐφείλκυσαν μέγα μέρος τῶν ἐχθρικῶν ἐφεδρικῶν δυνάμεων, οἱ ὅποιοι ἀπασχολήθησαν ἀπὸ τῆς 26 Νοεμβρίου μέχρι τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Δ)βρίου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τὰ μέγιστα διηυκόλυνε τὰς κατὰ τὴν 29 Ν)βρίου ἐπιχειρήσεις τοῦ στρατοῦ Ἡπείρου. Τὰ ἀποτελέσματα θὰ ἦσαν ἀπείρως σπουδαιότερα διὰ τῆς ὀριστικῆς κατοχῆς τῶν θέσεων ἐκείνων, ἐὰν ἡ σύνθεσις τῶν ἀποσταλέντων τμημάτων ἦτο παγιωτέρα, ἢν μετεῖχε μεγαλύτερα δύνάμεις τακτικοῦ στρατοῦ μετὰ πυροβόλου, ἢν ὑπῆρχεν ἐνιαία διοικήσις καὶ κοινὴ προσπάθεια, ἢν ἐλαμβάνετο πρόνοια διὰ τὸν εἰς τροφὰς καὶ πυρομαχικά ἐφοδιασμόν των, ἢν τέλος τὰ τμήματα ταῦτα δὲν παρεσύροντο εἰς ἀγῶνας μέχρι τῆς πεδιάδος ἀλλ' ὠχυροῦντο εἰς τὰς κυριευθείσας θέσεις.

Ὅπωςδὴποτε ἀπληθυνερώθη ἀρκετὸν ἔδαφος διότι αἱ προφυλακαὶ τῶν μὲν τμημάτων Μετσόβου ἐνεκατεστάθησαν εἰς Δεμάτι

(Κατεχάκης), Γότισταν (Κριάρης, Λαγουδάκης, Δασκαλάκης καὶ Σγουρός), τῶν δὲ Πραμάντων εἰς Παλαιοχώρι (Τρυπογιώργος), Βισταβέτσι (Φρατζεσκάκης, Μάμαλης καὶ Σακελλαρίου).

Τὸ ἄκρον ἀριστερόν.—Τὴν 24 Ν)βρίου τὰ ἐθελοντικὰ σώματα Λεοντίου κατέλαβον τὸ Πλέσσα. Τὴν 29 ἕτερα σώματα κατέλαβον τοὺς Δραμισοὺς, τὴν Τσαρκοβίτσαν, τοὺς Μελιγγούς τὸ Κοπάνι, ἐνῶ δ' εἰς Βαρυάδες λόχος τοῦ 15ου ὑπὸ τὸν Μπάκαν προῦχώρησε διὰ Σπαρτίτσι εἰς τὰς Ἐν. κλυτεῖς τῆς Μεγάλης Ὀλύμπιας πρὸς Θεριακίσι.

Ἡ κυρία ἐπίθεσις. Τὴν 26, 27 καὶ 28 Ν)βρίου κατὰ μῆκος τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως διεξήχθη ἄγὼν Πυρκοῦ, τῆς κυρίας ἐπιθέσεως ὁρισθείσης διὰ τὴν 29.

Οἱ Τοῦρκοι κατεῖχον τὴν γραμμὴν: Κανέτα—Καστράκι—Λαγάτορα—Πεσά—Ἀετορράχη, κατὰ μῆκος τῆς ὁποίας εἶχον κατασκευάσῃ χαρακώματα. Διὰ προκαλυπτικῶν ἀποσπασμάτων κατεχόντων τὰ Κατσανοχώρια προῦφύλαττον τὸ μεταξὺ Ἀετορράχης καὶ Ἀράχθου κενόν.

Ἡ Ἑλληνικὴ παράταξις εἶχεν ὡς ἑξῆς: 4 Τάγματα Εὐζώνων ἐπὶ τοῦ Ξηροβουνίου (ἀπὸ Β. Α. κλιτύων μέχρι Σκλίβανι ὑπὸ τὸν ἀν)χην Κοντούλην)· Σύν)μα Κρητῶν καὶ 15ον Πεζικὸν (ἀπὸ Σκλίβανι μέχρι Δ. Μπουράτσης ὑπὸ ἀν)χην Συνανιώτην)· ἡ II Μεραρχία ἐν τῇ στενωπῷ Σεφῆκ Μπέη. Πυροβόλα 12 ὀρειβατικά, 24 πεδινά, 4 βαρέα καὶ 4 βραδυβόλα.

Τὰ Εὐζωνικά Τάγματα ἐκινήσαντα τὴν 3 πρωῒνην ἀπὸ τὸ Ξηροβοῦνι καὶ μετὰ κόπου κατελθόντα τὰς ἀποτομωτάτας αὐτοῦ κλιτεῖς, φθάνουσι περὶ τὰ ἑξημερώματα εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀετορράχης. Τὰ 7ον καὶ 10ον σπεύσαντα πρὸς τὰς ἐχθρικὰς προφυλακὰς αἰφνιδιασαν τοὺς διπλοσκοποὺς, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις των. Οἱ Τοῦρκοι ἀντιληφθέντες τὴν ἐπίθεσιν ἄρχονται τοῦ πυρὸς καὶ οὕτω τὴν 8 πρωῒνην ἡ μάχη ἄρχεται σφοδροτάτη. Τὸ ἐπὶ τῆς Ἀετορράχης Πυρ]κὸν δὲν δύναται νὰ βάλλῃ τὰ τμήματά μας πλησιάσαντα πρὸς τὴν κορυφογραμμὴν καὶ ἐκσπᾷ κατὰ τῆς ἐν Ξηροβουνίῳ πυρ]χίας μετὰ μεγάλης μανίας καὶ ἴσης ἀποτυχίας. Τὰ δύο Εὐζωνικά προχωροῦν μετὰ μεγάλης ὁρμῆς καὶ

ἐντὸς μιᾶς ὥρας—9 πρωϊνῇ—τὸ 7ον εὐρίσκεται εἰς ἀπόστασιν 200 μ. ἀπὸ τὰ ἐχθρικά χαρακώματα. Ὁ διοικητὴς τοῦ τάγματος ἀν]χης Σ. Καπετανάκης διαθέσας εἰς τὴν γραμμὴν τῆς μάχης ὅλα τὰ τμηματὰ του, εὐρίσκεται ἐπ' αὐτῆς. Ἀλλὰ φονεύεται ὁ λοχαγὸς Μ. Σαλωνικίος, τραυματίζονται ὁ Καπετανάκης, ὁ λοχαγὸς Κων-σταντόπουλος, οἱ ἀνθ]γοὶ Δημολίτσας, Πλάτος, Χαρδαλιάς. Ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος διὰ τὸ τάγμα, ἀλλ' ὁ λοχαγὸς Κ. Σάρρος ἀναλαμβάνων τὴν διοίκησιν αὐτοῦ συνεχίζει τὸν ἀγῶνα μέχρι μεσημβρίας, ὁπότε ἤρχισε νὰ κλονίζεται ὁ ἀντίπαλος. Λόγω τῶν μεγάλων ἀπωλειῶν τοῦ τάγματος τούτου, διαταχθὲν ἔσπευσεν εἰς ἐνίσχυσίν του ἐν τάγμα τοῦ Συν]τος Κρητῶν. Τοῦτο ἔφθασεν ἐγκαίρως, τῆς ὑπὸ τὸν ἀνθ]γὸν Ι. Δημητρέαν διμοιρίας σπευσσῆς πρώτης καὶ μετασχούσης εἰς τὴν καταδίωξιν.

Δεξιὰ τοῦ 7ου διεξάγει παρομοίους σκληροὺς ἀγῶνας, ἀλλὰ καὶ παρομοίως προχωρεῖ τὸ 10ον. Δεξιὰ δὲ καὶ τούτου δύο λόχοι τοῦ ἐν ἐφεδρείᾳ 3ου. Οὕτω τὰ Εὐζωνικὰ περιέβαλον στενῶς τὴν κορυφὴν τῆς Ἀετορράχης καὶ δὲν ὑπελείπετο παρὰ ἡ ἔφοδος. Ὁ διοικητὴς τοῦ ὅλου ἀποσπάσματος ἀν]χης Α. Κοντούλης ἐκτελῶν τότε ἀναγνώρισιν διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ τῆς τελικῆς ἐπιθέσεως, δέχεται διαμπερὲς τραῦμα τοῦ λαιμοῦ. Δὲν ἀπομακρύνεται, ἀλλ' ἐπιδέσας τὸ τραῦμά του παραμένει καὶ διατάσσει τὴν ἐκτέλεσιν κινήσεων τινων διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἐπιθέσεως. Τὴν 3 μ. μ. οἱ ἀνθ]γοὶ Σούλας καὶ Δ. Ἀμβράμπος, παρασύρουνσι δύο λόχους τοῦ 3ου Εὐζωνικοῦ εἰς ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν καὶ καταδιώκοντες τοὺς Τούρκους ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν, ἔφθασαν μέχρι τοῦ καταυλισμοῦ των ἔνθα ἦσαν αἱ σκηναὶ των. Οἱ Εὐζωνοὶ ἐπιδιοθέντες εἰς λαφυραγωγίαν ἔστησαν πρὸς στιγμὴν. Ἀλλ' ὁ Ἀβράμπος κατανοῶν πόσον ἐπικίνδυνος θὰ ἦτο μία ἐπιθετικὴ ἐπιστροφή τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, βοηθεῖται ἀπὸ τὸ λοχίαν Λουτσάρην καὶ παρασύρας ὅσους ἀνδρας ἠδυνήθη, ἐσυνέχισε τὴν καταδίωξιν φθάσας μέχρι τῆς θέσεως 3 ἐχθρικῶν πυροβόλων, τὰ ὅποια ἐγκατέλειψαν τὴν στιγμὴν ἐκείνην οἱ πυροβοληταὶ των. Καταφθάναντες μετ' ὀλίγον ὁ ἀνθ]γὸς Ν. Τσίπουρας καὶ ὁ ἀνθυπασιιστὴς Παπαδημητρίου μετὰ τῶν τμημάτων των, ἐβοήθησαν εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς καταδιώξεως καὶ οὕτω κατωρθώθη ἡ τελεία ἀπομάκρυνσις τῶν Τούρκων.

Συγχρόνως πρὸς τὰς ἐπιθέσεις αὐτάς, τὸ 10ον καὶ οἱ λοιποὶ δύο λόχοι τοῦ 3ου ἐπιτεθέμενοι μεθ' ὁρμῆς, ἐκτοπίζουσι καὶ καταδιώκουσι τοὺς Τούρκους, καταλαβόντες τὸ πρὸ αὐτῶν τεταγμένον τέταρτον πυροβόλον τῆς ἐπὶ τῆς Ἀετορράχης πεδινῆς πυρρίχας. Τὸ 7ον προὐχώρησεν ἐπίσης καὶ οὕτω τὸ ὅλον ἀπόσπασμα τοῦ δεξιοῦ κατέλαβεν ἐπὶ τῆς Ἀετορράχης θέσεις φύσει ὄχνηρωτάτας, τῶν ὁποίων τὸ δυσπρόσιτον καὶ βραχῶδες ἔξυψοῖ ἔτι περισσότερον τὴν ἡρωϊκὴν ἐπίθεσιν τῶν Εὐζωνικῶν.

Ἀκόμη δεξιότερον τὸ 3ον ἀνεξάρτητον ἐξεδίωξε τὰ προκαλυπτικά τμήματα τοῦ ἔχθρου καὶ κατέλαβε τὰ Κατσανοχώρια.

Ὡς πρὸς τὸ κέντρον δύο λόχοι τοῦ Συν[τος Κρητῶν καὶ εἰς τοῦ 15ου ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Σ. Ρήγαν, πλησιάσαντες τὰ νοτίως τῶν Πεστῶν ἐχθρικά χαρακώματα τὴν 7 πρωϊνὴν, ἤρχισαν ζωρὸν πῦρ. Ἐτεροὶ δύο λόχοι τοῦ 15ου πλησιάσαντες νοτίως τοῦ Λαγάτορα ἔπραξαν τὸ ἴδιον καὶ οὕτω ἡ μάχη ἐγενικεύθη ἀπὸ πρωΐας ζωηρά καὶ ἐκεῖ. Ὁ λοχαγὸς Σάρρης μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀετορράχης διατάσσει—5 μ. μ.—τὸν ἀνθ[ι]γὸν Κολιόπουλον ὅπως μετὰ τοῦ οὐλαμοῦ πολυβόλων του καὶ μιᾶς διμοιρίας Πεζικοῦ, βάλλῃ κατὰ τῶν Πεστῶν καὶ τῆς παρ' αὐτὰ πυρρίχας ἀπὸ δεσποζούσης ἐπὶ τῆς Ἀετορράχης θέσεως. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικώτατον. Ἄμα τῷ ἀκούσματι τῶν πολυβόλων ἐπακολουθεῖ γενικὴ φυγὴ, τὰ Πεστὰ καὶ ἡ πυρρίχια ἐγκαταλείπονται, οἱ δὲ Τούρκοι καταδιωκόμενοι ἀπὸ πάσης κατευθύνσεως διὰ πυρῶν Πεζικοῦ καὶ Πυρρίκου, ὑφίστανται φοβερὰς ἀπωλείας. Οὕτω περὶ τὴν 7 ἑσπερινὴν κατελαμβάνοντο καὶ τὰ Πεστὰ.

Εἰς τὸ ἀριστερὸν ἡ II Μεραρχία ἤρχισεν ἀπὸ πρωΐας νὰ προχωρῇ. Ἡ πορεία της ὁμως ἐπεβραδύνθη πολὺ λόγῳ τῆς ἡμιονικῆς ὁδοῦ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβάδιζε καὶ ἡ ὁποία ἐπέφερε μεγίστην ἐπιμήκυνσιν. Οὕτω περὶ τὴν μεσημβρίαν εὗρίσκετο νοτίως τοῦ Μελιχόβου, ὅποτε γενομένη ἀντιληπτὴ ἀπὸ δύο ἐχθρικών πυρρίχας τεταγμένας εἰς Καστράκι, ὑπέστη σφοδρὸν κανονιοβολισμόν. Τὸ τοιοῦτον τὴν ἠνάγκασε νὰ σταματήσῃ ἐπὶ τόπου, μὴ κατορθωθέντος δὲ καθ' ὅλον τὸ ἀπόγευμα νὰ ἐξουδετερωθῇ τὸ ἐχθρικὸν ἐκεῖνο Πυρρίκον, ἡ Μεραρχία διῆλθε τὸ ἐπικίνδυνον καὶ ἐκτεθειμένον ἐκεῖνο σημεῖον τὴν νύκτα, συγκεντρωθεῖσα Β. τοῦ Με-

λιγόβου. Οὕτω δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολὴν τῆς κατὰ τὴν 29 Ν]βρίου.

Τὸ πυροβολικόν μας ἐφ' ὅλου τοῦ μετώπου ἔδρασε μετὰ μεγίστης δραστηριότητος καὶ ἐπιτυχίας, ἐνισχύσαν οὐσιωδέστατα τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πεζικοῦ.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μετὰ τὴν ἥτταν τῆς 29 Νοεμβρίου οἱ Τοῦρκοι ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν τῶν Ἰωαννίνων. Αἱ βάσεις τῆς ἀμυντικῆς ἐκείνης ὁργανώσεως εἶχον τεθῆ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ στρατάρχου Φὸν-ντέρ-γκόλτς, δι' ἐπιτοπίου μελέτης τῷ 1909.

Ἡ κατασκευὴ μονίμων ὀχυρωματικῶν ἔργων ἤρχισεν ἀμέσως, ἦσαν δὲ ταῦτα: πολλὰ ἰσχυρότατα πυροβολεῖα, παρατηρητήρια, χαρακώματα μήκους πολλῶν χιλιομέτρων, πολυβολεῖα, κρυπταί προσωπικοῦ, πλήρης τηλεφωνικὴ ἐγκατάστασις, οἰκήματα στρατωνισμοῦ, ἀποθήκαι πυρομαχικῶν, ὁδοὶ συγκοινωνίας κ.λ.π. Ἡ ὅλη δαπάνη ἀνῆλθε τότε εἰς 58.000.000 φράγκα.

Ἡ ὀχύρωσις ἐκείνη ἐλάμβανεν ἀσύγκριτον ἰσχὺν ὥς ἐκ τῶν ἐκτάκτων δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας ἐπαρουσίαζε τὸ ἔδαφος διὰ τὴν προχώρησιν. Ἐξετείνετο περίξ τῶν Ἰωαννίνων ὥς ἑξῆς: Πρὸς Βορρᾶν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων Γαρδίκι πυροβολεῖα βάλλοντα ἀπὸ Β. Δ. διὰ Βορρᾶ πρὸς Β. Α. Πρὸς Βορειο-ανατολικά ἡ ὀρεινὴ γραμμὴ Μιτσικέλη ἄνευ μὲν ὀχυρώσεως, προστατευομένη ὅμως ἀποτελεσματικῶς ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ γηλόφου Πέραμα ἰσχυρῶν πυροβολείων. Πρὸς Νοτιο - ανατολικά ἐπὶ τοῦ βράχου Καστρέιτης πέντε πυροβολεῖα βάλλοντα τὴν ἀπὸ Δρίσκου διὰ Κοντοβράκι μέχρι Λοζέτσι καὶ Μπιζάνι ἔκτασιν. Πρὸς Νότον ἐπὶ τοῦ ὄρεινοῦ ὄγκου Μπιζάνι ἀάμπολα πυροβολεῖα βάλλοντα ἀπ' Ἀνατολῶν διὰ Νότου πρὸς Δυσμᾶς. Πρὸς Νοτιο-δυτικὰ ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου Δουροῦτι (κυρίᾳ γραμμῇ ἀμύνης) καὶ τῶν ὑψωμάτων Τσούκα, ἄγιος Σάββας, ἄγιος Νικόλαος, Μανωλιάσσα (προκεχωρημένη γραμμὴ) πολλὰ πυροβολεῖα βάλλοντα ἀπὸ Νότου πρὸς Δυσμᾶς. Πρὸς Δυσμᾶς ἐπὶ τοῦ ὄρεινοῦ ὄγκου Σαδοβίστης πυροβολεῖα βάλλοντα ἀπὸ Ν. Δ. διὰ Δυσμῶν πρὸς Βορρᾶν. Εἰς τὰ πυροβολεῖα τῆς κυρίας γραμμῆς ἀμύνης ὑπῆρχον 112 πυροβόλα (16 βαρέα, 23 ταχυβόλα

πεδινὰ καὶ ὀρειβατικά καὶ 73 βραδυβόλα τῶν 8,7), εἰς δὲ τὰ τῆς προκεχωρημένης γραμμῆς ἕτερα 63 πυροβόλα διαφόρων διαμέτρημάτων. Τὰ πυροβόλα ταῦτα ἔβαλον διὰ διασταυρουμένων πυρῶν πᾶσαν πτυχὴν τοῦ ἐδάφους πρὸς πᾶσαν κατεϋθύνουν πέρας τῶν Ἰωαννίνων.

Πλὴν τῆς κυρίας αὐτῆς γραμμῆς ἀμύνης ὑπῆρχε καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν καὶ προκεχωρημένη τοιαύτη, τόσον δὲ ἡ μία ὅσον καὶ ἡ ἄλλη ἐπροστατεύοντο διὰ χαρακωμάτων Πεζικοῦ ἄλλοῦ μὲν μόνιμων ἄλλοῦ δὲ προχείρων, μὲ ἀπλὴν εἰς πολλὰ δὲ σημεῖα καὶ διπλὴν γραμμὴν συρματοπλέγματος.

Εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ πλείστους εἰς αὐτὸν τὸν στρατὸν τῆς Ἡπείρου εὐρiskoμένους, ἡ ὀχύρωσις αὕτη καὶ ἡ σημασία της ἦσαν παντελῶς ἄγνωστοι καὶ διὰ τοῦτο ἐφαίνετο παρόδοξος καὶ ἀνεξήγητος ἡ περὶ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Ἰωαννίνων βραδύτης. Ἀπὸ τῶν πρώτων ὅμως ἐπιθέσεων ἡ ὀχύρωσις ἐκείνη, γνωστὴ εἰς τὸ Πανελλήνιον ὑπὸ τὸ ὄνομα Μιζάνι, ἀπεκαλύφθη ὁποία πρᾶγματι ἦτο. Κατεστρέφετο ἐν πυροβόλον; ἀντεκαθίστατο πάραυτα ὑπὸ ἄλλων. Ἐσίγα ἐν πυροβολεῖον; ἀπεκαλύπτοντο ἀμέσως δύο ἄλλα.

Μετὰ τὴν ἀπώθησιν τῶν Τούρκων εἰς τὴν τελευταίαν πρὸ τῶν Ἰωαννίνων ὥς ἄνω ὀχυρωμένην γραμμὴν, ὁ στρατὸς Ἡπείρου ἐπεδόθη εἰς τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας καὶ τὴν ἀνασυγκρότησιν διὰ τὴν τελικὴν ἐπίθεσιν.

Οὕτω ἀπετελέσθη ἡ Μεραρχία Ἡπείρου ὑπὸ τὸν Συν]χην Δ. Ματθαίουπουλον, μὲ τὰ ἑξῆς Σώματα: Τέσσαρα τάγματα Εὐζώνων (3ον, 7ον, 10ον καὶ 3ον ἀνεξάρτητον) ὑπὸ τὸν ἀν]χην Δ. Ἰωάννου, 15ον Σύν]μα ὑπὸ τὸν ἀν]χην Γ. Πολυμενᾶκον, ἀνεξάρτητον Σύν]μα Κρητῶν ὑπὸ τὸν ἀν]χην Α. Συνανιώτην, ἐθελοντικὰ σώματα Κόρακα δύο ὀρειβατικαὶ πυρ]χίαι ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Π. Παπαخرήστου καὶ λοιποὶ σχηματισμοί. Ὁ τομεὺς τῆς Μεραρχίας ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ χωρίου Κρυφόβου ἔφθανε διὰ Κοτόρτσι καὶ Λαζίνα μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου.

Ἀριστερὰ τῆς Μεραρχίας αὐτῆς ἦτο ἡ Π, ἀριστερὰ δὲ ταύτης τὰ τμήματα Μαλάμου.

Ἀπέναντι τῆς γραμμῆς αὐτῆς καὶ πολὺ πλησίον, ἐνεκατεστάθη

ἡ προκεχωρημένη γραμμὴ τῶν Τούρκων. Αἱ προφυλακαὶ τῶν ἀντιπάλων ἀπείχον παρὰ πολὺ ὀλίγον, ἐπροστατεύοντο δὲ διὰ λιθίνων χαρακωμάτων (μετερίζια). Οἱ ἀγῶνες ὅθεν ἦσαν καθημερινοὶ καὶ αἱ ἐκ τούτων ἀπώλειαι ἀνήρχοντο εἰς πολλὰς δεκάδας καθ' ἑκάστην.

Τῆς ἐνισχύσεως τοῦ στρατοῦ Ἡπείρου διὰ τὴν τελικὴν ἐπίθεσιν κριθείσης ἀπαραιτήτου, ἔφθασαν εἰς τὸν χῶρον τῆς πολιορκίας αἱ IV καὶ VI Μεραρχίαι συγκεντρωθεῖσαι ἡ μὲν πρώτη τὴν 20 Διβρίου περὶ τὸ χάνι Φτελιᾶς, ἡ δὲ δευτέρα τὴν 3 Ἰανουαρίου εἰς Κορύτιανην.

Περὶ τὰ τέλη Διβρίου τὸ ἀπόσπασμα Ἡπίτου κατόπιν ἐπιπόνων πορειῶν ἀφίκετο εἰς Ἀχέρωνα καὶ ἀνέλαβε μετὰ τῶν ἐκεῖ σωματίων τὴν κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ τούτου ἀσφάλειαν.

Η ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΗΣ 7 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ

Ἄμα τῇ εἰς τὸν χῶρον τῶν ἐπιχειρήσεων ἀφίξει τῆς IV Μεραρχίας, ὁ διοικητὴς αὐτῆς ὑποστράτηγος Κ. Μοσχόπουλος διέταξεν ἀναγνώρισιν πρὸς τὸ δεξιὸν τοῦ ἐχθροῦ. Αὕτη ἐκτελεσθεῖσα ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ Χ. Τσολακοπούλου, ἡλάρχου Π. Μάνου, ὑπολοχαγοῦ Ι. Καλογερά καὶ ἐφέδρου ἀνθυπολοχαγοῦ Π. Καρασεβδά, ἔκρινεν εὐκολον τὴν διὰ Κοπάνι-Πλέσσα πρὸς ἅγιον Νικόλαον καὶ Σαδοβίσταν προέλασιν. Ὁ διοικητὴς τῆς IV Μεραρχίας δι' ἐγγράφου ἀναφορᾶς (24 Διβρίου 1912) ἐζήτησε τότε ὅπως τοῦ ἐπιτραπῇ καὶ ἐκτέλεση διὰ τῆς Μεραρχίας του τὴν ἀπὸ τοῦ σημείου ἐκείνου ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἰωαννίνων, ἐκφράζων ἀπόλυτον πεποίθησιν περὶ τῆς ἐπιτυχίας καὶ ἀναλαμβάνων ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Ἡπείρου ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι εἶχε συλλάβῃ ἕτερον σχέδιον (διαδοχικὴ κατὰ μέτωπον ἐπίθεσις διὰ τῆς κατὰ πρῶτον ἐκπορθήσεως τοῦ Μπιζανίου), ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἔκρινε δυσχερέστατον τὸν ἀνεφοδιασμὸν τῶν διὰ Κοπάνι-Πλέσσα μελλόντων νὰ ἐνεργήσωσι τμημάτων, ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τοῦ διοικητοῦ τῆς IV Μεραρχίας.

Οἱ Τοῦρκοι κατεῖχον διὰ προκεχωρημένων τμημάτων τὴν Μανωλιάσσαν, τὸ Αὐγὸ καὶ τὴν Βορείαν πλευρὰν τῆς Ἀετοροάχης (κορυφογραμμὴ πρὸς Βορρᾶν Κοτόρτσι - Λοζέτσι). Αἱ πληροφο-

ρίαι ἔφερον αὐτὸν δυνάμεως οὐχὶ μεγαλυτέρας τῶν 15,000 καὶ ἡθικοῦ ὄχι καλοῦ.

Τὸ στρατηγεῖον Ἡλείου ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ δι' ὅλων τῶν δυνάμεών του, μετὰ προηγουμένην σφοδρὰν προπαρασκευαστικὴν ἐνέργειαν τοῦ Πυροβολικοῦ. Διὰ τῆς σχετικῆς διαταγῆς του κοινοποιηθεῖσης, πολλὰς ἡμέρας πρὸ τῆς ἐκτελέσεως, καθώριζεν ὅπως ἐπιτεθῶσιν: ἡ IV Μεραρχία κατὰ τῆς Μανωλιάσσης, ἡ II διὰ τῆς πεδιάδος τῶν Ἰωαννίνων καὶ αἱ VI καὶ Ἡλείου (ἀποτελέσασαι τμήμα στρατιᾶς ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Κ. Μοσχόπουλον) κατὰ τοῦ Μπιζανίου. Τὴν 6 Ἰανουαρίου ἐξεδόθη ἡ περὶ τῆς ἐπιθέσεως διαταγή, καθορίζουσα ὅπως τὸ μὲν Πυροβολικὸν ἀρχίσῃ ἀπὸ πρωΐας τὴν δρᾶσίν του, τὸ δὲ Πεζικὸν μὴ κινηθῇ ἄνευ νεωτέρας διαταγῆς τοῦ στρατηγοῦ.

Συνεπεία διαταγῆς τῆς IV Μεραρχίας (Συν]χης Πεζικοῦ Δ. Ἀντωνιάδης), τὴν 6 πρωΐνῃν τὰ Συν]τά της (9ον δεξιὰ, 8ον εἰς τὸ κέντρον, 11ον ἀριστερὰ) ἦσαν ἔτοιμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν. Τὴν 7,30' ἤρχισεν ἡ δρᾶσις τοῦ Πυροβολικοῦ μας, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπῆντησε τὸ Τουρκικὸν ἐπακολουθησάσης ἀγρίας μονομαχίας.

Τὴν 8,30' κατευθύνεται κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ ἡ πρώτη Τουρκικὴ ὀβίς. Ἐκεῖνην διεδέχθη δευτέρα καὶ ταύτην πολλὰ ἄλλα λίαν εὐστοχοι. Τότε τὸ 8ον Σύνταγμα ἐξορμᾷ* αὐτοβούλως καὶ ἐπιτίθεται μετὰ τοσαύτης ὀρμῆς, ὥστε οἱ Τοῦρκοι κατάπληκτοι ἐγκαταλείπουσιν ἐνώπιόν του τὴν πρώτην γραμμὴν των. Τοῦ 9ου μὴ κινηθέντος ποσῶς καὶ τοῦ 11ου βραδύναντος ἀρκετὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα, ὃ ἐχθρὸς ἠδυνήθη νὰ μετατοπίσῃ εὐχερῶς δυνάμεις καὶ τὰς ῥίψῃ μετὰ μεγάλης ὀρμῆς κατὰ τοῦ 8ου Συντάγματος. Τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἀγίου Νικολάου καὶ τοῦ Μπιζανίου κατακλύζουν κυριολεκτικῶς τὸ ἡρωϊκὸν ἐκεῖνο Σύν]μα, ἐνῶ ἰδικὸν μας πυρ]κὸν (τῆς IV Μεραρχίας στερουμένης τοιούτου) δὲν ἀπασχολεῖ ποσῶς τὸ ἔναντί του Πεζικόν. Ἀλλὰ τὸ ὄγδοον Σύν]μα προχωρεῖ ἔστω καὶ πολὺ βραδέως, ἔστω καὶ κερδίζον δεκάδας τινὰς μέτρων καθ' ὥραν. Μετ' ὀλίγον εἰσέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα τὸ 11ον Σύν]μα καὶ ἡ μάχη λαμβάνει τὴν ἀγριότεραν τῆς μορφῇ. Τὸ ἔδαφος εἶναι λίαν διακεκομμένον καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰς κορυφὰς μετ' ἀποτομωτάτας προσβάσεις. Ὡς ἐκ τούτου ἡ συνοχὴ

* Ὅρα κατωτέρω τὴν ἀξιόλογον δρᾶσιν τοῦ Συν]τος τούτου.

τῶν τμημάτων θραύεται ἀμέσως, ἡ συνταύτισις τῶν προσπαθειῶν ἀποβαίνει ἀδύνατος καὶ ἕκαστος λόχος διεξάγει μεμονωμένον σκληρὸν ἀγῶνα. Παρ' ὅλα ταῦτα τὸ 8ον καὶ τὸ 11ον προχωροῦν πρὸς Μανωλιάσαν, βραδύτατα ἀλλ' ἀσφαλέστατα.

Τὸ τμήμα στρατιᾶς τοῦ δεξιοῦ βλέπον τὴν εἰς τὸ ἀριστερὸν διεξαγομένην σφοδρὰν πάλην, ἀναγκάζεται νὰ διατάξῃ καὶ αὐτὸ γενικὴν ἐπίθεσιν, ἀρχομένου οὕτω καὶ ἐκεῖ σφοδροτάτου ἀγῶνος. Εἰσέρχεται πρώτη ἡ Μεραρχία Ἡπειροῦ διὰ τῶν Εὐζωνικῶν ταγμάτων της κατ' ἀρχάς, διὰ τοῦ Συντάγματος Κρητῶν μετ' ὀλίγον. Πρὸ τῆς σφοδροτάτης ἐπιθέσεως οἱ Τοῦρκοι περὶ τὴν 2 μ. μ. τρέπονται εἰς φυγὴν πρὸς Λοζέτσι, ἐγκαταλείποντες οὕτω καὶ τὰ τελευταῖα ὑψώματα τῆς περιβολῆτου Ἀετορράχης.

Ἐπακολουθεῖ ἡ εἰσοδος τῆς VI Μεραρχίας διὰ μικτοῦ ἀποσπάσματος ὑπὸ τὸν ἀν)χην Δ. Παπαδόπουλον (8ον καὶ 9ον τάγματα Εὐζώνων, I τάγμα 17ου Συν)τος, εἷς λόχος Μηχανικοῦ, 6 ὄρειβ. πυροβόλα). Τὸ 9ον τάγμα ὑπὸ τὸν ταγ)χην I. Βελισσαρίου ἐπιτίθεται σφοδρῶς καὶ χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰ πυρὰ τῶν Τούρκων, τοὺς ἐκτοπίζει διὰ τῆς λόγχης ἀπὸ τῶν βορείως τοῦ Κοτόρτσι θέσεών των, ἐνῶ τὸ 8ον ὑπὸ τὸν ταγ)χην Ἰατρίδην πρᾶττει τὸ αὐτὸ νοτίως τοῦ Λοζέτσι. Τὰ τουρκικὰ πυροβολεῖα δὲν βάλλουσι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν, διότι λόγφ τῆς ἐγγύτητος τῶν ἀντιπάλων Πεζικῶν ὑπάρχει φόβος νὰ βάλῃ καὶ τὸ ἰδικόν των. Οἱ Τοῦρκοι φεύγουσι προτροπάδην πρὸς τὴν βορείως Κοτόρτσι — Λοζέτσι κορυφογραμμὴν, καταδιωκόμενοι κατὰ πόδας ἀπὸ τοὺς Εὐζώνους.

Ἀπὸ τῆς 3 μ. μ. ἡ μάχη λαμβάνει μεγίστην ἔντασιν, διεξαγομένων ἡρωϊκῶν ἀγώνων ἐπὶ τῆς Μανωλιάσης, τῆς Ἀετορράχης, τοῦ Κοτόρτσι, τοῦ Λοζέτσι. Ἐφοδοὶ λυσσώδεις προσκρούουσιν εἰς ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν. Ἡ λόγχη ἀπαστράπτει καὶ ἡ πάλῃ σῶμα πρὸς σῶμα σχεδὸν γενικεύεται. Οἱ στρατιῶται ὀδηγούμενοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τοὺς ὑπαξιωματικούς — διότι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀξιωματικῶν ἔπесαν—ἐρχονται εἰς χεῖρας μὲ τὸν ἐχθρόν, λογχίζουσι καὶ λογχίζονται, ἀπνοοῦν καὶ ἀπνοοῦνται, διὰ νὰ ἐπανέλθουν ὁμῶς καὶ πάλιν πλεόν ὀρμητικοί, ἑξάλλοι, τελείως ἐξηγριωμένοι. Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ὑποχωρεῖ, ὁ θάνατος περιφρονεῖται τελείως. Ἐπὶ τῶν ἀποτόμων ἐκείνων περὶ τὰ Ἰωάννινα ὑψω-

μάτων, ἐκτυλίσσονται εἰκόνες φρίκης καὶ ὑψίστης τραγικότητος· δράματα σπαρακτικά καὶ ἐκδηλωτικά τῆς φυσικῆς θηριωδίας τῶν ἀνθρωπίνων ἐνστίκτων. Ἄπαντα ταῦτα ὡς ἀπαισία μουσικὴ συνοδεύουν ὁ ἦχος τῶν τυφεκίων καὶ τῶν πολυβόλων, οἱ εἰς ποικίλους τόνους ἐκδηλούμενοι κρότοι τῶν παντοειδῶν ὀβίδων αἰτνες κατὰ χιλιάδας ἀνὰ πᾶν δευτερόλεπτον ἐκρήγγυνται μετὰ πατάγου, αἱ οἰμωγαὶ τῶν θνησκόντων, αἱ ὕβρεις τῶν ἡττωμένων, αἱ ἰαχαὶ τῶν νικητῶν . . .

Ἡ εἰς τὸ κέντρον **II Μεραρχία** δὲν ἐκινήθη ποσῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἡμερησίου αὐτοῦ ἀγῶνος.

Μὲ τὴν πτώσιν τῆς ἡμέρας ἡ Ἑλληνικὴ ἐπικράτηςις ἀπέβη πλεόν ὀριστικὴ καὶ τὰ λείψανα τῶν ἀπὸ πρῶτας ἀγωνιζομένων τμημάτων ἐνεκατεστάθησαν ἐπὶ τῶν προκεχωρημένων ἐχθρικῶν θέσεων. Οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὴν σφοδροτάτην πίεσιν τῶν 8ου καὶ 11ου Συν)των, ἐτράπησαν πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τῆς Μανωλιάσσης· καταδιωκόμενοι κατὰ πόδας ὑπὸ τοῦ 8ου Εὐζώνων, τῶν 1ου καὶ 2ου λόχων 9ου Εὐζώνων (ἀνθ)γὸς Καζανᾶς, ὑπ)γὸς Τυπάλδος) καὶ 2ου λόχου 17ου Πεζικοῦ (λοχαγὸς Δ. Διαλέτης) ἔφυγον προτροπάδην πρὸς Κουτσουλίο· ἐνῶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσιν ἄνευ πίεσεως τὸ Αὐγὸ καὶ τὰς δυτικῶς τοῦ Κοτόρτσι θέσεις των. Τὰς τελευταίας ταύτας κατέλαβεν ἀμαχητὶ ἡ **II Μεραρχία** προελάσασα τὴν νύκτα.

Αἱ ἀπώλειαι μας ἀνῆλθον εἰς 1400 περίπου ἐκτὸς μάχης, ἔξ ὧν οἱ 200 νεκροί. Αἱ τῶν Τούρκων ὑπῆρξαν τρομακτικά. Ἐτάφησαν ὑπὸ τοῦ Μηχανικοῦ μας ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους νεκροὶ μόνον. Περιῆλθον εἰς χεῖρας μας (κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ τμήμα στρατιᾶς τοῦ δεξιοῦ) δύο Σημαῖαι, δύο πυροβόλα, ὀκτὼ πολυβόλα καὶ ἄπειρον ἄλλο ὕλικὸν πολέμου.

8-15 Ἰαννουαρίου. Τὸν θαυμάσιον καιρὸν τῆς ἡμέρας, διεδέχθη τὴν 9 νυκτερινὴν ὥραν ραγδαιοτάτη βροχὴ μετατραπεῖσα τὸ μεσονύκτιον εἰς σφοδρὰν χιονοθύελλαν. Ἐν τούτοις ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀποφασισμένος νὰ ἐκπορθήσῃ τὰ Ἰωάννινα, διὰ νὰ παύσῃ ὑφιστάμενος τὰ φοβερὰ δεινὰ τοῦ πολιορκητικοῦ ἐκείνου ἀγῶνος, ἐκτελεῖ τὴν νύκτα διαφόρους μετακινήσεις καὶ προετοιμάζεται διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἐπιθέσεως. Ὁ καιρὸς σκανδαλωδῶς εὐνοῶν τοὺς Τούρκους διαρκεῖ καὶ τὴν πρωΐαν, ὅποτε ἐκτὸς τῆς

βροχῆς καὶ τοῦ ψύχους ἐπεκράτησε πυκνοτάτη ὁμίχλη. Παρ' ὅλα ὁμως αὐτὰ αἱ ἐπιχειρήσεις ἐξηκολούθησαν ὥς ἑξῆς :

Τὸ τμήμα τοῦ δεξιοῦ (ἀπόσπασμα Παπαδοπούλου) κινεῖται κατὰ τῆς Καστρίτης, ἡγουμένων τριῶν λόχων τοῦ 1ου Συν)τος Εὐζώνων. Μόλις ὁμως οὗτοι προὐχώρησαν ὀλίγα βήματα, τὰ πυροβολεῖα Κουτσουλίου καὶ Καστρίτης τοὺς ὑποδέχονται διὰ σφοδροτάτου πυρὸς καὶ τοῖς προξενούσι σημαντικὰς ἀπωλείας. Ὑπὸ τὴν πιερόρμησιν ὁμως τῶν βαθμοφόρων (λοχαγοὶ Βάγιας καὶ Κωστούλης, ὑπολ)γὸς Β. Τυπάλδος) προχωροῦσι καὶ ἐγκαθίστανται εἰς τὴν παρυφὴν τοῦ χωρίου Φράστανα. Τὸ Πυρ)κὸν τῆς VI Μεραρχίας ἀποπειρᾶται νὰ προστατεύσῃ τοὺς λόχους ἐκείνους, ἀλλ' ἐφελκῶσαν δραστικώτατον συγκεντρωτικὸν πῦρ πέντε πυροβολείων ἀπὸ Μπιζανίου μέχρι Καστρίτης, ὑφίσταται σοβαρὰς ζημίας (λόχαγος Σ. Μειζελόπουλος τραυματίας, ὑπολ)γὸς Κουκούλης φονευμένος) ἀχρηστευθέντων καὶ τριῶν πυροβόλων. Τῆς κατὰ Καστρίτης ἐπιχειρήσεως ἀποδειχθείσης ἀδυνάτου ἐκείθεν, τὰ προελάσαντα τμήματα ἠναγκάσθησαν μετὰ τριήμερον νὰ ἐπανέλθωσιν ἐπὶ τῶν Β. τοῦ Λοζέτσι θέσεων των.

Ἡ Μεραρχία Ἡπείρου προελάσασα ἐπίσης εὗρίσκετο τὴν πρωΐαν τῆς 10 Ἰανουαρίου ἐπὶ τοῦ τελευταίου πρὸ τοῦ Μπιζανίου ὑψώματος, ἀπέναντος τῶν χαρακωμάτων τοῦ ὄχυροῦ τούτου ἀπὸ 250—600 μέτρα. Ἡ II Μεραρχία δὲν προὐχώρησεν ἀπὸ τῶν θέσεων τὰς ὁποίας ἀπὸ τῆς νυκτὸς τῆς 7 Ἰανουαρίου κατέλαβεν, ἐνῶ ἡ IV μετὰ καθημερινὰς σχεδὸν συμπλοκάς κατῳρῶσε νὰ προελάσῃ περὶ τὸ ἐν χιλιόμετρον ἀκόμη.

Οἱ συνεχεῖς τετράήμεροι σκληροὶ ἀγῶνες εἶχον ὑπερβολικῶς καταπονῆσιν τοὺς ἄνδρας, τὸ δριμύτατον πῦρ ἐπέφερε πλείστας ἀσθενείας καὶ ἰδίως κρυοπαγήματα, τὰ τρόφιμα καὶ αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἐσπάνιζον. Ἡ δυσχερεστάτη αὕτη θέσις εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη ὁ πολιορκῶν τὰ Ἰωάννινα στρατός, δὲν ἐκλόνισε μὲν τὸ σύνολον αὐτοῦ ἀποφασισμένου τὰ πάντα νὰ ὑποστῇ διὰ τὴν τιμὴν του καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Πατρίδος, προὐκάλεσεν ὁμως μεμονωμένας τινὰς λιποψυχίας.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὔρε τὰ πράγματα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ Μακεδονίας Διάδοχος Κωνσταντῖνος, ἀναλαβὼν τὴν πρωΐαν τῆς 10 Ἰανουαρίου τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ Ἡπείρου.

Οὗτος μετονομάσας τὴν Μεραρχίαν Ἡπειρου εἰς VIII τοιαύτην· καὶ ἀναθέσας τὴν διοίκησιν τοῦ τμήματος· στρατιᾶς τοῦ δεξιοῦ· (VI καὶ VIII Μεραρχίαι) εἰς τὸν ἀντιστράτηγον Σαπουτζάκην— τοῦ Μοσχοπούλου ἐπανέλθοντος εἰς τὴν IV—διέταξε τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πρὸς ἐκπόρθησιν τῶν Ἰωαννίνων ἀγώνος.

Ἐπανειλημμένοι προσπᾶθαι ἀποβᾶσαι μάταιαι, ὁ ἀθλιέστατος καιρὸς, ἡ καταπόνησις τοῦ στρατοῦ ὡς ἐκ τῶν πολυημέρων ἀγώνων καὶ ἡ ἐξάντλησις αὐτοῦ ὡς ἐκ τῶν στερήσεων καὶ τῶν κακουχιῶν, ἐπέβαλον τὴν ἀναστολὴν τῶν ἐπιχειρήσεων. Διετάχθη· ὅθεν ἡ κατάληψις τῆς πρώτης γραμμῆς διὰ δυνάμεων ὅσον τὸ δυνατόν μικροτέρων καὶ ἡ ἀνασύνταξις τῶν μονάδων. Οὕτω τὴν 16 Ἰανουαρίου ἡ Ἑλληνικὴ παράταξις εἶχεν ὡς ἑξῆς: Μονὴ Τσοῦκας—ὑψώματα βορείως Λοζέτσι — βορεῖα πλευρὰ Ἀετορράχης — βορείως Σερβιανῶν—Αὐγὸ—Μανωλιάσσα.

Πυρετώδης ἐργασία ἤρχισε διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς τελικῆς ἐπιθέσεως.

ΤΟ ΟΓΔΟΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Δὲν παρήλθον δέκα ἡμέραι ἀπὸ τῆς εἰς Θεσσαλονίκην μεταβάσεως τοῦ Συν]τος, ὅτε ἡ φήμη περὶ μεταβάσεως τῆς IV Μεραρχίας εἰς Ἡπειρον, διεδόθη μετ' εὐρύτητος. Τῷ ὄντι τὴν μεσημβρίαν τῆς 11 Δ]βρίου τὸ 8ον Σύν]μα ἐπεβιβάζετο τῶν ἀτμοπλοίων.

Τὸ I τάγμα ἐπιβαίνει τοῦ «Ζ. Σιφναίου», ὁ ὁποῖος λόγφ τοῦ μεγέθους του κάμνει τὸν γῦρον τῆς Πελοποννήσου καὶ τὴν πρωτὴν τῆς 13 διέρχεται ἔξωθι τῆς Μάννης. Ὡς γνωστὸν ἡ δύναμις τοῦ Συντάγματος ἀποτελεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ Λάκωνας. Εἰς παράκλησιν λοιπὸν τῶν ἀνδρῶν των ὑπέικοντες οἱ ἀξιωματικοί, παρακαλοῦν τὸν πλοίαρχον νὰ διέλθῃ ὅσον τὸ δυνατόν πλησιέστερον πρὸς τὴν ξηράν. Τούτου γενομένου τὸ ἀτμόπλοιον συρρίζει παρατεταμένως καὶ οἱ ἄνδρες ἐνθουσιασθέντες ἐπὶ τῷ ἀντικρύσματι τῆς πατρίδος γῆς, ἐκσπῶσιν εἰς ζητωκραυγὰς. Πολλοὶ καταγόμενοι ἀπὸ τὰ παράλια ἀναγνωρίζουν τὰ κτήματά των, τὰ χωρία των . . . Ἄλλοι ἔχοντες ἐκ τῶν προτέρων ἐτοιμάσῃ σημειώσεις ἐντὸς φιαλῶν, ρίπτουν αὐτὰς εἰς τὴν θάλασσαν. . .

Οἱ γενναῖοι ἐκείνοι μετὰ τόσας κακονυχίας καὶ στερήσεις, ἀλλὰ καὶ μετὰ τόσους θριάμβους διερχόμενοι ἔξωθι τῆς πατρικῆς γῆς δὲν νοσταλγοῦν. Δὲν λυποῦνται διότι δὲν δύνανται νὰ ἐξέλθωσι διὰ νὰ χαιρετίσωσι πρὸς στιγμήν τοὺς γονεῖς, τὰς συζύγους, τὰ τέκνα, τοὺς ἀδελφούς, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐπεθύμησαν καὶ θέλουν νὰ τοὺς σφίξωσι στὴν ἀγκαλιά των καὶ νὰ τοὺς συγχαρῶσι διὰ τὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἔργα των, ἔργα τὰ ὅποια ἐτίμησαν τὴν μεγάλην Πατρίδα ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερήφανον καὶ τετιμημένην ἰδιαιτέραν Πατρίδα των. Ἀπὸ τόσα στόματα οὐδὲ ἓν εὐρίσκεται νὰ ἐκφράσῃ λύπην διότι δὲν εὐρίσκεται εἰς τῆς γλυκιᾶς ἐκείνης ῥαχοῦλες, τῆς ὁποῖας ἀντικρύζουν ὑπερήφανοι ἀπὸ τοῦ ἀτμοπλοίου. Ἀναγνωρίζουν ὅτι δὲν εὐκαιροῦν ! Τὸ μέγα, τὸ ὑπέρτατον καθήκον τοὺς καλεῖ ἀλλαγῆς καὶ σπεύδουν ἐκεῖ ἐνθουσιώδεις. Ἄν καὶ γνωρίζουν ὅτι, πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς ἀναμένει ὁ ἔνδοξος ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς θάνατος, καὶ ὅτι ἐπομένως οὗτοι ἀντικρύζουν διὰ τελευταίαν φορὰν τὴν πατρῶαν γῆν, δὲν μελαγχολοῦν ! Ζητωκραυγάζουν ὅλοι ἀνεξαιρέτως καὶ θεωροῦν ὡς ὑψίστην εὐνοίαν τῆς μοίρας, τὸ ὅτι τοῖς ἐπεφύλασεν αὕτη νὰ ἴδουν διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ ἱερὰ ἐδάφη των. Ὡς ἄφθαστοι ἥρωες ! θὰ εὐρεθῇ ἄρα γε νέος Ὅμηρος ἢ νέος Ξενοφῶν νὰ ἐξυμνήσῃ καὶ ἀποθανατίσῃ τὰς ἀρετὰς σας, τὸ ἔργον σας ;

Τὴν πρωτὰν τῆς 14 Δ]βρίου ἀρχεται ἡ ἀποβίβασις εἰς Πρέβεζαν καὶ τὴν ἐπομένην πρωτὰν ἐπακολουθεῖ ἡ ἀναχώρησις διὰ τὸ θρυλλικὸν Μπιζάνι. Μὲ ἐσπερινὰς σταθμεύσεις εἰς Λοῦρον, Φιλιπιάδα, καὶ χάνι Κοκλέσι, τὸ Σύν]μα ἔφθασε τὴν ἐσπέραν τῆς 18 εἰς Κανέταν, καταυλισθὲν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὑψωμάτων τὰ ὅποια κατεῖχον τὰ τμήματα τῆς πρώτης γραμμῆς.

Λόγῳ τῶν ἀνταλλασσομένων εἰς τὰς προφυλακὰς πυροβολισμῶν, πολλαὶ βολίδες διερχόμεναι ὑπεράνω τῆς πρώτης γραμμῆς, πίπτουσιν εἰς τὰς ὀπίσω κοιλάδας καὶ ἐπιφέρουσιν ἀρκετὰς ἀπωλείας εἰς τὰς ἐφεδρείας. Τοιαῦται βολίδες αἱ ὅποια ἔχουσιν ἀποκληθῆ «πλανώμεναι» πίπτουσιν ἀρκετὰ εἰς τὸν τόπον τοῦ καταυλισμοῦ τοῦ Σύν]τος καὶ τραυματίζουν 4—5 ἄνδρας καὶ ἓνα ἀξιωματικόν. Τῆς πτώσεως τῶν πλανωμένων βολίδων ἐξακολουθούσης ἀναγκάζεται τὸ Σύν]μα ν' ἀλλάξῃ καταυλισμὸν καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ τὴν 21 Δ]βρίου ὀλίγον ἀνατολικώτερον τοῦ κεκαυ-

μένου χωρίου Θεριακίσι, τῶν λόχων τοποθετηθέντων ὀπίσω λιθίων μανδρῶν. Ἐκεῖ εὐρίσκεται ὁβίς τουρκικοῦ τοπομαχικοῦ μὴ ἐκραγείσα. Ταύτην οἱ ἄνδρες ἀποκαλοῦν «μωρό» πλὴν τὸ μωρὸ τοῦτο ἔχει τοιοῦτον βάρος, ὥστε δὲν καθίσταται δυνατόν νὰ μετακινήθῃ ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως 3—4 στρατιωτῶν.

Περὶ τὴν 9ην νυκτερινὴν ὥραν τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐγκαταστάσεώς τοῦ Συντάγματος εἰς τὸν νέον τοῦτον καταυλισμὸν καὶ μόλις οἱ ἄνδρες εἶχον κατακλιθῇ διὰ νὰ κοιμηθῶσιν, ἄρχεται σφοδρότατος τυφεκιοβολισμὸς εἰς τὰς προφυλακὰς, ἐνῶ ταῦτοχρόνως πλείσται πλανώμεναι βολίδες πίπτουσιν εἰς τὸν καταυλισμὸν. Εὐτυχῶς ὅτι οἱ ἄνδρες ἔσπευσαν νὰ συσπειρωθῶσιν ὀπίσω τῶν μανδρῶν καὶ οὕτω αἱ ἀπώλειαι δὲν ὑπερβαίνουν τοὺς 3—4 τραυματίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ δεκανεὺς Ν. Στρατηγὸς (τὸν ὁποῖον εἰδομεν εἰς τὴν μάχην τῶν Γιαντισῶν).

Λόγῳ τοῦ ἀνωτέρω παθήματος τὸ Σύν]μα ἀλλάσσει καὶ πάλιν τὴν πρωτὴν τῆς 22ας Δεκεμβρίου καταυλισμὸν, ἐγκατασταθὲν παρὰ τὸ χάνι τῆς Φτελιάς.

Τὴν 24 Δ]βρίου, τὴν ἀγίαν ταύτην ἡμέραν, εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπικρατεῖ εὐθυμία καὶ χαρὰ. Οἱ ἄνδρες τῶν λόχων ἐπισκέπτονται ἀλλήλους καὶ ψάλλουν τὰ Χριστοῦγεννα, ἀπευθύνοντες μετὰ τῶν διαφόρων εὐχάς. Προκειμένου τὴν ἐπομένην νὰ κοινωνήσωσιν ἅπαντες, ἀντὶ συσσιτίου τὴν ἐσπέραν δίδεται τσαῖ.

Λίαν πρωτὶ τῆς 25 Δ]βρίου κατασκευάζεται δι' ἀντισκῆνων ἱερὸν, πρὸ τοῦ ὁποίου ἱερουργεῖ ὁ ἱερεὺς τοῦ Συν]τος. Ἄπαντες προσεξάρχοντος τοῦ Συν]άρχου παρακολουθοῦσι τὴν ἱεροτελεστείαν μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας μεταλαμβάνουσιν.

Τῆς IV Μεραρχίας διαταχθείσης ν' ἀντικαταστήσῃ εἰς τὰς προφυλακὰς τὴν II τοιαύτην, τὸ 8ον Σύν]μα διὰ δύο ταγμάτων ἀντεκατέστησε τὸ 3ον Σύν]μα, τοῦ ἑτέρου τάγματός του ὀρισθέντος ὡς ἐφεδρείας τοῦ Συν]τος καὶ κατευθυνθέντος εἰς τὸ χωρίον Κοπάνι. Τὴν νύκτα ἀκούεται εἰς τὰς προφυλακὰς σφοδρότατος τυφεκιοβολισμὸς. Εἶναι ἀπὸ τὰς συνήθεις νυκτερινὰς ἐπιχειρήσεις, τὰς ὁποίας κατὰ σύστημα πλεον ἐκτελοῦσιν οἱ Τοῦρκοι νομίζοντες ὅτι διὰ τοῦ μέσου αὐτοῦ θὰ ἐκνευρίσωσι τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν. Τὴν ἐσπέραν ταύτην ὅμως ὁ τυφεκιοβολισμὸς λαμβάνει ἀσυνήθη ζωηρότητα. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οἱ Τοῦρκοι νομίσαν-

τες ὅτι λόγῳ τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων οἱ Ἕλληνες θὰ ἐπεδίδοντο εἰς διασκέδασιν καὶ θὰ εἶχον παρημελημένας τὰς θέσεις των, ἐπεχείρησαν διὰ ζωηρωτέρας καὶ πῶς ἐνεργείας νὰ διασπᾶσιν τὸν κλοιὸν διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς τοὺς περιβάλλει. Οἱ Ἕλληνες ὁμῶς ἐπιτελέσαντες τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα μὲ τὸ τυφέκιον ἀνὰ χεῖρας, ἴστανται εἰς τὰς θέσεις των ἄγρυπνοι καὶ ὑποδέχονται καταλλήλως τὰς ἀπέλπιδας προσπαθείας τοῦ μεγάλου ὑποδίκου, τοῦ ὁποίου ἡ ἡμέρα τῆς καταδίκης πλησιάζει.

Ὅσάκις ὁ καιρὸς ἐπιτρέπει, εἰς τὸ τάγμα τῆς ἐφεδρείας τὴν μὲν πρωτὰν ἐκτελοῦνται ὀλίγαι ἀσκήσεις, μετὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν παιδιαὶ εἰς τὰς ὁποίας μετὰ μεγάλης εὐχαριστήσεως λαμβάνουσι μέρος οἱ ἄνδρες.

Εἰς τὰς προφυλακάς, κατὰ λόγον ἐτίθετο εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ὁ εἰς οὐλαμός, ἐνῷ ὁ ἕτερος παρέμενε ὡς ἐνίσχυσις εἰς ἀπόστασιν 500 περίπου μέτρων ὀπίσω αὐτῆς, ἕτοιμος νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ πρώτου ἐὰν ἡ ἀνάγκη ἤθελε τὸ ἐπιβάλλῃ. Οἱ οὐλαμοὶ ἐνηλλάσσοντο ἀνὰ 24 ὥρας.

Ἡ παραμονὴ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἦτο λίαν κουραστική. Οἱ ἀντίπαλοι ὀπίσω λιθίνων τοίχων (μετερίζια) ἀπεῖχον μεταξύτων κατ' ἀπόστασιν ποικίλλουσαν ἀπὸ 400 — 1000 μέτρων, τῶν Τούρκων κατεχόντων κορυφὰς δεσποζούσας κατὰ τὸ πλεῖστον τῶν θέσεών μας. Τὴν ἐλαχίστην κίνησιν, τὴν ἐλαχίστην ὕψωσιν κεφαλῆς ὑπεράνω τῶν μετεριζίων, οἱ ἀντίπαλοι ὑπεδέχοντο ἀμοιβαίως διὰ πυροβολισμῶν, συνεπεία τῶν ὁποίων τὸ Σύν]μα εἶχε καθ' ἐκάστην ὑπὲρ τοὺς 10 ἐκτὸς μάχης. Ὡς ἐκ τούτου ἦσαν ἀμφοτέρω ὑποχρεωμένοι—ἰδίᾳ οἱ ἰδιοὶ μας εἰς τὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα εὗρισκοντο χαμηλότερον—νὰ παραμένωσι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν συσπειρωμένοι ὀπίσω τῶν μετεριζίων, πύσης μετακινήσεως καὶ τῆς διανομῆς τοῦ συσσιτίου ἀκόμη, ἐνεργουμένης τὴν νύκτα. Τὴν νύκτα ἐτοποθετοῦντο διπλοὶ σκοποὶ ἔμπρὸς εἰς μικρὴν ἀπόστασιν. Λόγῳ τοῦ πετρώδους τοῦ ἐδάφους δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ κατασκευὴ ἀντισκηνῶν καὶ οἱ ἄνδρες ὑπέφερον πολὺ κατὰ τὰς συχνοτάτας βροχὰς καὶ τὸ ψῦχος, ἀναγκαζόμενοι νὰ ρίπτωσιν ἀπλῶς τ' ἀντίσκηνα των ἐπὶ τῶν ὤμων των. Τὴν νύκτα δὲν ἠδύναντο ν' ἀνάψωσι φωτιές. Εἰς τὰ τμήματα τῆς ἐνισχύσεως (οἱ ὀπίσω εὗρισκόμενοι οὐλαμοὶ τῶν προφυλακῶν), ἡ ζωὴ ἦτο κατὰ πολὺν περισ-

σότερον ἀναπαυτική. Ἐστήνοντο σκηναί, ἡδύναντο νὰ κινηθῶσιν, ἡνάπτοντο φωτιές.

Αἱ κορυφαὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο αἱ προφυλακαὶ ἔστεροῦντο παντελῶς ὕδατος. Ὡς ἐκ τούτου τὸ μὲν συσσίτιον παρεσκευάζετο εἰς τοὺς πρόποδας καὶ μετεφέρετο κρῦον μέχρι τῶν λόχων, τὸ δὲ πρὸς πόσιν ὕδωρ ἐπίσης μακρόθεν διὰ βαρελίων μεταφερόμενον, διενέμετο εἰς τοὺς ἄνδρας μετὰ φειδοῦς!!.. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συγκρατήσῃ τις τὴν συγκίνησίν του καὶ νὰ μὴ αἰσθανθῇ ἰδιαιτέραν ὅλως Ἑθνικὴν ὑπερηφάνειαν, βλέπων τοὺς ἡρώας ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἀπὸ στιγμῆς εἰς ἄλλην διεκύβευον τὴν ζωὴν των, νὰ τάσσωνται εἰς γραμμὴν μετὰ θαυμασίας πειθαρχίας καὶ ὑπομονῆς, διὰ νὰ λάβωσι μὲ τὴν σειρὰν του ἕκαστος τὴν μερίδα ὕδατος, ἡ ὁποία ἐπὶ πλεόν ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἐπαρκής! Ὅσάκις ἔβρεχεν, ἡ ἔλλειψις ἀνεπληροῦτο δι' ὕδατος βροχῆς συλλεγομένου διὰ τῶν ἀντισκῆνων.

Ἡ διατροφή ὑπῆρξε καλή. Διενέμοντο ἐπίσης ἀρκετὸν κονιάκ τὸ ὁποῖον ἦτο θαυμάσιον θερμαντικόν. Ὁ ἱματισμὸς καὶ ἡ ὑπόδησις συνετηροῦντο καλῶς. Μάλλινα εἶδη διενέμοντο ἀρκετά.

Τὴν νύκτα πολλάκις οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ μετερίζια, ἀλλὰ πάντοτε συναντήσαντες ἀγρύπνους καὶ ψυχραίμους τοὺς φρουροὺς τούτων, δὲν ἐπετύγγανον παρὰ νὰ πληρώσωσι δι' ἀριθμοῦ τινος στρατιωτῶν των τὰς ἀποπείρας των αὐτάς. Κατόπιν πολλαπλῶν τοιούτων δοκιμῶν, ἔπαυσαν πλέον νὰ ἐξέρχωνται τῶν μετεριζίων των, ἔρριπτον ὅμως σχεδὸν καθ' ἑκάστην ἀπειρίαν πυροβολισμῶν καὶ βομβῶν ἀπὸ τὰ μετερίζια των. Ταῦτα μετεβάλλοντο εἰς ὑφαιστέια ἐξαιμουῖντα πῦρ καὶ σίδηρον, λίαν ἀκίνδυνα ὅμως λόγῳ τῆς ἐλλείψεως σκοπεύσεως. Ὁ κρότος τῶν τυφεκίων καὶ τῶν βομβῶν, πολλάκις ἐπαναλαμβανόμενος λόγῳ τῆς παραγομένης πολλαπλῆς ἡχοῦς καὶ ἡ θέα τῆς ὀφιοειδοῦς φωτεινῆς γραμμῆς τῆς κατὰ μῆκος τῶν ἐχθρικῶν μετεριζίων παρουσιαζομένης, παρεῖχον ἄγριον θέαμα ἐξόχως μεγαλοπρεπές. Ἡ κατάστασις αὕτη πολλάκις διήρκει ὑπὲρ τὴν ὥραν, ἐνίστε δὲ προὔκάλει καὶ τὴν ἐπέμβασιν τῶν ἀντιπάλων Πυρρῶν.

Ἄγνωστον ἐὰν διὰ τῆς ἀσκόπου αὐτῆς σπατάλης πυρομαχικῶν, οἱ Τοῦρκοι ἐπεδίωκον νὰ τρομοκρατήσωσιν ἢ ἐκνευρίσωσι

τοὺς Ἕλληνας. Ὅπως οὐδέποτε οὐδὲν ἐπέτυχον. Κατ' ἀρχὰς οἱ ἄνδρες μας ἀπῆντων εἰς τὸ πῦρ αὐτό· μετὰ ὅμως τὰς 2—3 πρώτας ἡμέρας ἐκ τῆς γραμμῆς τοῦ Συν)τος οὐδὲ ἐν φυσίγγιον ἐπιπτεν, ἐπὶ τῶν μετεριζίων μας ἐπεκράτη ἀπόλυτος ἡσυχία καὶ αἱ λόγχοι προτεταμέναι ἀνέμενον εἰς χεῖρας στιβαρὰς καὶ ψυχραῖμους, νὰ ὑποδεχθῶσι τοὺς Τούρκους ἐὰν ἤθελον τολμήσῃ νὰ πλησιάσωσιν Οὐδέποτε ὅμως ἐλαρουσιάσθη ἡ περίπτωσις αὐτή, καθάσον οἱ Τούρκοι ἐφαίνοντο ἀρκετὰ σωφρονισθέντες

Ἡ πρωτοχρονιά ἐωρτάσθη μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν μεγαλοπρέπειαν. Γλυκίσματα καὶ κονιάκ ἡγοράσθησαν ἐκ Πρεβέζης, οἱ στρατιῶται «τὰ εἶπαν» εἰς τοὺς ἀξιωματικούς των, εὐχαὶ δὲ ὑπὲρ ταχείας καὶ αἰσίας λήξεως τοῦ ἀγῶνος ἀπηνυθύνθησαν ἀμοιβαίως.

Περὶ τὴν 2 μ. μ. ὥραν τῆς 5 Ἰανουαρίου—παραμονῆς τῶν Φώτων—οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν οὐλαμῶν ἐνισχύσεων τῶν 3ου καὶ 12ου λόχων, παραπλεύρως ἀλλήλων κατηγλισμένων, βλέπουσιν οὐχὶ ἄνευ ἐκπλήξεως τὸν ἱερέα τοῦ Συν)τος πανοσιολογιώτατον Παντελεῖμονα Φωστίνην, νὰ ἔρχεται παρὰ τὴν ἀπὸ πρωΐας διαρκούσαν ραγδαιοτάτην βροχήν, ὅπως ἀγιάσῃ τοὺς ἄνδρας τῶν προφυλακῶν. Ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ἱερεὺς γνωρίζων ὅποιον θάρος καὶ ὅποιαν ἐνίσχυσιν θὰ μετέδιδεν εἰς τοὺς ἄνδρας τῶν προφυλακῶν τὸ ἄκουσμα τοῦ γλυκέως τροπαρίου τῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ ἀσπασμὸς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀπεφάσισε νὰ μὴ στερήσῃ τοὺς συναγωνιστάς του τῆς χαρᾶς αὐτῆς. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἀνωτέρω δύο λόχων μόλις εἶδον προσεγγίζοντα τὸν γλυκύτατον ἐκεῖνον ἱερέα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν ἐπιρροὴ ἦτο καταφανεστάτη, ἔσπευσαν εἰς τὰ ἀντίσκηνα φωνάζοντες «**παιδιὰ ὁ παππᾶς μας**». Οἱ ἄνδρες ἐξέρχονται μετὰ χαρᾶς καὶ συγκινήσεως ζωηρῶς ἐξωγραφισμένης εἰς τὸ πρόσωπόν των, κιβώτιον φυσιγγίων προσκομίζεται ἀμέσως, τοποθετεῖται ἐπ' αὐτοῦ κύπελλον πλήρες ὕδατος καὶ ἡ ἱερὰ τελετὴ ἀρχεται, τῶν ἀνδρῶν παρακολουθούντων μετὰ βαθυτάτης κατανύξεως.

Τὰς τάξεις τοῦ στρατεύματος διατρέχει ἡ φήμη ὅτι θὰ ἐκτελεσθῇ ἐπίθεσις πρὸς διάσπασιν τῆς Τουρκικῆς ἀμύνης καὶ κατάληψιν τῶν Ἰωαννίνων. Πάντες διακαῶς ἐπιθυμοῦν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιθέσεως ταύτης, καθόσον ἔχουν πεποίησιν ὅτι κατόπιν αὐ-

τῆς θὰ λήξωσιν αἱ κακουχίαι, ἐκεῖνοι δὲ οἱ ὅποιοι θὰ ἔχουν τὸ εὐτύχημα νὰ ἐπιζήσωσι θὰ εἰσέλθωσι νικηταὶ εἰς τὴν θρυλλικὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ ὄντες ἀσθενεῖς καὶ ἔχοντες ἀνάγκην νοσοκομιακῆς περιθάλψεως, δὲν ἀπομακρύνονται τῶν τάξεων τῶν, ἀλλὰ πιέζουσι τὰς δυνάμεις τῶν καὶ συγκρατοῦνται εἰς τὰς θέσεις τῶν, ἐπιθυμοῦντες νὰ μετάρχωσι τῆς ἀναμενομένης ταύτης ἐπιθέσεως.

Ἀπεφασίσθη ὀριστικῶς ὅπως μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ πρώτου δεκαημέρου τοῦ Ἰανουαρίου ἐκτελεσθῇ ἡ ἐναγωνίως πλέον ἀναμενομένη ἐπίθεσις. Ἄσασαι αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἐπιχειρήσεως κοινοποιηθεῖσαι πρὸ ἡμερῶν εἶναι γνωσταὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικούς, δὲν ὑπολείπεται δὲ εἰ μὴ ὁ καθορισμὸς τῆς ἡμέρας.

Τοῦ διοικητοῦ τοῦ I τάγματος ταγματάρχου Γ. Χριστοπούλου μεταφερθέντος ἀπὸ ἡμερῶν λόγῳ ἀσθενείας εἰς τὸ ἐσωτερικόν, τὸ I τάγμα κατετμήθη ὡς ἐνίσχυσις τῶν ἐτέρων δύο. Οὕτω οἱ μὲν 1ος καὶ 3ος λόχοι θὰ ἔδρων ὡς ἐφεδρεία τοῦ III τάγματος, οἱ δὲ 2ος καὶ 4ος ὡς ἐφεδρεία τοῦ II τοιούτου.

Ἡ 7 Ἰανουαρίου.— Κατόπιν ἐπανειλημμένων ἀναγνωρίσεων τοῦ Συν)χου, τῶν διοικητῶν ταγμάτων καὶ λόχων, εἰς τὸ ὄγδοον Σύν)μα εἶχον καθορισθῇ ὅλαι ἀνεξαιρέτως αἱ λεπτομέρειαι τοῦ τρόπου καθ' ὃν θὰ ἐνήργη τοῦτο, ὅταν θὰ ἐδίδετο ἡ διαταγὴ τῆς ἐπιθέσεως. Οὕτω ὅταν τὴν 5 πρωϊνὴν ὥραν τῆς 7 Ἰανουαρίου ἐδόθη ἡ διαταγὴ αὕτη, ὑπὸ τὸ σκότος τῶν πρωϊνῶν ὥρῶν, ἐν ἀπολύτῳ σιγῇ καὶ τάξει, ἤρχισεν ἡ ἐγκατάστασις τῶν διαφόρων τμημάτων εἰς τὰς θέσεις τῶν. Παρατάχθησαν εἰς τὴν γραμμὴν μάχης οἱ λόχοι οἱ ὅποιοι διὰ τοῦ πυρὸς θὰ ὑπεστήριζον τοὺς λόχους τῆς ἐφόδου, οὗτοι προσήγγισαν πρὸς τοὺς πρώτους ἔτοιμοι διὰ τὴν ἐξόρμησιν, ἐνεκατεστάθησαν πυκνότατοι οἱ σταθμοὶ ἀνταποκρίσεως, ὀργανώθησαν πάραντα οἱ σταθμοὶ ἐπιδέσεως.

Οὕτω τὴν 6,30' πρωϊνὴν τὸ ὄγδοον Σύν)μα ἦτο καθ' ὅλα ἔτοιμον διὰ τὴν ἐφόρμησιν. Ἄνδρες ἡθικοῦ ἰδανικῶς ἐξαιρέτου, στελέχη ἀποφασισμένα καὶ ἀμιλλώμενα τὶς πρῶτος, τὶς ἡρωϊκώτερον τοῦ ἄλλου, θὰ πέσῃ ὑπὲρ τῆς νίκης καὶ τῆς τιμῆς τῆς Πατρίδος.

Τὸ Σύν)μα διηρημένον εἰς δύο τομεῖς ἦτο παρατεταγμένον ὡς ἑξῆς ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ: Δεξιὸς τομεὺς ὑπὸ τὸν λοχαγ. Α. Πραντουναν· λόχοι 9ος (διοικητῆς ἀνθ)γὸς Σ. Παπουλᾶκος) καὶ ὁπίσω 1ος.

(ἀνθ)γὸς Ἀγ. Ἡρακλείδης) διὰ τὸν σύνδεσμον μετὰ τοῦ 9ου Συν)τος 3ος (ἀνθ)γὸς Γ. Φεσσόπουλος) καὶ ὀπίσω 11ος (ἀνθ)γὸς Ἡλ. Πολίτης) διὰ τὴν ἔφοδον 10ος (ἀνθ)γὸς Ι. Παπαπαναγιώτου) καὶ ὀπίσω 12ος (ἀνθ)γὸς Φ. Βῶκος) διὰ τὴν ἔφοδον. Ἀριστερὸς τομεὺς ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Γ. Μαστραπᾶν λόχοι 2ος (λοχαγὸς Ν. Χρυσόσπαθης), 5ος (ὑπ)γὸς Ι. Τζαβέλας), 6ος (λοχαγὸς Δ. Πετρίτης), 4ος (Λοχαγὸς Δ. Ζεγγίνης), 7ος (λοχαγὸς Μ. Μαυρομιχάλης) καὶ 8ος (ὑπ)γὸς Τ. Μοναστηριώτης).

Παρὰ τὴν ἀπὸ ἡμερῶν ἐξακολουθοῦσαν ἀδιακόπων βροχὴν, ἡ 7 Ἰανουαρίου εὐνοοῦσα τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε θιαμασία ἡμέρα, ἐπικρατήσαντος θαλπερωτάτου ἡλίου. Κατὰ τὴν διαταγὴν, τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Πεζικοῦ θὰ προηγήτο δραστηρίαι καὶ μακρὰ ἐνέργεια τοῦ Πυρ)κοῦ, ἀρχομένη τὴν 7ην ὥραν. Πάντες μὲ τὸ ὥρολόγιον εἰς τὰς χεῖρας ἀναμένουσι διὰ ν' ἀκούσωσι τὸν πρῶτον κανονιοβολισμόν, πλὴν ἡ 7 παρέρχεται καὶ οὐδὲν ἀκούεται. Ἀνησυχία διατρέχει τὰς τάξεις τῶν γενναίων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τόσων ἡμερῶν ἀναμένουσι νὰ ἐξωφλήσωσι τοὺς τελικοὺς λογαριασμούς των μὲ τοὺς Τούρκους. Ἡ ἀνησυχία αὕτη δὲν παρατείνεται ἐπὶ πολὺ διότι τὴν 7,30' ἀκούεται ὁ πρῶτος κρότος Ἑλληνικοῦ πυροβόλου. Κατὰ τὸ «ἀπὸ Θεοῦ ἄρχεσθαι» πάντες σταυροκοποῦνται καὶ συνοδεύουν τὴν πρώτην ὀβίδα τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης ἡμέρας, μὲ μυρίας εὐχάς.

Τὸν πρῶτον ἐκεῖνον κανονιοβολισμόν διεδέχθη δεύτερος, τρίτος καὶ κατόπιν πολλοί. Οἱ Τούρκοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἀπαντοῦν, μετὰ παρέλευσιν ὅμως τετάρτου τῆς ὥρας περίπου, ὅλα τὰ ἐχθρικά πυροβολεῖα ἀρχίζουσι λυσσώδες πῦρ καὶ ἡ μονομαχία τοῦ Πυρ)κοῦ συνεχίζεται μετὰ μεγίστης μανίας. Τὰ ἀντίπαλα Πεζικά δὲν κινοῦνται μὲν, ἀλλὰ τὸ πῦρ δὲν βραδύνει νὰ μεταδοθῇ καὶ εἰς αὐτά.

Τὴν 8,30' ἀκούεται ὁ συριγμὸς τῆς πρώτης ἐχθρικῆς ὀβίδος τῆς ἀποστελλομένης κατὰ τοῦ 8ου Συν)τος. Αὕτη λίαν εὐστοχος πίπτει ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ 3ου λόχου καὶ ἀφίνει ἄπνουν τὸν ἀνθ)γὸν αὐτοῦ Σ. Παράσχον. Τὴν ὀβίδα αὐτὴν διαδέχονται ἄλλαι, ἐνῶ τὸ πῦρ τοῦ Πεζικοῦ ἔχει λάβῃ μεγάλην ἔντασιν. Ὁ Πραντούνας δὲν συγκρατεῖται καὶ τὴν 9 ὥραν διατάσσει τὸν διοικητὴν τοῦ 12ου λόχου ἀνθ)γὸν Βῶκον, ὅπως ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ ἐνὸς οὐ-

λαμοῦ του (διμοιρῖται ἀνθ)στῆς Αἰμ. Δάλμαρ καὶ λοχίας Ν. Ἀσπιώτης) ριφθεὶ διὰ τῆς λόγχης κατὰ τῶν ἐχθρικῶν μετεριζίων. Τῶν τριῶν τούτων βαθμοφόρων ἡγουμένων, ὁ οὐλαμὸς ὡς περωτὸς κατέρχεται τὴν πλευρὰν τῆς χωριζούσης αὐτὸν ἀπὸ τοὺς Τούρκους χαράδρας καὶ ἀρχίζει ν' ἀνέρχηται πρὸς τὴν ἀντίθετον. Τότε ἐξορμᾷ καὶ ὁ ἕτερος οὐλαμὸς (ἔφ. ἀνθ)γὸς Εὐρ. Κωτσονόπουλος καὶ ἐπιλοχίας Ἀναστ. Γούνης), ἐνῶ ὁ 10ος λόχος ὑποστηρίζων αὐτοὺς κατ' ἀρχὰς διὰ τῶν πυρῶν του, τοὺς ἀκολουθεῖ μετ' ὀλίγον ἡγουμένου τοῦ Πραντούνα. Οἱ Τοῦρκοι βλέποντες τὰς κινήσεις ταύτας ἐκτελουμένας μετ' ἀκριβείας καὶ τόλμης, ἐκπλήσσονται ἀλλ' ἀναμένουσιν ἐπὶ τῶν μετεριζίων των. Σφοδρὰ πάλῃ στήθος πρὸς στήθος διεξάγεται, πολλοὶ πίπτουσιν ἐκατέρωθεν καὶ τέλος οἱ Τοῦρκοι τρέπονται εἰς φυγὴν. Ἀφήσας τοὺς οὐλαμοὺς Κωτσοноπούλου καὶ Καρασεβδᾶ ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς ὁ Πραντούνας, τίθεται ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ἐτέρων δύο οὐλαμῶν καὶ ἡγουμένων τῶν Πραντούνα, ἀνθ)γῶν Βώκου καὶ Παπαπαναγιώτου, ἀνθ)στῶν Α. Βλασσοπούλου καὶ Α. Δάλμαρ, λοχιῶν Δ. Μαρινάκη, Ν. Ἀπιώτη, Δ. Καβαλιέρου, Α. Στρατάκου, Δ. Χλέτζου, Ν. Πλουμίδου Γ. Μαυρομάτη καὶ ἄλλων γενναίων, ἐνεργεῖται σφοδροτάτῃ ἐπιθεσις κατὰ τῆς δευτέρας γραμμῆς τῶν Τούρκων. Νέος σκληρὸς καὶ ἐπίμονος ἀγὼν ἐκ τοῦ συστάδην διεξάγεται, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπικρατοῦν οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἥρωες ἐκδιώκοντες τὸν ἐχθρόν.

Δεξιώτερον τοῦ σημείου αὐτοῦ ὁ 11ος λόχος προχωρεῖ ἐπίσης, ἀλλὰ πολὺ βραδέως λόγῳ τοῦ σφοδροτάτου πυρὸς Πυρ)κοῦ τὸ ὁποῖον τὸν βάλλει πλαγίως καὶ τοῦ προξενεῖ πολλὰς ἀπωλείας. Ἀριστερώτερον τὸ II τάγμα συναντήσαν πολὺ μικροτέραν ἀντίστασιν καταλαμβάνει τὴν πρῶτην ἐχθρικὴν γραμμὴν εὐχερῶς, ἀλλὰ παρασυρόμενον ἀπὸ τὴν βραδεῖαν εἴσοδον τοῦ ἀριστερὰ εὐρισκομένου 11ου Συν)τος, ἀρκεῖται εἰς αὐτὸ χωρὶς νὰ δεικνύῃ πρόθεσιν μεγαλυτέρας προχωρήσεως, ἐνῶ ἐξ ἄλλου λόγῳ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους δὲν δύναται ἀπὸ τῆς θέσεώς του νὰ συντρέξῃ τὸν ἀγῶνα τῶν 10ου καὶ 12ου λόχων.

Οἱ Τοῦρκοι μεταφέροντες ἰσχυρὰς ἐνισχύσεις καὶ πολυβόλα ἐπὶ ὑψηλῆς κορυφῆς δεσποζούσης καὶ τῶν δύο θέσεων τὰς ὁποίας ἐγκατέλειψαν προηγουμένως, βάλλουσι λυσσώδως κατ' αὐτῶν ἐνῶ χάλαζα ὀβίδων ἀπὸ πάντων τῶν ἐχθρικῶν πυροβολείων τοὺς κα-

τακλύζει. Οἱ δύο ἑκείνοι ἡρωϊκοὶ λόχοι (10ος καὶ 12ος) εὐρίσκονται εἰς δυσχερεστάτην θέσιν. Ὁ Πραντούνας ζητεῖ ἐνισχύσεις ἀπὸ τὸ II τάγμα, διατάσσει τὸν 3ον λόχον ὅπως ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ σπεύσῃ εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἐξαπολύει τὸν Βῶκον μὲ ἕνα οὐλαμὸν ἰδικόν του καὶ ἕνα τοῦ 10ου λόχου, κατὰ τοῦ δ-χυρωτάτου ἐκείνου ἐχθρικοῦ σημείου. Οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι κυριολεκτικῶς μετὰ λύσεως ἐπιτεθέντες, ἐκτοπίζουσι τοὺς Τούρκους καὶ καταλαμβάνουσι τὴν σπουδαιοτάτην ἐκείνην κορυφήν. Τότε κατευθύνεται καὶ κατ' αὐτῆς λυσσῶδες πῦρ παντὸς πολεμικοῦ μηχανήματος, οὕτω δὲ αἱ δύο κορυφαὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο οἱ 10ος καὶ 12ος λόχοι μεταβάλλονται εἰς ἡφαίστεια....

Αἱ τάξεις τῶν γενναίων ἐκείνων ἀραιοῦνται σπυδαίως. Ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ 10ου λόχου (ἀνθ]γὸς I. Παπαπαναγιώτου διοικητῆς, ἔφ. ἀνθ]γοὶ K. Βασιλείου καὶ Π. Καρασεβδᾶς καὶ ἀνθ]στῆς Ἄ. Βλασσόπουλος) τραυματίζονται. Ἐκ τοῦ 12ου λόχου ὁ ἔφεδρος ἀνθ]γὸς Εὐρυπ. Κωτσονόπουλος φονεύεται, ὁ ἀνθ]στῆς Αἰμ. Δάλλαρ τραυματίζεται, ὁ διοικητῆς αὐτοῦ ἀνθ]γὸς Φ. Βῶκος ἐκσφενδονισθεὶς ὑπὸ ὀβίδος μεγάλου διαμετρήματος ἀναισθητεῖ διὰ τινα λεπτά. Οἱ λοχίαὶ N. Ἀσπιώτης, Δ. Χλέντζος, Γεοργουνέας, Καβαλιέρος καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὑπαξιωματικοὶ τίθενται ἐκτὸς μάχης. Ὁ στρατιώτης Προκόπιος Λιούνης κατατεμαχίζεται ἀπὸ βλήμα πυροβολικοῦ, ὁ ὑποδεκανεὺς Πέτρος Θαμπεκτριᾶκος πίπτει μὲ 13 βλήματα πολυβόλου.

Οἱ Τοῦρκοι δὲν παρακολουθοῦν ἀδρανεῖς τὴν κατάστασιν καὶ ἐκτελοῦν σφοδροτάτην ἀντεπίθεσιν κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Βῶκον τμημάτων τῶν καταλαβόντων τὴν ὑψηλὴν κορυφήν. Οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἄνδρες ἀμύνονται μετὰ λύσεως, ἀλλ' ἐν τέλει ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσι, τῆς σπουδαιοτάτης ἐκείνης θέσεως ἀνακαταληφθείσης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ λοχίας Ἀσπιώτης φέρων 4 τραύματα, πυροβολεῖ μέχρις ὅτου τὸν ἀποκάμουν διὰ λογχισμῶν. Ὁ λοχίας Χλέντζος φέρων δύο σοβαρὰ τραύματα, σώζεται χάρις εἰς τὴν ψυχραιμίαν του προσποιηθεὶς τὸν νεκρόν.

Ἡ κατάστασις διὰ τὰ λείψανα τῶν 10ου καὶ 12ου λόχων ἤτο κρισιμωτάτη, διότι οἱ Τοῦρκοι ἐφαίνοντο προπαρασκευαζόμενοι νὰ ἐπιτεθῶσι καὶ κατὰ τῆς ἐτέρας κορυφῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ταῦτα συνεκεντροῦτο. Τότε—1 μ. μ.—σπεύδει πρὸς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ὁ

5ος λόχος, ὁ ὁποῖος διὰ σφοδροτάτου πυρὸς βάλλει κατὰ τῶν κατὰ μάζας ἐξορμώντων Τούρκων, προξενῶν εἰς αὐτοὺς καταπληκτικὰς ἀπωλείας καὶ ἐξαναγκάσας αὐτοὺς νὰ καρφωθῶσιν εἰς τὰς θέσεις των. Ὁλίγον μετὰ τὸν 5ον καταφθάνει καὶ ὁ 2ος λόχος ὁ ὁποῖος τάσσεται εἰς τὴν γραμμὴν καὶ οὕτω ἡ κατεχομένη τοποθεσία ἐκασφαλίζεται ὑπὸ τῶν δύο αὐτῶν λόχων, τῶν λειψάνων τῶν 10ου καὶ 12ου ἀνασυντάσσομένων ὀλίγον ὀπίσω. Τὴν 2 μ. μ. καταφθάνει ἐκ τοῦ δεξιοῦ καὶ ὁ 3ος λόχος, διανύσας μεγάλην ἀπόστασιν, διελθὼν χαράδρας καὶ ὑπερβάς κορυφὰς ὑπὸ σφοδρὸν πῦρ Πυροβολικοῦ. Οὗτος συγκεντρωμένος ἀνέμενεν ὀπίσω τῆς γραμμῆς μάχης.

Ὁ Πραντούνας ἔλαβεν ἐπανειλημμένας διαταγὰς τοῦ Συν|τος νὰ μὴ σπεύδῃ, ἐφ' ὅσον τὰ παραπλεύρως του τμήματα δὲν φθάνουσιν εἰς τὸ ὕψος του. Ἀλλ' αὐτὸς δὲν συγκρατεῖται καὶ βλέπων ὅτι ἔχει εἰς χεῖράς του τρεῖς λόχους, θέλει νὰ ὀρμήσῃ ἐμπρός. Διατάσσει λοιπὸν τὸν διοικητὴν τοῦ 2ου λόχου νὰ προχωρήσῃ, ἀλλὰ λαμβάνει τὴν ἀπάντησιν ὅτι τοῦτο εἶναι ἀδύνατον.

—Καὶ ὅμως πρέπει νὰ προχωρήσωμεν. . . Μονολογεῖ πολὺ στενοχωρημένος ὁ Πραντούνας.

—Διατάξατε ποῦ θέλετε νὰ πάω ἐγώ. Ἐρωτᾷ ἐπεμβαίνων ἀπρόσκλητος καὶ χαιρετῶν στρατιωτικῶς ὁ διοικητὴς τοῦ 3ου λόχου.

—Βλέπεις τὴν βραχώδη ἐκείνην ράχην ἢ ὁποία δεσπόζει τῶν πέριξ; Εἶναι ἡ ράχης τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ ὁ 12ος λόχος. Ὅποιος τὴν ἐσπέραν θὰ κατέχῃ τὴν ράχην ἐκείνην, θὰ εἶναι ὁ νικητὴς. . . Λέγει προφανέστατα συγκεκινημένος διὰ τὴν προσφορὰν τοῦ λοχαγοῦ του ὁ ταγ|χης.

—Εἰς τὴν ράχην αὐτὴν θὰ εἶμαι ἐγώ μετὰ τοῦ λόχου μου ἐντὸς ὀλίγου. Ὑποστηρίξατέ με διὰ τῶν πυρῶν τῶν δύο αὐτῶν λόχων.

—Μπράβο σπῖθα μου. . . Ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις τοῦ Πραντούνα.

Ὁ ἀνθ|γὸς Γ. Φεσσόπουλος ἐχαιρέτησε καὶ πάλιν στρατιωτικῶς καὶ ἔσπευσεν εἰς τὸν λόχον του, ὅπου ἐγένετο ἡ ἐξῆς ἐποποιία. Εὐθὺς ὥς κατέστησε γνωστὴν τὴν ὑπόσχεσιν τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὸν ταγ|χην, ὁ ἐκ Γυθείου γενναῖος λοχίας Πότης (Παναγιώτης) Νικολόπουλος τὸν παρακαλεῖ νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ προ-

ηγηθῇ αὐτὸς μὲ τὴν διμοιρίαν του. Ὁ διοικητὴς τοῦ λόχου συγκατετέθη καὶ ὁ γενναῖος Πότης—ὅπως ἀπεκαλεῖτο εἰς τὸν λόχον,—εἰδοποιεῖ τὴν διμοιρίαν νὰ εἶναι ἐτοίμη διὰ νὰ ἐξορμήσῃ. Ἐνῶ αἱ ἄλλαι τρεῖς διμοιρίαι ἐκτελοῦν δρθστικώτατα πυρά, ὁ ἥρωϊκὸς λοχίας διατάσσει «Ἐμπρός» καὶ ἡ διμοιρία ἐγείρεται. . . . πλὴν οὐδὲ κατὰ βῆμα προφθάνει νὰ προχωρήσῃ. Ὁ ἥρως διοικητὴς τῆς Πότης Νικολόπουλος πίπτει νεκρὸς μὲ δέσμην βολίδων πολυβόλου εἰς τὴν κοιλίαν, πολλοὶ ἄλλοι στρατιῶται φονεύονται ἢ ταυματίζονται, ἐνῶ οἱ λοιποὶ διστάζουν πλέον νὰ προχωρήσωσιν καὶ μένουν εἰς τὰς θέσεις των. Ἡ θέσις εἰς τὴν ὁποίαν εὗρίσκεται ὁ 3ος λόχος θερίζεται ἀπὸ τὰς βολίδας. Ἡ στιγμή εἶναι κρισιμωτάτη, ἀλλ' ἡ ἔφοδος πρέπει νὰ γίνῃ, ἡ διαταγὴ τοῦ ταγ|χου πρέπει νὰ ἐκτελεσθῇ. . . .

—Νὰ προχωρήσω ἐγώ, μὲ τὴν διμοιρίαν μου ; ἔρωτᾷ ὁ ἐκ Κορινθίας λοχίας τῆς Σχολῆς ἐφέδρων Χριστόφορος Τριανταφύλλου.

—Ὅχι ! Θὰ προχωρήσω ἐγώ. Σὺ θὰ μὲ ἀκολουθήσῃς μόλις φθάσω εἰς τὴν χαράδραν, σεῖς (αἱ ἄλλαι δύο διμοιρίαι) θὰ μᾶς ὑποστηρίξηται διὰ τῶν πυρῶν σας καὶ θὰ σπεύσητε πρὸς ἡμᾶς μόλις ἀνέλθωμεν ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς τοποθεσίας. Ἀπήντησεν ὁ διοικητὴς τοῦ λόχου.

Ἀναλαβὼν ὅθεν τὴν διοίκησιν τῆς διμοιρίας τοῦ φονευθέντος ἀνθ|γοῦ Παράσχου, τὴν εἰδοποιεῖ νὰ εἶναι ἐτοίμη καὶ διατάσσει «Ἐμπρός». Εἶναι ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐγένετο τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες βάλλουν μανιωδῶς, ἐνῶ ἡ ἥρωϊκὴ διμοιρία μὲ τὴν λόγχην ἐπὶ τοῦ ὅπλου καὶ ἐν ἀλλαλαγμοῖς ἐξορμᾷ. . . Διατρέχει ἐν πάσῃ δυνατῇ ταχύτητι τὴν θεριζομένην ζώνην, καὶ φθάνει εἰς τὴν μεταξὺ τῆς θέσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς βραχῶδους ράχews ἀπυρόβλητον χαράδραν. Ἐκεῖ οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι μετρῶνται καὶ εὗρίσκονται δέκα ὀκτὼ στρατιῶται, οἱ λοχίαί Ν. Ἀποστολᾶκος καὶ Θ. Κατσίχτης καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ λόχου. Ἐν τούτοις πολλοὶ περισσότεροι ἐξώρμησαν ἐκ τῶν μετεριζών, ἐπιχειρήσαντες ν' ἀκολουθήσωσι τὴν διμοιρίαν.

Μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἑτέρα δρᾶξ ἡρώων σπεύδει πρὸς τὴν χαράδραν. Ὁ διοικητὴς τοῦ λόχου τὴν ὑπεδέχθη καὶ τὴν ἐνθαρρύνει φωνάζων «μπράβο παιδιά», ἐνῶ οἱ ὀλίγοι περὶ τοῦ ζητωκραυ-

γάζουν τούς κατερχομένους. Ἦσαν περὶ τοὺς 20 ἄνδρες ὑπὸ τὸν λοχίαν Κυριαζήν, ἀνήκοντες εἰς τὴν διμοιρίαν τοῦ Τριανταφύλου. Ὁ διοικητὴς τοῦ λόχου ἐκπλήσσεται διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ διμοιρίτου, προμαντεύει ὅτι καλὸν τι συνέβη καὶ ἐρωτᾷ μὲ ἀγωνίαν :

—Ποῦ εἶναι ὁ διμοιρίτης σας;

—Ἐσκοτώθη καὶ πάνω μαζὺ μὲ ἄλλα παιδιὰ κύριε λοχαγέ...

Ἰδὸν ὁ τρίτος πλέον διοικητὴς διμοιρίας ποῦ ἔχει φονευμένον τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ 3ος λόχος. Ὁ διοικητὴς του μετὰ δυσκολίας συγκρατεῖ τὴν συγκίνησίν του, λυσσᾷ, ὀρλίζεται νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τῶν ἀνδρῶν του καὶ κανονίζει τὰ τῆς ἐφόδου διὰ τῆς λόγχης. Οἱ 40 ὅμως ἄνδρες τοὺς ὁποίους τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἶχεν εἰς χεῖράς του παρ' ὅλην τὴν ἀποφασιστικότητά τὴν ὁποίαν ἐξωτερίκευον, ἦτο ζήτημα ἂν θὰ κατάρθουν νὰ ἐκτοπίσωσι τὸν ἐχθρὸν καὶ ἰδίᾳ νὰ κρατήσωσι μετὰ τοῦτο τὴν σπουδαιότητὴν ἐκείνην τοποθεσίαν. Παραγγέλλει ὅθεν μὲ τὸν λοχίαν Κυριαζήν πρὸς τὸν Πραντούναν, ὅπως καταβάλλῃ πᾶσαν προσπάθειαν διὰ νὰ ὠθήσῃ πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὰς ἄλλας δύο διμοιρίας του καὶ τὸν ἐνισχύσῃ καὶ δι' ἄλλων τμημάτων, διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ κρατήσῃ τὴν κυριευθεσομένην τοποθεσίαν.

Ὁ ἴδιος ἡγούμενος μετὰ τῶν λοχιῶν Ἀποστολάκου καὶ Κατοίχτη τῆς τεσσαρακοντάδος ἐκείνης ἡρώων, ὀρμᾷ κατὰ τῆς ἐχθρικῆς τοποθεσίας. Οἱ στρατιῶται μὲ τὴν λόγχην προτεταμένην ἐπιτίθενται ἀκάθετοι καὶ ζητωκραυγάζοντες. Οἱ Τούρκοι δὲν ἔσχον τὸ θάρρος νὰ τοὺς ἀντικρύσωσιν ἐπὶ τῆς θέσεώς των καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν... Δὲν τρέπονται ὅμως ὅλοι, δεκαπεντὰς Ἀράβων μὲ ἀπαίσιον μαῦρον πρόσωπον ἀναπηδᾷ ὀπίσω τῶν μετεριζίων καὶ προτείνει τὴν λόγχην... Τίθεται εὐθὺς εἰς ἐνέργειαν ἡ λόγχη τοῦ στρατιώτου καὶ τὸ πιστόλιον τοῦ ἀξιωματικοῦ ἐν διαστήματι δευτερολέπτων τινῶν ἡ ἐχθρική τοποθεσία ἐκκαθαρίζεται.. Οἱ Τούρκοι τρέχουσι κατατρομαγμένοι, ἐνῶ ἡ ἡρωϊκὴ ἐκείνη δρᾷς τοὺς καταδιώκει διὰ τῶν πυρῶν της...

Ἡ κυριευθεῖσα τοποθεσία ἦτο ὑψίστης σπουδαιότητος, ἀλλὰ δὲν κατείχετο πλέον παρὰ ἀπὸ τριακοντάδα ἡρώων. Τὸ τοιοῦτον ἐμβάλλει εἰς ἀνησυχίαν τὸν διοικητὴν τοῦ 3ου λόχου, ὁ ὁποῖος θεωρῶν ὡς ἀναπόφευκτον μίαν ἀντεπίθεσιν τῶν Τούρκων παραγγέλλει ἐκ νέου διὰ τοῦ στρατιώτου Κομπότη εἰς τὸν διοικητὴν

τοῦ τάγματος, ὅπως τοῦ ἀποστείλῃ τὰς ὑπολοιπομένας δύο διμοιρίας του. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς δεσποζούσης ἐκεῖνης τοποθεσίας, ὁ λόφος ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξώρμησεν ὁ 3ος λόχος δὲν ὑφίστατο τὰ πρῶτα δαιμονιώδη πυρά, πάντοτε ὅμως ἐβάλετο δραστικῶς. Ὁ Πραντίννας ἀναγνωρίσας τὴν ἀνάγκην τῆς ἀμέσου ἐνισχύσεως τῶν ὀλίγων ἐκείνων τοῦ 3ου λόχου, σπεύδει πρὸς τὰς ὑπολοιπομένας διμοιρίας του καὶ προωθεῖ τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν, ἱστάμενος ὄρθιος ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ δεικνύων διὰ τῆς χειρὸς τὸν ἐμπρὸς εὐρισκόμενον λοχαγόν των. Οὗτος πάλιν μὲ τὸ πηλίκιον εἰς τὴν χεῖρα, δεικνύει τὸν ὑποχωροῦντα ἐχθρόν... Τὸ παράδειγμα τῶν δύο ἐκείνων ἀξιωματικῶν ἠλεκτρίζει τοὺς στρατιώτας καὶ ἡ ὑπὸ τὸν γενναῖον λοχίαν Ἀθ. Σακελλαρίου (τὸν ὁποῖον εἶδομεν εἰς τὴν μάχην τῶν Γιανιτσῶν) διμοιρία, παρασύρουσα καὶ ἐλαχίστους ὑπολειφθέντας τῶν δύο προηγηθεισῶν, σπεύδει πρὸς τὸν λοχαγόν της, ὁ ὁποῖος ἐνισχύετο ἀρκούντως σοβαρῶς πλέον.

Μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς ἀπωλείας οὐδὲ δευτερολέπτων, ὁ διοικητὴς τοῦ λόχου διαθέτει καταλλήλως ἐπὶ τῆς κατακτηθείσης ράχεως τὰ συγκεντρωθέντα λείψανα τῶν τριῶν διμοιριῶν του καὶ καταδιώκει διὰ δραστικῶν πιρῶν ὑποχωρούσας πανικοβλήτους ἐχθρικάς μάζας. Ἀλλ' ἡ ράχis αὕτη ἄρχεται βαλλομένη δραστικῶς ὑπὸ πυρῶν Πεζικοῦ καὶ πολυβόλων τοποθετημένων ἐπὶ ἐπικαίρων θέσεων. Τῶν πυρῶν τῶν πολυβόλων τούτων ὄντων ἀρκούντως εὐστόχων αἱ βολίδες διέρχονται ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν τόσον πλησίον, ὥστε ἀντιλαμβάνεταιί τις τὴν κατὰ πλάτος κίνησιν τῶν βολίδων καὶ νομίζει ὅτι στερεόν τι πρᾶγμα κινεῖται ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν του. Οἱ ἄνδρες βάλλουν διαρκῶς, ἀλλὰ καὶ θερίζονται τῶν ἀπωλειῶν αὐξανομένων ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν.

Ἡ ὥρα εἶναι 4 περίπου ὅποτε ἄρχεται ἐκδηλουμένη ἔλλειψις φυσιγγίων. Τῆς ἀποστολῆς τοιούτων μὴ καταστάσης ἐφικτῆς, οἱ βαθμοφόροι τοῦ λόχου περισυλλέγοντες διανέμουνσι τὰ φυσίγγια τῶν φονευμένων καὶ τραυματιῶν.

Εἰς μίαν στιγμήν θεᾶται μεταβαίνουσα πρὸς τὰ ἐκεῖ ἡ ὑπὸ τὸν Ναυπάκτιον μυθικὸν ἥρωα ἀνθ' ἃν Βασ. Δελοῦδαν διμοιρία πολυβόλων. Ὁ ἐνθουσιώδης διοικητὴς της προηγεῖται ἀκολουθούμενος ὑπὸ τινων ἀνδρῶν του φερόντων ἕν πολυβόλον ἐπὶ τῶν ὤμων. Οἱ Τοῦρκοι ἀντιληφθέντες φαίνεται τὴν μεταφορὰν

τῶν πολυβόλων βάλλουσι διὰ πυροβολικοῦ. Ἐν τούτοις μετ' ὀλίγον ἔξορμα ἕτερος στρατιώτης φέρων ἐπὶ τοῦ ὤμου πολυβόλον καὶ τρέχων διὰ νὰ κατέλθῃ ταχέως τὴν κλιτύν. Μία ὄβις πίπτει κυριολεκτικῶς παραπλευρῶς του καὶ ὁ γενναῖος στρατιώτης θεᾶται πρὸς στιγμὴν κλονιζόμενος, πλὴν πάραυτα συνεχίζει δρομαίως τὴν κἀθοδὸν του μὲ τὸ πολύτιμον μηχανήμα ἐπὶ τῶν ὤμων. «Τὸ νοῦ σου στὸ πολυβόλο» τοῦ φωνάζουν ὁ Λελούδας καὶ ὁ Φεσσόπουλος. Ὁ γενναῖος στρατιώτης τοῖς ἀπαντᾷ, παραδίδων τὸ πολυβόλον εἰς τὸν διοικητὴν του.

Οἱ Τοῦρκοι φαίνονται πλέον φεύγοντες κατὰ μεγάλας μάζας καὶ τρεπόμενοι πρὸς τὰ Ἰωάννινα . . . Ὁ Λελούδας * τοποθετεῖ τὰ πολυβόλα του μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τοῦ λόχου, τραγουδῶν δὲ χειρίζεται αὐτὸς μὲν τὸ ἓν ὃ ὑπαξιωματικὸς του τὸ ἕτερον καὶ οὕτω ἀμφοτέρω τὰ πολυβόλα ἀποστέλλουν χάλαζαν βολίδων. Οἱ Τοῦρκοι ἀπαντοῦν δραστηρίως κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ πολυβόλων, εἶτα δὲ διὰ πυροβολικοῦ. Ἡ τελεία ἐπισήμανσις τὴν ὁποίαν ἔχουν κάμει, τοῖς ἐπιτρέπει λίαν εὐστοχον βολὴν καὶ οὕτω ἡ πρώτη ὄβις πίπτει 3—4 μέτρα πρὸ τοῦ ὑπὸ τοῦ Λελούδα χειριζομένου πολυβόλου. Ταῦτοχρόνως ἐπακολουθεῖ δευτέρα, τρίτη καὶ τέλος πολλὰί λίαν εὐστοχοὶ ὀβίδες. Προέρχονται αὗται ἀπὸ βαρὺ πυροβολικόν, ὃ δὲ φοβερὸς κρότος τὸν ὁποῖον παράγουν κατὰ τὴν ἔκρηξίν των ἐπὶ τῶν βράχων ἐκείνων, ἐμποιεῖ τῷ ὄντι φοβίαν. Ὁ διοικητὴς τοῦ 3ου λόχου διακρίνει ὅτι ἡ κατάστασις εἶναι πολὺ κρίσιμος καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν τὴν ὁποίαν ἐφήρμοσεν εἰς τὰ Γιαννιτσα, συνιστᾷ εἰς τὸν Λελούδαν νὰ παύσῃ πρὸς στιγμὴν τὰ πυρὰ του. Ταῦτοχρόνως μία ὄβις ἐκκραγεῖσα εἰς ἀπόστασιν 2—3 βημάτων ὀπίσω τῶν ἀνδρῶν καὶ 5—6 βημάτων δεξιᾷ τοῦ διοικητοῦ τοῦ Λόχου, θρυμματίζει τοὺς πόδας ἐνὸς στρατιώτου, καταμαλῶπιζει ἑτέρους 4—5 καὶ τραυματίζει αὐτὸν ἐλαφρῶς εἰς τὸ δεξιὸν γόνυ. Μετὰ τὴν παῦσιν τῶν πυρῶν τῶν πολυβόλων, οἱ Τοῦρκοι ἐπεμήκυναν τὴν βολὴν των.

Ἀλλὰ διατὶ ὁ διοικητὴς τοῦ τάγματος ἀπέστειλε μόνον τὴν μίαν διμοιρίαν τοῦ 3ου λόχου; Ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως ἀντιγράφομεν τὴν ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐκθέσει του περιλαμβανομένην

* Ὁ ἥρως αὐτὸς ἐφονεύθη κατὰ τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ Μπιζανίου τὴν 20 Φεβρουαρίου 1913 διοικῶν τὰ πολυβόλα του καὶ τὰ λείψανα τοῦ 3ου λόχου.

σχετικὴν περικυπὴν, τὴν ἀποτελοῦσαν ἰδιαιτέραν τιμὴν διὰ τὸν ζῶν λόχον ὃ ὁποῖος παρὰ τὰς σκληροτάτας δοκιμασίας τὰς ὁποίας μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἶχεν ὑποστῆ, ἐκρίθη κατὰλληλος ὅπως διὰ διμοιρίας του πρὸ ὀλίγου σκληρῶς δοκιμασθείσης (λοχίου Νικολοπούλου) ἐμψυχώσῃ ἄλλους. Ἡ περικυπὴ ἔχει ὡς ἐξῆς : «... Ἐγὼ δὲ ἀναρπάσας μίαν διμοιρίαν τοῦ ζῶν λόχου **ἀκμαιοτάτου εἰς ἡθικὸν** ἐφορμῶ μετ' αὐτῆς πρὸς τὰς ἄνω ρηθείσας δύο νεκρὰς τέως εἰς ἡθικὸν διμοιρίας τοῦ... λόχου καὶ रिπτόμενος πρὸ αὐτῶν ἐνθαρρύνω τοὺς πάντας».

Ἦρχισε πλέον νὰ ἐπέρχηται ἡ νύξ, ὅποτε εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ζῶν λόχου κατεχομένην κορυφὴν σπεύδει ὁ διοικητὴς τοῦ τάγματος, διὰ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ διοικητοῦ τοῦ λόχου ὡς πρὸς τὸν διακανονισμόν τῶν ληφθησομένων μέτρων ἀσφαλείας. Ὁ λόχος ἀποδίδων δικαίαν τιμὴν εἰς τὸν γενναῖον διοικητὴν τοῦ τάγματος τὸν χειροκροτεῖ ἅμα τῇ προσελεύσει του... Οὗτος διέταξεν ὅπως κατασκευασθῶσιν ἐκ τοῦ προχείρου μετερίζια, καθ' ὅσον οὔσης λίαν προκεχωρημένης τῆς θέσεώς του ἀπὸ τῆς λοιπῆς παρατάξεως δὲν θὰ ἐπροχώρῃ ἄλλο. Τότε μετὰ τοὺς τόσους κόπους τῆς ἡμέρας οὐδεὶς ἀναπαύεται καθότι ἡ διακομιδὴ τῶν τραυματιῶν πρὸς τὰ ὀπίσω, ἡ μεταφορὰ καὶ διανομὴ φυσιγγίων καὶ ἡ κατασκευὴ μετερίζιων, ἀπαιτοῦν τὴν διαρκὴ ἐργασίαν τῶν ὑπολειφθέντων ἡρώων τοῦ ζῶν λόχου.

Ἡ δρᾶσις τοῦ ὀγδόου Συντάγματος κατὰ τὴν 7 Ἰανουαρίου 1913 ὑπῆρξεν ἐξόχως ἡρωϊκὴ, εἶναι δὲ ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ περιγραφῇ. Διεξήγαγε πολλοὺς ἀγῶνας ἐκ τοῦ συστάδην, οἱ ἥρωές του ἐπολέμησαν σῶμα πρὸς σῶμα μετὰ τὸν ἐχθρόν, πλέον δὲ ἢ ἅπαξ ἡ λόγχη τοῦ στρατιώτου καὶ τὸ πιστόλιον τοῦ ἀξιωματικοῦ ἔλαβον τὸν λόγον. Οἱ ἀποτελέσαντες τὸ ὄγδοον Σύνταγμα κατὰ τὴν ἀξιοσημειώμενον ἐκείνην ἡμέραν, παρέστησαν πρὸ σκηνῶν ἀφαντάστως τραγικῶν, πρὸ δραμάτων σπαρακτικῶν καὶ φρικαλέων, πρὸ ἀνθρωποσφαγῆς ἀγρίας. Ἡ μέθη τοῦ ὑψηλοῦ Πατριωτισμοῦ καὶ τῆς ποιήσεως, ἐκσπᾷ ἐκατέρωθεν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῶν ἀγριωτέρων ἐνστίκτων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Τὸ μῖσος τῶν δύο προαιωνίων ἐχθρῶν φυλῶν, ἐκδηλοῦται εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν καὶ ἐπακολουθεῖ σπαραγμὸς σαρκῶν ἀνηλεὲς καὶ φρικιαστικός,

οἰμωγαί, ὕβρεις, ἀραί καὶ ἰαχαί εἰς τρεῖς γλώσσας (Ἑλληνικὴν, Τουρκικὴν, Ἀλβανικὴν). . . .

Τὴν δρᾶσίν του ὅμως αὐτὴν τὸ ὄγδοον Σύν)μα ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριβά. Ὑπερεκατὸν φονευμένοι ἐν οἷς τρεῖς ἀξιωματικοὶ (ἐφεδροὶ ἀνθ)γοὶ Σ. Παράσχος, Ε. Κωτσονόπουλος καὶ Η. Καρακαλός), ὑπερτριακόσιοι τραυματαῖοι ἐν οἷς ἑννέα ἀξιωματικοὶ (ἀνθ)γοὶ Ι. Παπαπαναγιώτου, Γ. Φεσσόπουλος, Ν. Συμεών, Κ. Βασιλείου, Β. Γεννηματᾶς, Π. Καρασεβδᾶς, Δ. Ἀνδριανόπουλος, ἀνθ)σταὶ Α. Δάλαρ, Α. Βλασσόπουλος), ὑπῆρξαν τὰ εὐγενῆ θύματά του. Οἱ λόχοι 3ος, 10ος καὶ 12ος ὑπῆρξαν οἱ περισσότερον δοκιμασθέντες. Οἱ διοικηταὶ λόχων—πλὴν τοῦ 12ου—καὶ ἅπαντες οἱ διοικηταὶ διμοιριῶν ἐφονεύθησαν ἢ ἐτραυματίσθησαν. Ἡρξισαν τὸν ἀγῶνα μὲ 170 ἄνδρας καὶ τὰ λείψανά των τὴν ἐσπέραν δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 70. Τὸ Σύν)μα εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μεριμνήσῃ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τῶν λόχων αὐτῶν.

Ἀνέκδοτα.—Ὑπῆρξε τοιαύτη ἡ δρᾶσις τοῦ στρατοῦ μας κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην ἡμέραν, ἐξετελέσθησαν τοσαῦται καὶ τοιαῦται ἥρωϊκαὶ πράξεις ἐπὶ τῆς Μανωλιάσσης καὶ τῆς Ἀετορράχης, ὥστε νὰ εἶναι δυσχερεστάτη ἡ διάκρισις τινῶν μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς των ὡς ἀνεκδότων. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἀποτελεῖ διὰ τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν ἐν μέγα ἀνέκδοτον.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὄγδοον Σύν)μα δύναται τις ἀδιστάκτως ν' ἀποφανθῇ, ὅτι ἅπαντες οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνεδείχθησαν ἥρωες. Ὑπῆρξαν τόσον ἐλάχιστοι οἱ κατὰ τινὰς στιγμὰς λιποψυχήσαντες, ὥστε οὐδόλως δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀποδοσάντων τὸ μεγαλειῶδες ἐκεῖνο ἔργον τοῦ ὀγδόου Συν)τος κατὰ τὴν 1 Ἰανουαρίου. Κρίνομεν ἐν τούτοις ἀπαράιτητον ν' ἀναφέρωμεν ἐπεισόδιά τινα λαβόντα χώραν ὀλίγον πρό, κατὰ, ἢ μετὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην ἡμέραν, διὰ νὰ κατανοηθῇ εἰς ποῖον σημεῖον εἶχεν ἐξιχθῇ ἡ μεταξὺ τῶν βαθμοφόρων ἄμιλλα γενναιότητος, ἢ μεταξὺ ὅλων τῶν βαθμίδων τῆς ἱεραρχίας ὑπάρχουσα ἀμοιβαία ἀφοσίωσις καὶ ὁ ἥρωϊσμός ἀπάντων ἐν γένει.

1ον.—Τινὲς τῶν διοικητῶν λόχων ἐλάβανον μέρος εἰς τὴν 24ωρον ὑπηρεσίαν τῆς πρώτης γραμμῆς. Οἱ ἄνδρες τοῦ 3ου λόχου διὰ νὰ ἐξωτερικεύσωσι τὴν πρὸς τὸν διοικητὴν των ἀγάπην

των, κατεσκεύασαν εἰς ἀπόστασιν 3—4 βημάτων ὀπίσω τῶν μετεριζίων χαμηλὸν περίφραγμα, τὸ ὁποῖον σκεπασθὲν διὰ δύο ἀντισκήνων ἀπετέλεσε θαυμάσιον καὶ εὐρύχωρον οἰκίσκον. Τοῦτον προσέφερον εἰς τὸν διοικητὴν των. Οὕτως τὸν ἐδέχθη εὐχαρίστως, ἀλλὰ καὶ διὰ ν' ἀποδώσῃ τὴν φιλοφρόνησιν ἐνῶ παρέμενεν εἰς αὐτὸν κατὰ τὰ 24ωρα τῆς ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ ὑπηρεσίας του, τὸν μετέβαλεν εἰς κέντρον θερμάνσεως τῶν ἀνδρῶν του καὶ τὸν ἀπεκάλεσε «παργῶνι» τοῦ λόχου. Κατασκευασθείσης μικρᾶς ἐστίας εὐρίσκετο διαρκῶς ἐπ' αὐτῆς χύτρα εἰς τὴν ὁποίαν τὴν νύκτα ἔβραζε πάντοτε τσάϊ. Ἄνὰ ἐν κύπελον τοιοῦτου ἐλάμβανον οἱ ἄνδρες πρὶν μεταβῶσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σκοποῦ καὶ μετὰ τὴν ἔξ αὐτῆς ἐπάνοδον, ὅποτε καὶ ἐθερμαίνοντο ἢ ἐστέγωνον μετὰ τὴν βροχὴν.

2ον.—Ὁ διοικητὴς τοῦ 3ου λόχου καὶ ὁ ἐκ Λακωνίας ἔφ. ἀνθ) γὸς Βασίλειος Γεννηματᾶς, ἐκτὸς πολεμικῆς ἐνεργείας ἦσαν ἄριστοι φίλοι. Εὐθὺς ὥς ἐπέκειτο ἢ ἤρχιζε πολεμικὴ τις ἐνέργεια, οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνδρες ἤριζον τὶς θὰ φανῇ γεναιότερος. Ἀποτέλεσμα ἀναλόγου ἔριδος κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς εἰς τὰς προφυλακὰς τῆς Μανωλιάσσης ἐγκαταστάσεως τοῦ λόχου, ὑπῆρξεν ἡ ἔξ αὐτοῦ ἀπομάκρυνσις τοῦ Γεννηματᾶ μετὰ βαρείας ποινῆς. Οὕτως ἐρωτηθεὶς περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἐκ τοῦ 3ου λόχου ἀπομακρύνσεώς του ἀπήντησεν: «**Εἰς λόχος ἦτο πολὺ μικρὸς διὰ τὰ περιλάβῃ δύο φιλοδοξίας τόσον μεγάλας, ὅσον ἡ ἰδική μου καὶ ἡ τοῦ Φεσσσπούλου**».

3ον.—Ὁ ἐκ Ναυπλίου ἑφεδρὸς ἀνθυπολοχαγὸς 12ου λόχου Εὐρυπίδης Κωτσονόπουλος, πύσχων ἀπὸ ἡμερῶν καὶ πυρέσσων σφοδρῶς τὸ ἀπόγευμα τῆς 6 Ἰανουαρίου, λαμβάνει εἰσιτήριο διὰ τὸ Νοσοκομεῖον καὶ ἐτοιμάζεται διὰ ν' ἀπέλθῃ τὴν πρωτῆν. Τὴν νύκτα ἔρχεται ἡ διαταγὴ διὰ τὴν ἐπίθεσιν καὶ ὁ Κωτσονόπουλος μὲ πυρετὸν 39 βαθμῶν ἐπιμένει νὰ παραμείνῃ εἰς τὸν λόχον. Ὁ διοικητὴς τοῦ λόχου τὸν ἐξορκίζει νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Νοσοκομεῖον καὶ ἐκεῖνος ἀπαντᾷ: «Τὶ λὲς λοχαγέ μου; Εἶναι δυνατόν νὰ λείψῃ ὁ Κωτσονόπουλος ἀπὸ τῆς σημερινῆς χαρᾶς;»

Ἡ μάχη ἄρχεται. Ὁ 12ος λόχος ἐκτελεῖ τὰς ἡρωϊκὰς ἐκείνας ἐφόδους διὰ τῆς λόγχης καὶ ὁ Κωτσονόπουλος ἡγούμενος τῆς διμοιρίας του λαμβάνει διαμπερὲς τραῦμα τῆς κεφαλῆς. Ὁ λοχαγὸς

του τὸν βλέπῃ· νὰ ἐπιδένη μόνος τὸ τραῦμά του καὶ τὸν ἐρωτᾷ πῶς εἶναι. Ὁ Κωτσονόπουλος μὴ δυνάμενος νὰ ὁμιλήσῃ, ἀπαντᾷ διὰ κινήσεως τῆς χειρὸς, ὅτι ἐκτυπήθη σοβαρῶς. Μετ' ὀλίγον ὁ ἥρως ἐκεῖνος, ὁ σεμνὸς καὶ πολὺ ἀγαπητὸς μεταξὺ τῶν συναδέλφων του Κωτσονόπουλος, ἀπέθνησκεν.

4ον.—Ὁ ἐξ Ἀκαρνανίας ἑφεδρος ἀνθ)γὸς τοῦ 10 λόχου Παντελῆς Καρασεβδᾶς διὰ νὰ ἐμψυχώσῃ τὴν διμοιρίαν του κατὰ τὰ σφοδρότατα πυρὰ Πυρ)κοῦ, ὑποδέχεται ἐκάστην ὀβίδα διὰ ζητωκραυγῶν. Τὸ ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα ἐπιτυγχάνεται καὶ ἐνῶ ἡ διμοιρία κατακλύζεται ἀπὸ ὀβίδας ζητωκραυγάζει.... Ἀλλὰ μία ὀβὶς πίπτει ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Καρασεβδᾶ, τὸν ρίπτει χάμω καὶ τὸν σκεπάζει μὲ χῶμα καὶ πέτρες. Οἱ ἄνδρες του ἀνησυχήσαντες σπεύδουσι πρὸς αὐτόν, ὁ Καρασεβδᾶς σηκώνεται καὶ φωνάζει: «Ζήτω ἡ Ἑλλάς». Οἱ ἄνδρες του ἐπαναλαμβάνουν φρενητιῶντες τὴν ζητωκραυγὴν. . . .

Εἰς μίαν στιγμὴν ὁ Καρασεβδᾶς ἐρωτᾷ τοὺς ἄνδρας του ἂν εἶναι πρόθυμοι νὰ ἐκτελέσουν ἐν ἄλμα ἀκόμη πρὸς τὰ ἐμπρός. Ὅλοι ἀπαντοῦν καταφατικῶς, εἰς δὲ μὴ δυνάμενος νὰ ὁμιλήσῃ διότι θραύσματα λίθων τοῦ εἶχαν καταστρέψῃ τὴν σιαγόνα, κατανεύει καὶ αὐτὸς καὶ λαμβάνει μέρος εἰς τὸ ἄλμα.... Κατ' αὐτὸ ὁ Καρασεβδᾶς λαμβάνει δύο σοβαρώτατα τραύματα· ἐν ὑπὸ τὴν δεξιὰν μασχάλην ἐκ θραύσματος ὀβίδος, ἕτερον διαμπερὲς τοῦ θώρακος ἀπὸ βλήμα τυφεκίου. Παρὰ τὰ τραύματά του θέλει νὰ μείνῃ παρὰ τῇ διμοιρίᾳ του, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον παγώνει καὶ μεταφέρεται ἐν σοβαροτάτῃ καταστάσει.

5ον.—Ὁ λοχίας σιτιστὴς τοῦ 12ου λόχου Γεωργουνέας τραυματισθεὶς εἰς ἀμφοτέρους τοὺς πόδας κατὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ λόχου μετὰ τὴν Τουρκικὴν ἀντεπίθεσιν, δὲν δύναται νὰ παρακολουθήσῃ. Οἱ δεκανεῖς Ἀναστ. Πετροπουλάκης καὶ Γ. Ἀναστασάκης ἀνέλαβον νὰ τὸν σώσωσι, καὶ ὁ μὲν πρῶτος καταλαμβάνων διαδοχικὰς θέσεις καὶ πυροβολῶν συνεκράτη τοὺς Τούρκους, ἐνῶ ὁ δεῦτερος μετέφερε τὸν Γεωργουνέα ἐπὶ τῶν ὤμων.

6ον.—Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ 3ου λόχου πρὸς ἐπανάκτησιν τῆς ράχεως ἐκ τῆς ὁποίας ἐξετοπίσθη ὁ 12ος, προηγοῦντο τρέχοντες ὡς τρελλοὶ δύο στρατιῶται. Ἦσαν οἱ ἐκ Λακωνίας Π. Πατσουράκος καὶ Γ. Γορσνίτης, οἱ ὅποιοι συνεκρούσθησαν πρῶτοι.

πρὸς τοὺς ἐναπομείναντας Ἄραβας. Ὁ Πατσουρᾶκος λογχίσας λογχίζεται ταυτοχρόνως καὶ οἱ δύο ἡρωϊκοὶ ἀντίπαλοι πίπτουσι κατὰ τοιοῦτον φρικτὸν τρόπον διὰ τῶν λογχῶν τῶν συνδεδεμένοι . . . Ὁ Γορανίτης φονεύσας ἓνα, δύο, Ἄραβας τρέχει ἀπὸ μετερίζιον εἰς μετερίζιον πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ ἄλλων, ἀλλὰ πίπτει καὶ αὐτὸς μὲ μίαν σφαῖραν εἰς τὴν κεφαλὴν . . . Ὁ λοχίας Ν. Ἀποστολάκος ἄνευ πηλικίου καὶ μὲ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἀνωρθωμένας, παρέχει τὴν ἐντύπωσιν παράφρονος. . .

7ον.—Ὁ γενναῖος καὶ σεμνὸς ἐπίσης ἐκ Λακωνίας στρατιώτης τοῦ 3ου λόχου Π. Κομπότης, ἦτο σύνδεσμος τοῦ διοικητοῦ τοῦ λόχου καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ράχεως μετ' αὐτοῦ. Σταλεῖς πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ τάγματος ὅπως ζητήσῃ ἐνισχύσεις διέτρεξε μετὰ πρωτοφανοῦς θάρρους τὴν φοβερῶς βαλλομένην ἐπικίνδυνον ἐκείνην ζώνην, κατὰ τε τὴν μετάβασιν καὶ ἐπάνοδον. Ληξάσης τῆς ἀποστολῆς του ἐπέστρεψε πάραυτα πλησίον τοῦ λοχαγοῦ του, παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ὁποίου ἴστατο. Ὅταν εἶδεν ὅτι οἱ ὀλίγοι ἄνδρες τοῦ 3ου λόχου κατεδίωκον διὰ τῶν πυρῶν τῶν τοὺς ὑποχωροῦντας Τούρκους, κάθεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ πυροβολεῖ. Μάτην ὁ λοχαγὸς του τὸν διατάσσει νὰ πέσῃ πρηνής· ὁ γενναῖος Κομπότης δὲν ὑπακούει καὶ ἐξακολουθεῖ τὰ πυρὰ του λέγων: «Ἄσε με κύριε λοχαγέ διότι θὰ χάσω ὥρα ὅσο νὰ πέσω πρηνής καὶ θὰ μοῦ φύγῃ κανένας Τουρκαλᾶς».

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγης ὥρας ὁ Κομπότης θεᾶται νὰ πεῖρῃ τὸ ὄπλον του καὶ νὰ σύρῃται πρὸς τὰ ὀπίσω, φέρων τὴν ἀριστερὰν χεῖρα εἰς τὴν καρδίαν. Ὁ διοικητὴς τοῦ λόχου ὁ ὁποῖος πολὺ ἠγάπα τὸν ἥρωα αὐτόν, σπεύδει τὸν ξεκουμπώνει καὶ βλέπει ὅτι φέρει τραῦμα ἄνωθεν τῆς καρδίας. Ὁ ἥρωας ἐκεῖνος παρὰ τοὺς δρυσυτάτους πόνους, τοὺς ὁποίους ἠσθάνετο δὲν ἐξέφερε τὴν παραμικρὰν φωνὴν πόνου. Ὁ διοικητὴς τοῦ λόχου κρίνων ὅτι τὸ τραῦμα τοῦ Κομπότη ἦτο σοβαρὸν διέταξε τὴν ἄμεσον μεταφορὰν του εἰς τὸ χειρουργεῖον. Ὁ ἥρωας οὗτος διακομισθεὶς ἀπεβίωσεν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον τῆς Φιλιππιάδος.

8ον.—Ὁ ἐκ Λακωνίας ἔφ. ἀνθ' ἰγὸς Β. Γεννηματᾶς ἐτραυματίσθη εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὸ αἷμα ἔρρεεν. Εἰς στρατιώτης προσφέρεται νὰ δέσῃ τὸ τραῦμά του διὰ τοῦ ἐπιδέσμου του. Ὁ Γεννηματᾶς—ὁ ὁποῖος εἰρήσθω ἐν παρόδῳ δὲν ἀπεμακρύνθη ποσῶς τοῦ

Συν]τος μετὰ τὸν τραυματισμὸν του—ἡρνήθη λέγων : « Ὅχι δὲν θέλω νὰ τὸ δέσῃς. Θέλω τὸ αἷμά μου τὰ τρέξῃ νὰ ποτίσῃ τὴν γῆν αὐτὴν»

9ον.—Ὁ ἔξ Ἀρκαδίας ἀνθ]στής Θεόδωρος Ροῦσσος μετέβη τὴν 8 Ἰανουαρίου πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ 1ου λόχου, μετὰ τοῦ ὁποίου συνωμίλει ὀπίσω τοῦ μετερίζιου. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην κατέφθασε στρατιώτης τοῦ 1ου λόχου ἵνα παραπονεθῇ διὰ τὰ ἄρβυλά του. Τὸ μετερίζιον δὲν ἠδύνατο νὰ προστατεύσῃ περισσοτέρους τῶν δύο ἀνδρῶν καὶ οὕτω εἰς ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐκτεθειμένος εἰς τὰ πυρὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Ροῦσσος διὰ νὰ προφυλάξῃ τὸν στρατιώτην ἀπεσύρθη αὐτὸς ὀλίγον ἔξω τοῦ μετερίζιου, ὅποτε δέχεται μίαν σφαῖραν εἰς τὴν κοιλίαν. Μεταφερόμενος εἰς τὸ Νοσοκομεῖον παρεπονεῖτο διαρκῶς διότι δὲν ἐτραυματίσθη μαχόμενος καὶ ἐξήτει τὸ πιστόλιόν του ν' αὐτοκτονήσῃ. Ὁ σεμνός, γενναῖος καὶ πολὺ ἀγαπητὸς μεταξὺ τῶν συναδέλφων του ἥρωας ἐκεῖνος ἀπεβίωσε μετὰ δύο ἡμέρας.

ΕΚΠΟΡΘΗΣΙΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς 7 Ἰανουαρίου οἱ Τοῦρκοι εἶχον πλεόν ὦθηθῇ εἰς τὴν τελευταίαν καὶ κυρίαν ἀμυντικὴν γραμμὴν των. Ἡ στρατιὰ Ἡλείρου ἀνεσυγκροτεῖτο καὶ παρεσκευάζετο διὰ τὴν τελικὴν ἐπίθεσιν. Ἐνισχύσεις εἰς ἀνδρας, παντοειδὲς πυροβολικὸν καὶ πυρομαχικὰ ἤρχοντο καθημερινῶς· τὸ Μηχανικὸν ἠργάζετο ἡμέραν καὶ νύκτα διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν· πυροβόλα τέλος καὶ ἄνδρες μετεκινοῦντο πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι παρακολουθοῦντες τὰς προετοιμασίας τῶν πολιορκητῶν των δὲν ἔμενον ἄργοι. Ἐνισχύοντο εἰς ἀνδρας καὶ ὕλικόν· συνεπλήρουν τὴν ὀχύρωσίν των διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν συρματοπλεγμάτων, τῆς διευθετήσεως τῶν ὀρυγμάτων, τῆς συμπληρώσεως τῶν περβολείων· ἐλάμβανον τέλος πάντα τὰ δυνατὰ μέτρα πρὸς ἀποκρούσιν τῆς ἀναμενομένης ἐπιθέσεως.

Τὴν 16 Ἰανουαρίου ἔσχηματίσθη ἐν Πρεβέζῃ ὑπὸ τὸν συν]χην Π. Πιερράκον Μαυρομιχάλην τὸ Ἴππικὸν Σύν]μα Ἡλείρου ἐκ τριῶν ἱλῶν. Τοῦτο ἀνέλαβεν ἐπιτήρησιν πρὸς τὸν Ἀχέρωνα ποταμόν.

Ὁ καιρὸς μὲ μικρὰς διακοπὰς ὑπῆρξεν ἀθλιέστατος. Δριμύτατον ψῦχος, χιὼν καὶ βροχὴ ὑπῆρξε σχεδὸν ἡ συνήθης κατάστασις. Ἐκ τούτου ὑπέφερον δεινῶς οἱ στρατιῶταί μας, τὰς τάξεις τῶν ὁποίων ἡραίου καθημερινῶς αἱ ἀσθενεῖαι καὶ τὰ κρυοπαγήματα. Καὶ ὅμως τὰς τόσας κιακινῆας πρὸ τῶν ὁποίων μόνον χαλύβδινοι φύσεις ἠδύναντο ν' ἀνθέξωσιν, οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι τὰς ὑπέστησαν ἀγογγύστως καὶ ἀποτελεσματικῶς.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι καὶ διὰ τοὺς Τούρκους ἦτο ὁ αὐτὸς καιρὸς, πλὴν ἐκεῖνοι ὑπέφερον ὀλιγώτερον καὶ λόγῳ τῶν ἐγκαταστάσεων τὰς ὁποίας ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἶχον κάμῃ καὶ λόγῳ τῆς συγκεντρώσεως τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν στρατευμάτων τῶν εἰς κατοικημένα μέρη. Ἐν τούτοις μεταξὺ αὐτῶν ἐσημειοῦντο ἀρκεταὶ αὐτομολίαι καθ' ἑκάστην. Τοῦναντίον οἱ στρατιῶταί μας ἀντεπεξῆλθον εἰς τὰς διςχερεστάτας ἐκείνας συνθήκας μὲ ἡθικὸν ἀκλόνητον. Ἡ Ἑλληνικὴ φιλοτιμία καὶ γενναϊότης δοκιμασθεῖσαι σκληρῶς, ἐθριάμβευον καὶ παρεῖχον μὲ ἀπόλυτον βεβαιότητα τὴν πεποίθησιν ὅχι μόνον ἐπὶ τὴν νίκην, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν στρατιωτικὴν σύνταξιν τῆς χώρας. Ἀναφέρω μικρὸν ἐπεισόδιον ἀπὸ τὰ ἄπειρα ἀνάλογα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα καθ' ἑκάστην ἐλάμβανον χώραν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὸν θανιμάσιον ἐκείνον στρατόν.

Εὐζωνος ἐκ Τσουμέρκων τοῦ 1ου Συν]τος τραυματισθεὶς εἰς τὸν μηρὸν κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου, διεκομίζετο εἰς τὸ Νοσοκομεῖον. Καθ' ὁδὸν συναντᾶται μὲ τὸν στρατηγὸν Σαπουντζάκην μεταβαίνοντα πρὸς ἐπιθεώρησιν τῆς πρώτης γραμμῆς. Μὴ ἐπιθυμῶν νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Νοσοκομεῖον καὶ δειλῶν ν' ἀποτανθῇ εἰς τὸν Στρατηγόν, ἀπευθύνεται εἰς τὸν συνοδεύοντα αὐτὸν λοχαγὸν τοῦ ὑλικοῦ πυρ]κοῦ Εὐ. Μπασιάκου.

—Μὲ τὸ στρατηγὸ εἶσι κύρ λοχαέ ; . . .

—Ναὶ παιδί μου τί θέλεις ;

—Δὲ λὲς κᾶνα λόο, νὰ μὴ πάου στὸ ἰσοκομεῖο ; Δὲν ἴχου τίπτας. Ἰγὼ πολεμάου ἀπ' τὸν Οχτόβρι γιὰ νὰμποῦ στα Ἰάννενα καὶ θὰ φύου τώρα στὰ τελευταῖα ; Πέσε νὰ μ' ἀφήσνε νὰ πάου στὴ δλοῦλα μ. . .

Παρὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Μπασιάκου, οἱ ἱατροὶ ἔκριναν ὅτι ὁ Εὐζωνος ἔπρεπε νὰ διακομισθῇ εἰς τὸ Νοσοκομεῖον καὶ οὕτω πρὸς μεγάλην του θλίψιν ἐσυνέχισε τὸν δρόμον του.

Ἐπίθεσις ἰσχυρῶν Τουρκικῶν δυνάμεων ἠνάγκασε τὴν 2 Φεβρουαρίου τὰ προκαλυπτικά τμήματα τοῦ Μετσόβου ὅπως συμπτυχθῶσι πρὸς αὐτό. Ὡς ἐκ τούτου μεταφερθεῖσων δυνάμεων ἐκ Θεσπικῆς καὶ ἀλλαχόθεν, ἐσχηματίσθη ἐν Μετσόβῳ τὴν 15 Φεβρουαρίου μικτὴ ταξιαρχία ὑπὸ τὸν σύν|χην Πεζικοῦ I. Παπακυριαζῆν (4ον Σύν)μα Πεζικοῦ, τέσσαρα τάγματα πεζοναυτῶν καὶ ἔθνοφρουρῶν, 6 πολυβόλα, 8 πυροβόλα Κρούπ, σύνολον δυνάμεως 5.500 ἄνδρες).

Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον εἶχε τὴν πληροφορίαν ὅτι οἱ Τούρκοι συνεχέντρωσαν τὰς μεγαλυτέρας δυνάμεις των Πεζικοῦ καὶ Πυρ)κοῦ εἰς τὴν νοτίαν καὶ ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς ἀμυντικῆς παρατάξεώς των (Μπιζάνι—Καστρίτσα), ἐνῶ εἰς τὴν δυτικὴν (Μανωλιάσσα—Ἄγ. Νικόλαος—Δουροῦτι—Σαδοβίστα) ἀφῆκαν μικρὰς δυνάμεις. Ἀπεφάσισεν ὁθεν νὰ ἐπιτεθῇ σοβαρῶς κατὰ τῆς δυτικῆς ταύτης πλευρᾶς, ἐξαπατήσῃ δὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἐξαναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ διασπείρῃσι τὰς δυνάμεις των δι' ἐπιδεικτικῶν ἐπιθέσεων ἀπὸ Βορρᾶ, Ἀνατολῶν καὶ Νότου. Πρὸς τοῦτο :

I.—Ἡ στρατιὰ Ἑπείρου διηρέθη ὡς ἑξῆς :

α') 1ον τμήμα στρατιᾶς ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Σαπουτζάκην (ταξιαρχία Μετσόβου καὶ Μεραρχίαι VI καὶ VIII).

β') II Μεραρχία.

γ') 2ον τμήμα στρατιᾶς ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Μοσχόπουλον (IV Μεραρχία).

δ') Ἐφεδρεία ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Στρατηγείου τὸ Σύν)μα Ἰππικοῦ Ἑπείρου καὶ τμήματά τινα Πεζικοῦ μὴ ἀνήκοντα εἰς τὰς ἀνωτέρω μονάδας.

II.—Τὴν κυρίαν ἐπίθεσιν θὰ ἐνήργει τὸ 2ον τμήμα στρατιᾶς τὸ ὁποῖον πρὸς τοῦτο ἐνισχύθη διὰ τῶν ἑξῆς τμημάτων :

α') Τοῦ 1ου τμήματος στρατιᾶς : 15ον Σύν)μα Πεζικοῦ, 1ον Σύν)μα Εὐζώνων, ἐν τάγμα 17ου Συν)τος Πεζικοῦ, διλοχία Μηχανικοῦ, μία ὀρειβατικὴ Μοῖρα καὶ λοιποὶ ἀνάλογοι σχηματισμοί.

β') Τῆς II Μεραρχίας : ἀνὰ δύο τάγματα τῶν 1ου καὶ 3ου Συν)των Πεζικοῦ, 7ον Σύν)μα Πεζικοῦ.

III.—Τὴν ἀπασχόλησιν καὶ συγκράτησιν τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τοῦ νοτίου καὶ ἀνατολικοῦ μετώπου, θὰ ἐνήργουν ἡ II Μεραρχία, τὸ 1ον τμήμα στρατιᾶς καὶ ἡ ταξιαρχία Μετσόβου, ἐπιτιθέμενα καὶ

αὐτὰ ἀποφασιστικῶς εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρ-
κοι ἤθελον ὑποχωρήσῃ.

IV.—Ἐπιδεικτικὴν ἐπίθεσιν θὰ ἐξετέλει ἡ III. Μεραρχία κα-
τερχομένη ἀπὸ Κορυτσᾶς πρὸς Νότον, ἐνῶ τὴν ὅλην ἐνέργειαν θὰ
συνεπλήρου ψευδῆς ἀπόβασις εἰς ἁγίους Σαράντα.

Η ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΗΣ 20 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ

Ἡ ἡμέρα τῆς τελευταίας θυσίας προσήγγιζε. Τὰ τοπομαχικά,
τὰ πεδινά, τὰ ὄρειβατικά πυροβόλα, ἀναμένουν τὴν διαταγὴν διὰ
νὰ σημάνουν ὡς ἄλλοι κεραυνοφόροι κώδωνες τὴν ὥραν τῆς φρι-
καστικῆς λειτουργίας. Ἐπὶ τῶν ἀποκρῆμων κορυφῶν τῆς Μα-
νωλιάσσης, ἐπὶ τῶν χιονισμένων ἐκτάσεων τῆς Ἀετορράχης, ἀνα-
μένουν τὴν κωδωνοκρουσίαν αὐτὴν οἱ πιστοὶ διὰ νὰ κατέλθουν
ἀκατάσχετοι καὶ καὶ λάβουν μέρος εἰς τὴν ἱερὰν μυσταγωγίαν, εἰς
τὴν ἀνάστασιν τῆς Νίκης καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Νέας Ἑλλάδος.

Ὅλα ἦσαν ἔτοιμα. Ἀπὸ τῶν προφυλακῶν ὅπου οἱ πρωτοπό-
ροι τῆς ἱερᾶς συνοδείας, μέχρι τῶν κλιτύων τῶν ἐφεδρειῶν, μία
συγκίνησις, εἰς παλμός, μία καὶ μόνη πτερυγίζει ἐλπίς. Οἱ Λάκω-
νες ὡς ἄλλοι τριακόσιοι τοῦ Λεωνίδα κτενίζονται διὰ τὸν τελευ-
ταῖον, τὸν ὑπέρτατον ἀγῶνα· οἱ Κρητες καθαρίζουν τὰ ὅπλα των·
οἱ εὐζωνοὶ ἐτοιμάζουν τὰς λόγχας των.

Ἡ τελευταία θυσία διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πολυπαθοῦς
Ἡπείρου ἤγγιζε. Προεβλέπετο μεγάλη εἰς ἐκατόμβας. Ἀλλὰ θὰ
ἔκλαιε κανεὶς τοὺς εὐτυχεῖς νεκροὺς ποῦ πρῶτοι θὰ ἔπιπτον εἰς
τὴν ὀρμὴν τῆς ἀνθρωποθυέλλης; Ποῖος δὲν θὰ ἐμακάριζε τοὺς
ἥρωας ποῦ πρῶτοι θὰ ἐθεμελίωνον μὲ τὰ σώματά των τὸ ἀ-
θρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἐστήνετο ἀργότερον ὁ Ἕλλην Ἡρακλῆς;
Ποῖος δὲν θὰ προσέφερεν ἑαυτὸν θυσίαν διὰ τὴν πραγματοποίη-
σιν τοῦ ὀνείρου τοῦ Βαλαωρίτου καὶ διὰ νὰ παύσουν πλέον «τῆς
κόρης τὸ παράπονον, τὰ δάκρυα τῆς σκλάβας»;

Ἡ δόξα ἐτάνυε τὰς πτέρυγας. Ὀλίγον ἀκόμη καὶ θὰ ἔστηνε
τὸν θρόνον της εἰς τὸν Πύργον τοῦ Ἀλῆ, ἐκδιώκουσα μὲ τὴν
λάμπιν της τὸ σκότος ποῦ ἔπνιγεν ἕως τότε τὰ ἰδανικά τῆς αἵμα-
τοβαφοῦς Ἡπείρου.

Ὅπως ληφθῶσιν αἱ ὀρισθεῖσαι διατάξεις, αἱ μετακινήσεις:

τῶν τμημάτων ἤρχισαν ἀπὸ τῆς 13 Φεβρουαρίου καὶ ἔληξαν τὴν ἐσπέραν τῆς 18. Διὰ τὰ μὴ ἀντιληφθῶσι τίποτε οἱ Τοῦρκοι, αἱ πορεῖαι ἐξετελοῦντο τὸν νύκτα ἐν μέσῳ χιόνων καὶ πάγων, ὑπὸ φοβερὸν ψῦχος καὶ ἄνευ στάσεων. Ἀφοῦ τὰ πάντα ἐκανονίσθησαν μέχρι καὶ τῆς μικροτέρας λεπτομερείας, διετάχθη διὰ τὴν 19 προπαρασκευὴ τοῦ Πυρ]κοῦ καὶ διὰ τὴν 20 ἡ γενικὴ ἐπίθεσις. Ἡ σχετικὴ διαταγὴ κατέληγεν εἰς τὴν ἐξῆς παράγραφον :

«Κοινοποιήσατε εἰς πάντας, εἰς τοὺς ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικούς καὶ στρατιώτας ὅτι ἀπὸ ὅλων μαζὺ καὶ ἕκαστον ἰδιαιτέρως, περιμένω νὰ καταβάλωσιν ἅπασαν τὴν δύναμίν των διὰ τὰ δώσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν πρὸ πολλοῦ ἀναμενομένην νίκην. Τὸ γενικὸν σύνθημα ἔστω ἐξόντωσις τοῦ ἐχθροῦ».

Ἀπὸ τῆς 6,40 πρωῒνης τῆς 19 ἤρχισε σφοδρὸς ὁ βομβαρδισμὸς τῶν Τουρκικῶν θέσεων, ὑπὸ τοῦ Πυρ]κοῦ στρατιᾶς καὶ τῶν Πυρ]κῶν τῶν τμημάτων αὐτῆς. Ὁ ἐχθρὸς ἀπήντησεν ἐπίσης σφοδρῶς, καὶ ἡ μονομαχία τοῦ Πυρ]κοῦ ἐξηκολούθησε ζωηρὰ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Τὸ πεζικὸν τοῦ 1ου τμήματος στρατιᾶς ἔβαλεν ἐπίσης, τὸ ἐχθρικὸν Πεζικὸν ἀπήντησε ζωηρῶς καὶ οὕτω ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ ἐπίθεσις θὰ ἐξεδηλοῦτο ἐκ τοῦ δεξιοῦ τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως ἠδρεοῦτο...

Ἡ κυρία ἐπίθεσις.— Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς κυρίας ἐπιθέσεως τὸ 2ον τμήμα στρατιᾶς διηρέθη εἰς τρεῖς φάλαγγας.

1η Φάλαγξ: Διοικητῆς ὁ Συν]χης Δ. Ἀντωνιάδης. Δύναμις αἱ μονάδες τῆς IV Μεραρχίας, πλὴν δύο ταγμάτων τοῦ 9ου Συν]τος τεθέντων ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς II Μεραρχίας.

2α Φάλαγξ: Διοικητῆς ὁ Συν]χης I. Γιαννακίτσας. Δύναμις αἱ μονάδες τοῦ 1ου τμήματος στρατιᾶς καὶ τῆς II Μεραρχίας, αἱ διατεθεῖσαι πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ 2ου τμήματος στρατιᾶς.

3η Φάλαγξ: Ἐκ τῶν τμημάτων τοῦ ἀν]χου X. Μαλάμου.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 19 αἱ φάλαγγες αὗται συνεκεντρώθησαν ὡς ἐξῆς: 1η καὶ 2α ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων εἰς Ν. Α. εἴσοδον στενωποῦ Μανωλιάσσης, 3η περὶ τὸ Πλέσσα. Διὰ τὴν πρωῒαν τῆς 20 ἡ 1η φάλαγξ θὰ ἐπετίθeto μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Μανωλιάσσαν, διὰ τὰ διευκολύνῃ τὴν εἰς τὸν ἀγῶνα εἴσοδον τῆς ἀριστερὰ αὐτῆς εὐρισκομένης δευτέρας φάλαγγος, ἡ ὁποία πάλιν θὰ ἐπετίθeto μὲ κατεύθυνσιν πρὸς ἄγ. Νικόλαον· ἡ τρίτη ἔτι ἀριστερώτερα θὰ ἐπετίθeto πρὸς Τσοῦκαν—ἄγ. Νικόλαον.

Ἡ 20 Φεβρουαρίου ἐξημέρωσε μὲ ἥλιον, ἀλλὰ τὸ ἔδαφος ἦτο κεκαλυμμένον ὑπὸ χιόνων. Τὴν 7 πρῶϊνὴν τὰ πυροβόλα μας ἄρχονται τοῦ ἔργου των. Τὰ ἐχθρικά ἀπαντοῦν ζωηρῶς.

Τὴν 8 ἄρχεται ἡ ἐπίθεσις τῆς πρώτης φάλαγγος. Ἐν τάγμα τοῦ 8ου Συντάγματος ὑπὸ τὸν ὑπασπιστὴν αὐτοῦ λοχαγὸν Χ. Τσολακόπουλον Ρέμπελον καὶ ἐν τοῦ 11ου ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Χ. Λούφαν, ἐπιτίθενται μετὰ μεγάλης ὁρμῆς καὶ ἐνεργητικότητος. Οἱ ἀντίπαλοι δὲν ἀπέχουσιν περισσότερον τῶν 250-300 μέτρων, ἀλλ' ἡ χωρίζουσα αὐτοὺς ζώνη εἶναι ζώνη θανάτου. Οἱ Τούρκοι ὑποδέχονται τοὺς ἐπιτιθεμένους ἥρωας διὰ φονικωτάτου πυρὸς Πεζικοῦ καὶ πολυβόλων. Λόγῳ τῆς μικρᾶς ἀποστάσεως καὶ τοῦ πλαγίου πυρὸς τῶν τελευταίων τούτων, τὰ ἐπιτεθέντα τάγματα ὑφίστανται εὐθὺς ἕξ ἀρχῆς σοβαρωτάτας ἀπωλείας, τῶν ὑπαρχόντων ἐλαχίστων ἀξιωματικῶν ἀραιουμένων κατὰ πολὺ. Εἰσελθόντων εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἑτέρων ταγμάτων τῶν ἄνω Συν]των, ἡ ἐπίθεσις συνεχίζεται μετὰ τοιαύτης ὁρμῆς, ὥστε οἱ Τούρκοι ἐγκαταλείπουν τὴν πρώτην γραμμὴν των καὶ τινα πολυβόλα.

Τὸ Πυροβολικὸν τῆς φάλαγγος (πυρ]χία ὑπο]γοῦ Ι. Βούλτσου καὶ οὐλαμὸς ἀνθ]γοῦ Γ. Κατσαροῦ, ἦτοι 6 ὀρειβατικά πυροβόλα) ἐνίσχυσε σημαντικώτατα τὸν ἀγῶνα τοῦ Πεζικοῦ, ὑποστὰν καὶ αὐτὸ ἀρκετὰς ἀπωλείας. (Ἡ πυρ]χία Βούλτσου ἀπώλεσε καὶ ἐν πυροβόλον ἀχρηστευθὲν ὑπὸ ἐχθρικοῦ βλήματος). Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς πρώτης ἐχθρικῆς γραμμῆς τὸ Πυρ]κὸν προήλασε καταλαβὸν νέας θέσεις πρὸς προστασίαν τοῦ Πεζικοῦ.

Ἡ ἐπίθεσις τῆς πρώτης φάλαγγος συνεχίζεται δραστηρίᾳ καὶ ἄνευ διακοπῆς, τῶν Τούρκων ἐκτοπιζομένων ἀπὸ τῶν διαδοχικῶν θέσεων των τὰς ὁποίας ὑποστηρίζουσι μετὰ καταφανεστάτης ἐλλείψεως ἐπιμονῆς. Περὶ τὴν 3 μ. μ τέλος τρέπονται πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Ἰωαννίνων, καταδιωκόμενοι κατὰ πόδας ὑπὸ τῆς πρώτης φάλαγγος. Ἐν τῇ αἰσχυρᾷ φυγῇ των ρίπτουσι τὰ ὄπλα, ἐγκαταλείπουν τὰ πολυβόλα καὶ τὰ πυροβόλα.

Τῆς δευτέρας φάλαγγος προηγεῖτο ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ τὸ 1ον Σύν]μα εὐζώνων καὶ τὸ Ι τάγμα τοῦ 17ου Συν]τος ὑπὸ τὸν ἀν]χην Δ. Παπαδόπουλον. Ὁ μυθικὸς οὗτος ἥρωας τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῇς ἑνὸς λόχου τοῦ 17ου ἐνεργεῖ ἐπιθετικὴν ἀναγνώρισιν, προχωρεῖ πρὸς τὰ Νότια ἀντερείσματα τῆς Μανωλιάσσης καὶ διατάσ-

σει ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ ὁλόκληρον τὸ τάγμα τοῦ 17ου ὑπὸ τὸν ταγ|χην Ε. Παγουρτζήν, τὰ δὲ ὀπίσω εὐρισκόμενα 8ον καὶ 9ον τάγματα εὐζώνων νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὴν θέσιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξώρμησεν οὗτος. Τούτου γενομένου κατελήφθη μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν ἡ ἔξοδος τῆς στενωποῦ πρὸς τὸ πεδὶον Δωδώνης. Τὰ δραστικά καὶ εὖστοχα πυρὰ τῆς Μοίρας Πυρ|κοῦ τοῦ ταγ|χου Γεωργακοπούλου καὶ τῆς πολυβολαρχίας τοῦ λοχαγοῦ Στυμωναρά ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπιτυχῆς κυκλωτικῆς κίνησις λόχου εὐζώνων ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Β. Καραχρήστον, διευκολύνουσι πολὺ τὴν προχώρησιν τῆς ἐμπροσσοφυλακῆς τῆς δευτέρας φάλαγ- γος, ἡ ὁποία ἔφθασε ταχέως μέχρι τῆς βορείας παρυφῆς τοῦ δάσους τῆς Δωδώνης (παρὰ τοὺς Ν. Δ. πρόποδας τοῦ ὄχρου ἁγ. Νικο- λάου), ἔνθα πρὸ ὀλίγου εἶχε φθάσῃ τὸ Ι τάγμα τοῦ 11ου Πεξι- κοῦ Συν|τος (πρώτης φάλαγγος). Μὴ συναντήσαν σοβαρὰν ἀντί- στασιν (σύγκρισις ἀπωλειῶν τοῦ Συν|τος εὐζώνων καὶ 8ου Πεξι- κοῦ) ἐξακολουθεῖ δραστηρίως τὴν προχώρησίν του τὸ ἀπόσπασμα Παπαδοπούλου, καὶ ἀπαυθύν τὰ ἐναπομείναντα μικρὰ ἐχθρικά τμήματα, καταλαμβάνει τὴν 3,30' μ. μ. τὴν Ραψίσταν, ἐντὸς τῆς ὁποίας τὸ ὑπὸ τὸν ταγ|χην Γ. Ἰατρίδην 8ον τάγμα εὐζώνων σφο- δρῶς ἐπιτεθέν. διέλυσεν ἰσχυρὰν ἐχθρικὴν φάλαγγα.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀφίκετο εἰς Ραψίσταν καὶ τὸ ὑπὸ τὸν ταγ| χην Ι. Βελισσαρίου 9ον τάγμα εὐζώνων, τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐκτοπίσῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοῦ ὄχρου Δουρούτι. Ἀμφοτέρω τὸτε ἤρχισαν καταδιώκοντα τοὺς Τούρκους πρὸς τὴν πεδιάδα, ἀνατρέ- ψαντα δὲ αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τοῦ πρὸ τῆς πόλεως ὄχρου ἁγ. Ἰωάννης, τοὺς ἀπώθησαν μέχρις αὐτῆς τῆς παρυφῆς τῶν Ἰωαννίνων, ἔνθα ἔστησαν καὶ ἔκοψαν ἅπαντα τὰ σύρματα τῆς τηλεφωνικῆς ἐγκα- ταστάσεως Ἰωαννίνων-Μπιζανίου. Εὗρεθὲν τότε τὸ 1ον Σύνταγμα εὐζώνων εἰς ἀπόστασιν 5' λεπτῶν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων μόνον, μεταξὺ ἐχθρικῶν τμημάτων καὶ μακρὰν παντὸς ἄλλου Ἑλληνικοῦ τμήματος, ἠναγκάσθη ν' ἀπευθύνῃ διὰ πολλῶν ἀγγελιαφόρων, πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν τὴν ἐξῆς ἱστορικὴν ἐγκύκλιον:

“Ὡρα 2 μεταμεσονύκτιος

Πρὸς

Οἰονδήποτε Ἑλληνικὸν στράτευμα

Τὸ 1ον Σύν|μα εὐζώνων εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς Νοτίας εισόδου τῶν Ἰωαν-

·νίων και 5' λεπτά ἔξωθι αὐτῶν, ἀνάγκη ἐπισπεύσῃτε ἔλευσίν σας.

Δ. Παπαδόπουλος ἀν]χης.

Κατὰ τὴν ἱστορικὴν ταύτην καταδίωξίν του τὸ 1ον Σύνταγμα Εὐζώνων ἐφόνευσε πλείονας τῶν 600 Τούρκων, συνέλαβεν αἰχμαλώτους 31 ἀξιωματικούς και 916 ὀπλίτας, ἐκυρίευσεν ἅπειρα λάφυρα (πυροβόλα, πολυβόλα, κτήνη, ὑλικὸν πολέμου). Αἱ ἀπώλειαί του ἀνῆλθον εἰς 9 ὀπλίτας φονευμένους και 63 τραυματίας, ἐν οἷς και ὁ ὑπολ. Γ. Μπασακάρης.

Τὴν 11 νυκτερινὴν ἐπαρουσιάσθησαν εἰς αὐτὸ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Τούρκου διοικητοῦ, κομίζοντες ἔγγραφον τῶν προξένων τῶν Δυνάμεων περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως. Τούτους συνώδευσε μέχρι τοῦ Στρατηγείου ὁ ταγ]χης Βελισσαρίου.

Τὴν πρωτὰν τῆς 21 τὸ 1ον Σύν]μα Εὐζώνων ἔλαβε τὴν ἐξῆς διαταγὴν :

Ἀν]χην Δ. Παπαδόπουλον διοικητὴν 1ου Συν]τος Εὐζώνων

Συγχαίρω ὑμᾶς διὰ τὴν ἀποφασιστικὴν τῆς χθὲς προέλασιν τῆς ὑφ' ὑμᾶς ἐμπροσθοφυλακῆς, εἰς ἣν κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται ἡ παράδοσις τῶν Ἰωαννίνων.

Ἰωάννινα 21 Φεβρουαρίου 1913.

Ὁ Διοικητὴς τῆς 2ας Φάλαγγος

Ι. Γιαννακίτσας Συν]χης

Ἡ ἀπασχόλησις τοῦ ἐχθροῦ.—Εἰς τοὺς τομεῖς τῆς II Μεραρχίας και τοῦ 1ου τμήματος στρατιᾶς, ἡ μονομαχία Πυρ]κοῦ ἤρξατο λίαν πρωτῆ, τοῦ εἰς τὸ ἄκρον δεξιὸν τοπομαχικοῦ οὐλαμοῦ Διγενῆ σιγήσαντος παντελῶς ἐν πυροβολεῖον. Ἐπηκολούθησε ζωηρότατον πῦρ Πεξικοῦ εἰς τὸ ὅποιον οἱ Τούρκοι ἀπῆντων μετὰ μεγάλης σφοδρότητος. Τὸ ἀριστερὸν τῆς II Μεραρχίας προήλασε πρὸς τὴν πεδιάδα, ἐνῶ τμήματα τοῦ δεξιοῦ τῆς VI προήλασαν πρὸς Κοτσελιὸ φθάσαντα εἰς ἐγγυτάτην ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν. Τὸ 1ον τμήμα στρατιᾶς ἀπὸ τῆς μεσημβρίας ἔβλεπε τὰς ἔναντι τοῦ 2ου τμήματος ἐχθρικὰς δυνάμεις νὰ ὑποχωρῶσι πρὸς Ἰωάννινα, ἀλλ' αἱ ἀπέναντί του τοιαῦται ἐκράτουν τὰς θέσεις των μετ' ἐπιμονῆς.

Ἡ ταξιαρχία Μετσόβου ἐξεκίνησεν ἐκεῖθεν τὴν 16 Φεβρουαρίου ὑπὸ φοβερὰν χιονοθύελλαν. Οἱ ἄνδρες βαδίζοντες μὲ τοὺς πόδας παγωμένους καὶ τοὺς μύστακας κρυσταλλωμένους, ἀπώθησαν τὰς προκεχωρημένας ἐχθρικὰς δυνάμεις ἀπὸ Ντρεστένικον, Πέτρان καὶ Δεμάτι. Τὸ ἀπόγευμα τῆς 19 ἡ ταξιαρχία ἔφθασεν εἰς τὰς ὑπωρεῖας τοῦ Δρίσκου. Ἐπιτεθεῖσα δὲ σφοδρῶς τὴν πρωΐαν τῆς 20 ἐξετόπισε τοὺς ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς Τούρκους, τραπέντας πρὸς Καστρίτσαν καὶ παρασύραντας τὰς ἐκεῖθεν ἐρχομένας πρὸς αὐτοὺς ἐνισχύσεις. Συνεχίζουσα τὴν ἐπίθεσίν της καταλαμβάνει τὴν 4 μ. μ. τὸ Κοντοβράκι, καθισταμένη οὕτω κυρία ὅλης τῆς κορυφογραμμῆς ἐκείνης.

Ἀπόσπασμα τῆς VI Μεραρχίας (εἰς λόχος μεθ' ἑνὸς πολυβόλου) εὗρισκόμενον παρὰ τὴν γέφυραν Παιπαστάθη καὶ ἀντιληφθὲν τὴν πρὸς Δρίσκον προέλασιν, ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἐκεῖ ἐχθρικοῦ φυλακείου καὶ ἀφοῦ τὸ ἀνέτρεψεν ἔσπευσε πρὸς Κοντοβράκι, ἔνθα συνεδέθη μετὰ τῆς ταξιαρχίας Μετσόβου.

Ἡ παράδοσις τῶν Τούρκων. Ἡ ἑσπέρα τῆς 20 Φεβρουαρίου εὔρε τοὺς ἀντιπάλους στρατοὺς εἰς τὴν ἐξῆς κατάστασιν : Ὁ Ἑλληνικὸς προελάσας σημαντικῶς εἰς τὰ ἄκρα, δὲν εἶχε παρὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν δρᾶσίν του τὴν ἐπομένην διὰ νὰ κλείσῃ τελείως τὴν τανάλια ἐντὸς τῆς ὁποίας ἰσχυρῶς πλέον ἔσφιγγε τοὺς Τούρκους. Τοῦτο καὶ ἦτο ἐτοιμὸς νὰ κάμῃ συμφώνως διαταγῇ τοῦ Ἀρχηγοῦ του, κοινοποιηθεῖσα τὴν 10 ἑσπερινὴν ὥραν.

Ὁ Τουρκικὸς ἀντιθέτως ἐκτοπισθεὶς ἀπὸ ὀλόκληρον σειρὰν ὀχυρωτάτων θέσεων εἰς τὸ δεξιόν του καὶ καταδιωχθεὶς μέχρι αὐτῆς τῆς παρυφῆς τῶν Ἰωαννίνων, πιεζόμενος ἰσχυρῶς εἰς τὸ κέντρον καὶ τὸ ἀριστερόν του, ἀπειλούμενος συβαραῶς εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερόν του, δὲν ἀνέμενε διὰ τὴν πρωΐαν παρὰ τὴν παντελῆ ἐξολόθρευσιν. Δὲν εἶχεν ἐπομένως παρὰ νὰ παραδοθῇ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἀπεφάσισεν . . .

Ὅντως περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀπεσταλμένοι τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ Ἐσσὰτ πασσᾶ παρουσιασθέντες πρὸ τοῦ πρώτου Συντάγματος Εὐζώνω ἐξήτησαν νὰ ὀδηγηθῶσι πρὸ τοῦ Ἑλλήνος ἀρχιστρατήγου. Παρουσιασθέντες πρὸ αὐτοῦ, ἐδήλωσαν ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς παραδίδεται αἰχμάλωτος πολέμου ἄνευ ὀρων. Οἱ λοχαγοὶ τοῦ Γενικοῦ

Στρατηγείου Ξ. Στρατηγὸς καὶ Ἰω. Μεταξᾶς ὁρισθέντες ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀρχιστρατήγου, μετέβησαν πάραυτα εἰς Ἰωάννινα πρὸς ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου παραδόσεως. Διὰ τούτου ὑπογραφέντος τὴν 4 π. μ. ὥραν, τὰ στρατεύματα (30,000 περίπου), τὰ φρούρια καὶ ἅπαν τὸ ὑλικὸν πολέμου, παρεδίδοντο εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ εἶδησις αὕτη ἐκοινοποιήθη διὰ διαταγῆς τοῦ Στρατηγείου περιελθούσης εἰς τὰ Σώματα λίαν πρωτῇ καὶ καθ' ἣν ὥραν ἦτοιμάζοντο διὰ τὴν ἐπίθεσιν. Ἡ ἀγγελία μεγαλειώδης ὅσον καὶ οἱ προηγηθέντες ἄγῳνες, μετεδόθη ὡς δι' ἤλεκτρισμοῦ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ προὐκάλεσε τὴν ἔκρηξιν ἐνθουσιωδῶν ζητωκραυγῶν.

Ἡ Νίκη μὲ ἀνοικτὰ πτερά, ἱσταμένη ἐπὶ πυραμίδος σεπτῶν σωμάτων ἡρώων πεσόντων κατὰ τὰς μάχας καὶ μαρτύρων σφαιγιασθέντων ἀπὸ τοὺς λύκους τῆς καταρρεύσεως βαρβάρου Αὐτοκρατορίας, σαλπίζει τὸ τραγικόν, θεῖον καὶ μεγαλοπρεπὲς ἐμβατήριόν της. Ὑμνοὶ τοὺς νεκροὺς, ὕμνοι τοὺς ἀδαμάστους ζῶντας, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ μέτωπον στεφανωμένον εἰσέρχονται νικηταὶ εἰς τὰ Ἰωάννινα !

Οἱ ἥρωες οἱ ἐπιζήσαντες ἐνὸς μακροῦ, ἐπιμόχθου καὶ αἱματηροτάτου ἁγῶνος, χαιρετίζουσι τὴν εὐνοϊκὴν λῆξιν αὐτοῦ μετ' ἐξάλλου ἐνθουσιασμοῦ, καὶ αἱ νικητῆριοι ἰαχαὶ δονοῦσι τὸν ἀέρα ἀπὸ τῆς Μανωλιάσσης μέχρι τοῦ Δρίσκου. Αἱ νεκροβριθεῖς χαράδραι τοῦ ἐκτεταμένου ἐκείνου μετώπου, ἐπαναλαμβάνουσι τὰς ἰαχὰς καὶ τὰ ὅσα τῶν ἡρώων οἱ ὅποιοι ἔπασαν χάριν τῆς νίκης αὐτῆς, τρίζουσιν.

Τὸ ἔθνος σκληρῶς δοκιμασθὲν εἰς τὸν ἁγῶνα αὐτόν, ἡσθάνθη ἰδιαίτεράν ὑπερηφάνειαν. Ἀφ' οὔτου ἡ μικρὰ αὕτη χώρα τοῦ μεγάλου παρελθόντος, εἰσηλθε μὲ σφριγὸς καὶ ὀρμὴν ἀπίστευτον εἰς τὴν ὁδὸν τῆς συγχρόνου, τῆς ζωντανῆς ἱστορίας, τίποτε ἀπὸ τὰ ἔνδοξα ἔργα της δὲν ἰσοστάθμιζε τὸ τελευταῖον κατόρθωμα. Ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τῶν ἐθνῶν μετράται μόνον ἀπὸ τὴν ἰκανότητα πρὸς τὰς θυσίας. Ἡ ἐκπόρθησις τῶν Ἰωαννίνων οὕσα ἄνθος ἀμάραντον ἡρωϊκῆς ἐγκαρτερήσεως, ἀκάμπτου θελήσεως, πολυμύων βασάνων, ἀφθόνου αἵματος, ἁγῶνων σκληρῶν πρὸς ἀνθρώπους καὶ φύσιν ἐχθράν, πρὸς χιόνας καὶ πάγους, ἀπετέλει διὰ τὴν

Ἑλλάδα τρόπαιον τοῦ ὁποίου τὴν αἵγλην οὐδεμία ἀπολύτως τῶν προηγηθεῖσων νικῶν εἶχεν. Ἀπέδειξεν ἐν ὅλῃ των τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς τῆς Φυλῆς, τὰς ὁποίας ὁ κόσμος ἡγνόμεναι καὶ διὰ τὰς ὁποίας ἡ Ἑλλὰς οὐδέποτε ἐκαυχήθη, ζητοῦσα μετριοφρόνως ἄσυχον ὀπίσω τοῦ Παρθενῶνος, ὁσάκις συκοφαντία ἢ παραγνώρισις ἐδοκίμαζεν ἐπάνω της τὰ βέλη της . . . Ἰδού διατὶ τὸ σάλπισμα τῆς Νίκης ἱσταμένης ἐπὶ τόσον ὑψηλοῦ, τόσον ἱεροῦ καὶ τόσον ἰσχυροῦ βάθρου, ἔφθανε καθαρὸν καὶ ἄτρομον ὅπου ἐχθρὸς καὶ ὅπου φίλος . . .

Ἡ Λαϊκὴ ψυχὴ ἀνεκουφίσθη καὶ ἐώρτασε μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν τὸ μέγα γεγονός. Τὸ Μπιζάνι ἔπεσεν. . . Ἰδού ἡ φρᾶσις ἡ ὁποία διέτρεχε τὴν Ἑλλάδα ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν 21 Φεβρουαρίου 1913. Ἐὰν ἐξῶμεν εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν θρυλλῶν, ἡ λαϊκὴ φαντασία θὰ παρίστανε τὸ Μπιζάνι ὡς ἐν μυθολογικὸν τέρας, ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα ἡ ἀρχαία φαντασία ἐγέμισε μὲ φρικτὴν τὸν ἀρχαῖον συμβολικὸν κόσμον. Τὸ Μπιζάνι θὰ ἐλάμβανε θέσιν παραπλεύρως τῶν Συμπληγιάδων Πετρῶν, τῆς Λερναίας Ὑδρας, τοῦ Ἑρμανθίου Κάπρου, τῶν Σειρήνων, τοῦ Μινωταύρου . . . Μήπως δὲν ὑπῆρξαν ἀπλοῖκοι ἄνθρωποι ἐρωτῶντες καὶ τότε ἀκόμη τί εἶναι τὸ Μπιζάνι ; Δράκοντας εἶναι ; Στοιχειὸ εἶναι ; . . . Καὶ ἦτο καὶ τὰ δύο. Δράκοντας ποῦ ἤθελε νὰ φάγῃ ἀνθρώπους καὶ ἔφαγεν ἀφθονίαν· ὁ θάνατος ἐθήρισε καὶ ἀπὸ τοὺς υπερασπιστὰς καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιτιθεμένους· ἄνθρωποι ποῦ ἐστέκοντο, ἔξαφνα ἐδέχοντο ἓνα ἀόρατον κομμάτι μολύβι καὶ ἔπεφταν διὰ νὰ μὴ σηκωθοῦν πλέον· πόσαι μητέρες—νεώτεραι Νιόβαι—ὑπῆρξαν αἱ ὁποῖαι ἔχασαν ἐκεῖ περισσότερα τοῦ ἐνὸς παιδία ; Ἦτο Στοιχειὸ ποῦ εἶχε συνωμόσῃ μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς Φύσεως, τὰ ὁποῖα τὸ ἐβοήθησαν προθύμως· ὁ ἥλιος ὑπῆρξε σπάνιος, τὸ κρῦο φοικῶδες, ὁ ἄνεμος ὀρμητικὸς, αἱ καταιγίδες ἀφθονοὶ· ἀνέλαβε νὰ τὸ υπερασπίσῃ ἡ φύσις καὶ τὸ υπερέσπισε μὲ τὴν ἀγριότητα, μὲ τὴν ὁποίαν αὐτὴ ξεύρει νὰ υπερασπίζεται· δὲν ὑπῆρξεν ὀργὴ ποῦ νὰ μὴ τὴν ἐξαπέλυσεν ἐκεῖ ἐπάνω· ὑπῆρξαν ἡμέραι καὶ νύκται—αὐταὶ ἰδίως—τὰς ὁποίας ὅσοι εἶδον ἐκεῖ, δὲν ἐλπίζον νὰ ξαναῖδουν εἰς τὴν ζωὴν των. Τὶ ἄλλο θὰ ἐχρειάζετο λοιπὸν εἰς παλαιότερους χρόνους, διὰ νὰ γίνῃ τὸ Μπιζάνι σύμβολον, μῦθος, θρυλλος, τέρας, θηρίον ; Εἰς τὴν ἐποχὴν μας

ὅμως τὸ Μπιζάνι ὑπῆρξεν ἕνας τεράστιος καταστρεπτικὸς ὄγκος μὲ τὰ στόμια τῶν κανονιῶν ἐπιμελῶς σκεπασμένα, μὲ τὸν θάνατον ἀόρατον, βουτηγμένος εἰς τὸ χιόνι, δερνόμενος ἀπὸ καταιγίδας, ἐκπέμπων ἀπὸ χιλιάδας στομάτων μικρῶν καὶ μεγάλων τὸν θάνατον. Ὑπῆρξε μία αἱματωμένη ἀλλὰ περιλάμπρος σελὶς τῆς ἱστορίας μας. Πολιορκία μηνῶν ὀλοκλήρων καὶ ἡρωϊσμός ἐπικός, τὸ ἕκαμον γνωστὸν καὶ εἰς τὴν πλέον μακρυνὴν γωνίαν τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ τέλος ὁ νεώτερος αὐτὸς Μινώταυρος τοῦ ἔτρωγε τὸ ἄνθος τῆς Ἑλληνικῆς νεότητος, εὐρῆκε τὸν Θησέα του. Ἐψόφησεν. Ἄς τοῦ εἴμεθα ὅμως εὐγνώμονες. Διεάλησεν εἰς τὸν κόσμον τὴν νεοελληνικὴν γενναιότητα.

Οἱ Σύμμαχοι—καὶ ἰδίως οἱ Μαυροβούνιοι—ἐπανηγύρισαν τὸ εὐχάριστον γεγονός.

Ἡ Εὐρώπη ἔμεινε κατάπληκτος, Ἐξεφράζετο ἀπεριφράστως ὅτι ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐπιτυχία, πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκουν οἱ Βούλγαροι καὶ τῆς Σκόδρας τὴν ὁπρίαν ἐπολιόρκουν οἱ Σερβο-Μαυροβούνιοι, ἀπετέλει ἱστορικὸν γεγονὸς δικαίως ἀνυποῦν τὸ ἔθνικόν αἴσθημα τῶν Ἑλλήνων. Ὀλόκληρος ὁ Εὐρωπαϊκὸς τύπος ἐξυμνῶν τὴν Ἑλληνικὴν γενναιότητα, ὠμολόγει ὅτι ἡ νίκη ἐκείνη μετέβαλε πολὺ τὴν κατάστασιν ὑπὲρ τῶν Συμμάχων.

Τὴν 9 πρωϊνὴν τῆς 21 Φεβρουαρίου ὁ ὑποστράτηγος Ἀλέξ. Σούτσος—διορισθεὶς στρατιωτικὸς διοικητὴς Ἰωαννίνων—εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν μετὰ τοῦ Συν]τος ἱππικοῦ Ἡπειροῦ. Βεβαιωθέντος ὅτι τμήματα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὅπως ἀποφύγωσι τὴν αἰχμαλωσίαν ἐτράπησαν πρὸς Βορρᾶν, οὐλαμὸς ἱππέων ὑπὸ τὸν ἐπίλαρχον Ἐπ. Ζυμβρακάκη, τοὺς ἐπίλαρχον Α. Κουμουνδοῦρον, ἀνθυπασπιστὴν Ι. Τσαγαρίδην καὶ λοχίας Ε. Δασινδάκη καὶ Ἀρ. Κούτσην, ἐτράπη πρὸς καταδίωξίν των. Ὁ οὐλαμὸς μὴ ἀποτελούμενος ἀπὸ πλείονας τῶν 35 ἀνδρῶν, κατέφθασεν εἰς ἀπόστασιν 10 χλμ. βορείως τῶν Ἰωαννίνων περὶ τοὺς 800 ἐνόπλους Τούρκους στρατιώτας. Χάρις εἰς τὴν ὅλως ἐξαιρετικὴν ἀποφασιστικότητα καὶ ταχύτητα ἐνεργείας τῶν βαθμοφόρων, ἡ δρᾶξ ἐκείνη τῶν ἱππέων κατορθώνει νὰ αἰχμαλωτίσῃ καὶ ἀφοπλίσῃ τοὺς Τούρκους. Ἀφήσασα τούτους ὑπὸ τὴν φύλαξιν ἱππέων τινῶν

ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς Βορρᾶν πορείαν καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀκόμη χιλιόμετρων, ἤχμαλώτισε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἑτέρους 1200. Τὴν 7, 30' ἔσπερινὴν ὁ οὐλαμὸς ἐπανῆλθεν εἰς Ἰωάννινα, φέρων τοὺς 2.000 αἰχμαλώτους του.

Ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς καταλήψεως τῶν Ἰωαννίνων διετάχθη ἡ ἀνασυγκρότησις τῶν II, IV, VI καὶ VIII Μεραρχιῶν, ἐπανεληθόντων εἰς αὐτὰς ἀπάντων τῶν ἀπεσπασμένων τμημάτων των. Διετάχθη ἐπίσης ἡ συγκρότησις τοῦ 2ου Συν]τος Εὐζώνων (3ον, 3ον ἀνεξάρτητον, 7ον καὶ 10ον τάγματα) ὑπὸ τὸν ἀν]χην τοῦ Μηχανικοῦ Δ. Ἰωάννου καὶ ἡ διάλυσις τοῦ τμήματος Μαλάμου.

Τὴν πρωτῶν τῆς 22 Φεβρουαρίου ὁ Μητροπολίτης Παραμυθιάς, ὁ δήμαρχος καὶ οἱ Τοῦρκοι πρόκριτοι ἐπισκεφθέντες τὸν εἰς Νεμίτσαν εὐρισκόμενον ἀν]χην Ἡπίτην ἐδήλωσαν ὑποταγὴν. Τὴν μεσημβρίαν τῆς 23 τὸ ἀπόσπασμα Ἡπίτου εἰσήρχετο εἰς Παραμυθίαν, ἐνῶ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ταγ]χου Ματζούκη κατελάμβανε τὸ Μαργαρίτιον καὶ τὴν Πάργαν. Τὴν μεθεπομένην ὁ λόχος Τρυπογεώργου κατέλαβε τῆς Φιλιάτες, μέχρι τέλους δὲ Φεβρουαρίου κατελήφθη ὁλόκληρος ἡ ἀπὸ Ἀχέρωνος μέχρι Καλαμᾶ περιοχὴ.

Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον πληροφορηθὲν ὅτι λείπανα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ὑποχωροῦντα ἐκ Τσαμουριάς μετὰ τοιούτων ἀποσυρθέντων ἐξ Ἰωαννίνων, κατῴρθωσαν νὰ τραπῶσι πρὸς Δέλβινον—Ἀργυρόκαστρον, διέταξε τὴν καταδίωξίν των διὰ τοῦ Συντάγματος τοῦ Ἴππικοῦ Ἡπείρου. Τοῦτο κατέφθασε τὰ ὑποχωροῦντα ἐκεῖνα τμήματα τὴν μεσημβρίαν τῆς 24 νοτίως τοῦ Δελβινάκι.

Τὴν III Μεραρχίαν ἀφήλαμεν κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου εἰς Κορυτσᾶν μὲ προφυλακὰς εἰς τὴν ἔξοδον τῆς στενωποῦ Κιάρι, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Τζαβίτ ἔμενον εἰς Μπορόβαν μὲ προφυλακὰς εἰς Ἐρσέκαν. Μετὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Στρατηγεῖου ὅπως ἀπασχοληθῇ ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ Βορρᾶ, ἡ III Μεραρχία ἀντικατασταθεῖσα εἰς τὴν περιοχὴν Κορυτσᾶς ὑπὸ τοῦ 2ου Συν]τος Πεζικοῦ (ἀφικθέντος μέσῳ Μοναστηρίου ἐκ Θεσ[λονίκης] καὶ ἐνισχυθεῖσα ὑπὸ ἀποσπάσματος τῆς V Μεραρχίας (3 τάγματα μετὰ 4 πολυβόλων) ἀφικθέντος εἰς Βουρβουτσικόν, παρεσκευάζετο διὰ τὴν πρὸς Νότον προέλασιν.

Ἐξαιρετικὴ κακοκαιρία—σφοδρότατον ψῦχος, ξαφάνις τῶν ὁδῶν ὑπὸ τῆς χιόνος—ἐματαίωσεν ἐπανειλημμένας ἀποπείρας τῆς πρὸς συγκέντρωσιν. Ἐπιτευχθεὶς τέλος ταύτης τὴν 21 Φεβρουαρίου, ἤρχισε τὴν ἐπομένην ἡ προέλασις. Τῶν Τούρκων ἀποσυνθέντων κατόπιν τῆς πτώσεως τῶν Ἰωαννίνων, κατελήφθησαν τὴν 22 ἡ Μπορόβα καὶ ἡ Ἐρσέκα, τὴν 23 τὸ Λιασκοβίκη καὶ τὴν 27 ἡ Πρεμετὴ ὑπὸ τῆς III Μεραρχίας, τὴν δὲ 24 ἡ Κόνιτσα ὑπὸ τοῦ ἀποσπάσματος τῆς V.

Αἱ πορεῖαι αὗται ἐξετελέσθησαν ὑπὸ δριμύτατον ψῦχος, συνεχεῖς χιονοθύελλας καὶ χιόνα καλύπτουσιν τὴν γῆν εἰς ὕψος ἡμίσεως μέτρου. Οἱ ἄνδρες καὶ τὰ κτήνη ὑπέφερον ὑπερβολικῶς. Οἱ Τούρκοι πρόκριτοι Λιασκοβικίου ἐξέφραζον τὴν κατάπληξιν των διότι μὲ τοιαύτην κακοκαιρίαν ἐξετελοῦντο ἐπιχειρήσεις καὶ κιννοῦντες περιλύπως τὴν κεφαλὴν ἔλεγον: «Τώρα καταλαμβάνομεν διατὶ μᾶς ἐνικήσατε».

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 26 ἐπετεύχθη ἐπαφὴ μεταξὺ τῆς III Μεραρχίας, τοῦ ἀποσπάσματος τῆς V καὶ τοῦ Συν]τος Ἴππικοῦ, τὸ ὁποῖον εὗρισκόμενον εἰς Καλπάκι ἀπέστειλεν εἰς Κόνιτσαν καὶ Λιασκοβίκι ἀναγνωρίσεις ὑπὸ τὸν ὑπὶλαρχον Γ. Δελαγραμμάτην καὶ ἀνθ]χον Βοῦρρον.

ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΝ - ΔΕΛΒΙΝΟΝ - ΤΕΠΕΛΕΝΙ

Βεβαιωθέντος ὅτι τὰ πανταχόθεν τῆς Ἡπείρου συγκεντρωθέντα λείψανα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ (5—6000 ἄνδρες μετὰ τινων πυροβόλων καὶ πολυβόλων) κατηυθύνοντο πρὸς Ἀργυρόκαστρον Βεράτιον, διετάχθησαν αἱ III, VIII, II Μεραρχίαι καὶ τὸ Σύν]μα Ἴππικοῦ Ἡπείρου ὅπως ἐκκαθαρίσωσιν ἅπασαν τὴν πρὸς τὰς ἄνω κατευθύνσεις περιοχὴν, τὸ δὲ ἀπόσπασμα Ἡπίτου ὅπως καταλάβῃ τοὺς ἁγίους Σαράντα. Ἐπὶ πλεόν τὸ ἀπόσπασμα τῆς V ἀντεκατέστησε τὸ εἰς Κορυτσὰν Σύν]μα τῆς I (2ον Πεζικὸν) τοῦ ὁποιοῦν ταχεῖα εἰς Θεο]νίκην μετάβασις ἐκρίθη ἀπαραίτητος λόγῳ ἀρξάμενων προστριβῶν μετὰ τῶν Βουλγάρων.

Ἡ VIII Μεραρχία—προηγούμενου τοῦ Συν]τος Ἴππικοῦ καὶ ἀκολουθοῦσης τῆς II ὡς ἐφεδρείας—ἐκκινήσασα τὴν πρωτὴν τῆς 28 Φεβρουαρίου ἐκ Βεσδοῦνι, ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν τὴν πρωτὴν τῆς 2 Μαρτίου μετὰ τῶν Τούρκων, κατεχόντων τὴν γραμμὴν Ἀρίνιστα—Κακαβιά—Ἀγ. Νικόλαος. Ἄμα τῇ ἀναπτύξει τῆς Μεραρ-

χίας πρὸς ἐπίθεσιν, τὸ Τουρκικὸν Πεζικὸν ἐτράπη εἰς φυγὴν πρὸς Ἀργυρόκαστρον, ζωηρῶς ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τοῦ Πυρ]κοῦ τοῦ. Τὸ Σύν]μα Ἴππικου διετάχθη νὰ καταδιώξῃ, τεσσαράκοντα δὲ περιίπων ἱππεῖς ὑπὸ τὸν Ἰλαρχον Γ. Λιναρᾶν καὶ ὑπὶλαρχον Γ. Δελλαγραμμάτην ἀψηφοῦντες τὸ σφοδρὸν πῦρ τοῦ ἐχθροῦ καὶ μετὰ πολλῆς ἀποφασιστικότητος ἐπιτεθέντες, κατορθοῦσι νὰ αἰχμαλωτίσωσιν δλόκληρον Τουρκικὸν τάγμα (17 ἀξιωματικοί, 460 ἄνδρες). Συνεχισθείσης τῆς καταδιώξεως καὶ τὴν ἐπομένην 3 Μαρτίου, κατελήφθησαν τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ τὸ Δέλβινον, τοῦ ἐχθροῦ τραπέντος ἀτάκτως πρὸς Τεπελένι καὶ ἀφήσαντος περὶ τοὺς 1000 νέους αἰχμαλώτους. Ἡ VIII Μεραρχία ἀναπαυθεῖσα τὴν 4, συνεχίζει τὴν 5 Μαρτίου τὴν καταδίωξιν καὶ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν καταλαμβάνει τὸ ἀπόγευμα διὰ τοῦ Συν]τος Ἴππικου τὸ Τεπελένι, τῶν Τούρκων τραπέντων ἐν διαλύσει πρὸς Φιέρι. Τὸ ἀπόσπασμα Ἡπίτου—οὐλαμὸς ἱππικῶν ὑπὸ τὸν ἀνθ]χον Α. Μακρίδην μετὰ τοῦ ὑπ]γοῦ Μ. Πάσσαρη—κατέλαβε τὴν 4 Μαρτίου τοὺς ἁγίους Σαράντα ἄνευ ἀντιστάσεως.

Ἡ III Μεραρχία ἐκκινήσασα τὴν πρωΐαν τῆς 3 Μαρτίου ἐκ Πρεμετῆς, συνηντήθη περὶ τὴν μεσημβρίαν μετὰ τῶν Τούρκων κατεχόντων διὰ Πεζικοῦ καὶ Πυρ]κοῦ τὰ παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Δεσνίτσα καὶ Ἀώου ὑψώματα. Μετὰ τριώρον ζωηρὰν μάχην οἱ Τοῦρκοι ἐκτοπισθέντες ἐτράπησαν πρὸς Βεράτιον καὶ ἡ III Μεραρχία κατέλαβε τὴν Κλεισοῦραν.

Διὰ διαταγῆς τοῦ Γενικοῦ Στρατηγεῖου τῆς 6 Μαρτίου συνεκροτήθη ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Π. Δαγκλὴν τμημα στρατιᾶς ἐκ τῶν III καὶ VIII Μεραρχιῶν, μιᾶς ἕλης τοῦ Συν]τος Ἴππικου καὶ τοῦ ἀποσπάσματος Ἡπίτου. Εἰς τὸ τμήμα αὐτὸ ἀντετέθη ἡ ἐξασφάλις τῆς κατοχῆς τῆς Ἡπείρου, ἐνῷ αἱ II, IV, VI Μεραρχίαι καὶ ἅπαντα τὰ λοιπὰ τμήματα τοῦ Στρατηγεῖου μετεφέρθησαν περὶ τὴν Θεσ]νίκην, ἐνθα ἡ παρουσία των ἐκρίθη ἀπαραίτητος.

Ἡ ἀπιστία τῶν Βουλγάρων ἐκδηλουμένη ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν πλέον φανερά, κατέστησεν περὶ τὰ μέσα Μαρτίου ἐπιβεβλημένην ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν περὶ τὴν Θεσ]νίκην μεταφορὰν καὶ τῶν III καὶ V Μεραρχιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν σχηματισμὸν δύο νέων τοιούτων τῆς IX καὶ X. Ἡ IX ὑπὸ τὸν ἀν]χην τοῦ Μηχανικοῦ Δ. Ἰωάννου ἐσχηματίσθη ἐν Ἀργυροκάστρῳ ἀπὸ τὰ 24ον.

25ον καὶ 26ον Σύν]τα Πεζικοῦ ἀποτελεσθέντα ἀπὸ τὰ ἐν Ἑπείρῳ ἀνεξάρτητα τάγματα καὶ τὸ τμήμα Ἑπίτου, ἡ δὲ Χ ὑπὸ τὸν Συναγματάρχην τοῦ Πυρ]κοῦ Λ. Παρασκευόπουλον ἐν Γευγελῇ ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινοπούλου, δύο τάγματα εὐζώνων τοῦ 2ου Σύν]τος (τὰ 3ον καὶ 3ον ἀνεξάρτητον), ἀναλόγου Πυρ]κοῦ καὶ λοιπῶν σχηματισμῶν.

Ἡ ΙΙΙ Μεραρχία ἐκκινήσασα ἐκ τῆς περιοχῆς Πρεμετῆς τὴν 23 Μαρτίου, ἀφίκετο διὰ Κορυτσᾶς εἰς Φλώριναν μετὰ 15ήμερον πορείαν, μὲ δύο ἡμερῶν ἀνάπαυσιν καὶ ὑπὸ βροχὴν καὶ ψυχρὸς. Ἐκεῖθεν μετεφέρθη σιδηροδρομικῶς εἰς Βερεκόπ, ὁπόθεν πεζῇ εἰς Γιαντισᾶ.

Τὸ τμήμα στρατιᾶς Ἑπείρου ἀποτελεσθὲν ἀπὸ τὰς VIII καὶ IX Μεραρχίας καὶ τὸ τμήμα Στυρομήλιου, κατεῖχεν ὁλόκληρον τὴν Ἑπείρον (Χειμάρρα, Δέλβινον, Ἀργυρόκαστρον, Τεπελένι, Κλεισοῦρα, Φράσσαρι, Κορυτσᾶ). Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων προσερχόμενοι ἐδῆλουν ὑποταγὴν καὶ κατέθετον τὰ ὄπλα.

ΤΟ ΟΓΔΟΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Μετὰ τὴν μάχην τῆς 7 Ἰανουαρίου τὸ ὄγδοον Σύν]μα διεξήγαγε μέχρι τῆς 13 ἰδίου καθημερινοὺς σχεδὸν ἀγῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους δὲν κατώρθωσε νὰ προχωρήσῃ πλέον τοῦ ἐνὸς χιλιομέτρου.

Τὴν νύκτα τῆς 13 δύο τάγματα (ἐν τοῦ 7ου καὶ ἐν τοῦ 1ου) ὑπὸ τὸ ἀν]χην Παπαροδόδου ἀντεκατέστησαν τὸ 8ον Σύν]μα. Ἦτο πλέον καιρὸς. Ἀπὸ τῆς 24 Δ]βρίου εὐρισκόμενον ἐν προφυλακαῖς καὶ σχεδὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν τε καὶ νύκτα μαχόμενον, εἶχεν ὑπερβολικῶς δεινοπαθήσῃ, καταπονηθῇ, καὶ ἐξαντληθῇ. Ἡ ἐλάττωσις τῶν ἀξιοματικῶν ὑπῆρξε τοιαύτη (ἦσαν τότε παρόντες 17 ἐν συνόλῳ μόνιμοι καὶ ἔφεδροι, μάχιμοι καὶ ὑγειονομικοὶ ἀξιωματικοί, τοῦ Σύν]χου συμπεριλαμβανομένου καὶ ἔχοντος ὡς ὑπασπιστὴν ἓνα ἐπιλοχίαν), ὥστε τρεῖς λόχοι διωκοῦντο ἀπὸ ὑπαξιωματικούς. Ἡ ἀνάπαυσις τοῦ ὅμως δὲν ἐπέπρωτο νὰ εἶναι ἡ ἀπαιτούμενη, ἐνῶ οὐδ' ὁ πρὸς ἀνασυγκρότησίν του χρόνος τῷ παρεσχέθη. Τὰ τμήματα εἰς τὰ ὁποῖα ἐνεπιστεύθη τὴν φύλαξιν τοῦ τομέως, τὸν ὁποῖον μὲ τόσους ἀγῶνας καὶ τόσον αἶμα κατέκτησε τὸ 8ον Σύν]μα, κατεβλήθησαν ἀμέσως. Κατ' ἀναφορὰν τοῦ διοικητοῦ

των αἱ συνεχεῖς ἀπώλειαι καὶ τὰ ἀνήκουστα δεινοπαθήματα ἐπὶ τοῦ ἀπαισίου καὶ φονικοῦ ἐκείνου ἐδάφους, ἐκλόνισαν τὸ ἡθικὸν τῶν ἀνδρῶν του καὶ ἐπέβαλλον τὴν ἄμεσον ἀντικατάστασιν των. Οὕτω τὸ ὄγδοον Σύνγραμμα διετάχθη ὅπως ἐντὸς τῆς νυκτὸς τῆς 16 Ἰανουαρίου ἀναλάβῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τὸν τομέα τὸν ὁποῖον κατεῖχε. Ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν θυμηδίαν τῶν ἀνδρῶν, πληροφορηθέντων παρὰ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀντικαθιστωμένων τμημάτων τοὺς λόγους τῆς ἀντικαταστάσεως, τὸ ὄγδοον Σύνταγμα μετὰ τριήμερον ἀνάπαυσιν ἐπανῆλθεν εἰς τὸν γνώριμόν του τομέα. Εἰς τὸν τομέα τῶν ἀπωλειῶν καὶ δεινοπαθημάτων, τὸν ὁποῖον ὅμως αὐτὸ ἐκράτησεν ἐπὶ 58 ὅλα ἡμερονύκτια φρίκης καὶ αἵματος, ἀλλὰ καὶ ἡρωϊσμοῦ καὶ ἀμαράντου δόξης.

Ἀλλὰ τί ἦτο λοιπὸν ἡ Μανωλιάσσα ; Ὅνομα τὸ ὁποῖον εἰς τὴν μνήμην πολλῶν πολεμιστῶν θὰ παραμείνῃ ἀλησμόνητον. Ὅλαι αἱ φρικιαστικαὶ στιγμαὶ τὰς ὁποίας μὲ τόσῃν τραγικὴν ἐπιμέλειαν φιλοτεχνεῖ ὁ Ἄρης κατὰ τὴν σύγκρουσιν, ὅλαι αἱ ἀπρόοπτοι συγκινήσεις, ὅλα τὰ ἄνευ προλόγου δράματα ποῦ περνοῦν βιαστικὰ καὶ ἀμείλικτα, ποῦ ἐπαναλαμβάνεται ὅμως συνεχῶς καὶ ἀδιακόπως, ἐπτερῦγισαν γύρω ἀπὸ τὴν Μανωλιάσσαν. Ἀπὸ τῆς 29 Ν[ο]βρίου 1912 ποῦ τὸ πρῶτον τὴν ἐπάτησαν ὀλίγοι Κρητες ὑπὸ τὸν Μᾶνον τὸν Φορτούνα καὶ τὸν Κοσσυβάκη, μέχρι τῆς πτώσεως τῶν Ἰωαννίνων, ἡ Μανωλιάσσα μὲ τοὺς ἀποκορήμους βράχους καὶ τὰ ἀπρόσιτα λιμέρια της, ὑπῆρξεν εἰς ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους βωμοὺς ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀφθονον ἐθυσιάσθη τὸ αἷμα πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν. Εἰς τὴν Μανωλιάσσαν αἱ μάχαι διεξήγοντο χωρὶς πολλὴν τακτικὴν ἀλλὰ μὲ κατὰ τὸ ἀρματωλικόν, διότι ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους δὲν ἐπέτρεπε τὰς παρατάξεις καὶ ἡμπόδιζε τὴν ἔγκαιρον ἀφίξιν τῶν ἐνισχύσεων. Εἰς τὴν Μανωλιάσσαν ἐσυνεχίσθη καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ καρποφιλιοῦ καὶ τοῦ ἀπροφυλάκτου παλληκαρισμοῦ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ἡ νίκη εὐρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ στρατιώτου ποῦ ἐγνώριζε νὰ μὴ δειλιά, τοῦ πολεμιστοῦ ὁ ὁποῖος θὰ εἶχε τὸ θάρρος νὰ βαδίσῃ πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ περιφρονῶν τὸν θάνατον νὰ ἐφορμήσῃ καθ' ἑνὸς βράχου ἢ καὶ κατὰ μιᾶς πέτρας ἀκόμη, ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἀρκετὴ νὰ καλύψῃ καὶ ἓνα μόνον πολεμιστὴν Ποῖος ἀπὸ τοὺς τότε

ἀποτελέσαντας τὸ ὄγδοον Σύν]μα θὰ ξεχάσῃ τὴν Μανωλιάσσα μὲ τὰς δυσβάτους καὶ νεκροβριθεῖς χαράδρας τῆς ; Ποῖος ἀπὸ αὐτοῖς θὰ ξεχάσῃ τὴν Μανωλιάσσαν ἐπὶ τῆς ὁποίας τόσοι καὶ τόσοι ἤρωες τοῦ Συν]τος αὐτοῦ ἐβάδισαν ἐνθουσιώδεις, ἀξιοθαύμαστοι περιφρονηταὶ τοῦ θανάτου καὶ ἔπесαν ποτίζοντες αὐτὴν μὲ τὸ αἷμά των; Ποῖος ἀπὸ αὐτῶν θὰ λησμονήσῃ τὰ ἐλάχιστα μέρη τῆς Μανωλιάσσης, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τὰς μικρὰς ἀναπαύσεις ἔστεινε τὸ ἀντίσκη- νόν του καὶ κάτωθεν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν βροχὴν, τὸ ψῦχος καὶ τὴν χιόνα, ὑπομονητικὸς καὶ ἐγκαρτερῶν, μὲ τὸ μειδίαμα τῆς περιφρο- νήσεως εἰς τὰ χεῖλη καὶ τὴν λάμπιν τῆς αποφασιστικότητος εἰς τὸ βλέμμα, ἀνέμενε τὸ ἐγερτήριον σάλπισμα τὸ ὁποῖον θὰ ἔδιδε τὸ σύνθημα τῆς νίκης ; Ποῖος ἀπὸ αὐτῶν θὰ παύσῃ ἐνθυμούμενος τὴν Μανωλιάσσα μὲ τοὺς ἀποκρήμνους λόφους καὶ τὰ ἄπειρα τσουγγάρια, τὰ ὁποῖα τοῦ κατεξέσχισαν τοὺς πόδας ;

Ἀπὸ τῆς 17 λοιπὸν Ἰανουαρίου τὸ ὄγδοον Σύν]μα καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν προφυλακῶν τῆς Μανωλιάσσης. Ἡ γνωστὴ ζωὴ λαβοῦσα ἀπαιστωτέραν μορφήν λόγῳ τοῦ ἐνσκήψαντος χειμῶνος καὶ τοῦ ἀναπτυχθέντος ἐκατέρωθεν σφοδροῦ μίσους, ἔμελλε νὰ παραταθῇ ἐπὶ 34 ἡμέρας ἀκόμη. Αἱ βροχαί, ἡ χιὼν, τὸ ψῦχος σχεδὸν δὲν ἔπαυσαν· ἡ θερμοκρασία κατήρχετο τὴν νύκτα εἰς τοὺς 10 βαθ- μοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν, ἐνῶ εἰς τὰ πρῶτα τμήματα αἱ φωτιᾶς ἦσαν ἀπηγορευμένα. Οἱ ἀσθενεῖς καθ' ἐκάστην ἐκυμαίνοντο περὶ τοὺς 100, οὕτω δὲ παρὰ τὰς συνεχῶς ἀποστελλομένας ἐνισχύσεις, οἱ λόγοι δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑπερβῶσι τοὺς 120 ἄνδρας. Ἡ δια- τροφὴ σχετικῶς ἐλλειπής, τὸ δὲ ὕδωρ ἐφέρετο ἐξ ἀποστάσεως δύο ὥρῶν. Ἀπαντες σχεδὸν οἱ λόγοι διωκοῦντο ἀπὸ ἀνθ]γους μονί- μους ἢ ἐφέδρους, αἱ δὲ διμοιρίαι ἀπὸ λοχίας. Οἱ πρὸς ἐνίσχυσιν ἀποστελλόμενοι ἄνδρες ἔχοντες ἐλλειπεστάτην ἐκπαίδευσιν συνε- πλῆρουν αὐτὴν ἐκεῖ, ἀσχοῦμενοι εἰς τὴν βολὴν ἐμπράκτως κατὰ πάσης τυχόν ἀνυψουμένης ἐχθρικῆς κεφαλῆς. Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πυροβολισμῶν οὐδὲ πρὸς στιγμὴν ἔπαυσεν, εἶχε δὲ καθ' ἐκάστην τὸ Σύν]μα 8—10 ἐκτὸς μάχης· αἱ ἀπώλειαι ὅμως τὰς ὁποίας ἐπέ- φερεν εἰς τὸν ἐχθρόν, ἦσαν ἀπείρως μεγαλύτεραι· κατὰ τοιοῦτον δὲ τρόπον τὸν ἐτρομοκράτησεν, ὥστε οὐδέποτε αὐτόμολος ἐπαρου- σιάσθη εἰς τὸ Σύν]μα, οἱ δὲ εἰς τὰ γειτονικὰ παρουσιαζόμενοι ὠμίλουν μετὰ τρόμου διὰ τὸ ὄγδοον Σύν]μα, τοὺς ἄνδρας τοῦ

ὁποίου ἀνεγνώριζον ὡς ἀσυγκρίτως ἀνωτέρους ἀπὸ τοὺς Γκέγκιδες. Συνέπεια τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἦτο ἡ παντελής κατὰ τὴν ἡμέραν ἀκίνησία : οὔτε συσσίτιον, οὔτε ὕδωρ, οὔτε σωματικὴ ἀνάγκη· τὰ πάντα τὴν νύκτα. Οἱ νεκροὶ καὶ οἱ τραυματαῖι παρέμενον καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ὀπίσω τῶν μειερίζων· τὴν νύκτα οἱ μὲν τραυματαῖι μετὰ μυρίων κόπων διεκομίζοντο εἰς τὸ 2, 30' ὥρας ἀπέχον χειρουργεῖον διὰ τοῦ ἄνευ ἀτραπῶν ἐκείνου ἐδάφους καὶ ἐν μέσῳ ψύχους καὶ χιόνος, οἱ δὲ νεκροὶ ἐσκεπάζοντο μὲ ἐλάχιστον χῶμα καὶ λίθους. Συνεχεῖς σπαραγμοὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἡ φύσει εὐγενὴς Ἑλληνικὴ ψυχὴ ἀδυνατεῖ μὲν νὰ ἐξοικειωθῇ, ἐπιβάλλει ὅμως σιγὴν καὶ εἰς τοὺς σφοδροτέρους παλμούς της ἀναμένουσα ἐναγωνίως τὴν Μεγάλην ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλληνικὴ λόγῃ ἀπηνῆς ἐκδικήτρια, θ' ἀπέδιδε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τόσα στενάζοντα Ἑλληνικά ἐρείπια ζωῆς, τὰ ὁποῖα ὁ αἰμοβόρος ἐχθρὸς ἐπεσώρευε καθ' ἑκάστην ἀπανταχοῦ τῆς ἡρωϊκῆς Ἡπείρου. Οἱ ἐναπομένοντες ἐλάχιστοι βαθμοφόροι τοῦ Συν[τος καὶ ὁ ἱεροκῆρυξ του — ὁ ὁποῖος μὲ προφανέστατον κίνδυνον τῆς ζωῆς του καθ' ἑκάστην ἐπεσκέπτετο τὰς προφυλακὰς διὰ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν καὶ τὴν παραμυθίαν τῶν τραυματιῶν — κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς τῶν ἀνδρῶν καὶ τὴν συγκράτησιν τοῦ ἡθικοῦ. Συνέπεια τούτου ὑπῆρξεν ἡ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων — ἀδιακρίτως βαθμοῦ — ἀνάπτυξις πραγματικῆς ἀγάπης ἐξικνουμένης μέχρις ἀφοσιώσεως καὶ ἡ τήρησις τοῦ ἡθικοῦ τοῦ Συν[τος τόσον ὑψηλά, ὥστε τὰ θύρια ἄσματα ν' ἀκούωνται διαρκῶς ἐπὶ τῶν τόσον ἀγρίων ὑψωμάτων ἐκείνων.

Ἡ 20 Φεβρουαρίου. — Ἡ πρώτη τῆς 20 Φεβρουαρίου εὔρε τὸ ὄγδοον Σύνταγμα ἔχον τὰ I καὶ II τάγματά του (διοικηταὶ λοχαγοὶ Χ. Τσελακόπουλος Ρέμπελος καὶ Γ. Μαστραπᾶς) εἰς πρῶτην γραμμὴν καὶ τὸ III (λοχαγὸς Α. Πραντουνάς) ἐν ἐφεδρείᾳ. Οἱ πάντες, μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου στρατιώτου, ἦσαν προσηνατολισμένοι εἰς τὸ σχέδιον ἐνεργείας καὶ διεπνέοντο ἀπὸ σταθερὰν ἀποφασιστικότητα, διότι εἰς τὴν νίκην διέβλεπον τὴν λήξιν τῶν τόσων βασάνων των. Ὑπῆρξεν ἰδιαίτερας παρατηρήσεως ἄξιον τὸ ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ τῶν διαχυλίων περίπου μαχητῶν ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο τὸ Σύν[μα, δὲν ἐπαρουσιάσθησαν παρὰ μόνον 5 ἀσθενεῖς καὶ αὐτοὶ σοβαρῶς πάσχοντες.

Τὸ I τάγμα ὤφειλε νὰ καταλάβῃ βραχὺν ῥάχιν—καὶ ποία ῥάχιν δὲν ἦτο βραχύδης ἐκεῖ ;—εὐρισκομένην ἀπέναντί του, τὸ II ἔπρεπε νὰ ἐφορμῇ μετὰ τοῦτο. Τὴν 8 λοιπὸν ὥραν οἱ 2ος (ὑπὸ τὸν ἔφ. ἀνθ]γὸν B. Γεννηματᾶν) καὶ 3ος (ὑπὸ τὸν ἀνθ]γὸν B. Λελοῦδαν) λόχοι, ἐφορμῶσι προστατευόμενοι ὑπὸ τῶν πυρῶν τῶν 1ου καὶ 4ου λόχων (ἀνθ]γὸς A. Ἡρακλείδης καὶ λοχαγὸς Δ. Ζεγγίνης). Διὰ νὰ φθάσωσιν ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς τοποθεσίας δὲν ἔχουσι νὰ διανύσωσι διάστημα μεγαλύτερον τῶν 300 μέτρων, ἀλλ' εἶναι τοῦτο διάστημα θανάτου. Οἱ Τοῦρκοι βάλλουσι ζωηρῶς διὰ τυφεκίων καὶ πολλῶν πολυβόλων, καὶ αἱ τάξεις τῶν ἡρωϊκῶν ἐπιτιθεμένων ἀραιοῦνται, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ ἐκτοπίσωσι τὸν ἐχθρόν. Τότε ὁρμᾷ καὶ ὁ 1ος λόχος ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Τσολακοπούλου, οἱ τρεῖς δὲ λόχοι ὁμοῦ ἡγουμένων τῶν βαθμοφόρων ἐφορμῶσι διὰ τῆς λόγχης ἀναρριχῶνται ἐπὶ τῆς ἀποτομωτάτης ἐκείνης κορυφῆς καὶ ἀρχίζουν τὸν γνωστὸν πλέον ἀγῶνα σώματος πρὸς σῶμα. Ὁ ἀγὼν ὅμως αὐτὸς δὲν ἔχει τὴν διάρκειαν καὶ τὴν σφοδρότητα τῶν ἀγώνων τῆς 7 Ἰανουαρίου, διότι οἱ Τοῦρκοι τρέπονται ταχέως εἰς φυγὴν ἀπορρίπτοντες κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ ὅπλα των. Δὲν χάνεται οὐδὲ στιγμὴ, τὰ πολυβόλα καὶ ὁ 4ος λόχος σπεύδουσιν ἐπὶ τῆς κυριευθείσης τοποθεσίας καὶ καταδιώκουσι διὰ τῶν πυρῶν τῶν τοὺς φεύγοντας Τούρκους. Ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς ἐκείνης τοποθεσίας τὸ I τάγμα ἀνασυντάσσεται καὶ βλέπει ὅτι ἡ μικρὰ ἐκείνη διαδρομὴ τοῦ ἐκόστισε πολὺ ἀκριβὰ. Ὑπὲρ τοὺς 75 ἥρωες εἶχον τεθῆ ἔκτος μάχης μεταξὺ τῶν ὁποίων νεκρὸς ὁ ἡρωϊκὸς διοικητὴς τῶν πολυβόλων καὶ τοῦ 3ου λόχου ἀνθ]γὸς B. Λελοῦδας, ἀρκούντως δὲ σοβαρῶς τραυματισμένοι ὁ διοικητὴς τοῦ τάγματος λοχαγὸς X. Τσολακόπουλος Ρέμπελος, ὁ διοικητὴς τοῦ 2ου λόχου ἔφ. ἀνθ]γὸς B. Γεννηματᾶς καὶ οἱ ἔφ. ἀνθ]γοὶ I. Δημητρακόπουλος τοῦ 1ου καὶ E. Ραπτάκης τοῦ 2ου λόχου. Οὕτω ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν ἐπιτεθέντων τριῶν λόχων ἐτέθησαν ἔκτος μάχης. Τόσον ὅμως ἐσυνήθισαν ἅπαντες εἰς τὸ τοιοῦτον θέαμα, ὥστε παντελῶς ἀπαθεῖς ἐσυνέχισαν τὸ ἔργον των, τὴν καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ.

Τὸ II τάγμα ἐπιτεθὲν τότε ἐκτοπίζει εὐχερῶς τοὺς ἀπέναντί του Τούρκους, ὑποχωρήσαντας πλέον ἔξ ὀλοκλήρου τῆς πρώτης γραμμῆς των ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐγκατέλειψαν πλῆθος νεκρῶν καὶ

τραυματιῶν, ἀρκετοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰ περισσότερα τῶν πολυβόλων των.

Τὰ δύο τάγματα ὁμοῦ ἐξακολουθοῦσι νὰ καταδιώκωσι τὸν ἐχθρόν, τραπέντα εἰς αἰσχρὰν φυγὴν καὶ μὴ γνωρίζοντα ποῦ νὰ κατευθυνθῇ λόγῳ τῶν πανταχόθεν κατευθυνομένων ἐναντίον του πυρῶν. Τὸ Μπιζάνι προσπαθεῖ νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἰδιοὺς του, ἀλλὰ τὸ πῦρ του—ἐκπνέοντος πλέον—εἶναι ἀνίκανον νὰ σταματήσῃ τὴν λαίλαπα τῶν καταδιωκόντων. Παραχθέντος κενοῦ μεταξὺ τῶν 8ου καὶ 11ου Συν|των, φράσσουσι τοῦτο οἱ λόχοι τοῦ 8ου Συν|τος 11ος (ἀνθ|γὸς Η, Πολίτης) καὶ 9ος (ἀνθ|γὸς Χ. Πέρρος). Περὶ τὴν 2 μ. μ. οἱ 5ος καὶ 6ος λόχοι συμπλέκονται πρὸς τουρκικὸν τμήμα τὸ ὁποῖον προσεπάθει κατ' ἀρχὰς μὲν ν' ἀποσύρῃ, κατόπιν δὲ νὰ καταστρέψῃ 5 πυροβόλα. Πρὸ τῆς ὁρμῆς ὅμως τῶν ἐπιτιθεμένων δὲν κατώρθωσεν οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο καὶ τὰ πυροβόλα ἐκυριεύθησαν. Περὶ τὴν 4 μ. μ. τὸ ὄγδοον Σύνταγμα ἔχει φθάσῃ μέχρι τῶν τελευταίων πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Ἰωαννίνων ὑψωμάτων, οἱ δὲ λόχοι 5ος, 6ος, 9ος καὶ 11ος ἐγκαθιστάμενοι ἐπὶ τῶν ὑπερθεν τῆς Βουδιβίστης ὑψωμάτων, κατακεραυνοῦσι καὶ διαλύουσιν ἐχθρικά τμήματα ἀποπειραθέντα νὰ συγκεντρωθῶσι Β. τοῦ χωρίου ἐκεῖνου. Ἐνῶ ἡτοιμάζετο νὰ συνεχίσῃ τὴν διὰ Βουδιβίστης πρὸς Ἰωάννινα προέλασίν του, λαμβάνει διαταγὴν νὰ παραμείνῃ ἐπὶ τῶν θέσεών του.

Τὴν πρωΐαν μετὰ τὴν ἀναγγελίαν τῆς παραδόσεως τῶν Τούρκων τὸ Σύν|μα ἐπεστάθμευσεν εἰς Ραψίσταν, τὴν δὲ 23 Φεβρουαρίου ὥρισθη τιμῆς ἕνεκεν νὰ παραταχθῇ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὴν εἰς αὐτὰ εἴσοδον τοῦ Ἑλλήνος ἀρχιστρατήγου.

Προκειμένου ν' ἀκολουθήσῃ τὴν IV Μεραρχίαν ἐπανερχομένην εἰς τὴν περιοχὴν Θεσ|νίκης, τὸ Σύν|μα ἀφίκετο τὴν 7 Μαρτίου εἰς Πρέβεζαν. Ἀναχωρῆσαν ἐκεῖθεν τὴν 13 Μαρτίου καὶ παραμείναν εἰς Ἀθήνας ἐπὶ ἑξ ἡμέρας—15-20 Μαρτίου—διὰ τὴν κηδείαν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α', ἀφίκετο εἰς Θεσ|νίκην τὴν 24 Μαρτίου.

Ἀνέκδοτα.—1ον. Οἱ λόχοι 2ος, 7ος καὶ 12ος ἐνηλλάσσοντο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν προφυλακῶν, καταλαμβάνοντες ὑψωμα προκεχωρημένον τῆς λοιπῆς γραμμῆς καὶ ὥς ἐκ τούτου ὄντες σοβαρῶς ἐκτεθειμένοι. Ὁ διοικητὴς τοῦ 12ου ἀνθ|γὸς Βῶκος ζητεῖ ἀπὸ τὸν

διοικητὴν τοῦ τάγματος ὅπως ἐγκρίνῃ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ὑψώματος ἐκείνου, διὰ νὰ εἶναι ὅλοι οἱ λόχοι εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν. Ὁ Πραντούνας ἀπήντησεν ἐγγράφως ὡς ἑξῆς : «Κάτσε αὐτοῦ καὶ φύλαξέ μου τὸ μέρος αὐτὸ καλὰ σὰν σκύλλος καραβίσος. Ἀναγνωρίζω τὴν δικαίαν παρατήρησίν σου, ἀλλὰ καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἐγκρίνω τὴν αἰτησίαν σου, διότι ἐχύσαμε πολὺ αἷμα δι' αὐτὸ τὸ κομμάτι ποῦ φυλάξ».

2ον—Μεταξὺ τῶν ἀνδρείων Μανιατῶν τοῦ 12ου λόχου, ὑπῆρχεν εἰς λιπόψυχος ὁ ὁποῖος κατώρθωνε πάντοτε νὰ κρύπτηται ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν προφυλακῶν καὶ ν' ἀποφεύγῃ γενικῶς τὴν μάχην. Ὁ διοικητὴς τοῦ λόχου ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ τὰ τῆς διαγωγῆς του εἰς τὸν πρόεδρον τῆς κοινότητος τοῦ χωρίου του καὶ ἀνέγνωσε τὴν ἐπιστολὴν του ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ λόχου. Ὁ λιπόψυχος στρατιώτης τὰ ἔχασε. Μεταβὰς ὅμως μετ' ὀλίγον εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ λοχαγοῦ του, τὸν παρεκάλεσε νὰ μὴ ἀποστείλῃ τὴν ἐπιστολὴν διότι ὑπῆρχε φόβος νὰ ἐπακολουθήσουν φόνοι εἰς τὸ χωρίον του καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἥλλαसे διαγωγὴν. Δὲν παρῆλθον πολλαὶ ἡμέραι καὶ ὁ φιλότιμος ἐκεῖνος στρατιώτης ἐκτεθεὶς ὑπερβολικὰ εἰς μίαν μικροσυμπλοκὴν, ἐτραυματίσθη σοβαρῶς καὶ ἐξιλεώθη.

3ον—Ἡ ἔλλειψις τοῦ ὕδατος ἀνεπληροῦτο πολλὰκις διὰ χιόνος, τὴν ὁποίαν περισυλλέγοντες ἀπὸ καθαρὰ μέρη ἔλιωνον ἐντός τῶν ἀγγείων φαγητοῦ. Εἰς στρατιώτης τοῦ 12ου λόχου μίαν ἡμέραν ἀνῆλθεν εἰς μίαν ἀπάτητον κορυφὴν διὰ νὰ συλλέξῃ χιόνι, ἀλλ' ἐδέχθη ἀμέσως τὰ πυρὰ τῶν Τούρκων. Παρὰ τὰς φωνὰς τοῦ λοχαγοῦ του καὶ τῶν συναδέλφων του, ἐκεῖνος ἀπαθὴς ἐξηκολούθη τὸ ἔργον του.

—Ἐλα κάτω, διότι ἂν κτυπηθῇς θὰ σὲ ἀφήσωμεν αὐτοῦ ἐπάνω. Τοῦ φωνάζει ὁ διοικητὴς τοῦ λόχου.

—Μιὰ στιγμὴ κύριε λοχαγὲ καὶ ἔφθασα. Νὰ τώρα πέφτει ὁμίχλη καὶ δὲν θὰ μοῦ ρίξουν ἄλλο... Ἀλλὰ δὲν τελειώνει καλὰ τὴν φρεσίν του, ὁπότε μία σφαῖρα τοῦ σπάζει τὸν ἕνα πόδα.

—Ἐλᾶτε βρὲ παιδιὰ νὰ μὲ πάρετε. Ἐξακολουθεῖ φωνάζων.

—Ἄν εἶσαι βαρεῖα χτυπημένος καλὰ κάθεσαι αὐτοῦ, διότι δὲν ἔχουμε καὶ χῶμα νὰ σὲ θάψουμε, ἂν ὅμως εἶσαι ἐλαφρὰ κῦλα τὸν κατήφορο... Τοῦ ἀπαντοῦν οἱ στρατιῶται.

Εὐτυχῶς τὸ τραῦμά του τοῦ ἐπέτρεψε νὰ κυλίσῃ τὸν κατήφορο...

ρο καὶ ὅταν ἔφθασε εἰς ἀπυρόβλητον μέρος ἔσπευσαν καὶ τὸν ἐπῆραν.

4ον—Ὁ ἄρτος οὐδέποτε τοὺς ἔφθανε. Ὅταν κανεῖς ἐτελείωνε τὸν ἄρτον τοῦ ἐφώναζε: «Ποιὸς θέλει κουραμὰνα διότι θὰ τὴν πετάξω.» Κατ' ἀρχὰς πολλοὶ ἀφελεῖς ἔσπευδον πρὸς τὴν φωνήν, ἀλλὰ ταχέως ἀπεμακρύνοντο κατόπιν ἐπακολουθοῦσης πρόγκας.

5ον—Εἰς τοὺς στρατιώτας συχνὰ ἐπανελαμβάνετο ὅτι ἡ III Μεραρχία κατερχομένη ἀπὸ Βορρᾶ θὰ προσβάλῃ τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν νώτων. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ III Μεραρχία δὲν ἐφαίνετο, οἱ στρατιῶται εἰρωνευόμενοι ἔλεγον εἰς τοὺς βραδύνοντας νὰ μεταφέρουν τὸ συσσίτιον, τὸ ὕδωρ κ.λ.π. «Ἄμ σεῖς περάσατε τὴν III Μεραρχία στὴ γιοργάδα»...

6ον—Τὸ κρῦο τῆς νυκτὸς ἦτο ἀφόρητον καὶ ὅλοι ἦσαν παγωμένοι. Ὅσάκις στρατιώτης τις ἐλάμβανεν ἀνάγκην νὰ ἐξέλθῃ τὴν νύκτα, οἱ λοιποὶ τοῦ ἐφώναζον εἰρωνευόμενοι: «Ρίξε τὴν μανδύα σου ἐπάνω σου γιατί εἶσαι ἰδρωμένος»...

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Η ΕΙΡΗΝΗ

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 19 Φεβρουαρίου οἱ ἐν Ἀθήναις, Σόφια καὶ Βελιγραδίῳ Πρεσβευταὶ τῶν ἑξ Μεγάλων Δυνάμεων ἐπισκεφθέντες τοὺς ὑπουργοὺς τῶν Ἑξωτερικῶν τῶν Βαλκανίων, ἐπληροφόρησαν αὐτοὺς ὅτι ἡ Τουρκία ἐζήτησε τὴν μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων πρὸς ἐπίτευξιν τῆς εἰρήνης καὶ ἠρώτησαν ἐὰν αἱ Κυβερνήσεις τῶν Συμμάχων δέχωνται τὴν πρότασιν τῆς μεσολαβήσεως.

Ἐπηκολούθησεν οὕτω μονότονος περίοδος πολιτικῶν ἀοριστιῶν καὶ εἰκασιῶν, ἐλπίδων καὶ ἀμφιταλαντεύσεων. Ταύτας διέκοψε τὸ μέγιστον γεγονὸς τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδόθη καίριον πλῆγμα εἰς τὴν Τουρκικὴν αὐταπάτην καὶ βαρὺς ἐκρούσθη ὁ κώδων τοῦ κινδύνου εἰς τὴν Πύλην, διὰ τὴν ἀπεύθυνσιν καὶ δεχθῆναι τὴν εἰρήνην πρὶν ἢ ἀναγκασθῆναι νὰ ὑποκύψῃ εἰς ὄρους τραχυτέρους. Ἐν τούτοις τὸ Νεοτουρκικὸν κομιτᾶτον ἀποτελοῦν τότε τὴν δευτέραν Κυβέρνησιν τῆς Χώρας, συνήρχετο εἰς ἐπανειλημμένα διαβούλια σκεπτόμενον ὅχι περὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον θ' ἀπεφεύγοντο νέαι καταστροφαί, ἀλλ' ἐκείνου κατὰ τὸν ὁποῖον θ' ἀντερέπετο ἡ Κυβέρνησις, ἐὰν ἤθελε δεχθῆναι τοὺς ὄρους τοὺς ὁποίους τὰ Βαλκάνια πρὸ διμήνου περίπου εἶχον διατυπώσῃ. . . .

Ἀλλὰ δὲν ἦτο μόνον ἡ ἀόριστος καὶ ἀσαφὴς στάσις τῆς Τουρκίας, ἡ ὁποία καθίστα μακρὰν καὶ στενὴν τὴν πρὸς τὴν εἰρήνην ἄγουςαν ὁδόν. Τὸ Βαλκανικὸν ζήτημα καίτοι ἀπετέλεσε τὴν πρῶτην ἐστίαν τῶν γενικῶν ἀνησυχιῶν εἶχεν ἐν τούτοις τεθῆναι εἰς δευτέραν μοῖραν, τῆς γενικῆς προσοχῆς στρεφομένης εἰς τὰς μεταξὺ ἀλλήλων σχέσεις τῶν Δυνάμεων. Ἀντιθέσεις ἀπὸ πολλοῦ μὲν λανθάνουσαι τότε δὲ δημοσίᾳ ἐκδηλωθεῖσαι καὶ ἐχθροπάθειαι ἀπὸ αἰῶνων χρονολογούμεναι τοὺς τελευταίους δὲ ἐκείνους μῆνας λαβοῦσαι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὀξεῖαν μορφήν, προσέβαλλον εἰς τὸν διεθνῆ ὀρίζοντα μὲ ὅλα τὰ ἀνησυχαστικὰ σχήματα τῶν νεφῶν, τὰ ὁποῖα δυνατὸν μὲν νὰ ἐσαροῦντο ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ εὐεργετικοῦ ἀ-

νέμου, δυνατὸν ὅμως νὰ ἐξέσπων εἰς καταγίδια δυναμένην νὰ παρασύρῃ τὸ πᾶν. Ἡ Εὐρώπη ἐξωπλιζέτο πυρετωδῶς. . . .

Ἐν τούτοις ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ρωσσία ἀπεφάσισαν ν' ἀποστρατευθῶσι ταῦτοχρόνως, ἡ Ρουμανο-Βουλγαρικὴ διαφορὰ εἰσῆλθεν εἰς στάδιον ὁμαλώτερον, τὰ Βαλκάνια συνεννοοῦντο διὰ τὴν ἐπίδωσιν τῆς ἀπαντήσεώς των εἰς τὸ περὶ μεσολαβήσεως διάβημα τῶν Δυνάμεων, οἱ Τοῦρκοι τέλος ἤρχιζαν ἀπελπιζόμενοι διὰ τὴν γενικὴν σύρραξιν καὶ καθιστάμενοι διαλλακτικώτεροι.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 1 Μαρτίου τὰ Βαλκάνια ἔδωσαν εἰς τοὺς παρὰ ταῖς πρωτευούσαις των Πρεσβευτὰς τῶν Δυνάμεων, τὴν ἐπὶ τοῦ διαβήματός των ἀπάντησιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλουν ὅτι δέχονται τὴν μεσολαβήσιν των ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους :

α) Παράδοσις ἀπάσης τῆς χώρας τῆς εὐρισκομένης Δυτικῶς τῆς γραμμῆς Ραιδεστός - Μήδεια καὶ τῶν πόλεων Σκόδρας καὶ Ἀνδριανουπόλεως.

β) Παρσχώρησις τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Κρήτης.

γ) Πληρωμὴ ἀποζημιώσεως.

δ) Διακανονισμὸς ἐν τῇ ὀριστικῇ συνθήκῃ τοῦ ζητήματος τῶν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἀπομεινόντων ὑπηκόων τῶν Βαλκανίων (ἐμπόριον, προνόμια κ.λ.π.).

ε) Κατὰ τὸ διάστημα τῶν διαπραγματεύσεων αἱ ἐπιχειρήσεις δὲν θὰ διακοπῶσιν.

Ἡ Βαλκανικὴ κρίσις εἰσῆρχετο εἰς νέαν φάσιν. Αἱ Μ. Δυνάμεις κατόπιν τῆς συνεννοήσεως Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας ἐνόμισαν ὅτι ἐστεροποίησαν τὴν ὁμοφωνίαν των. Ὁμοφωνίαν ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας διεπράχθησαν τόσα καὶ τόσα. Χάριν αὐτῆς ἡ σπονδυλικὴ στήλη τῶν ἀποτελουσῶν τὴν τριπλῇ συνεννόησιν Δυνάμεων (Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσσία) κατέστη ἐλαστικωτέρα καουτσούκ πρὸς τῆς ἀρηϊφύλου στάσεως τῶν Δυνάμεων τῆς συμμαχίας (Γερμανία Αὐστρία, Ἰταλία). Χάριν αὐτῆς ἡ Συμμαχία ἐξήτη καὶ ἡ Συνεννόησις ἔδιδεν. Χάριν αὐτῆς αἱ ἑξ Μ. Δυνάμεις οὐ μόνον ἐπέτρεψαν εἰς τὴν Αὐστρίαν «ἐν ὀνόματι τῆς φιланθρωπίας» νὰ ὑψώσῃ σιδηρᾶν πυγμὴν κατὰ τοῦ Μαυροβούνιου, ἀξιούσα ἀπὸ τὸν τόσας θυσίας χάριν τῆς Σκόδρας ὑποστάντα λαόν του νὰ παραιτηθῇ αὐτῆς διὰ ν' ἀποτελέσῃ μέρος τῆς Ἀλβανίας, ἀλλὰ καὶ ἀπέκλεισαν διὰ διεθνοῦς στόλου τὸ Μαυροβούνιον. Κατόπιν τῆς ὁμοφωνίας αὐτῆς

αἱ Δυνάμεις ἤρχισαν διαδηλοῦσαι τὴν περὶ συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης θέλησίν των μὲ τρόπον κἄπως ἐντονώτερον καὶ δεικνύουσαι τάσεις ὅπως ἡ μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων μεσολάβησις των λάβῃ χαρακτῆρα ἐπεμβάσεως. Οὕτω τὸ ἀπόγευμα τῆς 10 Μαρτίου οἱ παρὰ τοῖς Βαλκανίοις Πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων ἐπέδιδον εἰς τὰς Συμμάχους Κυβερνήσεις διακοίνωσιν ἐν τῇ ὁποίᾳ διετύπουν τοὺς ἐξῆς ὅρους εἰρήνης :

α) Παράδοσις τῆς χώρας τῆς εὐρισκομένης δυτικῶς τῆς γραμμῆς Αἶνος-Μήδεια, πλὴν τῆς Ἀλβανίας διὰ τὴν ὁποίαν θ' ἀποφασίσωσιν αἱ Δυνάμεις.

β) Διὰ τὴν τύχην τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου θ' ἀποφασίσωσιν αἱ Δυνάμεις.

γ) Ἡ Τουρκία νὰ παύσῃ ἀπολύτως ἐνδιαφερομένη διὰ τὴν Κρήτην.

δ) Μὴ πληρωμὴ ἀποζημιώσεως.

ε) Κατάπαυσις τῶν ἐχθροπραξιῶν ἅμα τῇ ἀποδοχῇ τῆς βάσεως ταύτης.

Ἀλλ' ἐνῶ συζητήσεις ἐλάμβανον χώραν, ὁ θεὸς τοῦ πολέμου ἐξεδήλου καὶ πάλιν τὴν ὑπὲρ τῶν Συμμάχων εὐνοίαν του. Τὴν 14 Μαρτίου οἱ Βούλγαροι σοβαρῶς ἐνισχυθέντες καὶ ἀπὸ τοὺς Σέρβους, ἐκυρίευσαν τὴν Ἀνδριανούπολιν, τεθέντος οὕτω ἐκποδῶν ἐνὸς τῶν κυριωτέρων κωλυμάτων πρὸς σύναψιν τῆς εἰρήνης. Τῷ ὄντι τὴν 18 Μαρτίου αἱ Δυνάμεις ἐπέδωσαν εἰς τὴν Τουρκίαν ἀντίγραφον τῆς εἰς τὰ Βαλκάνια πρὸ τετραημέρου ἐπιδοθείσης διακοινώσεως περὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης. Τὴν πρωτὰν τῆς ἐπομένης ἡ Τουρκία ἐδήλωσεν ὅτι ἀποδέχεται ἀνεπιφυλάκτως τὰς προτάσεις τῶν Δυνάμεων.

Τὴν 23 Μαρτίου τὰ Βαλκάνια ἐπέδωσαν τὴν ἀπάντησίν των εἰς τὴν τελευταίαν διακοίνωσιν τῶν Δυνάμεων. Διὰ ταύτης ἐκφράζοντα τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς αὐτὰς διὰ τὰς προσπάθειάς των ὅπως συνομολογηθῇ ἡ εἰρήνη καὶ δηλοῦντα ὅτι ἐπιθυμοῦσι νὰ διευκολύνωσι τὸ ἔργον των, ἀπεδέχοντο τοὺς ὅρους τῆς μεσολαβήσεως μὲ τὰς ἐξῆς ἐπιφυλάξεις :

α) Ἡ προτεινομένη ὁροθετικὴ γραμμὴ νὰ θεωρηθῇ ὡς βάσις καὶ οὐχὶ ὡς ὁριστικὴ.

β) Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου νὰ παραχωρηθῶσιν ὑπὸ τῆς Τουρκίας εἰς τοὺς Συμμάχους.

γ) Νὰ γνωσθῶσιν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων τὰ μελετώμενα ὅρια τῆς Ἀλβανίας.

δ) Ἡ πληρωμὴ πολεμικῆς ἀποζημιώσεως νὰ γίνῃ δεκτὴ κατ' ἀρχήν.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία πρὸς τῆς ἐκρήξεως ἀκόμη τοῦ πολέμου προσανατολισθεῖσα ἀντιθέτως πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ ἀκολουθήσασα συνεπῶς ἐσφαλμένην ὁδόν, περιέπιπεν ἀπὸ ἀπογοητεύσεως εἰς ἀπογοήτευσιν, ἀπὸ ἀμηχανίας εἰς ἀμηχανίαν καὶ ἔβλεπε τὰς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης προσπαθείας τῆς νὰ στέφονται ὑπὸ οἰκτρᾶς ἀποτυχίας. Ἡ ἀπάντησις τῶν Βαλκανίων ἐξεδήλουν καθαρὰν δυσπιστίαν πρὸς τὸ φιλοδίκαιον τῶν Δυνάμεων. Τί θὰ ἔπραττον ἤδη αὐταὶ; Νὰ παραιτηθῶσι τῆς μεσολαβήσεως θὰ ἐξέθετον τὸ «διπλωματικὸν των γόητρον», ν' ἀφήσωσι τοὺς ἐμπολέμους νὰ κανονίσωσι μόνοι των τοὺς λογαριασμοὺς των θὰ ἐπικολούθουν περιπλοκαὶ ἀνυπολογίστου ἐκτάσεως, νὰ μετέλθουν βίαν ἦτο ἀδύνατον. Ἀπεφάσισαν ὅθεν νὰ φανῶσιν ὀλίγον ὑποχωρητικαί, οὕτω δὲ τὴν 1 Ἀπριλίου ἐπεδίδετο εἰς τὰς Κυβερνήσεις τῶν Βαλκανίων νέα διακοίνωσις, ἔχουσα ὥς ἑξῆς:

α') Οὐδεμία ἀντίρρησης ἐπὶ τῆς πρώτης αἰτήσεως τῶν Συμμάχων.

β') Ἡ ἐκχώρησις τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τῆς Τουρκίας ἀποδεκτή, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως διὰ τινὰς τούτων ἀποφασίσωσιν αἱ Δυνάμεις.

γ') Τὰ βόρεια καὶ βορειοανατολικά σύνορα τῆς Ἀλβανίας καθορισθέντα ἠδύναντο νὰ γνωστοποιηθῶσι, τὰ νότια καὶ νοτιοανατολικά θὰ ἐγνωστοποιοῦντο εὐθὺς ὥς ἡθελον καθορισθῇ.

δ') Τὸ ζήτημα τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως νὰ παραπεμφθῇ εἰς τὴν ἐν Παρισίοις τεχνικὴν ἐπιτροπὴν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ μετεῖχον ἀντιπρόσωποι τῶν Βαλκανίων.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 8 Ἀπριλίου τὰ Βαλκάνια ἀπῆντησαν ἀποδεχόμενα τὰς νέας προτάσεις τῶν Δυνάμεων, οὕτω δὲ ἡ ὑπογραφὴ τῆς εἰρήνης ἐφαίνετο προσεχέστατη. Ἀλλ' ἐνῶ μετὰ τόσας περιπετείας τὸ διπλωματικὸν σκάφος τῆς Εὐρώπης κατῳρῆθη νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὸν ὑπῆνεμον λιμένα τῆς εἰρήνης, ὁ Ἀλβανικὸς

ἄνεμος πνεύσας αἰφνηδίνως ὀρμητικός, τὸ παρέσυρε καὶ τὸ ἐξώθησεν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος. Τὴν 10 Ἀπριλίου ἡ Σκόδρα ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν γενναίων Μαυροβουνίων. «Τὰ Βαλκάνια κατέστησαν οἱ κακοὶ δαίμονες τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας. Πάντοτε ἐπαρουσίασαν ἐκπλήξεις εἰς τὸν κόσμον. Οἱ διπλωμάται μας ἔδειξαν στοιχειώδη ἔλλειψιν προνοίας» καὶ ἄλλα παρόμοια ἔγραφε φρίσσων ἐξ ὀργῆς ὁ Αὐστριακὸς τύπος. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ νέα ἐκείνη περιπέτεια ἐπέφερε νέον κλονισμόν εἰς τὴν «ὁμοφωνίαν» τῶν Δυνάμεων, ἐπεβράδυνε τὴν πρὸς τὰ Βαλκάνια ἀπάντησίν των καὶ συνεπῶς ἀνέβαλε τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης.

Ἰκανοποιηθεῖσων τέλος τῶν ἀπαιτήσεων τῆς Αὐστρίας ὡς πρὸς τὴν παραχώρησιν τῆς Σκόδρας εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἐπῆλθε καὶ πάλιν «ὁμοφωνία» μετὰ τὴν ὁποίαν αἱ Δυνάμεις προσεκάλεσαν τὴν πρῶταν τῆς 19 Ἀπριλίου τὰ Βαλκάνια, καὶ τὴν Τουρκίαν νὰ παύσωσιν ἀμέσως τὰς ἐχθροπραξίας καὶ νὰ ὀρίσωσι πληρεξουσίους καὶ τόπον διὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐμπολέμων συνεκεντρώθησαν εἰς Λονδίνον, ἀλλ' ἡ ἐκεῖ Πρεσβευτικὴ Συνδιάσκεψις τῶν Δυνάμεων ὑπέκουσα εἰς τὴν ἰδιοτέλειαν καὶ ὑστεροβουλίαν τινῶν ἐξ αὐτῶν προσεπάθησεν εἰς καταρτισθὲν ὑπ' αὐτῆς σχέδιον προκαταρκτικῆς εἰρήνης νὰ δώσῃ διαιτητικὸν χαρακτῆρα, εἰς τὸν ρόλον μεσολαβήσεως τὸν ὁποῖον αἱ Δυνάμεις κατόπιν αἰτήσεως τῆς Τουρκίας ἀνέλαβον. Εἰς τὴν τάσιν λοιπὸν αὐτὴν τῶν Δυνάμεων τοῦ νὰ λάβωσιν ἀπόλυτον πληρεξουσιότητα ἀπὸ τὰ Βαλκάνια, ταῦτα διεμαρτυρήθησαν καὶ ὑπέβαλον τροποποιήσεις τοῦ σχεδίου ἐκείνου.

Ἐνῶ ὅμως αἱ ἐν Λονδίῳ συζητήσεις ἐσυνεχίζοντο, ἤρχισαν κατὰ τὸ πρῶτον δεκαήμερον τοῦ Μαΐου αἱ πρὸς τὴν Σερβίαν καὶ Ἑλλάδα παρασπονδίαὶ τῶν Βουλγάρων, ἐκδηλωθεῖσαι δι' ἐπανειλημμένων δολίων ἐπιθέσεων τῶν τελευταίων κατὰ τῶν πρώτων*. Οὕτω ἐτέθη πρὸς στιγμὴν εἰς δευτέραν μοῖραν τὸ ζήτημα τῆς μετὰ τῆς Τουρκίας εἰρήνης, ἡ δὲ Εὐρώπη ἔστρεψεν ἀμέριστον τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὰς μεταξὺ τῶν Συμμάχων Βαλκανίων σχέσεις. Ἀλλ' αἱ Δυνάμεις βλέπουσαι ὅτι ἡ τοιαύτη κατάστασις ἐνῶ ἐνεθάρρυνε τοὺς Τούρκους εἰς ὑστεροβούλους δυστροπίας καὶ ὑπεκ-

* Τὰ μεταξὺ Βουλγαρίας καὶ Συμμάχων ἐπεισόδια θὰ ἴδωμεν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ εἰς τὸν β' τόμον.

φυγάς, διεκύβευε σοβαρῶς τὰς μέχρι τότε ἐπιτευχθεῖσας συνεννοήσεις, δυσηρεστήθησαν μεγάλως. Τὴν τοιαύτην δυσαρέσκειάν των ἐξεδήλωσαν διὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας τονίσαντος μὲ τόνον δριμύν εἰς τοὺς πληρεξουσίους τῶν Βαλκανίων, ὅτι «εἶναι ἄσκοπος ἡ περαιτέρω ἐν Λονδίῳ παραμονὴ τῶν πληρεξουσίων, οἱ ὅποιοι δὲν σκοπεύουν νὰ ὑπογράψουν πάραυτα τὴν εἰρήνην» Μετὰ τὴν τοιαύτην ἐπιμονὴν τῶν Δυνάμεων, τὴν μεσημβρίαν τῆς 17 Μαΐου ὑπεγράφη εἰς τὰ ἐν Λονδίῳ ἀνάκτορα τοῦ Ἀγίου Ἰακώβου, ἡ μεταξὺ τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς Τουρκίας προκαταρκτικὴ συνθήκη εἰρήνης.

Ἐπὶ μῆνας καὶ 12 ἡμέρας ἀκριβῶς μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, ὑπεγράφετο ἡ προκαταρκτικὴ εἰρήνη, ἐπανερχομένης οὕτω τῆς γαλήνης εἰς τὰς χώρας ἐπὶ τῶν ὁποίων ἄγριος ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς τοῦ Πολέμου. Ἐκλείετο οὕτω διὰ τὸν Ἑλληνισμόν μιὰ φωτεινὴ τῆς ἱστορίας του περιόδος, ἡ ὁποία ἐφαίνετο ὅτι δὲν θὰ ἐβράδυνε νὰ ἐκδηλωθῇ ἐν τῷ μελλοντικῷ αὐτοῦ βίῳ. Μετὰ μακροχρόνιον νάρκην εἰς τὴν ὁποίαν μοιρολατρικῶς εἶχε βυθισθῇ ἰθνηῶν ἐπὶ ἀναμνήσεων παρελθόντος, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐπέτυχεν νὰ ἐπιδείξῃ ἀπαξ ἔτι εἰς τὸν κόσμον τὰς ἐξόχους ἀρετάς, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸ ἀπτότερον δεῖγμα τῆς ἐνδόξου καταγωγῆς του.

Μὲ τὴν ἐνδόμυχον χαρὰν τὴν ὁποίαν γεννᾷ ἡ συναίσθησις τῆς πλήρους ἐπιτελέσεως τοῦ καθήκοντος, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐχαίρεισε τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου. Μετὰ ψυχραιμίας δὲ καὶ πεποιθήσεως ἀτενίζων πρὸς τὸ μέλλον—τὴν ἀσφαλεστέραν τοῦ ὁποίου ἐγγύησιν τῷ παρῆιεν ἡ μέχρι τότε συντελεσθεῖσα ἐργασία του—ἦτο εἰσιμις νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν θαυμασίων ἀρετῶν ὧν ἀπεδείχθη ἀτόχος.

Ὁ Εὐρωπαϊκὸς τύπος ἀνακεφαλαιῶν τὰ κατὰ τὸν λήξαντα πόλεμον γεγονότα, ἐξέφραζε τὸν θαυμασμόν του διὰ τὰ κατορθώματα τῶν Βαλκανίων, ἀναλόγως δὲ τῶν συμφερόντων του ἐπήνει ἰδιαίτερος τοὺς Σέρβους, τοὺς Ἑλλήνας ἢ τοὺς Βουλγάρους.

Ἡ ὀριστικὴ συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ὑπεγράφη ἐν Ἀθήναις τῇ 114 Νοεμβρίου 1913. Διὰ τὴν συνθήκην ἐκείνην ἀποκληθεῖσιν «*Συνθήκη τῶν Ἀθηνῶν*» ἐλέ-

χθησαν τότε πολλά, τόσον διὰ τοῦ τύπου ὅσον καὶ κατὰ τὰς διὰ τὴν κύρωσιν της συζητήσεις ἐν τῇ Βουλῇ (συνεδριάσεις τῆς 9, 11 καὶ 13 Ν[ο]βρίου 1913).

Ἡ ὑπογραφή τῆς συνθήκης ταύτης, ἀνηγγέλθη διὰ τῆς κάτωθι διαταγῆς εἰς τὸν στρατόν :

Ἀντιστρατήγους Διοικητὰς Σωμάτων Στρατοῦ

Ταξιαρχίαν Ἱππικοῦ.

Κατωτέρω κοινοποιῶ ὑμῖν τὸ πρὸς τοὺς Ἀξιωματικούς, Ὑπαξιωματικούς, στρατιώτας καὶ ναύτας ἐκδοθὲν διάγγελμα τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ἐπὶ τῷ εὐτυχεῖ γεγονότι τῆς ὑπογραφῆς τῆς μετὰ τῆς Τουρκίας εἰρήνης καὶ διατάσσω ὅπως τοῦτο ἀναγνωσθῇ εἰς ἅπαντα τὰ στρατιωτικὰ Σώματα καὶ τμήματα παρατεταγμένα μὲ τὰς Σημαίας καὶ παρουσιάζοντα ὅπλα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Νοεμβρίου 1913.

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν

Ε. Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Ἀξιωματικοί, Ὑπαξιωματικοί, Στρατιῶται καὶ Ναῦται

Ἡ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Τουρκίας εἰρήνη ὑπεγράφη πλέον. Εἶναι τὸ τέρμα τῆς πολεμικῆς περιόδου, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ θυσίαι σας ἐχάραξαν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος σελίδας δόξης καὶ μεγαλείου. Ἀλλὰ τὸ τέρμα τοῦτο ὀφείλεται πρὸ παντός εἰς τὴν καρτερίαν σας καὶ τὴν ἀφοσίωσιν σας εἰς τὸ καθήκον, κατὰ τοὺς ἀναιρούς μῆνας οἱ ὅποιοι ἐπηκολούθησαν τὴν παῦσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Διὰ τῶν ἀρετῶν σας αὐτῶν ἐνεπνεύσατε σεβασμὸν εἰς πάντας, εἰς δὲ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος πεποίθουν, τὴν ἀπαραίτητον πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαίων του. Ὅθεν σᾶς ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου.

Οἱ πλείστοι ὑμῶν ἐπανερχοσθε εἰς τὰς ἐστίας σας καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ἀλλὰ καὶ πολῖται γενόμενοι δὲν παύετε ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσθε στρατιῶται.

Γνωρίζω ὅτι ὅταν σᾶς χρειασθῶ, θὰ δράξητε τὸ ὄπλον καὶ πάλιν διὰ νὰ μὲ ἀκολουθήσητε ἐκεῖ ὅπου τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος ἐπιβάλλει. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Καὶ ὥς πολῖται εἰσθε ὑπεύθυνοι διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἔργου μας καὶ τὴν εὐθύνην ταύτην δὲν θὰ τὴν λησμονήσητε εἰς πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ ἰδιωτικοῦ σας βίου.

Μικρὸν μέρος ὑμῶν θὰ μείνῃ προσωρινῶς ὑπὸ τὰ ὅπλα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν κτήσεών μας, μέχρις οὗ συνταχθῇ ὁ ἐν εἰρήνῃ στρατός.

Σεῖς δὲ ἀξιωματικοὶ ἔχετε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι εἰς χεῖράς σας εἶναι κατατεθειμένη ἡ στρατιωτικὴ τιμὴ τῆς Ἑλλάδος. Ἐργασία λοιπὸν καὶ πάλιν ἐργασία ἀνένδοτος καὶ πλήρης ἀφοσίωσις εἰς τὸ καθήκον εἶναι ὁ κληρὸς σας. Ἀλλὰ εἶναι καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θὰ δοξάσωσι τὰ ὅπλα μας ὅταν ὁ Θεὸς θελήσῃ νὰ μᾶς δοκιμάσῃ, ἐάν εἴμεθα πράγματι ἄξιοι τῆς εὐνοίας τὴν ὁποίαν μᾶς ἐπέδειξε.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Νοεμβρίου 1913.

• ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β.

ΤΟΙΣ ΦΙΛΟΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΙΣ

Λόγω τοῦ ἀπὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων διαρρεῦσαντος μακροῦ χρόνου καὶ τῆς ἔκτοτε ἑξακολουθησάσης ἀνωμάλου καταστάσεως, ὑπῆρξε λίαν δυσχερὴς ἡ περισυλλογὴ στοιχείων διὰ τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης Ἱστορίας ὑπὸ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐπεθύμουν. Τυχὼν ὁμως πολυτιμωτάτης συνδρομῆς παρὰ τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας καὶ διαπνεόμενος ἀπὸ τὴν ἐν τῷ προλόγῳ διατυπωμένην ἔμμονον ἀντίληψιν, κατέβαλον ὑψίστας προσπάθειας καὶ πολλὰς τῶν δυσχερειῶν κατώρθωσα νὰ παρακάμψω.

Οὕτω αἱ γενικαὶ γραμμαὶ τοῦ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ κοινοῦ παραδιδομένου σήμερον ἔργου εἶναι ἀκριβέσταται· ὅσον ἀφορᾷ ὁμως τὰς λεπτομερείας ἀφ' ἐνὸς μὲν δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ παρεισέφρυσεν ἀνακρίβειά τις, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου εἶναι ἀπολύτως βέβαιον ὅτι πολλὰ ἄξια μνημονεύσεως τοιαῦτα δὲν ἀναφέρονται, ἅτε μὴ περιελθοῦσαι εἰς γνῶσίν μου.

Ἐπιθυμῶ ὅπως τὴν Ἱστορίαν τῆς ἐνδοξωτάτης ἐκείνης ἐποχῆς κληροδοτήσωμεν εἰς τοὺς ἀπογόνους ἀκριβῆ καὶ πλήρη. Ἐπομένως διὰ τὴν ἐνδεχομένην περίπτωσιν ἀνατυπώσεως ἢ συμπληρώσεως τοῦ παρόντος τόμου καὶ διὰ τὸ πλήρες τοῦ μετὰ τινος μῆνης ἐκδοθησομένου δευτέρου τοιούτου—πόλεμος κατὰ τῆς Βουλγαρίας—παρακαλῶ τοὺς δυναμένους καὶ ἐπιθυμοῦντας, ὅπως μοὶ ἀποστείλωσι πᾶν ὅ,τι εἶναι δυνατόν νὰ συντείνῃ πρὸς πλη-

ρεστέραν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ μου. Ἐννοητέον ὅτι ἐπιφυλάσσω ἑαυτῷ τὸ δικαίωμα τῆς ἐξακριβώσεως.

Εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ δηλώσω ὅτι ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν ἐκτελεσάντων ἀξιόλογόν τινα πράξιν, ἀναφέρω μόνον ἐκείνους διὰ τοὺς ὁποίους εἶχον ἰδίαν ἀντίληψιν ἢ ἔγκυρον πληροφορίαν. Ἔχω πολλάκις διακηρύξῃ ὅτι τοιοῦτοι ἀξιωματικοὶ ὑπῆρξαν πάμπολλοι — κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ περιβοήτου Συμβουλίου τῶν Στρατηγῶν τοῦ 1914 τοῦ διακηρύξαντος εἰς τὸ Πανελλήνιον ὅτι τὸ ἔργον ἐκεῖνο τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ὠφείλετο εἰς 8 9 ἀξιωματικούς — καὶ λυποῦμαι πολὺ διότι ἐξ ἀγνοίας τῶν γεγονότων, δὲν ἀναφέρω τοὺς πλείστους τῶν ἡρώων καὶ τῶν πραγματικῶν ἀφανῶν συντελεστῶν τῆς ἐνδοξωτάτης ἐκείνης Ἑθνικῆς περιόδου.

Ἀθῆναι Μάϊος 1925

Γ. Θ. ΦΕΣΣΟΠΟΥΛΟΣ

Πατριάρχου Ἰωακείμ 34.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
ΠΡΟΛΟΓΟΣ .	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
Ἡ Μακεδονία	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.	
Αἷτια τοῦ πολέμου	59
Τὰ Βαλκάνια εἰς τὸ ἐξωτερικόν . .	68
Ἡ Ἑλληνο-Βουλγαρική συνεννόησις	73
Ἑλλάς καὶ Τουρκία πρὸ τοῦ πολέμου .	83
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.	
Ἐπιστράτευσις	88
Συγκέντρωσις εἰς τὰ σύνορα—Τὸ ὄγδοον Σύνταγμα .	92
Κήρυξις τοῦ πολέμου . . , . . , . . .	96
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.	
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΕΝ ΚΕΝΤΡΙΚῃ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΙ	
Διάσπασις συνόρων—Ἐκπλοὺς τοῦ Στόλου	105
Τὸ ὄγδοον Σύνταγμα	109
Σαραντάπορος , ...	113
Τὸ ὄγδον Σύνταγμα , ...	119—129
Καταδίωξις πρὸς Βέρροϊαν—Βοδενά	136
Μάχη Γιαντισῶν	146
Τὸ ὄγδοον Σύνταγμα	161
Καταδίωξις πρὸς Θεσσαλονίκην—Αἰχμαλωσία Τουρκικοῦ στρατοῦ	173
Τὸ ὄγδοον Σύνταγμα , ...	179
Τὰ ἐθελοντικά Σώματα	186
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.	
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΕΝ ΔΥΤΙΚῃ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΙ	
Γρεβενά—Σιάτιστα—Ἀνασελίτσα ,	191
Ἡ V Μεραρχία—Ναλμπάνδικοι	194
Μπάνιτσα	197
Σόροβιτς	201
Καταδίωξις πρὸς Φλώριναν	210
Κόμμανος , ... ,	211

Ὅστροβον	213
Σόροβιτς—Γκόρνίτσοβον . . .	214
Κατάληψις Φλωρίνης	215
Τὸ ὄγδοον Σύνταγμα	219
Καστοριά—Κορυτσά	228

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ

Ἑλληνικαὶ καὶ Τουρκικαὶ προσπάθειαι διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς θαλασσοκρατορίας	233
Ὁ πόλεμος—Ἐκπλους τοῦ Στόλου .	236
Μιτυλήνη—Χίος—Σάμος	246
Αἱ Ναυμαχίαι	249
Ἡ Μοῖρα τοῦ Ἰονίου	259

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἀπειλὴ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου καὶ ἀπόπειρα Βαλκανικῆς εἰρήνης	262

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩΙ

Διάβασις Ἀράχθου	271
Κατάληψις Πρεβέζης	275
Πέντε Πηγάδια	277
Τὰ ἐθελοντικὰ Σώματα	284
Μέτσοβον	288
Χειμάρρα—Ἀγ. Σαράντα	290
Πεστὰ	292
Πολιορκία Ἰωαννίνων	301
Ἡ ἐπίθεσις τῆς 7 Ἰανουαρίου	303
Τὸ ὄγδοον Σύνταγμα	304
Ἐκπόρθησις Ἰωαννίνων	328
Ἡ ἐπίθεσις τῆς 20 Φεβρουαρίου	331
Ἀργυρόκαστρον—Δέλβινον—Τεπελίνη	341
Τὸ ὄγδοον Σύνταγμα	343

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ἡ εἰρήνη	351
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ	359